

Maanpuolustuskorkeakoulu

Julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 46

Suunnitelmat pääkaupunkiseudun puolustamiseksi jatkosodan lopulta 1960-luvun alkuun

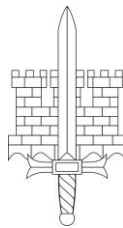
Mika Jääskeläinen

Mika Jääskeläinen

**SUUNNITELMAT PÄÄKAUPUNKISEUDUN
PUOLUSTAMISEKSI JATKOSODAN LOPULTA
1960-LUVUN ALKUUN**

Akateeminen väitöskirja, joka Maanpuolustuskorkeakoulun
tutkimusneuvoston suostumuksella esitetään julkisesti tarkistettavaksi
sotatieteiden tohtorin tutkintoa varten Itälinnake-auditoriossa Maanpuolustuskorkeakoulun
Santahamina-talossa, Santahaminassa Helsingissä, perjantaina 15. lokakuuta klo 12.00.

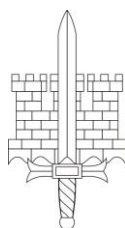
MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU
HELSINKI 2021

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU
JULKAISUSARJA 1: TUTKIMUKSIA NRO 46

NATIONAL DEFENCE UNIVERSITY
SERIES 1: RESEARCH PUBLICATIONS NO. 46

**SUUNNITELMAT PÄÄKAUPUNKISEUDUN
PUOLUSTAMISEKSI JATKOSODAN LOPULTA
1960-LUVUN ALKUUN**

MIKA JÄÄSKELÄINEN

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU
HELSINKI 2021

Mika Jääskeläinen: *Suunnitelmat pääkaupunkiseudun puolustamiseksi jatkosodan lopulta 1960-luvun alkuun*

Maanpuolustuskorkeakoulu

Julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 46

Väitöskirja /

National Defence University

Series 1: Research Publications No. 46

Doctoral dissertation

- Tekijä: Everstiluutnantti, SM Mika Jääskeläinen
- Ohjaava professori: Professori, FT, eversti (evp) Petteri Jouko,
Maanpuolustuskorkeakoulu
- Esitarkastajat: Historian yliopiston lehtori, FT, sotahistorian dosentti
Itä-Suomen ja Oulun yliopistot, sotataidon historian do-
sentti Maanpuolustuskorkeakoulu, Pasi Tuunainen
- VTT, Kenraalimajuri (evp) Pertti Salminen
- Vastaväittäjä: Merisotataidon historian dosentti Maanpuolustuskor-
keakoulu, FT, komentajakapteeni Juuso Säämänen

Uusimmat julkaisut pdf-muodossa: <http://www.doria.fi/handle/10024/73990>

Kansikuvan kuvälähde: Puolustusvoimien 45-vuotisparaati 4.6.1963/Sotamuseo.

© Tekijä ja Maanpuolustuskorkeakoulu

ISBN 978-951-25-3209-4 (nid.)

ISBN 978-951-25-3210-0 (PDF)

ISSN 2342-9992 (painettu)

ISSN 2343-0001 (verkkojulkaisu)

Maanpuolustuskorkeakoulu
National Defence University

Tämä teos on lisensoitu Creative Commons BY-NC-ND 4.0 -käyttöluvalla.
Tarkastele käyttö lupaa osoitteessa <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.fi>

PunaMusta Oy
Tampere 2021

TIIVISTELMÄ

Tutkimus pääkaupunkiseudun puolustamiseksi laadituista suunnitelmista tavoittelee ymmärrystä viime sotien jälkeisten suunnitelmien kehityksestä, kehittamisestä ja kehittäjistä. Tutkimuksessa Suomen Puolustusvoimien historiaan yhdistyy operaatiotaidon ja taktiikan historia eli suunnitelman laatijoiden, niin kutsuttujen operaatikkojen ajatusten ja johtopäätösten tarkastelu. Työssä on tutkittu kahden ensimmäisen viime sotien jälkeisen suunnittelukierroksen aikaisia operatiivisia suunnitelmia ja liikekannallepanon valmistelua pääkaupunkiseudun alueella. Lähtökohdaksi otettiin jatkosodan lopun tilanne Helsingissä. Työn painopiste on suunnitelmien kehittymisen käsittelyssä, eikä tutkimus siten käsittele koko puolustusvalmiutta.

Tutkimuksessa haetaan vastausta kysymykseen, miten pääkaupunkiseudun puolustamiseksi laaditut suunnitelmat kehittyivät sotien jälkeisillä suunnittelukierroksilla? Käsittely perustuu alatutkimuskysymysten kronologis-temaattiseen järjestykseen, joka on samalla operatiivisen suunnitelman laatijan tunnistetun toimenpidejärjestyksen mukainen. Tutkimusmenetelmä on lähdekriittinen sisällönanalyysi, sisältäen piirteitä paikallishistorian tutkimuksesta – tarkkaan rajatulla maantieteellisellä alueella. Työn tutkimustulokset perustuvat pääosin alkuperäislähteisiin.

Tutkimustulosten perusteella suunnitelmavalmius oli suunnittelukierrosten myötä hyvä, etenkin sisäisen järjestyksen säilyttämisen ja täydennyskoonpanon joukkojen käytön osalta, jossa Helsingin linnoitusalueella oli merkittävin rooli. Suunnitelmien toteuttamiskelpoisuudessa oli monia haasteita, jotka painottuivat vanhenevaan kalustoon ja aseisiin sekä keskeneräiseen liikekannallepanokykyyn. Suunnitelmat vastasivat kuitenkin ylemmän johtoportaan antamaan tehtävään ja uhkakuvaan. Lisäksi ne sisälsivät pääkaupunkiseudun omaleimaisia ja muista kansallisista tekijöistä poikkeavia erityispiirteitä, kuten väestön evakuointi ja kansallisen päätöksenteon suojaaminen.

Tutkimustulosten perusteella suunnitelmat laadittiin prosessin kaltaisella toimintatavalla. Sen erityispiirteitä olivat aikakauden sotataidollinen kehitys uusine ilmaaseineen ja kykyineen, edellisten sotien kokemukset, maastontiedustelujen ja sotapeliin korostunut osuus sekä salaamisen kulttuuri. Tutkimustuloksista myös nähdään, etteivät arviot esimerkiksi sotilaallisesti tärkeistä alueista ja kohteista juuri muuttuneet viime sotien aikaisesta tilanteesta 1960-luvulle, sillä samat ryhmityslinjat kelpasivat monelta osin myös muuttuneisiin uhka-arvioihin. Rakentuva infra pakotti päivittämään joitain suunnitelmien sisältöjä, esimerkiksi Seutulan lentokentän valmistumisen tai Porkkalan palautuksen myötä. Joka tapauksessa vuoden 1955 jälkeen suunnitelmien kehittäminen painottui liikekannallepanon suunnitteluun, ja operatiivisia suunnitelmia päivitettiin tarpeen mukaan koko tarkastelujakson ajan 1960-luvun alkuun saakka.

Avainsanat: *sotahistoria, pääkaupunkiseutu, operatiivinen suunnittelu*

ABSTRACT

This military history research aims to understand the nature and development of operational planning in the Capital Region of Finland since the Second World War. This work includes elements of operational and tactical thinking and conclusions as a part of the art of war of officers who participated in the planning. The study describes the two first operational planning cycles and planning for mobilization conducted on Finland's Capital region after the Second World War, the end of the Continuation War as a starting point for the chronology. This study's primary effort is to investigate the development of those plans while conducting those plans in reality and the certainty of managing them is a secondary point of view.

The research answers the central question: "how did the plans to defend Finland's Capital region developed on operative planning processes conducted after the Second World War?" The chronological and thematic way to describe the content is based on research problems' different themes that can be seen as a tool for describing the working method and process used in planning. The research method is the traditional source-critical analysis of the original working papers, which are retained in Finland's National Archives. However, the method can be seen as a small-scale local history study as well. The results of this study are primarily based on those original sources.

From the results point of view, the operative plans' readiness was good enough, especially for those made for maintaining the national order and security and the plans of the formation of auxiliary complement, where the role of the Helsinki Fortification area was significant. Because of the old-fashioned material and weaponry and only partially finalized preparations of mobilization, the possibilities to complete these plans in reality were more than uncertain. However, finalized plans were suitable against the threat and for tasks given by the supreme command, including the specific nature of the operational planning in the Capital region, the evacuation of the population, and the protection of the national political and military decision as an example of them. The planning was conducted with a straightforward working method. Several issues affected planning: The experiments from the previous world war, the development of international art of war with the new elements and capabilities such as the nuclear bomb and air superiority. Also, the high-level operational security was one significant factor, as well as the wargaming and the terrain's reconnaissance. The assessment of the vital areas and functions maintained mainly similar from the end of the world war towards the 1960s. The way of using the armed forces was serviceable, although the threat scenario was updated. Some operational plan elements were updated due to the military environment changes, such as the building of the new Seutula airport and the return of the Porkkala area. However, after 1955 the focus of planning concentrated on developing mobilization capability while the operative plan was updated whenever needed.

Keywords: *military history, the Capital Region of Finland, operational planning*

ESIPUHE

Tätä tutkimusta on kirjoitettu pitkään ja hartaasti. Olen kirjoittanut työni tekstejä silloin, kun elämä tarjoilee siihen kulloinkin parhaan mahdollisuuden, kuten junamatkoilla virkapaikalle, lentokenttien odotusauloissa, lomamatkoilla, kesämökillä, reppurikämpällä ja jopa joinain hiljaisina iltoina ravintolan narikassa, kesken portsarivuoron muistiinpanoja vihkoon kirjaillen. Sirpaleisen työskentelyni edistämiseksi sain tukea eri tahoilta, jotka tahdon tehdä tiettäväksi, sillä ilman eräitä virkavapajaksoja työ ei olisi vieläkään valmis. Kirjoitustyötä ovat tukeneet Kauppaneuvos Werner Hacklinin Säätiö, Nils Eduard von Veh`n rahasto, Sotatieteiden tutkimussäätiö sekä Suomen Marsalkka Mannerheimin Sotatieteellinen rahasto. Lämmin kiitos säätiöille ja rahastoille tuesta.

Kärsivällisestä ohjauksesta työn alkuvuosina kuuluvat vilpittömät kiitokset professori emeritus, FT, kenraalimajuri evp. Vesa Tynkkyselle. Koska työni jatkui kohtuullisen pitkään, ehti ohjaava professorikin vaihtua. Työtäni ohjaamaan ryhtyi ennakkoluulottomasti professori, FT, eversti evp. Petteri Jouko, jonka ammattitaitoinen ohjausote ansaitsee lämpimät kiitokset. Myös apulaisprofessori Mikko Karjalaisen seminaareissa antamia, historian tutkimukseen liittyviä neuvoja olen kiitollisuudella kerrannut muistiinpanoistani useamman kuin kerran. Maanpuolustuskorkeakoulun sotahistorian tohtoriopiskelijoiden ainutlaatuiselle seminaariryhmälle haluan myös osoittaa kiitokseni kommentaareista, kriitikoista ja vinkeistä. Kielenhuollon toteutti ammattitaidolla FM Elias Salminen, jonka työskentelyn tarkkuus ja sotahistoriaan liittyvät, yksityiskohtaiset tiedot säästivät tekstini monelta kömmähdykseltä. Väitöstyön käsikirjoituksen esitarkastajille, lehtori, dosentti, FT Pasi Tuunaiselle ja VTT, kenraalimajuri evp. Pertti Salmiselle kuuluu vilpittömät kiitokset asiantuntevista ja kriittisistä kommentaareista. Kustannustoimittajaa, FM Aki Aunalaa kiitän työn painokelpoisuudesta.

Palvelustovereiden kahvipöytäkeskusteluissa antama, rehellinen palaute on toisinaan paikallaan. Lämminhenkisissä keskusteluissa ylläpidettiin sopivan kriittinen lähestymistapa myös tähän tutkimukseen, monien muiden päivän polttavien kehityskohdeiden lisäksi. Erityisesti haluan mainita yleisesikuntamajuri, SM Ville Huupposen, joka oli aina valmis pienimuotoiseen opponointiin.

En kuitenkaan voi olla korostamatta erityisesti perheen ja läheisten tarjoamaa henkistä selkänöjää. Kiitos vanhemmilleni Veijo ja Hillevi Jääskeläiselle horjumattomasta uskosta. Kiitokset myös ”varavanhemmilleni” Helga ja Teuvo Monoselle. Erityinen kiitos vaimolleni Maija Jääskeläiselle, jonka vuosien varrella kokemaa, lähinnä minun erilaisten projektien ja uusien haasteiden hänelle aiheuttamaa taakkaa ei voi mitenkään mitata. Haluan kuitenkin omistaa väitöstyöni lapsilleni Iirille, Iinalle ja Ilarille, joiden kanssa vietetystä ajasta tämän(kin) projektin tekeminen on monesti ollut pois.

Heinolan Ranta-Kaislassa heinäkuussa 2021, laiturilla temmeltävää jälkikasvuani jälleen kerran tietokone sylissäni katsellen,

– Mika Jääskeläinen –

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	I
ABSTRACT	II
ESIPUHE	III
1. JOHDANTO	1
1.1 Johdatus tutkimusaiheeseen.....	1
1.2 Tutkimusongelma ja tutkimusmenetelmä.....	2
1.3 Rajaukset.....	10
1.4 Aikaisempi tutkimus ja lähdeaineisto	15
1.5 Käsitteet ja määritelmät tässä tutkimuksessa.....	27
2. PÄÄKAUPUNKISEUDUN PUOLUSTUSSUUNNITTELUN PERUSTEET JA NIIDEN HISTORIALLINEN TAUSTA	33
2.1 Itämeren suojalinnoituksesta keskeiseksi operatioalueeksi.....	33
2.2 Sotilasstrategisen aseman ja sotilaallisen doktriinin muotoutuminen	43
2.3 Suunnittelun kaksi päälinjaa: operatiivinen suunnitelma ja liikekannallepano	52
2.4 Suunnittelun lisäperusteita: joukot, olosuhteet ja materiaali	63
3. HELSINGIN SOTILASLÄÄNIN PUOLUSTUSSUUNNITTELUN HAPAROIVAT ENSIASKELEET 1949–52	83
3.1 Puolustusvoimain pääesikunnan perusteet suunnittelun käynnistämiseksi	83
3.2 Sisäisestä turvallisuudesta tulee operatiivisen suunnittelun keskeinen osa	91
3.3 Uudenmaan vastualueen ensimmäinen viime sotien jälkeinen puolustussuunnitelma valmistuu talvella 1950	104
3.4 Helsingin linnoitussuunnitelma vuosina 1950–52.....	113
4. PÄÄKAUPUNKISEUDUN PUOLUSTUSSUUNNITELMA VUOSINA 1953–55: PERUSTEET SEURAAVALLE VUOSIKYMMENELLE	139
4.1 Linnoitussuunnitelman valmistuttua saadaan uudet suunnitteluperusteet.....	139
4.2 Uudenmaan alueen operatiiviset suunnitelmat vuonna 1953	142
4.3 Suunnitelmien kehittäminen vuosina 1954–55	173
4.4 Operatiivinen suunnitelma hyvä – entä liikekannallepanovalmius?.....	193
5. PORKKALA PALAUTUU – PÄÄKAUPUNKISEUDUN PUOLUSTAMISEKSI LAADITUT SUUNNITELMAT UDELLA SUUNNITTELUKIERROKSELLA VUODEN 1956 JÄLKEEN	207
5.1 Uudet suunnitteluperusteet – myös uhkamalli muutoksessa	208
5.2 Porkkalan palautuksen ja yleislakon vuoksi sisäisen suojelun suunnitelmia tarkennetaan vuosina 1956–57	224
5.3 Operatiivisten suunnitelmien kehittäminen	236
5.4 Liikekannallepanon haasteet ja perustamissuunnitelmien kehittäminen.....	252
6. PÄÄKAUPUNKISEUDUN PUOLUSTAMISEKSI LAADITUT SUUNNITELMAT NOJAUTUIVAT HELSINGIN LINNOITUSALUEESEEN	281
7. EPILOGI – UUDEN PUOLUSTUSRATKAISUN KEHITTÄMINEN ALKAA 1960-LUVUN ALUSSA.....	295
LIITTEET	301
Liite 1. Uudenmaan sotilasläänin ja sotilaspiirien vastualueet.....	301
LÄHDELUETTELO	303
HENKILÖHAKEMISTO	327

KUVALUETTELO

Kuva 1. Uudenmaan sotilasläänin liikekannallepanon valmistelun ja operatiivisen suunnittelun johtoportaat.	13
Kuva 2. Suomen Kaarti järjestäytyneenä paraatiin Kaartin kasarmin pihalle vuonna 1905. Museovirasto / Ernst Ovesén.....	34
Kuva 3. Helsingin maarintaman linnoitusketjun karkea kulku kartalla on yhtenevä vuoden 1953 Helsingin linnoitusalueen puolustuslinjoihin.....	35
Kuva 4. Linnoitusketjun rakenteita Pirkkolan urheilupuiston pururadan varrelta, aivan Kehä I:n kupeesta. Kuvat kirjoittajan.....	37
Kuva 5. Sotakorkeakoulun opetuksessa esitetty operatiivisen suunnittelun työjärjestys vuodelta 1969. Lähde: SKK:n asiak n:o 90/5 sal 12.1.1969 liite 18b, T-26890/Hlc:11, KA.	54
Kuva 6. Sotilaspiiriin esikuntaan kuului rauhan aikana kolme toimistoa. PE:n asiak n:o 2121/Järj 1/10 a 13.12.1952, T-25359/18, KA.....	55
Kuva 7. Sotilaspiiriin kuuluvan sotilasalueen suunniteltu organisaatio vuonna 1951. PSuoSIE:n asiak n:o 159/Järj./OT/10 f sal 28.6.1951, T-26842/27, KA.....	60
Kuva 8. Uudenmaan sotilasläänin alueella sijainneet joukot vuoden 1952 uudistuksen jälkeen, vuonna 1957 käyttöön otetuilla joukkojen nimillä. Suomen Puolustusvoimat ennen ja nyt (1959) sekä PE:n asiak n:o 2121/Järj 1/10 a/13.12.1952, T-25359/18, KA.	65
Kuva 9. Vasemmalla: Asevelvollisikäistä helsinkiläisnuorisoa 1950-luvulla. Oikealla: UudJP:n uusia alokkaita mietteläin ilmein tuvassaan Santahaminassa 15.2.1962. Museovirasto / Pentti Jenytin 1959 (vas.) ja Sotamuseon kuva-arkisto (oik.).	68
Kuva 10. Sotakorkeakoulun (SKK) sotapelin selostus tammikuussa 1957. Istuen seuraamassa koulun johtaja, kenraalimajuri Erkki Kukkonen. Sotamuseon kuva-arkisto. ..	71
Kuva 11. Suunnitelman laatijan on tunnettava alueensa maasto ja olosuhteet. Pv.PE:n asiak n:o 197/Järj.2/10 sal 28.7.1950, T-20184/3, KA.....	74
Kuva 12. Loma-asuisia varusmiehiä, solttuja ruodiskuteissa tsubu tiukasti otsalla, 1950-luvun alussa Helsinkiin perustetulla Linnanmäellä, tuttavallisemmin paikallisten kesken Lintsillä. Suomen Puolustusvoimat ennen ja nyt (1959).	75
Kuva 13. Tapaus B:n eteläistä rannikkoa käsittelevä skenaario. PvPE:n asiak ilman n:o 4.4.1951, ”Valtakunnan puolustusvoimain yleiset käyttösuunnitelmat”, T-26965/68, KA. 85	
Kuva 14. Uudenmaan vastuualueen täydennyskokoontaminen vuoden 1950 suunnitelmassa.	109
Kuva 15. Yleisesikuntaeverstiluutnantti Norman Aadolf Simonen (22.6.1900–22.1.1984). Kadettiupseerit 1920–1985 (1985).....	131
Kuva 16. Puolustuslinjojen karkea kulku vuosien 1952–53 suunnitelmissa, edelleen vuoden 1914–18 linjoja mukaillen. Kartta ja linjat tutkijan piirtämät. HelSpE:n asiak n:o 244/Järjsto/OT 11 a sal, 12.9.1953, T-20184/7, KA.	135
Kuva 17. UudSl:n Johtosuhteet vuoden 1953 sisäisen järjestyksen säilyttämisen ja turvaamisen suunnitelman mukaan. Vartiopataljoonat eivät kuuluneet rauhan ajan joukkoihin, vaan ne tuli perustaa. UudSIE:n asiak n:o 294/OT/11 sal 21.8.1953, T-20184/6, KA.....	143
Kuva 18. Uudenmaan ryhmä tsa-vaiheessa vuoden 1953 suunnitelman mukaan. Kaistarajat noudattelevat suuntaa antavasti vastuualueiden rajoja. UudSIE:n asiak n:o 373/OT/11 a sal 30.9.1953, T-20184/7, KA.	153

Kuva 19. Puolustusryhmitys oli erityisen vahva Porkkalan suuntaan. PUudSpE:n asiak n:o 183/Järtsto/OT 10 e sal 19.9.1953, T-20184/7, KA.	166
Kuva 20. Sisäisen suojelun suunnitellut johtosuhteet ra- ja t-vaiheessa. Porkkalan rajavartiosto kuului suoraan ensin UudSl:n ja sitten HL:n johtoon. UudSl asiak n:o 5/OT/11 b sal 9.1.1954, T-20184/8, KA.	174
Kuva 21. Uudenmaan ryhmän täyden sodan ajan liikekannallepanon yleisjoukot 1958. PE:n asiak n:o 180/Optsto/OT/11 b sal, 17.12.1957, T26862/5, KA.....	220
Kuva 22. Yleislakko 1956. Mielenosoittajia ja poliiseja poistumassa Senaatintorilta. Museovirasto / Risto Reinikainen 1956.	225
Kuva 23. Sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden johtosuhteet Uudenmaan sotilasläänin <i>Satasen</i> mukaan. Katkoviiva kuvaa yhteistoimintasuhdetta. T-20521/9, KA.	232
Kuva 24. PsPr:n lähtöryhmitys Helsinki–Porkkala-suuntaan vuonna 1964. PsPrE:n asiak n:o 2/Järtsto/11 henksal 25.3.1964, T-20523/15, KA.....	242
Kuva 25. Uudenmaan ryhmän esikunnan suunniteltu sodan ajan kokoonpano, jonka vahvuus oli 115 upseeria, 23 aliupseeria ja 7 siviiliä. UudSIE:n asiak n:o 192/tsto/OT 10 a sal 15.7.1959, T-20521/9, KA.....	248
Kuva 26. Näkemys vss-johtosuhteista vuonna 1962. Muukkonen, Lauri: Väestönsuojelun viestitoiminnan järjestelyt. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 795, 1962.	251
Kuva 27. Pohjois-Uudenmaan sotilaspiirin esikunnan järjestelytoimiston päällikkö organisoiki kahden ikäluokan joukon opastukset ja kuljetukset.	257
Kuva 28. Uudenmaan ryhmän sittemmin su-vaiheen joukot korvanneet, kooltaan pienemmät suojajoukot vuonna 1958 arvioituine keskitysaikoinen. PE:n käsky n:o 180/Optsto/OT/11 b sal, 17.12.1957, T-26862/5, KA.....	259
Kuva 29. Uudenmaan sotilasläänin toimintavalmiuskoulutuksen johtosuhteet. Sinisellä viivalla kuvattu ra-johtosuhde, punaisella toimintavalmiuskoulutuksen johtosuhde. UudSIE:n asiak n:o 56/Järtsto/OT 10 a sal 29.2.1956, T-20521/2, KA.....	261
Kuva 30. Helsingin sotilaspiirin suoritusorganisaatio. HelspE:n asiak n:o 154/Järtso/OT c sal 13.10.1959, T-20521/9, KA.....	265
Kuva 31. Helsingin sotilaspiirin sotilasalueet ja perustamiskeskukset vuonna 1959. HelspE:n asiak n:o 154/Järtsto/OT c 3 sal 13.10.1959, T-20521/9, KA.	272
Kuva 32. Eversti Toivo Luukko, Helsingin sotilaspiirin päällikkö vuosina 1955–1963. Kadettiupseerit 1920–1985 (1985).....	276

TAULUKOT

Taulukko 1. Vuonna 1955 tarkastettu, vuoden 1953 operatiivinen suunnitelma. Osa todettiin edelleen erittäin käyttökelpoiksi – Porkkalan palautuksesta huolimatta. HelSpE:n asiak n:o 163/järjtsto/OT/11 a sal, 31.10.1955, T-20184/9, KA.....191

Taulukko 2. Esimerkki operatiiviseen suunnitteluun osallistuvien valikoinnista. 2.DE:n asiak n:o 120/Optsto/11 sal 17.4.1961, T-20522/2, KA.....247

Taulukko 3. Suunnitelmavalmiuden arviointia Helsingin sotilaspiirissä. HelSpE:n asiak n:o 105/Järjtsto/OT 10 f sal, T-20521/9, KA.....263

1

JOHDANTO

1.1 Johdatus tutkimusaiheeseen

Helsingin sotilasstrateginen merkitys juontaa juurensa jo Pietari Suuren aikaisesta Itämeren puolustuksesta. Historiallinen ja varsin ajaton geostrategia kuvaa Ahvenanmaan, Suomen eteläisen rannikon ja Viron rannikon välisen alueen sotilaallista merkitystä näillä alueilla eri aikoina toimineille. Samat intressit sulkea Itämeren kapeikko korostuvat tarkasteltaessa niin 1700-luvun venäläisen merilinnoituksen tavoitteita kuin molempien maailmansotien aikaisia asetelmia Saksan ja Venäjän-Neuvostoliiton välillä liittyen Baltian ja Itämeren hallintaan.

Yhtä lailla Neuvostoliiton ja Naton intressit kylmässä sodassa Tanskan salmien ja Itämeren pohjoisosien välisellä alueella liittyvät samaan strategisesti tärkeään alueeseen. Tuon asetelman yhtenä osana oli Helsinki ja Uudenmaan alue, joka tärkeän sijaintinsa lisäksi toimi tarkastelujaksolla yhä enemmän myös keskeisen suomalaisen päätöksenteon, liikenteen, teollisuuden ja väestökeskittymän ytimenä.

Itämeren viime sotien jälkeinen sotilasstrateginen asetelma tiivistyy eräässä tutkittavan aikakauden silloisen Sotakorkeakoulun yleisesikuntaupseerikurssin diplomityön johtopäätöksessä. Sen mukaan

- strategisen asemansa vuoksi Ahvenanmaa kiinnostaa kaikkia Itämeren maita
- Ahvenanmaa ja Hankoniemi ovat edullisia maihinnousukohteita, erityisesti Suomenlahden, Pohjanlahden ja Saaristomerén jääaikana
- Viron saarilla on hallitseva asema Suomenlahden sulkijana
- meren herruudella on ratkaiseva merkitys maihinnousun edellytyksenä.¹

Pääkaupunkiseutua ei perinteisessä mielessä ole pidetty sotahistoriallisena taistelualueena, kenties viime sotien itärajan suuntaan painottuvan historiallisen käsittelyn vuoksi. Helsingissä ei myöskään ilmapuolustusta lukuun ottamatta käyty varsinaisia taisteluja vuosien 1939 ja 1944 välisenä aikana. Helsingistä tuli kuitenkin jo jatkosodan kestäessä potentiaalinen taistelualue, ja sen puolustukseen varauduttiin jo ennen talvisotaa. Sotien jälkeisinä vuosina Helsingin sotilasstrateginen asema muotoutui yhä keskeisemmäksi osaksi koko maan puolustusjärjestelyjä. kylmän sodan kuluessa Helsingin suuralueesta tuli lopulta, kaappauksenomaisen yllätyshyökkäyksen noustua pääuhkakuvaksi, koko Suomen puolustuksen painopistealue².

---

¹ Pohjanvirta, Yrjö: *Itämeren alueella vv 1941–1945 suoritettujen maihinnoususotatoimien strategiset ja taktilliset opetukset*. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 545, 1952.

² Hyvärinen, Risto: *Näkökohtia Suomen turvallisuuspolitiikasta*. Puolustusneuvoston toimeksiannosta laadittu tutkimustyö. 1966, s. 120, 138, 204 sekä eversti Leevi Välimaan muistio ilman tulonumeroa 5.10.1966, *Katsaus nykyiseen operatiiviseen puolustusvalmiuteemme ja eräitä johtopäätöksiä*, T-26965/62, KA (Kansallisarkisto). Välimaa ei varsinaisesti mainitse aluetta, mutta kuvaa kaappauksenomaisen hyökkäyksen torjunnan painopisteen olevan rannikolla. Ks. myös Säämänen, Juuso: *Suurmaihinnousun ubkasta kaappaushyökkäyksen torjuntaan – Suomen meri-*

Tutkimuksessa tarkastellaan pääkaupungin puolustamiseksi laadittuja operatiivisia suunnitelmia jatkosodan päättymisestä Helsingissä vuonna 1944³ aina 1960-luvun alkuun. Valittu ajanjakso alkaa Helsingin kannalta ongelmallisesta tilanteesta, jossa Porkkalan alue aivan Helsingin kupeesta päättyi Neuvostoliiton hallintaan. Tähän tutkimukseen valittu tarkastelujakso käsittää jatkosodan lopulla Helsingin puolustamiseksi laaditut vuosien 1943–44 puolustussuunnitelmat, ensimmäiset sotien jälkeiset pääkaupunkiseudun puolustamiseksi laaditut suunnitelmat vuosilta 1948–1955, sekä toisen, 1950-luvun lopulla toimeenpannun suunnittelukierroksen aikana pääkaupunkiseudun puolustamiseksi laaditut suunnitelmat.

Ensimmäinen sotien jälkeinen suunnittelukierros, jonka lopputuotteena tunnetaan ylimmän sotilasjohdon vuonna 1952 antama operaatiokäsky *Polttoainebankinta*, painottui pääkaupunkiseudun puolustussuunnittelussa vuosiin 1950–51 ja varsinaisten suunnitelmien valmistumisen osalta vuosiin 1952–53. Valmistunutta suunnitelmaa tarkennettiin monin tavoin vuosien 1954–55 aikana. Toinen operatiivinen suunnittelukierros alkoi Porkkalan palautuksesta vuonna 1956 ja huipentui ylimmän johdon vuoden 1957 operaatiokäskyyn *Valpuri*, joka oli edeltäjänsä paljon pidemmälle viety suunnitelma. Pääkaupunkiseudun puolustussuunnittelussa *Valpurin* mukaisia suunnitelmia laadittiin ja päivitettiin lähes 1960-luvun puoliväliin saakka.⁴

Tarkasteltavan jakson ajallinen raja on vähintäänkin häilyvä: sen alkupäässä on valittu lähtöpisteeksi jatkosodan päätyminen. Pintaa syvemmälle menevän esiympäristön muodostamiseksi on Helsingin merkitystä Itämeren toimintaympäristössä avattava myös 1900-lukua edeltävien vuosisatojen osalta. Tarkasteluajanjakson loppupuolen tilanne ei ole yhtään selkeämpi: toisaalta voidaan tulkita yleismaailmallisiin tapahtumiin vedoten kylmän sodan vaarallisimpien vuosien päättyneen vuonna 1962. Toisaalta voitaisiin yhtenä selkeänä rajana pitää siirtymistä sotilasläänijakoiseen järjestelmään vuonna 1966, mutta senkin valmistelut alkoivat jo vuosia aiemmin. Kalkkiviivan piirtäminen keskelle jotain tiettyä historian tapahtumaa ei ole ongelmantonta, jos edes mahdollista.

1.2 Tutkimusongelma ja tutkimusmenetelmä

Tutkimusongelman kuvaus

Puolustussuunnitelman laatija tarvitsi työnsä aloittamiseksi suunnitteluperusteet. Nyt tutkittavalla aikakaudella siihen ei kuitenkaan käytetty eri organisaatiotasolla prosessioppaita tai erillistä suunnitteluohjetta, kuten suunnitteluprosessi COPD tai 2000-

---

puolustuksen maibinnousuntorjuntakäytön kehittyminen jatkosodan päättymisestä 1960-luvulle (diss.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 10, Juvenes Print, Tampere 2017, s. 25, 207–209.

³ Koko Suomen osalta sodat päättyivät Lapin sodan jälkeen vuonna 1945, mutta Helsingissä taistelut taukosivat vuonna 1944, jonka jälkeen puolustusta järjesteltiin vielä osin epäselvissä olosuhteissa. Tässä tutkimuksessa sodan päättymisen merkkipaaluna ja tutkimuksen ajallisena alkuna pidetään sotilaallisten toimien päättämistä Helsingin alueella.

⁴ Tynkkynen, Vesa & Petteri Jouko: *Towards East or West? Defence Planning in Finland 1944–1966*. National Defence University, Helsinki 2007, s. 42–43, 67 sekä Tynkkynen, Vesa: *Puolustussuunnitelmat tähtäävät pitkälle*. Liimatta, Hannu (toim.). *Pääesikunta 100 vuotta*. Tampere 2021, s. 184. Tynkkynen mukaan *Valpurin* viimeiset päivitykset tehtiin vielä ainakin vuonna 1963. Ks. myös 2.DE:n arvio suunnitelma- ja perustamisvalmiudesta v. 1964, 2.DE:n asiak n:o 10/Optsto/11 sal 14.1.1964, T-23919/5, KA.

luvun sotilaallinen päätöksentekoprosessi FINGOP⁵. Kuitenkin suunnitelmat laadittiin joiltain osin samantyyppisiä työvaiheita noudattaen, mitä mainitut nykyaikaiset suunnitteluprosessit sisältävät. Ei kuitenkaan ole mielekästä vertailla 2000-luvun suunnitteluprosesseja menneisyyden suunnitelmiin. Vaarana on tutkimustulosten tulkinta nykypäivän näkökulmasta ja siten aikalaiskuvan vääristyminen.

Vaikka puolustus suunnitelmien laadintaan ei ollut omaa ohjesääntöä, tuli suunnittelussa ottaa tiettyjä asioita huomioon. Nämä suunnitteluperusteet voidaan jakaa aiheistolähtöisen työn hahmottamiseksi ulkoisiin ja sisäisiin tekijöihin. Näistä ulkoiset tekijät muodostavat tutkimuksellisen taustan. Ulkoisia tekijöitä olivat esimerkiksi poliittisen tilanteen sanelemat suunnittelun reunaehdot, aikakauden sotataidollinen kehitys sekä suunnittelijoiden käsitys sodan luonteesta tutkimusajankohtana. Lisäksi pääkaupunkiseudun puolustus suunnitteluun vaikuttivat resurssit, kuten käyttöön saatavat joukot, niiden määrä ja laatu sekä niille varattu materiaali. Ylemmän johtoportaan antamat käskyt ja suunnitteluperusteet, aikakauden vallitseva sotilaallinen doktriini sekä käytettävä taktiikka ja ohjesäännöt antoivat loput perusteet Helsingin alueen operatiiviselle suunnittelulle. Pääkaupunkiseudun puolustamiseksi laadittujen suunnitelmien valmisteluun vaikuttaneet ulkoiset tekijät, niin kansalliset kuin kansainväliset, on pääosin selvitetty aikaisemmassa tutkimuksessa. Helsingin puolustus suunnittelun perusteiden ymmärtämiseksi ne tulee kuitenkin tutkimuksen aluksi analysoida – pääkaupunkiseudun puolustamiseksi laadittuihin suunnitelmiin vaikuttavilta osin. Osa luetelluista perusteista on myös tarkistettu alkuperäislähteestä, jota on täydennetty aiemman tutkimuksen tiedolla.

Tässä työssä uutena tietona tutkitaan Helsingin puolustamiseksi laadittuja suunnitelmia. Niiden reunaehtoina oli lukuisia sisäisiä tekijöitä. Nämä suunnitteluun vaikuttaneet sisäiset tekijät ovat tutkimuksen ydin ja alkuperäislähteiden kautta saavutettava tärkein tieto. Sisäisiksi tekijöiksi tässä työssä luokitellaan esimerkiksi suunnitelmien kirjatut arviot hyökkääjän toiminnasta, suunniteltu joukkojen käyttö ja niiden tehtävät, suunnitellut liikekannallepanon perusteet sekä suunnitelmien laatimiseen käytetty menetelmä.

Näistä tekijöistä tutkimuksen pääongelmaksi nousee kysymys, **miten suunnitelmat pääkaupunkiseudun puolustamiseksi kehittyivät sotien jälkeisillä suunnittelukierroksilla?** Jäljempänä avattavien valmiuden eri vaiheiden osalta tulee ymmärtää, että suunnitelmia laadittiin kuhunkin vaiheeseen erikseen – kriisin asteittaisen etenemisen mukaisesti. Kriisin alkuvaiheessa, tai pelkästään sisäisten levottomuuksien ilmetessä, Helsingin ja Uudenmaan alueen puolustukseen liittyivät oleellisesti *sisäisen järjestyksen turvaamisen* suunnitelmat. Seuraava vaihe oli rauhansopimuksen salliman täydennyskoonpanon mukaisen joukon käytön suunnittelu. Suunnitelmia laadittiin tutkimusajankohtana myös täydennyskoonpanoa suurempien joukkojen perustamiseksi ja käyttämiseksi sotatoimissa.

---

⁵ COPD-prosessin vaiheet, ks. *Supreme Headquarters Allied Powers Europe Belgium: Allied Command Operations Comprehensive Operations Planning Directive COPD Interim V2.0. NATO unclassified*, 2013, osa 4, s. 4. Nykyisin käytössä olevat suunnitteluoppaat, ks. Tuomisto, Ilkka ja Lauri Torniainen: Nopea toimeenpano joukkoyksikötason taktiikan opetuksen haasteena. Huhtamalla Tapio ja Janne Mäkitalo (toim.) *Taisteluosaston hyökkäyksen nopea toimeenpano*. Helsinki 2020, s. 32–33. ks. myös Siivonen, Petri: FINGOP – operatiivinen suunnitteluprosessi. *Kylkiranta 1/2018* sekä Huhtinen, Aki-Mauri & Pasi Kesseli: FINGOP – suunnittelu- vai johtamisprosessi? *Kylkiranta 1/2018*.

Alatutkimuskysymykset rakentuvat pääkaupunkiseudun puolustamiseksi laadittujen suunnitelmien valmistelutyön mukaisessa kronologiassa. Toisin sanoen, alatutkimusongelmat muodostavat sekä suunnitteluprosessia kuvaavan jatkumon, että työn etenemistä selittävän rakenteen. Seuraamalla alakysymyksiä voi mielessään ajatella operatiivisen suunnitelman laatijalle tässä tutkimuksessa hahmoteltua työjärjestystä. Alatutkimuskysymyksiä ovat:

- **Mitkä tekijät vaikuttivat pääkaupunkiseudun puolustussuunnitteluun?** Tässä kohtaa on erityisesti pohdittava suunnitteluun vaikuttaneita reunaehtoja, joiden perusteella suunnitelmat on laadittu.
- **Miten pääkaupunkiseudun suunnitelmat laadittiin?** Suunnittelun ymmärtämiseksi on selvitettävä, oliko suunnitteluun olemassa jokin työkalu, nykytermein suunnitteluprosessi, tiekartta tai toimintatapamalli, jonka mukaan suunnitelmia laadittiin.
- **Miten suunnitelmissa tai niiden valmistelussa laaditut arviot vastustajan hyökkäyksen toteutustavasta Helsingin ja Uudenmaan alueelle kehittivät sotien aikaisesta uhka-arviosta aikakauden operatiivisten suunnittelukierroksien kuluessa?** Olennaista aikakauden puolustussuunnittelussa oli tietenkin, että edellä kuvattujen suunnitteluun vaikuttaneiden tekijöiden lisäksi tuli olla ajatus siitä, mitä vastaan tai miltä piti pystyä puolustautumaan. Suunnittelu on lähteiden perusteella ollut uhkalähtöistä, eli joukkojen käyttöä on suunniteltu, sotapelattu ja harjoiteltu sen mukaan, miten hyökkääjän tai sisäisten levottomuuksien aiheuttajan arvioitiin pääkaupunkiseudulla toimivan. Tämä siitä huolimatta, etteivät suunnitelmien laatijat välttämättä tienneet, kummanko suurvaltaryhmittymän hyökkäystä tuli valmistautua torjumaan.
- **Miten operatiivisen suunnitelman osana olleita suunnitelmia Helsingin ja Uudenmaan sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden säilyttämisestä kehitettiin tutkimusajankohtana?** Sisäinen turvallisuus nousee operatiivisista suunnitelmista omaksi alakysymyksekseen yksinkertaisesti siksi, että siitä tuli sotien jälkeen erittäin keskeinen, erillisenä muusta suunnitelmasta laadittu operatiivisen suunnitelman osa. Kuten jäljempänä on kuvattu, jo tutkimusajankohdan alkuvaiheessa sisäisten levottomuuksien katsottiin voivan olla koko sodan syttymisen alkuvaihe, jonka vuoksi jo rivissä olevilla rauhan ajan joukoilla oli iso merkitys, etenkin paljon suojattavia kohteita sisältävällä pääkaupunkiseudulla.
- **Miten pääkaupunkiseudun puolustamiseksi laadittujen operatiivisten suunnitelmien puolustusratkaisua kehitettiin jatkosodan aikaisesta suunnitelmasta operatiivisten suunnittelukierroksien aikana?** Rauhan ajan joukkojen hälyttämisen ja niiden suorittaman sisäisen turvallisuuden ylläpidon vaiheen jälkeen oli useita valmiudellisia, liikekannallepanon toimeenpanoon sidottuja vaiheita, joista jokaiselle laadittiin oma operatiivinen suunnitelmansa. Tämä kysymys pohjaa edellä mainittuihin *Polttoainehankintaan* ja *Valpuriin*, jotka toimivat ”kattosuunnitelmoina” Uudenmaan sotilasläänin suunnitelmille. Kysymykseen vastaamiseksi tulee kyetä selvittämään, millä

joukoilla, johtosuhteilla, joukkojen tehtävillä ja mihin ryhmitettyinä puolustus suunniteltiin toteutettavan eri suunnitelmissa. Helsingin sotilaspiiri käsitellään sen vastuualueen erityispiirteiden ja merkittävyyden vuoksi omanaan. Sen vastuualueena oli karkeasti Helsingin kaupungin alue, jossa sijaitsi kansallinen poliittinen päätöksenteko ja ylin sotilasjohto. Tutkimuksessa myös ilmenee, että sen rooli pääkaupunkiseudun puolustuksessa etenkin ennen liikekannallepanoa oli suunnitelmien perusteella aivan keskeinen. Työssä on kuitenkin käsitelty myös sotilasläänin kahden muun sotilaspiirin suunnittelutyötä ja suunnitelmia.

- **Miten väestönsuojelun ja evakuoinnin suunnitelmat kehittyivät?** Väestönsuojelusta ja helsinkiläisten evakuoimisesta tuli etenkin ilma-aseen ja atomipommien kehityksen myötä uusi suunnitteluhaaste. Väestönsuojelua ei keksitty vasta kylmässä sodassa, olihan Helsinki joutunut pommitusten kohteeksi jo talvisodasta alkaen ja Karjalasta oli evakuoitu valtava määrä väestöä sekä materiaalia jo pariinkin kertaan. Kuitenkin vasta Helsingin suuralueen muutos mahdollisten taistelujen painopisteeseen teki väestön laajamittaisesta evakuoinnista uuden suunnitteluhaasteen. Väestönsuojelusta tuli uusi ja pääkaupunkiseudulla niin keskeinen osa suunnittelua, että asia on tarkasteltava omana alakysymyksenään.
- **Miten pääkaupunkiseudun liikekannallepanon valmistelujen suunnitelmavalmiutta kehitettiin operatiivisen suunnitelman toimeenpanemiseksi?** Liikekannallepano oli puolustussuunnittelun toinen päälinja, jonka käsittelemättä jättäminen tekisi työstä vajavaisen. Samalla on olennaista selvittää, miten valmiuden ja puolustuskyvyn näkökulmasta liikekannallepano olisi mahdollistanut joukkojen käyttöön saannin. Ilman liikekannallepanon valmisteluja laadittua operatiivista suunnitelmaa ei olisi päästy toteuttamaan, sillä operatiiviset suunnitelmat laadittiin sen mukaisesti, että eri vaiheisiin suunnitellut, joka kerralla kasvavat joukkomäärät olisi pystytty kutsumaan koolle, aseistamaan ja varustamaan.

Tutkimusmenetelmästä

Maanpuolustuskorkeakoulussa harjoitettava sotatieteellinen tutkimustoiminta voidaan jakaa kahdeksaan tutkimusalaan, joista yksi on sotahistorian tutkimus. Se tuottaa taktiikan, operaatiotaidon sekä johtamisen kehittämistä tukevaa ajattelua. Sotahistorian tutkimuksen painopistealueita ovat sotataidon historia, toisen maailmansodan jälkeinen historia sekä Suomen sotahistoria. Tässä työssä osumapintoja tulee kaikkiin kolmeen edellä lueteltuun. Vaikka käsillä oleva tutkimus kuuluu sotahistorian tutkimusalueeseen, pitää se sisällään elementtejä myös toisesta sotatieteellisestä tutkimus-alasta, *operaatiotaidosta ja taktiikasta*. Tämä tutkimusala taas pyrkii selittämään ja ymmärtämään organisaatioita – joita tässä tutkimuksessa riittää – ihmisiä, välineitä ja toimintaperiaatteita sekä niiden vuorovaikutusta puolustusjärjestelmien käyttöympäristössä. Operaatiotaidon ja taktiikan alalla tutkitaan myös esimerkiksi taistelun elementtejä, kuten liike ja vaikuttaminen tai taistelulajeja, kuten hyökkäys ja puolustus. Kaikki nämä sekä sodankäynnin peruseriaatteet, kuten omien ja vastustajan toimien

arviointi, ovat tässä työssä aivan keskeisiä, kun tutkitaan suunnitelmia pääkaupunkiseudun puolustamiseksi.⁶

Tässä työssä tutkimusmenetelmänä on ennen kaikkea alkuperäislähteiden sisälönanalyysi, jonka kohteena ovat tutkittavan aikakauden operatiivisen suunnittelun ja liikekannallepanon valmistelun asiakirjat. Näiden analyysin avulla on tuotettu uusi, tutkimuskysymysten kannalta olennainen tieto. Työ on puhtaasti aineistolähtöinen. Alkuperäislähteiden lisäksi tutkimukseen tarvittava taustatieto ja täydentävät tiedot on tutkittu aiemmista tutkimuksista, pääosin tutkittavalta ajalta olevista sotilaslehdistön artikkeleista, tutkimusajankohdan Sotakorkeakoulussa laadituista opinnäytteistä sekä pääkaupunkiseutua käsittelevästä tietokirjallisuudesta. Muu tutkimuskirjallisuus huomioidaan sekundäärisenä lähteenä, jolla tuetaan alkuperäislähteiden mahdollisia tietovajeita sekä taustoitetaan työn historialliseen ajoitukseen liittyviä tietoja. Aikaisempi historian tutkimus kylmän sodan aikakaudesta Suomessa antoi mahdollisuuden yleiskuvan ja esiyymmärryksen muodostamiseen.

Tutkimusote on induktiivinen. Tällöin sirpaleisesta ja osin varsin jäsentymättömästä alkuperäislähteistöstä on rakennettu mahdollisimman eheä kokonaisuuden kuvaus. Pentti Renvallia lainaten, ”*historiantutkimuksen perimmäisenä tehtävänä on saada luoduksi menneisyydestä niin yhtenäinen ja kaikin puolin ymmärrettävä kuva, kuin käytettävissä olevan tietoa-ineksen perusteella on mahdollista*”⁷. Esiolettamuksia tai hypoteeseja ei ole käytetty, joskin jonkinlaisena hypoteesina voidaan pitää olettaa, että ylemmän johtoportaahan suunnittelutyö on poikinnut vastaavanlaisen suunnitelman alajohtoportaissa. Tätä ei voitu pitää kuitenkaan itsestään selvänä, koska polttopöytäkirjojen mukaan monet laaditut suunnitelmat on tuhottu⁸, eikä aikakauden salaaminen välttämättä mahdollistanut alajohtoportaiden suunnittelua täydellisen yhtenevästi Pääesikunnan kanssa. Tästä syystä tieto on pyritty löytämään esimerkiksi yksittäisistä valmisteluasiakirjoista tai muistioista, puuttuvan täyden suunnitelman sijaan. Samalla on mahdollista löytää suunnitelmien kehittymiseen vaikuttaneet henkilöt.

Induktion ja deduktion voidaan väittää vuorottelevan historiantutkimuksessa⁹. Näin saattoi jälkikäteen arvioiden käydä myös tässä työssä, jos aikaisemman tutkimuksen muodostama kokonaiskuva ylätasolta ohjasi tarkastelemaan alajohtoportaahan sirpaleisia yksityiskohtia. Välillä taas yksityiskohtien tarkastelua verrattiin laajempiin yhteyksiin, jolloin asetelma kääntyi toisinpäin. Joka tapauksessa työssä on kuitenkin yleisesti noudatettu periaatetta ”yksityiskohdista yleiseen”, syy-seuraussuhteita selittäen.

Kun työn otsikossa on pääkaupunkiseutu ja käsittelyn painopisteessä Helsingin suuralue, olisi aikalaistutkimuksen osalta tämä työ voitu lokeroida myös paikallishis-

---

⁶ *Maanpuolustuskorkeakoulun tutkimusalat*. [https://maanpuolustuskorkeakoulu.fi/tutkimusalat], katsottu 17.3.2020 sekä Huttunen, Mika & Jussi Metteri: *Ajatuksia operaatiotaidon ja taktiikan laadullisesta tutkimuksesta*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Julkaisusarja 2, Taktiikan asiatietoa n:o 1/2008, Edita Prima Oy, Helsinki, 2008, s. 15–17.

⁷ Renvall, Pentti: *Nykyajan historiantutkimus*. WSOY, Juva 1983 (2. painos, alkup. 1965), s. 233.

⁸ Ks. UudSIE:n polttopöytäkirjat, T-20184/2, KA. ”16.11.1951 hävitettiin polttamalla vanhentuneena Uud.vastuunalueen suorituskäsky n:o 1/1011.51 – K.o. käskystä 1 kpl Pr.Pe:n Op.osastolla polttamatta”. Ks. myös salaisten asiakirjojen polttotilaisuudesta merkintä 27.1.1960, ”Helsingin sotilaspiirin esikunnan uusittua sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitoa koskevan suunnitelmansa (15.9.1959) poltettiin aikaisemmin laadittu suunnitelma (30.11.1957)”. Sisäisen järjestyksen suunnitelma laadittiin siis vuonna 1957, mutta sitä ei tämän lähteen valossa olisi mahdollista sellaisenaan verrata uudempaan suunnitelmaan.

⁹ Lappalainen, Jussi T.: *Haluatko historiankirjoittajaksi?* SKS, Jyväskylä 2002, s. 61.

torian tutkimukseen. Sen tehtävänä on maantieteellisesti rajoitetun, määrätyn alueen historiallisiin tapahtumiin ja ilmiöihin kohdistuva tutkimus. Paikallishistoriaa tutkittaessa kaiken lähtökohtana ovat paikallisesti rajatun alueen maantieteelliset olosuhteet ja niiden vaikutus aikakauden toimijoihin. Tällaisessa tutkimuksessa päättely tehdään paikallisesta yleiseen – siis sillä asiayhteydellä, mikä paikallisella alueella on laajempaan kokonaisuuteen. Tutkimusajankohtana julkaistu paikallishistorian opas vuodelta 1945 opastaa noudattamaan kuitenkin yleisiä historiantutkimuksen menetelmiä.¹⁰ Tämä työ on myös eräänlainen paikallishistorian tutkimus. Yhden maantieteellisesti rajatun alueen puolustus suunnitelma, kyseisen alueen maantiede ja olosuhteet – aikakautena huomioiden – linkittyvät laajempaan yhteyteen: aikakauden kansallisiin puolustus suunnitelmiin ja niiden taustalla olleisiin vaikuttimiin ja tekijöihin.

Tutkimuksen jäsentely on sekä kronologinen että temaattinen. Pääluvut etenevät kronologiaa noudatellen, mutta ne jakautuvat lukujen sisällä erilaisiin teemoihin pakottaen tekstin välillä ajallisiin takaumiin. Johdannon jälkeisessä toisessa pääluvussa on esitetty aiemman tutkimuksen sekä arkistojen lähdeaineksen sisällönanalyysin avulla pääkaupunkiseudun operatiivisen suunnittelun ja liikekannallepanon lähtökohdat ja tausta. Aiemman tutkimuksen rooli on tässä pääluvussa muita työn osia korostuneempi. Luvussa on hyödynnetty myös ulkomaista arkistomateriaalia. Luvussa on tutkittu suunnittelun reunaehtoja, olosuhteita sekä suunnittelun erityispiirteitä, joiden perustalle jäljemmät pääluvut rakentuvat. Luvussa analysoidaan myös Helsingin sotilasstrategisen aseman historiallista taustaa sekä viime sotien aikaista, pääkaupunkiseudun puolustamiseksi laadittua uhka-arviota ja puolustus suunnitelmaa. Niistä muodostunut käsitys on tutkimuksen lähtöasetelma. Luku vastaa ensimmäiseen alatutkimuskysymykseen suunnitteluun vaikuttaneista tekijöistä sekä osin toiseen ja kolmanteen alakysymykseen suunnitteluprosessista ja uhkasta.

Kolmannessa luvussa tutkitaan aluksi sotien jälkeisten vuosien suunnittelutyön alkuvaiheita, Helsingin sotilasläänin ja sen sotilaspiirien asiakirjojen kautta. Käytännössä vuosien 1945 ja 1947 väliltä ei ole löytynyt materiaalia, joten tutkimus painottuu aikaan, josta on olemassa alkuperäisaineistoa. Aineistoa analysoidaan suhteessa ylimmän johdon suunnitteluperusteisiin. Pääluvussa kuvataan maastontiedusteluraporttien, sotapelikuvauksien, taktillisten karttatarjoitusten kertomuksien sekä ensimmäisten valmistuneiden suunnitelmien kautta tunnistetun ”suunnitteluprosessin” eteneminen Pääesikunnassa ja Helsingin sotilasläänissä. Analyysin tueksi haettiin vertailevaa sisällönanalyysiä aikakauden sotilaskirjoittelusta ja diplomitoista. Luku aukaisee lukijalle Helsingin sotilasläänin ja Helsingin sotilaspiirin ensimmäiset sotien jälkeiset suunnitelmat ja niiden laatimisen vaiheet. Luku päättyy ajallisesti vuoden 1952 kevääseen, vaikka suunnittelutyö jatkuikin ilman mitään taukoja. Pääluku vastaa rajatun aikatarkastelun puitteissa alakysymyksiin 2–5.

---

¹⁰ Paikallishistoriallinen toimisto (toim.): *Paikallishistoriallisen tutkimuksen opas*. WSOY, Forssa 1945, s. 23–29, 34. Ilmestyessään jo jonkin aikaa kaivattu opas on edelleen harvoja paikallishistoriaan yksiselitteisesti vihkiytyneitä menetelmäoppaita. Vuonna 1991 ilmestyneellä teoksella *Kyläkirjaopas* haluttiin tukea harrastelijoiden kylähistoriikkien kirjoittamista. Esimerkiksi Suomen Kotiseutuliiton verkkosivujen *Kotiseutututkimuksen ABC* ei tunnista muita mainittujen oppaiden lisäksi laadittuja, paikallishistorian oppaita. Sotien jälkeisillä vuosikymmenillä kiihtyvällä tahdilla lisääntynyt kiinnostus kotiseutuhistorian kirjoittamiseen ei ole saanut aikaan laajempaa menetelmäoppaan kirjoittamista. Ks. <https://kotiseutulitto.yhdistysavain.fi/tutkimuskirjallisuus/paikallishistoriat2/>, katsottu 5.8.2020.

Neljännessä pääluvussa on tutkittu Puolustusvoimain pääesikunnan operaatiokäsken *Polttoainehankinta* perusteella laaditut Uudenmaan sotilasläänin ja sen sotilaspiirien suunnitelmat. Luku perustuu tutkimuksen tärkeimpien lähteiden sisällönanalyyysiin, Uudenmaan sotilasläänin Kansallisarkistossa säilytettäviin asiakirjoihin. Luvussa analysoidaan saman aineiston pohjalta myös liikekannallepanon kehittäminen ensimmäisen suunnittelukierroksen ajalta. Käsittely sisältää Uudenmaan alueen rannikotykistön ryhmitys- ja taistelusuunnitelmat, ilmatorjunnan suunnitellut tehtävät ja puolustushaarojen tehtävät. Niiden avulla tuetaan kokonaiskuvan rakentamista pääkaupunkiseudun puolustussuunnitelmasta 1950-luvun ensimmäisellä operatiivisella suunnittelukierroksella. Pääluke vastaa aikarajauksessa 1952–55 alakysymyksiin 2–7.

Viidennessä pääluvussa tutkitaan painopisteisesti ylemmän johdon operaatiokäsken *Valpurin* perusteella pääkaupunkiseudun puolustamiseksi laadittuja suunnitelmia. Päälähteenä ovat Uudenmaan sotilasläänin ja sen sotilaspiirien asiakirjat. Analyysin tukena oli myös tässä pääluvussa aikakauden sotilaskirjoittelu, silloisen Sotakorkeakoulun oppilasupseerien opinnäytetyöt sekä osin myös aiemman tutkimuksen tulokset. Temaattisten kysymysten vuoksi kahta ensimmäistä alakysymystä, uhkaa ja sisäistä turvallisuutta, käsitellään myös tässä luvussa. Pääluke antaa vastauksia myös liikekannallepanon suunnitelmien kehittymiseen sekä väestönsuojelun ja evakuoinnin suunnitelmien kehittymistä koskeviin kysymyksiin.

Tutkittavan aikakauden operatiivisia suunnittelijoita ei enää ole elossa. Yhä elävien kirjoissa olevat upseerit, jotka ovat palvelleet esimerkiksi Helsingin alueen joukoissa 1950–60-luvuilla, ovat olleet tuolloin nuoria luutnantteja tai enintään kapteeneja. Heidän työtehtävänsä eivät vielä tuossa palvelusuran vaiheessa mahdollistaneet perehtymistä operatiivisiin suunnitelmiin. Upseerin ura on perinteisesti alkanut useimmiten varusmiesyksikön arjesta tai vastaavasta kenttätyöstä, ajatuksellisesti vielä kaukana operatiivisen suunnittelun tehtävistä. Henkilöitä, jotka ovat olleet aikakaudella vähintään majureita ja palvelleet esimerkiksi järjestelytoimiston tehtävissä edes sotilaspiirin tasolla, ei ole ollut löydettävissä.

Työssä on kuitenkin hyödynnetty haastattelua yhtenä tutkimuksen tiedonkeruun menetelmänä Helsingin sotilaspiirin suunnitelmiin liittyen. Haastateltavana oli henkilöitä, joiden kautta oli mahdollista tarkastella myöhemmän ajan kehityspiirteitä Helsingin sotilaspiirissä ja siten arvioida saatuja tietoja suhteessa tutkittavan aikakauden tietoihin. Toteutetuissa haastatteluissa menetelmänä oli teemahaastattelu, joka sisälsi myös avoimia kysymyksiä. Haastattelun tieteellisiä määritelmiä pohdittaessa oli haastattelutilanteissa tunnistettavissa joitain puolistrukturoidun haastattelun piirteitä, mutta haastattelujen tunnusmerkit viittasivat enemmän laadulliseen teemahaastatteluun, etenkin kun kyseessä oli yksilön muistitietoon ja henkilökohtaiseen kokemukseen perustuva tietotarve¹¹.

Puolustussuunnitelmien salattavuus pidettiin tutkittavan aikakauden poliittisen arkaluontoisuuden vuoksi erittäin korkealla tasolla. Suunnitelmiin pääsi osallisiksi vain tarkoin valittu, harvalukuinen henkilöstö. Kuten edellä todettiin, on mahdollista, että kaikkia suunnitelmia ei ole enää löydettävissä. Monet suunnitelmat tai asiakirjat on

---

¹¹ Hirsjärvi, Sirkka; Pirkko Remes & Paula Sajavaara: *Tutki ja kirjoita*. Tammi, Jyväskylä 2005 (11. painos), s. 197–198. Ks. myös Hirsjärvi, Sirkka & Helena Hurme: *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Gaudeamus, Helsinki 2011, passim sekä Huttunen & Metteri (2008), s. 91.

jouduttu arkistotyön aikana toteamaan polttamalla hävitetyiksi suunnitelmien uudemman version tieltä. Aiemmassa aihepiirin tutkimuksessa ilmi tullut salaamisen kulttuuri tulee huomioida tutkimusotteessa ja lähdekritiikissä. Kuten Juuso Säämänen esittää, 1960-luvun suunnittelussa ylin johto laati omaa, aiemmasta poikkeavaa uhka-arviota samaan aikaan, kun alajohtoportaat laativat vielä suunnitelmiaan aiempaan uhkakuvaan nojaten, tietämättä ylemmän johtoportaan todellista tahtotilaa¹².

Toinen esimerkki on *Polttoainebankinta*, jonka kopiota ei jaettu edes Uudenmaan sotilasläänin komentajalle. Hänen piti käydä perehtymässä tehtäviinsä joko 2. Divisioonan esikunnassa tai Puolustusvoimien pääesikunnassa¹³. Tällaisessa kontekstissa tulee esittää itselleen kysymys Pentti Renvallin historiallisen päättelyn periaatteisiin liittyen: historiantutkija joutuu punnitsemaan kysymystä, todistaako se seikka, ettei jotakin asiaa mainita asiakirjassa, myös sitä, ettei itse asiaa ole esiintynyt¹⁴. Tätä problematiikkaa on jouduttu pohtimaan esimerkiksi YYA-hengessä laadittujen, neuvostouhkan kieltävien uhka-arvioiden tutkimisessa¹⁵. Salaamisen vuoksi sotapelejä ja maastontiedusteluja, *toimintavalmiuskoulutusta*, *käytännöllisen esikuntapalvelun harjoituksia* sekä *harjoitusperustamistehtäviä*¹⁶ käytettiin ajan tapaan ”verhona” oikean puolustus suunnittelun tekemiseen. Siksi tutkimuksen analyysi kohdentuu merkittävässä määrin tällaiseen aineistoon.

Lähdekritiikki on keskeinen osa historian tutkimusperinnettä ja yhtä lailla merkittävää myös tälle tutkimukselle. Puolustus suunnitelmat ja niiden valmisteluasiakirjat, sekä sotapelien ja karttahaarjoitusten kuvaukset ovat ajankuvaa. Alkuperäislähteinä ne antavat mahdollisuuden rakentaa historiallinen kuvaus siitä, miten suunnitelmien laatijat asian ovat nähneet. Kuitenkin tulee muistaa asiakirjojen analysoinnissa etenkin tutkimusajankohdan ajan salaamiskäytäntöjen ja YYA-velvoitteiden vaikutus. Kuka on asiakirjan laatinut, minä ajankohtana ja kenelle se on osoitettu. Voi olla, että jotain on jäänyt paljastumisen pelon vuoksi paperille laittamatta tai käsitelty vain suullisesti¹⁷.

Voi myös olla niin, että alajohtoportaat ovat laatineet omaa suunnitelmaansa tietämättä ylemmän johtoportaan todellisia aikeita, kuten edellä mainittiin uhkakuvien suhteen. Myöskään aiemman tutkimuksen kaikkiin tuloksiin ei voi nojata sellaisinaan, mikäli Helsingin puolustuksen osalta on alkuperäislähteen valossa osoitettavissa asian olevan toisin.

Historiallinen päättely alkaa tässä työssä sirpaleisesta tiedosta, jota edeltää esiyymmärrys aikakauden olosuhteista. Se, että useat alkuperäislähteet antavat kuvan Helsingin edustalla olevassa linnakkeessa laaditusta suunnitelmasta, jossa merelle ammutaan tykistötulta, on tietenkin merkittävää puolustuksen kannalta. Toisen asiakirjan tieto

---

¹² Säämänen (2017), s. 143, 200, ks. myös s. 305–306.

¹³ Ks. tarkemmin 2. pääluvusta.

¹⁴ Renvall (1983), lähteiden vaihtelun ongelma *ex silentio*, s. 227. ks. myös Tuomisto, Ilkka: *3. Divisioonan puolustus suunnittelu vuosina 1945–1966*. MPKK, 2017. ”Tutkimus osoittaa, että PE:n laatimat valtakunnan puolustus suunnitelmat ’Polttoainebankinta’ ja ’Valpuri’ olivat turvallisuuspolittisia peitetarinoita, joiden taustalla 3.D:n esikunta toteutti operatiivista suunnittelua NL:n muodostaman uhkan varalta ajan bengen mukaisesti äärimmäisen varovaisella tavalla.”

¹⁵ Ks. esim. Jouko, Petteri: Porkkalan sotilasstrateginen asema. *Porkkala – Tapatumien keskellä*. Jarmo Nieminen (toim.), Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitoksen julkaisusarja, kirja n:o 13, 2009, s. 68.

¹⁶ Ks. tarkemmin käsitteet kohdasta 1.5.

¹⁷ Säämänen (2017), s. 16. Neuvostoliiton uhkaan liittyviä asioita ei haluttu kirjata arkistoitaviin asiakirjoihin, vaan niitä käsiteltiin joko suullisesti tai epävirallisissa ja myöhemmin tuhotuissa muistioissa.

taas siitä, että kyseisen linnakkeen tykeistä osa oli varastoitu Hämeenlinnaan, on puolustuksen kannalta vielä merkittävämpi tieto. Kolmannen asiakirjan kertoessa, että kyseiselle tykille ei ollut olemassa ampumatarvikkeita, lienee vähintään yhtä merkittävää. Aiemman tutkimuksen ja esiyymmärryksen kautta päästään yleistietoon kiinni siitä, että tykkien puuttuminen liittyi valvontakomission vaatimuksiin.

Päätelyketjussa päästään siis pohtimaan, oliko tuo suunnitelma merelle ampumisesta vain paperi, vai olisiko linnakkeella ja sen olemassa olevilla muilla tykeillä voinut olla käyttöarvoa maihinnousun torjunnassa? Tämän jälkeen se kytketään laajempaan puolustussuunnitelman kokonaisuuteen mahdollisine vaikutuksineen. Lopulta käsissä voisi olla puolustussuunnitelman kokonaisuus, joka edelleen yhdistetään laajempaan historialliseen tapahtumaketjuun, josta tulee kyetä tekemään johtopäätöksiä.

Tutkijan objektiivisuuden tavoittelu lienee historiantutkijalle itsestään selvää, eikä esimerkiksi tutkijan palvelusuran vaiheet Helsingin varuskunnassa saa vaikuttaa sisällyönanalysiin. Tutkimuksen aluksi tällä oli osin jopa häiritsevä vaikutus, kun arkistoista odotti löytävänsä esiyymmärryksensä kaltaisia, nykyhetken suunnittelumenehtelmiin perustuvia asioita – joita ei sitten ollut välttämättä tutkittavana aikakautena olemassakaan. Tämä taas osoitti esiyymmärryksen olleen työn alkuvaiheessa puutteellinen; riittävän käsityksen luominen aikakauden operatiivisen suunnittelun toimintatavoista – ja toisaalta kyky unohtaa päivittäisissä palvelustehtävissään käyttämänsä metodit – edesauttaa historian pyörteisiin sukeltamista, oikeamman suuntaisessa kontekstissa. Objektiivisuuden täydellisyyttä voi tavoitella, muttei täysin saavuttaa. Tutkijan palvelussuhde Puolustusvoimiin ei kuitenkaan tarkoita kritiikkittömyyttä, eikä etukäteispositiivista vinoumaa, ei myöskään tarvetta tuomita ratkaisuja nykypäivän tiedon valossa¹⁸.

Aiempi kokemus tutkittavana olevan Helsingin varuskunnan alueen olosuhteista nykypäivänä voi myös auttaa joidenkin asioiden ymmärtämistä – tai ainakin nopeuttaa johtopäätösten muodostumista. Esimerkkinä voidaan pitää kadunnimien ja maaston tuntemusta. Toisaalta, kadunnimet ja maastokaan eivät oikeastaan ole moneltakaan osin samanlaiset kuin tutkimusajankohtana. Esimerkiksi tutkimuksessa useasti esille tulevan, Helsingin maalaiskuntaan vuoteen 1966 saakka kuuluneen Vuosaaren alue oli tuolloin lähinnä harvaan asuttua ja pääosin rakentamatonta metsää ja peltoja. Joistakin sotilasmaantieteen ajattomista tekijöistä huolimatta aikahyppy 1950-luvun Helsinkiin oli helpommin sanottu kuin tehty.

1.3 Rajaukset

Aikarajaus

Kuten aluksi todettiin, historiaa ei voi pilkkoa selvärajaisiin paloihin ilman keinoteokoisuuden makua. Yleismaailmallisista tapahtumista kylmän sodan kuumimmat hetket Kuuban ohjuskriisin aikaan vuonna 1962 aloittivat myös eräiden tulkintojen mukaan vähitellen liennytyksen jakson. Tämä voisi siis puoltaa valittua aikarajaa, 1960-

---

¹⁸ Pohdinta Puolustusvoimissa palvelevien historiantutkijoiden objektiivisuutta kohtaan esitetyn kritiikin tarkoitushakuisuudesta, ks. Manninen, Ohto: Mikä on suomalaisen sotahistorian tutkimuksen nykytila. *Suomalaisen sotahistorian tutkimuksen nykytila*. Karjalainen, Mikko & Petteri Jouko (toim.), MPKK, Helsinki 2008, s. 25.

luvun alkua. Suomessahan vastaavasti vuoden 1958 ”yöpakkaset” ja vuoden 1961 noottikriisi olivat Neuvostoliiton suhteiden osalta kriittisiksi koettuja hetkiä. Pelkäämään historian tapahtumia tarkastelemalla aikarajaus ei siis ole yksiselitteinen. Tässä tutkimuksessa aikaraja pürretään Uudenmaan sotilasläänin operatiivisen suunnittelun etenemisen mukaisesti.

Tutkimuksen ajallisen rajaus olisi voitu sijoittaa jatkosodan päättymisestä vuosiin 1963–64, jo mainittujen *Valpuri*-käskyn mukaisten operatiivisten suunnitelmien päivitysten näkökulmasta. Seuraava suunnittelukierros alkoi käskyllä ”15” vuonna 1965, johon liittyi vuoden 1966 organisaatiouudistus. Alueelliseen puolustusjärjestelmään siirtyminen tapahtui tuon uudistuksen yhteydessä. Nyt valitulla rajauksella kartoitetaan sotien jälkeisen suunnittelun alku, ensimmäiset viime sotien jälkeiset suunnitelmat sekä vuoden 1956 Porkkalan palautuksen jälkeisten suunnitelmien aiheuttamat muutokset. Aikarajauksen ulottamista vuoteen 1966 olisi voitu pitää luontevana ja perusteltuna, mutta asia ei ole niin yksinkertainen. Siirtymistä alueelliseen järjestelmään valmisteltiin vuosikautia. Uusi puolustusjärjestelmä oli pitkän kehitystyön tulos. Vaikka selkeä murrosvaihe voidaan osoittaa 1960-luvulle, jolloin uhkakuva muuttui ja kaappaushyökkäyksen uhka todettiin, oli pohjatyötä tehty jo aikaisemmin.¹⁹

Tähän tutkimukseen valitun aikarajauksen päätös olisi voinut olla päiväys viimeisimmästä *Valpurin* aikaisesta ottoajoneuvolistasta tai esikäsky-yhdistelmästä tai jostakin muusta alajohtoportaan suunnitelman valmistumiseen liittyvästä osasta. Ehkei kuitenkaan ole löydettävissä sellaista murroksellista kohtaa, jossa suunnitelman sanottiin olevan lopullisesti valmis. Työt jatkuivat vuodesta toiseen, sillä suunnitelmia päivitetään aina. Ei ole tarkoituksenmukaista ”venyttää” ajanjaksoa viimeisten mahdollisten päivitysten vuoksi, vaan asiaa tulee tarkastella suurempien kokonaisuuksien kautta. Voitaisiin hiukan epämääräisesti ja tutkimuksen etiikalle kysymyksiä herättäen todeta, että ”tässä tutkimuksessa ajallinen rajaus päättyy jonnekin 1960-luvun alkuun”. Todetaan kuitenkin käsittelyn päättyvän viimeisten keskeisten muutosten myötä vuonna 1962, jonka jälkeen alkoivat valmistelut vuoden 1966 mukaiseen järjestelyyn. Työn otsikko on kuitenkin, edellä kuvatun mukaisesti, riittävän suurpiirteisesti operaation ”paksulla karttatussilla pürretty”²⁰.

Tämä tutkimuksen aihe on myös sotilasammattillisesti tarkoin valittu, mikä paikoittelun velvoitti tutkimuksessa tehdyn analyysin yksityiskohtaisuuteen. Operatiivisesta suunnittelusta saadut johtopäätökset opettavat jälleen kerran meitä tarkastelemaan lähimenneisyyttä siitä näkökulmasta, että joitain asioita keksitään kenties yhä uudelleen. Ehkä myös he, jotka työskentelevät operatiivisen suunnittelun parissa, voivat löytää tästä tutkimuksesta joitakin varsin ajattomia yhtymäkohtia työhönsä.

---

¹⁹ Jouko, Petteri: Periaatteista toteutukseen: Alueellisen puolustusjärjestelmän kehittäminen. *Kylkiranta* 3/2006, s. 4.

²⁰ *Operaattikko* = Operatiivinen suunnittelija, operatiivisen suunnitelman laatija, operaatiotaidon ja taktiikan alan asiantuntija. Ks. esim Jouko, Petteri; Mikko Karjalainen, Marko Palokangas & Juuso Säämänen (toim.): *Vesa Tynkkynen: Operaattikko, rehtori ja professori*. Bookwell Oy, Porvoo 2014. (passim). Tynkkystä kuvataan operaatiotaidon ja taktiikan parissa pitkään työskennelleenä operaatiotaidon ja taktiikan tutkijana, opettajana ja kehittäjänä.

Pääkaupunkiseudun puolustamiseksi laaditut suunnitelmat koostuivat tutkimusajan kohtana useista eri puolustushaarojen, johtoportaiden ja maavoimien aselajien elementeistä, joita olisi johdettu täydennyskoonpanon vaiheesta alkaen sotilasläänin tai aluejärjestön perustamista esikunnista. Suunnitelmissa Uudenmaan alueen taistelua johti Uudenmaan ryhmän (UMR) komentaja esikuntineen (UMRE), joka perustui sotilasläänin rungolle. Helsingin linnoitusalue (HL) – eli karkeasti Helsingin kaupungin aluetta – suunnitelmissa johti Helsingin sotilaspiirin päällikkö, apunaan sotilaspiirin esikunnan perustama Helsingin linnoitusalueen esikunta (HLE). Nämä kaksi johtamistasoa ovat käsiteltyjen suunnitelmien painopiste. Muita esikuntia tai niiden suunnitelmia käsitellään tarvittavilta osin. Näistä tärkeimmät ovat kaksi muuta sotilaspiiriä, Etelä-Uudenmaan sotilaspiiri (EUudSp) ja Pohjois-Uudenmaan sotilaspiiri (PUudSp).

Helsingin edustan merialueen valvonta ja väylien puolustus miinoitteineen kuului merivoimille, ilmataistelut ja hävittäjätorjunta ilmavoimille (lentojoukoille). Lentojoukkojen suorituskyky oli käytännössä niin alhainen läpi koko tutkimuksen aikarajan syksystä 1944 aina 1960-luvun alkuun, ettei sen osalta ole voitu tarkastella muuta kuin laadittuja, osin toiveisiin perustuvia suunnitelmia.

Ilmatilaa valvottiin ilmavalvonta-asemilta rannikolla ja merialuetta merivalvonta-asemilta. Ilmatorjunta oli pääkaupunkiseudun osalta ylimmän johdon ilmatorjuntayksiköiden ja vastualueen joukkojen omien ilmatorjuntayksiköiden vastuulla. Rannikkotykkien linnakkeet muodostivat suunnitelmissa rantaviivaan sidotun torjuntavyöhykkeen. Maa-aluetta valmistauduttiin suojaamaan sekä Porkkalan rajavartioston että maavoimien rauhan ajan (ra-) joukoin. Lisäksi maa-aluetta valmistauduttiin tarvittaessa puolustamaan maavoimien eri valmiusasteisiin perustettavien reserviläisjoukoin. Näiden Uudenmaan vastualueen joukkojen torjuntataistelua valmistauduttiin tukemaan kaikissa suunnitelmien valmiuden vaiheissa niin 2. Divisioonan kuin Pääesikunnan varaamalla reservijoukoilla, joista tärkein oli Panssariprikaati Hämeenlinnassa.

Tässä työssä on tutkittu ja analysoitu kaikkia yllä lueteltuja joukkoja, huolimatta siitä, olivatko ne suoraan UMR:n komentajan tai HL:n komentajan johdossa (kuten Porkkalan rajavartiosto, rannikkolinnakkeet sekä osa ilmatorjuntatykkien) vai jonkun muun johtoportaan joukkoja (kuten Panssariprikaati tai ylimmän johdon ilmatorjuntatykkien). Kaikilla niillä oli oma osuutensa suunnitelmissa pääkaupunkiseudun puolustamiseksi.

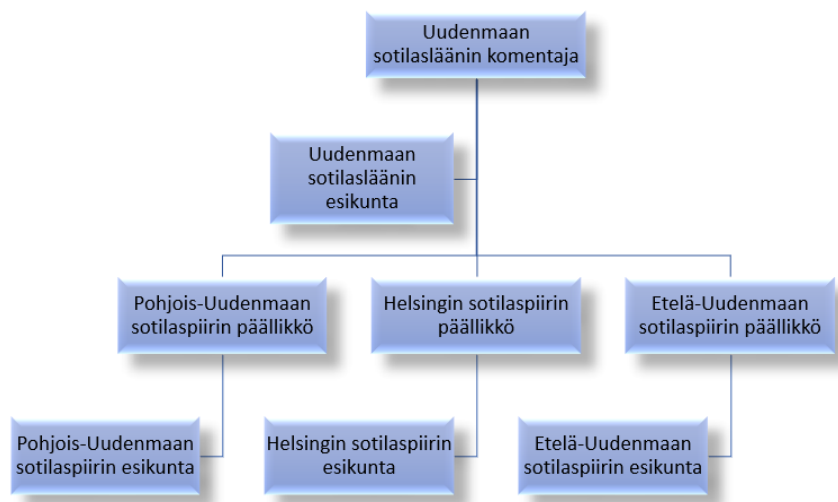
UudSl:n alueella olleista joukoista on käsitelty niin rannikkotykkien (RT 1)²¹, Helsingin laivastoaseman (HELLAs), ilmatorjuntatykkien (alueellisten ja UudSl:n johdossa olevien) sekä Porkkalan rajavartioston (PR) suunnitelmia valmiuden eri vaiheissa. Jalkaväkijoukkojen käytön osalta keskeisimmät olivat rauhan ajan ja täydennyskoonpanon kannalta Jääkäripataljoona 2 (JP 2, ensin Jalkaväkirykmentti 5, myöh.

---

²¹ Enqvist, Ove. Helsingin rannikon puolustaminen. *Rannikon puolustaja 1/1991*. Sodan jälkeen Rannikkotykkirykmentti 1 (RTR 1) muutettiin 1.12.1944 Suomenlinnan Rannikkolinnakkeistoksi. 1.12.1952—31.12.1956 oli käytössä nimi Rannikkotykkirykmentti 1 (RT 1). Sen jälkeen joukko-osaston nimi oli Suomenlinnan Rannikkotykkirykmentti (SIRtR).

1957 alkaen UudJP) sekä Helsingin vartiopataljoona (VartP), joiden tehtävät ja suunniteltu käyttö on selvitetty pääluvuissa. Liikekannallepanon eri vaiheisiin perustettavat yhtymät käsitellään vaiheiden suunnitelmien yhteydessä.

Kuva 1. Uudenmaan sotilasläänin liikekannallepanon valmistelun ja operatiivisen suunnittelun johtoportaat.

Tässä tutkimuksessa Uudenmaan sotilasläänin ja sen sotilaspiirien suunnitelmia on käsitelty enemmän rauhan ajan joukkojen ja täydennyskoonpanon joukkojen osalta. Tähän on useampia syitä. Ensinnäkin nämä suunnitelmat saatiin useimmiten vietyä pisimmälle. Toisekseen, etenkin 1950-luvun alussa perusteita ja kykyä tätä suurempien joukkojen liikekannallepanoon ei ollut, kuin suunnittelijoiden haaveissa (ks. seuraava pääluku, kohta 2.3). Täyden sodan ajan vahvuuden joukkojen suunnitelmia on käsitelty kuitenkin niiltä osin kuin näitä suunnitelmia valmisteltiin, täysvahvuisia sa-joukkoja sotapelattiin tai myöhemmin olisi voitu myös perustaa.

Maantieteellinen raja

Alueellisesti raja on painopisteisesti Helsingin sotilaspiirin alueessa, joka käsitti Helsingin kaupungin silloisen alueen sekä osia nykyisistä Espoosta, Vantaasta ja Siipoosta. Pelkästään Helsingin sotilaspiirin aluetta tarkastelemalla ei voi ymmärtää pääkaupunkiseudun puolustusta. Käsiteltyä joudutaan laajemman kokonaisuuden kytkemiseksi käsittelemään myös koko sotilasläänin aluetta, joka ulottui aikanaan jopa Hangon ja Loviisan väliselle alueelle saakka. Uudenmaan sotilasläänin vastuualue ja sotilaspiirijako tutkittavana aikakautena on esitetty karttakuvina tutkimuksen liitteessä 1.

Uudenmaan sotilasläänin vastuualueutta muutettiin useampaan otteeseen ja alue laajeni tutkimusajankohdan kuluessa Porkkalan länsipuolelta aina Hankoon saakka²² sekä kauemmas pohjoiseen Hyvinkään ja Riihimäen tasalle asti (ks. myös liite 1). Uudenmaan sotilasläänin puolustussuunnittelun näkökulmasta rannikon pilkkominen näyttäytyi ongelmallisena, esimerkiksi Porkkalan alueen ja vastuualueen sauman ollessa vierekkäin Turun eteläisen sotilaspiirin ja Etelä-Uudenmaan sotilaspiirin välil-

²² 2.DE:n asiak n:o 94/Järj/OT/11 sal 5.4.1951, T-22003A/3, KA. Jo 1.5.1951 alkaen Inkoo, Siuntio, Karjalohja, Nummi, Sammatti ja Lohjan kauppa siirrettiin Lounais-Suomen vastuualueelta Uudenmaan vastuualueelle.

lä (ks. vastualueet liite 1). Tahtotila olisikin ollut jakaa rannikon kaistat eri tavoin, kuten pääluvussa 4 on kuvattu.²³

Aikalaiskäsitelyssä koko rannikkoalueen puolustaminen koski sekä Hangon niemimaata, Porkkalan aluetta, että Helsingin rannikkoa. Myös nykyisten Vantaan ja Tuusulan eteläisen reunan alueet liittyivät olennaisesti pääkaupunkiin kohdistuvaksi arvioituun uhkaan. Tutkimusajankohtana nykyisen Vantaan alue tunnettiin Helsingin maalaiskuntana, jota käsitettä näin ollen käytetään Vantaan sijaan²⁴. Tästä syystä aluevastuussa olleen Helsingin sotilasläänin, sittemmin Uudenmaan sotilasläänin, suunnitelmat ovat keskeisiä. Niissä on käsitelty puolustusta ja liikekannallepanoa koko nykyisen pääkaupunkiseudun alueen ja Uudenmaan käsittävälle alueelle.

Hankoniemi kuului pääosan tutkimusajankohdasta Lounais-Suomen sotilasläänille. Kuitenkin esimerkiksi vuonna 1952 annetuissa 2. Divisioonan *Operatiivis-taktillisissa harjoitustehtävissä* Uudenmaan sotilasläänin vastuualue laajeni sodan ajan joukkojen perustamisen alkaessa reilusti Hankoniemen länsipuolelle, rannikolla Kemiönsaaren tasalle asti. Tässä työssä pääkaupunkiseudun puolustamiseksi laadittujen suunnitelmien ymmärretään käsittelevän maantieteellisesti nykyisen pääkaupunkiseudun koista aluetta, jonka painopiste on Helsingin kantakaupungin alue. Siihen liittyy Itäinen Uusimaa sekä Helsingin länsipuoliset alueet, aina mainittuihin Loviisaan ja Hankoon saakka. Ehkä parhaiten käsiteltävää aluetta voisi kuvata usein aikalaisteksteissä esiintyvä käsite *Suur-Helsingin puolustaminen*.

Muut rajaukset

Tämän tutkimuksen painopisteenä ovat otsikon mukaisesti laaditut *suunnitelmat*, eli työ keskittyy pääosin suunnitelmien laadinnan ja sisältöjen analyysiin. Kuten tunnettua, hyväkään suunnitelma ei vielä tarkoita, että suunnitelman toimeenpano onnistuisi, saattikka täydellisesti. Työssä on siksi arvioitu osin myös suunnitelmien käyttökelpoisuutta liikekannallepanon vaiheen joukkojen ja niiden materiaalin ja aseiden käyttöön saannin osalta. Työ ei kuitenkaan käsittele koko puolustusvalmiutta, vaan suunnitelmia ja niiden kehittämistä.

Käsittelyssä ei ole kuvattu tarkalleen kalustoa ja materiaalia, kuten arvioitua hyökkäjän vaunukalustoa tai maihinnousualuksia, eikä esimerkiksi sitä, millä vaunukalustolla puolustajan Panssariprikaatin vastahyökkäys kulloinkin olisi suoritettu. Työn näkökulmana on yleisjoukkojen suunniteltu käyttö. Omien joukkojen osalta käsitellään myös muiden puolustushaarojen ja rajavartiolaitoksen ja alueen muiden viranomaisien tuki sekä puolustuksen eri elementtien, kuten rannikkotykistön ja ilmatorjunnan, liityntä yleisjoukkojen käyttöön. Työssä ei myöskään ole käsitelty tarkasti kaikkia aselajeja tai toimialoja, kuten esimerkiksi tykistön käyttöä tai tiedustelua, jolla toki oli varmasti ennakkovaroituksen ja meri- ja ilmatilan valvonnan kannalta merkitystä. Joukkojen itse suorittaman, operatiivis-taktisen tason tiedustelun osalta on aiemmas-

²³ UudSIE:n asiak n:o 74/sal 10 27.3.1954, T-26842/27, KA.

²⁴ Helsingin maalaiskuntana tunnettu alue käsitti laajemman alueen, kuten sen suurimmat keskukset Malmi ja Pitäjänmäki, jotka siirtyivät Helsingille vuoden 1946 kuntaliitoksessa. Vuosaari kuului Helsingin maalaiskuntaan vuoteen 1966 saakka. Vuonna 1954 Helsingin maalaiskuntaan liitettiin suuri osa Korson alueesta Tuusulalta ja Keravalta. Muutokset heijastuivat sotilaspiirien tehtäväjakoon, koska niissä pyrittiin myös noudattelemaan osin siviilihallinnon rajoja. Helsingin maalaiskunnasta tuli Vantaan kauppala vuonna 1972 ja sittemmin Vantaa vuonna 1974.

sa tutkimuksessa todettu, että sen suorituskyky ja tiedustelukoulutuksen asema koeheni asteittain sotien jälkeisestä, muuhun puolustusjärjestelmän allonpohjaan verrattavasta tilasta paremmaksi vuoden 1966 uudistukseen mennessä²⁵.

1.4 Aikaisempi tutkimus ja lähdeaineisto

Työn sijoittuminen tutkimuskenttään

Maanpuolustuskorkeakoulun tutkimusintresseihin kuuluu tällä hetkellä sotataidon historian tutkimuksen lisäksi etenkin Suomen kylmän sodan aikainen sotahistoria. Käynnissä olevalla ”tutkimuskierroksella” selvitetään sotataidollisen ajattelun kehityskulkujen lisäksi myös kylmän sodan puolustusratkaisuja laajemmin kautta koko suomalaisen puolustusjärjestelmän historian.

Tutkimusaihetta koskevien lähdemateriaalien salassapitoaika päättyi vasta lähimenneisyydessä. Siten aikakauden sotahistoriallisesti merkittäviä, aiemmin salassa pidettyjä asiakirjoja ei ole voitu tutkia vielä kovin kauan. Onkin selvää, että kuvassa ajasta on aukkoja. Aiempi tutkimus on perusteellisesti taustoittanut etenkin ylimmän johdon näkökulmaa. Osa viimeisten Maanpuolustuskorkeakoulun yleisesikuntaupseerikurssien sotahistoriaan liittyvistä diplomitöistä on käsitellyt kylmän sodan aikakautta, myös alajohtoportaiden näkökulmasta. Tämän alaluvun tarkoituksena on perustella historian tutkimuksen vielä käsittelemättä jäänyt ”aukko”, joka on vähintään Helsingin, mutta toisaalta lähes Uudenmaan alueen kokoinen. Seuraavassa on esitetty keskeisimmät aihepiiriin liittyvät tai sitä sivuavat, pääosin kotimaiset tutkimukset, joiden kautta on osoitettavissa tämän tutkimuksen ilmiselvä tarve.

Tutkimuskirjallisuutta kylmästä sodasta ja aikakauden puolustus suunnittelusta

Suomen kylmän sodan aikakaudesta on jo kirjoitettu runsaasti, etenkin sen poliittisista ulottuvuuksista ja YYA-ajan puolueettomuuden tasapainoilusta. Kylmän sodan tutkimusta tehtiin jo sen kestäessä, mutta tutkimus lisääntyi etenkin arkistojen avautumisen myötä. Suomalaisista kirjoittajista on mainittava vähintään Jukka Tarkka ja Risto E. J. Penttilä. Viimeksi mainittu kirjoitti puolustuspolitiikkaa käsittelevän tutkimuksena aikarajauksella 1944–1967²⁶. Penttilän tutkimus käsittelee kansainvälistä politiikkaa sekä turvallisuuspolitiikkaa tämän työn kanssa lähes samalta ajalta.

Puolustuspolitiikkaa ja ylimmän sotilasjohdon toimia tutkittavana aikakautena on tutkinut esimerkiksi Pertti Salminen väitöstyössään *Puolueettomuuden nimeen. Sotilasjohto Kekkonen linjalla ja sen sivussa 1961–1966* (1995). Tutkimus antoi taustatietoa moneen aikakautta koskevaan, sotilasstrategisen tason kysymykseen. Myös Pekka Visurin voi luonnehtia profiloituneen kylmän sodan tuntijaksi lukuisien kirjojensa kautta, monien muiden tässä mainitsematta jääneiden ansioituneiden kirjoittajien lisäksi. Visurin ansioiksi voidaan lukea etenkin syvälinen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan tuntemus. Rajapinnan selvittäminen poliittisesta historiasta siihen, miten puolustusvoi-

²⁵ Palokangas, Marko. *Hankitun tiedon varassa. Yhtymätason tiedustelutoiminnan kehitys Suomessa itsenäisyytemme aikana*. Edita Publishing Oy, Keuruu 2018, s. 245–247.

²⁶ Penttilä, Risto E. J.: *Puolustuslinjat. Puolustuspolitiikka Suomen kansainvälisen aseman vakaannuttamisessa 1944–67*. Kustannusosakeyhtiö Otava 1988.

mat asemoitui kylmän sodan aikakauteen, onnistuu erityisesti Visurin vuoden 1989 väitöskirjan *Totaalisesta sodasta kriisinhallintaan. Puolustusperiaatteiden kehitys läntisessä Keski-Euroopassa ja Suomessa vuosina 1945–1985* sekä teoksen *Puolustusvoimat kylmässä sodassa. Suomen puolustuspolitiikka 1945–1961* (1994) avulla. Opetuskäyttöön ja yleiseen opiskeluun tarkoitettu, pääosin viitteistämätön *Suomi kylmässä sodassa* (2006) on kolmas samaan aihepiiriin liittyvä Visurin teos. Visuri käsittelee Porkkalan ongelmaa yleisellä tasolla, mutta ei varsinaisesti pureudu Helsingin asemaan laajemmalla tasolla pysyttelevissä tutkimuksissaan. Vuonna 2014, Panssarikillan esitelmätilaisuudessa, Visuri kuvasi entisenä kylmän sodan aikana palvelleena panssariupseerina myös ylimmän johdon reservien käyttöä. Visurin mukaan Panssariprikaatin päätehtävät liittyivät pääkaupunkiseudun puolustukseen²⁷.

Yleisen sotilaallisen historian hahmottamiseksi ja yleiskäsityksen luomiseksi on vai-vattominta kuitenkin lukea teoksia *Puolustusvoimien rauhan ajan historia, osa 2* (2006) sekä *Suomen puolustusvoimat 100 vuotta*²⁸, joissa on valotettu tiivistetysti koko kylmän sodan ajalta puolustusvoimien kehityskulkuja. Teosten avulla voi luoda mielikuvan ajan organisaatioista, koulutuksesta, materiaalista ja varustuksesta tai määrärahoista eri vuosina. Näiden teosten aikaansaaman esiyymmärryksen jälkeen voi tietojaan sy-ventää esimerkiksi lukemalla Vilho Tervasmäen teoksen *Puolustushallinto sodan ja rauhan aikana 1939–1978 – Puolustusministeriön historia II* (1978).

Tarkasteltaessa puhtaasti sotahistorian tutkimusta ja puolustussuunnittelua, on mai-nittava muutamia keskeisiä lähimenneisyyden tutkimuksia. Erittäin tärkeä lähde tä-män tutkimuksen taustoittamiseksi oli Vesa Tynkkynen ja Petteri Joukon yhdessä kirjoittama *Towards east or west? Defence planning in Finland 1944–1966* (2007), jossa pureudutaan tarkalleen tämän tutkimuksen aikarajauksen mukaiseen puolustussuun-nitteluun. Työtä voidaan pitää eräänlaisena perusteoksena tämän tutkimuksen lähtö-kohdille.

Teos valottaa ylimmän johdon puolustussuunnitelmia molempien tässä tutkimukses-sa käsiteltävien suunnittelukierroksien ajalta. Tutkimusongelmana oli puolustus-suunnittelun kansallisten trendien selvittäminen kahden ensimmäisen suunnittelu-kierroksen ajalta, alakysymyksinään uhkan ja liikekannallepanon kehittyminen sekä materiaallinen valmius ja joukkojen käyttöön saanti²⁹. Tutkimus Helsingin puolustuk-sesta samoilta suunnittelukierroksilta voidaan nähdä myös jatkumona mainitulle tut-kimukselle, sillä nyt käsiteltävä työ avaa yhden alajohtoportaan ja taistelalueen suunnittelutyön alemmalla linjaorganisaation tasolla. Tähän tutkimukseen on kuiten-kin haluttu tarkastaa tutkimuksen esittelemät suunnitelmat osin myös alkuperäisläh-teistä.

Ajan tietojen salaaminen vain harvalukuisten käyttöön tekeekin osaltaan tämän tut-kimuksen mielenkiintoiseksi, miten perusteiltaan yhteneväiseksi kahden eri johtamis-tason suunnitelmat on saatu laadittua? Tynkkynen ja Joukon tutkimus lienee aloitettu

---

²⁷ Visuri, Pekka: *Panssariprikaati kylmän sodan aikaan*. Esitelmä. Panssarikilta ry, 4.11.2014. [https://yhdistykset-akaa.fi/reservilaiset/pspr_kylmassa_sodassa.pdf], katsottu 4.4.2020.

²⁸ Syrjö, Veli-Matti; Karjalainen, Mikko & Elfvengren, Eero (toim.): *Puolustusvoimien rauhan ajan historia. Osa 2: Suomen puolustusvoimat 1944–1974*. Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitos & WSOY, Juva 2006 sekä Tynkkynen, Vesa; Karjalainen, Mikko; Airio, Pentti & al.: *Suomen Puolustusvoimat 100 vuotta*. Edita Publishing Oy, Keuruu 2018.

²⁹ Tynkkynen & Jouko (2007), s. 5.

miltei heti arkistojen auettua. Tavoitteena oli kuvata ylätasen puolustussuunnittelua suhteessa sen perusteena olevaan uhkakuvaan ja sen muutokseen vuosien varrella. Otsikon mukaisesti kirjoittajat ovat halunneet selvittää, vastasiko uhkakuva sitä todellisuutta, jonka kanssa Suomen sotilaallinen johto joutui elämään. Kirjan päälähteinä ovat Pääesikunnan arkistot. Tämän tutkimuksen päälähteisiin, Helsingin sotilasläänin asiakirjoihin, viitataan kirjassa kaksi kertaa, liittyen vuonna 1951 pelattuun sotapeliin ja sen uhkakuvaan ja tilannekehyykseen.

Vesa Tynkkynen on myös väitöstyössään *Hyökkäyksestä puolustukseen: taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa* (1996) käsitellyt itsenäisyyden ajan alusta 1950-luvun lopulle suomalaisen sotataidollisen ajattelun kehitystä käsitellen myös nyt tarkasteltavaa aikaa. Tynkkynen työ on kuitenkin keskittynyt ylimpään johtoon ja kuvaa taktiikan kehitystä suomalaisessa sotataidossa yleisesti. Helsinkiä ei työssä käsitellä varsinaisena tutkimusongelmana.

Kylmän sodan aikaista operatiivista suunnittelua eri näkökulmista ovat tutkineet PETERI JOUKO, MARKO PALOKANGAS JA JUUSO SÄÄMÄNEN. Jouko on selvittänyt esimerkiksi sodanjälkeisen operatiivisen suunnittelun alkuvaiheita tutkimustöissään, kuten artikkelissa ”Puolustussuunnittelun käynnistyminen maailmansodan jälkeen” teoksessa *Pürteitä Puolustusvoimien kehityksessä 1944–1964* (Sampo Ahto et al., 2005).

Marko Palokangas on tutkinut esimerkiksi tiedustelua ja sissitoimintaa osana alueellisen puolustusjärjestelmän kehitystä ja sotien jälkeisten puolustusvoimien kehittämistä. Toïssa on lukuisia liityntäpintoja tähän tutkimukseen, mutta esimerkiksi pääkaupunkiseudun puolustuksen osalta käsittely menee tämän työn aikarajauksen ulkopuolelle. Palokangas on väitöskirjassaan *Räjähtävää tyhjyyttä. Sissitoiminta suomalaisessa sotataidossa* (2014) kuvannut Prahan vuoden 1968 kaappaushyökkäyksen vaikutuksia vuonna 1966 perustetun Etelä-Suomen sotilasläänin puolustuksen suunnitteluun, mutta tässä työssä käsiteltävien suunnittelukierrosten osalta Helsinkiä ei yksityiskohdaisesti käsitellä. Sissitoiminta ei myöskään ollut vielä tämän tutkimuksen aikarajauksella noussut osaksi puolustussuunnitelmaa.

Juusoo Säämäsen väitöskirja *Suurmaihinnousun uhkasta kaappaushyökkäyksen torjuntaan – Suomen meripuolustuksen maibinnousuntorjuntakyvyn kehittyminen jatkosodan päättymisestä 1960-luvulle* (2017) käsittelee meripuolustuksen ja rannikkotaktiikan kehittymistä paljolti samalta aikakaudelta. Tutkimus ei kuitenkaan vie pohjaa pois tältä työltä, sillä Säämänen ei varsinaisesti tutkinut juuri Helsingin meripuolustuksen järjestelyjä vaan koko kansallisen rannikkopuolustuksen ja -taktiikan kehitystä. Säämänen toi väitöstilaisuudessaan vastaväittäjän haasteesta esiin sen, että esimerkiksi Porkkalan ja Helsingin välisen alueen yhtymien suunnitelmia rannikon puolustamisesta ei ole löytenyt. Jotain on kuitenkin kirjoitettu, sillä esimerkiksi XI Armeijakunnan puolustussuunnitelma, jonka vastuualue ulottui painopisteestään Hangosta aina Helsingin pitäjän ja Espoon tasalle, tehtiin ainakin vuonna 1953³⁰ sekä uudelleen 1960-luvun alussa. Helsingin sotilaspääiri ja Uudenmaan sotilaslääni laativat puolustussuunnitelman omalla alueellaan toimiville joukoille.

Tapio Koskimiehen väitöskirjassa *Puolustuskykyinen valtio vai Ruotsin hälytyskello? Suomen sotilasstrateginen asema kylmän sodan alkuvuosien asiantuntija-arvioissa* (2010) käsiteltiin

---

³⁰ HämSIE:n asiak n:o 434/OT/11 sal 30.8.1953, T-20184/7, KA.

kylmän sodan alkuvaiheen (1944–1955) aikaisen sotilaallisen johdon arvioita siitä, millaisiksi Suomen sotilasstrateginen asema ja puolustusmahdollisuudet koettiin kotimaassa ja osin myös ulkomailla. Kirjassa on myös sotilastiedustelun historian tarkastelunäkökulma. Koskimies on kuvannut uhkakuvia käsittelevässä luvussaan myös Helsinkiä ja Porkkalia koskevia arvioita tätä tutkimusta tukevalla tavalla³¹.

Helsingin puolustukseen keskeisesti liittyvistä aselajeista on joitakin tutkimuksia. Yksi ilmapuolustuksen päätehtävistä on ollut jo viimeistään viime sodista lähtien pääkaupungin ilmapuolustuksen suunnittelu ja toteuttaminen. Ahti Lappi on työssään *Ilmatorjunta kylmässä sodassa* (2003) kuvannut ilmatorjuntakaluston kehitystä ja materiaalihankintoja kylmän sodan aikakaudella ilmapuolustuksen erityisasiantuntijan vakuuttavuudella ja aselajin globaalia kehitystä esittäen. Kuitenkaan Lappi ei käsittele varsinaisesti puolustusjärjestelyjä. Näkökulma on aselajin kehitystä ja suorituskyvyn rakentamista painottava.

Suomea käsittelevässä osuudessaan Lappi kuvaa ilmatorjunnan siirtymistä ohjusaikakaudelle 1960-luvulla sivuuttaen varsin lyhyesti sotien jälkeiset 15 vuotta. Tämä tosin kuvaa sitä, että ilmapuolustuksen kehittäminen viime sotien jälkeisinä vuosina on jäänyt myöhempien, merkittävämpien kehitysaskelien varjoon. Kirjassa toki sivutaan tutkimuksen kannalta olennaista Helsinkiä sen merkityksellisen roolin vuoksi. Lappi toteaa, että ”*maan pääkaupunki oli 20 vuoden ajan huomattavasti suojattu kuin jatkosodan lopussa*”³². Hänen mukaansa puolueettomuuden puolustaminen ilman ohjuksia olisi ollut mahdotonta. Tätä toteamusta ei arvioitaessa Helsingin puolustussuunnittelua voi toki sivuuttaa. Maailmalla tapahtuneen kehityksen seurauksena erilaisten uusien pommikoneiden ja etenkin ilmakuljetusten ydinaseiden uhkaa vastaan Suomen ilmapuolustuksella oli haastava tilanne. Suomen kyky vastata ylitseen kulkevien lentoreittien alueella toimimiseen ja pääkaupungin suojaamiseen oli huono, ja parani oleellisesti vasta 1970-luvun lopulla³³.

Ove Enqvist on väitöskirjassaan *Kellä saaret selät ballussaan... Rannikkopuolustuksen aluekysymykset autonomisessa ja itsenäisessä Suomessa* (2007) kuvannut rannikkotyökistön kehitystä Suomessa. Työssä kuvataan Euroopan vahvimman rannikkotyökistön asteittainen alasajo maailmantapahtumien ja teknologian kehityksen myötä. Sinällään teoksen tutkittavana oleva aihe on merkityksellinen, koska aikakauden uhkakuvissa rannikkotyökistöllä oli erittäin suuri merkitys Helsinkiin (sekä Porkkalaan ja Hankoon) johtaneiden meriväylien puolustamisessa. Teoksen näkökulma painottuu aluekysymyksiin ja maanhankintaan, sivuten toki myös rannikkopuolustuksen kylmän sodan historiaa, esimerkiksi rannikkotyökistön ryhmittelyn osalta. Enqvist, entinen rannikkotyökistön upseeri, on kirjoittanut väitöskirjansa lisäksi myös lukuisia muita teoksia ja artikkeleita Suomen rannikkotyökistön historiasta.

---

³¹ Koskimies, Tapio: *Puolustuskykyinen valtio vai Ruotsin hälytyskello? Suomen sotilasstrateginen asema kylmän sodan alkuvuosien asiantuntija-arvioissa*. Maanpuolustuskorkeakoulun sotahistorian laitos, Helsinki 2010, s. 125–127, 146–147, 152, 162–163.

³² Lappi, Ahti: *Ilmatorjunta kylmässä sodassa*. Ilmatorjuntasäätiö, Jyväskylä 2003, s. 11, 466.

³³ Lappi (2003), s. 462–469 sekä Visuri, Pekka luennollaan *Suomi kylmässä sodassa* elokuussa 2015, Yleisesikuntaopseerikurssi 58:n opetus, luentomuistiinpanot kirjoittajan hallussa. Ks. myös IlmaVE:n asiakas n:o 67/ivtsto/12 sal 23.4.1955, T-26965/24, KA. Ilmatilanloukkauksiin viittaavissa ilmapuolustustiedusteluissa keuhkokuumeen todettiin vain kahden suihkukoneen lennelleen Suomen ilmatilassa yli 10 km:n korkeudella ilman tunnistusta.

Aluksi mainittu Maanpuolustuskorkeakoulun ”käynnissä oleva tutkimuskierros” sisältää myös eri aselajien taktiikkaa koskevan tutkimusten sarjan, jota tätä kirjoitettaessa on ilmestynyt kuusi osaa: Järjestyksessä ne ovat 1) Kesseli, Pasi: *Tykistö taistelee tulellaan. Tykistötaktiikan kehitys Suomessa itsenäisyytemme aikana* (2017), 2) Palokangas, Marko: *Hankitun tiedon varassa. Yhtymätason tiedustelutoiminnan kehitys Suomessa itsenäisyytemme aikana* (2018), 3) Liimatta, Hannu: *Ulkomaisista esikuvista kohti omaperäisempiä ratkaisuja. Itsenäisen Suomen jalkaväkitaktiikan kehittämisen neljä ensimmäistä vuosikymmentä* (diss., 2018), 4) Mäkitalo, Janne: *Räjähtävää voimaa 1. Suomalaisen pioneiritaktiikan kehittyminen itsenäisyyden aikana sekä Räjähtävää voimaa 2. Suomalaisen pioneiritaktiikan kehittyminen itsenäisyyden aikana*, 5) Pajunen, Jussi: *Tulisuluista tappioiden tuottamiseen. Vuosisata suomalaista ilmatorjuntataktiikkaa 1919–2019* (2019) sekä 6) Jouko, Petteri: *Ylijohdon reservi. Suomalaisen panssaritaktiikan vuosisata* (2019).

Yllä luetellut aselajien taktiikan tutkimukset kattavat laajemmin koko itsenäisen Suomen aselajihistorian ajan, ja edustavat siten viimeisintä tuotettua tutkimustietoa myös kylmästä sodasta. Esimerkiksi Joukon panssariaselajin suorituskyvyn kehittämistä ja taktista käyttöä käsittelevä historiikki vie lukijan sisään kylmän sodan ajan keskeisen pääkaupunkiseudun puolustuksen elementin, Panssariprikaatin, historiaan. Teoksesta on todennettavissa tämän työn aikarajauksen mukaisen, pääkaupunkiseudulle suunnattavan reservin suorituskyky ja käyttöperiaate. Pajusen ilmatorjuntatutkimus vastaavasti antoi tähän tutkimukseen lisätietoa Helsingin ilmapuolustuksen suunnitelmista ja merkityksestä. Yleisen ja jalkaväkitaktiikan kehittymistä on Tynkysen ja Liimatan lisäksi viime aikoina tutkinut myös Juha Hollanti väitöskirjassaan *Alivoimaisen taktiikka. Suomalaisen taktisen ajattelun tarkastelu* (2019).

Juha Ratinen on tutkinut laajasti sekä väitöskirjassaan *Kaaderiperustamisesta aluejärjestelmään: suomalaisen liikekannallepanojärjestelmän kehittyminen 1918-1945* (2018) että pro gradu -työssään *Suomen liikekannallepanokyky sodan jälkeisinä vuosina* (2009) operatiivisen suunnittelun toisen päälinjan, liikekannallepanokyvyn kansallista kehitystä ja kehittämistä. Näistä etenkin viimeksi mainittu antoi taustatietoa sekä sotien jälkeisen perustamiskyvyn alasajosta että kyvyn asteittaisesta paranemisesta 1950–60-luvulla.

Kansainvälistä tutkimusta ja kirjallisuutta

Kylmän sodan aikaa käsittelevää kansainvälistä tutkimuskirjallisuutta on saatavilla hyllymetreittäin. Spesifisti Helsinkiä tai Suomen osuutta käsittelevää tutkimusta on selvästi vähemmän, mutta liityntöjä löytyy eri tavoin. Länsinaapuri Ruotsi on hyvä tarkasteluesimerkki. Ruotsalaisen Försvarshögskolanin tutkimuskokoelma *Försvaret och det kalla kriget* (FOKK) sisältää tähän mennessä 53 julkaistua kylmän sodan historian tutkimusta. Näistä on esitelty seuraavassa keskeisimmät tähän tutkimukseen valitut, etenkin operatiiviseen suunnitteluun liittyvät tutkimukset.

Bengt Wallerfeltin *Den hemliga svenska krigsplanen* (2016), Bengt Gustafssonin *Det ”kalla kriget” – några reflexioner* (2006) sekä Gustafssonin toinen tutkimus, *Det sovjetiska hotet mot Sverige under kalla kriget* (2007) pureutuvat kylmän sodan operatiiviseen suunnitteluun Ruotsissa. Neuvostoliiton hyökkäyksestä laadittuihin uhka-arvioihin perustuneiden suunnitelmien perusajatus oli kaksijakoinen läpi kylmän sodan ajan. Ensisijaisesti puolustus tuli järjestää etupainoisesti rajoille ja rannikoille. Liikekannallepanon myöhästyessä suunnitelma perustui taisteluun syvyydessä Ruotsin maaperäl-

lä. Tavoite oli aikavoitto ja Neuvostoliiton etenemisen pysähtyminen siihen saakka, että Nato alkaisi puolustaa jäsenmaidensa – Ruotsin naapurimaiden – Tanskan ja Norjan alueita, auttaen siten myös Ruotsin puolustusta.³⁴

Ruotsissa arvioitiin läpi kylmän sodan Neuvostoliiton mahdollisuuksia ja halua Suomen miehittämiseen sekä Suomen kykyä sen estämiseen. Wallerfelt arvioi kriittisesti myös Ruotsin liikekannallepanon toteuttamismahdollisuuksia sekä Ruotsin puolustussuunnitelmaa pohjoisessa Boden–Kalix-joki–Torniojoki väliseltä alueelta. Tämän pohjana oli skenaario, jossa Neuvostoliitto olisi vyörynyt joukkoineen Ruotsiin Pohjois-Suomen alueen halki. Keski- tai Etelä-Ruotsiin suuntautuvan Neuvostoliiton maihinnousuoperaation arvioitiin voivan alkaa Baltian, Leningradin ja Porkkalan tukikohdan alueilta, joka edellytti vähintään Suomen osittaista valtaamista.

Samaan tutkimusten sarjaan kuuluva *Cold war views on Sweden* (2018) luo katsauksen ruotsalaisesta näkökulmasta Itämeren alueen tapahtumiin. Kirjoittajat edustavat viittä eri kansallisuutta, mukaan lukien Professori Kimmo Rentola Suomesta. Artikkelit käsittelevät kuitenkin kylmän sodan asetelmia yleisesti, ei niinkään puolustussuunnitelmien näkökulmasta.

Muutakin ruotsalaista kirjallisuutta on julkaistu, jossa Suomen osuutta Ruotsin kylmän sodan ajan puolustussuunnitelmiin on käsitelty. Mikael Holmström kirjoitti teoksessaan *Den dolda alliansen – Sveriges hemliga Natoförbindelser* (2011) ruotsalaisesta näkökulmasta kylmän sodan aikaisista puolustussuunnitelmista. Samaa aihetta käsittelee Sten Ekman myös suomeksi julkaistussa kirjassaan *Pohjolan salainen liitto. Ruotsi ja Suomi kylmässä sodassa* (2018), jossa osin nimettömien haastattelujen kautta käsiteltiin Suomen ja Ruotsin kylmän sodan aikaista salaista yhteistyötä Ahvenanmaan ja Pohjois-Suomen puolustukseen liittyen.

Muuta kansainvälistä tutkimusta kylmän sodan ajasta on paljon, mutta varsinaisesti Suomeen ja pääkaupunkiseutuun liittyvää tutkimusta on vaikea löytää. Tyypillisesti liityntöjä Suomeen löytyy kansainväliseen politiikkaan tai johonkin erityisteemaan, kuten tiedusteluun tai vakoiluun liittyvissä tutkimuksissa. Näyttääkin siltä, että Suomea käsittelevä kylmän sodan tutkimus on painottunut suomalaisten omiin tutkimuksiin. Tosin Helsingin yliopiston poliittisen historian professorin Juhana Auneluoman toimittama *From war to cold war: Anglo-Finnish relations in the 20th century* (2006) sisältää myös ulkomaisten kirjoittajien Suomea käsitteleviä artikkeleita.

Kylmän sodan tutkimuksen löydöksiä voi tarkastella esimerkiksi digitaalisen arkiston tunnustuspalkinnon saaneen tutkimuskokoelman Cold War International History Project- verkkosivustolla.³⁵ Sivustolle on koottu raportteja, artikkeleita, puheita, tutkimuksia ja kirjallisuutta. Suomea käsitteleviä tiedostoja vuosien 1944–1962 väliltä on vain muutamia, eivätkä ne tuen tämän tutkimuksen aihealueita. Kokoelma antaa paremminkin nopeamman tavan etsiä yleistietoja kylmästä sodasta. Esimerkiksi Neuvostoliittoa koskevia tiedostoja on digitoitu yli 3000 kappaletta.

---

³⁴ Gustafsson, Bengt: *Det ”kalla kriget” – några reflexioner*. Vällingby 2006, s. 12–13.

³⁵ Cold War International History Project- tutkimuskokoelma, Wilson Centerin digitaaliarkisto.

[<https://www.wilsoncenter.org/program/cold-war-international-history-project>], katsottu 24.6.2021.

Ulkomainen sotilaslehdistö voi myös tarjota mahdollisuuden länsiarvioiden tarkaste- luun tutkimuksen tueksi. Esimerkkinä tällaisesta on Yhdysvaltain asevoimien eversti Robert P. McQuailin artikkeli *Khrushchev's right flank*. Artikkelissaan McQuail kuvasi Neuvostoliiton Eurooppaan suuntautuvan hyökkäyssuunnitelman oikealla sivustalla olevien Suomen, Ruotsin ja Norjan muodostaneen Neuvostoliiton pohjoiselle ope- raatioalueelle kokonaisuuden, jotka olisi vallattu osana suurempaa tavoitetta. Gus- tafssonin tulkinnan mukaan tuo Neuvostoliiton fennoskandian valtaussuunnitelma olisi voinut olla validi aina 1960-luvun alkuun saakka. McQuailin pürros perustui toisen maailmansodan aikaiseen hyökkäyssuunnitelmaan ja sen arviointiin 1960- luvun alun tilanteessa, jossa Suomen asevoimien sopimuksilla rajoitettu koko ja vuo- teen 1939 verrattuna erilainen mobilisointikyky huomioitiin. Hyökkäykseen katsot- tiin liittyvän maihinnousut Porvooseen, Helsinkiin sekä Hankoon, aivan kuten tässä tutkimuksessa jäljempänä myös suomalaiset puolustussuunnitelman laatijat uskoivat tapahtuvan.³⁶ Länsimaiden arvioita Suomen asemasta kylmässä sodassa on käsitelty jäljempänä ulkomaisten arkistoaineksen kautta.

Tutkimukset Helsingin puolustuksesta

Helsingin puolustusta käsittelevistä, tavalla tai toisella nyt valittuun aikarajaukseen osuvista tutkimuksista on tuotava esiin keskeiset ja oikeastaan ainoat aihetta käsitte- levät teokset. Ari Suontlahden yleisesikuntaupseerikurssin diplomityössä *Pääkaupun- kisuuden puolustusjärjestelyt 1939–1944* (1998) on varsin perusteellisesti valotettu uhka- kuvien ja niiden myötä toteutettujen puolustusratkaisujen kautta pääkaupungin puo- lustusjärjestelyjä ennen viime sotia sekä talvi- ja jatkosodan aikana. Suontlahden työssä kuvataan myös maahanlaskujen nousu uhkakuviiin uutena elementtinä. Suontlahti valottaa tutkimuksessaan Helsingin roolia puolustusvalmiutta edellyttävänä selustan ja kotirintaman tukialueena ja kuvaa erinomaisesti myös nyt käsillä ole- van tutkimuksen lähtökohdat jatkosodan lopulta alkaen. Suontlahti esittää tutkimuk- sensa lopuksi jatkotutkimusongelman, jossa toivoo tutkimuksen jatkuvan pääkau- pungin puolustusjärjestelyistä sotien jälkeisellä aikakaudella. Tähän haasteeseen on nyt vastattu.

Ohto Manninen on kirjoissaan *Helsingin sotilaspiiri 1932–1992* sekä *Helsingin puolusta- jat – Sotilasläänin 1993–2007 – Hermannit 1958–2007* kirjoittanut tämän tutkimuksen keskeisimpien johtoportaiden rauhan ajan historiikin, sivuten etenkin viimeksi mai- nitussa myös sotilasläänin ja sotilaspiirin poikkeusolojen toimintaa. Jälkimmäisen kirjan avulla on mahdollista luoda yleiskuva uuden sotilaspiirin tehtävistä ja asemasta sotien päättymisestä vuoden 1966 alueelliseen puolustukseen siirtymiseen saakka. Helsingin sotilaspiirin toiminta-alueena oli 1940–1992 käytännössä Helsingin kau- pungin alue³⁷. Kirja oli myös erinomainen johdatus tässä tutkimuksessa käsiteltyyn *Hermannien* toimintaan. Teos herätti huomiota *Helsingin Sanomien* kirjoitettua näistä helsinkiläisistä reservinupseereista, jotka vapaaehtoisesti valmistelivat Helsingin soti- laspiirin apuna liikekannallepano- ja perustamisjärjestelyjä. *Hermannieihin* palaamme tarkemmin viidennessä luvussa.

³⁶ McQuail, Robert P: Khrushchev's right flank. *Military Review* 1-1964 sekä Gustafsson, Bengt: *Det sovjetiska botet mot Sverige under det kalla kriget*. Försvaret och det kalla kriget (FOKK), publikation nr. 12. Vällingby 2007, s. 24.

³⁷ Manninen, Ohto: *Helsingin sotilaspiiri 1932–1992*. Helsingin sotilaspiiri, Jyväskylä 1993, s. 18.

Porkkalan tukikohdan vuokraus Neuvostoliitolle vuosien 1944–1956 välisenä aikana on merkittävä osa Suomen kylmän sodan historiaa. Tästä syystä Porkkalamäätä on käsitelty myös useissa tutkimuksissa. Esimerkiksi Jari Leskisen ja Pekka Silvastin *Suljettu aika. Porkkala Neuvostoliiton sotilaallisena tukikohtana vuosina 1944–1956* (2001) kuvaa Porkkalan tapahtumia ja sotilaallista historiaa tukikohdasta käsin, siis millaista palvelus Suomessa oli neuvostosotilaiden ja heidän perheidensä näkökulmasta. Tutkimuksessa on hyödynnetty Neuvostoliiton aikaisia arkistoja, joiden avulla on selvitetty myös tukikohdan salaiset valmistautumistehtävät, niin Helsingin suuntaan kuin Itämeren sulkemiseksi. ”*Helsinki oli Porkkalan miehityksen aikana käytännössä Stalinin panttivankina*”, kirjassa todetaan.

Pekka Silvast on tutkinut Porkkalamäätä ja sen historiaa muutoinkin monin eri tavoin, esimerkiksi tutkimuksissaan *Hanko ja Porkkala* (2015) sekä vuoden 1991 tutkimusraportissa Sotamuseolle, nimellä *Porkkala 1944–1956: Neuvostoliiton merisotilaallinen tukikohta*. Jari Leskinen on väitöstyössään *Veljien valtiosalaisuus. Suomen ja Viron salainen sotilaallinen yhteistyö Neuvostoliiton hyökkäyksen varalle vuosina 1918–1940* (1999) kuvannut Porkkalan kannalta olennaista Viron ja Suomen salaista yhteistyötä ennen sotia. Työ toi julki Suomenlahden alueelle suunnitellun yhteisen tulenkäytön ja valvonnan muodostaman sulun, jossa Porkkalan alue on keskeisessä roolissa.

Porkkalamäätä koskevista lukuisista tutkimuksista erikseen esiin on nostettava vielä yksi teos: eri asiantuntijoiden kirjoittama artikkelikokoelma *Porkkala – tapahtumien keskellä* (2007) julkaistiin Porkkalan palautuksen 50-vuotisjuhlan yhteydessä. Teoksessa on Petteri Joukon artikkeli Helsingin puolustuksesta Porkkalan vuokra-aikana. Jouko kuvasi, miten merkityksellinen Porkkalan tukikohta oli Helsingin puolustukselle, miten uhkaan varauduttiin ja millaisessa valmiudessa kirjoittaja katsoo puolustusvoimien olleen mahdollisen tilanteen kärjistymisen kannalta. Artikkelillä antaa lukijalleen myös käsityksen länsivaltojen arvioista koskien Porkkalan sotilaallista merkitystä. Artikkelista ilmenee hyvin Porkkalan kysymyksen kaksijakoisuus YYA-hengessä: Joukon mukaan suunnittelukierroksen yhteydessä laadituille asiakirjoille on tyypillistä se, että niissä Porkkalamäätä ei yksinkertaisesti käsitellä.³⁸

Joukon artikkeli tuntui ensi lukemalta – myös tutkijan veret seisauttavasti – siltä, että tämän tutkimuksen keskeisin sisältö on jo siihen kirjoitettu, pienoiskoossa kolmelle aukeamalle. Tarkempi lukeminen kuitenkin tuo esiin sen, että artikkeli on kirjoitettu pääosin ylempien johtoportaiden asiakirjoihin nojaten: Helsingin sotilaspiirin ja Helsingin sotilasläänin asiakirjoista on viitattu kuuteen, jotka ovat T-20184-sarjan tässäkin työssä tärkeiksi tunnistettuja asiakirjoja. Uudenmaan sotilasläänin asiakirjoja ei ole käytetty. Näin ollen suunnitelmat ja Helsingin operatiivisten suunnitelmien laatijoiden uhka-arviot, joita artikkelissa esitetään, ovat otoksia eri vuosilta: vuodelta 1949 (sotapeli), vuoden 1951 ensimmäinen suunnitelma, vuoden 1952 sotapelin kuvaus uhkasta sekä vuoden 1953 puolustusryhmitä kuvaus, jonka Jouko näyttää jälkikäteen verraten piirtäneen yhtenevästi tässä työssä esitetyn ryhmitä mukaisesti.

---

³⁸ Jouko (2009), s. 68.

Helsingin puolustusvalmius ja joukkojen käyttöön saannin arvio perustuu artikkelisissa Pääesikunnan arvioihin vuosilta 1952 ja 1956. Tässä työssä pyritään selvittämään myös niiden tarkasteluhetkien väliin jäävä osuus sekä Helsingin alueen suunnittelijoiden arviot. Joukon arvio siitä, että Helsingin puolustus oli virallisen uhkan puuttessa kuitenkin suunnattu painopisteisesti Helsingin länsipuolelle, pitää tämän tutkimuksen mukaan erinomaisen hyvin paikkansa.

Helsinkiä ja sen kaupunkikulttuuria, paikallishistoriaa ja myös sotilaallista historiaa on tutkinut Helsingin tutkimuksen erityisosajaksi profiloitunut professori ja Helsingin kaupunginvaltuutettu Laura Kolbe. Hänen lukuisista Helsinkiä käsittelevistä tutkimuksistaan tulee vähintään mainita Anna-Maria Åströmin kanssa kirjoitettu *Kaupunkilaisten Helsinki. 5. Helsingin historia vuodesta 1945* (2016) sekä tutkimuksen aikarajauksen alkuun osuva, Samu Nyströmin ja Jyrki Vesikansan kanssa 2015 julkaistu *Helsinki 1945: pääkaupunki ja rauha*. Teos kuvaa epäselvässä tilanteessa sodan jälkeen jaloilleen pyrkivän Helsingin elämää, myös katukuvan ja arjen näkökulmasta.

Voiko henkilöhistorian avulla tukea tutkimusta?

Joidenkin tässä tutkimuksessa esiintyvien henkilöiden on ollut kunnia päästä historiankirjoihin henkilökohtaisesti, heitä käsittelevän painetun sanan kautta. Esimerkkinä tästä ovat jalkaväenkenraali Arne Sihvosta kirjoitettu elämäkerta. Vesa Saarikosken Sihvosta laatima väitöskirja sekä siitä myöhemmin johdettu elämäkerta toivat tukea esimerkiksi Sihvon aikana laaditun sisäisen suojelun suunnitelman kirjoittajan alkuperän selvittämiseen. Sihvo edesauttaa lähteelle pääsyä myös henkilökohtaisesti; hänen omat muistelmansa valottavat kenraalin omia näkemyksiä aikakauden tapahtumiin, joskin 1950-lukua ei muistelmassa ole voitu vielä ilmestymisajankohdan tuoreuden vuoksi käsitellä. Sihvon ero tapahtui samana vuonna, kun kansallinen operatiivinen suunnitelma valmistui. Kaikkien salaisimman tiedon valmistelussa olleen Sihvon voidaan siis olettaa jättäneen juuri taannoin päättyneen komentajakautensa tämän tutkimuksen kannalta herkullisimmat vaiheet muistelmiinsa kirjaamatta, ilmi selvän vaitiolovelvollisuuden vuoksi. Eri lähteissä on myös spekuloitu Sihvon henkisen vireyden tilasta hänen komentajakautensa lopulla.

Erik Heinrichsin elämäkerran (1988) on kirjoittanut Martti Turtola. Heinrichs liittyy tässä työssä Helsingin ensimmäisiin sotien jälkeisiin sisäisen suojelun suunnitelmiin, joskin itse suunnitelma on alkuperäislähteessä. Myös Ermei Kannisen muistelmat *Vuodet myrskyn varjossa* (1996) tuovat joitain lisätietoja aikakauden ylimmän johdon tekemisistä. Henkilöhistoriikkien ja muistelmien käyttöarvo punnitaan jokaisen kohdalta erikseen, Tämän lähdeyytin osin sisältämä jo tutkittu tieto, esimerkiksi suunnitelmia laatineiden upseerien osalta, on kuitenkin hyödyllistä. Loppujen lopuksi tutkimuskohteessa toimijoina ja valmistelijoina olleiden upseerien elämästä on elämäkertakirjallisuutta Sihvoa lukuun ottamatta vähäisesti, jos ollenkaan. Kylmää sotaa edeltävä Helsingin sotilaallinen historia on siis kirjoitettu, samoin kuin on tutkittu viime sotien jälkeiset ylimmän johdon suunnitelmat, aikakauden poliittisesta historiasta puhumattakaan. Laajan aiemman tutkimuksen kirjosta ja näkökulmista huolimatta tarinaan jäi silti ainakin yhden väitöskirjan laajuinen aukko: palapelin keskeltä on tutkimatta pääkaupunkiseudun puolustamiseksi laaditut suunnitelmat.

Tutkimuksen tärkein lähdeaines rakentuu arkistojen alkuperäislähteistä. Merkittävimmät alkuperäislähteet ovat Kansallisarkiston hallussa olevat Pääesikunnan, Helsingin sotilasläänin, Uudenmaan sotilasläänin sekä Helsingin sotilaspiirin salaiset ja tätä vielä korkeammalle tutkittavana aikakautena turvaluokitellut OT-salaiset kirjeistöt. Tutkijan haasteena on mainittu epäselvyys siitä, ovatko suunnitteluperusteet olleet yhtenäiset eri tasoilla. Tutkimuksen perusteella näin ei välttämättä kaikissa tilanteissa ole ollut, eikä vähiten suunnittelutyöhön osallisien vähäisen määrän ja salaamisen vuoksi. UudSIE:n ja HelSpE:n asiakirjoista löytyi kuitenkin esimerkiksi operatiokäsky *Polttoainebankinnan* jälkeen laaditut, kaikki osa-alueet ja taistelun elementit kattavat Helsingin ja pääkaupunkiseudun puolustussuunnitelmat vuodelta 1953, sekä niihin laaditut täydennykset vuodelta 1954.

Aikakauden suunnitelmat olivat korkeasti turvaluokiteltuja. Silloin kun kyseessä oli liikekannallepanoon liittyvät valmistelut, käskyt tai suunnitelmat, operatiiviset suunnitelmat, sodan ajan joukkojen määrävahvuudet tai muutoin laajahkosti sodan ajanjärjestelyjä paljastava suunnitelma, luokiteltiin se erittäin salaiseksi. Tällöin asiakirjaan tehtiin merkintä OT-salainen, esimerkiksi asiakirjanumero, latinut toimisto (esimerkiksi järjestelytoimisto), turvaluokka - ja arkistointimerkinnot, esimerkiksi OT 10 b sal sekä allekirjoituspäivämäärä.³⁹

Uudenmaan sotilasläänin tutkimusajankohdan materiaali siirtyi kesällä 2016 Pääesikunnan holveista Kansallisarkistoon. Keskeisimmät kansiosarjat tähän osaan tutkimusta ovat T-20184 (karkeasti *Polttoainebankinnan* aikainen materiaali) sekä T-20521 (operaatiokäsky *Valpurin* aikainen materiaali), joista pääosa suunnitelmien valmistelu- ja muista asiakirjoista löytyy. Osa Puolustusvoimia koskevasta arkistomateriaalista, sisältäen alajohtoportaiden materiaalia, kuten yllä mainittu T-20184-sarja, siirrettiin tätä kirjoitettaessa Mikkelin maakunta-arkistoon. Lähdeviitteisiin on kuitenkin merkitty ainoastaan maininta KA (Kansallisarkisto).⁴⁰

Kansallisarkistosta löytynyt Helsingin laivastoaseman salainen kirjeistö tukee Helsingin linnoitusalueen operatiivisten suunnitelmien tutkimista, sillä se kuului myöhemmin esitettävällä tavalla linnoitusalueeseen. Porkkalan rajavartioaseman kirjeistö on suunnittelun osalta taltioitu Uudenmaan sotilasläänin arkistoihin. 2. Divisioonan materiaali on niin ikään Kansallisarkistoon kuuluvaa. Näistä kansioista on voitu tutkia operatiivisen suunnittelun tuloksia sekä ylemmän johtoportaan näkökulmasta että täyttää puuttuvia palasia etenkin jälkimmäisen suunnittelukierroksen lopulta. Tuolloin operatiivinen suunnitelma oli yhä enemmän eriytetty liikekannallepanon valmisteluista.

Kansallisarkistossa sijaitsevista Pääesikunnan sekä merivoimien esikunnan materiaaleista löytyvät operatiiviset käskyt, muistiot ja suunnitelmat, joilla eri kehitysvaiheissa

³⁹ PsPrE:n asiak n:o 10/Järtsto/OT 1 sal 17.3.1959, T-24786/a1, KA.

⁴⁰ Kansallisarkiston asiakirjoihin viittaaminen vuoden 2017 alusta alkaen: Arkistolaitos muuttui vuoden 2017 alussa Kansallisarkistoksi. Muutoksessa maakunta-arkistot sulautuivat osaksi uutta kansallista organisaatiota. Tämän takia lähdeviitteisiin tulee merkitä arkistojen/asiakirjojen säilytyspaikaksi pelkästään Kansallisarkisto ja sen jälkeen tavalliseen tapaan arkistonmuodostajaa koskevat tiedot. [<https://arkisto.fi/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=1878&cntnt01returnid=61>], katsottu 3.7.2019.

2. Divisioonaa ja rannikkopuolustuksen joukkoja on suunniteltu kansallisesti käytettävän. Nämä lähteet on kuitenkin tutkittu jo pääosin aiemmassa tutkimuksessa. Esimerkiksi Tynkkysen ja Joukon asiasta kirjoittamaa voidaan siltä osin pitää validina ja ylätasoa suunnitelman luotettavana selvityksenä. *Polttoainehankinnan* pohjana olleet, vuoden 1951 uhkamallit A, B ja C, on kuvattu jo ainakin Tynkkysen, Joukon, Tynkkysen & Joukon sekä Säämäsen tutkimuksissa ja lukuisissa artikkeleissa⁴¹. Kuten rajauksessa esitettiin, näiden materiaalien osalta asiakirjoihin palattiin tarvittaessa, Helsinkiä koskevien yksityiskohtien tarkastamiseksi.

Kansallisarkistossa on mahdollista tutkia myös ylimmän johdon suunnitelmia ja muistioita, joista avautuu ylimmän sotilasjohdon näkemys Helsingin merkityksestä koko maan puolustussuunnittelussa. Esimerkkinä tästä ovat tämän tutkimuksen ensimmäisellä tekstisivulla mainitut muistioidet ja tutkimukset. Ylimmän johdon reservinä toimineen Panssariprikaatin suunnitelmia on analysoitu osin myös alkuperäislähteistä, Kansallisarkistosta löytyvistä OT-salaisista ja salaisista suunnitelmista.

Ulkomaiset arkistot

Tutkimuksessa on myös hyödynnetty joitakin ulkomaisia arkistoja, lähinnä ulkoisiin tekijöihin liittyvien tietojen analyysin tueksi. Yhdysvaltain keskustiedustelupalvelu CIA:n digitoidun arkiston aineiston avulla oli mahdollista syventää tietoja siitä, miten Suomen ja Helsingin asema koettiin Yhdysvalloissa tutkimusajankohtana. Valinta on perusteltu, sillä länsipainotteiset uhka-arviot kohdentuvat Yhdysvaltoihin, Naton kylmän sodan keskeisimpään toimijaan.

Saatavilla oleva Suomea koskeva 1950–60-lukujen materiaali liittyy etenkin Suomen asemaan läntisen yhteisön silmissä kylmässä sodassa. Yhdysvaltain intressit luoda kommunismin vastainen rintama toivat myös Suomen potentiaalisena voimavarana mukaan asetelmaan. Suomen sotakorvaukset, Pariisin rauhansopimuksen ehdot ja YYA-sopimus olivat vieneet Suomen lännen silmissä kohti Neuvostoliiton leiriä⁴². 1950-luvun CIA:n raportteja, muistioita ja asiakirjoja lukiessa kuitenkin voidaan nähdä Suomen aseman asteittainen siirtyminen kohti läntisiä intressejä. Vaikka Yhdysvaltain silmin asetelma olisi ollut puhtaan itsekäs, oli Suomi jatkuvasti erityisen mielenkiinnon kohteena.

Asiakirjoista selviää Yhdysvaltain mielenkiinto Suomen ulkopoliittisen aseman lisäksi sisäpolitiikkaan, talouteen ja Suomen markkan positiivisemmaksi kehittyvään asemaan rahamarkkinoilla sekä Suomen ulkomaankaupan suuntautumiseen, etenkin kommunistisiin maihin. Suomen Lapin hyödyntämismahdollisuuksiin kiinnitetään huomiota

---

⁴¹ ks. esim. Tynkkynen & Jouko (2007) s. 28–36; Jouko, Petteri: Puolustussuunnittelun käynnistyminen maailmansodan jälkeen. Ahto, Sampo et al.: *Piirteitä Puolustusvoimien kehityksessä 1944–1964*. Espoo-Kauniainen Reserviupseerit ry, Tammisaari 2005; Tynkkynen, Vesa: Puolustusvoimien valmius 1944–1974. *Puolustusvoimien rauhan ajan historia. Osa 2. Suomen puolustusvoimat 1944–1974*. Veli-Matti Syrjö et al. (toim.), 2006, s. 436–440 sekä Palokangas, Marko: *Rajähtävää tyhjyyttä. Sissitoiminta suomalaisessa sotataidossa* (diss.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitos, Julkaisusarja 1: N:o 17, Helsinki 2014, s. 208–209.

⁴² *Memorandum for the President* 2.3.1948 I M-8, DDA reg 77/1763.

[<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP78-01617A000100080001-1.pdf>], katsottu 3.4.2020. Neuvostoliiton vaatimukset Suomen kanssa laadittavasta sopimuksesta, eräiden jo vasallivaltioiksi ajautuneiden maiden sopimusten jälkeen herättivät huolta. Asiasta laadittiin muistio presidentti Harry S. Trumanille. Suomen arvioitiin todennäköisesti laativan Stalinin vaatiman sopimuksen, olematta kuitenkaan sidoksissa itään samaan tapaan kuin muut blokkivaltiot.

useammassa raportissa, mikä tukee kylmän sodan kotimaisen tutkimuksen (kuten Pekka Visuri) näkökulmia Lapin yli kulkeneiden pommikoneiden lentoreittien merkityksestä Yhdysvalloille.

Iso-Britannian kansallisarkisto, *The National Archives*, on myös digitoinut tiedusteluaineistojaan, osana yli 80:tä miljoonaa digitoitua arkistoyksikköään. Materiaaliin on perehdytty mahdollisen uuden tiedon löytämiseksi, mutta brittien näkemys Suomen asemasta kylmän sodan aikana on kyllä tämän lähdeaineiston osalta jo aiemmassa tutkimuksessa selvitetty⁴³.

Aikakauden diplomityöt ja sotilaslehdistö tarkastelujakson sotataidollisena kuvaajana

Helsinki näyttäytyy tutkittavan aikakauden sotilaslehdistön otsikoissa varsin harvoin. Kuitenkin aikalaiskuvaa ajan sotataidollisesta ajattelusta, esimerkiksi maihinnousu- tai maahanlaskusotatoimesta ja rannikkopuolustuksesta tai atomiaseista on mahdollista löytää useista 1940–1960-lukujen aikaisista upseerien kirjoittamista sotilaslehdistön artikkeleista sekä Sotakorkeakoulun diplomitöistä. Opinnäytteet edustavat tutkimusajankohdan ”viimeistä huutoa” olevia Sotakorkeakoulun tutkimusintressejä ja tietotarpeita, mutta ovat toki opinnäytteitä, toisinaan vaihtelevalla tasolla tai erilaisissa aikapaineissa laadittuja.

Aikalaiset seurasivat kehitystä muualla maailmassa ja yksittäiset tutkimukset ja niiden tekijät saattoivat olla ainoa tarkemmin asiaan perehtynyt taho koko maassa. Tynkkynen mukaan esimerkiksi vuonna 1946 laadittu everstiluutnantti Paavo Lammetmaan diplomityö, jossa käsiteltiin operatiivisten maahanlaskujen käyttömahdollisuuksia Suomen alueelle, antoi perusteet Puolustusvoimien pääesikunnan vuonna 1948 joukoille jakamalle ohjeelle maahanlaskujen torjunnasta. Sama koski maihinnousuoperaatioita, joissa kahden yksittäisen tutkimuksen pohjalta muodostui aikanaan maihinnousutorjuntaa koskeva ohjesääntöteksti.⁴⁴

Lukuisia muitakin aikakauden diplomitöitä on tässä työssä tutkittu. Esimerkkeinä tällaisista ovat kapteeni Antero Missin ”*Taktillisen ydinaseen käyttöä rajoittavat tekijät ja ydinräjähdysten aiheuttamat haitat käyttäjälle (Suomen olosuhteet)*” (1965) sekä kapteeni Arno Hukarin ”*Nykyaikaisen maihinnousutaktiikan ja -välineistön käyttömahdollisuudet sillanpäähän valtaamiseksi (yhdistetyssä operaatiossa) rannikoillamme*” (1963). Mainitut työt edustavat ajallisen rajauksen loppupäätä, mutta edustavat silti ajankuvaa tutkimusajankohdalta.

Sotilaslehdistön artikkelit edustavat samaan tapaan tutkimusajankohdan upseeriston sillä hetkellä keskustelussa olleita aiheita. Toisinaan on kirjoittelu suorastaan mennyt peräkkäisissä lehdissä tapahtuvaksi väittelyksi, vastakirjoituksen seurattessa toista. Samaan tapaan kuin diplomitöissä, ovat aikakauden *Sotilas aikakauslehti* sekä vuosijulkaisu *Tiede ja Ase* oivallisia keinoja perehtyä aikakauden ajatuksiin huomioiden, että kirjoitusten tuli olla julkisia. Myöhempien aikojen *Kylkiran* artikkelit tuovat lisää

⁴³ Esim. Koskimies (2010), passim.

⁴⁴ Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen. Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa*. Joutsa 1996, s. 281–286. Tynkkynen kirjoitti, että maihinnousuoperaatioiden osalta vuonna 1947 valmistuivat rannikkotaisteluohjesäännönkin kirjoittajiksi nimettyjen everstiluutnantti Väinö Karvisen ja everstiluutnantti Johan Kiveliön tutkimukset. Erityisesti Kiveliön työ oli vielä 1950-luvulla ollut lähes ainoa suomalainen lähde maihinnousuja ja rannikon puolustusta käsittelevissä tutkimuksissa.

näkökulmia eri kirjoittajien laatimista tiivistetyistä kylmän sodan historian kuvauksista.

Haastattelut

Tutkimuksen ensimmäinen haastateltu oli professori emeritus Ohto Manninen, joka palveli sijoitettuna *Hermannina* Helsingin sotilaspiirissä hiukan tutkittavaa aikakautta myöhemmin. Hänen erittäin laaja ja syvälinen sotahistorian tuntemuksensa oli muutoinkin hyödyksi. Tämän lisäksi hänen yksityiskokoelmastaan löytyi kahden entisen Helsingin sotilaspiirissä palvelleen upseerin haastattelun muistiinpanot, jotka Manninen luovutti tämän tutkimuksen käyttöön.

Mannisen luovuttama haastattelumateriaali tuki sotilaspiirin liikekannallepanon valmistelutöiden arkistolähteiden analyysiä. Tutkittavana aikakautena majuri, sittemmin eversti Ossian Wuorenheimo palveli Helsingin sotilaspiirissä operatiivisen alan tehtävissä ja myöhemmin myös Helsingin sotilaspiirin päällikkönä. Toinen aikanaan haastateltu, majuri Gösta Järnefelt, palveli Helsingin sotilaspiirissä pitkään toimistoupseerina 1960-luvun lopulta alkaen.

Toinen tämän tutkimuksen tekijän haastateltava oli *Hermannien* aktiivisen jäsenen, reservin majuri Jukka Karilan poika. Haastateltava, reservin majuri Kimmo Karila, palveli sittemmin itsekin *Hermanceissa*. Näin ollen tarina yhdistää kahden sukupolven yli ulottuvan kerronnan. Haastattelulla on pyritty tuomaan taustatietoa *Hermannien* yleisestä toimintavalmiudesta.

Ohjesääntökirjallisuus

Ohjesääntöjen ja oppaiden avulla on mahdollista luoda käsitys ajankuvaan kuuluvasta sotataidollisesta ajattelusta sekä joukkojen käyttöperiaatteista ja toimintatavoista. Tällaisia ohjesääntöjä edustivat tutkimusajankohtana esimerkiksi *upseerin käsikirjan* eri osat. Kuitenkin esimerkiksi sotien jälkeinen ensimmäinen *liikekannallepano-opas* oli tutkimusajankohtana vasta työn alla. Ohjesääntöjä käytetään tässä työssä korkeintaan tukimateriaalina yksittäisissä luvuissa.

Kaiken kaikkiaan lähdeaines ja aikaisempi tutkimus eivät muodosta täydellisen eheää kuvaa pääkaupunkiseudun puolustamiseksi laadituista suunnitelmista. Esimerkiksi vuosien 1944 ja 1949 välillä ei näytä lähdeaineiston valossa tapahtuneen juuri mitään, mutta jotain on silti saatettu suunnitella. Virallisen luvan puuttuessa tästä ei ole jälkiä jäänyt. Osa materiaalista on hävitetty sen vanhenemisen myötä.

1.5 Käsitteet ja määritelmät tässä tutkimuksessa

1950-luvun käsitteistä puolustus suunnittelussa

Sotahistorian tutkimuksessa on käsiteltävä erilaisia käsitteitä ja ilmiöitä siten, kuin ne on ymmärretty tutkittavana olevana ajankohtana. Toisin sanoen, ymmärtääkseen 1950-luvun ihmisten ajatusmaailmaa tulisi myös käsitteet ymmärtää siten, kuin ne on aikalaisteksteissä ymmärretty. Esimerkiksi edellä mainittu sisäisen järjestyksen ja tur-

vallisuuden säilyttäminen voisi helposti kääntyä nykypäivän termiksi ”virka-avun antaminen muille viranomaisille”. Käsitettä virka-apu ei kuitenkaan täysin tämän sisältöisenä tutkimusajankohtana ymmärretty, eikä termin sisältökään vastaa täysin nykypäivän virka-aputehtävien luonnetta, vaikka niissä onkin samoja elementtejä.

Vastaavasti nykyajan käsitteitä voidaan myös käyttää takautuvasti, mikäli niillä ei sekoiteta asiayhteyttä. Tässä tutkimuksessa voidaan puhua 1950-luvun operatiivisista suunnittelukierroksista, vaikka asiaa ei tällä tavoin ajan papereissa olisikaan kuvattu. Operatiivinen suunnittelu ja puolustussuunnittelu ovat tässä mielessä ymmärrettävissä samaa asiaa tarkoittavaksi, vaikka ensin mainittua termiä ei tutkimusajankohtana olisikaan ollut vielä päivittäisessä käytössä. Lähteissä puhutaan kuitenkin ajoittain operatiivisesta suunnittelusta ja operatiivisesta maastontiedustelusta ”*puolustuskeskustelmien ratkaisemiseksi*”. Myös presidentti Paasikiven myöntämä lupa suunnittelun aloittamiseksi keväällä 1948 oli ”*operatiivisten suunnitelmien ja liikekannallepanosuunnitelmien laatimiseksi*”. Tässä tutkimuksessa puolustussuunnittelulla ymmärretään puolustusvoimien poikkeusolojen toimintaan liittyvä suunnittelutyö, johon on liittynyt sekä joukkojen taktisen käytön suunnittelua että liikekannallepanon valmistelua.

Sotataito määritellään monissa tuoreemmissakin tutkimuksissa yleisesti taidoksi johdattaa sotavoimia sodan päämäärien saavuttamiseksi. Myös valmistautuminen sotaan rauhan aikana kuuluu tähän sotataitoon. Sotataidon suomalainen käsitelmärittelä nojautuu perinteisesti preussilaisen sotateoreetikon Carl von Clausewitzin ajatuksiin sodankäynnistä 1800-luvulta, joita on ajan kuluessa tulkittu kotimaisista lähtökohdista. Yleinen periaate nykyisin on jakaa sotataito *strategiaan, operaatiotaitoon ja taktiikkaan*, joskaan tutkimusajankohtana näin ei ollut.⁴⁵ Tämä jako ei myöskään käy tähän tutkimukseen, jonka perusteluun palataan hetken päästä.

Clausewitzin ajatusta sotataidosta on myös ”joukkojen luominen”, eli sotajoukon aseisiin kutsumiseen (siis liikekannallepanoon), aseistamiseen, varustamiseen ja harjoittamiseen liittyvät seikat⁴⁶. Nämä sopivat erityisen hyvin tähän tutkimukseen, sillä työssä käsitellään vain puolustussuunnittelua, jossa itse taistelua ei koskaan käyty, eikä oppia sodan päämäärien saavuttamisesta tai taktisesta osaamisesta ole koeteltu Näin ollen luetellut rauhan ajan valmisteluun liittyvät sotataidon elementit nousevat työn keskiöön. Voidaan siis todeta, että tässä työssä tutkitaan pääkaupunkiseudun puolustamiseksi laadittujen suunnitelmien kehittymistä rauhan ajan valmisteluun liittyvän sotataidon näkökulmasta.

Sotataidon käsitettä on monella tapaa avattu lukuisissa eri tutkimuksissa, eikä tässä kohtaa ole enää tarpeen muodostaa uutta tulkintaa siitä, olivatko Clausewitzin preussilaisen asevelvollisuusarmeijan tarpeisiin soveltuvat periaatteet juuri suomalaisiin olosuhteisiin sopivin tapa tarkastella sotahistorian tutkimuksessa esimerkiksi taktii-

⁴⁵ Ks. esim. Palokangas (2014), s. 46 sekä Liimatta, Hannu: *Ulkomaisista esikuvista kopti omaoperäisempiä ratkaisuja. Itsenäisen Suomen jalkaväkitaiteen kehittämisen neljä ensimmäistä vuosikymmentä* (diss.). Edita Publishing Oy, Keuruu 2018, s. 29; Säämänen (2017), s. 21–22. Rekkedal esittää kahtiajakoa strategia = sotataito, taktiikka = taistelut. Rekkedal, Nils Marius (et.al): *Operaatiotaito. Operaatiotaidon kehittyminen neljässä suurvallassa*. Helsinki 2013, s. 11, 14–17.

⁴⁶ Clausewitz, Carl von: *On War. Book 2*. Howard, Michael & Peter Paret (eds.), Princetown University Press, New Jersey 1989, s. 97. Lauerma kirjoittaa artikkelissaan, että ”*sotahistoriaan – siinä merkityksessä, mikä tälle sanalle Suomessa nykyisin on annettu – kuuluu epäilyksittä sotien historia ja sen lisäksi sotailoksen rauhanaikainen kehitys*”. Lauerma, Matti: Sotahistorian tutkimuksen problematiikkaa ja metodiikkaa. *Tiede ja Ase n:o 35*, 1977, s. 75.

kan kehittymistä. Käsitettä operaatiotaito ei tutkimusajankohtana strategian ja taktiikan välissä vielä käytetty. Sotataidon eri käsitteiden ymmärtäminen on kuitenkin tutkimuksen rajauksen ja organisaatiotasojen näkökulmaerojen vuoksi tarpeen. Näin hahmotetaan sotataidon termistön käsittelytasot, joista tutkittavan aikakauden suunnitelmissa puhutaan.

Clausewitz jakoi sotataidon strategiaan ja taktiikkaan, joka on myös tutkittavana aikakautena käytetty tulkinta ja käsitys, joskin lähteissä esiintyy usein taktiikan sijaan termi *taktillinen*. Tutkittavan aikakauden operatiivinen suunnittelu ja operatiivinen suunnitelma sisälsivät operatiivis-taktillista pohdintaa siitä, miten vastustaja toimii, joukkojen liikekannallepanosta ja keskittämisestä, joukkojen ryhmittämisestä ja suunnitellusta käytöstä. Lisäksi se sisältää erilaisia sotataidon näkökulmia, kuten oppi sodan voittamisesta, vastustajan tavoitteet ja resurssit, millaisessa toimintaympäristössä sota käydään, miten saavutan käytössä olevilla voimavaroilla halutun päämäärän ja niin edelleen.

Pääesikunnan laatimat kansalliset puolustus suunnitelmat tutkimusajankohtana koskivat koko maata ja kaikkia joukkoja sisältäen myös muuhun yhteiskuntaan vaikuttavia elementtejä. Koska operaatiotaitoa ei ajankohtana tunnettu, ovat Pääesikunnan suunnitelmat strategisen tason suunnitelmia. Strategisen tason suunnitelmiin liittyy myös taloudellinen ja poliittinen ulottuvuus, mutta yhtä kaikki Suomessa aikakauden käsitteistö jakautui traditionaaliseen strategia–taktiikka-kahtiajakoon. *Suurstrategista* tasoa, jossa Suomen ylimmän johdon suunnitelma olisi tähdännyt laajemmin muita valtioita tai alueita koskevaksi, ei Suomen kylmän sodan asetelmia ajatellen ole olemassa. Sen sijaan esimerkiksi Neuvostoliiton suurstrategiassa Suomi oli vain yksi strateginen suunta, ”päänäyttämön” Keski-Euroopan oikealla sivustalla. Tässä voidaan Suomen eteläisen rannikon katsoa näyttelevän operatiivisen tason aluetta, jossa joukkojen taktisella tasolla itse taistelu olisi voitu käydä.⁴⁷

Koska tässä työssä käsitellään lähinnä yhden operaatioalueen suunnittelua, voidaan ajatella sen kuuluvan taktiikan käsitteen alle. Käsiteltävät suunnitelmat ovat strategisen ja taktisen tason suunnitelmia. Ehdoton edellytys tässä työssä on ymmärtää, että Uudenmaan sotilasläänin operatiivisen suunnitelman laatijat työskentelivät taktisella tasolla. Toisaalta, pääkaupunkiseudun olosuhteet ja arvoitu vastustajan toiminta maalta, mereltä ja ilmasta tekevät sen puolustuksesta väistämättä useamman puolustushaaran yhteisoperaation. Tästä syystä tämä työ voisi olla jonkun mielestä myös operaatiotaidollinen tarkastelu. Koska käsitettä ei tutkimusajankohtana vielä käytetty, etenkin kun rajanveto strategian ja taktiikan välillä oli valmiiksi epäselvä⁴⁸, pysytämme taktiikan käsitteessä. Ennemminkin voitaisiin pohtia, olisiko jälkikäteen tulkittavissa Pääesikunnan suunnitelmien olleen operatiivisen tason suunnitelmia, joiden alla oli sarja kaikkien puolustushaarojen taktisia taisteluita eri suunnissa Uu-

---

⁴⁷ Strategia–taktiikka, ks. Tynkkynen (1996) s. 2–4 sekä Kulomaa, Jukka: *Syvään taisteluun. Jobdatus Neuvostoliiton maavoimien sotataitoo 1917–1991*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitos, Helsinki 2004, s. 31. Neuvostoliiton sotataidollisessa ajattelussa käsitetaso *operatiivinen* esiintyi strategian ja taktiikan välisenä siltana jo ennen toista maailmansotaa.

⁴⁸ Tynkkynen (1996), s. 3–4. Välimaan aikakauden artikkeleista ovat tulkintoja tehneet samansisältöisesti myös Liimatta (2018), s. 31 sekä Palokangas (2014), s. 22, 47. Liimatan mukaan operaatiotaidon käsitettä oli esitetty käyttöön vuonna 1955, mutta sitä ei haluttu tehdä strategia–taktiikka-rajavedon ollessa jo valmiiksi epäselvä. Käsite vakiintui käyttöön vasta 1980-luvulla.

denmaan lääninä. Kokonaisuus voitaisiin myös jälkikäteen tulkita Uudenmaan alueen operaatioksi, mutta aikalaistulkintaa kunnioittaen käsitetaso on *taktiikka – taktillinen*.

Uudenmaan sotilasläänin pitkäaikaisen esikuntapäällikön ja puolustussuunnitelman keskeisen valmistelijan, everstiluutnantti Norman Simosen raportti vuoden 1952 sotapelistä avaa mielenkiintoisella tavalla aikalaisten keskustelua käsitteiden määrittelystä sodankäynnin eri tasoilla. Raportin mukaan Pääesikunnan tehtävänanto oli järjestää strategisen tason sotapeli, jota se toki yleisen tilanteen kuvauksen osalta ehkä olikin. Kuitenkin Uudenmaan sotilaslääni oli päätyneet laatimaan operatiivisen tasan sotapelin, lähinnä harjaannuttaakseen alemman tason upseereita. Simonen katsoi, että pelin johdossa tehdyt yksittäiset ratkaisut sekä sinisen puolen komentajan suunnitelma kuuluivat strategian piiriin. Olipa jonkun taholta jopa esitetty pelin olevan operatiivis-taktillinen.⁴⁹ Kohteilla oli valtakunnallista merkitystä, mutta niitä puolustettiin operatiivis-taktisen tason joukoin, enimmäkseen kuitenkin taktisella tasolla, kun puhutaan sotapelin kolmen prikaatin ja aselajijoukkojen rungolle rakennetusta puolustustaistelusta. Simonen toivoikin raportissaan Pääesikunnalta toimenpiteitä käsittemäärittelyn selventämiseksi:

”Tämä tulkoon vain siksi mainittua, että käsitteissä on ilmeisesti epäselvyyttä ja vaatii ylemmältä taholta niiden suhteen selventäviä määräyksiä.”⁵⁰

Uudenmaan sotilasläänin puolustussuunnitelma ja sen sotilaspiirien puolustussuunnitelmat ja liikekannallepanon suunnitelmat ovat aikakauden taktisen tason suunnitelmia ja tämän työn painopiste. Tarkastelu joukkojen käytön osalta voi mennä jo tältä osin pikkutarkaksi, joten nykypäivän käsitteen *taistelutekniikka* (esimerkiksi komppanioiden tarkat puolustusryhmitykset ja vastahyökkäysreitit, tykistön tuliasemien tarkat sijainnit, käytössä olevat sinkoaseet tai miinat eri lohkoilla jne.) tasoista käsittelyä pitää kokonaisuuden hahmottamiseksi ja oikean käsittelytason säilyttämiseksi välttää.

Puolustussuunnitteluun liittyviä aikalaiskäsitteitä ovat esimerkiksi toimintavalmius ja siihen liittyvä toimintavalmiuskoulutus (TVK) ja toimintavalmiusharjoittelu, jotka olivat peitetty tapa kirjoittaa valmiuden kohottamiseen ja joukkojen perustamiseen liittyvistä asioista. Niiden avulla pystyttiin peitetysti kuvaamaan asiakirjoja, joissa puhuttiin kaikkein salaisimmista asioista, kuten liikekannallepanon yksityiskohdista ja aikalaskelmista.

Harjoitusperustamistehtävät ja operatiivis-taktilliset harjoitustehtävät olivat myös salaamiseen liittyvää termistöä, jota käytettiin ”verhona” varsinaiselle sodan ajan joukkojen perustamisen ja ryhmittämisen suunnittelutyölle. Esimerkiksi 1950-luvulla Pääesikunta johti kahtena vuonna jatkuneen sarjan harjoittelutöitä, joilla oli puhtaasti sodan ajan varautumiseen liittyvät tavoitteet ja sisällöt. Tämä harjoitusjakso tehtiin nimellä ”harjoittelu 1953–54”. Pääesikunnan antamiin harjoittelutehtäviin laadittiin vastaukset, esimerkiksi pääkaupunkiseudulla sekä sotilasläänissä että kaikissa piireissä. Välillä annettuja tehtäviä myös sotapelattiin.⁵¹

⁴⁹ UudSIE:n asiak n:o 63/5 sal 7.5.1952, T-20184/5, KA.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ks. esim. PE:n asiak n:o 114/Optsto/OT/11 b sal/H 5.5.1954, T-26862/25, KA. Harjoitussarjan asiakirjat, ks. T-26862/24, Hh 1 OT-sal, Erik.järj.kirjatut asiakirjat, Harj 1953–54, tilanteet 1–2, T-26862/25, Hh 3 OT-

Puolustuslaitos, sotaväki ja puolustusvoimat ovat kaikki termejä, joilla tunnistetaan itsenäisyyden ajan asevoimamme. Pääesikunta tunnettiin jatkosodan jälkeen 31.10.1952 asti nimellä *Puolustusvoimain Pääesikunta* (PvPe) ja vastaisuudessa nimellä *Pääesikunta* (PE). Viime sotien aikainen nimi *Päämaja* esiintyy etenkin tutkimuksen alkupuolella. Uudenmaan alueen puolustuksesta vastasi ennen vuotta 1952 Helsingin sotilaslääni (HelSl) ja uudistuksen jälkeen Uudenmaan sotilaslääni (UudSl). Tässä työssä nimiä käytetään sen mukaan, millä nimellä kyseisenä aikana johtoporrasta tai joukkoa yleisesti kutsuttiin.

Nykyisin virallinen kirjoitusmuoto on nimenomaan suomalaisista asevoimista kirjoitettaessa käyttää isoa alkukirjainta esimerkiksi sanoissa Puolustusvoimat, Pääesikunta, Maavoimat⁵². Nykykäytäntönä on myös kirjoittaa joukkojen lyhennetyt nimet ilman välipistettä ja isoin kirjaimin, kuten UUDJP. Tässä työssä pysyttäydään historiallisessa kirjoitusasussa siten, kuin ne lähdeteksteissä esiintyvät. Lyhenteitä käytetään tässä työssä aikalaislyhenteiden tapaan sekä isoja että pieniä kirjaimia yhdistäen, kuten esimerkiksi HelSpE (Helsingin sotilaspiirin esikunta). Tällöin yllä mainitun Uudenmaan Jääkäripataljoonan lyhenne aikalaiskirjoituksen mukaisesti on UudJP. Suur-Helsingin alueen paikkojen nimistä käytetään niitä nimiä, joita aikalaiskartoissa ja teksteissä on käytetty, mutta ne ovat tarvittaessa sulkeiden sisällä tai muutoin ilmaistu nykyiseen tunnetumpaan ja yleisesti käytössä olevaan paikannimeen sitoen, esimerkiksi Nordsjö (Vuosaari) tai Helsingin (Malmin) lentokenttä.

Maahanlaskut ja maihinnousut nousevat tässä työssä keskeisesti esiin puhuttaessa vastustajan toiminnan arvioinnista. Aikalaiskuvauksissa puhutaan *maahanlaskusta*, *ilmamaahanlaskusta* tai *ilmamaihinlaskusta*, *maihinnoususta* sekä edellisten yhdistelmästä *yhdistetty operaatio* tai *yhdistelmäoperaatio*. Termit on kirjoitettu tekstiin siten, kuin ne alkuperäislähteessä on kirjoitettu. Tutkimus sisältää lukuisia muitakin termejä ja nimikkeitä, jotka liittyvät aikakauden puolustussuunnitteluun. Tällaisia ovat esimerkiksi *perustaminen poikkeuksellisissa olosuhteissa* tai *käytännöllisen esikuntapalvelun harjoitukset*. Käsitteitä on tästä syystä avattu myös tutkimustekstin edetessä, kun sellainen on katsottu tarpeelliseksi.

---

sal, Erik.järj.kirjatut asiakirjat, Harj 1953–54, tilanne 3, T-26862/26, Hh 3 OT-sal, Erik.järj.kirjatut asiakirjat, Harj 1953–54, tilanne 4, passim.

⁵² Kielitoimiston ohjepankki [www.kielitoimistonohjepankki.fi, nimet- hallinnon nimet- Puolustusvoimat], katsottu 10.4.2017.

PÄÄKAUPUNKISEUDUN PUOLUSTUSSUUNNITTELUN PERUSTEET JA NIIDEN HISTORIALLINEN TAUSTA

Helsingin sotilaallinen historia avaa näkökulman pääkaupunkialueen merkitykseen Suomen strategisessa toimintaympäristössä. Samat fundamentit näyttäytyvät itämerellisessä toimintaympäristössämme niin 1700-luvun tapahtumissa kuin 2010-luvun turvallisuuspoliittisessa dialogissa. Venäjän ja Ruotsin vaikutus on aina ollut merkittävä kaikissa uusimman ja nykyajanhistoriallisissa käännteissä ja oikeastaan niin kauan kuin Helsinki on ollut olemassa. Seuraavassa luodaan katsaus tämän tutkimuksen kannalta merkitykselliseen, pääkaupungin alueelle ensimmäisen maailmansodan aikana rakennettuun linnoitusketjuun. Samalla alaluku taustoittaa Helsingin sotilaallista merkitystä uuden ajan lopulta alkaen. Tarkastelu aina 1700-luvulta saakka on tarpeen, sillä se todistaa Helsingin geostrategisen merkityksen ajattomuuden. Toisaalta, kuten jäljempänä esitetään, linnoitusketju kesti myös varsin hyvin aikaa.

2.1 Itämeren suojalinnoituksesta keskeiseksi operaatioalueeksi

Linnoitusketjun merkitys Helsingin puolustukselle

Ruotsin menetettyä sotien seurauksena itäisimmät alueensa Venäjälle vuonna 1748 alettiin Helsinkiin rakentaa valtakunnan itäisen osan turvaksi Sveaborgia eli Viaporina, siis nykyisin Suomenlinnana tunnettua, yhtä Euroopan suurinta merilinnoitusta. Linnoituksen rakentaminen kasvatti Helsingin profilia monella tapaa väistämättömine väestöllisine ja taloudellisine sivuvaikutuksineen. Viaporin perustamisesta alkaa aika, jolloin luotiin taloudellinen ja kulttuurinen pohja ja edellytykset sille, että Helsingistä tuli Suomen suuriruhtinaskunnan pääkaupunki. Merkantilistinen käännekohta 1860-luvulla kiihdytti tätä entisestään. Helsingin valtakunnallinen merkitys kasvoi väkiluvun noustessa.⁵³ Viapori enteili myöhempiä historiallisia tapahtumia: samoista Itämeren alueen sotilaallisista intresseistä lähtöisin on tämän tutkimuksen kannalta merkityksellisen Porkkalan laivastotukikohdan perustaminen Helsingin kupeeseen.

Suomen sodassa vuosina 1808–1809 venäläiset valloittivat Helsingin. Kuten tunnettua, sodan seurauksena Suomi liitettiin autonomiseksi suuriruhtinaskunnaksi Venäjän keisarikuntaan. Kolme vuotta myöhemmin Helsingistä tuli suuriruhtinaskunnan pääkaupunki. Hiukan myöhemmin perustettiin värväysarmeijan osana myös Helsingin pataljoona, joka siirtyi Hämeenlinnasta juuri valmistuneelle Kaartin kasarmille, Helsingin nykyisen Kasarmitorin alueelle vuonna 1824.⁵⁴

⁵³ Helsingin kaupungin verkkos. [<http://www.hel.fi/www/Helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/tietoa-helsingista/helsingin-historia-ja-arkistot/>], katsottu 15.10.2015. sekä Perälä, Tauno: *Helsingin maalaiskunnan historia I*. Tilgmannin kirjapaino, Helsinki 1965, s. 7–8, 17–23. Vuonna 1860 Helsingissä asui noin 22 000 henkeä, 30 vuotta myöhemmin 61 000 ja 1900-luvun alussa jo yli 100 000.

⁵⁴ Helsingin kaupungin verkkos., Helsingin historia sekä ”Kuvat kertovat Merikasarmin historiasta”. Ulkoasiainministeriön verkkos.

Helsingin hallintokorttelia vartioivan pataljoonan historia alkoi siis 1800-luvun alkupuolella ja ulottuu tämän tutkimuksen aikarajauksen yli⁵⁵. Samalle ajanjaksolle, vuoteen 1817, ajoittuu myös toisen tälle tutkimukselle keskeisen sotilaalliseen käyttöön varatun alueen perustaminen, kun Santahaminan saari otettiin osana Viaporin sotilaalliseen käyttöön⁵⁶.

Kuva 2. Suomen Kaarti järjestäytyneenä paraatiin Kaartin kasarmien pihalle vuonna 1905. Museovirasto / Ernst Ovesén.

Nikolai II menetti sotalaivastonsa lähes kokonaan Venäjän–Japanin sodassa vuosina 1904–1905. Vasta rakenteilla olevien uusien laivojen puuttuessa Venäjä päätti sulkea Suomenlahden vahvan merilinnoituksen avulla. Rakennettu linnoitusjärjestelmä ulottui Pietarista Ahvenanmaalle ja Riianlahdelle saakka. Sen pääpuolustuslinja kulki Porkkalan edustan saarilta Tallinnan Naissaareen. Porkkalan, Hangon ja Viron rannikon välillä olevien asemien verkosto sai nimekseen *Pietari Suuren merilinnoitus*, joka myöhemmin muodosti Suomen puolelle jääneiden asemien osalta rannikkotykkistön sijoittelun perustan.⁵⁷

Suomenlahden sulkeminen liittyi etenkin Pietarin sijaintiin. Kuitenkin parhaaksi pääsulkulinjaksi todettiin – Pietarista katsottuna – pitkällä lännessä sijaitseva kapeikko. Porkkalan alue oli edellä kuvatun mukaisesti ennen kaikkea sotilaallisesti tärkeä alue. Ampumaetäisyyksien ja aikakauden käytössä olleiden rannikkotykkien kantaman vuoksi Suomenlahti olisi ollut merimiinoitteilla sekä rannikkotykkien tulenkäytöllä suljettavissa meriliikenteeltä, nimenomaan Porkkalasta ja Tallinnasta käsin. Merilinnoitusta rakennettiin aina vallankumousvuoteen 1917 saakka, jolloin Tallinnan ja Porkkalan tykkien kantamat leikkasivat jo toisiaan ja täydensivät aiotun Suomenlahden sulun.⁵⁸

[<https://web.archive.org/web/20130702124348/http://formin.finland.fi/Public/default.aspx?contentid=41372>] [formin.finland.fi/public/Print.aspx?contentid=41372&nodeid=41998&culture=fi-FI&contentlan=1], katsottu 31.12.2020. ks. myös Huhtala, P.: *Suomen valkoinen kaarti*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1935, s. 15–16. Kuvausta kaartilaiden arjesta keskustassa, ks. s.n.: *Tre Helsingforsskildrade. Helsingfors i forna tider II*. K. F. Puromies Boktryckeri A.-B. 1958, s. 25.

⁵⁵ Helsingin-sijoituksestaan huolimatta pataljoona oli tarkoitettu käytettäväksi siellä, missä keisari kulloinkin sitä tarvitsi.

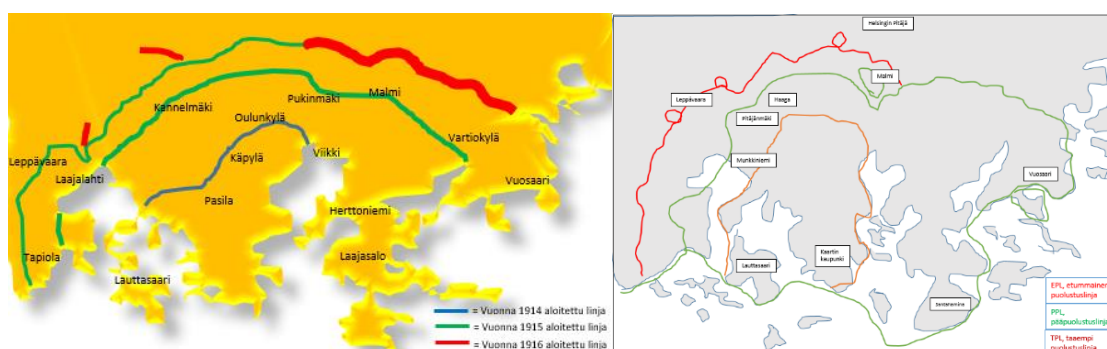
⁵⁶ Saressalo, Jussi (toim.): *Santahamina – Saari sillan takana*. Santahamina seura ry, Helsinki 1991, s. 25.

⁵⁷ Leskinen, Jari & Pekka Silvast: *Suljettu aika. Porkkala Neuvostoliiton sotilaallisena tukikohtana vuosina 1944–1956*. WSOY, 2001, s. 26–27 sekä Enqvist, Ove: *Kellä saaret ja selät ballussaan... Rannikkoapuolustuksen aluekäsitykset autonomisessa ja itsenäisessä Suomessa*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Edita Prima Oy, 2007, s. 89.

⁵⁸ Leskinen & Silvast (2001). Ampumaetäisyys oli lyhimmillään Tallinnan Naissaaren ja Porkkalan edustan välillä 31 kilometriä.

Ensimmäisen maailmansodan aikana Saksan maihinnousun uhka Suomen etelärannikolle sai venäläiset käynnistämään linnoitustyöt Helsingin puolustamiseksi myös maarintamalla. Vuonna 1914 käynnistyneiden maarintaman linnoitustöiden seurauksena Helsinkiin syntyi vielä tänäkin päivänä osittain säilynyt, kolme perättäistä puolustusvyöhykettä sisältävä puolustuslaitteiden ketju, joka noudattelee karkeasti nykyisen Kehä I:n reittiä Espoon, Helsingin ja Vantaan alueilla. Ne sisältyivät osaksi Venäjän silloisen pääkaupungin Petrogradin puolustusta. Viaporin linnoitus sekä varsinaisen taisteluvoiman muodostaneet linnakesaaret suojasivat Helsinkiä ja Venäjän Itämeren laivastoa meren suunnasta ja rakennettu linnoitusketju toimi maarintaman puolustuksena.⁵⁹

Linnoitusketjun rakentaminen alkoi linjalla Ruskeasuo–Ilmala–Käpylä–Koskela–Herttoniemi–Roihuvuori. Puolustus suunnitelmien perusteiden tarkennuttua linnoittamista jatkettiin. Uusi linja kulki reittiä Laajalahti–Leppävaara–Mäkkylä–Kannelmäki–Pakila–Tuomarinkylä–Oulunkylä–Vantaanjoen länsipuoli–Pukinmäki–Viikki–Vartiokylä. Vuonna 1915 työt jatkuivat vielä uusilla alueilla Tapiolassa ja Haukilahdessa. Vuonna 1916 linnoitettiin Malmi–Vuosaari-linjalla sekä jatkettiin aiemmin alkaneita töitä. Venäjän vuoden 1917 vallankumouksen jälkimainingeissa rakennustyöt vähenivät ja loppuivat kokonaan keväällä 1918.⁶⁰

Kuva 3. Helsingin maarintaman linnoitusketjun karkea kulku kartalla on yhtenevä vuoden 1953 Helsingin linnoitusalueen puolustuslinjoihin.⁶¹

Vapaussodan alettua punakaarti valtasi Helsingin. Linnoitusketju oli osa punaisten puolustusryhmitystä. Sodan lopulla saksalainen Itämeren divisioona aloitti Helsingin valtaamisen edettyään Hangon maihinnousun jälkeen Helsingin länsipuolelle. Ensimmäiset taistelut käytiin linnoitusketjun läntisellä laidalla Leppävaaran tasalla.⁶² Myös Porkkalan alueella käytiin vapaussodan aikana taisteluja. Punaisten räjäyttivät kaikki alueen linnoituslaitteet, kun taas Tallinnassa tykit jäivät ehjäksi mahdollistaen

⁵⁹ Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt. Pääkaupunkiseudun I maailmansodan linnoitukset. Museoviraston verkkos. [http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1570], katsottu 3.6.2016 sekä *Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston yleissuunnitteluosaston selvityksiä 2014:32*. [https://www.hel.fi/hel2/ksv/julkaisut/yos_2014-32.pdf], katsottu 17.3.2020, s. 3. Ks. myös Ruanheimo, Uljas: Venäläiset joukot Suomessa maailmansodan 1914–1918 aikana; niiden yleisryhmitykset ja toimintasuunnitelmat. *Tiede ja Ase n:o 8*, 1950, s. 155–164.

⁶⁰ *Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston yleissuunnitteluosaston selvityksiä 2014:32*, s. 4. Huomioi paikannimet puolustuslinjoilla nykykäytännön mukaiset.

⁶¹ Kartat tutkijan piirtämät mukaillen Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston yleissuunnitteluosaston selvityksen karttoja ja HelSp:n operatiivisia suunnitelmia.

⁶² Jääskeläinen, Mika: Vallatkaa Helsinki! Taistelu pääkaupungista 1918. *Kylkිරော 1/2018*.

myöhemmin Suomen ja Viron salaisen sotilaallisen suunnitelman Itämeren sulkemisen toteuttamisesta.⁶³

Tätä linnoitusketjua voidaan pitää tutkimuksen kannalta merkityksellisenä, koska linnoitteita hyödynnettiin myöhemminkin. Linnoitusketju oli keskeinen osa Helsingin linnoitusalueen suunniteltua ryhmitystä myös kylmän sodan aikana. Ohto Mannisen mukaan erään Helsingin sotilaspiirin toimiston seinällä oli vielä 1970-luvulla kartta, jossa linnoituslaitteiden ketju oli piirretty, eikä sitä pidetty seinällä pelkättä sotahistoriallisena muistona.⁶⁴ Tähän asiaan palataan 1950-luvun puolustusta käsittelevissä pääluvuissa.

Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston selvityksessä vuodelta 2014 ei tiedetty, että maalinnoitteilla oli yhä ollut sotilaallista merkitystä vielä kylmän sodan aikana.

”– [maailman]sodan jälkeen pääkaupunkiseudun maalinnoitteet menettivät merkityksensä ja ne hylättiin. Linnoitteista purettiin kaikki hyödynnettävissä olevat materiaalit kuten puurakenteet, puhelinkaapelit sekä katettujen linnoituslaitteiden teräspalkkivahvistukset. Purkutöiden ajankohta ei ole selvillä tarkasti mutta se on todennäköisesti tapahtunut pian linnoitteiden jäätyä tarpeettomiksi –.”⁶⁵

Ohto Manninen muistelee, että uudisrakentamisen yhteydessä tietyt rakentamissuunnitelmat hyväksyttiin kaikessa hiljaisuudessa Helsingin sotilaspiirissä.⁶⁶ Mannisen avaama tarina kuvaa, että ainakin osalla Helsingin kaupungin henkilöstöstä oli kuitenkin aikanaan käsitys myös linnoitteiden sotilaallisesta merkityksestä.

Helsingin linnoitusalueen 1950-luvun kolme puolustusvyöhykettä perustuivat hyvin monelta osin saman linjan maastonkohtiin, vaikka osa linnoitteista varmasti olikin huonokuntoisia ja niistä oli viety yhtä ja toista käyttökelpoista pois⁶⁷. Myös olemassa olevia linnoitteita aiottiin hyödyntää niiden suoja-arvon ollessa monelta osin yhä käyttökelpoinen – etenkin verrattaessa suoja-arvoa yllättäen alkavassa tilanteessa tapahtuvalla pikalinnoittamisella saavutettavaan.

Mielenkiinto pääkaupunkiseudun linnoitteisiin heräsi uudelleen 1960-luvulla. Nykyinen Museovirasto, tuolloin vielä Muinaistieteellinen toimikunta, määritteli linnoitusketjun kohteet 1970-luvulla muinaismuistolain tarkoittamiksi kiinteiksi muinaisjäännöksiksi niiden historiallisen merkityksen takia. Tällöin ketjun osien kaivaminen, peittäminen tai poistaminen ei ollut mahdollista ilman lupaa. Vuonna 2010 Helsingin alueelta inventoitiin valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristö-

---

⁶³ Pohjanpää, Heikki: Helsingin varuskunnan vaiheita 1918–1939. *Kylkiranta 1/1973* sekä Leskinen & Silvast (2001) s. 29–30. Sulkusuunnitelman osalta ks. Leskinen, Jari: *Vaiettu Suomen silta: Suomen ja Viron salainen sotilaallinen yhteistoiminta Neuvostoliiton varalta vuosina 1930–1939* (diss.). Bibliotheca Historica 20, Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1997 sekä Leskinen, Jari: *Veljen valtiosalaisuus: Suomen ja Viron salainen sotilaallinen yhteistyö Neuvostoliiton hyökkäyksen varalle vuosina 1918–1940*. WSOY, 1999.

⁶⁴ Professori Ohto Mannisen haastattelu 11.3.2020, muistiinpanot kirjoittajan hallussa.

⁶⁵ *Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston yleissuunnitteluosaston selvityksiä 2014:32*, s. 4.

⁶⁶ Manninen, Ohto. Haastattelu 11.3.2020. Materiaali kirjoittajan hallussa.

⁶⁷ Ks. esim. UudSIE:n asiak n:o 25/OT/11 b 19.5.1952, T-20184/4, KA *esitys Helsingin linnoitussuunnitelmaksi vuodelta 1952*, joka perustui sotilaspiirissä löydettyihin, vuosina 1938–1940 tehtyihin selvitystöihin venäläisistä linnoitteista.

jen kohteeksi lukuisia linnoitusketjun kohteita.⁶⁸ Helsingin sotilaallista historiaa voisi tarkastella muuallakin kuin tunnetuimmissa Viaporin linnoituksessa tai toisen maailmansodan aikaisissa ilmatorjunta-asemissa. Toki yleisölle avoimiksi ovat tulleet myös eräät aiemmin suljetut rannikkotykkistön linnakesaaret Helsingin edustalla.

Kuva 4. Linnoitusketjun rakenteita Pirkkolan urheilupuiston pururadan varrelta, aivan Kehä I:n kupeesta. Kuvat kirjoittajan.

Vuime sotien aika: Pääkaupunkiseudun muutos kotiseudusta mahdolliseksi taistelualueeksi

Suomen eteläisen rannikon ja Tallinnan välinen kapeikko oli sotilaallisesti tärkeä myös ennen talvisotaa. Sodan syttyessä arvioitiin vihollislaivastolla olevan kaksi päätehtävää, hyökkäävän maajoukon tukeminen sekä suomalaisten meriyhteyskien katkaiseminen. Uhka-arvioihin tulivat mukaan maihinnousut Virosta Suomen rannikolle, jolloin lyhyt etäisyys mahdollistaisi joukkojen käytön nopealla operaatiolla. Kohteiksi arvioitiin joko Loviisa, Porvoo tai Porkkala. Maihinnousujen tavoitteeksi arvioitiin Helsingin eristäminen ja puolustuksen murtaminen Porkkalan suunnasta. Hyökkäyksen ehdottomaksi edellytykseksi arvioitiin, että Viron rannikon tuli olla ennen sitä hyökkääjän hallussa.⁶⁹

Ennen talvisotaa Suomen ja Helsingin meripuolustus perustui lähinnä venäläisiltä jääneisiin ja jonkin verran muualta saatuihin tykki- ja torpedoveneisiin sekä miinalaivoihin, joskin kotimaisia panssarilaivoja ja sukellusveneitäkin oli. Myös rannikkotykkistö oli venäläistä perua ja toimi vahvasti linnoitetuissa asemissa. Esimerkiksi vuodesta 1913 rakenteilla ollut Mäkiluodon linnake valmistui 1930-luvulla Porkkalan niemen edustalle, missä yhteinen sulkua virolaisten kanssa harjoiteltiin syksyllä 1936.⁷⁰ Talvisodassa Helsingin puolustaminen perustui merivoimien, rannikkotykkistön, ilmavoimien ja merivoimien alaisuuteen kuuluneiden ilmatorjuntayksiköiden käyttöön sekä erilaisiin vartiojoukkoihin ja suojeleuskuntien henkilöstön tukeen, mutta ei niinkään maavoimien joukkoihin, joiden painopiste oli Karjalankannaksella. Helsingissä toki perustettiin lukuisa määrä joukkoja, jotka pääosin keskitettiin muualle. Perusta-

⁶⁸ *Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston yleissuunnitteluosaston selvityksiä 2014:32*, s. 5, 7. Selvityksen lähteinä on käytetty kaikkia aiempia virallisia linnoitusketjua koskevia selvityksiä.

⁶⁹ Suontlahti, Ari: *Pääkaupunkiseudun puolustusjärjestelyt 1939–1944*. Yleisesikuntaupseerikurssin diplomityö. Maanpuolustuskorkeakoulu, 1998, s. 10–12, 14.

⁷⁰ *Suomen Puolustusvoimat ennen ja nyt*. Keijo Mikola et al. (toim.), WSOY, Porvoo 1959, s. 32; Leskinen (1997); Suontlahti (1998), s. 142.

mista ja sen suojaamista varten laadittiin 1939 Helsingin varuskunnan vartiokäskey.⁷¹ Sitä voitaneen pitää jo sotien jälkeisten sisäisen järjestyksen säilyttämisen suunnitelmien jonkinlaisena ensiaskeleena.

Puna-armeijan todelliset 1930-luvun hyökkäyssuunnitelmat sisälsivät Karjalankannaksen kautta aloitettavan ja Helsinkiin päätyvän armeijakuntien maahyökkäyksen lisäksi merioperaation Helsingin alueelle. Suomalaiset arvioivat saksalaisten pyrkivän Suomen etelärannikolle ja Neuvostoliiton päämääräksi Suomen tai muiden valtioiden pääsyn estämisen Suomenlahden itäosaan. Neuvostoliiton ilmavoimilla oli tehtävänä sekä Suomen ilmavoimien tuhoaminen lentokentille että Helsingin esikuntien ja tuotantolaitosten tuhoaminen.⁷²

Talvisodassa Helsinki sekä erikseen silloinen laivaston ja ilmavoimien tukikohta Santahamina olivat merkittynä Itämeren laivaston ilmavoimien pommituskohteeksi. Helsinki oli tärkeä maali sekä teollisuuden että tärkeän esikuntakeskuksen aseman vuoksi⁷³. Talvisodan alkaessa Itämeren laivaston tehtäviin sisältyi maihinnousu rykmentin voimin Suomen rannikolle. Samalla Hanko tuli ottaa tukikohdaksi, kun maahyökkäys olisi edennyt sisämaahan. Hyökkäys Suomen rannikolla alkoi kuitenkin Hangossa, missä se torjuttiin rannikkotykistön tulella.⁷⁴

Pääkaupungin edustan järeän tykistön ja myös talvikauden rajoitettua mahdollisuuksia ei Helsingin lohkolla vihollislaivaston sotatoimia enää ollut. Toisaalta meren jäätyneen katsottiin talvisodan kuluessa lisäävän maihinnousu-uhkaa pääkaupunkiseudulle, jäätyneiden merireittien ollessa mahdollisia hyökkäysreittejä. Myös maahanlaskujoukkojen operaatiot tulivat uhkakuviin mukaan, jäätyneiden vesistöjen ansiosta lisääntyneiden käyttömahdollisuuksien myötä. Maihinnousua tukevasta maahanlaskuoperaatiosta alettiin käyttää nimeä yhdistetty merioperaatio. Merivoimien esikunnan talvisodan aikainen arvio oli, että Leningradin sotilaspiirin maahanlaskuprikaati voisi Virossa käsin siirtyä yhdellä kuljetuksella Etelä-Suomeen maahanlaskupaikalle⁷⁵.

Kylmän sodan aikainen maihinnousujen ja maahanlaskujen torjunta näkyi pääkaupunkiseudun suunnittelussa jo talvisodassa. Päämajassa käskettiin nimittäin kotijoukkojen esikuntaa suunnittelemaan maajoukkojen käyttöä myös mahdollisen maihinnousun torjunnassa. Käytössä tähän olisi ollut lähinnä rannikkoseutujen suojeluskuntia. Vuodenvaihteessa 1939–1940 laadittiin myös Helsingin varuskunnan päällikön maahanlaskun torjuntasuunnitelma, jossa rannikkotykistön ja suojeluskuntien yhdistäminen toi lisää uskottavuutta pääkaupunkiseudun puolustukseen.⁷⁶

Hankoniemen alueen vuokraaminen Moskovan rauhansopimuksen yhteydessä vuonna 1940 vaikutti uhkakuviin. Aiemmin potentiaalisena maihinnoususatamana pidetty Hanko oli nyt vastustajan hallussa tarjoten jo valmiin sillanpään ja lähtöalueen mahdolliseen hyökkäykseen. Tilanne huononi oleellisesti Viron miehittämisen

---

⁷¹ Suontlahti (1998), s. 143.

⁷² Ibid., s. 12–14.

⁷³ Manninen (1993), s. 57.

⁷⁴ Suontlahti (1998), s. 26.

⁷⁵ Ibid., s. 37–39.

⁷⁶ Ibid., s. 144.

myötä vuonna 1940, jolloin Neuvostoliitolla oli koko Baltian alue hallussaan. Tallinnasta muodostui Itämeren laivastolle päätukikohta.⁷⁷

Vuoden 1940 uhka-arviossa pääkaupunkiseudulle hyökättiin yllätyksellisesti kahdessa vaiheessa. Ensin tapahtui kaupungin ympäristön avainkohteiden valtaus laskuvarjojoukoin. Toisessa vaiheessa pääjoukko siirtyi Helsingin lentokentälle ja Helsingin pitäjän aukeille. Edellä mainittua maahanlaskuntorjuntasuunnitelmaa tarkennettiin arvion mukaisesti. Suunnitelman laatiminen annettiin kotijoukkojen esikunnan vastuulle, yhteistyössä merivoimien ja ilmavoimien kanssa. Poliittisen painostuksen vuoksi pääkaupunki pidettiin sotilaallisesti vahvana koko välirauhan ajan.⁷⁸

Neuvostoliitto menetti tukikohtansa Suomenlahdella, ja Helsinkiin Hangon suunnasta kohdistuva sotilaallinen uhka poistui Neuvostoliiton evakuoitua joukkonsa Hangosta vuoden 1941 lopulla. Saksan aloittama hyökkäys Neuvostoliittoon sekä neuvostolaivaston vetäytyminen Suomenlahden pohjukkaan vähensivät uhkaa Helsinkiin. Vaikka Viron ja Suomen ennen sotia suunniteltua yhteistyötä Itämeren sulusta ei tositilanteessa toimeenpantu, olivat samat alueet ja saaret nyt käytössä jatkosodan kestäessä. Suomen ja Saksan välinen sulkulinja Tallinnan Naissaaren ja Porkkalanien välillä eristi neuvostolaivaston Suomenlahteen.⁷⁹

Jatkosodan edetessä Helsinki nousi selustasta ja kotiseudusta mahdolliseksi taistelualueeksi. Sodan tilannekehityksen vuoksi pääkaupungin puolustukseen alettiin kiinnittämään yhä enemmän huomiota. Iso vahvennus oli kaupungin vartiotehtävistä vastanneen vartiokomppanian muuttaminen varuskuntapataljoonaksi. Vuonna 1943 Saksan sodanjohto alkoi painostaa Suomea mahdollisten erillisrauha-aikoiden vuoksi. Sen seurauksena laadittiin viiteen torjuntalohkoon jaettu Helsingin maahanlaskuntorjuntasuunnitelma. Lohkot jaettiin kantakaupungin alueeseen sekä Etelä- ja Pohjois-Uudenmaan suojeluskuntapiirien alueille Espooseen, Tuusulaan, Helsingin pitäjään ja Sipooseen – siis Helsingin ympäri. Suunnitelman runkojoukkona oli yksi Helsinkiin sijoitettu pataljoona sekä alueella toimivat aselajikoulut ja laitokset. Pääkaupungin puolustukseen nimettiin Helsingin sotilasläänin komentaja, joka oli merivoimien komentajan alainen.⁸⁰ Lohkojen alueet ovat samankaltaisia, kuin sotien jälkeisessä sotilaspiirien aluejaossa, jossa kantakaupunki kuului Helsingin sotilaspiirille ja ympäröivät alueet jaettiin Etelä- ja Pohjois-Uudenmaan sotilaspiireille.

Vuoden 1944 keväällä Suomen ylin johto piti yhä enemmän mahdollisena, että taistelut voisivat eskaloitua Helsinkiin. Tämä oli mahdollista niin saksalaisten kuin Neuvostoliiton taholta. Adolf Hitler antoikin käskyn Ahvenanmaan ja Suursaaren miehittämisestä itämerellisten asemien turvaamiseksi, mikäli Suomi päätyisi erillisrauhaan Neuvostoliiton kanssa. Suurhyökkäyksen alettua Kannaksella kesällä 1944 saksalaiset katsoivat, että Ahvenanmaa sekä Suomen eteläinen rannikkoalue, tai vähintään Helsingin ja Turun alueet, tulisi Suomenlahden sulkemiseksi saada miehitettyä saksalaisvoimin.⁸¹

---

⁷⁷ Ibid., s. 55–56.

⁷⁸ Ibid., s. 57, 145–147.

⁷⁹ Leskinen & Silvast (2001), s. 40–41.

⁸⁰ Suontlahti, Ari: *Strategisen iskun torjunta pääkaupunkiseudulla vuosina 1943 ja 1944. Tiede ja Ase n:o 59*, 2001, s. 106–139 sekä HelsIE:n asiak n:o 1314/Järj./53.sal.29.12.1943, T-11130/5, KA.

⁸¹ Ibid.

Pääkaupunkiseudun puolustamiseksi laadittiin tätä uutta uhka-arviota varten suunnitelma, jota varten perustettiin erillinen *Osasto Helsinki*. Se kuului suoraan ylipäällikön johtoon, mutta olisi taistelun alkaessa alistettu merivoimien komentajalle. Maaliskuussa 1944 Kenraaliluutnantti Woldemar Hägglundin johtoon annettuun *Osastoon H* oli suunniteltu koottavaksi kaikki pääkaupunkiseudulla olevat maavoimien joukot. Myös alueella oleskelevat lomalaiset, joita arvioitiin olevan kaupungissa jatkuvasti jopa 8 000, laskettiin osastoon mukaan. Joukkokokonaisuuksien kokoaminen lomalaisista ei voinut olla helppo tehtävä, ja perustettavien joukkojen aselajitaustan ja koulutuksen selvittämiseksi *Osasto H* teki yhteistyötä Suojeluskuntapiirien kanssa.⁸²

Osasto H:n esikunnassa laadittiin puolustussuunnitelman kehittämiseksi Neuvostoliiton hyökkäykseen perustuva uhka-arvio, jota kehiteltiin huhti-toukokuussa 1944 useampaan kertaan. Siinä Helsinki vallattiin ilmapommituksilla ja maahanlaskulla tuetulla maihinnousulla. Arvio piti neuvostolaivaston maihinnousua Suomeen kuitenkin epätodennäköisenä, mutta mahdollisena. Maahanlaskun ja maihinnousun mahdollisuuksia selviteltiin karttojen ja mitä ilmeisimmin myös maastontiedustelujen avulla. Lisäksi arvioissa tukeuduttiin sekä Päämajan tiedusteluosaston tietoihin Neuvostoliiton laskuvarjojoukoista että merivoimien esikunnan tilanneraportteihin Itämerellä olevasta neuvostolaivastosta ja sen kalustosta.⁸³

Mahdollisiksi maihinnousupaikoiksi arvioitiin useampia maastonkohtia itäisellä Uudellamaalla. Helsingin länsipuolelta myös Hanko ja Porkkala nähtiin mahdollisina, mutta haastavina ja siten epätodennäköisempiä, koska aluetta vartioi vahva Mäkiluodon linnake ja Viro oli saksalaisten hallussa. Todennäköisimmiksi maahanlaskupaikoiksi arvioitiin Helsingin ympäri levittäytyvällä kaarella Espoonlahti–Espoo–Ripukylä–Tuusula–Järvenpää–Sipoo. Joitakin vuorokausia ennen maihinnousua alkavien maahanlaskujen ja desanttitoiminnan tavoitteena arvioitiin olevan sekä maihinnousuntorjunnan häirintä että valtakunnan päätöksenteon, hallinnon ja pääkaupungin elintarvikehuollon häiritseminen. Pääkaupungin eristämistä olisi seurannut rannikkotyökistön lamautus ja maihinnousualuksien rantaanajo, ilmavoimien eristäessä puolustajan reservit.⁸⁴ Jäljempänä tarkasteltavissa 1950-luvun uhka-arvioissa voidaan havaita tämän ”erikoisjoukoin tuetun” maahanlasku-maihinnousuoperaation olevan varsin ajaton ja perusteiltaan muuttumaton skenaario. Sotien jälkeisessä operatiivisessa suunnittelussa hyödynnettiin myös ennen sotia ja sotien aikana tehtyjä suunnitelmia, kuten jäljempänä esitetään.

Osasto H:n laatima suunnitelma oli tarkoitus sovittaa yhteen olemassa olevien meri- ja rannikkopuolustuksen kanssa. *Osasto H*:n suunnitelma oli sen esikunnan operatiivisen toimiston päälliköksi huhtikuun lopulla 1944 määrätyn everstiluutnantti Eino Bremerin käsialaa. Suunnitelma perustui laadittuihin uhka-arvioihin ja sisälsi kaksi päälinjaa. Toinen oli kolmiportainen joukkojen perustamissuunnitelma. Toinen osa

---

⁸² Päämajan asiak n:o 764/Op.1/5.d/sal.28.3.1944, T-11130/2, KA; Roudasmaa, Stig: *Helsingin suojeluskuntapiirin historia 1918–1944*. Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä 1997, s. 411–412; Helsingin puolustuksen komentajan asiak n:o 12/III/29sal 3.4.1944, T-11130/2, KA sekä *Osasto H*:n sotapäiväkirja 28.3.–9.10.1944, SPK18927, KA.

⁸³ *Osasto H*:n esik:n asiak ye-evl E.Bremer n:o 2, 19.4.1944, T-11130/2, KA; *Osasto H*:n esik:n asiak ilman n:oa 28.5.1944, T-11130/2, KA; *Osasto H*:n esik:n asiak ilman n:oa 31.5.1944, T-11130/2, KA sekä Meri-VE:n asiak n:o 2527/Op.1.sal 21.7.1944, T-11130/2, KA.

⁸⁴ *Osasto H*:n esik:n asiak ye-evl E.Bremer n:o 3 27.4.1944, T-11130/2, KA sekä Suontlahti (1998), s. 92–93, 110.

suunnitelmaa oli joukkojen suunniteltu käyttö, jossa kaupunkia suojaavien joukkojen lisäksi maihinnousuja ja maahanlaskuja valmistauduttiin torjumaan perustetuin joukoin eri puolilta Uudenmaan aluetta.⁸⁵

Puolustusratkaisu perustui ennakkovaroituksen myötä etukäteen päätettyihin maastonkohtiin ryhmitettäviin jalkaväkijoukkoihin sekä jo valmiina olevaan rannikko- ja ilmapuolustuksen ryhmitykseen. Uudenmaan alueen rannikosta katsoen takaosiin olisi sijoitettu lisäksi reservejä, joita valmistauduttiin suuntaamaan haluttuun ratkaisukohtaan, mieluiten jo heti maahanlaskupaikalle tai maihinnousurantaan. Maahanlaskujen torjunnassa valmistauduttiin käyttämään myös suojeluskuntia. Entinen Helsingin sotilaspiirin päällikkö eversti Ossian Wuorenheimo muisteli, että *Osasto H:n* esikunta myös kartoitti piirustusten avulla edellisen maailmansodan aikaisen linnoitusketjun osaksi ryhmitystä. Suunnitelman toinen osa, perustaminen, saatiin suunnitelmavalmiuteen suojeluskuntapiireissä toukokuun loppuun mennessä 1944.⁸⁶ Tarkasteltaessa *Osasto H:n* suunnitelmaa voidaan havaita linnoitusketjun maastonkohtien löytyvän joukkojen suunnitelluista ryhmitysalueista, joskin perustettuja joukkoja olisi ryhmitetty myös kauemmas linjan ulkopuolelle reserviin.

Porkkala vuokrataan – Helsingin puolustukselle uusi uhka

Aselevon jälkeisten vaatimusten myötä Porkkala, joka oli näyttäytynyt jo talvisodan aikana yhtenä vastustajan sopivimmista maihinnousurannoista, vuokrattiin Neuvostoliitolle 50 vuodeksi. Suomen ulkopoliittinen ja sotilaallinen johto piti Porkkalan luovutusta aivan Helsingin vierestä vaarallisimpana uhkana Suomen olemassaololle. Neuvostoliiton ehdoton vaatimus vuoden 1944 välirauhansopimusta kirjoitettaessa oli Porkkalan tukikohdan saaminen. Sen tarkoituksena oli varmistaa mahdollisuus sulkea strategisesti tärkeä Itämeren kapeikko Tallinnan ja Porkkalan kohdalta omin voimin, samalla kun alueiden hallinta mahdollisti pääsyn estämisen lännestä kohti Itämeren itäistä pohjukkaa. Josif Stalin halusi luoda Suomenlahden kapeikkoon ”Pohjolan Gibraltarin”. Kapeimmalla kohdalla sijaitsevien järeiden ja raskaiden tykkien sekä merimiinoitteiden avulla Suomenlahti olisi ollut jälleen suljettavissa lännen laivastovoimilta.⁸⁷

Porkkalan muodostaman uuden uhkan vuoksi Helsingin puolustukseen määrättiin nyt myös 1. Rannikkodivisioonaa, jonka ilmoitettiin kuitenkin olevan suunnattu saksalaisia vastaan. Rannikkodivisioonan itälohko, eli kolme rannikkojääkäripataljoonaa sekä seitsemän eri tykistöyksikköä vastasivat Helsingin puolustuksesta sen läntisellä sivulla. Puolustuksen toteuttamiseksi laadittiin viivytys suunnitelma, jossa asemat alkoivat 5–10 kilometriä vuokra-alueen rajasta. Viivytys olisi toteutettu estämällä pääsy Helsinkiin Espoon ja Jorvaksen teiden suunnissa, painopisteisesti panssaritorjun-

⁸⁵ *Osasto H:n* esik:n asiak:t ilman n:oa 29.4.1944 sekä 18.6.1944, T-11130/2, KA, merkitty tekijäksi evl E. Bremer; *Osasto H:n* sotapäiväkirja 28.3.–9.10.1944, SPK18927, KA; Suontlahti (2001), s. 120–129 sekä Helsingin puolustuksen komentajan asiak:t n:o 61/III/29.sal.21.4.1944 ja 75/III/29.sal. 28.4.1944, T-11130/2, KA.

⁸⁶ Ossian Wuorenheimon haastattelu 5.11.1992, Ohto Mannisen yksityiskokoelma, materiaalin kopio kirjoittajan hallussa; PUudPSKP:n asiak n:o 1604/I/9.Lkp.sal.22.5.1944, T-11130/2, KA; *Osasto H:n* esik:n asiak n:o 218/III/456.sal.22.5.1944, T-11130/2, KA; *Osasto H:n* esik:n asiak ilman n:oa 3.5.1944, T-11130/5, KA, HelSkPE:n asiak n:o 8/IX/86 sal. 20.1.1944, T-11130/5, KA sekä Kotijoukkojen esik:n asiak n:o 836/Järj.4/53.a.sal.29.4.1944, T-11130/2, KA.

⁸⁷ Leskinen & Silvast (2001), s. 12, 39. Maa-alueeltaan 380 km²:n suuruinen ja vesialue mukaan luettuna 1 000 km²:n laajuinen alue luovutettiin ja yli 7 000 hengen suuruisen väestön oli siirryttävä alueelta kokonaan pois.

tayksiköillä, jalkaväen ja tykistön pysytellessä vaunujen ulottumattomissa. Viivytyksalueen takaraja kulki Leppävaara–Laajalahti-tasalla, siis edellä kuvatun vanhan linnoitusketjun alueella. Marraskuusta 1944 alkaen vuokra-alueen vartioinnin aloitti joukkojen kotiuttamisen vuoksi rajavartiosto. Osasto H oli lakkautettu jo lokakuun alussa 1944.⁸⁸

Presidentin, Marsalkka Gustaf Mannerheimin mielestä Helsingin asema oli kestävä. Mannerheim esitti seuraavan vuoden aikana pääministeri Juho Paasikivelle useaan otteeseen pääkaupungin siirtämistä Neuvostoliiton tukikohdan muodostaman uhkan vuoksi Helsingistä Turkuun. Mannerheimin mukaan Porkkalan alueen luovutus katkaisi pääkaupungin suorat maantie- ja rautatieyhteydet Lounais-Suomeen muiden haittojen, kuten elintarvikehuollon vaikeutumisen lisäksi. Yleisesikunnan päällikkö, jalkaväenkenraali Erik Heinrichs oli Mannerheimin kannalla pääkaupungin siirtämisessä. Hänen esityksensä olisi ollut joko Tampere tai Jyväskylä. Heinrichs arvioi, että Suomi ei voisi olla suursodan syttyessä puolueeton valtio niin kauan kuin Porkkalan tukikohta on olemassa.⁸⁹

Koska välirauhan ehtojen mukaisesti rannikkopuolustusta oli merkittävästi vähennetty ja Neuvostoliitolla oli vapaa kulku Porkkalan satamaan, oli pääteltävissä mahdollisuudet, joita Neuvostoliitolle nyt avautui Porkkalasta käsin. Tukikohdassa palveli pysyvästi sinne sijoitettuja merijalkaväkidivisioonan joukkoja, joilla oli kyky niin ilmatorjuntaan kuin tykistötuleen sekä merellä liikkumiseen. Vuonna 1945 tukikohdan vahvuudessa oli noin 12 500 sotilasta sekä noin 6 000 henkeä huolto- ja tukihenkilöstöä, sotilaiden perheiden lisäksi. Mannerheim arvioi, että Porkkalaan mahtuisi lisäksi noin 100 000–120 000 miehen suuruinen osasto panssareineen ja tykkeineen. Hyökätäkseen Helsinkiin olisi Tallinnan suunnasta voinut tuoda sotaharjoituksen varjolla lisäjoukkoja, esimerkiksi tuomalla divisioonan ensimmäisen portaan Porkkalaan. Tämä arvio yhtyy mielenkiintoisella tavalla CIA:n vuoden 1952 raporttiin, jossa todetaan Itämerestä tulleen Neuvostoliiton sotilaallisesti tärkein merialue ja Porkkalasta portti Suomenlahdelle. Yhdysvaltojen tietojen mukaan Kronstadtin tukikohta muutettiin Tallinnaan Itämeren alueen tärkeimmäksi tukikohdaksi. Tallinnasta ja Pärnusta oli tehty tärkeitä joukkojen kokoamispaikkoja.⁹⁰

Porkkalan järeän rannikkotykistön avulla olisi voitu suojata joukkojen siirto. Suomalaisen sotilasjohdon arvelut tukikohdan vaarallisuudesta eivät osuneet harhaan: sille oli varattu myös Helsinkiin liittyvä tehtävä. Tukikohdan komentajan, kommodori Konstantin Suhiašvilin kesällä 1945 Neuvostoliiton ylimmälle johdolle laatimasta erittäin salaisesta asiakirjasta kävi ilmi tukikohdalle käsketyt kolme päätehtävää. Suhiašvilin oli käskystä valmistauduttava toimeenpanemaan

- kaikenlaisten sotaoperaatioiden toteuttaminen Suomenlahdella ja erityisesti lahden sulkeminen sen kapeimmalta kohdalta tykistötulella sekä meriminoilla,

---

⁸⁸ Suontlahti (1998), s. 138–139, liite 25 sekä Helsingin puolustuksen komentajan asiak n:o 582/III/45.b.sal 9.10.1944, T-11130/2, KA. Ks. myös Säämänen (2017), s. 93.

⁸⁹ Leskinen & Silvast (2001), s. 18, 24. Merkittävä osa Helsingin tarvitsemista elintarvikkeista, viljasta ja kalasta oli saatu aiemmin Porkkalan alueelta, joten huollollisestakin näkökulmasta vaikutus oli suuri. ks. myös Linnilä, Kai & Meri Utrio: *Suomi silloin kerran. Näin elettiin vuosina 1944–1956*. Tammi, 1992, s. 40.

⁹⁰ Leskinen & Silvast (2001), s. 20, 114, sekä CIA:n raportti ”*Soviet military expansion in the Balti*” 27.12.1952 [https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP80-00809A000700120199-7.pdf], katsottu 3.4.2020.

- toimia poliittisena painostusvälineenä Suomen patrioottisten, fasististen ja sodanmielisten voimien lyömiseksi – – vaikuttaakseen ristiriitoihin kaikkialla Suomessa,
- kattavan ja tuhoavan raskaan tykistötulen suuntaaminen koko Helsingin alueelle.⁹¹

Tukikohdan kolmas valmistautumistehtävä oli siis tuhota käskystä Helsinki. Tehtävä säilyi koko tukikohdan olemassaoloajan. Jälkikäteen laaditussa arviossa neuvostojoukkojen ryhmitys on pürretty siten, että tukikohdan reunoille oli sijoitettu neljä rykmenttiä ja yksi erillinen pataljoona. Tukikohdan keskellä oli tykistöprikaatin ja panssarirykmentin ryhmitysalue. Itämeren sulkuna ja sillanpään vartiona olivat laivastoasema ja 3–5 rannikkotykistöpatteria. Joukon todellisesta suorituskyvystä hyökätä Helsinkiin on esitetty epäily. Joukko oli ”sotaväsnyttä” ja rannikkotykistön aseet loppuun kuluneita. Joukon koulutus ja kalusto oli tarkoitettu lähinnä linnakemaiseen puolustustaisteluun eikä moottoroituun hyökkäykseen. Tästä huolimatta pysyvä tukikohta Helsingin vieressä muodosti tykkeineen pelotteen. Se muodosti valmiin sillanpään varsinaiselle maihinnousulle, joskin Leskinen ja Silvast arvioivat konkreettisimman uhkan olleen tukikohdasta käsin toteutettu vakoilu ja tiedustelu.⁹²

2.2 Sotilasstrategisen aseman ja sotilaallisen doktriinin muotoutuminen

Kylmän sodan aika: Suomi Naton ja Varsovan liiton välissä

Tutkimuksen taustoittamiseksi on tarkasteltava Suomen ja Helsingin sotilasstrategisen aseman uudelleenmuotoutumista. Asetelma pohjautuu toisen maailmansodan loppuhetkiin sekä sodan jälkeen alkaneeseen vastakkainasetteluun miehitettyssä Saksassa. Tässä tutkimuksessa tarkasteltavat suunnittelukierrokset ovat sijoitettavissa eräisiin jaksotteluihin, joita kylmän sodan tutkimuksessa käytetään. Ensimmäinen ideologioiden vastakkainasettelun jakso vuosina 1944–1955, joka sisältää Berliinin saarron kaltaisia jännitteitä ja Korean sodan, osuu kotimaisen ensimmäisen suunnittelukierroksen ajalle. Toinen suunnittelukierros osuu kylmän sodan toiseen vaiheeseen, vuosiin 1956–1962, joiden aikana koettiin esimerkiksi Unkarin kansannousu, Suezin kriisi, Berliinin kriisi ja maailman ydinsodan partaalle ajanut Kuuban kriisi. Viimeksi mainitun jälkeen suurvaltablokkien tilanne ajautui pattitilanteeseen. Suomessa ja muissa Pohjoismaissa ulkopoliittinen tilanne oli vakiintunut omalle linjalleen jo aiemmin.⁹³

Valtakunnan rauhantilaan saattaminen vuonna 1944 alkoi epäselvässä tilanteessa. Neuvostoliiton mahdollinen miehityshuika sai aikaan asekatkentanä tunnetun tapauksen. Liittoutuneiden valvontakomission asettuessa Suomeen mielialat olivat monella tapaa epävarmat. Suomi joutui välirauhansopimuksen vaatimusten mukaisesti, alueluovutusten ja vuokrausten lisäksi, poistamaan maasta kaikki saksalaiset joukot. Lapin sodan alkaessa valvontakomissio ryhtyi pääosin Neuvostoliiton edus-

⁹¹ Leskinen & Silvast (2001), s. 42–43.

⁹² Nordberg, Erkki: *Arvio ja ennuste Venäjän sotilaspolitiikasta Suomen suunnalla*. Suomen Sotatieteellisen Seuran julkaisuja n:o 19, Art House, Pieksämäki 2003, s. 266; Penttilä (1988), s. 82 sekä Leskinen & Silvast (2001), s. 320–321.

⁹³ Iskanius, Kalevi: Pohjoismaat toisen maailmansodan jälkeisen kylmän sodan vaikutus kentässä. *Tiede ja Ase* n:o 32, 1974.

tajien johtamana valvomaan välirauhansopimuksen ehtojen toteutumista. Tästä alkoi myös ”vaaran vuosiksi” kutsuttu ajanjakso, joka päättyi eri tulkintojen mukaan vuoden 1948 eduskuntavaalien jälkeen. Kauko Rumpusen toimittamassa artikkelikoelmassa tosin otsikoidaan vaaran vuosiksi koko tämän tutkimuksen kattava aikaraja, vuodet 1944–1962⁹⁴.

Valvontakomission sijoitupaikaksi tuli Helsinki. Syksystä 1945 alkoi kaupungilla näkyä yhä enemmän neuvostoliittolaisia upseeri- tai sotilasryhmiä. Komissiolla, jolla oli diplomaattiset etuoikeudet ja koskemattomuus, oli sekä työ- että majoitustilat Helsingin keskustassa ja Malmin lentokentällä omassa käytössään muutama lentokone. Tosiasiallisesti valvontakomissio oli Suomelle ja Helsingille yhtä kuin Neuvostoliitto, muista valvontakomissioon edustajia asettaneista maista huolimatta. Valvontakomissio herätti levottomuutta, varsinkin monitulkintaisten välirauhansopimuksen vaatimusten osalta. Niiden pelättiin epäselvissä tilanteissa kääntyvän Suomelle epäedulliseksi.⁹⁵

Pari vuotta maailmansodan päättymisen jälkeen Suomen asema selkiintyi. Keskeisimmät puolustussuunnittelua poliittiselta tasolta sanelleet reunaehdot tulivat niin kutsutuilta voittajavaltioilta. *Pariisin rauhansopimus* vuonna 1947 määritteli Suomen puolustuksen enimmäistason. Se oli niin alhainen, ettei todellista puolustuskykyä annettulla miesmäärällä olisi ollut. Sallittu enimmäisvahvuus, joka tuli toimimaan puolustussuunnittelussa täydennyskokoospanon suunnittelun pohjana, oli 41 900 miestä, laivaston sallittu koko enintään 10 000 tonnia sekä ilmavoimien kaluston maksimimäärä 60 konetta, jotka eivät saaneet olla pommikoneita. Sopimus sisälsi monia muita rajoitteita, koskien esim. atomiasetta, sukellusveneitä ja ohjuksia. Suomen sotilaallisessa johdossa sopimusta tulkittiin käytännössä periaatteellisena aseistariisumisena. Lisäksi valvontakomission vaatimuksesta Helsingin puolustuksen kannalta keskeisen rannikkotyökistön toimintakykyä rajoitettiin merkittävästi jo 1945, kun Porkkalan itäpuolelle sai jäädä vain 48 tykkiä, kaliiperiltaan enintään 120 mm. Raskaimmat kanuunat tuli siirtää varikoille.⁹⁶

Seuraavana vuonna laadittu YYA-sopimus taas satoi Suomen Neuvostoliittoon, sopimuksen tekstin mukaisesti myös yhteisen puolustuksen näkökulmasta, ”*tarpeen vaatiessa Neuvostoliiton avustamana tai yhdessä sen kanssa*”. Läntisen maailman silmissä Suomi oli varsinkin ensimmäisinä sodanjälkeisinä vuosina Neuvostoliiton satelliittivaltio.⁹⁷

YYA-sopimus aiheutti epäilyksiä Suomen roolista osana Neuvostoliiton rakentamaa asetelmaa, sillä samankaltaisia sopimuksia oli muidenkin Neuvostoliiton naapurivaltioiden kanssa. Esimerkiksi Hannu Särkiön tulkinnan mukaan Suomen YYA-sopimuksesta tuli kuitenkin muihin sopimusmaihiin verraten erilainen. Poliittisen

---

⁹⁴ Rumpunen, Kauko I. (toim.): *Veitsen terällä. Suomen tie läpi vaaran vuosien 1944–1962*. Valitut Palat, Slovakia 2014.

⁹⁵ Blinnikka, Aulis: *Valvontakomission aika*. WSOY, Porvoo 1969, s. 4–6, 39–40.

⁹⁶ Esim. Jouko (2005), s. 53. Pariisin rauhansopimus, ks. Finlexin valtiosopimukset, [https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1947/19470020/19470020_2], katsottu 13.3.2020. Ks. myös Enqvist (2007), s. 235.

⁹⁷ Suomen ja Neuvostoliiton välinen ystävyys, -yhteistyö- ja avunantosopimus, 1. artikla. Sopimus luettavissa Finlexin valtiosopimuksia koskevalla sivulla.

[<https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1948/19480017>], katsottu 13.3.2020. Suomen asemasta esimerkiksi brittien näkökulmasta, ks. Säämänen (2017), s. 1; Penttilä (1988), s. 46–47.

historian eri tulkinnoista huolimatta, puolueettomuus tuli olemaan Suomen tavoitteleva ja korostama linja. Vuonna 1955 allekirjoitettiin YYA-järjestelmän kattosopimus, Varsovan liitos sopimus nimellä *Sopimus ystävydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta*. Asiakirjan allekirjoittivat kaikki muut Neuvostoliiton YYA-maat paitsi Suomi.⁹⁸

Suomen ulkopoliittiseksi linjaksi muotoutui YYA-sopimuksesta huolimatta puolueettomuuspolitiikka, jonka rinnalla valtion johto halusi ylläpitää etenkin Ruotsin kanssa hyviä suhteita. Suomeen epäluuloisesti suhtautuneet länsimaat, kuten Yhdysvallat ja Iso-Britannia, alkoivat vähitellen asennoitua myönteisemmin maan asemaan puolueettomana toimijana. Vuosi 1955 oli Suomen kansainvälisen aseman ja uskottavuuden kannalta erittäin merkityksellinen, sillä Suomesta tuli sekä YK:n jäsen että Pohjoismaiden neuvoston jäsen, samana vuonna, jona saatiin tieto Porkkalan palauttamisesta ja jatkettiin YYA-sopimusta 20 vuodella.⁹⁹

Vuonna 1956 ajaututtiin eri puolilla maailmaa jälleen, hetkeksi aikaa lientyneen kansainvälisen tilanteen jälkeen, kohti kiristyvää ilmapiiriä. Suomessa valtaan nousut presidentti Kekkonen jatkoi suhteiden ylläpitoa keskeisiin toimijoihin. Ensimmäinen suomalainen rauhanturvayksikkö lähetettiin Suezilla alkaneeseen kriisiin osana YK:n operaatiota, mikä lisäsi Suomen uskottavuutta ja arvostusta yhä edelleen. Hyvin edennyttä kehitystä Suomessa varjostivat kuitenkin sisäiset levottomuudet vuoden 1956 yleislakon aikana. *Berliinin kriisit* vuosina 1958 ja 1961 heijastuivat myös Suomeen. Vuonna 1958 koettiin ”yöpakkasten” nimellä tunnettu tilanne, jossa presidentti Kekkonen otti Visurin tulkinnan mukaan henkilökohtaista roolia tilanteen ratkaisijana.¹⁰⁰ Sisäpoliittinen tilanne oli epävakaa läpi tämän tutkimuksen aikarajauksen. Kaikilla koetuilla sisäpoliittisilla kriiseillä tuli olemaan vaikutuksensa myös käynnissä olevaan puolustus suunnitteluun.

Vuonna 1961 koettiin *noottikriisi*, jossa Neuvostoliitto esitti Suomelle YYA-sopimuksen mukaisia, yhteisiä neuvotteluja kiristyneen Euroopan tilanteen vuoksi. Tapahtumien jälkeen johdettiin presidentin tiukassa ohjauksessa Suomen turvalli-

---

⁹⁸ Särkiö, Hannu: Vuoden 1948 ystävyys-, yhteistoiminta- ja avunantosopimus suomalaisissa arvioinneissa. *Tiede ja Ase n:o 30*, 1972, s. 36, 42–44. Muita sopimusmaita, jotka oli sidottu sotilaallisesti tiukemmin Neuvostoliittoon, olivat Puola, Tšekkoslovakia, Jugoslavia, Puola ja Unkari. Ks. myös CIA:n arvio, *Memorandum for the President* 2.3.1948 I M-8, DDA reg 77/1763. [<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP78-01617A000100080001-1.pdf>], katsottu 3.4.2020 sekä Korhonen, Keijo: Suomen valtiosopimukset. *YYA-sopimus 25 vuotta 1948–73. Oteita Suomen ja Neuvostoliiton välisen Ystävyys-, yhteistoiminta- ja keskinäisen avunantosopimuksen merkitystä valaisevista puheista, tiedonannoista ja kirjoituksista*. Opetusministeriö & Ulkoasiainministeriö, Helsinki 1973, s. 7–8.

⁹⁹ Ks. Visuri, Pekka: *Suomi kylmässä sodassa*. Otava, Keuruu 2007 (3. painos), s. 135–138 sekä Tenho, Markku: *Ulkovaltojen käsityksiä Suomen puolustuskyvyn uskottavuudesta toisen maailmansodan jälkeen*. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 1594, 1985, s. 5. Sattumoisin diplomityön toisena arvioijana toimi everstiluutnantti Pekka Visuri. ks. myös [<https://www.eduskunta.fi/FI/tietoeduskunnasta/kirjasto/aineistot/kv-jarjestot/Suomen-liittyminen-YKHon/S./suomi-YK-n-jaseneksi.aspx>]. Ison-Britannian arvioita Suomen asemasta läntisen yhteisön silmin, ks. *Documents on relations between Britain and Finland: 1939–1956: Documents relating to British perceptions of Finland during the 'Cold War', 1944–1956*. Despatch from HM Ambassador Mr. M. Creswell to Mr. Lloyd (British Foreign Secretary), December 1956. 223/2223, 5.12.1956. [<https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20030923183004/http://www.fco.gov.uk:80/servlet/Front/TextOnly?pagename=OpenMarket/Xcelerate/ShowPage&c=Page&cid=1035899156049&to=true>], katsottu 2.4.2020 sekä ”Finland between east and west” 6.12.1961. Memorandum for the United States Intelligence Board. [<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79R00904A000800010010-4.pdf>], katsottu 3.4.2020.

¹⁰⁰ Visuri (2007), s. 159. Ks. myös käsky ensimmäisen Yhdistyneiden kansakuntien suomalaisen komppanian perustamisesta, PE:n asiak n:o 1877/Järjsto/1 22.11.1956, T-25359/19/KA.

suuspoliittinen doktriini, joka perustui kansainvälisen yhteisön silmissä riittävään ja uskottavaan puolustukseen, jota käytettiin ulkopolitiikan tukena.¹⁰¹ Voidaan pohtia, eikö tällainen kuvaus linkity Clausewitzin käsityksiin sodankäynnistä, jossa ”*sota on politiikan jatkamista toisin keinoin*”. Joka tapauksessa, tutkimusajankohdan puolustusvoimat oli tarkoitettu torjumaan uskottavasti puolueettomuuden loukkaukset. Noottikriisin välitön seuraus oli kuitenkin lyhyellä tähtämellä materiaalisen suorituskyvyn parantamisen kiihdyttäminen¹⁰².

Puolustussuunnittelussa oli edelliseen sotaan verrattuna uudenlainen asetelma: idän ja lännen välien kärjistyminen kylmäksi sodaksi toi uhkakuviiin Suomen itsenäisyyden ajan historiasta poikkeavia näkökulmia. Itämeren hallinta ja rannikkoalue eteläisessä ja lounaisessa Suomessa sekä Pohjois-Suomi näyttäytyivät nyt maanpuolustuksen kannalta erittäin merkityksellisinä. Osa aikalaisista ei myöskään uskonut Suomen olevan sodassa yksin. Arvioitiin, että suurmaat aloittaisivat mahdollisen sodan, johon tavalla tai toisella Suomi joutuisi mukaan.¹⁰³

Sotaa ei arvioitu käytävän pelkästään rintamalla. *Totaalinen sota* tarkoitti taisteluiden leviämistä myös kotiseudulle. Mahdollisen Euroopassa syntyvän konfliktin odotettiin väistämättä tempaavan mukaansa suurvaltoja, sodan laajetessa siten koko maapalloa koskevaksi suursodaksi, Suomen jäädessä sivusuunnassa liittoumien väliin. YYA-sopimuksen vuoksi uhkakuvan perustaksi muotoutui mahdollinen hyökkäys lännestä. Neuvostoliitto oli, ainakin virallisesti, uhkakuvien ulkopuolella. Kylmän sodan aikainen kaksoisjärjestelmä syntyi myös puolustusvoimiin: piti valmistautua täyttämään kansainvälisten sopimusten ehdot ja samalla kyetä puolustamaan maata, oli hyökkääjä sitten kuka tahansa. Tällaisia liittoutumattomuuden asetelmia kuvattiin myös eräissä Sotakorkeakoulun strategisissa peleissä. Niiden skenaarit oli rakennettu siten, että länsivaltojen ”keltaisen ryhmittymän” uhatessa Suomen itäpuolista ”vihreää liittoumaa” myös Suomen lähialueilta, esimerkiksi Tanskan salmien suunnasta tai Norjasta käsin, oli vastaavasti itäinen liittouma vaatinut Suomea nostamaan puolustuskykyään. Sen epäonnistuminen olisi saattanut aiheuttaa tahtotilan miehittää Suomen alueita puskurin leventämiseksi.¹⁰⁴

Arvioita Suomen roolista ja sotilaallisesta suorituskyvystä

Lännen, etenkin Yhdysvaltain silmin Suomen strateginen asema 1950-luvulla oli Neuvostoliiton luoteisrajalla oleva sotilaallisesti heikko alue, joka sijaitsi lännen pommikoneiden keskeisellä lentoreitillä. Suomi oli samalla puskuri Neuvostoliiton Skandinavian valtausta vastaan. Suomen vieressä sijaitsi sotilaallisesti vahva liittoutumaton Ruotsi, jonka naapureina olivat Natoon sen perustamisvuodesta 1949 kuu-

¹⁰¹ Visuri (2007), s. 175–176.

¹⁰² Salminen, Pertti: *Puolueettomuuden nimeen. Sotilasjohto Kekkonen linjalla ja sen sivussa 1961–1966*. Kustannus Oy Suomen Mies, Jyväskylä 1995, s. 129.

¹⁰³ Ks. Suomen sotilasmaantieteellinen ja sotilaspoliittinen asema mietinnöstä *Merivoimien komentajan asettaman toimikunnan mietintö meripuolustusohjelmaksi kustannuksineen 1950*. PE Op-os:n erikoisjärjestelmiin kootut asiakirjat, mietintöjä ja näkökohtia Suomen turvallisuuspolitiikasta 1949–66. T-26965/62, KA, s. 28–30 sekä Halsti, Wolf: *Suomen puolustuskyky*. Kustannusosakeyhtiö Kivi, Kuopio 1954, s. 14–16.

¹⁰⁴ Halsti (1954), s. 11; Säämänen, Juuso: Taistelualusten hankintasuunnitelmat kylmän sodan ensimmäisinä vuosina. *Tiede ja Ase n:o 68*, 2010; Jouko (2009), s. 67; Jouko (2005), s. 52–54; Tynkkynen (1996), s. 254; PvPE:n asiak ilman n:oa *Valtakunnan puolustusvoimain yleiset käyttösuunnitelmat 4.4.1951*, T-26965/68, KA; SKK:n asiak ilman n:oa, *strategisen sotapelin käsky 1958 liite 2*, T-26890/Hld:2, KA sekä SKK:n asiak ilman n:oa, *strategisen sotapelin käsky 1962 liite 2*, T-26890/Hld:6, KA.

luneet Tanska ja Norja. Ruotsin puolustussuunnittelun yhtenä perustana toimi 1950–60-luvuilla *Krigsfall II*-niminen skenaario, joka oli Neuvostoliiton ja Varsovan liiton hyökkäys. Ruotsinkin ajatusmaailmassa Suomi toimi ennakkovaroituksen sekä liikekannallepanon aikavoiton mahdollistajana, sillä Ruotsiin suuntautuva hyökkäys edellytti Suomen joko osittaista tai kokonaan valtaamista. Suomen alueiden valtaamisen arvioitiin vievän 6–8 divisioonalla joitakin viikkoja, jota olisi voinut seurata Ruotsiin sekä maalta, mereltä että ilmasta suuntautuva hyökkäys. Siinä pelkästään Pohjoisen Ruotsin alueelle olisi erään 1950-luvun lopun skenaarion mukaan suuntautunut Suomen alueelta 15–20 divisioonan voimat.¹⁰⁵

Vuonna 1949 perustetun Naton doktriini kylmässä sodassa perustui nimensä mukaisesti Pohjois-Atlantin alueen puolustamiseen. Samaan tapaan kuin myöhemmin 1955 perustettu Varsovan liitto, myös Nato arvioi mahdollisen uuden suursodan alkavan kärjistyvästä idän ja lännen blokkien vastakkainasettelusta. Läpi kylmän sodan Keski-Euroopassa joukkoja rotatoinut Yhdysvallat oli perustetun Pohjois-Atlantin liiton päätoimija. Atomiaseen kehityksen myötä doktriini kehittyi ydinasepelotteeseen perustuvaan sotaan, ensin ”ydinasekoston” ja sittemmin ”pelotusstrategiaan”. Neuvostoliitolle edullisempaa olisi ollut äkillinen hyökkäystäistelu Euroopassa. Kalevi Iskaniuksen arvioissa Suomen osuus oli toimia kontrollissa olevana sivustana, lännen liittolaismaiden edessä. Neuvostoliitolla ei ollut halua antaa lännen ehtiä valmistautua koitokseen, eikä sen kyky olisi ennen 1960-lukua riittänyt ydinasesotaan Natoa vastaan.¹⁰⁶

Neuvostoliiton ja sittemmin Varsovan liiton kylmän sodan aikaisessa strategisessa hyökkäyssuunnitelmassa päärintama jakautui Keski-Euroopassa eteläiseen, keskiseen ja pohjoiseen rintamaan. Päävastustajana olivat Nato ja Yhdysvallat. Suomen rooli oli selkeästi sivussa. Tosin myöhemmin kartta jakautui sotaanäyttämöön, jossa oli strategisia ja operatiivisia painopistesuuntia. Tässä Suomi kuului osana muuta Pohjo-la luoteiseen sotatoimien näyttämöön. Neuvostoliiton mahdollisuudet toimia Itämerellä olivat riippuvaisia ympäröivien rantamaiden hallinnasta. Porkkalan alueen ja Viron rannikon hallinnan myötä toimintamahdollisuudet olivat hyvät. Sodan syttyessä Helsinki ja koko eteläinen rannikko olisivat olleet Neuvostoliiton Itämeren alueen toiminnanvapauden kannalta keskeisiä¹⁰⁷.

Neuvostoliiton oma uhka-arvio perustui 1950-luvulla pitkälti lännen ydinasein varustettujen pommikoneiden hyökkäykseen. Pohjoismaita arvioitiin tällöin käytettävän koneiden tukikohtina ja lentoreitti kulki suoraan Suomen yli. Myöhemmin uhka-arvio muuttui ja mukana oli myös Tanskan salmien kautta Itämeren alueelle suuntautuvan laivaston hyökkäys. Neuvostoliiton doktriinin perusajatus oli siten alkujaan puolustuksellinen, mutta sittemmin Varsovan liiton aikana konventionaalisen sodan keinoin, valtavilla joukkomäärillä toteutettu hyökkäys. Tulenkäytöllä oli merkittävä rooli, etenkin ilma-aseella. Atomiaseen 1950-luvun kehityksen myötä harjoiteltiin myös ydinsotatoimia, joista tuli pysyvä osa keinovalikoimaa 1960-luvulla. Kuuban kriisin myötä oltiinkin tilanteessa, jossa aiemmin ydinaseylivoimaan perustunut Yhdysvaltojen asema oli muuttunut – molemmilla suurvalloilla oli nyt kyky tuhota toi-

¹⁰⁵ Salminen (1995), s. 25; Wallerfelt, Bengt. *Den hemliga svenska krigsplanen*. Riga, 2016, s. 126, 140–141, 151 sekä Tarkka (2012), s. 95–98. Ks. myös Koskimies (2010), s. 252.

¹⁰⁶ Iskanius (1974), sekä Salminen (1995), s. 33.

¹⁰⁷ Ks. esim. Koskimies (2010), s. 124–125, 242–243. Suomen ylimmän johdon 1940-luvun lopun arvioissa Neuvostoliiton katsottiin tarvitsevan Suomen alueita etenkin ilmapuolustuksen etureunan vahventamiseksi.

sensa. Molempien osapuolten näkökulmasta Suomen alueella oli sotilaallista merkitystä. Defensiivisestä näkökulmasta Suomen alueen merkitys liittyi sivustan tai puskurialueen kasvattamiseen tai suojaamiseen. Toinen merkittävä tekijä oli lännen ilma-aseen torjunta, myös Suomen ilmatilaa käyttäen.¹⁰⁸

Englantilaiset arvioivat vuonna 1951, että Neuvostoliitto toteuttaisi mahdollisen skandinavian alueen päähyökkäyksen Pohjois-Suomen kautta kohti Narvikia ja Etelä-Ruotsia sekä tukihyökkäyksen Suomen etelärannikon kautta Ahvenanmaalle ja siitä edelleen Ruotsiin. Samantyyppisesti arvioivat tilannetta myös ruotsalaiset itse. Kuvaus yhtyy osin myös aiemmin mainittuun, McQuaidin vuoden 1964 artikkelin arvioon.¹⁰⁹

Yhdysvallat arvioi Suomen puolustuskykyä osana sivustan suojaa. Helsingin asema oli Porkkalan tukikohdan vuoksi kestävä. Koska raja oli siirtynyt lännemmäksi ja Porkkala niin lähellä, ei Suomen asevoimien arvioitu kykenevän muodostamaan merkittävää puolustusta Helsinkiin ja sen satamiin. Puolustuskyky arvioitiin hyvin rajoittuneeksi, joskin Suomen arvioitiin siirtyvän sissisotaan miehityksen jälkeen, maassa vallitsevien yleisten asenteiden ja kykyjen vuoksi. CIA arvioi kuitenkin jälkeinpäin Porkkalan merkityksen vähäiseksi, sillä se oli ollut käyttämättömänä jo toisessa maailmansodassa, Saksan saatua Itämeren etelärannat hallintaansa. Tässä kohdalla CIA sekoitti Porkkalan Hangon tukikohtaan.¹¹⁰

Toisen maailmansodan kokemukset sotataidollisen kehityksen taustalla

Sotataidollinen kehitys tarkastelujaksolla liittyy etenkin kylmän sodan ajan atomiaseiden ja ilma-aseen kehittämiseen. Perinteisten yleis- ja aselajijoukkojen, etenkin pansarijoukkojen, merkitys oli edelleen suuri, mutta korostuneeseen asemaan nousivat etenkin kaksi ensin mainittua elementtiä.¹¹¹

Puolustussuunnitteluun vaikuttivat myös toisen maailmansodan aikana toimeenpannut maihinnousu- ja maahanlaskuoperaatiot. Jos Yhdysvaltojen kaksi atomipommia päättivät lopullisesti sodan Japania vastaan 1945, oli vastaavasti maihinnousuilla merkitystä Euroopan alueen sotatapahtumille. Toisen maailmansodan aikana toteutettiin useita liittoutuneiden maihinnousuja, joilla oli vaikutuksensa sodan lopputulokseen. Kuuluisin lienee Ranskan Normandiaan tehty, ennennäkemättömän valtava maihinnousuoperaatio. Toinen tunnettu, mutta vähemmän menestyksellinen, oli *operaatio Market Garden* Hollannin alueella edellisenä vuonna, josta on sanottu, että se olisi onnistuessaan mahdollisesti voinut päättää maailmansodan jo vuotta aiemmin.

Sisilian tehtiin kesällä 1943 mittava liittoutuneiden maihinnousu, *operaatio Husky*, jossa ilmakuljetuksilla oli merkittävä rooli. Samana vuonna maihinnousua hyödyn-

¹⁰⁸ Kulomaa (2004), s. 138–139, 170–171, 178–179, 192–193, 195–197; Iskanius (1974); Gustafsson (2007), s. 24 sekä Seppälä, Helge: *Puna-armeijasta sotilasmahdiksi*. WSOY, Porvoo 1978, s. 171, 185.

¹⁰⁹ Wallerfelt, (2016), s. 90–92, 98–99.

¹¹⁰ NIE-1316 secret, National Intelligence Estimate *Current Situation and probable Developments in Finland during 1954*, 5.1.1954. [<https://www.cia.gov/library/readingroom/search/site/Finland>], katsottu 3.4.2020 sekä CIA intelligence report, asiak n:o 0059/72, *"Finlandization" in action: Helsinki's experience with Moscow*, raportti elokuulta 1972. [<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79R01012A003200040001-3.pdf>] katsottu 3.4.2020.

¹¹¹ Aikakauden sotilaiden kirjoittelua aiheesta, ks. Sauramo, Lauri: Alueellisen puolustuksen periaatteista. *Tiede ja Ase n:o 10*, 1952, s. 5–7.

nettiin myös muualla Italiassa. Saksalaiset taas olivat kokeilleet ilmakuljetteista operaatiota jo 1941 Kreikassa. Myös Tyynellämerellä maihinnousuoperaatiot olivat olleet keskeinen sodankäynnin elementti. Sekä Yhdysvalloissa että Isossa-Britanniassa oli kehitetty strategisten maihinnousujen oppeja koko sodan ajan ja siten molemmilla oli kyky suurten maihinnousuoperaatioiden suorittamiseen. Neuvostoliitto taas oli osoittanut sodan aikana pyrkivänsä yllätykseen taktisen tason maihinnousujen avulla, mutta heidän kokemuksensa maahanlaskuista eivät olleet vielä rohkaisevia. Kuitenkin myöhempinä vuosina maahanlaskujoukoista tuli aivan keskeinen osa Neuvostoliiton asevoimia. Maahanlaskuun tuetusta maihinnousuista ja atomiaseista oli siten tullut toisen maailmansodan seurauksena osa sodankäyntiä. Esimerkiksi Normandiaa pidettiin Sotakorkeakoulun diplomityössä vielä vuonna 1965 erittäin käyttökelpoisena tarkasteluesimerkkinä suomalaisen toimintaympäristöön.¹¹²

Vaikka eri tahoilla olisikin ollut epäilyksensä maihinnousujen ja maahanlaskujen onnistumisesta ja mahdollisista riskeistä, oli edellisten sotien kokemuksilla ja tapahtumilla suuri rooli nimenomaan Helsingin alueen uhkakuvien arvioinnissa. Kun Puolustusvoimain pääesikunnassa vuonna 1949 arvioitiin tulevien sotien luonnetta kauaskantoisine ohjuksineen ja atomipommeineen, arvioitiin etenkin Suomeen kohdistuvissa toimitissa maahanlaskujoukkojen käyttö erityisen käyttökelpoiseksi vaihtoehdoksi.¹¹³ Ilma-aseen kehitys liittyi etenkin ajanmukaisiin lentokoneisiin ja niiden mukanaan kantamiin asejärjestelmiin. Kuten tässä tutkimuksessa jäljempänä esitetään, jo viime sotien aikana mahdollisiksi koetut maihinnousu ja maahanlasku vakiintuivat pääkaupunkiseudun kylmän sodan ajan puolustus suunnitelmien uhka-arvioihin.

Puolustusratkaisu kylmän sodan aikana

Sotien kokemusten ja aiemmin kuvatun sotataidollisen kehityksen lisäksi tuli muuttuneen asetelman vuoksi ottaa huomioon myös paikalliset olosuhteet. Tämä tarkoitti esimerkiksi Lapin alueen, asutuskeskusten kuten Helsingin sekä eteläisen rannikon huomioimista mahdollisina taistelualueina. Alueet olivat osin myös uusia, sillä edellisissä sodissa pääosa rannikolla tai asutuskeskuksissa käydyistä taisteluista oli Hankoa ja Kotkaa lukuun ottamatta käyty pääosin menetetyillä alueilla, kuten Viipurissa ja Laatokan rannoilla. Näin ollen kaikilta alueilta ei ollut operatiivisten valmistelujen näkökulmasta aiempaa kokemusta. Tästä syystä tietoa etsittiin myös ulkomailta. Ilma-aseen ja maahanlaskujen käyttö syvyyteen sekä panssarijoukkojen liikkuvuus pakottivat maanpuolustuksen perusteiden muuttamiseen, vaikka sotakokemukset olivatkin tärkeä määräävä tekijä. Alueellinen maanpuolustus tähtäsi tämän asian ratkaisemiseen luomalla taistelukykyä koko maan alueelle. Tämä uusi ratkaisu ei kuitenkaan ollut puhtaasti suomalaisten keksimä, sillä samankaltaista kehitystä oli muuallakin, kuten esimerkiksi Ruotsissa.¹¹⁴

”Vaaran vuosien” päätyttyä Suomen puolustusvalmistelut aloitettiin uudelleen, joskin varsin varovaisin kääntein. Operatiiviseen suunnitteluun ja liikekannallepanon valmisteluun saatiin vihdoinkin tasavallan presidentin lupa vuonna 1948. Tätä ennen toiminta oli keskittynyt enimmäkseen koulutusjärjestelyihin, kuten jäljempänä tar-

¹¹² Säämänen (2017), s. 73–74; David, Saul (toim.): *Sodat. Sodankäynnin historia*. Tapani Lahtinen (suom.), Readme.fi, 2016, s. 468–477; Kulomaa (2004), s. 167, 225–226 sekä Lohi, Eero: *Reservin varaaminen ja käyttöperiaatteet prikaatin ja armeijakunnan puolustuksessa rannikolla*. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 847, 1965, s. 3.

¹¹³ Koskimies (2010), s. 126.

¹¹⁴ Tynkkynen (1996), s. 303; Sauramo (1952), s. 9.

kemmin kuvataan. Edellä kuvatut lähtökohdat uudelleen aloitetulle puolustussuunnittelulle olivat varsin haastavat verrattuna esimerkiksi sotien aikaisen kenttäarmeijan kokoon. Tosin sotien jälkeisessä puolustussuunnittelussa katsottiin, että maahan kohdistuvan hyökkäyksen sattuessa rauhansopimus ei olisi enää voimassa: ”*On otettava huomioon, että kysymyksen ollessa vieraan maan avoimesta ja provosoimattomasta hyökkäyksestä, kumoutuvat puolustusvoimain vahvuuden rajoittamista koskevat kansainväliset sopimukset.*” Muistiossa ei käytetty minkään erityisen valtion nimeä, mutta todettiin hyökkääjän olevan todennäköisesti suurvalta.¹¹⁵ Joka tapauksessa puolustusjärjestelmän kehittäminen aloitettiin haastavista lähtökohdista huolimatta uudelleen.

Puolustusjärjestelyjen selkeyttämiseksi ja kehittämisen perustaksi perustettiin toukuussa 1945 parlamentaarisesti muodostettu *puolustusrevisio*, jonka laatiman työn perusteella kehittäminen saatiin käyntiin. Revisio laati useassa osassa vuosien 1948–49 aikana ehdotuksen puolustuslaitoksen uudelleenjärjestelystä. Puolustuslaitoksen sisällä oli myös pohdittu asiaa, samalla kun vuoden 1947 rauhansopimuksen tiedot eheyttivät eri tahojen suunnittelun reunaehdoja. Suunnitteluperusteilla toimeenpantiin aikanaan vuoden 1950 asevelvollisuuslaki ja vuoden 1952 lopulla voimaan tullut puolustusvoimien organisaatiouudistus.¹¹⁶

Maanpuolustuksen periaatteeksi muodostui kylmässä sodassa alueellinen puolustus. Sen kehittäminen alkoi jo 1950-luvulla, vaikka konkretisoitui vasta 1960 ja 1970-luvun taitteen tienoilla. Alueellisessa puolustuksessa vastuualueiden komentajilla olisi tullut olla itsenäinen kyky taisteluiden aloittamiseen, myös ylimmän johdon mahdollisesti lamautuessa. Alueellisen puolustuksen strategisena taustana oli kokonaisuudessaan maanpuolustus. Sen perusratkaisuna oli pitää strategiset tärkeät alueet, hidastaa ja kuluttaa hyökkääjää syvyyttä hyväksikäyttäen ja saada koottua valittuihin ratkaisukohtiin torjuntaan ja lyömiseen riittävät voimat.¹¹⁷

Aikakauden upseeriston keskuudessa asiasta kirjoitettiin myös julkisesti. Esimerkiksi Lauri Sauramo kirjoitti totaalisen puolustuksen periaatteesta *Tiede ja Ase* -vuosijulkaisun artikkelissaan *Alueellisen puolustuksen periaatteista*, jossa totalisuus käsitti sotilas- ja siviilipuolustuksen, taloudelliset toimet sekä henkisen ulottuvuuden voimavarojen käyttöön saannin.¹¹⁸

Tämä totaalisen sodan ja koko maan voimavarojen kytkeminen maanpuolustukseen osana alueellista puolustusta onnistui vasta myöhemmin kylmän sodan aikana. Silloin paikallisuolustuksen joukot, sissisodankäynti ja yhteistoiminta avoimemmin muiden viranomaisten kanssa olivat osa puolustusvalmistelua. Tämän tutkimuksen aikarajauksessa ajatus kuitenkin sai alkunsa, pääsikä kehitys vielä hyvään vauhtiinkin. Tutkittavan aikakauden toinen esimerkki tällaisesta kehitystyöstä on maavoimien

---

¹¹⁵ PvPE:n asiak n:o 4/Järj.2/sal 3.5.1948, T-26965/19, KA sekä PvPE:n asiak n:o 165/op.1/11 a. 15.4.1952, T-20169/8, KA.

¹¹⁶ PE:n asiak n:o 9/Järjsto/sal 1.2.1958, T-26838/22, KA; *Puolustusvoimien rauhan ajan historia. Osa 2*, s. 126–129. Ks. myös Lehtonen, Yrjö: Miten sotilasläänit syntyivät? *Kylkiranta 1/2014*.

¹¹⁷ Tynkkynen (1996), s. 303, 330; Palokangas (2014), s. 52, 194, 208–210, alueellisen maanpuolustuksen kuvaus ohjesääntöön (*Upseerin käsikirja. III osa*, 1953), s. 250.

¹¹⁸ Sauramo (1952), s. 7.

yhtymien muuttaminen divisioonista prikaateiksi 1950-luvun alussa, joka oli jo sodan aikana alkaneen kehitystyön lopputulema¹¹⁹.

Uusia taktisia periaatteita ja joukkojen käyttöä ohjaavia ohjesääntöjä ja oppaita, joilla operatiivisen suunnitteluun osallistumaton osa puolustuslaitoksen päällystää – siis pääosa – voitiin perehdyttää uuteen ajatteluun, saatiin osin vasta ensimmäisen suunnittelukierroksen jälkeen. Uutena taistelukentän elementtinä mainittu taistelu kaupungeissa sai oppaansa tosin jo vuonna 1951 (*Asutuskeskustaistelun opas*). *Polttoainehankinta* vuodelta 1952 oli alueellisen maanpuolustuksen periaattein laadittu ensimmäinen operaatiokäsikirja. Kuitenkin *Kenttäohjesäännön* I ja II osa ilmestyivät vasta vuonna 1954, Tynkkysen ja Palokankaan mukaan eri syistä johtuen. *Kenttäohjesäännön yleinen osa* julkaistiin 1958, tällä kertaa joulukuussa 1957 uusitun operatiivisen suunnitelman kanssa jo hiukan enemmän lähekkäin.¹²⁰

Kenttäohjesäännön II Osa taas kuvasi perusteet mainitulle uudelle prikaatinkokoonpanolle. Tässä tutkimuksessa aikakauden liikekannallepanon järjestelyt näyttäytyvät olleen varsin kovan kehitystyön ja jatkuvien muutosten alla. *Liikekannallepano-ohjesääntöä* ei saatu virallisesti julkaistuksi ennen kuin vuonna 1962, joskin luonnoksia siitä oli jo aiemmin. Sen sijaan *upseerin käsikirja*, jota voidaan pitää erinomaisena lähteenä aikakauden puolustuslaitoksen tarkasteluun, ilmestyi ensin kaksiosaisena vuonna 1950 (osat I–II), *Upseerin käsikirja. III osa* julkaistiin 1953.¹²¹

Ohjesäännöillä oli tietenkin vaikutusta siihen, miten puolustusvoimien koulutus järjestettiin ja millaista harjoittelua tulisi toimeenpanna. Yleisesikuntaeversti ja runsaasti sotahistoriasta kirjoittanut Sampo Ahto palveli tutkimusajankohtana 1950-luvun lopulla ja 1960-luvun alussa varusmiehenä ja nuorena upseerina kouluttajatehtävissä. Ahton mukaan vuoden 1954 *Kenttäohjesääntö* muutti perusteita, koska siinä toisen maailmansodan opit oli hylätty. Harjoittelu toki tapahtui vielä pääosin maailmansodan aikaisilla varusteilla. *Kenttäohjesääntö* vuodelta 1963 toi uusia näkökulmia koulutushenkilöstön huomioitavaksi. 1960-luvun koulutuksessa huomioitiin myös ydinaseiden uhka, joskaan toimintatapamallit eivät olleet täysin selviä ja uskottavia.¹²²

Operatiivisen suunnitteluun käytettävää ohjesääntöä ei tutkimuksessa ole löytynyt, mutta ilmiselvästi tällaiselle oli tunnistettu tarve. Hieman tutkimuksen aikarajauksen jälkeen, vuonna 1968, laadittiin Sotakorkeakoulussa ohje *operatiiviset perusteet puolustus suunnitelmien laatimiseksi ("oppi")*. Ohjeessa määritettiin myös henkilöstö, joka sai ja jonka myös täytyi perehtyä ohjeeseen. Tällaisia olivat aluejärjestön ja esikuntien suunnitteluun osallistettu henkilöstö sekä lisäksi sotakoulujen opettajat, joilla oli sisältöön liittyvä opetusvastuu.¹²³

¹¹⁹ SKK:n asiak ilman n:o:aa ”operatiiviset perusteet puolustus suunnitelmien laatimiseksi ("oppi")” 19.3.1968, T-26890/Hla:10 sal, KA; Liimatta (2018), s. 432–433, 438–439 sekä Tynkkynen (1996), s. 254–258.

¹²⁰ Ks. *Asutuskeskustaistelun opas*. (*Asuttstopas*). Helsinki 1951; *Kenttäohjesääntö. I osa*. (KO I). Helsinki 1954.

¹²¹ Ks. *Upseerin käsikirja. 1950. I osa*. Helsinki 1950, *Upseerin käsikirja. II*. Helsinki 1950, *Upseerin käsikirja. III. Joukkoja varten*. Helsinki 1953, *Kenttäohjesääntö. (KO II). II*. Helsinki 1954, *Liikekannallepano-ohjesääntö. I. (LkpO I)*. Helsinki 1962, *Liikekannallepano-ohjesääntö. II. (LkpO II)*. Helsinki 1962.

¹²² Ahto, Sampo: Preussilaisesta kurista siviilipalveluun. Ahto, Sampo et al.: *Pürteitä Puolustusvoimien kehityksessä 1944–1964*. Tammisaari 2005, s. 43.

¹²³ SKK:n asiak ilman n:o:aa ”operatiiviset perusteet puolustus suunnitelmien laatimiseksi ("oppi")” 19.3.1968, T-26890/Hla:10 sal, KA

2.3 Suunnittelun kaksi päälinjaa: operatiivinen suunnitelma ja liikekannallepano

Operatiivisen suunnittelun erityispiirteitä

Tutkittavan aikakauden puolustussuunnittelu voidaan karkeasti jakaa kahteen eri linjaan, joista toinen oli operatiivisen suunnitelman laadinta. Pääkaupunkiseudun puolustamiseksi laadittujen suunnitelmien perustan antoi Pääesikunnan operaatiokäskeä, jonka lähtökohtana oli arvio kulloinkin vallitsevasta sotilaallisesta uhkasta. Operatiivisen suunnittelun tuloksena syntynyt operaatiokäskeä antoi myös perusteita ja vaatimuksia esimerkiksi materiaalihankeille ja varusmiesten ja reserviläisten koulutukselle. Suunnittelu oli jatkuvaa ja käynnistyi aina uudelleen tilanteen ja laaditun arvion niin vaatiessa. Tällainen muutos saattoi olla esimerkiksi Porkkalan palautuminen tai uhkakuvan muutos. Esimerkiksi Ruotsissa uuden suunnittelun alkuun vaikutti vuonna 1954 myös Suomessa tapahtunut kehitys.¹²⁴ Joukoille käsketyt tehtävät ja vastuualueet kuuluivat operatiiviseen suunnitelmaan, samoin kuin joukkojen ryhmittäminen ja suunniteltu käyttö sekä joukkojen tukeminen ja johtaminen.

Toinen suunnittelun linja oli liikekannallepanon valmistelut, siis perustamisen suunnittelu, jossa palvelukseen käsketyt asevelvolliset tuli varustaa, aseistaa ja ottaa johon keskitettäväksi joukkojen toiminta-alueille. Tämän onnistumiseksi tarvittiin satoja, ellei tuhansia yksityiskohtia sisältäviä valmisteluja. Yhtenä esimerkkinä mainittakoon perustettaville joukoille tarvittavan materiaalin siirto keskusvarikoilta perustamisalueen tai paikan varastoihin ja niihin liittyvät kuljetussuunnitelmat. Paikallishankinnat, joilla valmistauduttiin korvaamaan monia sellaisia varuspuutteita, joita perustettaville joukoille ei ollut jakaa, olivat myös keskeinen osa liikekannallepanon valmisteluja.

Molempien puolustussuunnittelun osien laadintaa johti sotien jälkeen Puolustusvoimain pääesikunta, myöhemmin Pääesikunta. Pääesikunnan operatiivinen osasto vastasi ensin mainitusta, järjestely- ja liikekannallepanoala hoitivat jälkimmäistä. Divisioonien esikunnat vastasivat operatiivisista suunnitelmista ja sotilasläänin esikunta liikekannallepanon valmisteluista, jotka sovitettiin yhteen sotilaspireissä ja joukko-osastoissa¹²⁵. Aluejärjestö (sotilasläänit ja sotilaspireit) oli siis ennen kaikkea jälkimmäistä suunnitelmaa varten: miten reserviläiset saadaan hälytettyä perustamispaikoille, varustettua ja kuljetettua sieltä edelleen sille paikalle, jonne joukko ryhmitetään. Toisin sanoen, miten joukot, aseet, ajoneuvot ja materiaali kohtaavat toisensa mahdollisimman viiveettä. Tähän liittyi tietenkin perustamispaikkojen suunnittelu, otto-toiminta, kuljetukset, materiaalisirrot ja hankinnat. Monimuotoisemmaksi suunnittelun teki se, että pääkaupunkiseudun puolustusta suunniteltaessa Uudenmaan alueen aluejärjestön toimijat laativat myös operatiivisen suunnitelman osia ainakin *Polttoainehankintaan* liittyen, liikekannallepanon valmistelujen lisäksi. *Valpurin* suunnittelukierroksella sen sijaan ei arkistojen perusteella laadittu erikseen Uudenmaan sotilasläänin operatiivista suunnitelmaa.

¹²⁴Tynkkynen, Vesa: Puolustussuunnitelmat tähtäävät pitkälle. Liimatta, Hannu (toim.). *Pääesikunta 100 vuotta*. Tampere 2021, s. 181 sekä Wallerfelt (2016). s. 126.

¹²⁵Ratinen (2009), s. 56–57.

Pääesikunta sai perusteita suunnitelmansa laatimiseksi omien arvioidensa lisäksi valtion johdolta. Tällaisina ohjauksina voidaan pitää esimerkiksi puolustusrevision mietintöä vuodelta 1949. Operatiivisen suunnitelman laatimiseksi annettavaa strategisen tason ohjausasiakirjaa ei kuitenkaan ollut tuolloin käytössä, jollei revisiomietintöä lasketa sellaiseksi. Muualla maailmassa oli käytössä myös strategisen tason ohjausasiakirja, kuten esimerkiksi Ruotsissa, jossa se annettiin puolustusvoimien komentajan ohjausasiakirjalla *Överbefälhavarens försvarsförslag*, joita annettiin tutkittavana olevana aikakautena ainakin vuosina 1947, 1954 sekä 1957. Niiden perusteella laadittiin operatiivinen suunnitelma ensin ylimmässä sotilasjohdossa ja sen jälkeen alemmissa johtoportaisissa taktisella tasolla.¹²⁶

Aikalaiskuvauksen mukaan puolustusvoimien suunnittelua tutkimusajankohtana määrittelivät rauhansopimuksen rajoitteiden lisäksi maan yleinen asema kansainvälisessä yhteisössä, toisen maailmansodan antamat sotataidolliset kokemukset, sodan aikana tapahtunut ja sitä seuraavien vuosien teknillinen kehitys atomiaseineen sekä kansalliset erikoispiirteet. Reunaehdot puolustuksen kehittämiseksi asettivat myös Suomen rajoitetut tekniset mahdollisuudet, vähälukuinen väestömäärä, pitkä valtion raja sekä toisaalta myös ilmasto – kuten jäätalvi – monimuotoinen maasto sekä suomalaisten tottumus maastoon ja ilmastoon. Suomen puolustaminen perustui edelleen, kuten jo ennen sotia, yleiseen asevelvollisuuteen, jossa jokainen Suomen mies oli velvollinen puolustamaan maataan.

Keijo Mikolan ja muiden toimittamassa aikalaiskirjassa *Suomen puolustusvoimat ennen ja nyt* (1959) todetaan, että valtionjohdon silloisen arvion mukaan puolustusvoimat oli pakotettu toimimaan supistetussa kokoonpanossa ja osittain vanhentuneella kalustolla. Nämä rajoitukset eivät kuitenkaan estäneet johdonmukaista kehittämistä ja sopeuttamista vallitseviin olosuhteisiin, joukkojen tarkoituksenmukaiseksi järjestämiseksi.¹²⁷ Yllä kuvatut reunaehdot näkyvät myös tämän tutkimuksen sisällöissä. Pääkaupunkiseudun alueen omaleimaisuus verrattuna muun maan väestörakenteeseen, maastoon ja keskeiseen sijaintiin ovat vaikuttaneet yhdessä taloudellisten ja poliittisten reunaehtojen kanssa sotataidon kehityskulkuja seuraten.

Aikakauden suunnittelu ei edellä kuvatun mukaisesti noudattanut mitään tiettyä prosessiopasta. Työlle oli kuitenkin selkeät suuntaviivat ja sotakoulujen upseerien koulutukseen kuului suunnitteluun liittyvää opetusta, osana taktiikan opintoja. Suunnittelussa oli otettava huomioon arviot hyökkääjän toimintamahdollisuuksista, jota varten oli tunnettava myös lähialueiden valtioiden ja eri liittoumien sotapotentialiaali ja sen kehitysnäkymät. Tähän hankittiin tietoja monin tavoin, kuten esimerkiksi Pääesikunnan ulkomaantoimiston antamin tiedoin tai ulkomaisille kursseille lähetettyjen oppilasupseerien laatimien raporttien avulla. Operatiivisen suunnittelun ensimmäinen vaihe pääkaupunkiseudulla näyttää keskittyneen etenkin hyökkääjän ja omien joukkojen toimintamahdollisuuksien arviointiin, joka edellytti tarkkaa maaston tutkimista. Omien joukkojen toimintamahdollisuuksiin vaikutti tietenkin käyttöön suunniteltujen joukkojen määrä, aseistus ja aikaikkuna, milloin joukot olisivat olleet perustettuna, suhteessa arvioituun hyökkääjän toimintaan ja sen nopeuteen. Työjärjestykseksi muodostui operatiivisten vaatimusten selvittäminen, johon liikekannallepanon

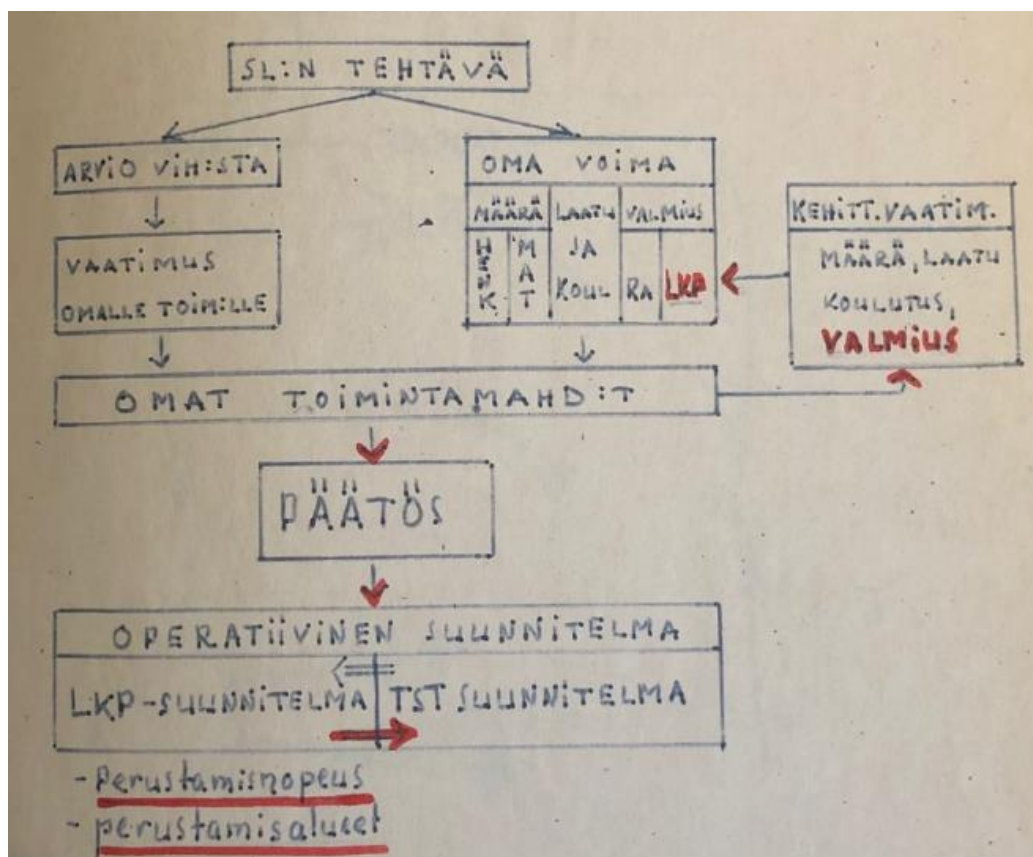
---

¹²⁶ Pajunen, Jussi: Draken hankinnalla tavoitellaan torjuntakykyä. Liimatta (toim.) (2021), s. 252–255 sekä Wallerfelt (2016), s. 110–114, 125–127.

¹²⁷ *Suomen Puolustusvoimat ennen ja nyt* (1959), s. 145, 149.

nopeus – tai sen hitaus – tuli sovittaa. Lopputulemana oli kaksi suunnitelmaa, operatiivinen suunnitelma sekä liikekannallepanosuunnitelma.¹²⁸

Oheisessa kuvassa esitetyt työvaiheet ovat vuoden 1966 voimaan tulleen alueellisen puolustuksen ja uuden operatiivisen suunnitelman ajalta, jolloin etenkin valmiuteen alettiin kiinnittää yhä enemmän huomiota. Kaavio kuitenkin yhtyy monelta osin tässä tutkimuksessa laadittujen suunnitelmien työvaiheisiin ja korostaa, mikä merkitys toisella suunnittelun linjalla, liikekannallepanon suunnittelulla oli. Ei myöskään ole uskottavaa, että suunnittelumetodit olisivat muuttuneet vuoden 1966 uudistusten yhteydessä totaalisen erilaisiksi, vaikka itse sisältöihin tulikin uusia elementtejä, kuten sissisota, paikallisuuspuolustus ja uudet valmiusvaatimukset. Siten kuva tarjoaa oikeasuuntaisen mielikuvan siitä, miten suunnitelmia hyvin todennäköisesti myös 1950-luvulla laadittiin.

Kuva 5. Sotakorkeakoulun opetuksessa esitetty operatiivisen suunnittelun työjärjestys vuodelta 1969. Lähde: SKK:n asiak n:o 90/5 sal 12.1.1969 liite 18b, T-26890/Hlc:11, KA.

Operatiiviset suunnitelmat laadittiin ajan tapaan käsin piirtämällä kartan päälle asetulle voipaperin kaltaiselle materiaalille. Suunnitelman tekstiosuudet tehtiin tarvittaessa lyijykynällä ruutupaperille, mutta useimmiten ne löytyvät arkistosta konekirjoitusliuskoina. Kopiointi tarkoitti luonnollisesti saman tekstin kärsivällistä kirjoittamista useaan kertaan. Koska salaaminen edellytti mahdollisimman pientä osallistujamäärää, koostui läänin ja sotilaspiirin suunnittelu todennäköisesti vain muutamista yleis-

¹²⁸ SKK:n asiak ilman n:oa ”Operatiiviset perusteet puolustussuunnitelmien laatimiseksi (”oppi”) 19.3.1968, T-26890/Hla:10, KA; PE:n asiak ilman n:oa ”matkakertomus opiskelusta Ranskan esikuntakoulussa 1958–1959” 10.9.1959, T-26890/Hla:1 sal, KA sekä SKK:n asiak n:o 90/5 sal 12.1.1969 liitteet 18a ja 18b, T-26890/Hlc:11, KA.

esikuntaupseereista, joilla oman suunnitelman kokonaisuus oli tiedossa. Operatiiviseen suunnitteluun ja liikekannallepanon valmistelutöihin osallistuneillekaan ei kerrottu muuta, kuin oman tehtävän hoitamisen kannalta olennainen tieto, eikä siitäkään saanut esimerkiksi harjoitustilanteissa ilmetä todellisia tarkoituksiperiä. Hyvä esimerkki tästä on tammikuulta 1954, jolloin 2. Divisioona antoi 3. Prikaatille harjoitustehtävän, johon oli luotu operatiiviseen toimintaympäristöön ja sodan ajan tehtäviin sopiva tilanne. Virkatöiden ohessa laadittavan vastaukseen saivat ottaa osaa komentaja, esikuntapäällikkö, koulutus- ja järjestelytoimiston päällikkö sekä huoltopäällikkö.¹²⁹

Kuva 6. Sotilaspiirin esikuntaan kuului rauhan aikana kolme toimistoa.
PE:n asiak n:o 2121/Järj 1/10 a
13.12.1952, T-25359/18, KA.

Sotilasläänien ja -piirien henkilöstöön sijoitetuista on kuulunut 1960-luvulla aluejärjestössä palvelleiden kertomaa, jossa korostuu varsin leppoisa työtahti ja kiireettömyyden tuntu. Onpa arveltu aluejärjestökokonaisuudessa valmistelijatasolla palvelun olleen jopa uran etenemisen kannalta epäedullista.¹³⁰

Sotien jälkeisten vuosien suunnittelutyö ei kuitenkaan näyttäydy alkuperäislähteiden valossa mitenkään kiireettömän tuntuksena. Henkilöstön määrä oli hyvin rajallinen ja työtä riitti paljon tehtäväksi. Pääkaupunkiseudun asevelvollisten määrä oli kansallisesti verraten suuri ja käsin ylläpidettävät kortistot vaativat paljon töitä samalla, kun liikekannallepanon perusteet olivat pahasti kesken. Toki osalliset olivat etenkin alkuun sotaveteraaneja, joiden kokemusmaailmassa työtahti luonnollisesti oli aiempiin olosuhteisiin nähden rauhallisempi. Osa sotilaspiirien esikuntien henkilöstöstä oli haavoittumisten myötä sotainvalideja, samaten kuin osa perustamisen suoritushenki-

¹²⁹ 2.DE:n asiak n:o 3/Optsto/OT/E 25.1.1954, T-26862/24, KA sekä PE:n asiak n:o 2/Kntotsto/2 m sal 1.2.1954, T-20143B/2, KA. Ks. myös esim. KvPrE:n asiak n:o 19/Järjsto/OT 10 d l./sal 15.5.1952, T-24786/a1, KA.

¹³⁰ Wuorenhelmo (Mannisen haastattelussa 1992): ”Silloin ajateltiin, että sotilaspiiriin lähetetään vain bullut, tyhmit ja jalkepuolet.” Ks. myös analyysia kenraalien sijoittumisesta eri tehtäviin sotilasläänneissä, Syrjö, Veli-Matti: *Itsenäisen Suomen kenraalikuunta 1918–1996. Historia*. WSOY, Porvoo 1998. s. 175, 195–196. Sen sijaan pääesikunnassa operatiivinen- ja järjestelyala näyttävät tilastojen valossa olleen myös tulevien kenraalien palvelupaikkoja toimistoupseeri- ja toimistopäällikkötehtävissä muita PE:n osastoja selvästi useammin. Ks. myös PE:n asiak n:o 450/lkptsto/2 sal 2.12.1954, T-26842/7, KA, jonka mukaan Sotakorkeakoulun oppilaat komennettiin suoraan kurssin jälkeen ”työharjoitteluun” aluejärjestöön tämän keskeisen suunnittelun osa-alueen oppimiseksi.

löstöön värvätyistä, kuten pääluvussa 5 kerrotaan. Upseerimatrikkelin tutkiminen osoittaa, että Uudenmaan alueen sotilaspiirien päällikkyys näyttäisi olevan myös useiden kenraaliksi saakka ylenneiden urapolkuun kuulunut tehtävä, kun taas sotilasläänin komentajuus pääkaupungissa oli eittämättä kenraalien paikoista aivan keskeinen.

Liikekannallepanon suunnitteluperusteet

Puolustussuunnittelun toisen päälinjan merkittävin tavoite oli liikekannallepanon onnistuminen. Yleiskäsityksen muodostamiseksi ennen pureutumista syvällisemmin Helsingin alueen perustamiseen tulee luoda katsaus lähtökohtaan ja yleisiin perusteisiin.

Liikekannallepanojärjestelmän perustana edellisissä sodissa ollut suojeluskunta oli nyt kielletty, joten sen tehtäviä paikkamaan alkoivat sotilasläänien sotilaspiirit. Suojeluskunnan jättämä aukko oli valtaisa. Lakkauttamismääräys vei pohjan liikekannallepanojärjestelmän sisäänrakennetulta vapaaehtoisjärjestelmältä, jossa suojeluskunnasta oli voitu muodostaa sekä hälytysrinki että joukon kaaderi tai perustamispaikan suoritushenkilöstö. Juha Ratisen mukaan suojeluskunnan lakkauttaminen sodan lopulla käytännössä romutti koko toimivaksi rakennetun liikekannallepanojärjestelmän. Valvontakomission määräys palauttaa perustamisjärjestelyt 1.1.1939 vallinneen tilanteen mukaisiksi aiheutti perustamisen näkökulmasta useita haasteita. 16 sotilaslääniä supistui yhdeksään ja myös sotilaspiirit vähenivät. Tosin, sodasta palaavan kenttäarmeijan kotiuttaminen tehtiin 362:lle suojeluskunnan kotiuttamispaikalle, joten hetken aikaa perustamisvalmius olisi tilanteen kääntyessä ollut hyvin korkea.¹³¹

Toinen haaste oli sotamateriaali ja sen varastointi. Hajautetusta varastoinnista jouduttiin siirtymään valvontakomission vaatimuksesta keskusvarikoilla tapahtuvaan varastointiin. Keskusvarikkoja oli 13 kappaletta, kun niitä vuonna 1941 oli ollut vielä 37 kappaletta. Ymmärrettävästi sotilaspiirien perustamispaikoilla ei olisi ollut valmiina jakomateriaalia, vaan se tuli pakata, valmiiksi liian pieniin tiloihin keskusvarikoihin. Osa materiaalista saatiin jätettyä sotilaspiirien alueelle hajautuneeksi tulkitsemla määräyksiä sotateknillistä materiaalia koskeviksi. Kuitenkaan esimerkiksi ampumatarvikkeita ei näin ollen ollut perustamispaikoilla valmiina lainkaan. Perustamisjärjestelyt ja perustamisen nopeus oli siis lamautettu tehokkaasti, sillä tarkkaankin merkittävien pakkauslaatikkojen logistinen siirto takaisin perustamispaikoille olisi ollut auttamattoman hidas ja vaativa suoritus.¹³²

Asian pelastamiseksi organisoitiin sittemmin keväällä 1945 *asekätkenä* tunnettu 30 pataljoonan aseistuksen hajasijoittamiseksi valmisteltu operaatio. Alun perin mielityksen jälkeiseen sissisotaan tarkoitettut aseet muodostuivat myös liikekannallepanon järjestelyiden pelastamisen resurssiksi. Kätkenän paljastumisen myötä myös edellä kuvattu tulkinta ei-sotateknillisestä materiaalista sotilaspiirien alueella paljastui ja ve-

¹³¹ Ratinen, Juha: *Kaaderiperustamisesta aluejärjestelmään. Suomalaisen liikekannallepanojärjestelmän kehittyminen 1918–1945* (diss.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Juvenes Print, Tampere 2018, s. 280, 283.

¹³² Demobilisaatio ja varusteiden siirto LKV:n määräyksestä, ks. Blinnikka (1969), s. 46–47 ja Ratinen (2018), s. 280–282 sekä Talka, Ismo: *Varikkojärjestelmämme kehittyminen toisen maailmansodan jälkeen vuoteen 1966 mennessä*. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 1593, Helsinki 1985, s. 2.

sittyi sitä myöten samalla. Alueperusteinen liikekannallepanojärjestelmä oli lyöty toimintakyvyttömäksi.¹³³

Sotien jälkeisessä operatiivisessa suunnittelussa käytettiin valmiudellisesta näkökulmasta termejä *ra-joukot*, *t-kokoonpano*, *su-kokoonpano* sekä *tsa-kokoonpano*. Ra-joukot tarkoittivat rauhan ajan kokoonpanoa. T-vaiheella ymmärretään siirtymistä rauhan ajan joukoista (ra-joukot) täydennyskokoonpanoon, siis Pariisin rauhansopimuksen määrittelemän, edellä esitetyn joukkojen ja kaluston enimmäisvahvuuden mukaiseen kokoonpanoon, joka oli 41 900 miestä. Täydennyskokoonpanovaiheessa puolustusvoimat valmistautuivat valtakunnan puolueettomuuden turvaamiseen, sisäisen järjestyksen ylläpitoon sekä tarvittaessa sotatoimiin.

Su-kokoonpanossa puolustusvoimilla oli suojajoukkokokoonpano, mikä tarkoitti puolustussuunnittelun ja liikekannallepanovalmistelujen kehittymisen myötä esimerkiksi vuoden 1951 kesällä 15:tä prikaatia¹³⁴. Näin ollen torjuntakyvyn voidaan katsoa olleen suunnitelman näkökulmasta merkittävästi parempi kuin rauhansopimuksen mukaisella kokoonpanolla. Tämä tarkoitti tosin myös tietoista sopimuksen määräysten noudattamatta jättämistä tilanteen niin vaatiessa¹³⁵. Tsa-kokoonpanossa puolustusvoimat olisivat olleet täydessä sodan ajan kokoonpanossa, johon kuului esimerkiksi vuoden 1952 uudistuksen jälkeen 27 prikaatia. Ennen uudistustakin vahvuuden laskettiin olevan noin 500 000 miestä.¹³⁶

Puolustussuunnittelussa määriteltiin vastuualeiden tehtävät jokaiseen luetellun kokoonpanon mukaiseen valmiusvaiheeseen. Liikekannallepano saatettiin suunnitella toteutettavan myös osittaisena, esimerkiksi paikallisesti yksittäiselle alueelle uhkan vaatimalla tavalla. Suunnittelussa oli 1950-luvun lopulla vielä yksi joukkotyyppi, puolueettomuuden valvontajoukot (puva-joukot), joilla varauduttiin kriisiin, jonka valvomiseen pitkittyessään käytettäisiin kahden viimeksi koulutetun ikäluokan reserviläisiä¹³⁷. Tästä vaihtoehdosta käytettiin aluksi termiä kahden ikäluokan joukot.

Arkiston lähdeaines kuvaa, kuinka joukkojen perustamisessa liikekannallepanon keskeinen toimeenpaneva voima oli suoritushenkilöstö. Termi lyhennettiin useimmiten st-henkilöstö. Heitä käytettiin myöhemmin kuvatulla tavalla kaikkiin mahdollisiin perustamiskeskusten ja sotilaspöytäryhmien tarvitsemiin liikekannallepanon tehtäviin, kuten suojaamisen johtamiseen, opastuksien järjestelyihin, varastoinnin ja materiaalin kuljetusten johtamiseen, reserviläisten ja ajoneuvojen vastaanottoon ja ottoelimiin sekä muihin perustamisen keskeisiin johtotehtäviin.

Joukkojen liikekannallepanoon liittyen käytettiin vakiintuneita ja tutkimusajankohtana yleisesti käytössä olleita termejä, kuten perustamistehtäväluettelo (PTL, lista sodan ajan joukoista vahvuuksineen, vrt. edellä peite *harjoitusperustamistehtävät*), perustaminen ja perustamispaikka. Perustamispaikkoihin liittyvät pakko-otot. Ottotoimintaa kuvataankin aikalaislähteissä paikallishankintojen, liikkumisvälineiden tai liikun-

---

¹³³ Ratinen (2018), s. 282–283.

¹³⁴ Kesseli, Pasi: Ukkopekasta rynnäkkökivääriin. Ahto, Sampo et al.: *Pürteitä Puolustusvoimien kehityksessä 1944–1964*. Tammisaari 2005, s. 91. Suojajoukot (Su-kokoonpano) olisi ollut 320 000 miestä vuonna 1951.

¹³⁵ Mm. Tynkkynen (1996) sekä Jouko (2005), s. 54.

¹³⁶ Kesseli (2005), s. 91.

¹³⁷ Jouko (2005), s. 65. Kahden edellisen ikäluokan kuudesta saapumiserästä olisi muodostettu noin 56 000 miehen vahvuiset puva-joukot.

tavälineiden oton kautta. Nämä jaettiin kahteen kategoriaan, aikakauden liikkuvuusratkaisujen murrosvaiheen mukaisesti. Ne olivat hevosvetoiset ja moottoroidut liikuntavälineet, joskin viimeksi mainittuihin luettiin myös polkupyörät ja sukset. Otto-toiminnan osalta liikekannallepanon toteutuksessa merkitystä Helsingin alueella oli nimenomaan hevosotoilla ja moottoriajoneuvojen otoilla. Tekstissä esiintyvät aika-laistermit, kuten hevosottoelin sekä mt-ottoelin.¹³⁸ Paikallishankinnoilla pyrittiin paikkamaan sellaisia varus- ja elintarvikepuutteita, joita perustettaville joukoille voitiin hankkia lähialueelta etukäteen laaditun paikallishankintasuunnitelman mukaan.

Vaaran vuosien aikainen toiminta liikekannallepanon valmistelemiseksi oli olematonta, aivan niin kuin on todettu operatiivisen suunnittelun osalta. Sotien jälkeisinä vuosina 1945–47 ei ollut riittäviä perusteita liikekannallepanovalmisteluihin. Käytössä olisi ollut vain varusmies- ja kantahenkilökuntamuodosteinen rauhan ajan armeija, esimerkiksi sisäisen suojelun tukemiseksi.¹³⁹

Kun operatiivinen suunnittelu aloitettiin puolustusrevision esitysten rungolta, päädyttiin sotien ajan kaltaiseen järjestelyyn. Varikkojärjestelyt pakottivat kuitenkin harvalukuisempaan ja keskitetympään perustamiseen. Tämä tarkoitti, että saavuttuaan käskyn mukaiselle paikalle reserviläiset olisi ohjattu aikanaan materiaalin kokoamispaikoille. Keskusvarikot olisivat varastoinnin päämenetelmä, mutta aluejärjestölle haluttiin omia alueellisia varastoja. Tämä jäi kehityksen suuntaviivaksi siihen saakka, kunnes aseiden liikamäärän kohtalo rauhansopimuksen jäljiltä saatiin ratkaistuksi. Kuitenkin vuosina 1950–52 olisi voitu perustaa ainakin improvisoiden täydennyskoonpanon mukaiset joukot. Tätä varten järjestelyjä kehiteltiin muun muassa siirtämällä t-koonpanon joukkojen materiaalia varuskuntiin kaaderiperustamista varten, joka saatiin valmiiksi kesällä 1951.¹⁴⁰ Näin oli ensimmäinen ongelma ratkaistu, kun ”ensilähdön” joukkojen perustaminen oli jotenkuten valmisteltu. Seuraava haaste oli varsinaisen kenttäarmeijan perustamisen järjestelyt, jota vaikeuttivat ennen kaikkea rauhansopimuksen rajoitteet miesmäärästä ja vaatimukset keskusvarikoista ja varastoinnista.

Vuoden 1952 organisaatiouudistuksessa vastuualuejako toteutettiin jakamalla maa-alue kolmen divisioonan kesken. Rannikkotykistö ja ilmatorjuntatykistö liitettiin maavoimiin. Ilmatorjuntajoukot jaettiin osin ilmapuolustuksen tarkastajan johtoon ja osin maavoimien yhtymien johtoon. Meri- ja ilmavoimat säilyivät itsenäisinä puolustushaaroina. Liikekannallepanojärjestelyistä sekä asevelvollisten valvonnasta ja kutsuntajärjestelyistä vastasivat tässä uudistuksessa seitsemän sotilasläänin ja 27 sotilaspiiriä. Jako säilyi peruseräiltään samanlaisena aina vuoden 1966 seuraavaan organisaatiomuutokseen, jossa siirryttiin divisioonista sotilasläänien vastuualueisiin. Samassa yhteydessä uusittiin joukkojen nimet. 1950-luvun alun kehitystyössä päädyttiin myös sodan ajan organisaatioissa siirtymään jatkosodan aikaisista divisioonan kokoonpanoista prikaateihin.¹⁴¹

¹³⁸ Ks. esim. PTL 1954–1955, T-26842/7, KA ja PTL 1957–1959, T-26842/8, KA. Muut termit esiintyvät esim. läpi koko T-20184-tulonumerolla otsikoidun Kansallisarkiston kansiosarjan (passim).

¹³⁹ Ratinen, Juha: *Suomen liikekannallepanokyky sodan jälkeisinä vuosina*. Kadettikurssin pro gradu -tutkielma, Sotahistorian laitos, MPKK, 2009, s. 54.

¹⁴⁰ Ibid., s. 54, 73, 91.

¹⁴¹ UudSIE:n asiak ilman numeroa. *Muistio 2.1.1952 klo 0830-09.15 SKK:n oppilaille pidetystä luennosta*. T-20184/4, KA. Alueellisen puolustuksen kehittämisestä, ks. myös Palonkangas (2014), s. 194–195. Siirtyminen

Vuoden 1952 jälkeen materiaalitalanne selkiytyi, kun saatiin varmuus sodan ajalta jääneen liikamateriaalin kohtalosta. Materiaalia oli runsaasti jäljellä, vaikkakin sodan aikaista. Tuo materiaali saatiin pitää omassa käytössä. Vuonna 1953 vahvistettiin suunnitelma sodan ajan joukkojen perustamisesta. Niiden vahvuus oli luonnosteltu jo vuonna 1951 noin puoleen miljoonaan. Pariisin rauhansopimuksen rajoite kierrettiin ennen PTL:n vahvistamista laatimalla *harjoitusperustamistehtävälueiteloita* aluejärjestön kanssa. Aluejärjestö sai näin perusteet toimintavalmiuskoulutukselle. Oikeat PTL:t laadittiin Pääesikunnassa rinnan harjoitusluetteloiden kanssa. Vahvistettu 178-sivuinen perustamistehtävälueitelo sisälsi sotaa varten perustettavat joukot, perustamisalueet sotilaslääneittäin ja -piireittäin sekä perustamisvastuut ja joukkojen perustamisen kiireysluokat. Suunnitelmassa perustettavia joukkoja oli 27 prikaatia ja kaksi panssariprikaatia, joista jokainen sotilaspiiri vastasi yhden prikaatin perustamisesta. Armeijakuntia perustettaisiin 10 kappaletta, joiden esikuntien perustaminen oli sotilasläänien vastuulla.¹⁴²

Perustettavan PTL:n haasteeksi muodostui ennen kaikkea keskusvarikoihin jäävän materiaalin saaminen joukkojen käyttöön. Aluejärjestön varastotila ei myöskään riittänyt. Tarkoitus oli, että keskusvarikoiden materiaali hajautettaisiin sotilaspiirien valmistelemiin kenttävarastoihin liikekannallepanon alkaessa. Näissä kenttävarastoissa olisi sitten tapahtunut lajittelu joukkoyksikkökokonaisuuksiin, ennen siirtoa perustamispaikalle. Ensimmäisen kerran sodan jälkeen aluejärjestö sai riittävät perusteet tämän suunnittelemiseksi vuonna 1956. Tuolloin saatiin kartoitettua tieto siitä, mitä missäkin varikossa oli, ja mille joukolle se oli tarkoitettu. Kenttäarmeijan perustamiseksi tarvittavat aluejärjestön varastot ja kuljetussuunnitelmat saavuttivat hajauttamisvalmiuden (sotamateriaali sotilaspiirin aluevaraston läheisyydestä perustamiskeskukseen) vuoden 1956 aikana.¹⁴³ Helsingin suuralueella tämä tarkoitti perustamispaikkojen ja kenttävarastojen sijoittelua keskeisille alueille, joista joukko ehdittäisiin kuitenkin suunnata uhkan mukaiseen ryhmytykseen. Uudisrakentamisen myötä jatkuvasti kaupungistuva ja laajeneva alue tarkoitti luonnollisesti myös jatkuvia päivitys- ja tarkastustarpeita niin varastoille, perustamispaikoille kuin kuljetussuunnitelmille.

Materiaalin sijoittamisen lisäksi myös henkilöstö tuli saada sijoitettua aluejärjestössä. Sijoittaminen tapahtui perinteisellä, edellisten sotien aikaisella menetelmällä: Reserviläinen saapuisi perustamiskeskukseen saatuaan käskykortin, jotka aluevalvojat olisivat välittäneet. Käskykortteja ei ollut valmiina, vaan ne valmistauduttiin kirjoittamaan tilanteen niin edellyttäessä lisähenkilöstön voimin. Henkilöstösijoittelu valmistui vuonna 1955, mutta käskykortit olivat valmiina vain t-kokoonpanolle, lkp:n suoritushenkilöstölle ja vartiopataljoonille. Loppujen osalta arvioitiin, että pikaisesti laadittavissa korteissa tulisi olemaan kyllä virheitä, joskaan se ei missään nimessä romuttaisi järjestelmää.¹⁴⁴

---

prikaatikokoonpanoon, ks. Tynkkynen (1996), s. 260–261. It-joukkojen jako, ks. Palmu, Pentti: *Yön yli päivään. Suomen ilmatorjunnan vaiheita 1925–1990*. Ilmatorjuntaupseeriyhdistys Ry, Länsi-Savo Oy, Mikkeli 1989, s. 224.

¹⁴² Tynkkynen (1996), s. 252 sekä Ratinen (2009), s. 54–57, 62, 69–71.

¹⁴³ Ratinen (2009), s. 74–78.

¹⁴⁴ *Ibid.*, s. 70–71.

Kuva 7. Sotilaspiiriin kuuluvan sotilasalueen suunniteltu organisaatio vuonna 1951. PSuoSIE:n asiak n:o 159/Järj./OT/10 f sal 28.6.1951, T-26842/27, KA.

Ratisen mukaan puolustusvoimat sai palautettua vuonna 1944 menettämänsä liikekannallepanokyvyn vuoden 1956 lopulla, mutta tuolloinkin vain suunnitelmavalmiuden osalta. Joka tapauksessa vuosi 1956 oli käännekohta, jolloin perusteet olivat jälleen kunnossa. Käytännön järjestelyissä kesti vielä joitakin vuosia ennen nopean liikekannallepanokyvyn saavuttamista. Liikekannallepanon ohjesääntö saatiin vasta 1960-luvun alussa valmiiksi, eikä sen mukaisen osaamisen kouluttaminen henkilökunnalle käynyt käden käänteessä, vaikka sen eteen tehtiin töitä.¹⁴⁵

Liikekannallepano 1950-luvun alun Helsingissä

Tutkittavan ajanjakson puitteissa Uudenmaan sotilasläänin esikuntapäällikkönä työskennellyt everstilutnantti Norman Simonen sai tammikuussa 1952 tehtävän alustaa liikekannallepanon järjestelyjä Sotakorkeakoulun oppilaille heidän toimintavalmiuteen liittyvällä opintojaksolla. Simosen pitämä yleisluento valmiuskoulutuksesta sekä sotilasläänien ja sotilaspiirien organisaatioista antaa erinomaisen yleiskuvan ajan sotilasläänien ja aluejärjestön toiminnasta ja perustamisen yleisestä kulusta 1950-luvun alussa. Samalla Simonen tulee itse asiassa kuvanneeksi myös Suur-Helsingin alueen erityispiirteitä, jotka vaikuttivat myös suunnitteluun, sivuaapa hän osin myös yllätyshyökkäyksen uhkakuvaa. Simonen, joka oli työskennellyt valmiusasioden parissa ja toimi sotilasläänissä keskeisenä operatiivisia asioita valmistelleena upseerina, sopi vierailevan luennoijan tehtävään epäilemättä hyvin. Seuraavassa on luennon muistion ote yleiskäsityksen saamiseksi. Lainaus on poikkeuksellisen pitkä, mikä autenttisuuden ja kielikuvien sekä värikkyyden ja ajan hengen säilyttämisen vuoksi sallittakoon:

”Maa on jaettu 7 sotilasläänin ja 27 sotilaspiiriin. Uudenmaan läänin kuuluu 34 kaupunkia, kauppalaa tai maalaiskuntaa. Uudenmaan sotilasläänin on jaettu 3 sotilaspiiriin, joista pääkan-

¹⁴⁵ Ibid., s. 90 sekä 2.DE:n asiak n:o 46/Järjsto/10n sal 23.1.1963, T-22003/8, KA.

punki muodostaa omansa. Valvonnassa olevia asevelvollisia on noin 80 tuhatta joista ruotsinkielisiä noin 15 000 mikä tekee perustamisesta mutkikkaampaa kuin muualla. UudSl alueella on 21000 ajoneuvoa, traktoreita n 2000 kpl ja hevosia 29 000. Maan teollisuuslaitoksista 28% sijaitsee UudSl alueella. UudSl:ssä joka on samalla UMV:n johtoosikunta, palvelee tällä hetkellä 8 upseeria, 2 alinupseeria ja 2 naista ja esimerkiksi PUudSp:ssä vastaavat luvut ovat 11, 7 ja 2.

UudSl muodostaa alueellisessa puolustusjärjestelmässä yhden itsenäisen alueen, UMV:n, jonka komentaja on kenraalimajuri T. V. Ekman. Vastuualueella sijaitsee neljä lentokenttää, kolme satamakaupunkia ja yksi ”vuokra-alue”. Maantieteellisesti ja väestöpoliittisesti sotilasläänillä on keskeinen ja ratkaiseva merkitys koko valtakunnalle. Nykyaikaisella salamasodan ja yllätyksen aikakaudella Undellamaalla on suuri strateginen merkitys.

Sotilaspiirin tehtäviä ovat mm.

- kutsunnat, joita UudSl:n sotilaspiirit toteuttivat vuonna 1951 27 paikkakunnalla 59 kutsuntatilaisuutta*
- asevelvollisten määrääminen palvelukseenastumismääräyksellä ja joukko-osastoihin jako, kolme kertaa vuodessa*
- mikäli tulisi sodan julistus (jos maailmanpoliittinen tilanne järkyttää rauhaa rakastavia kansoja siinä määrin, että levottomuus saa meidänkin valtioneuvoston tekemään päätöksen jonka perustella puolustusministeri joutuu antamaan määräyksen jonka perusteella RA-armeija saatetaan raubansopimuksen edellyttämään enimmäisvahvuuteen eli T-kokoonpanoon) tällöin joukko-osasto lomauttaa lyhyen aikaa (alle 3kk) palvelleet varusmiehet. Samalla sotilaspiiri joutuu toteuttamaan joukko-osaston täydentämisen sekä miehistöllä, alipäällystöllä että päällystöllä sekä hevos- ja ajoneuvotäydennyksellä mässään 41.900 mieheen, ei yhtään enempää.*
- kun sitten maailman jännitystila on lauennut sotatoimien alkaessa ja Suomen joutuessa vaaravyöhykkeeseen antaa presidentti valtioneuvostossa määräyksen yleisestä LKP:stä jolloin raubansopimuksen rajoitteet tulevat tavalla tai toisella poistetuksi. Tästä seuraa, että aluejärjestön on luotava armeija jonka vahvuus on moninkertainen joka vaatii valtavan työn ja paljon aikaa.*

Pv.Pe määrittää joukkojen kokoonpanot ja liikuntavälineet sekä käskää sotilasläänille perustamistehtävät ja sotilaslääni jakaa ne edelleen sotilaspiireille. Tällöin määrätään myös tarvittavia reserviläisten tasauksia sotilaspiiriltä toiselle läänin sisällä, samoin kuin jossain määrin myös läänien kesken. Haasteita tässä kohtaa tulee mm. seuraavista seikoista:

- ihmiset vanhenevat, ja jopa kuolevat kesken asevelvollisuusajan*
- ihmiset muuttavat paikkakunnalta toiselle ja laiminlyövät ilmoitusvelvollisuuden aluevalvojalle*
- suojeluskuntajärjestöä ei enää ole joka aiemmin oli tavattoman suureksi avuksi sotilaspiireille*
- kaksikielisyys tässä läänissä tekee asiat mutkikkaammaksi*
- aluejärjestön henkilökuntaa on yritetty supistaa liiaksi*
- määrättyt kansalaispiirit leimaavat täysin lailliset toimintomme luvattomiksi*
- olosuhteet ovat muutoinkin työn suorittamiselle nykypäivänä vaikeat.*

Perustan työskentelylle luovat erilaiset ajan tasalla pidettävät kortistot joita päivitetään jatkuvasti ja joista muodostuu ”johtamiskortti”. Kortin takaa selviää saatu koulutus ja sijoitus sekä mahdollinen varaus, joka vapauttaa LKP:stä tärkeän siviilitehtävän vuoksi. Näitä tehtäviä on eten-

kin metalliteollisuuteen varattu. Sotateollisuuden valmistelija ja yhteistoimintaa teollisuuslaitosten kanssa hoitaa läänin esikunnan teollisuustoimisto, jossa on kaksi upseeria.

Otto-ajoneuvo kortistoa hoidetaan lääninballituksen kanssa yhteistyössä, joka tuottaa noin kunkauden vanhaa päivitystä ajoneuvotilanteesta. Hevostilanne on tällä hetkellä täysin retuperällä, koska ei ole saatu tarpeellisia käskyjä liikkeelle puolustusministeriöstä.

Suojeluskunnan tilalle LKP:n toteuttamiseen tarvitaan erikoinen kenttäorganisaatio joka hoitaa käytännön toteuttamisen. Esimerkiksi UudSl:n PUudSp:n tarve tällaiseen suoritusorganisaatioon on n 2000 miestä mikä aiheuttaa sotilaspiirin reserviläisiin merkittävän loven, vaikka käytettäsiinkin pääsääntöisesti vanhempaa väkeä. Eduksi olisi etenkin johtajien huolellinen valinta henkilöiksi, jotka tuntevat alueen ihmiset ja paikat sekä omaavat jo siviilissä melkoisen auktoriteetin. Ennen kaikkea heidän olisi oltava ihmisiä, jotka panevat toimeksi eivätkä ole tunareita. Kaikille elimille olisi myös varattava majoituspaikat ja kirjoitettava selkeät ohje-kortit. Tämä organisaatio sitten rakentaa sotajoukon valmiiksi varikoilta ja paikallishankinnoilla bankkimillaan välineillä ja ottamallaan mt-ajoneuvoilla ja hevosilla. Sotilaspiiri varaa alueen rengasliikkeistä tarvittavat kuljetukset reserviläisten siirtoon.”¹⁴⁶

Yllä oleva oppituntikuvaus antaa selkeän mielikuvan 1950-luvun alun liikekannallepanon perusteista. Samalla se ilmaisee kehitystyön vaiheesta seuraavia huomioita: 1) pääkaupungin merkitys koko valtakunnalle oli ilmeinen. 2) liikekannallepano edellytti poliittisen tason päätöksentekoa. 3) rauhansopimuksen rajoitteiden uskottiin tavalla tai toisella poistuvan. 4) perustaminen olisi ollut monelta osin improvisoitu suoritus. 5) monet perustamisen yksityiskohdat olivat vielä kesken, eikä vähiten puuttuvan suoritushenkilöstön osalta.

Simonen luetteli avoimesti lukuisia keskeneräisiä tai vielä huonolla tolalla olevia perustamisen osa-alueita, kuten hevosottojen kortiston puutteellisuus. Sen sijaan Simonen ei ottanut kantaa aluejärjestön varastoihin vaan mainitsi ainoastaan, että materiaali tulee varikoilta, ottotoiminnalla ja hankintoina. Uudenmaan sotilasläänin arkistomateriaalissa varastojen sijoittelu ja valmistelut kuitenkin näkyvät lukuisina asiakirjoina läpi 1950-luvun¹⁴⁷. Tähän perustamisen kehittämiseen palataan muissa käsittelyluvuissa.

Keskeneräisyytensä vuoksi liikekannallepanon suunnittelu eteni 1950-luvulla yhä laajenevin perustein jopa niin, että liikekannallepanon opasta kirjoittaneet eivät pysyneet kehityksen perässä, oppaan valmistumisen siirtyessä kaiken aikaa eteenpäin. Opas oli ilmestynyt luonnoksena vuonna 1951, mutta vielä vuonna 1957 laadittiin selvityksiä siitä, miksi lkp-oppaan tarkistuskomitean työ on viivästynyt.¹⁴⁸ Asiantuntijaluennon tilaaminen Sotakorkeakoulun toimintavalmiuskoulutuksen tueksi oli järkevää, koska opettajilla ei välttämättä ollut tietoa kyseisen alan viimeisimmästä kehityksestä. Tekeillä olevan uuden perustamisjärjestelmän kehitys muutti perusteita jatkuvasti, joten SKK:n opettajien oli kenties helpompaa pyytää tvk-opintojakson luennoijaksi kehitystyön parissa työskentelevä upseeri. Opintojakso itsessään on siten toiminut mitä parhaimpana tiedon eheyttäjänä sekä valtakunnallisena välityskanava-

¹⁴⁶ UudSIE:n asiak ilman n:oa *Muistio 2.1.1952 klo 0830-09.15 SKK:n oppilaille pidetystä luennosta*, T-20184/4, KA.

¹⁴⁷ T-20184/4-11, KA, passim.

¹⁴⁸ PvPE:n asiak n:o 13/op.1/OT/11 a sal 13.2.1952, T-26862/3, KA sekä PE:n asiak n:o 98/ lkpsto/ 10 e 11.1.1958, T-25359/19, KA.

na, kun oppilaat valmistuttuaan sijoiteltiin tehtäviinsä ympäri maan – uusin tieto mukanaan.

2.4 Suunnittelun lisäperusteita: joukot, olosuhteet ja materiaali

Suur-Helsingin alueen puolustuksen rauhan ajan joukot

Seuraavassa on esitetty Helsingin puolustussuunnitteluun keskeisesti liittyneitä joukkoja, aikakauden koulutusjärjestelyjä sekä perusteltu aiemmin valittuja rajauksia ja käsiteltävien joukkojen osuutta pääkaupunkiseudun puolustuksessa. Helsingin varuskunta oli vapaussodan ja talvisodan välisenä aikana kuulunut Viipurin ohella Suomen suurimpiin. Enimmillään varuskunnassa toimi ennen talvisotaa 15 joukko-osastoa ja aselajikoulua sekä 20 esikuntaa, varikkoa tai erillistä laitosta. Sotien jälkeisessä tilanteessa varuskuntarakenteesta muotoutui sekoitus uutta ja vanhaa. Osan edellä mainituista joukoista ja erillisistä laitoksista jatkoi toimintaansa Helsingin alueella. Esimerkiksi Puolustusvoimain pääesikunta toimi 1950-luvun alussa Etelä-Esplanaadilla, ennen muuttoa Kasarmitorin kupeeseen.¹⁴⁹

Kun puolustusvoimat demobilisoitiin rauhan ajan kokoonpanoon 4.12.1944 alkaen ja suomalaisten tuli siirtää joukot vuoden 1940 rajan taakse, aloitettiin myös Helsingin varuskunnan alueen joukkojen rauhan ajan ryhmittely¹⁵⁰. Suur-Helsingin alueella uudistukset ja sodan päätyttyä siirretyt joukot, varuskuntarakenteet ja divisioonajakoon siirto tarkoittivat, että pääkaupunkiseutu ja koko lounainen Suomi kuuluivat tutkimuksen ajallisessa rajauksessa 2. Divisioonan alueeseen. 2.D:n esikunta sijaitsi Turussa ja sen päätehtäväksi muotoutui 1950-luvulla eteläisen ja lounaisen Suomen ja Ahvenanmaan puolustaminen. Divisioonan alajohtoportaan Uudenmaan sotilaslääni vastasi sekä Helsingin että Uudenmaan puolustuksesta.

Sotilasläänien ja sotilaspiirien rinnakkainen toiminta aiheutti johtosuhdehaasteita, joiden vuoksi toteutettiin siirtyminen niin kutsuttuun *koulutuskokoonpanoon* vuonna 1948. Tällöin myös yhdisteltiin, siirreltiin sekä lakkautettiin sodan jälkeen rakentuneen organisaation joukko-osastoja.¹⁵¹

Johtosuhteiden muutoksia rauhan ajan järjestelystä liikekannallepanon eri vaiheisiin on esitelty yksityiskohtaisemmin jäljempänä. Kuitenkin Uudenmaan sotilasläänin asema oli suunnitteluajakautena johtosuhteiden näkökulmasta ongelmallinen, jatkuvine muutoksineen ja valmiuden vaiheineen. Tätä problematiikkaa ei vähennä se, että myös Pääesikunta ja monet muut esikunnat toimivat Helsingissä. Tästä syystä on organisaatioiden esittäminen enemmän kuin tarpeen päälukujen edetessä. Johtosuhteiden ymmärtäminen muodostuu haastavaksi etenkin, kun Uudenmaan sotilaslääni oli itsenäinen toimija 2. Divisioonan vastuualueella. Vastuualueen rajat Turun

¹⁴⁹ Ks. Pohjanpää (1971) sekä Donner, Julia: *Hyrlyn kasarmialue. Rakennushistoriainventointi*. Senaatti-kiinteistöt, 20.9.2005, s. 7, 10. [https://www.senaatti.fi/app/uploads/2017/05/3128-2005_Senaatti_Donner_Tuusula_Hyryla%CC%88n_kasarmialue_RHS_web.pdf], katsottu 20.3.2020.

¹⁵⁰ Pääkaupunkiseudun alueella esimerkiksi JR 5:n joukkoja sijoitettiin Santahaminaan ja Hyrylään. PvPE:n asiak n:o 409/op.1/7.sal 23.1.1945 T-20184/12, KA.

¹⁵¹ Palokangas, Marko (toim.): *Suomen Puolustusvoimien joukko-osastoperinteet. Puolustusvoimat 90 vuotta 1918–2008*. Sotamuseon julkaisuja 1/2008, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2008, s. 22.

eteläisen sotilaspiirin ja Pohjois-Uudenmaan sotilaspiirin kesken muuttuivat tämän tästä. Osasyynä oli ongelmallisen Porkkalan tukikohdan sijainti.

Tutkimukseen valitulla aikakaudella pääkaupunkiseudulla oli runsaasti rauhan ajaksi sijoitettuja esikuntia, joukkoja, aselajikouluja ja erillisiä laitoksia. Santahaminassa oli sijoitettuna pataljoonan kokoinen jalkaväkijoukko koko tutkimuksen aikarajauksen ajan. Jääkäripataljoona 2, sittemmin Uudenmaan jääkäripataljoona jatkaa tuota perintöä edelleen, osana Kaartin jääkäriyrykmenttiä. Helsingin keskustassa, Kaartin ja Taivallahden kasarmeilla olivat tutkimusajankohtana sijoitettuina Vartiopataljoona ja Autopataljoona¹⁵², joiden perintö näkyy nykyisessä Kaartin pataljoonassa, osana Kaartin Jääkäriyrykmenttiä¹⁵³.

Pääkaupunkiseudun ilmatorjuntatykistön joukot kuuluivat Helsingin Ilmatorjuntarykmenttiin, jonka sijoituspaikka oli aluksi Santahamina, myöhemmin Hyrylä ja sittemmin Parolannummi. Rannikkotykistön linnakkeet Helsingin edustalla olivat keskeinen osa Helsingin puolustusta. Rannikko- ja meripuolustuksen joukkojen keskeisiä sijoituspaikkoja olivat Suomenlinna ja Isosaari, joskin varuskunnallisia rakenteita oli muuallakin, kuten Helsingin laivastoaseman merikasarmit Katajanokalla ja linnakkeiden varsinaiset joukot Helsingin edustan saarilla, kuten Vallisaari, Isosaari ja Kuivasaari. Helsingin laivastoasema muutti Suomenlinnasta Upinniemeen 1950-luvun lopulla, Porkkalan palautuksen jälkeen.¹⁵⁴

Kuvassa 8 on esitetty vain Uudenmaan sotilasläänin alueella sijainneet joukot, puolustussuunnittelun kannalta keskeisimmät vihreällä. Puolustusvoimain pääesikunta, Kadettikoulu ja Sotakorkeakoulu löytyvät nykyisillä, uusilla nimillään ja toiminnollaan edelleen tämän päivän Helsingistä, vaikka sijoituspaikat, nimet ja rakenteet ovat vaihtuneet. Kenttätykistörykmentin osa, sittemmin ilmatorjuntarykmentti ja Taistelukoulu sijaitsivat Hyrylän–Tuusulan alueella. Useat aselajikoulut olivat tutkimusajankohtana sijoitettuna Helsinkiin. Myös puolustushaarojen ja rajavartiolaitoksen esikunnat olivat pääkaupungissa. Kaikilla näillä yllä luetelluilla sekä erällä muilla joukoilla on tässä tutkimuksessa oma osuutensa ja roolinsa.¹⁵⁵

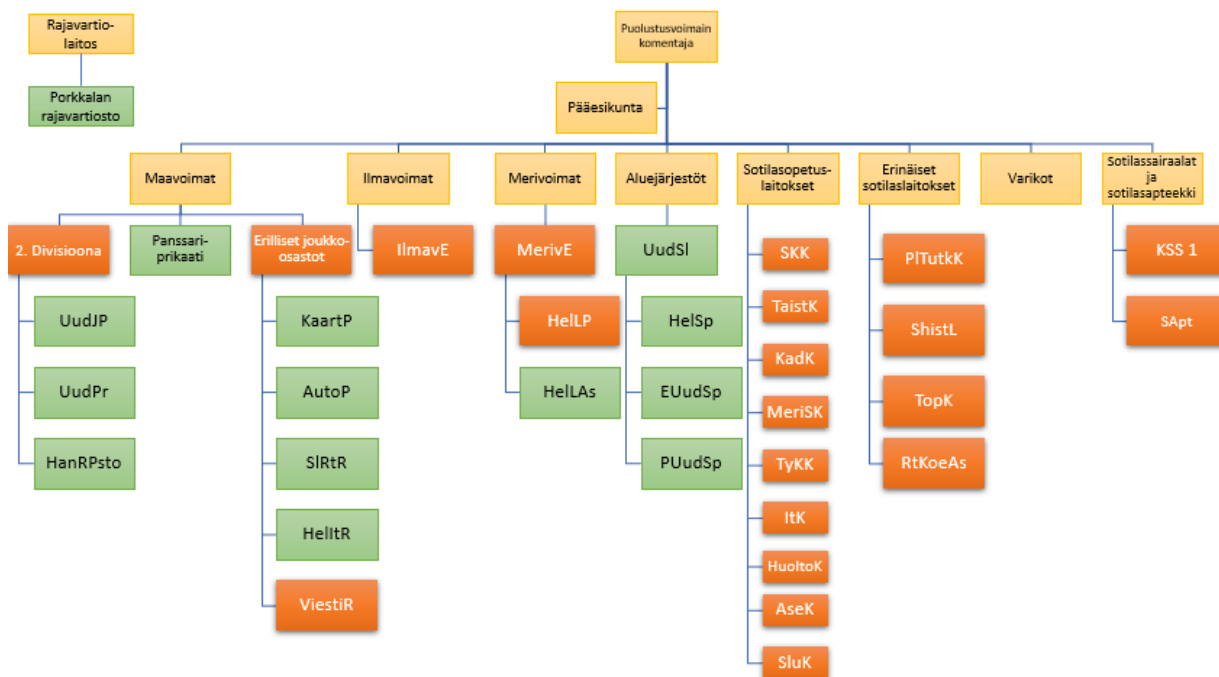
---

¹⁵² Taivallahti ja Mechelininkadun kasarmit 1948–1968.

¹⁵³ Joiltakin osin joukkojen nimet ovat vaihtuneet tutkittavana ajankohtana niin moneen kertaan, että niiden seuraaminen voi olla ajoittain työlästä. Tästä esimerkkinä toimii pääkaupungin vartiotehtävistä vastanneen joukon nimet eri aikoina: Helsingin komennuskomppania (1944–48), Helsingin varuskuntapataljoona (1948–1952), Helsingin vartiopataljoona (1952–57) sekä Kaartin pataljoona (1957 alkaen). Joukko-osastot on kirjoitettu tekstissä nimellä, joka kyseisenä käsiteltynä ajankohtana kulloinkin oli voimassa. Kaartin pataljoonan vaiheista, ks. Maaluoto, Marko: Kaartin pataljoona – kaupungin vahdissa ja hallitsijan joukkona. *Helsingin Reservin Sanomat* 8–9/2013. [https://issuu.com/marsk1/docs/reservinsanomat_2013_08-09_netti/10], katsottu 21.2.2020. Tehtävänä on aina ollut Suomen Kaartin ja Suomen Valkoisen Kaartin tapaan seremoniallisten tilaisuuksien vartionmuodostus sekä Kaartin kasarmin kautta johdon lähimpänä suojajoukkona toimiminen. Ks. myös Palokangas (toim.) (2008), s. 150. Kaartin Jääkäriyrykmentti perustettiin vuonna 1996, jolloin UudJP ja KaartP yhdistettiin yhteisen johdon alle ja niiden tehtävät itsenäisinä joukko-osastoina päättyivät. Ks. myös Suominen, Pertti (toim.): *Jääkäripataljoona 2 – Uudenmaan Jääkäripataljoona 1921–1971*. Uudenmaan Jääkäripataljoona ja Uudenmaan Jääkäripataljoonan Kilta, Valkeakoski 1971.

¹⁵⁴ Ks. Palokangas (toim.) (2008), s. 238, 293. Rannikkotykistön joukko-osaston nimi oli tutkimusajankohtana aluksi Suomenlinnan Rannikkolinnakkeisto (1.12.1944–); sittemmin Rannikkotykistörykmentti 1 (1.12.1952–); sekä lopulta Suomenlinnan Rannikkotykistörykmentti (1.1.1957–).

¹⁵⁵ Ks. esim. Palokangas (toim.) (2008), s. 52, 106, 108, 293.

Kuva 8. Uudenmaan sotilasläänin alueella sijainneet joukot vuoden 1952 uudistuksen jälkeen, vuonna 1957 käyttöön otetuilla joukkojen nimillä. Suomen Puolustusvoimat ennen ja nyt (1959) sekä PE:n asiak n:o 2121/Järj 1/10 a/13.12.1952, T-25359/18, KA.

Hieman laajemmalla tarkastellen muita Uudenmaan vastuualueen varusmieskoulutusta antavia keskeisiä joukkoja olivat Dragsvikiin sijoitettu 4. Prikaati, myöhemmin Uudenmaan prikaati, jonka kouluttamat joukot harjoittelivat rannikon ja Ahvenanmaan puolustukseen liittyviä asioita. Kevyt Prikaati, myöhemmin Panssariprikaati koulutti Hattulan–Hämeenlinnan alueella ylimmän johdon reservejä, joiden kouluttamien joukkojen valmistautumistehtävät suuntautuivat etelärannikon ja pääkaupunkiseudun alueelle.

Uudenmaan sotilasläänin, joka tutkimuksen alussa esiintyy vielä sodanaikaisella nimellä Helsingin sotilasläänin, oli jaettu sotilaspiireihin, jotka perustuivat ainakin nimien ja esikuntien sijoituspaikkojensa perusteella lakkautetun suojeluskunnan edeltäjiin. Keravalla olleen Pohjois-Uudenmaan suojeluskuntapiirin ja Helsingissä sijainneen Etelä-Uudenmaan suojeluskuntapiirin tilalle tulivat samoille sijoituspaikoille Pohjois-Uudenmaan (aluksi Tuusulan) ja Etelä-Uudenmaan (aluksi Porvoon) sotilaspiirien esikunnat. Helsingin kantakaupungin alueella toimineen Helsingin suojeluskuntapiirin tilalle tuli Helsingin sotilaspiiri (HelSp).¹⁵⁶

Perustamisen ja myös operatiivisen suunnittelun näkökulmasta nämä läänin alaiset sotilaspiirit olivat keskeisiä toimijoita. Helsingin sotilaspiirin alueeseen kuului koko kantakaupunki. Etelä-Uudenmaan sotilaspiirin (EUudSp) alue kattoi Helsingin itäiset osat sekä itäisen Uudenmaan ja osia nykyisestä Vantaasta. Pohjois-Uudenmaan sotilaspiiri (PUudSp) kattoi Uudenmaan läänin pohjoiset ja läntiset alueet. Organisaatio pysyi voimassa – eri vuosina jonkin verran tarkentuneilla vastuualueilla – läpi koko tutkimusajanjakson ja edelleen vuoteen 1966 saakka, jolloin Etelä-Suomen sotilasläänin perustettiin puolustusvoimauudistuksen yhteydessä.

¹⁵⁶ Ks. PE:n asiak ilman n:o ”aluejakoihin liittyviä karttoja 1949–1953”, T-26842/58, KA.

Todettakoon, että vuodesta 1993 vuoteen 2007 toiminut Helsingin sotilaslääni perustettiin tämän tutkimuksen keskiössä olevan Helsingin sotilaspiirin pohjalle, osaksi Läntistä Maanpuolustusaluetta, joka niin ikään toimi vuosina 1993–2007¹⁵⁷. Kyseessä on siis *eri Helsingin sotilaslääni*, kuin tässä tutkimuksessa tarkasteltu, samanniminen joukko, jonka tilalle muodostettiin kesällä 1951 Uudenmaan sotilaslääni. Vastaavasti taas vuosina 1993–2007 toiminut Uudenmaan sotilaslääni perustui kahden tässä tutkimuksessa tarkastellun sotilaspiirin, Pohjois- ja Etelä-uudenmaan sotilaspiirien, yhdistämiseen ja muuttamiseen sotilaslääniksi. Tässä tutkimuksessa tarkasteltavan Uudenmaan sotilasläänin johtoesikunta sijaitsi Helsingissä, kun taas tuoreempaa puolustusvoimien uudelleenjärjestelyn historiaa ja uudistuslinjaa edustavan Uudenmaan sotilasläänin esikunnan sijoituspaikka oli Lohja.

Joukkojen koulutusjärjestelyt tutkimusajankohdana

Aluejärjestön 7 sotilasläänin esikuntaa ja 27 sotilaspiiriä huolehtivat asevelvollisten valvonnasta, eli kutsunnoista sekä palvelukseen käskemisestä niin rauhan aikana kuin sodan uhkan tai sodan aikana. Asevelvolliset jaoteltiin tutkimusajankohtana kolmeen luokkaan, joita olivat *vakainainen väki*, *reservi* ja *nostoväki*. seitsemäntoista vuotta täyttäneet asevelvolliset siirrettiin III-luokan nostomiehenä asuma-alueen sotilaspiiriin kirjoihin. Yhdeksäntoista vuotta täyttävät käskettiin kutsuntoihin, joissa heille määrättiin palveluspaikka pääsääntöisesti seuraavalle vuodelle. Varusmiespalvelu – ajan kutsumanimellä *vakainainen väki* – suoritettiin tuohon aikaan tyypillisesti siis 20–21 vuoden iässä, joskin poikkeuksiakin tästä oli.¹⁵⁸

Varusmiesten palvelusajat vaihtelivat sotien jälkeen aluksi paljonkin eri järjestelyistä johtuen, mutta vuoden 1950 asevelvollisuuslaki määritteli tutkimusajankohdan varusmiespalveluksen 8 ja 11 kuukauden palvelusaikoihin. Uudet alokkaat otettiin palvelukseen kolmessa saapumiseraässä tammi-, kesä- ja lokakuussa, mikä tarjosi jälkikäteen ajatellen rivivahvuuksien näkökulmasta hyvän valmiudellisen lähtökohdan. Peruskoulutuskausi (alokaskausi) kesti 8–10 viikkoa ja miehistön erikoiskoulutuskausi noin 4 kuukautta. Jälkimmäinen sisälsi aikakauden vähäisen huoltohenkilöstön määrän vuoksi verraten paljon erilaisia välttämättömiä tuki- ja aputehtäviä, kuten keittiö-, ajomies, lähetti- ja varastopalvelusta. Muisteluissa ajankuvaan kuuluvat, etenkin palveluksen loppupuolella, ”perunateatteri” ja joutenolo, jotka eivät olleet omiaan lisäämään positiivisia mielikuvia palvelusajasta. Esimerkiksi Santahaminassa Jääkäripataljoona 2:n varusmiehet osallistuivat vuoteen 1948 saakka laajasti erilaisiin koulutuksen ulkopuolisiin työapuihin, kuten metsänhakkuisiin. Neljä kuukautta kestävä alipuseerikurssin valinnat tehtiin peruskoulutuskauden lopulla ja reserviupseereiksi koulutettavat valittiin reilun 3 kuukauden mittaiselle kurssille alipuseerikurssin kestäessä. Palveluksen loppuksi oli 7 viikon mittainen kertauskoulutus- ja sotaharjoituskausi, joskin sotaharjoituksia ei ollut rahanpuutteen vuoksi mahdollista järjestää niin paljon kuin olisi ollut tarve.¹⁵⁹ Vuoteen 1948 saakka kestänyt jakso oli koulutuksen osalta kenties haparoiva, mutta kuvaa sotien jälkeisiä vaaran vuosia eli aikaa, jolloin

¹⁵⁷ Palokangas (toim.) (2008), s. 128.

¹⁵⁸ *Suomen Puolustusvoimat ennen ja nyt* (1959), s. 148 sekä Nuutilainen, O. (toim.): *Sotilaan käsikirja*. Oy Länsi-Savo, 1966, s. 13–14.

¹⁵⁹ Suominen (toim.) (1971), s. 125; *Suomen Puolustusvoimat ennen ja nyt* (1959), s. 149. Uuteen läänijakoon siirtymisen aikainen koulutuksen jaksottelu, ks. *Sotilaan käsikirja* (1966), s. 13. Sen mukaan 8 ja 11 kuukauden palvelusajat tarkoittivat miehistöllä 240 vrk:n ja johtajakoulutettavilla sekä erikseen nimetyillä erikoiskoulutettavilla 330 vrk:n palvelusta. Ks. myös Ahto (2005), s. 46, 48, 50.

lupaa liikekannallepanon suunnitteluun ei ollut. Sotien jälkeisiä järjestelyjä vasta valmisteltiin samalla, kun elettiin epävarmoja aikoja.

Jatkosodan päättymisestä 1960-luvun alkuun koulutettiin kansallisesti vuosittain noin 40 000 varusmiestä, parhaimpina vuosina jopa 50 000, joka ylitti jo rauhansopimuksen enimmäismäärän. Varusmiesten vapaa-aika lisääntyi ja lomilla sai sittemmin mennä mihin tahtoi, vieläpä siviiliasussa. Koulutusta myös pyrittiin kehittämään eri tavoin. Vuonna 1957 kenraali Kaarlo Heiskanen – puolustusvoimain komentaja vuosina 1953–59 – linjasi, että puolustusvoimien päätehtävänä rauhan aikana on koulutus. Hänen myötänsä koulutusjärjestelyjen kehittäminen parempaan suuntaan alkoi, osin jopa operatiivisten asioiden kustannuksella. Kenraali Sakari Simelius jatkoi seuraavana komentajana koulutuksen kehittämistä. Tultuaan puolustusvoimain komentajaksi vuonna 1965 kenraali Yrjö Keinonen myös uudisti koulutusjärjestelyjä monin tavoin. Simputukseen puututtiin aiempaa tiukemmin ja ihmisten huomioimista yksilönä pyrittiin korostamaan enemmän. Myös puolustusvoimien suhdetta muuhun yhteiskuntaan pyrittiin ajantasaistamaan ja henkilöstölle opetettiin muun muassa Suomen puolueettomuuspolitiikka.¹⁶⁰

Koulutusjärjestelyt olivat sotien aiheuttaman rajojen muuttumisen ja siten varuskuntaverkon uudelleenjärjestelyjen vuoksi kirjavia. Osa kasarmeista oli huonokuntoisia ja harjoitusalueet osalla vaatimattomia. Santahaminassa JP 2, tuolloin vielä JP/JR 5, asui alkuun venäläisajan kasarmeissa, joista osa oli asuinkelvottomia, lahojen lattioiden vuoksi jopa vaarallisia asua. 1950-luvun lopulla valmistui uusien varuskuntien perussuunnitelma. Sen tarkoitus oli uusien varuskuntien perustaminen yhtenäiseen malliin, johon kuuluivat varusmieskasarmien lisäksi myös henkilökunnan asuinalueet, koulutustilat ja virkistysrakennukset. Uusia kasarmialueita rakennettiinkin tutkimusajankohtana lukuisia ja harjoitusalueiden tilannekin parantui. Tosin JP 2:n uudet, Hyrylän 1950-luvulla rakentuneet kasarmit annettiinkin lupauksista huolimatta ilmatorjuntarykmentille ja Santahaminan kasarmien rakentaminen toteutui vasta 1960-luvulla.¹⁶¹

Jos lukijalla on ollut mahdollisuus vieraillla Kainuun prikaatin, Karjalan prikaatin tai Porin prikaatin varuskunnassa, voi tämän uusien kasarmien samankaltaisuuden aistia silmin nähdessä. Häätäisesti uuden rajan tuntumaan kyhättyjen rakennelmien sijaan rakentui kylmän sodan kestäessä uusia varuskuntia sekä perinteikkäisiin varuskunta-kaupunkeihin, kuten Mikkeliin, että täysin uusille sijoituspaikoilleen, kuten esimerkiksi Vekaranjärvelle. Kuitenkin vielä 1950-luvulla varuskuntien sijainti ja infrastruktuuri olivat kaukana nykyisestä.

---

¹⁶⁰ Airio, Pentti: Urho Kekkonen vaikutus puolustusvoimain komentajien valintoihin 1945–1965. *Piirteitä Puolustusvoimien kehityksestä 1944–1964*. Tammissaari 2005, s. 18 sekä Ahto (2005), s. 45–48. Majuri Gösta Järnefeltin (palv. vm JP2/UudJP -56, tstoups (kapt) 1967– ja tstopääll (maj) 1974–89 HelSpE) haastattelu kuvaa aseistakieltäytyjiä olleen noin 2 %. Gösta Järnefeltin haastattelumateriaali 6.11.1992, Ohto Mannisen yksityiskokoelma, materiaali kirjoittajan hallussa. ”Koulutus puolustusvoimien rauhan ajan päätehtävä”, ks. esim. PE optsto asiak n:o 63/optsto/10.sal 30.4.1958, T-26838/22, KA.

¹⁶¹ Donner (2005), s. 7. Santahaminan venäläiskasarmien rinnalle rakentui 1960-luvulla uusia kasarmeja. Hyrylän varuskunta-alueella punatiiliset kasarmit saivat rinnalleen uutta jo 1950-luvun kuluessa, kuten vuoden 1952 olympialaisten majoitukseksi rakennetun kasarmin. JP2:n kasarmit, ks. Suominen (toim.) (1971), s. 121. Ks. myös Tervasmäki, Vilho: *Puolustushallinto sodan ja rauhan aikana 1939–1978*. Arvi A. Karisto, Hämeenlinna 1978, s. 353–354. Kasarmien majoitushaasteista ks. myös HelsIE:n asiak n:o 32/13.sal 18.5.1946. T-20184/3, KA. Myös Palmu (1989), s. 229–232.

Ajankuva koulutusvastuista jakautui karkeasti siten, että joukko-osastojen komentajat vastasivat niin kutsutusta kenttäkoulutuksesta ja sotilaspiirien päälliköt esikuntien harjoittamisesta. Sotilasläänin komentajan vastuulla oli näiden yhdistelmä, osin siis kenttäharjoitukset ja osin toimintavalmius- ja esikuntaharjoitukset.¹⁶²

Kuva 9. Vasemmalla: Asevelvollisikäistä helsinkiläisnuorisoa 1950-luvulla. Oikealla: UudJP:n uusia alokkaita mielteliäin ilmein tuvassaan Santahaminassa 15.2.1962. Museovirasto / Pentti Jenytin 1959 (vas.) ja Sotamuseon kuva-arkisto (oik.).

Aluksi koulutusaiheet ja sisällöt perustuivat ennen kaikkea sotien kokemuksiin ja jo olemassa oleviin aselajeihin ja niin ikään koulutettavana olevaan henkilöstöön, mutta tekniikan ja sodan luonteen kehitys tarkensi myös koulutuksen sisältöjä. Atomiaseen kehitys toi aikanaan koulutukseen mukaan myös suojautumisen harjoittelun. Myös operatiivinen suunnitelma saattoi vaikuttaa koulutukseen tai harjoituksiin, kuten jäljempänä ilmenee, samoin kuin aikakauden sotataidollinen kehitys. Esimerkiksi JP/JR5:n komentajana toiminut, edellä kuvattu maahanlaskusotataidon kotimainen asiantuntija Paavo Lammetmaa toi Santahaminan varusmiesten koulutussisältöihin maahanlaskun ja maihinnousun torjunnan vuodesta 1949 lähtien¹⁶³.

Varusmiespalveluksen päätyttyä asevelvollinen siirtyi sodan ajan reserviin. Tällöin asevelvollisten valvonnasta vastasi aluejärjestö. Asevelvollinen kuului noin seuraavan kahdenkymmenenviiden vuoden ajan oman asuinalueensa sotilaspiirin valvontaan. Sotilaspiirin tehtävä oli myös palvelukseen käskeminen, oli sitten kyseessä kertausharjoitus tai liikekannallepano. Asevelvollisten tietoja säilytettiin asuinalueen sotilaspiirin esikuntaan arkistoidussa kantakortissa. Sen avulla palvelusmääräyksiä suunnitteleva lkp-henkilöstö saattoi tarkastaa asevelvollisen koulutus- ja palvelustiedot sekä toimeenpanna palvelukseen käskemisen tarkoituksenmukaisesti. 25 vuoden jälkeen asevelvolliset siirrettiin nostoväen I luokkaan noin 50 vuoden iässä, vaikka esimerkiksi upseerikoulutuksen saaneilla saattoi olla tehtäviä tämän jälkeenkin.¹⁶⁴

Kertausharjoitukset alkoivat vuonna 1953, joskin tuolloin kertaamassa kävivät vain reservinupseerit, joiden tehtävät liittyivät liikekannallepanoon. Esimerkiksi Helsingin sotilaspiirissä kävi vuonna 1953 kertaamassa 18 ensimmäistä suoritusjohtajaksi sijoitettavaa reservin upseeria ja seuraavina vuosina runsaasti lisää. Vuoteen 1958 men-

¹⁶² HelSIE:n asiak n:o 32/13.sal 18.5.1946. T-20184/3, KA.

¹⁶³ Suominen (toim.) (1971), s. 125.

¹⁶⁴ *Suomen Puolustusvoimat ennen ja nyt* (1959), s. 149; *Sotilaan käsikirja* (1966), s. 13.

nessä kansallisesti oli kertaautettu noin 800 upseeria ja 300 aliupseeria suoritusorganisaatioon. Ensimmäinen joukkojen kertausharjoitus pidettiin 1963 ja Santahaminassa kertausharjoitettiin ensimmäisen kerran täysi pataljoona vuonna 1967. Rahojen vähyden vuoksi kertausharjoitusvuorokaudet lisääntyivät toden teolla vasta vuoden 1966 uudistuksen jälkeen.¹⁶⁵

Koulutus vastasi sodan ajan tarpeisiin ainakin määrällisesti: sodan päätyttyä ja vuoteen 1958 mennessä oli koulutettu noin 350 000 varusmiestä ja vuoteen 1968 mennessä jopa 800 000, kun tarve sodan ajan joukolle oli noin puoli miljoonaa. 1960-luvun lopun kyselytutkimuksella kartoitettu maanpuolustustahto oli myös ajan maitta parempi, sillä vain viisi prosenttia vastanneista varusmiehistä suhtautui maanpuolustukseen kielteisesti, tosin aikakautta käsittelevissä diplomitoissa on asiasta toisenkin suuntaisia arvioita. Toki vaatimattomat ja ajoittain odotteluun kuluvat koulutusjärjestelyt ja rahanpuute toivat mukanaan myös epäilyksen koulutustasosta. Ahto käyttää argumenttina tutkimusajankohdan rauhanturvaoperaatioita: kaikesta huolimatta, pelkällä varusmiestaustalla maailmalle lähetetyt suomalaiset rauhanturvayksiköt pärjäsivät hienosti muiden maiden toimijoiden kanssa, vaikka viimeksi mainittujen henkilöstö koostui pääosin ammattisotilaista.¹⁶⁶

Mutta upseeripula, uusiutuva sotateknikka ja välineet tarkoittivat, että henkilöstöä ei riittänyt kaikkeen. Koulutettu henkilöstö lisääntyi vähän kerrallaan saapumiserien mukana. Tästä syystä etenkin alkuvuosina ei koulutettua henkilöstöä kaikille järjestelmille olisi riittänyt. Esimerkiksi merivoimien kokoonpanosta puuttui 1950-luvun alussa päällystystä niin paljon, että sillä oli suoraan vaikutusta taistelukykyyn¹⁶⁷.

Joka tapauksessa varusmiehiä valmistauduttiin käyttämään nykytermein sotilaallisen maanpuolustuksen tehtäviin siinä missä henkilökuntaa ja reserviläisiäkin. Esimerkiksi Helsingin alueen puolustukseen Pääesikunnan reservinä keskeisesti liittyvässä Panssariprikaatissa varusmiehet siirrettiin toimintavalmiudellisesta näkökulmasta *hälytyskokoonpanoon* noin 1–2 kuukauden kuluttua alokasjakson alkamisesta. Jalkaväki- ja kranaatinheitinmiesten laskettiin jo yhden kuukauden koulutuksen jälkeen omaavan sellaisen perusosaamisen, että ainakin vartio- ja suojaustehtävät voitiin laskea joukon varaan. Vaunumiehistön osalta odoteltiin koulutusjärjestelyjen vuoksi kaksi kuukautta, samoin kuin kuljettajakoulutus rauhoitettiin vartiopalvelulta kortin saamiseen saakka.¹⁶⁸

Keskeiseksi osaksi koulutusta muodostui kylmän sodan kestäessä toimintavalmiuskoulutus. Varusmiesjoukoissa se merkitsi lisääntyvää hälytysharjoittelua ja valmiusvaatimuksien edellyttämää päivystysjärjestelmää, jotka kehittyivät sitä paremmiksi mitä pidemmälle kylmän sodan aikakaudella edettiin. Henkilökunnan osalta se merkitsi etenkin aluejärjestön salaista suunnittelua, mutta myös joukko-osastojen koulu-

---

¹⁶⁵ Ahto (2005), s. 50 sekä Manninen (2009), s. 56–57. Kertausharjoitusten alku ja kertausmäärät, ks. PE:n asiak n:o 9/Järjsto/sal 1.2.1958, T 26838/22, KA. Ks. myös UudSIE:n asiak n:o 50/Järjsto/OT 5 sal 11.2.1958, T-20521/5, KA; Suominen (toim.) (1971), s. 126; PE:n asiak n:o 100/Lkptsto/5 18.1.1960, T-25359/20, KA sekä PE:n asiak n:o 100/Lkptsto/5 16.1.1962, T-25359/22, KA.

¹⁶⁶ PE:n asiak n:o 9/Järjsto/sal 1.2.1958, T-26838/22, KA; Kopra, Lassi: *Nuoriso ja maanpuolustus 1960-luvulla. Tutkimus nuorison yleisistä asenteista ja mielipiteistä sekä niiden vaikutuksesta maanpuolustukselliseen ajatteluun ja toimintaan*. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 1036, 1971 sekä Ahto (2005), s. 50.

¹⁶⁷ Ks. Säämänen (2017), s. 189–190.

¹⁶⁸ PsPrE:n asiak n:o 78/Järjsto/OT 11 sal 10.6.1954, T-21043/14, KA.

tusta ja harjoittelua sen osalta, miten joukot saataisiin nopeasti käyttöön ja miten täydentäminen esimerkiksi t-kokoonpanoon olisi tapahtunut.

Toimintavalmiuskoulutus saattoi tarkoittaa konkreettista joukkojen hälytysharjoitusta, aluejärjestön sotapelinä tehtävää valmiusharjoitusta tai esikunnan sisällä tehtävää harjoitusta joukkojen sijoittelusta. Toimintavalmiuskoulutus alkoi vuonna 1951. Perustamisjärjestelyjen ollessa yhä epäselviä ja mietinnän alla 1950-luvun alussa, painopiste oli ra- ja t-kokoonpanojen harjoittelussa. Sopimusehdot ylittävää täyttä sodan ajan kokoonpanoa kuitenkin suunniteltiin, vaikka virallisia ohjeita ei vielä ollut. Esimerkiksi Kevyessä Prikaatissa toimeenpantiin vuoden 1952 toimintavalmiuskoulutus sotaharjoituskokoonpanolla, t-kokoonpanolla sekä esikuntateknisenä harjoituksena sodan ajan kokoonpanolla, johon annettiin ensimmäistä kertaa myös harjoiteltavat miesmäärät.¹⁶⁹

Henkilökuntaa perehdytettiin ajankohtaisiin asioihin ja operatiivisen suunnitelman elementteihin toimintavalmiuskoulutuksessa suunnitelmallisesti. Tällaiseen jatkokoulutukseen saattoi Uudenmaan sotilaslänissä kuulua kalenterivuoden aikana esimerkiksi kerran kuukaudessa järjestettäviä erimittaisia tilaisuuksia. Niiden aiheena saattoi olla sotapelejä, esitelmiä asutuskeskustaistelusta, mairinnoisusta tai ampumatekniikasta, tutustumista uuteen linnoitusohjesääntöön, taktillisia tarkasteluja taajamataisteluista tai tutustumiskäyntejä muihin varuskunnan osiin, kuten Suomenlinnaan. Myös sotilastaitoja pidettiin yllä ”iskumieskilpailulla” ja ampumaurheilun keinoin.¹⁷⁰

Henkilökunnan peruskoulutus järjestettiin tutkimusajankohtana Kadettikoulussa Helsingissä sekä Jalkaväen Aliupseerikoulussa Hämeenlinnassa ja Lappeenrannassa, sittemmin vuodesta 1952 Kanta-aliupseerikoulussa Lappeenrannassa. Lisäksi oli eri aselaji- ja puolustushaarakouluja ympäri maata. Etenkin upseeripula oli aikakaudella suuri, kun kadettikurssien koot olivat monena vuonna pieniä, esimerkiksi vuosina 1950–52 järjestetyllä kadettikurssilla opiskeli 13 kadettia. Sodankäyneet upseerit olivat jäämässä eläkkeelle 1960-luvun kuluessa. Liikekannallepanon valmistelun ja operatiivisen suunnittelun näkökulmasta keskeiset yleisesikuntaupseerit koulutettiin Helsingissä Sotakorkeakoulussa, jonka opetus oli keskeytetty sotien ajaksi. Valvontakomission vuoksi koulutusta ei saatu uudelleen käyntiin ennen vuotta 1946.¹⁷¹

---

¹⁶⁹ Hälytysharjoituksien vaatimukset, ks. PE:n asiak n:o 10/Optsto/OT/11 b sal 11.2.1956, T-26862/4, KA. Toimintavalmiuskoulutuksesta, ks. PE:n asiak n:o 9/Järjsto/sal 1.2.1958, T-26838/22, KA sekä KvPrE asiak n:o 20/Järj 3.Tsto/OT 10 e 4 sal 21.2.1952 sekä KvPrE asiak n:o 149/Järj.tsto/OT 10 e 4/sal 13.11.1952, T-20143B/5, KA. Puhtaasti esikuntatekninen harjoitus saattoi tarkoittaa esim. 8:aa suoritushenkilöä ja harjoituksen johdon muutamaa edustajaa, ml. prikaatin komentaja eversti Adolf Ehrnrooth. PE:n asiak n:o 203/lkptsto/OT 10 e 1 sal 26.5.1953 määritti PTL:n vahvuudet panssariprikaatille, jolloin edellä kuvatut luettelot käskettiin hävittää.

¹⁷⁰ UudSIE:n asiak n:o 32/5 sal 25.2.1952, T-20184/5, KA.

¹⁷¹ Ahto (2005), s. 47–48 sekä Paloknagas (2008), s. 111, Kurenmaa, Pekka (toim.): *Sotakorkeakoulusta Maanpuolustuskorkeakouluksi. Seitsemän vuosikymmentä 1924–1994*. Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä 1994. s. 47–49 sekä PE:n asiak n:o 2617/Järjsto/6 21.12.1960, T-25359/20, KA.

Kuva 10. Sotakorkeakoulun (SKK) sotapelin selostus tammikuussa 1957. Istuen seuraamassa koulun johtaja, kenraalimajuri Erkki Kukkonen. Sotamuseon kuva-arkisto.

Käynnistyneet Sotakorkeakoulun kurssit alkoivat tuottaa kipeästi kaivattua ylempää upseeristoa, mutta välillä muodostui henkilöstövajetta, kun lukuisia vuosikursseja jäi aloittamatta. Toisella suunnittelukierroksella mukana oli kuitenkin lukuisia sotien jälkeen sotakorkeakoulusta valmistuneita: esimerkiksi Ermei Kanninen ja tuleva Uudenmaan sotilasläänin komentaja Reino Artola, joka tosin opiskeli ensimmäisellä sotien jälkeisellä kurssilla jo jatkosodassa ylennettynä everstiluutnanttina. Monet keskeiset pääkaupunkiseudun sotien jälkeisen puolustuksen suunnittelijoista olivat käyneet kurssit ennen sotia. Ensimmäisillä kursseilla opetussisältöihin kuuluivat uusina elementteinä muun muassa laskuvarjojoukkojen torjunnan karttatarjoitus sekä panssarijoukkojen taktiikka, selvästi aikakauden sotataidon kehitystä seurailleen, joten kursseilta valmistuneet toivat sotilaspiireihin ja -lääneihin mukanaan myös ajan uusimmat tiedot.¹⁷²

Toimintaympäristön tarkastelua 1950-luvun operaatikon silmin

Kenties yksi haastavimmista historiantutkimuksen erityispiirteistä on kyky ymmärtää tutkimusajankohdan maailmankuvaa aikalaisen silmin. Johtopäätösten rakentamisen taustalla oleva haaste on ihmisen ja ympäristönsä käsittäminen tutkittavana aikakautena¹⁷³. Väistämättä halutaan helposti tulkita tapahtumia ja seurannaisvaikutuksia

¹⁷² Kurenmaa, Pekka (toim.) (1994), s. 48, 244, 247 sekä *Kadettiupseerit 1920–2000*. Kadettikunta r.y. & Upseeriliito r.y., Jyväskylä 2000, s. 44 ja 238. Kanninen palveli PE:n operatiivisella osastolla 1958–63, sittemmin saman osaston päällikkönä sotilasläänijaon ja alueellisen puolustuksen alkuvaiheissa 1967–71. Artola osallistui ensimmäiselle sotien jälkeiselle SKK:n kurssille 1946–47, jossa koulutettiin sekä kurssille jo ennen sotia hyväksytyjä oppilaita että sodassa kyvykkäiksi todettuja, jotka otettiin kurssille ilman pääsykoetta.

¹⁷³ Renvall (1965), s. 330. Tutkittavan ilmiön tai henkilön ympäröiviä kenttätekiäjiä, jotka määrittelevät historiallista taustaa, voivat olla esimerkiksi elinympäristö, talousmuoto, hallintojärjestelmä, lait ja asetukset, käskyt

peilaten niitä nykypäivän olosuhteisiin – samanvertaisina. Kuten jäljempänä esitetään, perustui puolustusryhmitys käsitykseen siitä, miten hyökkääjä toimisi Helsingin alueella. Tämä taas ohjaa operatiivista suunnitelmaa laativan ”operaatikon” arvioimaan olosuhteita ja karttaa, maastonmuotoja, tieuria, rakennuskantaa – kaikkea sitä, millä on asevoimien toimintaan vaikutusta. Puolustussuunnitelmaa valmistelleiden upseerien näkökulmasta tulee siis ymmärtää myös, millaisiin olosuhteisiin puolustusratkaisu nojautui. Näin olleen voidaan perustellusti esittää kysymys, mitä esimerkiksi palveluspaikalleen Helsingin sotilaspiirin esikuntaan saapuva järjestelytoimiston päällikkö mahtoi silmiensä edessä nähdä? Tähän vastaamiseksi on kyettävä piirtämään mielikuvasto sodanjälkeisestä Helsingistä, nykyisen infrastruktuurin muodostamien mielikuvien sijaan.

Taistelumaaston näkökulmasta tarkasteltuna vain Helsingin keskusta oli nykyisen kaltaisesti puhtaasti lähes pelkkää rakennettua aluetta. Rakennuskanta oli vielä huomattavasti vähäisempi kantakaupungin ulkopuolella, eikä asutuskeskustaistelun haasteista tarvinnut vielä merkittävästi piitata, ainakaan keskustan ulkopuolella. 1950-luvun kartoissa kantakaupungin ulkopuolinen alue on enimmäkseen maaseutumaisista, metsää ja peltoja.¹⁷⁴ Esimerkiksi Vuosaaren alue oli lähinnä hyvänä sienijametsänä tunnettua metsämaastoa ja nykyisen Itäkeskuksen kauppakeskuskompleksin paikalla laidunsi karjaa.

Jo aiemmin esille tulleessa venäläisajan linnoitusketjun sijainti oli perusteltu myös maaston näkökulmasta, sillä sen ulkoreunan katsottiin yhä edelleen olevan riittävän kaukana puolustettavasta Helsingin keskustasta¹⁷⁵. Kantakaupungin ulkopuolella olevissa uusissa kaupunginosissa sekä Helsingin maalaiskunnassa oli muodostumassa taajamia ja pieniä keskuksia, kuten nykyinen Vantaan Tikkurila, joiden perustalle pääkaupunkiseudun nykyinen lähiöiden ja kaupunginosien vyyhti rakentuu. Kuitenkin alueiden keskuksat olivat vielä lähinnä pieniä, kylän halki kulkevan liikenneyhteyden ympärille rakentuneita talojen ryhmittymiä.

Olellainen suunnittelua määrittelevä tekijä oli sijainti rannikolla keskeisellä paikalla, jo aiemmin kuvatus, strategisesti tärkeän Itämeren hallinnan kannalta. Koska Helsinkiä ympäröi meri kolmesta eri suunnasta, oli se saarrettavissa suoraan satamiin tehtävällä maihinnousulla ja sitä tukevalla maahanlaskulla pohjoispuolen peltoaukeille. Kokonaisuuden kannalta tarkasteltuna Uudenmaan sotilasläänin vastuualue kattoi koko eteläisen rannikon, jonka länsiosa oli verrattain tasaista ja avointa maastoa, Hankoniemeä lukuun ottamatta. Muualla rannikolla vaihtelivat viljelysalueet ja mäet, usein kivisinä ja kallioisina ja osin metsäisinä. Rannikon maa-alueita pidettiin huomattavasti etenemiskelpoisempina kuin montaa muuta maa-alueita Suomessa, jonka vuoksi suunnittelun haasteena oli huoltoteiden turvaaminen ja maihinnousujen torjuminen monessa mahdollisessa kohdassa. Myöhemmin tutkimuksessa kuvataankin, miten aiottiin käyttää reservejä, jotka varattiin suunnattavaksi tunnistettuun maihinnousukohtaan. Koska aikakauden käsityksen mukaan maihinnousun torjunta tuli aloittaa ilma- ja merivoimilla jo ulkomereltä, mutta siihen ei ollut kummallakaan puolustushaaralla kykyä, tuli maihinnousun torjunnan perustua rannikolla tapahtu-

---

ja kiellot, poliittiset virtaukset, kulttuurikatsomukset, oikeustaju ja aatteet sekä yleisesti ”ajan henki”. Ks. myös Lauerma (1977), s. 87.

¹⁷⁴ 1950–1970-luvun 1:20 000 peruskarttoja, saatavilla osoitteessa [http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi/].

¹⁷⁵ Halsti (1954), s. 102.

vaan torjuntaan. Siinä rannikkotykkistöllä, merimiinoitteilla sekä pienillä tykki- ja torpedoveneillä oli suurimmat mahdollisuudet vaikuttaa.¹⁷⁶ Rannikkotaistelun aloituksen jälkeen maavoimien pääjoukon taistelulla ja sen tykkistö- ja ilmatorjunta-aseiden tulella tuli sitten suoriutua siitä eteenpäin.

Uudenmaan alueen sotilaallisesti tärkeitä kohteita tutkimusajankohtana olivat keskustan hallintokorttelien lisäksi etenkin lentokentät, satamat, teollisuuslaitokset ja liikenteen solmukohdat. Pääkaupunkiseudun alueelle johtavat päätiet muodostivat säteittäisen kuvion, jossa kaikista ilmansuunnista mereen rajautuvaa etelää lukuun ottamatta oli vähintään yksi suurempi maantie. Näitä olivat Turun, Tampereen, Lahden ja Porvoon suunnista saapuvat tiet. Päärautatien keskeiset risteys- ja poikkiliikenteen keskuskeskukset olivat Tikkurilassa ja Riihimäellä.¹⁷⁷ Hangon ja Porkkalan suunnasta johti Helsinkiin kaksi hyökkäyskelpoista tietä, Turun tie ja etelämpänä kantatie 51, joiden kautta puolustuksen länsireunan ryhmitys määräytyi. Itäpuolella tärkein väylä oli Porvoon tien suunta. Porkkala, kuten edellä on kuvattu, muodosti Uudenmaan alueelle suljetun ja kartalla valkoisen, laajahkon alueen, jonka piti jo laaditun YYA-sopimuksen vuoksikin olla erityisen vartioinnin kohteena. Uudenmaan alueen sotilaallisesti merkittäviä kohteita ja niiden vaikutuksia suunnitelmiin on käsitelty seuraavissa pääluvuissa.

Helsingin seutu alkoi 1960-luvulla toden teolla muuttua nopeasti kaupungistuvaksi metropolialueeksi. Tämä vaikutti liikekannallepanon suunnitteluun ja onnistumisen mahdollisuuksiin sekä esimerkiksi evakuoinnin valmisteluun. Tutkimusajankohtana tämä kehitys oli kuitenkin vasta aluillaan. Vuonna 1947, samana vuonna, kun Pariisin rauhansopimus allekirjoitettiin, oli suurten ikäluokkien syntyvyyden huippuvuosi. Helsingissä asuttiin tuolloin vielä enimmäkseen ahtaasti¹⁷⁸. Sotien jälkeinen Helsinki muistetaankin suurten ikäluokkien vilisevistä lapsilaumoista, ahtaista puutaloista, ilman ruuhkia kaduilla liikkuvista harvoista autoista, muutamista raitiovaunuista ja edelleen katukuvassa tavanomaisista hevosista, sodanjälkeisestä vilkkaasta jälleenrakennuksesta ja vähitellen taivuttavasta pula-ajasta. Helsingin Väkiluku oli noihin aikoihin noin 275 000, vuoden 1946 alueliitoksen myötä noin 350 000¹⁷⁹.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan aikaa, jolloin Helsingin väkiluku oli vielä alle puolen miljoonan ja koko pääkaupunkiseudun väestömäärä huomattavasti nykyistä pienempi. Helsingin väestön määrä ylitti miljoonan vuonna 1965. Väestönkasvu siirtyi vähitellen yhä kauemmas keskustasta aina kaupungin hallinnollisten rajojen ylitse, mutta sotilaallisesta näkökulmasta tällä jo 1950-luvulla alkaneella kaupungistumisella

---

¹⁷⁶ HelSpE:n asiak n:o 163/järjsto/OT/11 a SAL, 31.10.1955, T-20184/9, KA sekä Halsti (1954), s. 97, 107–108. Halsti esittää julkisista lähteistä rakentamansa teoksen sisällä kattavan, nykytermein toimintaympäristö-analyysin koko Suomesta. Hän kuvaa sotilaallisesti tärkeät kohteet samaan tapaan kuin pari vuotta aiemmin laaditussa pääesikunnan operaatiokäsikirjassa *Polttoainebankinta*. Ks. tarkemmin luku 4.1.

¹⁷⁷ Ks. HelSpE:n asiak n:o 391/järj/17 sal 28.11.1951. T-22702/1, KA sekä UudSIE:n asiak n:o 12/OT 11 f sal, 1.6.1951, T-20184/4, KA.

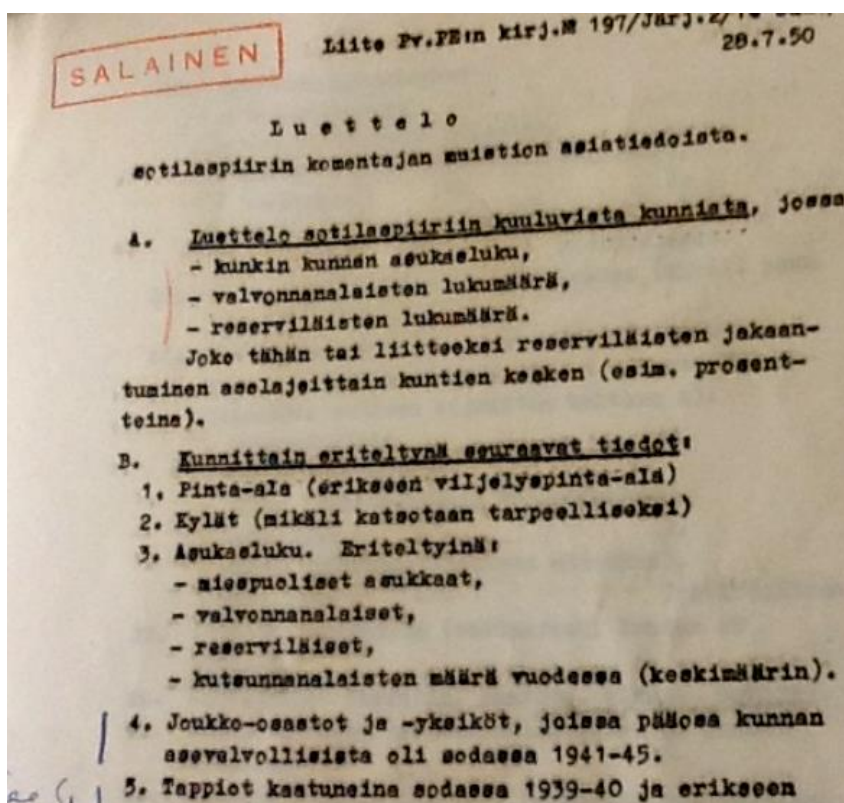
¹⁷⁸ Ks. esim. *Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 1956*, s. 15 tilastoja asuinhuoneistoista.

[https://www.hel.fi/static/tieke/digitoidut_asiakirjat/helsingin_kaupungin_tilastolliset_vuosikirjat/pdf/tilastollinen_vuosikirja_1956.pdf], katsottu 25.7.2018. Samassa huoneessa asui monesti useampia henkilöitä. Ks. myös esim. Kallioniemi, Jouni: *Nouseva Suomi 1944–1956*. Vähäheikkilän Kustannus, Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä 2002.

¹⁷⁹ Ks. Kallioniemi (2002), s. 266. Vuoden 1946 alussa Helsingin kaupunkiin liitettiin Huopalahden, Oulunkylän ja Kulosaaren maalaiskunnat, Haagan kauppala sekä merkittävä osa silloisesta Helsingin pitäjistä (nykyinen Vantaan kaupunki). Helsinki sai jopa 51 000–100 000 uutta asukasta ja sen maa-alue viisinkertaistui.

oli sotilasläänin sotilaspiireille monenlaisia seurannaisvaikutuksia, esimerkiksi asevelvollisten valvonnan kannalta.

Tutkimusajankohdan aikaisilla välineillä, eli käsin- ja konekirjoitetuilla kortistoilla, väestön jatkuva muuttoliike kuormitti henkilöstöä aivan uudella tavalla. Tilannetta kuvaa uuden aluejaon suunnitteluun liittynyt muistio, jossa perustellaan sen muuttamista myös asevelvollisen valvonnan näkökulmasta. Muistion mukaan Helsingin sotilaspiiri oli erikoistapaus sotilaspiirien joukossa. Suurimpia vaikeuksia aiheuttivat erittäin suuri muuttoliike varsinkin Helsingin ja sen ympäristökuntien kesken sekä se, että huomattava osa Helsingissä työskentelevistä asui ympäristökunnissa, siis perustumassa olevissa niin sanotuissa nukkumalähiöissä.¹⁸⁰ Arvion mukaan suurin osa vaikeuksista olisi voitu poistaa liittämällä Espoo, Helsingin maalaiskunta sekä Kautiaisten kauppa Helsingin sotilaspiiriin, joka olisi myös vähentänyt muuttoliikkeitä johtuvaa sotilaspiirien välistä kirjeenvaihtoa.

Kuva 11. Suunnitelman laatijan on tunnettava alueensa maasto ja olosuhteet. Pv.PE:n asiak n:o 197/Järj.2/10 sal 28.7.1950, T-20184/3, KA.

Tultaessa 1950-luvulle Helsinki oli yhä useamman maalta kaupunkiin muuttavan työnhakijan kohde, kuten monet muutkin suuremmat kaupungit. Myös ihmisten liikkuminen kotipitäjistä muualle maailmaan alkoi yleistyä Helsingin ollessa maan suosituin vierailukohde 1950-luvulla. Tämä kansalaisten arkea mullistanut liike elävöitti myös Helsingin katukuvaa uudella tavalla. Yhä enemmän liikkuva väestö ja materiaali aiheuttivat paineita myös tie- ja rautatieliikenteen kehittämiseksi. Töpötydet junat ja raskaan tavaran liikenne haastoivat pääkaupungin ennen kokemattomalla tavalla.¹⁸¹

¹⁸⁰ 2.DE:n asiak n:o 465/järj.tsto/10 a sal 26.9.1962. T-22003/7, KA.

¹⁸¹ Kallioniemi (2002), s. 282–290. Ks. myös Linnilä & Utrio (1992), s. 358–370.

Yhä enemmän liikkuva ja ”moottoroituva” väestö tuli aikanaan haastamaan myös kehittyvässä olevan uuden liikekannallepanojärjestelmän. Ihmiset eivät asuneet ja pysyneet jatkuvasti paikoillaan kotipitäjissä, kuten esimerkiksi talvisotaa edeltävänä aikana: tuolloin käskykirjeiden vieminen ”talosta taloon” oli tavoitettavuuden näkökulmasta yksinkertaisempaa. Osoitteiden muuttumisen haasteesta on esimerkki keväältä 1953, kun Helsingin sotilaspiiri kiisteli jatkuvasti kasvavan väestön vuoksi Postin järjestelyosaston kanssa liikekannallepanon käskykorttien suunnitellusta jakotavasta, johon Posti ei ollut halukas. Aluejärjestö vetosi voimassa olevaan määräykseen vuodelta 1942, jossa Helsingin suojeluskuntapiiri oikeutettiin tekemään posti- ja lennätinhallituksen kanssa sopimus YH-korttien jakamisesta postinkantajien avulla.¹⁸² Lisäksi perustamiseen liittyvien materiaalisirtojen koettiin etenkin keskustan alueella koituvan ahtaaksi, etenkin jos samoja vähiä uria käytetään evakuointiin ja joukkojen siirtoihin.

Moottoriajoneuvojen vähittäinen lisääntyminen ei kuitenkaan poistanut pitkään aikaan tarvetta myös hevosille, niin siviilielämässä kuin sotaväessäkin. Hevosotot säilyivät ajoneuvo-ottojen rinnalla läpi koko tutkimuksen aikajanan, osana liikekannallepanon suunnittelua. Joukkojen motorisointi täysin ilman hevosia tapahtui vasta myöhemmin, jo reilusti tämän tutkimuksen ajallisen rajauksen ulkopuolella.

Kuva 12. Loma-asuisia varusmiehiä, solttuja ruodiskuteissa tsubu tiukasti otsalla, 1950-luvun alussa Helsinkiin perustetulla Linnanmäellä, tuttavallisemmin paikallisten kesken Lintsillä. Suomen Puolustusvoimat ennen ja nyt (1959).

Pääkaupungin 1950-luvun uusia piirteitä edustivat myös suuresta maailmasta tulleet uudet ilmiöt, kuten televisio ja yhä yleistynyt transistoriradio. Radio pysytteli sanomalehtien ohella toisena merkittävänä ”mediana”. Sotilaan silmin tarkasteltuna se toimi myös propagandan sekä väestön kriisinaikaisen tiedottamisen vaikutuskanavana helsinkiläiskodeissa aina 1950-luvun lopulle, jolloin televisio alkoi enemmän yleistyä. Säännölliset tv-lähetykset alkoivat vuonna 1958 Helsinkiin sijoitettujen Yleisradion ja MTV:n kautta¹⁸³.

¹⁸² HelSpE:n asiak n:o 28/Järjtso/OT10h sal 13.3.1953, T-20184/6, KA sekä Päämajan asiak n:o 1130/Lkp.sal 21.5.1942, T-20184/6, KA.

¹⁸³ Kallioniemi (2002), s. 270. Maailman tapahtumat tavoittivat väestön siis aiempaa nopeammin.

Koko Suomelle riemukas vuosi 1952 muistetaan Helsingissä ainakin viimeisistä Neuvostoliitolle maksetuista sotakorvauksista sekä etenkin erinomaisista järjestelyistään palautetta saaneista Helsingin olympialaisista. Myös uusi, moderni lentokenttä avattiin olympialaisten alla Seutulaan, minne voitiin nyt laskeutua suuremmillakin koneilla.¹⁸⁴

Seutulan lentokenttä aiheutti erinäisen määrän toimenpiteitä myös puolustus suunnittelun näkökulmasta. Olympialaiset taas aiheuttivat Helsingin poliisilaitokselle turvallisuusjärjestelyineen sen siihenastisen historian mittavimman poliisioperaation. Poliisin järjestyksenpidon tueksi myös puolustusvoimien edustus osallistui valmisteluihin *sotaväen käytöstä järjestyspoliisin apuna liikenteenohjauksessa ja erikoistilanteissa*. Esimerkiksi Uudenmaan jääkäripataljoona lähetti Santahaminasta 400 varusmiestä olympialaisten työapuun. Helsingin kokeman muutoksen, sodan pommitusten jälkeisistä raunioista olympialaisten jäljiltä kansainvälisesti tunnetuksi Suomen pääkaupungiksi, voidaan luonnehtia olleen merkittävä.¹⁸⁵ 1950-luvun Helsingissä luotiin vahvasti pohjaa 1960-luvulla toden teolla alkaneelle Suur-Helsingin kasvulle.

*”Slobot budjas krigun jälkeen Tornis”*¹⁸⁶

Sotien jälkeisten vuosien Helsinki muistetaan myös toisenlaisista tunnelmista. Vaaran vuosien aikana hämmennystä ja epävarmuutta aiheuttivat aivan Helsingin kupeeseen perustettu Neuvostoliiton tukikohta sekä hotelli Tornissa¹⁸⁷ päämajaansa pitänyt liittoutuneiden valvontakomissio. Sotien jälkeinen aika oli myös sisäisesti rauhattomaa ja puolustusvoimien kannalta haastavaa. Osalla väestöstä mielialat sotaväkeä kohtaan olivat sotien jälkeisinä vuosina ajoittain jopa vihamieliset¹⁸⁸. Voimakas poliittinen murrostila ja ”sotaväsytys” aiheuttivat sen, että puolustusvoimien arvostus laski. Myös henkilökunnan keskuudessa oli turhautumista ja eroamisia virasta tapahtui myös vapaaehtoisesti, ei pelkästään asekatkennän jälkipyykin seurauksena¹⁸⁹.

*”Maailmanlaajuinen perikadon uhka varjosti 1950-lukua. Kukaan tai mikään ei voinut olettaa selviävänsä joukkotubooseista, jos niiden käyttöön ajaututtaisiin.”*¹⁹⁰

¹⁸⁴Ibid., s. 284.ks. myös *Helsingin Olympiakisat 1952*. Lehtipaino Oy, Helsinki 1952, passim. sekä Åström, Anna-Maria & Laura Kolbe: *Kaupunkilaisten Helsinki. 5. Helsingin historia vuodesta 1945*. SKS, Livonia print, Riika 2016, s. 540–541.

¹⁸⁵ Yleisesti vuoden 1952 merkittävydestä Suomelle, ks. esim. Visuri (2007), s. 127–132. Poliisioperaation suunnittelu olympialaisten alla, ks. Keskinen, Kimmo & Oula Silvennoinen, Oula: *Helsingin poliisilaitoksen historia 1826–2001*. Helsinki 2004, s. 238–239 sekä Suominen (toim.) (1971), s. 125.

¹⁸⁶ ”Venäläiset asuivat sodan jälkeen hotellin Tornissa”, Janzon, Edvard Eddu: *Rundi stadiis välii snadis. Kertomuksia 50-luvun Stadista. Kaksisataa slangilauseita suomenmoksineen*. Gummerus, Jyväskylä 1998, s. 86.

¹⁸⁷ Kallioniemi (2002), s. 96. Kallioniemen mukaan komission päämajana toimi Hotelli Torni, muut Helsingissä käyttöön otetut paikat olivat Seurahuone, Cosmopolite-hotelli, Karelia-hotelli ja Viron lähetystö-talo. Ks. myös Koskinen, Hannu: *Suomen puolustusvoimat liittoutuneiden valvontakomission aikana*. Sotakorkeakoulun diplomaattinen tutkimus n:o 1572, 1985. Valvontakomission toiminta kattoi aikavälin 28.9.1944–26.9.1947.

¹⁸⁸ AseK:n asiak. n:o 401 & 405/Knto/1 6.-7.5.1955. T-20184/11, KA. Vielä vuonna 1955 Asekoulun peruskurssin oppilaat jättivät kirjallisen anomuksen koulun johtajan kautta Helsingin komendantin virastolle, mahdollisuudesta käyttää vapaa-ajalla siviiliasua välttyäkseen Helsingin kaduilla ”ihmisarvoa alentavalta kohtelulta ja suoranaisilta päällekkäisyyksiltä”.

¹⁸⁹ Koskinen (1985), s. 3, 55. Henkilökunnan mielialoista ja aikakauden sisäisen poliisin Valpon toiminnasta kuvaavaa on, että eläköityneestä kantahenkilökunnasta käytetty lyhenne evp (ei vakinaisessa palveluksessa) sai uuden merkityksen, ”evp.= ei vielä pidätetty”.

¹⁹⁰ Rumpunen, Kauko I. (toim): *Veitsen terällä. Suomen tie läpi vaaran vuosien 1944–1962*. 2014, Rumpusen kirjoittamassa esipuheessa, s. 5.

Edellä oleva kuvaa sitä kauhun tasapainon asetelmaa, jossa tutkimusajankohtana maailmalla elettiin. 1950-luvun atomiaseiden kehitys aiheutti myös pääkaupunkiseudun puolustuksen suunnittelulle merkittävän lisähaasteen. Väestönsuojelun ja evakointien valmistelu näyttytyy arkistomateriaalin perusteella olleen näkyvässä osassa yhtenä puolustussuunnittelun elementtinä. Sama näkyy esimerkiksi 1950- ja 60-luvulla pääkaupunkiseudulle rakennetuissa kerrostaloissa ja muussa infrastruktuurissa rakenteisiin sijoitetuina väestönsuojina ja muina maanalaisina tiloina. Kasvavan infran suunnittelussa oli otettava huomioon myös väestönsuojelliseen varautumiseen liittyvät näkökohdat. Maailmansodan aikaiset Helsingin pommitukset ja maailmalta kantautuneet uutiset atomiaseiden koeräjäytyksistä muistuttivat ilma-aseen tuhovoiman potentiaalista.

Suunnitteluperusteiden haasteet ja niiden monimuotoisuus tarkentuivat vuosi vuodelta, niin erilaisten sopimusten reunaehtojen kuin ylemmän johtoportaan perusteiden kautta. Pitää kuitenkin muistaa, että suunnittelutyöhön osalliset olivat ainakin vielä ensimmäisellä suunnittelukierroksella sodankäyneitä veteraaneja, pääosin myös seuraavaa operaatiokäskyä laadittaessa. Suunnittelijoiden vaihtuvuus saattoi myös haastaa suunnittelutyön sujuvan etenemisen, sillä etenkin yleisesikuntaupseerit kävivät joissain tapauksissa sotilaspiireissä vain ”kääntymässä”¹⁹¹.

Näiden kuvattujen haasteiden lisäksi oli vielä yksi aikakauden suunnittelutyöhön vaikuttanut tekijä, joka tulee suunnittelun taustoittamiseksi selvittää. Jostakin piti nimittäin saada vanhentuvan, sodanaikaisen materiaalin tilalle ajanmukaisempaa ja vaatimukset täyttävää aseistusta ja materiaalia. Tällä oli luonnollisesti vaikutusta joukkojen käyttöön, yksinkertaisesti jo yksittäisten aseiden tuliaseman vaatimusten ja aseiden kantaman ja vaikutusetaisyyden vuoksi. Liikekannallepanon näkökulmasta taas aseiden käyttökunto, varastointivaatimukset ja ampumatarvikkeiden käyttöön saanti vaikuttivat suunnitelman toteuttamiskelpoisuuteen. Unohtaa ei voi myöskään kuljetusvälineitä, kuten esimerkiksi tykin vetäjiksi tarvittavia hevosia tai ajoneuvoja.

Aseiden ja sotamateriaalin haastava tilanne sotien jälkeen – ”Uffaril oli broukku ja puskajussil käjru”¹⁹²

Sotien jälkeen ei uusia ase- ja materiaalihankintoja tehty noin kymmeneen vuoteen. Tästä syystä olemassa oleva, pääosin sodanaikainen kalusto pääsi vanhenemaan paikoitellen todella huonolle tasolle. Olemassa oleva kalusto kului koulutuskäytössä sen lisäksi, että aikakauden tekninen kehitys ajoi sen ohi.¹⁹³

Helsingissä ja Uudellamaalla tämä tarkoitti muun muassa sitä, että kalusto vanheni yksittäisten sotilaiden käsiaseistuksesta alkaen, puhumattakaan esimerkiksi raskaammasta aseistuksesta ja ajoneuvoista. Esimerkiksi Santahaminassa JP 2 luopui koulutuskäytössä olleesta huonokuntoisesta T-26E- ja T-38KV-vaunukalustosta vuonna 1956. Samalla päättyi myös panssarivaunujoukkueen koulutus. Ilmatorjunta-aseistus ei kyennyt vastaamaan aikakauden lentoaseen kehitykseen enää juurikaan ja it-aseita

¹⁹¹ Järnefelt, Gösta, 6.11.1992. Haastattelumateriaali Ohto Mannisen yksityiskokoelma, materiaalin kopio kirjoittajan hallussa. Pitkään HelSp:n toimistopäällikkönä palvellut Järnefelt kuvaa etenkin SKK:n käyneiden vaihtuneen tiuhaan, samaan aikaan kun operatiivinen toimisto ja järjestelytoimisto pyrkivät ”*sortamaan toisiin*”.

¹⁹² ”*Upseerilla oli Browning-pistooli ja jääkärillä kiväär?*”, Janzon (1998), s. 84.

¹⁹³ Kesseli (2005), s. 86.

valmistauduttiin yhä enenevässä määrin käyttämään esimerkiksi maahanlaskun torjunnan tukemiseen, kuten seuraavissa pääluvuissa esitetään. Pääkaupunkiseudun rannikon torjuntakyvyn kannalta oleellisen rannikkotyökistön aseistuksessa jopa 80 prosenttia järeimmistä tykeistä oli sijoittamatta aseisiin. Osa näistä tykeistä oli lisäksi huonossa kunnossa. Helsingin edustan merialueen puolustuksen kannalta laivaston tilanne oli huono. Taistelualuksista 98 prosenttia arvioitiin 1950-luvulla olevan uudistamisen tarpeessa, ja noin joka seitsemäs alus oli välttävästi koulutuskelpoinen. Sotakelpoinen aluskanta puuttui lähes tyystin.¹⁹⁴

Kokonaisuutena merivoimien kyky eteläisen rannikon puolustukseen oli tässä vaiheessa hyvin vajavainen. Jatkosodan lopulta lähtien alkanut meripuolustuksen taistelukyvyn rapautuminen pysähtyi vasta 1950-luvun lopulla toteutuneiden hankintojen myötä. Säämänen uskoo, etteivät meripuolustuksen kyky ja valmius maihinnousun torjuntataisteluiden käymiseen olleet parantuneet 1950-luvun alussa sotien jälkeisen tilanteeseen verrattuna. Suunnitelmavalmius oli kyllä parantunut, mutta liikekannallepano- ja perustamissuunnitelmien laadinta oli yhä kesken, samoin kuin materiaalihankinnat olivat jääneet suunnitelman tasolle.¹⁹⁵

Välirauhansopimuksessa vuonna 1944 määritetyn veloitteen mukaan Suomen miehittämiltä alueilta peräisin oleva materiaali tuli luovuttaa Neuvostoliitolle. Sitten Pariisin rauhansopimus antoi luvan ylläpitää sotamateriaalia ainoastaan sopimuksen enimmäisvahvuuden mukaisille joukoille. Sopimuksessa ei tosin puhuttu reserveistä, joka asevelvollisuusarmeijassa oli olennaisin osa kenttäarmeijaa. Koska asevoiman vahvuus oli sodassa ollut moninkertainen, oli Suomella hallussaan huomattava määrä liikamateriaalia. Aikaisempi tutkimus on selvittänyt sekä Neuvostoliiton että Ison-Britannian tahtotiloja ylimääräisen materiaalin luovuttamisesta. Tulkinta onkin, että Neuvostoliitto ei katsonut niinkään pahalla ylijäämän pysymistä suomalaisilla, kun taas sotien jälkeen Suomea kohtaan varsin epäluuloisesti suhtautuneet britit vaativat materiaalin luovuttamista. YYA-sopimuksen myötä oli Neuvostoliiton silmin jopa edullisempää, että Suomella olisi kyky aseistaa oma reservinsä.¹⁹⁶

Mitään ei vuosien odottelun aikana hävitetty, ja aseet säilytettiin varikoissa. Eri käänteiden jälkeen materiaali saatiin kuitenkin pitää. Virallinen hyväksyntä YYA-kumppanilta saatiin olympiavuonna 1952. Liikamäärän vuoksi Suomelle oli nyt mahdollista varustaa kevyellä aseistuksella karkeasti noin 600 000 miehen armeija. Myös liikekannallepanon järjestelyihin tällä oli suuri merkitys, esimerkiksi varastoinnin ja varikkojen kehittämisen näkökulmasta.¹⁹⁷

Määrärahojen niukkuuden vaikeimmat ajat ajoittuvat sotia seuranneisiin vuosiin, mutta 1940-luvun lopulta lähtien tässäkin osa-alueessa koettiin tasaisen kasvun jakso 1960-luvulle saakka. Ensimmäinen laaja hankintoihin liittyvä tarvekartoitus valmistui

---

¹⁹⁴ Kesseli (2005), s. 90. Ks. myös Suomen sotilasmaantieteellinen ja sotilaspoliittinen asema mietinnöstä *Merivoimien komentajan asettaman toimikunnan mietintö meripuolustusohjelmaksi kustannuksineen 1950*, Pe Op-os erikoisjärjestelmiin kootut asiakirjat, mietintöjä ja näkökohtia Suomen turvallisuuspolitiikasta 1949–66. T-26965/62, KA, s. 64 sekä Suominen (toim.) (1971), s. 119.

¹⁹⁵ Säämänen (2017), s. 190, 311.

¹⁹⁶ Kesseli (2005), s. 89 sekä Palokangas, Marko: Aseiden liikamäärän kohtalo. *Veitsen terällä. Suomen tie läpi vaaran vuosien 1944–1962*. 2014, s. 81. Ks. myös Ratinen (2009), s. 45–48 sekä Tynkkynen (1996), s. 249.

¹⁹⁷ Palokangas (2014), s. 85, Kesseli (2005), s. 89. Palokankaan tulkinnan mukaan tämä antoi sekä mahdollisuuden asevelvollisuuteen pohjautuvan alueellisen puolustuksen kehittämiseksi että sissisodan mahdollisuuksien pohtimiseen.

vuonna 1949. Siinä haluttiin kohdentaa 110 miljardia markkaa pääosin panssarintorjunta-aseisiin, panssarikalustoon, ilmavalvontaan, lentokoneisiin, tykistöön sekä viestimateriaaliin. Kaikki nämä olisivat olleet omiaan myös pääkaupunkiseudun puolustukseen, sillä uhkakuvaksi muodostunut maihinnousu ja sen torjunta edellyttivät näitä kaikkia. Samana vuonna valmistui myös laivanrakennussuunnitelma. Suunnitelma osoittautui liian kunnianhimoiseksi, eikä toteutunut. Selvitys uusittiin 1951–52, jolloin lopputulemaa pidettiin realistisempänä. Selvitystoimikunta tuotti hankintojen toteuttamiseksi A- ja H-ohjelmat eli alku- ja hätäohjelmat, joista ensimmäinen suunniteltiin 1950-luvun puoliväliin mennessä toteutettavaksi ja jälkimmäinen laajempi kokonaisuus pidemmän aikavälin kehitysohjelmaksi.¹⁹⁸

A-ohjelma painottui täydennyskoonpanon kokoisen asevoiman materiaalin täydentämiseen. Sen pääosissa olivat pääkaupunkiseudun näkökulmasta myös tärkeät meri- ja ilmavoimat, joskin maavoimiinkin saatiin esimerkiksi viestimateriaalia, käsiaseita ja ajoneuvoja. Maavoimat sai 1950-luvun lopulla jonkin verran uusia sinkoaseita, kuten kevyt ja raskas sinko, englantilaisia panssarivaunuja sekä kenttäradioita. Ilmavoimien hävittäjiä hankittiin vuonna 1953 välejään Suomea kohtaan lientäneestä Isosta-Britanniasta. Merivoimat sai jonkin verran uutta materiaalia viimeistään vuonna 1955 käynnistyneiden perushankintojen myötä. Kiinteiden rt-pattereiden kunnostukset, alushankinnat ja tutkat eivät vielä juurikaan parantaneet maihinnousuntorjunnan kykyä 1950-luvun puolivälissä, mutta pysäyttivät ainakin laskusuuntaisen kehityksen. Aikalaisarvion mukaan rannikkoilmavalvonta, rannikko- ja it-tykistö sekä merivoimien toimintamahdollisuudet olivat jo paremmalla tolalla 1950-luvun lopulla.¹⁹⁹

Yllä kuvatun perusteella pääkaupunkiseudun puolustussuunnittelun näkökulmasta suurimmat asemateriaalin haasteet liittyivät meri- ja ilmavoimiin, ilmapuolustukseen ja rannikkotykistöön. Käsiaseiden tilanne oli hyvä ja panssarivaunuhankintojen kohdentaminen koski pääkaupunkiseutua välillisesti, joukkojen Helsingin suuntaan käskettyjen reservitehtävien vuoksi. Jalkaväen taistelun kannalta keskeisten aseiden ja välineiden, kuten viestivälineiden, tykistön ja raskaan materiaalin kuljetuskaluston, on tulkittava olleen määrältään ja laadultaan vaatimattomalla tasolla. Johtopäätös onkin, että kaluston puolesta kaikkein parhaiten olisikin pystytty toteuttamaan pääkaupunkiseudun puolustuksen suunnitelmien ensimmäinen vaihe, sisäisen turvallisuuden ylläpito: kohteiden suojaaminen ja yllätyksellisen hyökkäyksen torjunta olisi voitu aloittaa saatavilla olevan käsiaseistuksen turvin.

Tämän tutkimuksen aikarajauksen toisella puoliskolla, siis Porkkalan palautuksen jälkeen, hankinnat etenivät vuonna 1957 valtioneuvostolle esitellyllä H-ohjelmalla. Lopulta vain osin toteutuneella ohjelmalla tähdättiin 10 vuoden periodilla suorituskyvyn nostoon useiden kuukausien taistelukyvyn saavuttamiseksi. Yhdessä vuosikymmenessä kyettäisiin järjestämään kotimainen sotatarviketeollisuus ja ulkomaiset hankinnat pidemmän aikavälin mahdollistamiseksi. Myös ilmatorjunta-aseita ja lisää ilmavoimien konekalustoa saatiin ohjelman edetessä. Ilmatorjunta, jolle pääkaupunkiseutu oli ehdoton painopistealue, ei kuitenkaan saavuttanut ilmapuolustuksen kannalta sellaista kykyä tutkimusajankohtana, mitä olisi vaadittu. Materiaaliyhteistyö

---

¹⁹⁸ Kesseli (2005), s. 91–92.

¹⁹⁹ Ibid., s. 94–95 sekä Säämänen (2017), s. 189–190. Ks. *Suomen puolustusvoimat ennen ja nyt 1959*, s. 147 sekä Liimatta, Hannu. *Toimikunnat valmistelevat sinkobankintoja*. Liimatta (2021), s. 244–246.

Neuvostoliiton kanssa käynnistyi myös 1950-luvun kuluessa ja kiihtyi entisestään 1960-luvulla, etenkin vuoden 1961 noottikriisin jälkeen. Tämä poiki uuden kehittämissohjelman vuonna 1962 ja aikanaan siirsi Suomen ohjus- ja hävittäjäaikakaudelle, rauhansopimuksen rajoitteista huolimatta. Merivoimien kalustotilanne koheni edelleen 1960-luvun edetessä.²⁰⁰

Sotien jälkeisinä, etenkin liittoutuneiden valvontakomission aikaisina vuosina ilmavoimien toimintaa leimasi kalusto- ja henkilöstöpula sekä rajoitteet. Rauhan ajan organisaatioon ja tukikohtiin siirtyminen saatiin valmiiksi Lapin sodan jälkeen vuoden 1945 lopulla. Monenkirjavasta kalustosta lentokuntoisia hävittäjäkoneita oli ennen rauhansopimuksen mukana tuomia rajoitteita noin 150 kappaletta ja pommituskoneitakin vielä 64. Rauhansopimuksen myötä rajoitteeksi muodostui seuraaviksi vuosikymmeniksi 60 konetta ja pommikoneet kiellettiin kokonaan. Satoja koneita romutettiin tämän seurauksena lähivuosien kuluessa.²⁰¹

Lentojoukkojen toiminta oli lamaannuksissa vuoteen 1949, jolloin päästiin aloittamaan osasto- ja ilmataisteluharjoitukset. Tilanne koheni hiukan vuoden 1952 puolustusvoimauudistuksen jälkeen, jolloin ilmavoimat järjesteltiin uudelleen. Aiemmat lentorykmentit muutettiin lennostoiksi, joissa oli hävittäjälaivueita. Ilmavoimien komentajaksi tuli samana vuonna eversti Reino Artola, joka sittemmin toimi 1950-luvun lopulla komentajana Uudenmaan sotilasläänissä. Vuonna 1953 saatiin ensimmäiset kuusi kappaletta Vampire-suihkukoneita. Vanhentuneesta, sotien aikaisesta kalustosta luovuttiin vuonna 1954.²⁰²

Uudistuksista huolimatta muualla maailmassa ilmasotataidon ja teknologian kehitys ajoi Suomen ohitse. 1950-luvulla Helsingin ilmatilan loukkauksen estämiseksi ei ollut paljon tehtävissä, Visurin mukaan yhdysvaltalaiset lentelivät halutessaan Suomen halki tiedustelulennolle Neuvostoliittoon.²⁰³

Koska muuta kalustoa ei 1950-luvulla juuri ollut, perustui ilmatilan valvonta pääasiassa lentämällä tapahtuvaan valvontaan. Asiassa edettiin kuitenkin hivenen uusien valvontatutkien myötä vuosikymmenen lopulla. Ilmavalvontasuunnitelma oli hyväksytty vuonna 1954 ja ilmavalvonta-asemien toimeenpano vietin läpi seuraavien kahden vuoden kuluessa, kun kymmenen ensimmäistä saatiin perustettua. Valvonnassa oli sekä viestiyhteyksiin, alueisiin, lentokorkeuteen ja etäisyyteen liittyviä rajoitteita²⁰⁴. Johtamisjärjestelmään saatiin parannuksia 1960-luvun alussa linkkiasemien myötä ja tieto saatiin välitettyä nopeammin. Vuoden 1961 loppuun mennessä, tämän tutkimuksen ajallisessa taitteessa, Suomella oli jo 19 kiinteää ja kymmenen liikkuvaa tutka-asemaa. Näistä uusimmat kykenivät 10–20 kilometrin lentokorkeuden valvontaan, mikä oli oleellinen lisä Helsingin alueen puolustukselle, esimerkiksi merkittä-

---

²⁰⁰ Kesseli (2005), s. 107 sekä Visuri (2007), s. 193. MiG-hävittäjiä ostettiin jo 1960-luvun alussa Karjalan lennoston, mutta (pääkaupunkiseudun ilmapuolustukselle erityisen tarpeellisten) ilmatorjuntaohjuksien hankinnasta luovuttiin tuolloin Yhdysvaltain kielteisen asennoitumisen vuoksi.

²⁰¹ Koskinen (1985) s. 91 sekä Laukkanen, Jyrki: *Tehtävä taivaalla. Suomen ilmavoimat 100 vuotta*. Koala-kustannus, 2017, s. 141–143. Rauhansopimuksen rajoitus, ks. Finlex: Valtiosopimukset: 1947: 20/1947, 13. artikla. [https://finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1947/19470020/19470020_2], katsottu 8.11.2020.

²⁰² Laukkanen (2017), s. 151–155, 159. 1.12.1952 muodostetuista 1.–3. Lennostosta tuli 1.1.1957 alkaen Hämeen lennosto (Luonetjärvi), Satakunnan lennosto (Pori) sekä Karjalan lennosto (Utti).

²⁰³ Laukkanen (2017), s. 159.

²⁰⁴ Alueellinen rajoite Etelä-Lappi, Kainuu, Norjan raja, lentokorkeuden rajoite yli 10 000 metriä sekä etäisyyden rajoite ulottuvuus, joka oli vain kymmeniä kilometrejä rajalta.

vien lentokenttien vuoksi. Koska Lapin alueen merkitys etenkin ilmatilan osalta korostui tutkimusajankohtana, olisi resursseja suunnattu monelta osin myös sinne, joten pääkaupunkiseudun ilmatilan valvonnan kyky oli silti vaatimaton.²⁰⁵ Kuitenkin jo vuoden 1955 ilmapuolustusharjoituksessa toimittiin edistyksellisesti yli puolustushaarojen rajojen. Ilmavalvonnan viestiyhteyksiä testaavaan harjoitukseen osallistui henkilöstöä sekä ilmavoimien esikunnasta, merivoimista että Uudenmaan sotilasläänistä.²⁰⁶

Onnistuneiden vuoden 1953 Vampire-hankintojen jälkeen konetyyppiä hankittiin harjoitusversiona lisää vuosina 1955–56. Samalla käynnistettiin toimenpiteet MiG-torjuntahävittäjien hankinnasta, jonka päätös tehtiin samoihin aikoihin, kun seuraavassa luvussa kuvattu uhkakuva tarkentui kohti yllätyshyökkäystä 1960-luvun alussa. Hävittäjät saatiin Suomeen vuonna 1963, joten siirtyminen moderniin hävittäjätorjunnan aikakauden ei mahdu tämän tutkimuksen tarkasteluun, vaikka MiG-kalusto olisikin parantanut eteläisen rannikon hävittäjätorjunnan suorituskykyä. Kuitenkin vuosina 1958–1962 lentotoiminta kehittyi ja rinnan hankittujen ja ylläpidettyjen harjoitus- ja koulutuskoneiden myötä myös henkilöstön suorituskyky ja ammattitaito nousi, hitaasti mutta varmasti.²⁰⁷ Tämän tutkimuksen aikarajauksessa eteläisen rannikon merialueen puolustukseen, pääkaupunkiseudun ilmatorjuntaan sekä eteläisen Suomen hävittäjätorjuntaan valmistauduttiin kuitenkin vielä pääosin vanhalla materiaalilla.

Maavoimien tilanne parani 1960-luvulla mm. Neuvostoliitosta saatujen T-54/55-vaunujen, kenttätykkien, käsiaseiden, uuden ilmatorjuntakaluston ja huomattavan ajoneuvo- ja viestimateriaalimäärän vuoksi. Uuden rynnäkkökiväärin (RK 62) kotimainen tuotanto aloitettiin, mutta kesti vielä vuosia, ennen kuin rynnäkkökivääristä tuli kiväärin sijaan yleisase, joten siitäkään ei vielä 1960-luvun alussa ollut suorituskyvyn nostajaksi. Kivääri, pikakivääri ja konepistooli säilyivät jalkaväen aseistuksena käytännössä tämän tutkimuksen tarkastelujakson ajan. Englannista saatiin myös panssarintorjuntaohjuksia, ja muutoinkin panssarintorjuntaan haluttiin kiinnittää yhä enemmän huomiota. Silti esimerkiksi vuoden 1953 Helsingin puolustamiseksi laaditussa suunnitelmassa (ks. alaluku 4.1) panssarintorjuntaa suunniteltiin paljolti myös vanhojen 75 K/40 -panssarintorjuntatykkien suorituskyvyn varaan, ruhtinaallisten seitsemän panssarintorjuntakiväärin ja 129 panssarinyrkin lisäksi. Aiemmin kuvattuun linnoitusketjuun suunniteltiin ikivanhoja 88 mm:n ilmatorjuntatykkejä vielä 1970-luvulla. Tykistön osalta nyt tutkittavalla ajanjaksolla ei tapahtunut ainakaan asemateriaalin osalta merkittäviä kehitysaskelaita, sillä Kesselin aselajitutkimuksen mukaan jatkosodan jälkeen jouduttiin toimimaan lähes kaksi vuosikymmentä sodan aikaisella tykkikalustolla. Joka tapauksessa 1950-luvun tilanne, jossa varusmiehet harjoittelivat lähinnä toisen maailmansodan varusteilla, alkoi vähitellen kohentua.²⁰⁸

---

²⁰⁵ Tynkkynen & Jouko (2007), s. 75–76 sekä Pajunen, Jussi: *Tulisuluista tappioiden tuottamiseen. Vuosisata suomalaista ilmatorjuntataktiikkaa 1919–2019*. Edita, Keuruu 2019, s. 293–296.

²⁰⁶ UudSIE:n:n asiak n:o 95/5/sal 7.4.1955. T-20184/9, KA.

²⁰⁷ Laukkanen (2017), s. 159–161, 193–194, 196. Erilaisia konetyyppejä hankittiin tarkasteltavan jakson aikana, kuten Folland Gnat Mk.1 -torjuntahävittäjä (13 kpl 1958), GN-tyypin koneet vuonna 1960, sekä koulutusta-soa parantaneet Fouga CM 170 Magister -suihkuharjoituskoneet 1950-luvun lopulla.

²⁰⁸ Ibid.; Visuri (2007), s. 193; Ahto (2005), s. 41; Pst-tykit – ja aseet, ks. JP2 asiak n:o 1/OT/11 a sal 2.1.1953, T-20184/6, KA sekä HelSpE:n asiak n:o 133/Järjsto/11 a sal 25.7.1953, liite 8, T-20184/6, KA. Ks. myös Puolustusvoimien verkkosivut, Puolustusvoimien historia [<https://puolustusvoimat.fi/web/historia/puolustusvoimien-historia>], katsottu 19.2.2021. Tykistön osalta ks.

Rannikkotykkistön osalta ensimmäinen merkittävä helpotus oli Pariisin rauhan sopimus vuonna 1947, sillä siihen ei kirjattu valvontakomission taannoisia erityisvaatimuksia Helsingin edustan rannikkotykkien kaliiperin suhteen, jolloin voitiin alkaa suunnitella raskaiden tykkien käyttöä pääkaupunkiseudun rannikonpuolustukseen. Toinen suuri muutos oli vuoden 1959 päätös siirtää järeitä, 305 mm:n tykkejä takaisin sijoituspaikoilleen linnakkeille. Näitä olivat Helsingin edustalla Isosaari ja Kuivasaari sekä Hangossa Russarö. Muutokseen saakka tykit olivat olleet varastoituna eri alueille, ja niiden valmius oli jopa kuukausia kestävän tykkien siirto-operaation varassa. Rannikkotykkistössä alkoi tutkimusajankohtana läpi kylmän sodan kestänyt kehityskausi, jonka myötä sen suorituskyky oli kylmän sodan myöhemmissä vaiheissa merkittävä. Joukot olivat 1970–80-luvuilla korkeassa valmiudessa hyvässä kunnossa olevilla linnakkeilla ja raskaiden aseiden kanssa. Uutena joukkotyypinä tulivat lisäksi rannikkojääkäripataljoonat. Niiden pitkin rannikkoa toimeenpanemien vastahyökkäysten avulla merimiinoituksen ja rannikkotykkistön heikentämisen mähinnousun torjunta suunniteltiin viimeisteltävän.²⁰⁹ Tämä suorituskyky ei kuitenkaan kata kuin aivan loppuosan tämän tutkimuksen aikarajauksesta.

Yhteenvedona tutkimusajankohdan pääkaupunkiseudun materiaalitylanteesta voidaan todeta, ettei se ollut alkuun yhtään sen parempi kuin liikekannallepanon valmistelussa ja varikkojen varastoinnissa. Tällä oli eittämättä vaikutusta myös joukkojen taistelukykyyn. Ensimmäisen suunnittelukierroksen aikainen materiaali oli vanhaa ja osin käyttökelvotonta. Esimerkiksi merivoimien olisi ollut hankala toteuttaa sille annettu ja sodan ajan tehtäviä rannikon puolustamiseksi. Tarkastelujakson kuluessa tilanne parani kuitenkin monin tavoin. Liikekannallepanokyky saavutettiin uudelleen ja materiaalitylanteen kohentui. Lähtökohdat kohti 1970-luvun alueellista puolustusjärjestelmää olivat merkittävästi parantuneet.

Kesseli, Pasi: *Tykistö taistelee tulellaan – tykkistöaktiivien kehitys Suomessa itsenäisyytemme aikana*. Edita, Keuruu, 2017, s. 199. It-tykit 1970-luvulla, Wuorenheimo (Mannisen haastattelussa 1992).

²⁰⁹ Tynkkynen ja Jouko (2007), s. 79–80 sekä Pohjanvirta, Yrjö: Järeä rannikkotykkistömme. *Tiede ja Ase n:o 35*, 1977, s. 185.

HELSINGIN SOTILASLÄÄNIN PUOLUSTUSSUUNNITTELUN HAPAROIVAT ENSIASKELEET 1949–52

Voidakseen ymmärtää pääkaupunkiseudun puolustussuunnitelmien perusajatuksen tulee ensin perehtyä ylimmän johdon suunnitelmiin. Kaikki taktisen tason suunnitelmat perustuivat strategiselta tasolta, siis Puolustusvoimain pääesikunnasta, annettuihin käskyihin ja ohjeisiin. Ensimmäisen suunnittelukierroksen alussa laaditut suunnitteluasiakirjat perustuivat uhkakuvaan, jossa Suomeen hyökkättäisiin lännestä. Asetelma muutti totaalisesti pääkaupunkiseudun aseman yhdeksi keskeiseksi operatioalueeksi. Syvennymme näihin asetelmiin seuraavaksi, ennen kuin tarkastellaan luvun pääsisältöä, ensimmäisiä sotien jälkeisiä pääkaupunkiseudun puolustussuunnitelmia.

3.1 Puolustusvoimain pääesikunnan perusteet suunnittelun käynnistämiseksi

Puolustusvoimain pääesikunnassa laadittiin kesällä 1945 muistio *Sotilaallisesta asemastamme ja armeijamme tehtävistä nykyoloissa*. Säämäsen mukaan se on luultavasti ensimmäinen Lapin sodan päättymisen jälkeen laadittu sotilaallinen uhka-arvio, jossa käsiteltiin Suomen sotilaspoliittista asemaa sekä maahan suuntautuvaa sotilaallista hyökkäystä.²¹⁰

Muistiossa arvioitiin, etteivät Neuvostoliitto, Ruotsi tai Saksa aiheuttaneet Suomelle sotilaallista uhkaa. Liittoutuneiden välinen konflikti Euroopassa nähtiin potentiaalisesti mahdollisuudeksi, jossa tilanteen eskaloituminen voisi aiheuttaa uhkan myös Suomelle, jolloin jouduttaisiin taistelemaan joko Neuvostoliiton rinnalla, sotilasliitossa sen kanssa tai yksin. Edellytyksenä itsenäiselle puolustukselle pidettiin liikekannallepano- ja operatiivisia valmisteluja, jotka esitettiin aloitettavaksi pikaisesti. Muistio toimi pohjana myös myöhemmälle puolustusrevision mietinnölle, samoin kuin Puolustusvoimain pääesikunnan 1950-luvun alun uhka-arviolle²¹¹.

Puolustusrevision laatima mietintö vuodelta 1949 oli yllä esitetyn arvion kanssa samansuuntainen. YYA-sopimus vaikutti voimakkaasti uhka-arvioon, jossa Neuvostoliiton uhka suljettiin pois²¹². Revision arvion mukaan Etelä- ja Lounais-Suomen alueet olivat uhkakuvien kannalta kaikkein tärkeimmät. Lapin alue koettiin myös merkitykselliseksi, mutta ei oman toiminnan kannalta kriittiseksi alueeksi. Puolustusrevision mietinnössä ei nimetä hyökkääjää. Siinä todetaan, että todennäköisin uhka on lännen ja idän välisen kriisin kärjistymisen vaikutukset Suomen alueella. Suomen ilmatilan arvioitiin olevan lännelle tärkeä lentoreitti kohti Neuvostoliittoa. Joukon ja Tynkkysen mukaan oli hyökkääjä sitten kuka tahansa, Neuvostoliitolle ei haluttu

²¹⁰ Säämänen, Juuso: Taistelualusten hankintasuunnitelmat kylmän sodan ensimmäisinä vuosina. *Tiede ja Ase* n:o 68, 2010.

²¹¹ Ibid.

²¹² Jouko (2009), s. 67.

antaa syytä tai mahdollisuutta tulla puolustamaan Suomesta käsin omaa aluettaan. Puolustus piti kyetä hoitamaan itsenäisesti, ilman ulkopuolista apua²¹³.

Kuitenkaan Neuvostoliiton uhkaa ei puolustusvoimissa täysin unohdettu. Paasikivi kirjoitti tästä päiväkirjassaan ja Puolustusvoimain pääesikunnan operatiivisen osaston salaisessa analyysissä oli maininta, että puolustussuunnittelussa tulisi varautua puolustamaan maata niin idästä kuin lännestä tulevaa uhkaa vastaan²¹⁴. Tällainen dualistinen näkökulma näyttäytyy läpi kylmän sodan jatkuvana trendinä.

Uhkakuvien osalta tulevien vuosien perusta laadittiin keväällä 1951. Puolustusvoimain pääesikunnassa laadituissa arvioissa päädyttiin kolmeen erilaiseen uhkamalliin, jotka tulivat leimaamaan uhkakuvia läpi koko 1950-luvun. Tuossa arviossa hyökkäys olisi suuntautunut Suomeen joko Pohjois-Norjan, Pohjois-Norjan ja Itämeren suunnasta tai Norjasta, Ruotsista ja Itämereltä. Näin länsivallat olisivat voineet sitoa Neuvostoliiton joukkoja sivusuuntaan, taistelujen painopisteen ollessa Keski-Euroopassa. Samalla olisi voitu luoda tukialue Neuvostoliittoon suuntautuvaa hyökkäystä varten.²¹⁵

Norjasta tulevan hyökkäyksen tavoitteena oli estää Neuvostoliiton eteneminen Atlantille. Samassa skenaariossa lännen tavoitteena olisi ollut, Suomen pohjoisosia hyödyntäen, saavuttaa Murmanskin ja Leningradin välinen rautatie sekä taata pääsy Jäämerelle. Vaihtoehdossa B hyökkäys suuntautui Lapin alueen lisäksi myös eteläisen Suomen alueelle (ks. kuva ohessa). Itämeren suunnasta tulevan hyökkäyksen ensimmäiseksi tavoitteeksi kuvattiin Ahvenanmaan valtaus Itämeren turvaamiseksi ja Ruotsin painostamiseksi. Seuraavaksi olisi vallattu Hangon ja Porkkalan välinen alue sekä neuvostorintaman eteläisen sivun painostamiseksi että Neuvostoliiton vaikutuksen eristämiseksi pois Itämereltä. Edelleen kolmantena tavoitteena olisi ollut Suomenlahden vapaan merenkulun takaaminen.²¹⁶

Etelärannikko oli maihinnousun kannalta haasteellinen, mutta mahdollinen alue. Satamien käyttöön saanti oli edellytys lisäjoukkojen maahan tuomiselle. Maahanlaskujoukkojen nähtiin olevan käyttökelpoisempia Etelä-Suomen alueella kuin pohjoisen suunnalla. Vaihtoehdossa B vihollinen pystyi halutessaan tuomaan vuorokaudessa maihin 135 pataljoonaa, joskin tätä määrää pidettiin epätodennäköisenä. Kaikkein tärkeimmät taistelualueet etelässä olivat Ahvenanmaa, Hanko sekä Rauman ja Porin välinen alue.²¹⁷

---

²¹³ Tynkkynen & Jouko (2007), s. 29.

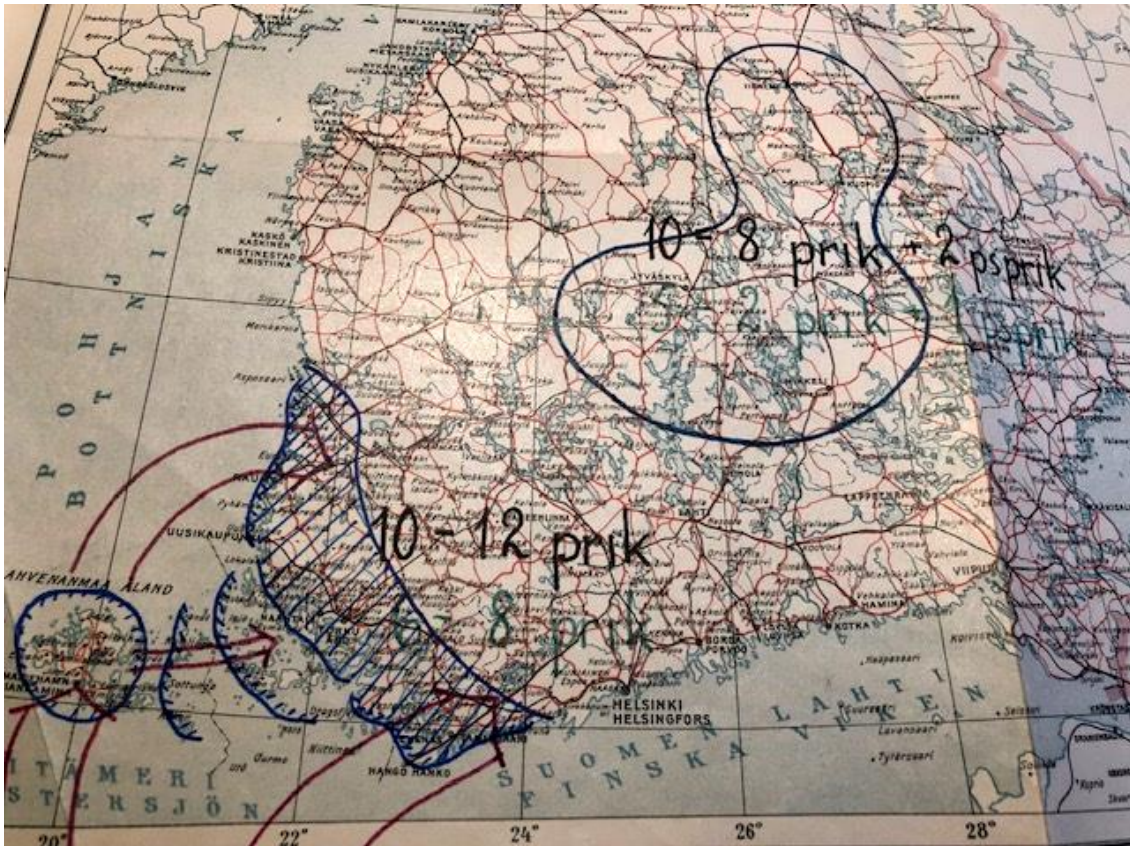
²¹⁴ Ibid., s. 29.

²¹⁵ Ibid sekä PvPE:n asiak ilman n:oa 4.4.1951, T-26965/68, KA.

²¹⁶ PvPE:n asiak ilman n:oa 4.4.1951, T-26965/68, KA sekä Tynkkynen & Jouko (2007), s. 32.

²¹⁷ Ibid.

Kuva 13. Tapaus B:n eteläistä rannikkoa käsittelevä skenaario. PvPE:n asiak ilman n:oa 4.4.1951, "Valtakunnan puolustusvoimain yleiset käyttösuunnitelmat", T-26965/68, KA.

Vaihtoehdossa C Ruotsin alueet olivat hyökkääjän käytössä. Tämä teki vaihtoehdosta ehkä epätodennäköisen, mutta samalla puolustajalle kaikkein vaikeimman. Tällöin hyökkäys voisi tulla eteläiselle rantamaalle, Merenkurkun yli sekä Lapin alueen kautta samanaikaisesti. Tavoitteet arvioitiin samankaltaisiksi kuin aiemmissa vaihtoehdoissa, mutta vihollismäärä oli suurempi ja maihinnousut helpompia Ruotsin alueen hallinnan vuoksi. Operatiivisen osaston analyysi päättyi toteamukseen ongelmallisesta YYA-sopimuksesta: Hyökkäysuhkan kohdistuessa Suomeen länsivaltojen taholta oltiin YYA-sopimuksen vuoksi suuresti riippuvaisia Neuvostoliiton sotasuunnitelmista.²¹⁸

Edellä oleva lause johtaa ajatukset Porkkalan laivastotukikohtaan. Sen merkitystä Suomen puolustuksen suunnittelijoille pitää arvioida myös siitä näkökulmasta, että pääkaupungille muodostamansa uhkan lisäksi se oli kuitenkin este myös lännestä suuntautuvalla hyökkäykselle. 2. Divisioonan vuoden 1951 alustavassa puolueettomuuden vartioinnin suunnitelmassa todetaan, että maihinnousuyrityksen torjuntaa suunniteltaessa on otettava huomioon, että maihinnousuyritykseen voi hyökkääjä ryhtyä käytännöllisesti katsoen missä tahansa vastualueen rannikolla²¹⁹.

Aiempien tutkimusten arvioita siitä, että länsivaltojen hyökkäys sisällytettiin uhkamalleihin lähinnä YYA-sopimuksen mahdollisten konsultaatioiden vuoksi vailla todellisuus pohjaa, voidaan Säämäsen mukaan ainakin 1940-luvun lopun osalta kumota.

²¹⁸ PvPE:n asiak ilman n:oa 4.4.1951, T-26965/68, KA.

²¹⁹ PvPE:n op.käskyn nro 7 perusteella laadittu alustava suunnitelma puolueettomuuden suojaamiseksi LSV-alueella. T-22003A/3, KA.

Esimerkiksi merivoimat valmistautui länsivaltojen suurmaihinnousun torjuntaan läpi 1940-luvun lopun. Myös Sotakorkeakoulun oppilaat suorittivat maastontiedusteluja lounais- ja länsirannikolla uhka-arvioissa mahdollisina pidetyillä maihinnousualueilla. Säämänen pitää mahdollisena, että karttatarjoitusten yhteydessä arvioitiin Neuvostoliiton maihinnousuoperaatioiden toteuttamismahdollisuuksia, koska Suomen rannikon maihinnousualueet olisivat olleet täysin samat kuin länsivaltojen maihinnousujoukoilla.²²⁰ Sama ajatusmaailma näkyy myös pääkaupunkiseudun puolustussuunnittelussa, kuten myöhemmissä pääluvuissa ilmenee. Suunnitelmia laadittiin ja sotapelejä pelattiin lännestä tulevaa hyökkääjää vastaan.

Tynkkynen väitöskirjan tulkinnan mukaan sijainti idän ja lännen välissä edellytti käytettävien toimintaperiaatteiden toteuttamiskelpoisuutta vihollisen hyökkäyssuunnasta riippumatta. Tynkkynen ei ole löytänyt virallisista asiakirjoista selvää vastausta, kumpi koettiin vaarallisempänä, idän vaiko lännen uhka. Näkyvämmät toimet kantahenkilökunnan perehdyttämiseksi ja operatiivisten valmistelujen toimeenpanemiseksi tehtiin lännen muodostamaa uhkaa vastaan²²¹. Tämäkin tukee tutkimuksen edetessä syntynyttä ajatusta siitä, että Helsingissä valmistauduttiin maahanlaskun ja maihinnousun torjuntaan, oli hyökkääjä sitten kuka tahansa.

Atomiasesta uusi suunnittelussa huomioitava uhka

Käsitykset sodankäynnin luonteesta pohjautuivat 1950-luvulla ennen kaikkea muutamia vuosia aiemmin päättyneen toisen maailmansodan kokemuksiin. Esimerkiksi brittiläisessä ajatusmaailmassa ydinaseiden käyttöä ja niiden aiheuttamia ongelmia käsiteltiin sekä sotilaiden kirjoittelussa että laajemminkin, mutta ydinaseiden aiheuttama uhka ei näkynyt joukkojen käyttöperiaatteissa, ainakaan vielä vuosikymmenen alussa. Kuitenkin 1950-luvun kuluessa, Korean sodan kiihdyttämänä, ydinaseiden käyttöä alettiin ajatella yhä enemmän Neuvostoliiton Keski-Eurooppaan muodostamaa uhkaa vastaan toimivaksi pelotteeksi, samalla kun tiedostettiin käytön riskit omien joukkojen ja siviiliuhrien kannalta. Ydinaseiden kehitys johti lopulta tilanteeseen, jossa mahdollisen sodan syttymisen arvioitiin olevan jopa koko sivilisaation loppu. Myöhemmin Uudenmaan sotilasläänin komentajaksi edennyt Reino Arimosen sijaan esitti varsin karun arvion artikkelissaan jo vuonna 1952. Arimo kirjoitti yhden atomipommin tuhoavan ensin koko Helsingin ja sitten vetypommin tuhoavan myös Helsingin lähialueet.²²²

Toisessa maailmansodassa Suomella oli ollut oma väestönsuojelujärjestelmänsä. Väestönsuojelupäällikkönä toimi tässä tutkimuksessa jäljempänä esille tuleva kenraaliluutnantti Aarne Sihvo. Ensimmäinen väestönsuojelulaki tuli voimaan ennen talvisotaa vuonna 1939. Siten 1950-luvun puolustussuunnittelussa ei aloitettu aivan puhtaalta pöydältä, sillä uudenlaisen haasteen eteen oli edellisten sotien aikana tehty jo paljon hyödyllistä työtä. Helsinki oli väestönsuojeluasioissa Suomessa edelläkävijä, sillä ensimmäinen väestönsuojeluyhdistys perustettiin Helsinkiin jo talvella 1941²²³.

²²⁰ Säämänen (2017), s. 122–123.

²²¹ Tynkkynen (1996), s. 303.

²²² Jouko, Petteri: Sienipilven suojissa. Brittiläisiä näkemyksiä ydinaseiden käytöstä taistelukentällä. *Tuleva sota. Ennustamisen sietämätön vaikeus*. Vesa Tynkkynen (toim.), Keuruu 2017, s. 257–258, 260–263; Penttilä (1988) sekä Arimo, Reino. Atomipommin ja vetypommin vertailua. *Sotilasaikakauslehti 4/1952*.

²²³ Haro, Matti: *60 vuotta Helsingin turvana. Helsingin Väestönsuojeluyhdistys r.y. 1941–2001*. Helsinki 2001, s. 12.

Japaniin maailmansodan lopulla vuonna 1945 pudotetut atomipommit ja niitä seurannut atomiaseiden kehitys toivat väestönsuojelun sodan jälkeen aivan uuteen rooliin. Muistissa oli myös talvi- ja jatkosodassa koetut, Helsingin pommitusten kauhut. Helsinki pääsi kuitenkin viime sotien pommituksissa muihin maailmansotaan osallistuneisiin maihin verrattuna vähin tappioin, vaikka esimerkiksi talvisodassa Helsinki oli yksi Neuvostoliiton valitsemista Suomen rintaman tärkeistä pommituskohteista. Selviytymiseen vaikuttivat onnistuneen ilmapuolustuksen ja ilmahälytysjärjestelyjen lisäksi evakuoinnit maaseudulle sekä rakennetut väestönsuojat. Sotien jälkeen Helsingin kalliosuojia kehitettiin edelleen väestönsuojaamistarkoitukseen.²²⁴ Samaan aikaan pääkaupunkiseutu nousi kotirintaman statuksestaan strategisesti merkittäväksi, mahdolliseksi taistelualueeksi, joka pakotti pohtimaan satojentuhansien ihmisten evakuoimista taistelujen alta pois.

Ennen talvisotaa Helsingissä oli kyllä tehty valmisteluja väestönsuojien rakentamiseksi, joskin ne olivat lähinnä sirpalesuojia tai kaivantoja puistoalueilla, eikä niitä ollut käytännössä kuin murto-osalle ihmisistä. Kaksi viikkoa ennen talvisotaa voimaan tullessa väestönsuojelulaissa määrättiin väestönsuojien rakentamisesta vuoden 1945 loppuun mennessä. Sodan aikana suojautumiskeinoina ja -paikkoina olivat omat kellarit, yleiset tilapäissuojat, harvat kallioleikkaukset ja vesi- ja viemäritunnelit.²²⁵

Väestönsuojelu tuli myös sotien jälkeen osaksi helsinkiläisten elämää monin tavoin. Uudisrakennuksiin tuli rakentaa määräysten mukaiset suojat ja koulussa opetettiin ”kotijoukkojen” väestönsuojelun perusteita. Omatoimisuus ja ”kotivara” haluttiin tuoda osaksi kansalaisen arkea²²⁶. Sisäasiainministeriön päätös uudisrakennuksiin rakennettavista suojatiloista kirjoitettiin 19.11.1954. Toimenpiteet asujaimistojen kartoittamiseksi alkoivat 1954–55, jolloin selvitettiin sodanaikaisten suojatilojen käytettävyys ja ylipäättään olemassa olevien rakenteiden hyödynnettävyys. Tulokset tuli raportoida kaupungin väestönsuojelutoimistolle. Uusi väestönsuojelua koskeva laki astui voimaan vuonna 1958. Tämän tutkimuksen tarkastelujakson loppuun ajoittuva, uudistettu laki vuodelta 1963, on edelleen tätä kirjoitettaessa voimassa. Lain mukaan kaksi prosenttia rakennuksen kerrosalasta on omistettava suojatiloille. Rakennusvelvoite laajeni sittemmin koskemaan Helsingin ja muiden keskusten lisäksi myös muuta Suomea. Vuonna 1969 väestönsuojia oli jo kaikissa Helsingin kaupunginosissa, kallioon louhittuna. Helsingin alle oli rakentumassa tunneliverkosto, joka oli jo useiden kilometrien laajuinen.²²⁷

Vuonna 1947 saatiin ensimmäinen laajempi selvitys atomipommin teknisestä puolesta. Samana vuonna sotilasaikakauslehdessä esiteltiin kaksiosainen artikkeli *Mitä jokaisen upseerin tulisi tietää atomipommista*, jolla voidaan arvioida olleen jo laajempi tiedonja-

²²⁴ Manninen (1993), s. 57 sekä Tuominen (2017), s. 25–26.

²²⁵ Tuominen (2017), s. 25–26.

²²⁶ Hännikäinen (2016).

²²⁷ UudSIE:n asiak n:o 393/Järjsto/13 sal T-20184/11, KA; Hännikäinen (2016), s. 8–9; Rajajärvi, Pekka: *Väestönsuojien rakentamisen historia ja käsikirja 1927–2016*. Pelastusalan keskusjärjestö, 2016; Aalto, Esa: Miten väestöä suojataan jatkossa. *Pelastustieto 1/2016* sekä Aalto, Esa: Sodassa on väestö suojattava. *Pelastustieto 1/2016*, s. 60–62. Nykyisestä rakennuskannasta 90 % sisältää väestönsuojan, ja viimeaikaisessa keskustelussa tätä rakentamisvelvoitetta on esitetty poistettavaksi. Luolien ja tunneleiden rakentaminen, ks. Juutilainen, Antti: *Prikaatimme mahdollisuudet taistella asutuskeskusalueella organisaation, koulutuksen ja sotavarustuksen kannalta tarkasteltuna*. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 988, 1969, s. 5. Juutilainen on saanut käyttöönsä työhön Helsingin sotilaspäivien esikunnan laatiman kartan Helsingin alla kulkevista tunneleista ja rakenteista.

kelun vaikutus silloisen upseeriston piirissä. Näissä ei kuitenkaan paneuduttu varsinaisesti ydinaseilta suojautumisen ongelmaan, vaan ennemminkin tuhovaikutusten teknisen näkökulman arviointiin.²²⁸

Sotien jälkeen perustetun puolustusrevision vuonna 1949 laatimassa asiakirjassa otettiin kantaa atomiaseisiin ja tulevaisuuden taistelukentän entistä suurempaa tuhoa aiheuttaviin suorituskykyihin. Revisio pohti myös pommisuojien rakentamista ja väestönsuojelun aktivointia sekä joukkotuhohäädien aiheuttamaa uhkaa siviileille. Väestönsuojelua esitettiin tuolloin peräti omaksi puolustushaarakseen. Valtioneuvosto asettikin väestönsuojeluasiaa pohtimaan syksyllä 1949 erityisen väestönsuojelukomitean, joka jätti mietintönsä joulukuussa 1950.²²⁹

Kuitenkin sotien jälkeinen väestönsuojeluorganisaation lakkauttaminen lamaannutti väestönsuojelun pitkäksi aikaa²³⁰, eivätkä asiaan konkreettisesti tarttuneet muut kuin sotilaat. Yhtä lailla kuin operatiivinen suunnittelu oli pysähdyksissä sotien jälkeisinä vuosina, ei väestönsuojelun eteenkään tehty toimenpiteitä vielä pitkään aikaan: väestönsuojia ei rakennettu kymmeneen vuoteen, ennen kuin väestönsuojelun yleissuunnitelma päivitettiin vuonna 1955.²³¹

Puolustusvoimain pääesikunta pohti väestönsuojeluasioita 1950-luvun alussa ja vuonna 1951 järjestettiin jopa väestönsuojelun neuvottelupäivät. Siellä käsiteltiin muun muassa evakuoinnin reunaehdoja ja laadittiin muistio *Suurehkon kohteen siviiliväestön evakuoinnista ja kuljetusmahdollisuuksista samanaikaisesti käynnissä olevan liikekannalleanon huomioon ottaen*. Tuo suurehko kohde oli tietenkin Helsinki. Suunnitteluohjausta annettiin jo samana vuonna, jonka pohjalta 2. Divisioonan esikunta laati oman ohjeensa suojelujohtajien nimeämisestä. Kirjelmässä todettiin yksiselitteisesti, että rauhan aikana väestönsuojelusta vastaa sisäasiainministeriö ja sodan aikana sitä saattoi johtaa, valtioneuvoston valtuuttamana, puolustusvoimat. Rauhan ajan järjestelyjä väestönsuojelun osalta tuli tehdä sekä sotilaiden että siviiliviranomaisten.²³²

Tynkkysen mukaan *Upseerin käsikirja* vuodelta 1950 käsitteli atomiasetta ensimmäistä kertaa virallisesti ohjesääntöteksteissä. Tuolloin aseiden käytössä nähtiin kaksi mahdollista suuntaa: joko ilma-aseen ja kaukovaikuttamisen keinoin käytettäväksi tai sitten sen tuhovaikutus aiheuttaisi ydinaseiden käytölle merkittävän kynnyksen.²³³

---

²²⁸ Tynkkynen (1996), s. 301.

²²⁹ Ahosniemi, Arno: *Jotta Suomessa voitaisiin huoletta kulkea. Ydinaseiden ja ydinpolttoainekäytön seuranta Suomessa kylmän sodan aikana*. Säteilyturvakeskuksen julkaisuja, Dark Oy, Vantaa 2004, s. 27; Miekkavaara, Kari: *Ydinaseiden varjosta liekehtivälle taistelukentälle. Suomen puolustusvoimien subtautuminen joukkotuhohäädien ja varautuminen niiden uhkaan toisen maailmansodan päättymisestä 1970-luvun alkuun*. Lisensiaatintutkielma, Turun yliopisto, Historian laitos, Turku 1999, s. 38 sekä PE:n asiak n:o 9/Järjsto/sal 1.2.1958, T-26838/22, KA.

²³⁰ Tuominen, Milla: *Väestönsuojien poikkeusolojen käyttöön varautuminen*. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, Kansanterveystiede, 2017, s. 25–26. [<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/101185/gradu07363.pdf?sequence=1>], katsottu 2.5.2019.

Ks. myös Hännikäinen, Tinja: *Väestönsuojien tarkastuskortisto*. Palopäällystön koulutusohjelman opinnäytetyö, Savonia ammattikorkeakoulu, Kuopio 2016.

²³¹ Tuominen (2017), s. 25–26. Vuodesta 1955 lähtien kaikkiin uusiin vähintään 2500 m³:n suuruisiin uudisrakennuksiin tuli rakentaa teknisen ohjeen mukaiset väestönsuojat.

²³² PvPE:n asiak n:o 70/Suoj./13/sal 17.4.1951, T-22003/4, KA sekä PE:n asiak n:o 9/Järjsto/sal 1.2.1958 ja T-26838/22, KA sekä 2.DE:n asiak n:o 14/Järj./13sal 26.4.1951 sekä 2.DE:n asiak n:o 15/Järj./13/sal 28.4.1951, PvPE:n asiak ilman n:oa, majuri Matti Junton muistio väestönsuojelun neuvottelupäiviltä 6.–21.3.1951, T-22003/4, KA.

²³³ Tynkkynen (1996), s. 301.

Syksyllä 1951 Puolustusvoimain pääesikunta lähestyi aiheella puolustusministeriä ja Helsingin sotilaspiiri palautti asiasta oman Helsingin aluetta koskevan muistionsa otsikolla *Helsingin suojelualueen väestönsuojelukatsaus*. Näitä muistioita laadittiin sekä Helsingissä että divisioonan esikunnassa Turussa säännöllisesti myöhemminkin. Kuitenkaan merkittäviä asioita ei väestösuojelun piirissä tapahtunut välillä 1951–54, joten atomiaseen merkitys puolustuksen kehittämiseksi näkyi enenevässä määrin vasta toisella suunnittelukierroksella.²³⁴

Atomipommi puhutti muutoinkin upseeripiireissä ja tietoutta pyrittiin lisäämään monin tavoin. Salaisten materiaalien lisäksi sotilaslehdistössä kirjoiteltiin atomiaseesta julkisesti ja esimerkiksi Helsingin kadettiopistossa vuonna 1952 pidetyissä jäsenistön esitelmätilaisuuksissa oli aiheena myös *Atomipommin vaikutukset ja suojautuminen sitä vastaan*.²³⁵

Neuvostoliiton potentiaalista atomiaseen käyttöön oltiin kiinnostuneita, vaikka YYA-kumppania ei uhkana mainittukaan. Esimerkiksi vuonna 1953 Uudenmaan sotilasläänin sai haltuunsa suomennetun version erikoisartikkelista *Neuvostokoneet hyökkäämässä Kanadan taivaalla*, jossa silminnäkijäkuvaukseen perustuva tarina kuvasi Neuvostoliiton atomiaseen muodostamaa uhkaa ja potentiaalisia tuhovaikutuksia: ”nyt kun venäläisillä on vetypommi, olemme täysin avoimet hyökkäykselle”. Myös Naton arvioitiin käyttävän tarvittaessa ydinasetta, Helsingin puolustusta ajatellen esimerkiksi Porkkalan tukikohdan tuhoamiseksi.²³⁶

Ensimmäiset strategisen tason ohjausasiakirjat

Kuvailtu uhka toimi yhtenä keskeisenä perustana itse suunnitelmalle, jonka reunaehdotja kuvattiin edellisessä luvussa. Siirrymme siis tarkastelemaan ylimmän johdon suunnitteluperusteita: Puolustusvoimain komentaja, jalkaväenkenraali Aarne Sihvo, allekirjoitti operaatiokäskynsä numero yksi Helsingissä 4.1.1950. Käsky koski suunnitelmien laatimista täydennyskokoonpanoon siirtymistä varten. Tällöin puolustusvoimien tehtävänä oli valtakunnan puolueettomuuden turvaaminen, sisäisen järjestyksen ylläpito sekä maan taloudellisille ja sotilaalliselle toiminnalle tärkeiden kohteiden suojeleminen sekä sotatoimien suorittaminen erikseen laadittavien suunnitelmien mukaan valtakunnan alueelle tunkeutuneen vihollisen lyömiseksi, tai sen etenemisen rajoittamiseksi.²³⁷ T-vaiheella olisi nostettu puolustusvoimien vahvuus rauhanaikaisesta kokoonpanosta Pariisin rauhansopimuksen mukaiseen enimmäisvahvuuteen.

T-vaiheessa joukot jaettiin Puolustusvoimain pääesikunnan käskyn mukaisesti viiteen vastualueeseen. Helsinki ja lähialueet kuuluivat Uudenmaan vastualueeseen, jonka komentajana toimi Helsingin sotilasläänin komentaja. Päävoimaksi suunnitel-

²³⁴ PvPE:n asiak n:o 189/Op.1/13 a/sal 22.8.1951, PE:n asiak n:o 9/Järjsto/sal 1.2.1958 ja T-26838/22, KA sekä 2.DE:n asiak n:o 176/Järj/13 sal 18.11.1954, HelSpE:n asiak n:o 164/Järj/13.sal 30.8.1951, T-22003/4, KA.

²³⁵ Kouri, Ilkka et al.: *85 vuotta kaaderiveljeyttä pääkaupunkiseudulla. Helsingin Kadettiopisto 1924–2009*. Helsingin Kadettiopisto, Hämeenlinna 2009, s. 36. Teemalliseen kerhoiltaan 5.11.1952 oli kutsuttu alustajaksi saman vuonna Sotilasaikakauslehteen atomipommista artikkelin kirjoittanut everstiluutnantti Reino Arimo, silloinen pääesikunnan pioneeriosaston toimistopäällikkö. Arimo, Reino: Atomipommin ja vetypommin vertailua. *SAL n:o 4/1952*. Ks. myös *Kadettiopistot 1920–2000*, s. 41.

²³⁶ PE:n asiak ilman n:oa, *Neuvostokoneet hyökkäämässä Kanadan taivaalla*, erikoisartikkeli Yhdysvaltojen ilmapuolustuksesta (Colliers 16.10.53 s 32–45, ”lyhennetty suomennos”), T-20184/5, KA sekä Penttilä (1988), s. 75.

²³⁷ PvPE:n asiak n:o 1/Op.1/11 Sal D 4.1.1950, T-26862/3, KA.

tiin Helsingin varuskuntapataljoona ja Suomenlinnan rannikkolinnakkeisto sekä merivoimiin kuuluva Merijalkaväkipataljoona 2. Ilmavoimat alistettiin suoraan puolustusvoimain komentajalle, mutta ilmatorjunnan joukot olisi alistettu t-vaiheessa vastualueiden komentajille²³⁸.

Uudenmaan vastuualue ulottui lännessä Karjaan itäpuolelle, pohjoisessa Mäntsälä–Orimattila–Hausjärvi-tasalle. Idässä alueeseen sisältyivät vielä Loviisa, Pukkila ja Askola. Etelässä alue päättyi rantaviivaan. Myöhemmin vastuualue tarkentui siten, että Porkkalan alue jäi Länsi-Suomen vastuualueelle.²³⁹

Käskyssä varauduttiin selvästi uusiin uhkakuviin. Jokaisen vastualueen yhteisenä tehtävänä oli varautua meri- ja maarajojen valvontaan ja suojeluun sekä tärkeiden kohteiden kuten satamien, lentokenttien, liikennekeskusten, varastojen sekä voima- ja teollisuuslaitosten suojaamiseen. Joukkoja tuli varautua käyttämään myös oman vastualueen ulkopuolella, jonka vuoksi käskettiin myös joukkojen siirtosuunnitelmien laatiminen. Lisäksi jokainen vastuualueen joukko valmistautui rannikko- ja meriliikenteen valvontaan ja suojaukseen.²⁴⁰ Tällaiset rannikon ja lentokenttien puolustamisen tehtävät olivat varsin erilaisia verrattuna aiempiin suunnitelmiin ennen sotia, joissa painopisteisesti varauduttiin taisteluun itärajalla.

Uudenmaan alueen erityistehtävänä oli lisäksi varautua erityisesti pääkaupungin puolustukseen, vastualueen liikenneyhteyksien suojaamiseen sekä Porkkalan vuokra-alueen rajojen ja sinne johtavien yhteyksien varmistamiseen ja suojaamiseen. Merivoimien tehtäväksi annettiin laatia suunnitelmat varsinaisesta meripuolustuksesta ja toimia sen jälkeen kiinteässä yhteistyössä vastualueiden kanssa.²⁴¹

Helsingin sotilasläänin esikunnasta tuli supistettu operatiivinen johtoesikunta. Yhtymien tuli laatia suunnitelmat vartiointista, puolustuksesta sekä joukkojen siirroista 1.3.1950 mennessä. Puolustusvoimain pääesikunnan käskyssä numero seitsemän käskettiin puolustus suunnitelman laatiminen. Käskyn perusteella Helsingin sotilasläänissä oli ainakin tarkennettava sotilaspiirien vastuulla olevat perustettavat joukot, upseerien sijoittaminen, perustamispaikat sekä materiaalin ja sen varastoinnin tilanne.²⁴² Suunnittelu-aikataulua voisi luonnehtia nopeaksi, mutta aikakauden suunniteltuun varattu aika oli järjestään lyhyehkö. Näin oli jatkossakin.

Liikekannallepanon perusteet olivat vielä pahasti kesken, joskin työ oli jo aloitettu. Tasavallan presidentille tammikuussa 1951 laaditussa muistiossa todettiin, että karkeasti suojajoukon kokoisen joukon suunnitelmat oli pääosin laadittu. Liikekannallepanon valmistelut olivat vielä työn alla. Samalla vakuutettiin, ettei alajohtoportaille oltu annettu mitään tietoja, sillä työskentely oli ollut vain Puolustusvoimain pääesikunnan sisäistä.²⁴³ Jäljempänä on esitetty Helsingin sotilasläänin toimeenpanema

---

²³⁸ PvPE:n asiak n:o 1/Op.1/11 Sal D, 4.1.1950, liite 1 toimintaohje ilmavoimille, T-26862/3, KA. Ks. myös Tynkkynen (1996), s. 251–252.

²³⁹ PvPE:n asiak n:o 60/Op.1/OT 11 sal 24.6.1950, T-26862/3, KA.

²⁴⁰ PvPE:n asiak n:o 1, 4.1.1950, 1/Op.1/11 Sal D, T-26862/3, KA. Ks. myös aikalaiskirjoituksia keskeisten liikennekeskusten merkityksestä, Sarvanto, J.: Strateginen maahanlasku ja sen torjunta. *SAL n:o 1/1950*.

²⁴¹ PvPE:n asiak n:o 1, 4.1.1950, 1/Op.1/11 Sal D, T-26862/3, KA.

²⁴² Ibid. sekä HelSIE:n asiak n:o 59/OT 10 d. sal 29.9.1950, T-20184/4, KA.

²⁴³ PvPE:n asiak n:o 6/op.1/10 a sal 18.1.1951, T-26862/3, KA.

suunnittelu, joka oli kyllä täydessä vauhdissa jo vuonna 1949, edellä väitetystä huolimatta.

Kuten edellisessä luvussa kuvattiin, Helsingin sotilasläänin alkutaival uuden puolustusratkaisun suunnittelemiseksi ei siis ollut lähtökohdiltaan helppo. Helsingin sotilasläänissä operatiivinen suunnittelu käynnistyi maltillisin askelin, eikä todisteita sen toteutuksesta ole ”vaaran vuosien” 1945–48 ajalta kuin muutamia. Rauhan aikaan palailevan Helsingin sotilasläänin komentajaksi tuli kenraalimajuri Alonzo Sundman, joka palveli tehtävässä vaaran vuosien yli aina vuoteen 1949 saakka, jolloin hänet määrättiin yleisesikunnan päälliköksi. Arkistolähteiden valossa Sundmanin komentajakaudella ei tapahtunut juurikaan sotaan valmistautumiseen liittyvää suunnittelutyötä, toiminnan painottuessa rauhan ajan järjestelyihin.

Vaikka jälkipolville ei juuri merkintöjä olisi jäänyt, jotain kuitenkin myös operatiivisen suunnittelun osalta tehtiin. Lounais- ja Etelä-Suomen puolustuksesta vastannut 2. Divisioonaa järjesti jo keväällä 1947 sotapelin, jossa harjoiteltiin länsirannikolle tapahtuvan maihinnousun torjuntaa. Harjoitusskenaario liittyi välillisesti pääkaupunkiseudun puolustussuunnitteluun, sillä siinä toteutettiin hyökkääjän maihinnousu Hankoon. Painopiste oli kuitenkin Turku–Uusikaupunki–Rauma alueella. Keväällä 1948 puolustusvoimien ylin johto laati erillisen *Helsingin suojaamissuunnitelman*. Saman vuoden lopulla aloitettiin Helsingin sotilasläänin *hävitystiedustelu*, jolla valmistauduttiin sotilaallisesti merkittävien kohteiden hävittämiseen tilanteen niin vaatiessa.²⁴⁴

Vaikka tiedot tuolta ajalta ovat vähäiset ja sitäkin hajanaisemmat, voidaan arvioida, että jonkinlaista ajatustyötä kuitenkin tehtiin, mutta tällä erää lisätodisteita sen tarkemmaksi kuvaamiseksi ei ole säilynyt. Suunnitelmien laatiminen käynnistyi arkistolähteiden valossa toden teolla vuonna 1949. Ensimmäisiä, vielä hataran liikekannallepanovalmiuden aikaisia pääkaupunkiseudun puolustussuunnitelmia valmistui vuosina 1950, 1951 sekä vielä 1952, juuri ennen ensimmäisen, kansallisen operatiivisen suunnitelman valmistumista (ks. alaluku 4.1). Näitä ensimmäisiä sotien jälkeisiä suunnitelmia käsitellään seuraavaksi, aikajärjestyksessä ja suunnittelun vaiheittaista etenemistä seuraillen.

3.2 Sisäisestä turvallisuudesta tulee operatiivisen suunnittelun keskeinen osa

Puolustusvoimia valmistauduttiin tutkimusajankohtana käyttämään myös sisäisten levottomuuksien hillitsemisessä. Aikalaiskäsitelyssä levottomuuksien uhka oli konkreettinen. Sisäisen järjestyksen turvaamisesta tuli yksi puolustusvoimien päätehtäviä. Sisäisen järjestyksen säilyttäminen on myös tämän tutkimuksen yksi keskeisimmistä elementeistä. Puolustusvoimille sisäisen järjestyksen häiriintyminen oli, kuten jäljempänä esitetään, sotilaallisen kriisin alkuvaihe. Siksi siitä muodostui niin keskeinen osa operatiivista suunnitelmaa.

---

²⁴⁴ 2.DE:n asiak n:o 109/Op.1/28 12.6.1947, T-20406/8, KA sekä HelsIE:n asiak n:o 39/18.pion.sal 7.10.1948, T-20184/3, KA. Kiiressjärjestyksessä ensimmäisiä kohteita olivat lentokentät ja niille johtavat tiet, satamat sekä maahanlaskua ja maihinnousua palvelevat rautatiet ja valtatie. Ks. myös Rätinen (2009), s. 57, jonka mukaan pääesikunnan pioneerosasto antoi 22.9.1948 alajohtoportailleen hävitystiedustelua koskevan tehtävän, joka oli ensimmäisiä konkreettisia puolustusvalmisteluja.

”Sisäisen turvallisuuden ylläpitämisellä ehkäistään ennalta ja torjutaan Suomeen ja sen väestöön kohdistuvia rikoksia, onnettomuuksia ja ympäristövahinkoja tai muita vastaavia häiriöitä ja uhkia.”²⁴⁵ oleva lainaus on vuodelta 2010, mutta kuvaa varsin osuvasti sisäisen järjestyksen merkitystä myös 1950-luvulla, jolloin viranomaisten välinen yhteistyö oli tärkeää ainakin puolustusvoimien suunnittelussa. Nykyisin poliisi käyttää käsitettä *YJT, yleinen järjestys ja turvallisuus*²⁴⁶. Tutkimusajankohtana yleinen järjestys oli myös ensisijaisesti poliisin tehtävä, johon puolustusvoimat osallistui tarvittaessa antamalla virka-apua. Muiden viranomaisten tukeminen on tänä päivänä yksi puolustusvoimien päätehtävistä, mutta virka-apu käsitteenä on tunnettu jo 1800-luvun lopulta lähtien. Viranomaisten väliselle yhteistyölle ei kuitenkaan tutkimusajankohtana ollut virallista lupaa. Ensimmäisiä kansallisia linjauksia alettiin tuottaa vasta vuodesta 1958 alkaen.²⁴⁷

Tutkittavan ajanjakson alussa käytettiin termiä *sisäinen suojele*, mutta suunnittelun edetessä käyttöön vakiintuivat käsitteet *sisäisen järjestyksen säilyttäminen* ja *sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpito*. Tästä syystä molempia käytetään sen mukaan kuin lähteessä on asiasta mainittu. Tässä alaluvussa on tarkasteltu sotien jälkeisten vuosien Suur-Helsingin alueen sisäisen järjestyksen säilyttämisen suunnittelua. Tarkastelunäkökulmana ovat sekä suunnitelmat että osin käytännön toteuttamisen mahdollisuudet.

Sisäisten levottomuuksien hillintään alettiin laatia valtakunnallisia varautumissuunnitelmia viimeistään YYA-sopimusneuvottelujen aikaisten levottomuuksien jälkeen. Puolustusvoimain pääesikunta laati *sisäistä suojele*ä koskevia määräyksiä ainakin 8.6.1948 ja 23.4.1949²⁴⁸. Voidaan olettaa pääkaupunkiseudun puolustuksesta vastanneessa Helsingin sotilasläänissä laaditun vastaavia sisäisen suojelelun käskyjä, vaikka niitä ei kuitenkaan tässä tutkimuksessa ole arkistoista löydetty. Jäljempänä esitetyt suunnitelmat joka tapauksessa painottuvat tärkeiden kohteiden suojaamiseen ja vartiointiin sekä Porkkalan varmistukseen, väkijoukkojen hillitsemisen lisäksi.

Ensimmäinen Helsingin sotilaslääniltä säilynyt sisäisen suojelelun asiakirja on joulukuulta 1949. Lähde kuvaa aiempien suunnitelmien olemassaolon. Vaikka paperi koski yksittäistä esitystä, Nummelan ilmaile- ja meriliikenteen kannalta kansallisesti tärkeän radioliikenneaseman vartiointiin liittyviä toimenpiteitä²⁴⁹, kytkeytyi se aiemmin laadittuun – mutta sittemmin hävitettyyn – kohteiden suojaamisen luetteloon. Uudenmaan alueen sijaan *Helsingin* sisäisen järjestyksen säilyttämiseen laadittiin sunni-

²⁴⁵ *Yhteiskunnan turvallisuusstrategia*. Puolustusministeriö 2010.

[https://www.defmin.fi/files/1705/yts_2010_fi_netttiin.pdf], katsottu 29.3.2020.

²⁴⁶ Ks. sisäministeriön verkkosivut, *Poliisi ylläpitää yleistä järjestystä ja turvallisuutta*.

[<https://intermin.fi/poliiisasiat/yleinen-jarjestys-ja-turvallisuus>], katsottu 31.5.2020.

²⁴⁷ Tutkimusajankohdan lainkohdat, ks. PvPE:n asiak n:o 93/Op.1/OT/11 sal, 7.11.1950, T-26862/3, KA.

Sisäisen järjestyksen osalta voimassa oli rikoslaki vuodelta 1886, julistus *sotaväen kutsumisesta antamaan virka-apua* vuodelta 1896 sekä hieman tuoreempaa asetusta *sotilas- ja siviiliviranomaisten välisistä subteista rauban aikana* vuodelta 1922. Aikalaiskäsitys sisäisten levottomuuksien uhkasta, ks. esim. Visuri (2007), s. 94–97; Kallioniemi (2002), s. 236–239; Säämänen (2017), s. 194 sekä PE:n asiak n:o 41/Optsto/1 sal 20.1.1958, T-26965/33, KA. Toisaalta suunnittelijoille annettiin käskyjä yhteydentoista siviilitoimijoihin. Ks. HelSl:n asiak ilman tulonumeroa 15.1.1951, T-20184/4, KA.

²⁴⁸ HelSIE:n asiak n:o 85/11/sal 2.12.1949, T-20184/3, KA, sekä PvPE:n asiak n:o 93/op.1/OT 11 sal, 7.11.1950. T-26862/3, KA. Vuoden 1950 sisäistä suojeleä koskevalla määräyksellä kumottiin asiasta aiemmin pääesikunnasta annetut määräykset vuosilta 1948 ja 1949.

²⁴⁹ HelSIE:n asiak n:o 85/11/sal 2.12.1949, T-20184/3, KA. Sittemmin radioaseman suojaaminen siirrettiinkin Uudenmaan sotilasläänin vastuulle.

telma, vieläpä kaikista ensimmäisenä. Tätä lyijykynällä ruutupaperille luonnosteltua, autenttista suunnitelmaa käsitellään seuraavaksi.

Suunnitelmat Helsingin suojaamiseksi vuoden 1948 levottomuuksien aikaan

Kevään 1948 tapahtumia on aikaisemmassa tutkimuksessa selvitelty jo monin eri tavoin, eikä poliittiseen historiaan harhautuminen ole tässä kohtaa muutoinkaan tarkoituksenmukaista. Sisäpoliittinen epävarmuus ja YYA-neuvottelujen mukanaan tuoma mielialojen levottomuus sisältävät kuitenkin liityntäpinnan Helsingin puolustuksen kehityksen sotien jälkeisiin tunnusteleviin ensiaskeliin. Aiempi tutkimus maa-lailee eri suunnista myös puolustusvoimien johdon osuutta vuoden 1948 tilanteen ratkaisuissa, joissa useimmiten tuodaan esiin etenkin silloisen puolustusvoimain komentajan, kenraali Sihvon osuus²⁵⁰. Sihvon jälkimmäisen komentajakauden eittämättä yhdeksi merkityksellisimmistä hetkistä nouseekin jakso, jolloin kirjoitettiin myös tiettävästi ensimmäinen sotien jälkeinen Helsingin sisäisen suojelun suunnitelma.

YYA-neuvottelujen ajalta on säilynyt vuoden 1948 aikaisia, osin käsinkirjoitettuja muistioita ja suunnitelmia sekä YYA-sopimusneuvotteluista että Helsingin suojaamisesta mahdollisia sisäisiä levottomuuksia vastaan. Kaksiosaisessa suunnitelmassa ei ole allekirjoituksia, mutta kirjoittajat on selvitetty. Vesa Saarikoski esittää aiempaan tutkimukseen nojaten, että jalkaväenkenraali, jääkäri Aarne Sihvo laati Helsingin suojaussuunnitelman, jonka kaltaisista toimenpiteistä hänellä oli Mäntsälän kapinan ja edellisen komentajakautensa ajoilta kokemusta. Sen sijaan varsinainen maavoimien yleissuunnitelma oli Saarikosken mukaan annettu toisen jääkäritaustaisen jalkaväenkenraalin, Erik Heinrichsin laadittavaksi. Jukka Tarkka taas uskoo eversti ja tietokirjailija Erkki Nordbergin tienneen suojaussuunnitelman olevan Heinrichsin laatima.²⁵¹

Sihvo toimi puolustusvoimien korkeimmassa tehtävässä kahteen otteeseen, ensin sotaväen päällikkönä vuosina 1926–1933 ja sittemmin puolustusvoimain komentajana vuodesta 1946 aina vuoteen 1953. Oltiin Sihvon nimitysperusteista sotien jälkeisessä tilanteessa nykyisin mitä mieltä tahansa, hän toimi komentajana koko ylimmän johdon ensimmäisen sotien jälkeisen suunnittelukierroksen ajan. Sihvon komentajakauden alkutaipaleella oli kuitenkin yksi erityisesti Helsinkiä koskeva haaste, joka ajoittuu kevään 1948 levottomuuksiin. Pariisin rauhansopimuksen solmimisen ja valvontakomission poistumisen jälkeen näytti hetken siltä, että Suomen asema sodanjälkeisessä tilanteessa oli lopulta vakautumassa. YYA-sopimusneuvottelujen alettua tilanne kuitenkin muuttui, Suomessa alkoi liikkua huhuja kommunistien mahdollisesta vallankaappauksesta. Sihvon kerrotaan aktiivisesti valmistautuneen tätä vastaan ja sai siihen mahdollisesti myös poliittisen johdon ohjausta.²⁵²

²⁵⁰ Ks. Jussila, Osmo: *Suomen tie 1944–1948. Miksi siitä ei tullut kansandemokratiaa*. WSOY, Juva 1990, s. 223; Saarikoski, Vesa: *Keskustajääkäri Aarne Sihvo. Demokraatti ja eheyttäjä murrosaikojen asevoimissa* (diss.). SHS, Helsinki 1997, s. 373. Ks. myös Keskinen & Silvennoinen (2004), s. 188–189.

²⁵¹ Saarikoski (1997), s. 373, Tarkka (2012), s. 26–27.

²⁵² Ks. Keskinen & Silvennoinen (2004), s. 188; *Kansallisbiografia* [<https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/1759>], katsottu 26.7.2017; Säämänen, Juuso: *Kapina vai työtaistelu. Veitsen terällä. Suomen tie läpi vaaran vuosien 1944–1962*. Kauko I. Rumpunen (toim.), 2014, s. 193. Sihvon komentajakaudesta, ks. Saarikoski (1997), passim. Saarikosken tutkimus päättyy jälkimmäiseen komentajakauteen, jonka osalta avataan etenkin vuoden 1948 tapahtumia sekä Sihvon eroon johtaneita tekijöitä ja syitä. Ks. myös Tarkka, Jukka: *Karhun kainalossa. Suomi kylmässä sodassa 1947–1990*. Otava, Keuruu 2012, s. 26. Sihvo sai Paasikiveltä sinetöidyn, kapinan varalta laaditun ohjekirjeen.

Heinrichs oli eronnut puolustusvoimain komentajan tehtävästä kesällä 1945 asekatkennän jälkiselvittelyissä. Hän oli siis Sihvon edeltäjä. Heinrichs toimi vaaran vuosien aikana eräänlaisena sotilasasiantuntijana tai neuvonantajana laatien erilaisia muistioita valtion johdolle. Saarikosken mukaan hän oli siis laatinut vuonna 1948 suunnitelmia yhdessä Sihvon kanssa. Sihvo itse ei muistelmissaan kirjoita toisen komentajakautensa operatiivisista asioista mitään, asiat olivat kirjoitushetkellä tarkoin salattuja.²⁵³

Tämä ylimmän johdon kahden kenraalin suunnitelmat ovat joka tapauksessa ajankuvaava piirtävä kertomus sisäisten jännitteiden keskellä olevasta, Helsingin keskeneräisestä puolustuksesta. Analyysi suunnitelmasta Helsingin suojaamiseksi perustuu pääosin näiden kahden lähteen laadulliseen todistusvoimaan, sillä muita sisäisen suojelun suunnitelmia tuolta ajalta ei tätä tutkimusta tehtäessä ole löytynyt. Aiempi tutkimus osoittaa, että näitä suunnitelmia ei löydetty tässä tutkimuksessa suinkaan ensimmäistä kertaa. Kuitenkaan niitä ei ole aiemmassa tutkimuksessa avattu sotilaallisesta näkökulmasta. Suunnitelmat oli laadittu Helsingin varalle, mutta muissa Suomen varuskunnissa aiottiin laadittua vastaavat²⁵⁴.

Maavoimien sisäistä luonnetta olevien tehtävien suorittamisesta -nimisen muistion liitteenä on varsinainen suunnitelma, *Toimenpiteet Helsingin suojaamiseksi*. Ensin mainittu lienee siis Heinrichsin yleissuunnitelma, jonka liitteeksi Sihvon jälkimmäinen Helsingin suojaamissuunnitelma liitettiin. Suunnitelmien tarkoituksena oli kuvata sekä kumouksellisten toimintatapaa ja sen keinovalikoimaa sekä niihin liittyviä puolustusvoimien vastatoimia vallankumouksen estämiseksi. Suunnitelman avulla väitettiin voitavan tehdä toimenpiteet sellaista yritystä vastaan, joka olisi tarkoittanut maan laillisen hallituksen ja oikeusjärjestyksen kumoamista väkivaltaisain keinoin²⁵⁵.

Muistion kirjaaminen lyijykynällä ruutupaperille kuvaa Sihvon suunnitelman olleen joko henkilökohtainen ajatus siitä, miten Helsingin sotilasläänin tulisi suunnitelma laatia, tai sitten sitä ei suunnittelun edettyä haluttu pidemmälle jatkaa. Toinen, todennäköisempi vaihtoehto on, että Sihvon suunnitelma on kiireellä laadittu mahdollisia alkavia mellakoita ja kaappausyritystä silmällä pitäen. Tätä näkökulmaa tukee kansiossa ollut toinen paperi, jossa penätään kiireellisiä toimia sisäisen suojelun suunnitelmien laatimiseksi, käynnissä olevien tapahtumien vuoksi²⁵⁶.

Uhkakuva, jota vasten suunnitelma laadittiin, oli vasemmiston vallankumouksellinen toiminta, jolla katsottiin vaikuttavan nopeasti moneen yhteiskunnan toimivuuden kannalta merkittävään asiaan. Helsingissä tuli tällöin huomioida vaikutukset mm. elintarvikkeiden saantiin, sähkön, kaasun ja veden jakeluun, palotorjuntaan, lääkintähuoltoon, yleiseen järjestykseen sekä koti- ja ulkomaisen lehdistön reaktioihin. Kumouksellisen toiminnan luonteeseen kuului sen salattu valmistelu. Kumouksellisen toiminnan vaarallisuus korostui sen yllätyksellisessä alkamishetkessä ja toisaalta, sii-

²⁵³ Pvkom asiak ilman n:oa, T-21645/5, KA sekä Saarikoski (1997), s. 373 sekä Sihvo, Aarne: *Muistelmani. II*. Otava, Keuruu 1956, s. 359–360.

²⁵⁴ Pvkom asiak ilman n:oa, T-21645/5, KA.

²⁵⁵ Ibid.

²⁵⁶ Ibid. Paperi on päivätty 11.4.1948, kiivaimpien vallankaappausuhujen aikoihin.

hen liittyvien vastatoimenpiteiden rajoittuneisuudessa. Kumouksellisten toiminnan arvioitiin alkavan yleensä paikallisesti rajoitetuilla alueilla.²⁵⁷

Suunniteltu sotilasjoukkojen koko oli vähäinen, mistä syystä tuli sotilaspäällystölle antaa mahdollisimman itsenäiset toimivaltuudet. Tähän liittyivät yllä kuvatun vuoden 1896 virka-apulain toimivaltuudet. Mikäli kumouksellisten alkutoimet kohtaisivat vaikeuksia tai voitaisiin rajoittaa alueellisesti, olisi vastatoimenpiteillä jo luotu suojaamisen menestymisen edellytykset. Tiedustelulla saatava, mahdollisimman aikainen varoitus on tulkittavissa suunnitelmasta ratkaisevan tärkeäksi osaksi. Siksi tiedustelu olisi kohdistettu Helsingin alueen suuriin työpaikkoihin, erityisesti työpaikka- ynnä muihin kokouksiin, samalla vaatien yhteistoimintaa erilaisten kansalaisjärjestöjen kanssa. Kumouksellisten toiminnan alkaessa näitä vastaan katsottiin toimittavan tehokkaimmin häikäilemättömällä ja nopealla vastatoiminnalla.²⁵⁸

Tehokas keino oli myös hivenen muunnellun totuuden julkistaminen tiedottamisen avulla. Käytettävissä tähän olivat sanomalehtien uutisosastot ja yleinen osasto, joiden lisäksi vaikuttavuutta uskottiin voitavan saavuttaa myös ulkomaisten lehtien uutisissa sekä poliittisen tason kautta. Pyrkimyksenä oli siten saattaa kumoukselliset tietoiseksi yllätysmomentin häviämisestä ja pakottaa esittämään uutisensa julkisesti.²⁵⁹ Propagandan mahdollisuudet olivat vasta päättyneen sodan jäljiltä varsin hyvin tiedossa.

Tehokkaiksi vastatoimiksi arvioitiin myös joukko-osastojen tilapäiset siirrot Hyrylästä Helsinkiin, runsaiden sotilasoastojen marssit kaduilla, tiedottaminen etukäteen suurista sotilasharjoituksista pääkaupungin alueella, yleisen sotilaiden lomakiellon määrääminen, sekä ”*jonkun ilmavoimien lennon*” asettaminen harjoituslennolle pääkaupungin ylle.²⁶⁰ Nämä toimet katsottiin jossain määrin riskialttiiksi, sillä ne olisivat voineet jouduttaa myös kumouksellisten toimien edistymistä. Edellä lueteltujen keinojen voitaisiin nykytermein liittää sotilaalliseen voimannäyttöön. Kuten jäljempänä esitetään, joukkojen siirto Hyrylään myös toteutettiin.

Ennakkotoimenpiteillä olisi ollut erityisen suuri merkitys. Tällöin tulisivat kyseeseen lomautettujen palauttaminen joukko-osastoihin tärkeimmissä paikoissa. Lisäksi tuli antaa valmistava käsky siirtää kaksi joukko-osastoa Helsinkiin²⁶¹. Kevyen prikaatin osien siirto Hämeenlinnasta Hyrylään tai suoraan Helsinkiin olisi ollut seuraava toimenpide. Nämä olisivat mahdollistaneet Helsingin suojaamisen toteuttamisen, joukkomäärän näkökulmasta. Joukoille tarkoituksenmukaisten käsiaseiden jakaminen oli yksi huolenaihe, sillä Helsingin varuskunnan aseistus ei ollut arvion mukaan täysin käyttökelpoinen. Aseistukseen liittyi myös pääosin Helsingin ulkopuolella olevien keskusvarikkojen suojaaminen, sillä kumouksellisten ryhmittymien arvioitiin yrittävän aseiden hankkimista hyökkäämällä varikoihin.²⁶²

---

²⁵⁷ Pvkom asiak ilman n:oa, T-21645/5, KA. Ks. myös *Helsingin suojaamissuunnitelma*, asiakirjan liite 1. T-21645/5, KA. Tulee myös muistaa, että kirjoittajien omakohtaisessa kokemuksessa pääkaupunki oli kumouksellisten toimien myötä jo kerran menetetty, vuonna 1918.

²⁵⁸ Pvkom asiak ilman n:oa, T-21645/5, KA.

²⁵⁹ Ibid.

²⁶⁰ Ibid.

²⁶¹ Muistiossa esimerkkinä ovat Jääkäripataljoona 3 (JP3) sekä Uudenmaan rakuunarykmentti (URR, Lahti).

²⁶² Pvkom asiak ilman n:oa, T-21645/5, KA.

Vartiointi ja kuljetukset suunniteltiin aluejärjestölle, mukaan lukien hälytystapa ja toimintaohje joukkojen keskittämisestä. Puolustusvoimain pääesikunnan hallinto-toimiston tehtävä oli laatia lakiin perustuvat toimintaohjeet joukoille. Joukkojen komentajat saattoivat tällöin turvautua ohjeeseen säilyttäessään laillista yhteiskuntajärjestystä myös silloin, kun yhteydet olisivat poikki ylempään esikuntaan.²⁶³ Ajatuksessa on myös alueellisen puolustuksen idean siemen, eli aluevastuullisen komentajan itsenäinen kyky aloittaa taistelut omalla alueellaan.

Suunnitelmien onnistuessa olisi operaation johto säilynyt puolustusvoimien ylimmällä johdolla. ”*Täysin normaaliin tapaan*” Helsinkiä varten tarvittiin oma johtoporras, jonka hieman epäröiden arvioitiin voivan toimia Puolustusvoimain pääesikunnan yhteydessä. Tällä johtoportaalalla tuli olla yhteys meri- ja ilmavoimiin. Johtajana alueellisella johtoportaalalla olisi suunnitelman mukaan siihen määrätty Puolustusvoimain pääesikunnan kenraali. Toisin sanoen, Heinrichs näki tässä tarpeen muodostaa Helsingin operaatioalueelle erillisen johtoesikunnan. Tällainen oli toki juuri sodan lopulla jo harjoitettu *Osasto H*, joten toimintamalli oli olemassa. Ylimmän sotilaallisen johdon estyessä varajohtajat olisivat tulleet Helsingin alueen ulkopuolelta. Mielenkiintoinen on huomautus, että tällaisia sopivia henkilöitä olisivat olleet kenraalit Aaro Pajari ja Ruben Lagus. Heidän ensisijainen tehtävänsä olisi ollut palauttaa Helsinki laillisen hallituksen johtoon. Tätä tapausta silmällä pitäen koko maa tuli jakaa itä-länsisuunnassa kahteen operaatioalueeseen.²⁶⁴

Suunnitelmat huomioivat myös koulutukselliset toimenpiteet, jotka liittyivät kulunvalvontaan. Muita koulutustapahtumia tuli järjestää katutaistelujen käymiseen liittyen. Suunnitelmissa listataan – kuin sotilaspoliisikouluttajan suusta konsanaan – aiheiksi ainakin katuliikenteen sulkemisen esteillä, rakennuksen puolustuksen ja valtauksen iskuryhmiä käyttäen sekä kaikille joukoille järjestettävän, tehostetun konepistoolin käsittelykoulutuksen. Lisäksi päällystölle tuli opettaa ”*paikkakunnan puolustus ja valtaus*”, katutaistelun periaatteet sekä autokuljetuksien toteuttaminen.²⁶⁵

Jääkärijoukkueita haluttiin käyttää katutaisteluiden ratkaisuun. Tämä heijastelee jatkosodan sotataidon kehityskulkuja jääkärijoukkueesta nopeana, itsenäisesti toimivana iskuosastona. Toisen maailmansodan katutaisteluihin viittaa myös pioneerien ja liekinheitinryhmän sekä vaunuaseiden käyttö rakennetulla alueella taisteltaessa. Jos kyseessä olisi ollut kumouksellisten tahojen liikehdinnän rauhoittelu, olisi kokoonpanolla varmastikin ”riittävä” asearsenaali. Suunnitelmasta onkin aistittavissa samanaikainen varautuminen siihen, että levottomuudet eskaloituvat todelliseksi taisteluksi, mahdollisesti asevoimaa vastaan. Myöhemmin suunnitteluun vakiintui ajatus, että ulkoisen uhkan hyökkäys käynnistyisi sisäisen kapinan seurauksena²⁶⁶.

²⁶³ Pvkom asiak ilman n:o:aa, T-21645/5, KA.

²⁶⁴ Ibid. Maa tuli jakaa kahtia pitkin Pori–Haapamäki–Pieksämäki–Savonlinna-ratalinjaa, jonka pohjoispuolinen alue erotetaan omaksi toiminta-alueekseen, esimerkiksi 1.D:n komentajan johtoon. Sydänvaivoista kärsinyt kaksinkertainen Mannerheim-ristin ritari, kenraalimajuri Aaro Pajari (k. 1949) ja edellisenä vuonna 1947 virasta eronnut, ensimmäinen Mannerheim-ristin ritari (ja sodanjohdajana vähintäänkin yhtä maineikas kuin Pajari), Ps.D:n komentaja, jääkärikenraalimajuri Ruben Lagus näyttäytyivät keväällä 1948 edelleen Sihvon ajatuksissa potentiaalisina komentajina.

²⁶⁵ Ibid. Esimerkkeinä ovat Kevyen Prikaatin rynnäkköosastot, jotka olisivat arvion mukaan soveltuneet vahvasti varustetun rakennuksen valtauksen.

²⁶⁶ Säämänen (2014), s. 194.

Tätä tukee seuraavassa alaluvussa esitetty, vuoden 1951 Helsingin suojaussuunnitelma, jossa Porkkalasta kohti Helsinkiä johtavien teiden sillat oli määrä miehittää ensimmäisenä. Karttakuvat osoittavat, että suojaavat ja suljettavat sillat ja kulunvalvontapisteet olivat Helsingin länsipuolella: Lauttasaaren sillalla ja Laajalahden pohjoispuolisilla silloilla Munkkiniemi–Haaga-välillä, siis Porkkalan suunnasta kohti Helsinkiä. Jos uhkakuvana nähtiin mahdollinen Neuvostoliiton tukema vallankaappaus, hyökkääjän olisi ollut luontevaa tukea Helsingin kumouksellisia viereisestä Porkkalasta käsin. Porkkalan tukikohdalla joka tapauksessa, kuten edellä on esitetty, oli valmistautumistehtävä Helsingin suuntaan. Muita miehittäviä kohteita puolustajalle olivat esimerkiksi Hevossalmen silta Santahaminassa, Laajasalon–Herttoniemen silta, Kulosaaren–Herttoniemen silta sekä Pitkäsilta ja Vanhankaupunginlahden silta. Toisin sanoen JR5:n yhden pataljoonan esteetön siirto Santahaminasta varmistettiin pitämällä sillat auki.

Helsingin suojaussuunnitelma jakoi Helsingin puolustuksen lohkoihin. Toimenpiteet jaettiin kolmeen osaan: Vaihe A tarkoitti ennakkotoimenpiteitä, joka tarkoitti valmisteluja ja perehtymistä toiminta-alueeseen. Vaihe B tarkoitti tehostettuja toimenpiteitä, joihin kuuluivat esimerkiksi joukkojen hälyttäminen, eli joukkojen ja kaluston saattaminen yhden tunnin lähtövalmiuteen. Tähän liittyi vartiokohteiden miehittäminen, lohkojen miehitys sekä Helsingin ulkopuolelta sijoitettavien joukkojen liikkeellelähtökäskyt ja keskittäminen muille taajama-alueille. Vaiheeseen suunniteltiin myös liikenteen ja liikkumisen rajoitukset, järjestyspartiot, reservin kokoaminen, puhelin- ja lennätinliikenteen haltuunotto sekä kaupunkilaisten tiedottaminen ja hälytystilan julistaminen.²⁶⁷

Vaihe C tarkoitti erittäin tehostettuja toimenpiteitä. Näitä olivat täydellinen ulkona-liikkumis- ja kokoontumiskielto, kokousten hajottamiset, aseiden etsintä ja vangitsemiset, jyrkkäsävyinen tiedottaminen kovaäänisillä sekä liikkumislupien jako muille viranomaisille. Lisäksi vaiheessa C toteutettaisiin siviilikohteiden miehitys ja varmistaminen mukaan lukien teollisuuslaitokset sekä muiden mahdollisten kumouksellisten kokoontumispaikkojen miehittäminen. Järjestyksen ylläpitojoukkojen varaaminen tehtäisiin paikallisista joukoista, kaupungin välittömässä läheisyydessä olevista joukoista sekä muualta tuotavista joukoista. Komentajien tuli laatia vaiheista omaa aluettaan koskeva toimintasuunnitelma, toteuttaa alueellaan yhteydenotot poliisilaitokseen ja järjestää yhteistoiminta.²⁶⁸ Toimenpiteiden jako olisi ollut riippuvainen käytettävissä olevasta ajasta, eli ennakkovaroituksen saamisen viiveestä. Suunnitelma on kuitenkin laadittu vaiheittain ideaalitulanteen mukaisesti.

Hallintokortteleissa keskeiset suojaavat ja miehittävät kohteet on merkitty suunnitelman karttaan punaisin ympyröin. Tärkeimmät olivat Eduskuntatalo, Postitalo, rautatieasema, rautatiehallitus, Suomen Pankin pääkonttori, valtioneuvoston linna, Presidentinlinna ja päävartio, Yleisradio, Puolustusvoimain pääesikunta, sähkölaitos sekä kaasulaitos.²⁶⁹ Kyseessä oli siis keskeisen päätöksenteon ja ydintoimintojen suojaamisen lista. Käytännössä hallintokorttelien suojaaminen olisi tehty asettamalla niihin aseistettuja sotilaita vartiioon.

---

²⁶⁷ Pvkom asiak ilman n:o:a, asiakirjan liite 1, T-21645/5, KA.

²⁶⁸ Ibid.

²⁶⁹ Ibid.

Seuraavana vuorossa olisi ollut opasteiden rakentaminen rautatieasemille, liikennelaitokseen suoritettavat pakko-otot sekä ajoneuvojen sijoittaminen tarvitsijoille. Tätä seurasi luettelossa tykkien ja ammusten valmistelut. Viimeisenä seurasi määräys pysäyttää kaikki Helsinkiin saapuva junaliikenne Keravalla ja Leppävaarassa, missä suoritettaisiin junien tarkastus. Kerava oli sopiva tasa Helsingin eristämisen kannalta, ainakin etäisyyden puolesta. Vapaussodan aikaisten Helsingin taisteluiden aikaan pääratana kontrolloitiin Tikkurilasta. Nyt tasa oli siirtynyt muutamaa pysäkkiä pohjoisemmaksi. Leppävaaran suunnan rataliikenteen katkaisun tarve taas liittyi ilmiselvästi Porkkalan tukikohdan pitämiseen omassa kontrollissa ja tarpeeseen osoittaa Neuvostoliitolle, että asiat pystytään hoitamaan omin voimin.²⁷⁰

Kahden kenraalin laatimien suunnitelmien voidaan katsoa olleen varsin perusteellisesti pohdittu sekä henkineen vuoden 1918 aikaisia tapahtumia ja kokemuksia, höyrytettyä edellisen sodan aikaisella sotataidon kehityksellä. Suunnitelman toteuttamiskelpoisuus on jälkikäteen arvioiden hyvin epävarma. Liikekannallepanon onnistuminen, tai edes aseiden jaon toteutuminen, puhumattakaan koulutuksellisten toimenpiteiden toteutumisesta vallankaappausyrityksen toteutuessa, olisi ollut haastavaa. Kuitenkin suunnitelma sisälsi tulevaisuutta varten koulutuksen suunnittelun perusteita.

Valmiutta jouduttiin lopulta kohottamaan sisäpoliittisten jännitteiden lisääntyessä. Hämeenlinnan Kevyen Prikaatin komentaja, kenraalimajuri Kai Savonjousi todella sai Sihvolta käskyn toteuttaa Tuusulan alueella jalkaväen ja panssarivaunujen yhteistoimintaharjoituksen. Tuusulaan siirrettiin 300 miehen vahvuinen jalkaväkijoukko, jota oli vahvennettu lähteestä riippuen joko panssarivaunukomppaniolla tai 10 rynnäkkötykillä. Tehtävänä oli valmistautua lyömään Helsingissä alkava vallankaappaus. Myös merivoimien tykkiveneitä siirrettiin Eteläsatamaan Presidentinlinnan suojaamiseksi. Poliisilaitoksen miesvahvuutta lisättiin kokoamalla poliisit asemille jatkuvaan valmiustilaan.²⁷¹

Näin Heinrichisin muistion Sihvon käsin kirjoittaman liitteen mainitsemista ennako- ja vastatoimenpiteistä käytettiin sotilasjoukkojen ”voimannäyttöä” ja näkyvää harjoittelua suunnitellulla tavalla Helsingin lähialueella. Myös Ermei Kanninen mainitsee vuoden 1948 tapahtumien osalta, että esimerkiksi Kadettikoululla kovat patruunat otettiin esille koulun päärakennuksen kellariin ja vartio-osastoille jaettiin lisäaseistusta, mutta muutoin palvelus Helsingin varuskunnan alueella jatkui ennallaan.²⁷²

”Suorittakaa varuskuntahälytys!” – Helsingin sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden suunnitelma vuonna 1951

Edellä kuvatun ylimmän johdon Helsingin suojaamissuunnitelman lisäksi sisäisen järjestyksen suunnitelmia alettiin laatia kansallisesti kaikille alueille pääesikuntajohtoisen operatiivisen suunnittelun käynnistyttyä. Kuten edellä todettiin, ensimmäiset tehtävät käskettiin sisäisten levottomuuksien jälkimainingeissa kesällä 1948 ja käskyä tarkennettiin seuraavana vuonna. Puolustusvoimain pääesikunnan operatiiviset käs-

²⁷⁰ Pvkom asiak ilman n:oa, asiakirjan liite 1, T-21645/5, KA sekä Jääskeläinen (2018).

²⁷¹ Säämänen (2014), s. 194; Saarikoski (1997), s. 374; Tarkka (2012), s. 26–27. Ks. myös Jussila (1990), s. 241–243. Jussilan mukaan Hyrylään perustettiin jalkaväen kokeiluosasto, jossa oli 300 miestä ja 10 panssarivaunua. Ks. myös Keskinen & Silvennoinen (2004), s. 189.

²⁷² Kanninen, Ermei: *Vuodet myrskyn varjossa*. Otava, Keuruu 1996, s. 104.

kyt 1 ja 2 sisälsivät sekä sisäistä suojelua että maanpuolustusta koskevia määräyksiä ja ohjeita, mikä kuvastaa ajan henkeä ja ensivaiheen suunnittelutyön jossain määrin hapuilevaa alkua. Vasta seuraavalla Puolustusvoimain pääesikunnan käskyllä siirryttiin puhtaasti oman ”alalajin” suunnitteluun.

Varsinaisesti alajohtoportaiden sisäisen suojelun suunnittelutyön käynnisti marraskuussa 1950 Puolustusvoimain pääesikunnan operatiivisen osaston käsky numero kolme, *sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden säilyttäminen*²⁷³. Siinä vastuualueiden komentajat, Helsingin sotilasläänin mukaan lukien, velvoitettiin huolehtimaan kukin omalla alueellaan puolustusvoimille kuuluvien sisäisen järjestyksen turvaamista koskevien toimenpiteiden valmistelusta ja suorituksesta. Samalla yhtenäistettiin ja kumottiin aiemmat käskyt. Sisäisen järjestyksen säilyttämisestä oli tullut operatiivisen suunnittelun osa-alue.

Käskyssä annetut tehtävät liittyivät hallituksen antamiin sisäisen järjestyksen turvaamisen tehtäviin, siviiliviranomaisten avustamiseen sekä Porkkalan kulku- ja tiedotusyhteyksien turvaamiseen vuokra-alueelle ja päinvastoin. Sisäisissä levottomuuksissa suojattiin tärkeitä kohteita. Tämän lisäksi velvoitettiin yhteistyöhön ja yhteiseen suunnitteluun rautatie-, posti-, tie- ja vesirakennushallituksen kohteiden kanssa siten, että levottomuuksienkaan uhatessa puolustusvoimia ei tarpeettomasti sidottaisi vartiointitehtäviin.²⁷⁴

Käsky jaettiin divisioonien esikuntien lisäksi omana kappaleenaan myös Helsingin sotilasläänin, koska sisäisessä suojelussa läänillä oli itsenäinen tehtävä. Alueliitosten yhteydessä Uudenmaan vastuualueelle alistettiin Porkkalan rajavartiosto, sekä JP/JR5 käytettäväksi vastuualueen reservinä, ensisijaisesti nimenomaan järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitoon.²⁷⁵

2. Divisioona käski omia tarkennuksia sisäisen järjestyksen säilyttämiseen yllä mainittuun reservitehtävään liittyen.²⁷⁶ Merivartioston tehtäviin oli saatu selvyys jo keväällä ja tehtävät tarkentuivat, kun merivartioston tehtävät *sisäisen järjestyksen turvaamisen* osalta merkittiin Suomenlinnan suojelualueen suorituskäskyyn. Merivartiostoa valmistauduttiin käyttämään partiointiin ja alueen vartiointiin.²⁷⁷ Näiden muutosten ja annetun käskyn perusteella Helsingissä aloitettiin omien sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden säilyttämisen suunnitelmien laatiminen²⁷⁸.

Helsingin sotilasläänin *Sisäisen järjestyksen turvaamisen suunnitelma* valmistui edellä mainittujen tarkennusten jälkeen kesällä 1951. Sen mukaan rauhansopimuksen edellyttämät, sisäistä luonnetta olevat tehtävät olivat: sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä sotilaalliselle toiminnalle ja maan taloudelliselle elämälle tärkeiden kohteiden suojaaminen. Suunnitelman tehtävät olivat Puolustusvoimain pääesikunnan käskyn mukaiset. Suojattavia kohteita pääkaupunkiseudulla olivat valtionhallin-

²⁷³ PvPE:n asiak n:o 93/Op.1/OT/11 sal, 7.11.1950, T-26862/3, KA.

²⁷⁴ Ibid.

²⁷⁵ PEn asiak n:o 54/Op.1/Ot 11 sal 19.3.1951, T-26862/3, KA.

²⁷⁶ 2.DE:n asiak n:o 96/järj./OT/11 sal, 3.4.1951, T-22003A/3, KA. Ensisijaisesti Uudenmaan vastuualueen reservinä järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitoon Helsingin kaupungissa.

²⁷⁷ SIRLsto:n asiak n:o 15/järj./OT/11 f sal 6.3.1951, T-20184/4, KA.

²⁷⁸ PvPE:n asiak n:o 54/op1/OT//11/sal sisältää HelSIE:n asiak n:o 39/OT/11 a sal 3.4.1951, T-22003A/3, KA.

to, elinkeino- ja liike-elämän kohteet sekä sotilaallisesti tärkeät kohteet, kuten varas-
tot ja laitteet, satamat, lentokentät, tärkeät liikennekeskukset ja yhteydet, viestiyhtey-
det sekä voima- ja teollisuuslaitokset.²⁷⁹

Virka-aputehtävien suunnitteluohjaus koski etenkin poliisien ja sotilaiden välisen
yhteistoiminnan suunnittelua sekä kohteiden vartiointia. Sotilaspiirit laativatkin omat
esityksensä sisäisen suojelun yksityiskohtaisesta toteuttamisesta, poliisien tarvelas-
kelmat mukaan lukien. Sotilaspiirien suunnitelmien perusteella sotilaslääni teki Puo-
lustusvoimain pääesikuntaan esityksen sisäisen suojelun lisäpoliisitarpeista.²⁸⁰

Uudenmaan vastuualueeseen kuuluivat Helsingin, Etelä-Uudenmaan ja Pohjois-
Uudenmaan sotilaspiirien alueet sekä Inkoon kunta. Vastuualueen komentaja oli
Helsingin sotilasläänin komentaja, jonka ensimmäinen sijainen oli Helsingin sotilas-
piirin päällikkö. Sotilasläänin esikunta toimi Helsingissä, tarpeen vaatiessa Taistelu-
koulun alueella Tuusulassa.

Uudenmaan vastuualueen tehtävät kirjattiin tähän suunnitelmaan likipitäen samoina,
kuin seuraavassa alaluvussa esitettävään vuoden 1950 puolustussuunnitelmaan. Tär-
keintä oli pääkaupungin puolustus, merirajojen valvonta Loviisan ja Porkkalan vuok-
ra-alueen välillä sekä Porkkalan vuokra-alueen rajojen ja sinne johtavien yhteyksien
varmistaminen ja suojaaminen. Lisäksi suojattiin kriittisiä kohteita, kuten lentokent-
tiä, liikenneyhteyksiä ja teollisuuslaitoksia.²⁸¹ Tehtävien samankaltaisuus varsinaisen
puolustussuunnitelman kanssa kuvaa suunnittelun päällekkäisyyttä sisäisen suojelun
ja maanpuolustuksen välillä. Sisäiset levottomuudet nähtiin alkuna sotatoimille. Var-
sinainen puolustus oli ajallinen jatkumo sisäiselle suojelulle. Siksi joukkojen tehtävät
olivat osin samoja heti alkuvaiheesta.

Uudenmaan vastuualue jaettiin viiteen suoja-alueeseen, joiden nimet olivat Helsingin,
Suomenlinnan, Santahaminan, Etelä-Uudenmaan ja Pohjois-Uudenmaan suoje-
lualue. Näistä Helsingin suojelualue käsitti Helsingin sotilaspiirin alueen, pois lukien
Santahamina ja Suomenlinna. Aluejärjestön esikunnan johtopaikka oli pohjoisella
Makasiinikadulla Kasarmitorin kupeessa. Esikunnan tuli kyetä itse omin voimin suo-
jaamaan toimintansa. Sama koski myös Etelä-Uudenmaan sotilaspiirin esikuntaa
Kruununhaan Maneesikatu 2:ssa. Helsingin varuskuntapataljoonan tuli vartiosuunni-
telmansa mukaisesti toteuttaa vartiointi ja puolustus hallituskorttelien alueella sekä
Kaartin kasarmin alueella. Lisäksi sen tuli muodostaa iskuosasto pidettäväksi val-
miudessa Kaartin kasarmilla.²⁸² Toisin sanoen varuskuntapataljoonalla olisi suojattu
valtakunnan korkeimman johdon päätöksenteon ja johtamisen toimintaedellytykset.
Tämä olisi toteutettu vartiointin, partioinnin ja kohteiden suojaamisen lisäksi erilli-
sellä reservillä pataljoonan kasarmeilta käsin.

---

²⁷⁹ UudSIE:n asiak n:o 12/OT 11 f sal 1.6.1951, T-20184/4, KA. Käsky n:o 1 1.6.1951 kumosi käskyn n:o 1
10.1.1951 jonka vuoksi aiempi versio oli palautettava.

²⁸⁰ HelSIE:n asiak n:o 52/10b/OT/sal 19.4.1951, T-20184/4, KA; PorSpE:n asiak n:o 132/OT/11 fsal
26.5.1951, T-20184/4, KA; TuuSpE:n asiak n:o 67/II/OT/11 a sal 23.5.1951, T-20184/4, KA; UudSIE:n
asiak n:o 69/OT/10b 1.6.1951, T-20184/4, KA sekä UudSIE:n asiak n:o 99/OT/11 f sal 12.7.1951, T-
20184/4, KA. Sotilaiden riittämättömyys vartiointiin korostui, lisäpoliisimpien tarpeen lisäksi. Vuokra-alueen
suojaamiseen oli käytössä 243 Porkkalan vartioston miestä ja yhteensä 39 poliisia.

²⁸¹ UudSIE:n asiak n:o 12/OT 11 f sal, 1.6.1951, T-20184/4, KA. Ks. tarkemmin kriittiset kohteet kohdasta
3.2.

²⁸² Ibid.

Helsingin tukikohdan, minkä nimisenä Helsingin laivastoasema toimi 1944–1952, vastuulla oli Katajanokan alueen ja kanava-alueen siltojen puolustus. Lisäksi sen henkilöstöä olisi koottu Merikasarmille Uudenmaan sotilasläänin komentajan reserviksi.²⁸³ Sisäisen järjestyksen turvaamisessa olisi hyödynnetty luonnollisesti kaikkia saatavilla olevia joukkoja, josta syystä myös sotakoulujen kurssilaisia olisi käytetty suojaamistehtäviin. Sotakorkeakoulun ja Tykistökoulun opiskelijoita olisi käytetty Uudenmaan kasarmin korttelin puolustamiseen²⁸⁴.

Suomenlinnan suojelualueeseen kuului Suomenlinnan rannikkolinnakkeisto sekä myöhemmin tapahtuvien joukkojen siirtojen jälkeen myös Santahaminan saari. Joukot muodostuivat linnakkeiston ja Merisotakoulun joukoista sekä Helsingin edustan saarilla sijaitsevien merivoimien eri yksiköiden henkilöstöstä. Näiden tehtävänä oli sijoitussaariensa puolustaminen sekä rannikkotykistön maa-ammuntoihin valmistautuminen. Lisäksi tuli valmistautua irrottamaan erillisiä joukkueita sotilasläänin komentajan käyttöön. Merijalkaväkijoukko 2:n tehtäviä ei mainita, mutta sen todeksi käskyn liitteessä kuuluvan sotilasläänin komentajan alaisuuteen.²⁸⁵

Santahaminan saarella sijaitsevia joukkoja valmistauduttiin myös käyttämään kohteiden suojaamiseen sekä komentajan reservinä. Santahaminan suojelualueen komentaja oli Maasotakoulun johtaja, sijaisenaan Ilmatorjuntarykmentin komentaja. Santahaminassa olevista joukoista ilmatorjuntarykmentti 1:n ja sotakoulujen henkilöstö valmistautuivat muodostamaan iskuosastoja, jotka siirrettäisiin aluksi Olympiastadionille.²⁸⁶

Santahaminassa oleva rauhan ajan Jääkäripataljoona valmistautui kohteiden suojaamiseen Herttoniemen öljysatamassa, Vantaanjoen ylittävällä sillalla Vanhankaupungin alueella, vesijohtolaitoksen pumppuasemalla, sähkölaitoksen päämuuntajalla sekä puolustuslaitoksen varastoalueella. Sörnäisissä oli sähkö- ja kaasulaitos sekä kaksi bensiinivarastoa, jotka tuli myös suojata. Lisäksi oli kyettävä suojaamaan Pasilan rautapiha, vesisäiliöt Alppilassa sekä pääpostitalo ja rautatieasema. Loput pataljoonan henkilöstöstä varattiin Kaisaniemen alueelle, sotilasläänin komentajan reserviksi.²⁸⁷

Etelä-Uudenmaan suojelualueella keskeisintä oli vuokra-alueen läheisyydessä tapahtuva järjestyksen säilyttäminen. Porkkalan rajavartiosto vastasi siitä, että vuokra-alueen läheisyydessä ei tapahtuisi mitään sellaista, jota ”*vuokra-alueen asukkaat*” olisivat voineet tulkita rajaloukkauksiksi, tai provosoivaksi esiintymiseksi.²⁸⁸

Porkkalan rajavartioston nopeampaa täydentämistä varten annettiin määräys, että rajavartiosto voi lähettää palvelukseenastumismääräyksiä täydennyshenkilöstölleen suoraan paikallisten aluevalvojen kautta²⁸⁹. Tämä tarkoittaa, että Puolustusvoimain pääesikunnan 2. Divisioonalle aiemmin antama käsky vartioston vahventamisesta on tässä konkretisoitunut jo siihen, mistä joukosta tuo vahvennus saataisiin.

---

²⁸³ UudSIE:n asiak n:o 12/OT 11 f sal, 1.6.1951, T-20184/4, KA.

²⁸⁴ Ibid.

²⁸⁵ Ibid.

²⁸⁶ Ibid.

²⁸⁷ Ibid.

²⁸⁸ Ibid sekä UudSIE:n asiak n:o 83/OT 10 c 15.6.1951, T-20184/4, KA.

²⁸⁹ UudSIE:n asiak n:o 87/OT 10 c 20.6.1951, T-20184/4, KA.

Hyrylässä vielä tuolloin sijainneen tykistörykmentti 2:n patteriston joukot olisi siirretty Helsingin pitäjän kirkonkylän alueelle kohteiden suojaukseen ja samalla suoraan Uudenmaan vastuualueen komentajan johtoon. Yksi varusmiesjoukkue varattiin vartioimaan Hyrylän kasarmeja. Lisäksi aiemmin esitettyjen, tärkeiksi kohteiksi luokiteltujen kohteiden vartiojoukoiksi luvattiin kaksi kiväärijoukkuetta Viestirykmentiltä.²⁹⁰

Yhteistoiminnasta poliisiviranomaisten kanssa annettavat ohjeet korreloivat Puolustusvoimain pääesikunnan antamaan, aiemmin esiteltyyn käskyyn kaikkine lakipykälineen. Käskyssä muistutettiin poliisin mahdollisuudesta tehdä avunpyyntö puolustusvoimille sekä mahdollisuudesta käyttää ”*varapoliiseja*”, joiden tarpeesta komentaja myös halusi sotilaspiireittäin perustellun esityksen. Teollisuuslaitosten, rautatie-posti- ja lennätinlaitoksen, voimalaitosten ja vastaavien kohteiden vartioinnista tuli laatia suunnitelmat yhteistoiminnassa poliisien ja kyseessä olevan laitoksen johtaelimien kanssa tarpeellinen asiakirjojen salaaminen ja toimien huomaamaton toteuttaminen huomioiden.²⁹¹ Ei ole tiedossa, tehtiinkö yhteistyötä todella, kun virallista lupaa tähän ei ollut.

Uudenmaan alueen *Sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden säilyttämisen suunnitelman* toteutuessa keskeiset kohteet, kuten satamat ja lentokentät sekä korkeimman johdon rakennukset, olisivat olleet suojaustehtävään asetettujen sotilaiden valvonnan alla. Merialue Helsingin edustalla olisi ollut joukkojen valvonnassa siltä osin, mitä kalustolla voitiin valvoa. Porkkalan vuokra-alueen rajat sekä sinne johtavat, tai toisin päin ajateltuna sieltä Helsinkiin johtavat tiet siltoineen olisivat olleet vartioituna. Lisäksi useammassa paikassa vastuualueella olisi ollut erilaisia ja erikokoisia iskuosastoja ja reservejä, valmiina suunnattavaksi apua tarvitseville alueille. Varuskunnissa olisi ollut ainakin jonkinlainen pieni runkomiehitys ja viestiyhteydet järjestettynä. Näin ollen suunnitelmalla olisi varmasti kyetty tukemaan järjestyksen säilyttämistä laillisen hallituksen hyväksi, tukemaan poliisia sekä suojaamaan kohteita tihutöiltä. Kohteiden suojaamiseen tarvittavien käsiaseiden ja patruunoiden voidaan katsoa olleen saatavilla riittävässä ajassa.

Samoin olisi ollut jo mahdollista pitää liikekannallepanoa varten joukkoja aseissa, keskeisten alueiden läheisyydessä²⁹² mahdollisen nopeasti kehittyvän vihollisuhkan, kuten maahanlaskun, varalta. Samalla voidaan todeta kenraalien Sihvon ja Heinrichsin kolme vuotta aiemmin kirjoittamien suunnitelmien eri osa-alueiden konkretisoituneen. Esimerkiksi johtoesikunnalla oli myös puolustushaarojen rajat ylittävä yhteys alueen merivoimallisiin joukkoihin. Aloittamalla kohteiden vartiointi jo rauhan ajan ryhmytyksessä oli niiden nopean hävittämisen toimeenpanolle enemmän edellytyksiä. Eteläisellä Uudellamaalla sisäisen suojelun suunnitelmassa keskeisimmät suojattavat kohteet olivat niin ikään pääosin sotilaiden liikkeen hidastamiseen tai omien joukkojen liikkumiseen liittyviä siltoja.²⁹³

²⁹⁰ UudSIE:n asiak n:o 12/OT 11 f sal, 1.6.1951, T-20184/4, KA. Koska suojattavia kohteita oli paljon ja kohteet kirjavia (kuten ratapihoja ja asemia, voimalaitoksia, lentokenttä, puhelinkeskuksia, lennättimiä), olivat vahvennuksia silti riittämättömiä ympärivuorokautiseen vartiointiin. Yhden joukkueen vartiointi esimerkiksi siten, että yksi ryhmä lepää ja kaksi vartioi, olisi kattanut vain korkeintaan yhden suojelunalueen kohteet, nekin vajavaisesti.

²⁹¹ Ibid. Sisäisen järjestyksen säilyttämisen suunnitelman sai jakaa vain sotilaspiirien komentajille, joilla oli lupa antaa joukko-osastojen komentajien lukea käsky.

²⁹² Porkkalan tukikohdasta tulevat tiet, Malmin lentokenttä ja Helsingin pitäjän kirkonkylän peltoaukeat.

²⁹³ UudSIE:n asiak n:o 56/OT/11 f sal 13.3.1953, liite 2. T-20184/6, KA. Kohteiden sijainti perustui kohti Helsinkiä johtavien urien varrelle, siis Loviisan–Porvoon suunnasta kohti Helsinkiä (Koskenkylän silta, Myrs-

Suunnitelmista kuitenkin havaitaan, että joukkojen vähyys ja niille asetetut mittavat kohteiden vartiointivelvoitteet olisivat muodostuneet haasteeksi ainakin kahdella tapaa: tilanteen pitkittyessä joukkojen vähäinen määrä olisi käynyt kuormittavaksi. Mahdollisuus tunkeutua kohteisiin ja tehdä ajan tapaan kutsuttuja ”tihatöitä” ei välttämättä olisi ollut tehtävään vihkiytyneelle ylivoimaisen vaikeaa. Myös kyky isomman joukon aiheuttamien levottomuuksien hallintaan, esimerkiksi jonkinlaisessa mellakatilanteessa, olisi ollut rajoitettu, mikäli joukot olisi ryhmitetty laajalle alueelle. Mitä ilmeisimmin ajatuksena onkin ollut mainittujen useiden reservien muodostamisella vastata tähän haasteeseen. Sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden säilyttämisen käynnistämiseen käytettiin peitekäskyjä. Valmistava käsky oli *suorittakaa varuskuntahälytys* ja varsinainen toimeenpanokäsky *suorittakaa varuskuntaharjoitus*. Peite käynnisti sarjan toimenpiteitä, jotka edellyttivät yksityiskohtaisia joukko-osastojen toimenpideluetteiloita.²⁹⁴

Puolustusvoimien organisaatiouudistus 1952 ja samana vuonna käsketty puolustus-suunnitelma *Polttoainebankinta* vaikuttivat sotilasläänin suunnitteluun ja etenkin sisäisen järjestyksen suunnitelmiin²⁹⁵. Pääesikunta päivitti oman sisäisen järjestyksen säilyttämisen suunnitelmansa *Polttoainebankinnan* johtosuhteita vastaavaksi kesällä 1953, käskyllä nimeltä *Aluetuotanto*. Siinä tehtävänä oli alkuvaiheessa suojata varuskunnat ja varikot, jonka jälkeen suojattaisiin hallinto, viestintä, energiantuotanto ja liikenteen solmukohdat. Helsingin alueen joukot suunniteltiin suoraan puolustusvoimain komentajan johtoon niiden tärkeyden ja merkityksen vuoksi. Lisäksi ylimmän johdon reservinä ollut Panssariprikaati sai yhdeksi valmistautumissuunnakseen Helsingin, kuten sen edeltä Kevyt prikaati aiemmin.²⁹⁶

Pääkaupunkiseudun alueella suunnitelmia tarkennettiin jo talvella 1952, kun sotilaspiirit lähettivät uusittuja suunnitelmiaan sotilasläänin esikuntaan. Näin suunnittelu on edennyt rinnakkaisena sekä aluejärjestössä että Puolustusvoimain pääesikunnassa. Koonnoksen etusivulla esiteltiin myös tilanteet, joita varten suunnitelmat oli laadittu: Vaihtoehdossa 1 toimenpiteet jouduttiin suorittamaan rauhan ajan ryhmityksestä käsin, jolloin suojattavina kohteina olisivat olleet lähinnä valtiollisesti tärkeät rakenteet ja laitokset sekä Porkkalan vuokra-alueelle ja alueelta johtavien rautatie- ja maantieyhteyksien kannalta tärkeät sillat.²⁹⁷

Toisessa vaihtoehdossa suunnitelma oli rakennettu täydennyskokoontamisessa olevien joukkojen mukaisesti. Tällöin vartiopaikoille sijoitettaisiin varusmiesten sijaan reserviläisiä. Helsingin sotilaspiiri päivitti myös listan vartioitavista kohteista, jotka käsittivät keskeisimmät sillat Helsingin länsipuolella, Helsingin alueen puhelinkeskukset ja muuntaja-asemat, satamat, keskeiset johtopaikat sekä Malmin lentokentän²⁹⁸.

---

kylän kirkonkylän silta, Liljendalin silta) ja Vantaan suunnasta kohti Helsinkiä (Tikkurilan rautatieasema ja Vantaanjoen suun ylittävä silta).

²⁹⁴ UudSIE:n asiak n:o 12/OT/11 f sal, 1.6.1951, T-20184/4, KA.

²⁹⁵ 2.DE:n asiak n:o 291/Järj/OT/11 sal 23.7.1953, T-20184/6, KA. UudSIE:n tuli lähettää kopiona uusitut suunnitelmansa 2.D:lle, joskin sisäisen suojelun suunnitelmat hyväksyttiin suoraan puolustusvoimain komentajalla.

²⁹⁶ Säämänen (2014), s. 194. *Aluetuotannon* valmistuminen heinäkuussa 1953, ks. Tynkkynen ja Jouko (2007), s. 57.

²⁹⁷ UudSIE:n asiak n:o 56/OT/11 f sal 13.3.1953, T-20184/6, KA.

²⁹⁸ HelSpE:n asiak n:o 2/Järj/OT/sal 7.1.1953, T-20184/6, KA, UudSIE:n asiak n:o 22/OT/f3 sal 10.2.1953, T-20184/6, KA sekä HelSpE:n asiak n:o 23/Järj/11 b sal 3.3.1953, T-20184/6, KA. Vartiohenkilöstöä arvioi-

3.3 Uudenmaan vastualueen ensimmäinen viime sotien jälkeinen puolustussuunnitelma valmistuu talvella 1950

Vuoden 1949 sotapelissä torjuttiin yllätyksellistä maihinnousu- ja maahanlaskuoperaatiota – pääkaupunkiseudun kylmän sodan uhkakuva muotoutuu

Helsingin sotilasläänissä järjestettiin ensimmäinen viime sotien jälkeinen operatiivinen sotapeli marraskuussa 1949, samana vuonna Helsingin sotilasläänin komentajaksi ja samalla Helsingin varuskunnan päälliköksi nimitetyn kenraalimajuri Torvald Ekmanin johdolla. Sen asiakirjat ovat suunnittelun alkuvaiheiden osalta ainoa Helsingin sotilasläänin arkistosta löytynyt operatiivisen suunnittelun ajankuvaa todistava asiakirja – aiemman hävitystiedustelun asiakirjan ja sisäisen suojelun suunnitelmien lisäksi. Vaikkakin pelillä olisi lähinnä koulutettu henkilökuntaa, on sen tilanteen kuvauksissa ja johtopäätöksissä nähtävissä ilmiselvä operatiivisen suunnittelun näkökulma ja tavoite. Sotapelin aiheena oli divisioonan komentajan vaatimuksen mukainen, yllättävästi alkava ja Helsinkiin suuntautuva vihollisen ”nykyaikaisen” maahanlasku- ja maihinnousuoperaation torjunta.²⁹⁹

Pelin tavoitteena oli käydä läpi ilmapommituksin tuetun yhdistetyn maahanlasku- ja maihinnousuoperaation ensivaiheen torjunta, kun hyökkääjä pyrki mereltä käsin kaksipuolisella saarroksella saamaan haltuunsa Helsingin ja sen satamat, kaikkine satamalaitteineen. Puolustajan osalta pelattiin suojajoukkojen torjuntataistelua saaristossa sekä divisioonan vahvuisen joukon maahanlaskuoperaation torjuminen Malmin lentokentällä ja sen lähialueilla Helsingin pitäjän aukioilla.³⁰⁰ Uhkakuva on tarkentunut jatkosodan aikaisesta, Porvoon alueeseen painottuneesta maihinnoususta enemmän suoraan kohti Helsinkiä kohdistuvaksi hyökkäykseksi. Alkutilanteessa puolustajan armeijakunnan joukot, kaksi prikaatia ja kaksi taisteluosastoa, olivat perusteilla ja hajautettuna Porvoon sotilaspiirin alueelle.

Ennen sotapelin aloittamista pidettiin valmistavaa koulutusta luennoimalla osallistujille Malmin lentokentän alueen puolustamisesta, Helsingin alueen ilmatorjunnan käyttömahdollisuuksista maahanlaskun torjuntaan sekä maihinnousun ja sen torjunnan mahdollisuuksista. Pohdintaa vanhentuvien ilmatorjunta-aseiden kohdentamisesta muuhunkin kuin varsinaiseen ilmapuolustukseen on siis käyty. Sotapelin taustan ja aikaraamin muodostivat Hyrylän ja Santahaminan kenttäharjoitukset.³⁰¹

Sotapelin taisteluajatus oli, että hyökkäys torjuttaisiin lähtöalueelta suunnattavalla ja Hyrylästä johdettavalla armeijakunnan hyökkäyksellä valittuun ratkaisukohtaan. Maihinnousu torjuttaisiin suojajoukkojen taistelulla, johon liittyisi taisteluosaston käyttö vihollisen pääsyn estämiseksi Vanhakaupunki–Herttoniemi–Santahaminan linjan yli. Santahaminassa toiminutta Jalkaväkirykmentti 5:n pataljoonaa olisi käytetty

---

tiin tarvittavan tapaus A:ssa (kuvattu yllä) 118 miestä ja tapaus B:ssä 462 miestä. HelSpE:n reserviin jäi tällöin vielä 264 miestä.

²⁹⁹ Torvald Erik Ekman, nimikirjanote n:o 29406, KA; HelSpE:n asiak n:o 104/järj.tsto/5/sal 20.12.1949, T-22702/1, KA sekä HelSIE:n asiak n:o 104/5 sal 16.12.1949, T-22702/1, KA. Raportin jakelu useille HelSp:n upseereille ja sen allekirjoittivat HelSl:n komentaja, kenraalimajuri Ekman sekä HelSl:n esikuntapäällikkö everstiluutnantti Lindeman.

³⁰⁰ HelSpE:n asiak n:o 104/järj.tsto/5/sal 20.12.1949, T-22702/1, KA sekä HelSIE:n asiak n:o 104/5 sal 16.12.1949, T-22702/1, KA.

³⁰¹ Ibid.

Tikkurilan alueen valtaamiseen ja sen jälkeen Malmin lentokentän suuntaan. Käyttöön jäi vielä yksi erillinen osasto, jolla rajoitettaisiin maihinnousua Träskbyn suunnassa sekä 3. Prikaatin joukot, joiden kuvattiin olevan vielä liikekannallepanossa. Prikaati haluttiin pelata myös Malmin alueen ratkaisutaisteluun mukaan.³⁰²

Sotapelien tilanteet kertovat myös tuolloin vielä pahoin keskeneräisestä ymmärryksestä liikekannallepanon valmistelun suhteen. Huolimatta yllätysmomentista, armeijakunnan pääjoukot oli pelissä perustettu ensivaiheen taistelun kestäessä. Helsingin rannikon torjuntataisteluun osallistuvat joukot olisivat toteuttaneet liikekannallepanon Helsingin ulkopuolella. Niiden uskottiin olevan kykeneviä reagoimaan riittäväällä nopeudella ehtiäkseen vihollisen valitsemaan maihinnousupaikkaan torjumaan hyökkäystä.

Helsingin puolustukseen pelattujen armeijakunnan esikunnan johdossa olevien kahden prikaatin ja kahden taisteluosaston voimat olivat merkittävä vahvennus sodan aikaisiin järjestelyihin, esimerkiksi jatkosodan lopun *Osasto Helsinkiin* verrattuna. Tämä taas kertoo muuttuneesta asetelmasta. Ensinnäkin joukkojen käyttöä oli nyt suunniteltava myös jatkosodan aikaisen kotiseudun puolustukseen, eikä vähiten Porkkalan vuoksi, vaikka sitä ei mainitakaan. Pohdintaa aiheuttaa myös se, oliko joukkomäärien perusteita annettu ylemmältä taholta, vai keksittiinkö vahvuudet itselle sopivaksi. Tämä ei käy arkistoista yksiselitteisesti ilmi. Se, miten realismia on ajatella joukon liikekannallepanon toteutumismahdollisuuksia vuoden 1949 tilanteessa, voidaan jälkikäteen arvioida suunnittelijoiden toiveajatteluksi, mutta hyvät perusteet heidän jatkotyölleen antavaksi ajatteluksi.

Pelissä komentajana toimineen, raportissa tuntemattomaksi jääneen upseerin ratkaisut saivat lopuksi hylkäävän tuomion. Joukkojen kokoaminen sirpaleisilta alueilta suuremmiksi kokonaisuuksiksi tehtiin liian hätäisesti, ilman selviä tietoja vihollisen toimenpiteistä. Oikeaksi ratkaisuksi esitettiin joukkojen taistelukuntoisiksi saattaminen käynnissä olleeseen tehtävään, hätäisen uudelleenryhmittämisen sijaan. Taktisten ratkaisujen miettiminen tuli jättää, kunnes joukot olisivat korkeammassa taisteluvalmiudessa. Lisäksi todettiin, että nykysodassa vastualueet sekä ilmailuvalvontaverkon ja viestiverkon sijainnit on määrättävä ensi päivästä alkaen. Joukkojen ryhmityskokoa pohdittiin lähinnä ilmauhkan kannalta merkityksellisenä. Tässä päädyttiin ratkaisuun, jossa joukot tuli hajauttaa ilmasuojaiseen maastoon ja linnoitautua kaivamalla poterot kuitenkin huomioiden maahanlaskuntorjunnan edellytykset.³⁰³

Pelissä harjoiteltiin myös tilannetta, jossa armeijakunnan joukot joutuvat rannikolla taisteluun ilman, että armeijakunnan esikuntaa tai joukkojen loppuosia olisi perustettu. Tässä tilanteessa kuitenkin jo perustetuksi kuvatut kaksi prikaatia aloittivat oma-aloitteisesti puolustustaistelut, ilman ylempää johtoporrasta. Korostuneeseen asemaan nousi keskeneräisen perustamisen aikaisessa taistelussa ja epäselvän tilannekuvan myötä johtoportaiden yhteistoiminnan sopiminen ja aselajien välinen yhteistoiminta.³⁰⁴

---

³⁰² HelSpE:n asiak n:o 104/järj.tsto/5/sal 20.12.1949, T-22702/1, KA sekä HelSIE:n asiak n:o 104/5 sal 16.12.1949, T-22702/1, KA.

³⁰³ HelSpE:n asiak n:o 104/järj.tsto/5/sal 20.12.1949, T-22702/1, KA.

³⁰⁴ HelSIE:n asiak n:o 104/5 sal 16.12.1949, T-22702/1, KA.

Sotapelin keskeinen johtopäätös oli, että vihollisoperaation toteuduttua kaikki liike-
nevät joukot olisi keskitettävä Malmin lentokentän mottitaisteluihin ja Helsingin
sataman pelastamiseen, muiden joukkojen sitouduttua maihinnousujen torjuntaan
joko Helsingin itä- tai länsipuolella. Maihinnoususotatoimen komentajan olisi osat-
tava arvioida se hetki, jolloin hän kokoaa joukkonsa ja siirtää ne nopeasti ratkaise-
vaan paikkaan. Huomionarvoista on, että sotapelin johtopäätöksissä esitetään huoli
maarintaman linnoitteista ja esitetään ratkaisuksi tutkia vuosina 1914–1918 rakennet-
tujen linnoitteiden käyttökelpoisuutta.³⁰⁵ Siten ensimmäisessä pääluvussa kuvatun
linnoitusketjun uudelleenhyödyntäminen nousi jälleen ajatuksena esiin – operatiivi-
sessa suunnittelussa paperille kirjattuna.

Tärkeiden maastonkohtien, kuten Malmin, läheisyydessä haluttiin jatkossa järjestää
harjoituksia maastontuntemuksen parantamiseksi, mutta myös varuskuntien yhteis-
ten harjoitusten aikaansaaman positiivisen vaikutuksen vuoksi. Puolustuksen paino-
pisteen muodostamista oli vaikea arvioida. Suojajoukkojen tarpeen katsottiin olevan
valtakunnallinen. Etenkin tarve koski alueita, missä maihinnousut ja maahanlaskut
olivat mahdollisia. Kuitenkin katsottiin, että taitava puolustaja pystyisi nopeilla jouk-
kojen siirroilla olemaan vahva vihollisen ratkaisupaikoissa. Tiuhaan asutuilla seuduil-
la, kuten Helsingissä, liikuntavälineitä olisi nopeasti kerättävissä joukkojen keskittä-
miseksi ratkaisukohtaan. Samaan arvioon päätyi Paavo Lammetmaa Sotilasaikakaus-
lehden edellisen vuoden artikkelissaan.³⁰⁶

*”Sotapeli näytti selvästi, kuinka suurimerkityksellinen puolustuksen korkea valmiusaste on ny-
kyaikaisessa ylläkkösodan pelinavauksessa.”*³⁰⁷ Sitaatti kuvastaa jo vuonna 1949 Helsingin
puolustuksen suunnittelijoilla ollutta aikalaiskäsitystä myöhemmin 1960-luvun alussa
yhä useammin puheisiin tulleista yllätyshyökkäyksestä tai kaappaushyökkäyksestä.
Asiakirjoista ei käy ilmi, mistä ajatus ”nykyaikaisesta ylläkkösodasta” on peräisin,
mutta kuvastaa, miten suuri merkitys suoraan rauhan ajan organisaatioista ponnistet-
tavalla joukolla olisi ollut, etenkin kun reserviläisjoukkojen perustamiselle ei ollut
perusteita.

Diplomityöt varhaisen suunnittelutyön suunnannäyttäjinä

Myöhemmin urallaan kenraalimajuriksi ylenneen Paavo Lammetmaan Sotakorkea-
koulussa laatima diplomityö vuodelta 1946 käsittelee Helsingin alueelle suunnattua
ilmamaihinlaskua ajankohta huomioiden edistyksellisesti monellakin tapaa. Ensinnä-
kin se toimi alullepanijana suomalaisen taktiikan kehittämisessä tällaisen uhkakuvan
vastaisen toiminnan varalle, toisaalta se käsittelee Neuvostoliiton uhkaa ajan tavasta
vahvasti poiketen.³⁰⁸ Suurilla voimilla suoritettava ”ilmamaihinlaskuoperatio” [sic] liittyi
Lammetmaan mukaan läheisesti taistelutoimiin joko Porkkalan alueelta käsin Hel-

³⁰⁵ HelSpE:n asiak n:o 104/järj.tsto/5/sal 20.12.1949, T-22702/1, KA. Ks. myös Frick, M: Taistelu asutus-
keskuksessa. *SAL n:o 6/1947*. Artikkelissa korostetaan sotapelin havaintojen tapaan reservin varaamisen mer-
kitystä asutuskeskuksessa ja maihinnousun ja maahanlaskun torjunnassa.

³⁰⁶ HelSIE:n asiak n:o 104/5 sal 16.12.1949, T-22702/1, KA; Lammetmaa, Paavo: Maahanlaskujen torjunnas-
ta. *SAL n:o 1/1948*.

³⁰⁷ HelSpE:n asiak n:o 104/järj.tsto/5/sal 20.12.1949, T-22702/1, KA.

³⁰⁸ Tynkkynen (2014), s. 282.

singin suuntaan tai Helsingin ympäristöön ja Helsinkiin suoritettavaan maihinnou-
suun.³⁰⁹

Helsingin alueen merkitys sotilaallisena toimintaympäristönä alkoi myös valjeta. Hel-
singistä alkoivat maan rautatieverkosto ja maan parhaat maantiet säteittäisesti eri
suuntiin. Kaikki Helsingin pohjoispuoliset peltoalueet aina Keravalle saakka olivat
maahanlaskulle soveliaita. Malmin lentokentän käyttö raskaan kaluston ja aselajien
tuomiseksi toimisi perustana yhtymien kokoisten joukkokokonaisuuksien kokoami-
selle. Siten olisivat pääkaupunki ja samalla päätöksentekuelimet eristetyt muusta
maasta ja lukuisat teollisuuslaitokset ja satamat hyökkääjän hallussa. Tämä kaikki
loisi erinomaisen sillanpään jatko-operaatioille sisämaan suuntaan. Ilmamaihinlasku
Helsingin alueelle tarkoitti pääkaupungin yhteyksien katkeamista muuhun maahan,
jolla olisi ollut Lammetmaan arvion mukaan sodan alkuhetkellä mitä ratkaisevin
merkitys.³¹⁰

Neuvostouhkaa Lammetmaa käsittelee ajankohta huomioiden varsin suorasukaisesti
ja Porkkalan lisäksi itärajan alueen näkökulmasta. Tutkimus muotoilee ratkaisevaksi
kenttäarmeijan ryhmittämisen painopisteen, muodostetaanko se itärajalle vaiko etelä-
rannikolle. Mikäli kenttäarmeijan pääosa olisi sidottu taisteluun idässä ja hyökkäys
alkaisi Porkkalasta käsin yhdistettynä ilmamaihinnousu- ja maihinnousuoperaatioon,
olisi torjunnan suorittaminen erittäin haastavaa.³¹¹

Tynkkysen mukaan Lammetmaan tekstiin pohjautuva ohje jaettiin Puolustusvoimain
pääesikunnasta vielä vuonna 1948 viralliseen ohjesääntöön verrattavalla jakelulla läpi
koko puolustusvoimien organisaation.³¹² Koska Lammetmaa oli yksi harvoista up-
seereista, joka oli perehtynyt tähän uuteen sotataidon elementtiin, teki se hänestä
alan asiantuntijan Suomessa. Kun muitakaan tietolähteitä ei juuri ollut saatavilla, on
hänen näkemyksillään eittämättä ollut vaikutusta myös Helsingin sotilasläänin suun-
nittelijoiden sotapelin kuvaukseen Malmin lentokentästä ja operaation toimeenpa-
non toteutusmahdollisuuksista. Sotapelin asiakirjoissa ei Lammetmaan nimeä maini-
ta, mutta sisällölliset yhtymäkohdat ovat ilmeiset. Lammetmaa lanseerasi maahanlas-
kun torjunnan myös uudeksi koulutusaiheeksi Santahaminan varusmiehille 1940-
luvun lopulla, kuten edellä on kuvattu.

Veikko Suorsan opinnäytetyössä oltiin saman aihepiirin äärellä. Työ kuvailee mai-
hinnoususotatoimen kehittymistä sotataidollisessa ajattelussa aina ensimmäisestä
maailmansodasta lähtien päätyen pohtimaan sen uhkia ja mahdollisuuksia vuodessa
1948. Suorsan työssä ei ujustella käsitellä myös Neuvostoliiton uhkaa, sillä länsimai-
sen maihinnousun lisäksi työssä esitellään skenaariot, joissa Neuvostoliiton maihin-
nousu tulisi kyseeseen Suomen rannikolle. Yksi tärkeimmistä oli vaihtoehto, jossa
itärajan yli tullut maahyökkäys saisi tuekseen Kotka–Hamina–Virojoki-alueelle
suunnatun sivustauhkan maihinnousun keinoin, tai toissijaisesti suomalaisten selus-

---

³⁰⁹ Lammetmaa, Paavo: *Laskuvarjo- ja maibinlaskujoukkojen toiminta ja niiden torjunta meikäläisissä olosuhteissa*. Sota-
korkeakoulun diplomityö n:o 326, 1946, s. 27 sekä *Kadettiupseerit 1920–1985*. Kadettikunta r.y. & Upseeriliitto
r.y., Kajaani 1985.

³¹⁰ Lammetmaa (1946), s. 27–28.

³¹¹ Ibid., s. 28.

³¹² Tynkkynen (2014), s. 282. Lammetmaan käyttämä lähdeaineisto osoitti, että kokemukset maahanlaskuista
pohjautuivat pääosin ulkomaisiin lähteisiin ja kokemuksiin toisesta maailmansodasta.

taan Loviisa–Kotka-tasalle.³¹³ Suorsan työtä voi pitää monella tapaa ajatuksia herättävänä, eikä hänen tapaansa käsitellä maihinnousua idästä tulevan hyökkäyksen tueksi juuri näy seuraavien vuosien opinnäytetöissä tai muissa sotilaiden kirjoituksissa. Suorsa oli myös palvellut välirauhan aikana Helsingin varuskuntapataljoonassa ja vuosina 1941–46 Santahaminassa Jalkaväkirykmentti 5:ssä, joten hänellä oli sekä jatkosodan edeltä että sen jälkeen henkilökohtainen kytkös Helsingin alueen puolustukseen.

Aikakauden upseerien kirjoittelussa ja tutkimuksissa rannikopuolustuksen selvittely alkoi viimeistään 1948. Monessa yhteydessä lähteenä käytettiin etenkin merivoimien upseerien Jouko Pirhosen ja Johan Kiveliön maihinnousua ja sen torjuntaa käsitteleviä tutkimuksia vuodelta 1948. Säämänen nostaakin molemmat herrat keskeisiksi rannikopuolustustaktiikan sotien jälkeisiksi kehittäjiksi.³¹⁴

Sen sijaan Lauri Ollila kuvasi omassa diplomityössään rannikopuolustuksen järjestelyjä vuonna 1948 hiukan eri näkökulmasta. Työn arvostelijan mielestä Ollila teki huomionarvoisen ehdotuksen johtosuhteista ja vastuista. Keskeisiä kysymyksiä olivat, kuuluiko asia rannikkojoukoille vai laivastolle, tuliko sen järjestelyjen olla defensiivisiä vai liikkuvan offensiivisiä ja kuka operatioita johtaa? Ollilan varsin globaalejakin sotataidollisia pohdintoja sisältävä työ ilma-aseen ja atomipommien merkityksestä, jatkuen merentakaisten raaka-aineiden hallinnasta käytävään kamppailuun, esittää heti aluksi aivan perustavaa laatua olevan teesin: suunnittelussa olisi pitänyt sen sijaan, että pohditaan ”*mikä ratkaisu meillä olisi rannikon puolustukseen paras*”, pohdita *miten* meillä olisi paras.³¹⁵ Tämä oli eteläisen rannikon monimuotoista rantaviivaa ja erilaisia olosuhteita ajatellen erinomaisesti sanottu.

Samaan aikakauteen sijoittuu Jorma Kämäri niin ikään maihinnousua käsittelevä diplomityö. Kämäri jaotteli työssään rannikon linnoitettaviin alueisiin. Hän kuvasi vaatimuksia kotimaisen puolustussuunnittelun linnoitteille viimeksi toteutuneiden maihinnousujen, kuten Normandian, kautta. Vaikka Kämäri ei saanut suuresti kehuja ylimalkaiseksi sanotusta työstään, kuvaa se toisaalta Lammetmaan tapaan edelliseen sotaan pohjautuen aikakauden mielikuvia muuttuneesta tilanteesta ja selustan alueen entistä suuremmasta huomiosta suunnittelutyössä. Kämäri linjaa Helsingin ja Loviisan välisen alueen toiseksi tärkeimmäksi, ja siellä todennäköisimmäksi maihinnousukohteeksi Porvoon ja Loviisan välisen alueen.³¹⁶

Uudenmaan alueen puolustussuunnitelma

Vuoden 1949 sotapelissä suunnitelmat joukkojen alkuryhmityksestä olivat jo valmiita. Pelin johtopäätöksissä oli kuitenkin useita epävarmuustekijöitä, kuten liikekannallepanon onnistuminen, vastuualueelle ryhmittymisen kiireysjärjestys sekä ilmator-

³¹³ Suorsa, Veikko: *Ilmamaihinlaskujen, maibinnousujen ja panssarien käyttömahdollisuudet rannikkojemme ja sisämaamme elintärkeillä alueilla sekä niiden huomioiminen puolustusvoimiemme organisaatiossa ja toimintasuunnitelmassa*. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 356 (Y17), 1948, s. 11–12. Suorsan palvelus HelVKP ja JR5, ks. *Kadettupseerit 1920–2000* (2000), s. 728.

³¹⁴ Säämänen (2017), s. 116. Pirhosen tutkimus oli Sotakorkeakoulun diplomityö, Kiveliön kirjana julkaistu tutkimus oli stipendityö.

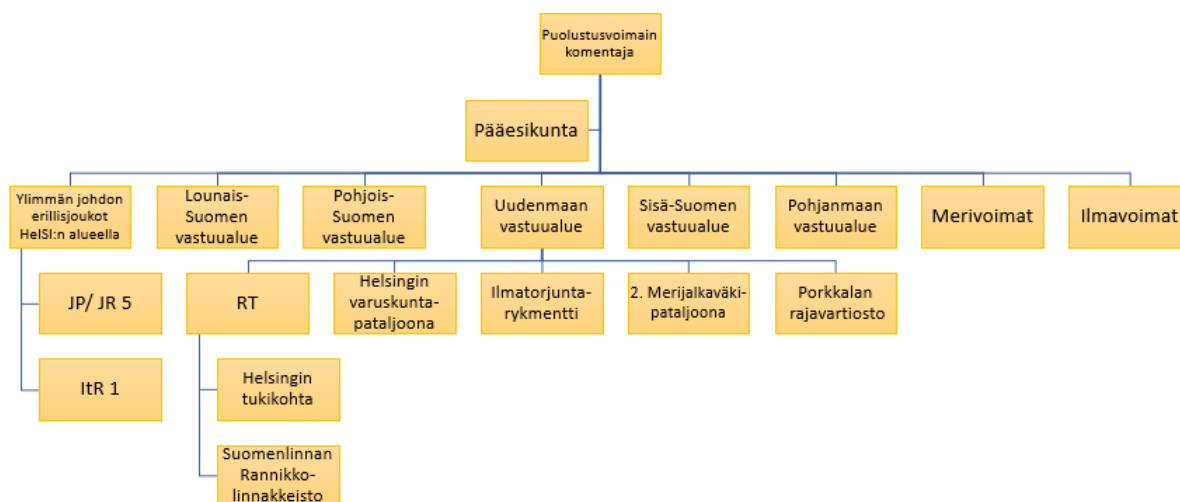
³¹⁵ Ollila, Lauri: *Tulevaisuuden rannikopuolustus, sen organisaatio ja johtaminen, erityisesti reservit Suomen olosuhteissa*. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 377, 1948, s. 2–3.

³¹⁶ Kämäri, Jorma: *Rannikkojemme tärkeimmät maibinnousukohteet ja operatiiviset tavoitteet sekä niiden huomioiminen puolustusvoimaimme vastaisessa linnoitussuunnitelmassa*. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 414, 1949.

junnan valmius.³¹⁷ Ryhmittämisen periaate näyttääkin enemmän vastustajan aloitteisiin reagoivalta, kun periaatteena oli pysytellä ilmasuojassa siihen saakka, että tilanne selkiytyisi. Sotapeli toimi suoraan pohjana jatkosuunnittelulle, sillä samalla, kun pelin tuloksia kirjattiin ylös, järjestettiin vielä joulukuun aikana pelitapahtumiin perustuva operatiivinen maastontiedustelu. Nämä katselmoinnit suuntautuivat Westendin, Herttoniemen, Nordsjöbyn (Vuosaaren kylän) ja Skogsberg – Eriksnäsin välin alueelle sekä Träskbyn alueelle, maihinnousukohtia ja niissä tapahtuvaa maihinnousuntorjuntaa silmällä pitäen. Erityisesti maahanlaskun vuoksi mielenkiinnon kohteeksi nousi Tikkurilan, Malmin lentokentän ja Helsingin pitäjän kirkonkylän välinen alue.³¹⁸ Siten suunnittelun ensimmäinen vaihe, omien ja vihollisen toimintamahdollisuuksien arviointi, saatiin päätökseen.

Sotapelin ja maastontiedustelujen jälkeen suunnittelijat saivat edellä kuvatun strategisen tason ohjausasiakirjan tammikuussa 1950. Tämän sisältämien tarkennusten myötä kirjoitettiin puhtaaksi Uudenmaan vastuualueen puolustussuunnitelma, joka oli siten ensimmäinen laatuaan sitten jatkosodan ajan. Suunnitelman allekirjoittivat komentaja ja esikuntapäällikkö, kenraalimajuri Torvald Ekman ja everstiluutnantti Kurt-Erik Lindeman, aivan kuten edellisen vuoden sotapelikertomuksenkin.³¹⁹

Kuva 14. Uudenmaan vastuualueen täydennyskokoontaminen vuoden 1950 suunnitelmassa.

Käskyn mukaan Helsingin sotilasläänin päätehtävänä oli pääkaupungin puolustaminen sekä merirajojen valvonta Loviisan ja Porkkalan vuokra-alueen välillä. Lisäksi Porkkalan oli vartioitava. Tärkeimmät satamat olivat Helsinki, Loviisa, Tolkkinen ja Porvoo, kun taas tärkeimmät suojattavat lentokentät olivat Malmin, Hyvinkään, Nummelan sekä Räyskälän kentät. Tärkeimmät liikennekeskukset olivat Helsinki, Riihimäki, Hyvinkää ja Kerava. Kriittisimmät teollisuuslaitokset sijaitsivat Helsingissä, Riihimäellä, Lohjalla, Porvoossa, Loviisassa, Högforsissa ja Hyvinkäällä. Joukkojen käytön painopiste oli Helsingissä ja Malmin lentokentällä, sillä joukkojen vähyys pakotti toiminnan priorisoimiseen. Rannikon puolustuksen painopiste oli Helsingin kohdalla, muualla ainoastaan heikon rannikkotyökistön varassa.³²⁰

³¹⁷ HelSIE:n asiak n:o 104/5 sal. 16.12.1949, T-22701/1, KA.

³¹⁸ Ibid.

³¹⁹ HelSIE:n:n asiak n:o 1/12 OT sal, 27.2.1950, T- 20184/4, KA.

³²⁰ Ibid.

Suunnitelma sisälsi myös laskelman joukkojen käyttöön saannista, joka oli varsin edistyksellistä, kun otetaan huomioon sotien jälkeinen liikekannallepanon valmiuden romahdus. Toisaalta, laskelma oli operatiivisen suunnitelman laatimisen edellytys, joten jonkinlainen arvio oli todennäköisesti pakko tehdä, vaikka perusteet olisivat olleet puutteelliset. Sotilasläänin suunnitelman joukkoihin kuuluivat ensinnäkin Helsingin varuskuntapataljoona, jonka noin 800 miestä käytettäisiin kohteensuojaustehtäviin. Varautumistehtävä oli hyökkäyksen torjunta. Komentaja tosin ilmaisi myöhemmin huolensa tehtävien toteuttamiskelpoisuudesta käytössä olevalla henkilöstöllä. Huomioitava on, että varuskuntapataljoonan oli hoidettava myös Jalkaväkirykmentti 5:n Santahaminassa sijaitsevan jääkäripataljoonan kohteensuojaustehtävät, koska se ei enää t-kokoonpanossa olisi ollut sotilasläänin johdossa oleva joukko.³²¹

Varuskuntapataljoonan ensimmäisten yksiköiden arvioitiin olevan tehtävässään vuorokauden kuluessa ja koko pataljoonan pääosillaan kolmessa vuorokaudessa. Kaikkien lomalaisten tai muusta syystä poissa olevien tavoittamisen aikaviiveen vuoksi täysi vahvuus arvioitiin saavutettavan 5–6 vuorokauden kuluessa. Mielenkiintoinen suunnitelman osa oli Helsingin varuskuntapataljoonan mahdollinen täydentäminen 1. ja 2. vuosiluokan reserviläisillä, jolloin yksikkö olisi ollut valmiina jo kahden vuorokauden kuluessa.³²²

Myöhemmin kehitetyt puolueettomuuden valvonnan *puva-joukot* perustuivat nimenomaan kahden edellisen ikäluokan reserviläisten käyttöön. Tästä voidaan johtaa ajatus, että kahden ikäluokan suojajoukon idea oli nähtävissä jo tässä vuoden 1950 suunnitelmassa. Puva-joukkojen käyttöajatus oli kuitenkin erilainen ja liittyi pitkittyneeseen kriisiin ja sen kustannuksiin³²³. Tosin t-kokoonpanoon liittyi alun alkaenkin viimeisimmän reserviläisikäluokan käyttö³²⁴.

Ilmatorjuntaan oli suunnitelman mukaan käytössä neljä raskasta ja kaksi kevyttä ilmatorjuntapatteria, joiden tehtävä oli ”*kaikin voimin*” suorittaa ilmatorjuntaa Helsingin suojaksi. Toisena tehtävänä oli valmistautua tukemaan joukkoja maa-ammunnalla, Malmin lentokentän maastoon.³²⁵ Päivänselvää on, että ilmatorjunnan kyky koko Helsingin suojaamiseen olisi ollut heikko. Valmistautumistehtävä Malmin lentokentälle liittyi maahanlaskun uhkaan, jonka torjuntaan etenkin maahanlaskuhetkellä ilmatorjunta-aseiden pinta-ammunta olisi ollut erittäinkin käyttökelpoinen ja tehokas.

Ilmatorjunnan perustamisvalmiudeksi arvioitiin kuusi tuntia ensimmäiselle Helsingissä perustettavalle patterille ja kaksi vuorokautta seuraavalle. Loput it-joukosta olisi perustettu Tampereella ja Lahdessa, joista se pääosillaan olisi Helsingin alueella kolmessa vuorokaudessa, pois lukien Oulun seudulla asuvat joukkoon sijoitetut reserviläiset, jotka suunniteltiin keskitettäväksi myöhemmin.³²⁶

---

³²¹ HelSIE:n asiak n:o 1/12 OT sal, 27.2.1950, T-20184/4, KA sekä HelSIE:n asiak n:o 7/10 f sal/OT 16.1.1950, T-20184/4, KA.

³²² HelSIE:n asiak n:o 1/12 OT sal, 27.2.1950, T-20184/4, KA.

³²³ Jouko (2005), s. 65.

³²⁴ Tynkkynen, Vesa: Puolustusjärjestelyt. *Puolustusvoimien rauhan ajan historia. Osa 2. Suomen puolustusvoimat 1944–1974*. Veli-Matti Syrjö et al. (toim.), 2006, s. 443.

³²⁵ HelSIE:n asiak n:o 1/12 OT sal, 27.2.1950, T-20184/4, KA.

³²⁶ Ibid.

Kuitenkin Helsingin alue oli ilmapuolustuksen kannalta niin keskeinen, että ylemmän johtoportaan joukkojen sijoittelussa sitä ei ole tuolloinkaan jätetty huomiotta, kuten oli ollut jo edellisten sotien aikana. Ilmavoimien komentajan, kenraalimajuri Frans Helmisen suunnitelman mukaan Helsingin alueelle sijoitettiin Ilmatorjuntarykmentti 1, joka käsitti kaksi raskasta it-patteristoa sekä yhden kevyen it-patteriston, joiden vahvuus kaikkine osineen oli yhteensä 870 miestä.³²⁷

2. Merijalkaväkipataljoonan vahvuus oli 575 miestä ja sen päätehtävänä oli valmistautua lähinnä Helsingin alueen saariston ja rannikon taisteluihin. Valmistautumistehtävänä oli maahanlaskun torjunta Malmin lentokentän alueella, kentän koillispuoliselle alueelle ryhmittyneenä. Joukon perustamisvalmiudeksi arvioitiin kolme vuorokautta. Merijalkaväkipataljoonan arvioitiin olevan neljännen vuorokauden alkutunteina ryhmittyneenä Malmin alueelle.³²⁸

Porkkalan rajavartioston tehtävänä oli yksinkertaisesti rajan vartiointi. Vartioston vahvuus oli hyvin pieni, vain 67 miestä. Sen valmius vastaavasti oli korkea, sillä suunnitelmaan kirjattiin sen olevan ”*heti valmiina*”³²⁹.

Rannikopuolustuksen suunnittelun keskeinen osa oli rannikkotykistö ja sen valmius. Suomenlinnan rannikkolinnakkeiston 650 miehen sekä Helsingin tukikohdan joukkojen muodostaman Helsingin rannikkokaistan arvioitiin olevan käyttövalmiina käskystä kolmessa tunnissa ja kokonaisuudessaan t-kokoonpanossa 2–3 vuorokaudessa. Niiden oli tarkoitus varmistaa ja suojata rannikkoa sekä tarvittaessa maanammunnalla osallistua Helsinkiin suuntautuvan maihinnousun – ja maahanlaskuoperaation torjuntaan.³³⁰

Joukkojen painopiste oli niiden vähyyden vuoksi Suur-Helsingin alueella. Ulkopuolisia lentokenttiä tai satama-alueita ei olisi kyetty käytössä olevilla joukoilla suojaamaan ja tykistö puuttui kokonaan. Osia Sisä-Suomen joukoista esitettiin alistettavaksi Ekmanin johtoon, Hyvinkään ja Nummelan lentokenttien suojaamiseksi sekä Riihimäen liikennekeskuksen turvaamiseksi.³³¹

Ekman valitsi johtamispaikakseen Taistelukoulun alueen Tuusulassa, aivan kuten edellä kuvatussa sotapelissä oli ollut. Sekin todistaa pelin olleen suunnitteluprosessin osa. Ekman toteaa, että mikäli alkuvaiheen toimintaan liittyy sisäisen järjestyksen ylläpitoa, johtaisi hän siinä tapauksessa toimintaa Kaartin kasarmilta, siis vartiopataljoonan kasarmilta.³³²

Suomenlinnan rannikkolinnakkeiston komentaja, eversti Niilo Sario kirjoitti everstiluutnantti Lindemanin aloitteesta rannikkotykistön suunnitteluhaasteista kenraalimajuri Ekmanille muistion, jonka voidaan päätellä antaneen lisätukea omien toimintamahdollisuuksien arvioinnille. Sen mukaan rannikkotykistön valmius oli hyvällä tasolla maaliskuun ja syyskuun välisenä aikana. Kyky miehittää Isosaaren ja Miessaaren

³²⁷ IlmaVE:n asiak n:o 68/Ye.2/OT/11 sal, 22.7.1950, T-20184/4, KA.

³²⁸ HelSIE:n asiak n:o 1/12 OT sal, 27.2.1950, T-20184/4, KA.

³²⁹ Ibid.

³³⁰ Ibid. Hyökkäyksestä käytetään muotoa ”*yhdistetty meri- ja ilmaoperaatio Helsinkiin*”.

³³¹ HelSIE:n asiak n:o 1/12 OT sal, 27.2.1950, T-20184/4, KA.

³³² Ibid., sekä HelSIE:n asiak n:o 82/OT/11a 21.11.1950, T-20184/4, KA. Viitteessä asian alullepanijana mainitaan jälleen esikuntapäällikkö, everstiluutnantti Lindeman.

tykkipatterit oli varsin hyvä. Varusmiesten vähydestä johtuen muun ajan vuotta valmius oli heikko. Helmi–maaliskuussa palveluksessa oli pääosin vain alokkaita. Tällöin ampuminen onnistui välttävästi henkilökunnan toimenpitein, parin päivän koulutuksen jälkeen vähitellen myös varusmiesjoukoin. T-kokoonpanoon siirryttäessäkin pystyttiin tykkiasemia miehittämään vain rajoituksin.³³³ Henkilöstön valmius oli siis olemassa, mutta oleellisena haasteena oli etenkin tykkien siirto varastoista ja ampumatarvikkeiden puute.

Uudenmaan alueen puolustus suunnitelma korreloi edellisen vuoden sotapelien puolustusratkaisuun: Suur-Helsingin suojattavat kohteet ovat samoja. Ratkaisukohta on pyritty valitsemaan vuoden 1949 sotapelin tapaan siten, että joukot voitaisiin keskitää kaikin voimin painopisteeseen. Joukkojen määrä on sotapelissä käytettyä pienempi. Pelissä saatettiin pelata tilannetta optimistisemmilla resursseilla mitä todellisuudessa oli. Pitää huomioda, että liikekannallepanon valmistelemiseksi ei oltu vielä paljoa tehty. Olemassa olevien ja tilapäisjärjestelyin perustettavien joukkojen varaan laskeminen oli kenties realismia.

Puolustusvoimain pääesikunta sai talven aikana hyväksyttäväksi ensimmäiset alajohtoportaiden suunnitelmat. Alajohtoportaiden suunnitelmat hyväksyttiin Puolustusvoimain pääesikunnan operatiivisen osaston käskyssä numero kaksi, kesäkuussa 1950. Elokuussa 1950 muutettiin vastuualueiden rajoja komentosuhteiden selventämiseksi, samalla vastuualueet noudattivat nyt käskettyjä rajoja myös sisäisen järjestyksen ylläpitoa koskevissa valmisteluissa. Myös 2. Divisioonan esikunta oli laatinut Lounais-Suomen vastuualueelle suunnitelmat, joissa t-kokoonpanoon siirryttäessä valmistauduttaisiin – puolustusvoimain komentajan erikseen antamalla käskyllä – siirtämään joukkoja Ahvenanmaalle. Lisäksi varauduttiin Hankoniemen puolustamiseen ja Porkkalan vuokra-alueen varmistamiseen. Myös ilmavoimien ja merivoimien suunnitelmat täydennyskokoonpanoon siirtymisestä vahvistettiin. Tynkkysen mukaan voidaan arvioida, että tässä vaiheessa ainakin jonkinlainen periaatteellinen valmius oli nyt olemassa, koko puolustusvalmiutta tarkasteltaessa.³³⁴

Samalla voidaan väittää nykypäivänä niin merkittävässä roolissa olevan viranomaisyhteistyön merkityksen näkyvän myös 1950-luvun suunnittelussa: Käskyssä nimitäin annetaan vaatimus yhteistoiminnan suunnittelemiseksi myös poliisiviranomaisen, tehdaslaitosten, suurliikkeiden sekä rautatie- sekä posti- ja lennätinlaitoksen edustajien kanssa. Tähän viranomaisten kesken asioiden sopimiseen ei tosin virallista lupaa annettu vielä pitkään aikaan.

---

³³³ S1RLsto:n asiak n:o 53/11/4/sal 19.2.1950, T-20184/4, KA. Isosaari: 4 kpl 105mm tykkiä, Miessaari 2 kpl 120 mm tykki. T-vaiheessa, johon arvioitiin saatavan täydennykset 2–3 vuorokaudessa, osa linnakkeista olisi toiminut suunnitelman mukaan 76mm sekä jopa vuoden 1931 mallin 46mm ilmatorjuntakanuunoilla. Osalle linnakkeista oli antaa 120mm tykit, kuten Pirttisaaren patterille. Isosaari täydentyi t-vaiheeseen 105mm tykkipatterilla.

³³⁴ PvPE:n asiak n:o 2, 19.6.1950, 25/OT/11 sal, T-26862/3, KA. Käskyn mukaan Helsingin alueen sotakoulut alistettiin sisäisessä suojelussa johtovastuussa olevalle esikunnalle. Ks. myös PvPE:n asiak n:o 60/op.1/OT 11 sal, 24.8.1950, T-26862/3, KA. Ks. myös Tynkkynen (1996), s. 251.

3.4 Helsingin linnoitussuunnitelma vuosina 1950–52

Maastontiedustelut tarkentavat suunnitteluperusteita

Syksyllä 1950 Helsingin sotilaspiirissä siirryttiin suunnitteluprosessissa seuraavaan vaiheeseen ja suoritettiin kaikessa hiljaisuudessa operatiivisia maastontiedusteluja. Maastontiedustelujen tavoite oli vihollisen maihinnousumahdollisuuksien tarkentaminen Helsingin kaupungin alueella. Maastontiedusteluun hyödynnettiin kaikki saatavilla oleva tieto, myös vuosien takaiset maastontiedusteluraportit.³³⁵

Lauttasaari oli epätodennäköinen maihinnousun kohde. Sen sijaan Westendin–Gäddvikin alueella oli sekä rantapaikkoja ja syvyyttä että lähestymisteitä Helsinkiin sen verran, että isomman joukon operatiivinen maihinnousu olisi hyvinkin voinut olla mahdollinen. Pienemmällä joukolla toteutettu Lauttasaaren valtaus ja siltojen katkaisu sekä ilmamaihinaluskat Westendin pohjoispuolisille aukeille olisivat tukeneet Helsingin ja Westendin suuntien hyökkäyksiä.³³⁶

Helsingin itäpuoli katselmoitiin myös. Herttoniemi sopi maihinnousuun kohtuullisen hyvin, joskin maihinnousun toteuttaminen Herttoniemeen edellytti Helsingin edustan linnakkeiden sekä Santahaminan ja Degerön (Laajasalon) valtaamista, mikä teki siitä tästä syystä epätodennäköisemmän suunnan. Marjaniemeä ja Puotinkylän lahtea pidettiin myös epätodennäköisinä kohteina matalan veden, kapeikkojen ja Itä-Villingin patterin vuoksi. Joka tapauksessa kaistalta johtivat hyvät tiet Porvoon uudelle maantielle ja siitä edelleen Laajalahden pohjoispuolitse Helsingin ja Malmin suuntiin.³³⁷

Alueen keskeisimmäksi ja samalla tärkeimmäksi maihinnousualueeksi todettiin Nordsjön (Vuosaaren) alue, missä oli hyökkääjälle edullisimmat olosuhteet isojen alusten purkamiseen. Tiet ja urat mahdollistivat Porvoon maantien katkaisun ja jatkohyökkäyksen Helsinkiin. Tämän toteutumiseksi arvioitiin, että Itä-Villingin patteri olisi tullut lamauttaa maihinnousun ajaksi ilmapommituksin sekä laivatykistön ammunnoin. Samalla olisi toteutettu maihinnousun välittömäksi tukemiseksi pienempiä ilmamaihinalaskuja Västersundomin (Länsisalmen) ja Nordsjön aukeille.³³⁸

Operaatioon arveltiin kytkeytyvän myös Malmin lentokentän valtaamiseen liittyvä ilmamaihinalasku Helsingin pitäjän aukeille. Hyökkääjän arvioitiin pyrkivän hyödyntämään kentän läheisyydessä olevia, edellisessä luvussa esitettyjä linnoitusketjun osia lentokentän puolustamiseksi siihen saakka, että yhteys maihinnousuun joukkoon saavutetaan. Haasteena Nordsjön alueen maihinnousulle nähtiin paikallistuntemusta edellyttävät lukuisat karikot reitin varrella, väylältä kohti rantaa.³³⁹

Nykyisen Vuosaaren alue tunnistettiin maastoltaan lastaus- ja purkupaikaksi soveltuvaksi, joskin jo 1940-luvulla oli esiintynyt ajatuksia Vuosaaren sataman perustamises-

³³⁵ HelSpE:n asiak n:o 248/Järj./11. sal 1.12.1950, T-22702/1, KA sekä HelSpE:n asiak ilman n:oa, ”*Majuri R. Lukkarin suorittaman maastotutkimuksen mukaan vuosilta 1938–40*”. T-20184/4, KA.

³³⁶ HelSpE:n asiak n:o 248/Järj./11. sal 1.12.1950, T-22702/1, KA.

³³⁷ HelSpE:n asiak n:o 252/Järj.tsto/11 sal 15.12.1950, T-22702/1, KA.

³³⁸ Ibid.

³³⁹ Ibid.

ta. Kolmannella kaistalla, Nykyisen Sipoon alueella Borgarstrandsviken–Björnholm-välillä, todettiin myös olevan jonkinlaiset edellytykset toteuttaa maihinnousu, mikäli sen edustalla olevat saaret ensin vallattaisiin.³⁴⁰ Maastontiedustelut aloittivat Helsingin sotilasläänin tulevien vuosien lukuisien maastonkartoitusten sarjan, jossa kulloistakin puolustus suunnitelmaa tarkennettiin.

Puolustusvoimain komentaja vahvisti suojajoukkojen kokoonpanon joulukuussa 1950. Samaan aikaan käynnistettiin valmistelut operatiivisen suunnittelun laajempaa aloittamista varten. Puolustusvoimain pääesikunta käski kaikkien divisioonien, Kevyen prikaatin sekä Helsingin sotilasläänin ja Keski-Suomen sotilasläänin esikuntien järjestää seuraavan vuoden aikana operatiiviset sotapelit. Peleillä oli koulutuksellinen päämäärä, sillä niillä haluttiin perehdyttää esiuupseerit armeijan johdossa toimivan, prikaateista muodostetun armeijakunnan käyttöperiaatteisiin. Helsingin sotilasläänin peliin osallistuivat myös meri- ja ilmavoimat. Harjoituksilla oli selvästi myös operatiiviset tavoitteet: Aluejärjestön oli valmistettava pelattavien joukkojen perustaminen niin, että se antaisi mielikuvan osittain improvisoidun liikekannallepanon toteutuksesta.³⁴¹ Improvisoidun perustamisen motiivi on ilmeinen. Perustamisen suunnitelmallisesta toteuttamiskelpoisuudesta ei ollut vielä mitään takeita. Sotapelit toteutettiin suunnitelman mukaan vuoden 1951 aikana.

Vuoden 1951 sotapelissä arvioitiin kykyä Naton maihinnousun torjuntaan

Maaliskuussa 1951 Helsingissä toimeenpannun sotapelin perusteet laadittiin ennen Puolustusvoimain pääesikunnasta saatuja A-, B- ja C-uhkamalleja (ks. luku 3.1), mutta ajatus on nähtävä samantyyppisenä: pelissä haluttiin mitä ilmeisimmin kokeilla perustamiskäskyjen ja joukkojen keskittämisen lisäksi Uudenmaan vastuualueen maa- ja merielementtien yhteen sovittamista ja toimivuutta. Sotapelin johti sotilasläänin komentaja, apunaan esikuntapäällikkö everstiluutnantti Norman Simonen. Pelituomareina olivat Helsingin sotilaspiirin päällikkö, eversti Gustaf Ehrnrooth sekä Suomenlinnan rannikkolinnakkeiston komentaja, eversti Niilo Sario. Pelissä käytettiin lähtökohtana vuoden 1950 *Upseerin käsikirjan* mukaisia harjoitusvahvuuksia erikseen jaettavien ”*tarvittavien lisävahvuuksien*”.³⁴²

Sotapelin lähtökohtatilanteessa ”valtaryhmien” kiristyneet välit olivat johtaneet sotaan Euroopassa ja kaikkein kiivaimmin Puolan alueella. Länsiliittoumaa ilmiselvästi tarkoittanut ”Keltainen” puoli oli pommittanut Porkkalan aluetta, vallannut Gotlannin sekä Tanskan salmet sekä piti hallussaan Etelä- ja Keski-Norjaa. Myöhemmin pelissä keltaiset valtasivat ylivoimaisten laivasto- ja lentojoukkojensa tukemana myös Hiidenmaan ja Saarenmaan. ”Sinisen” puolen laivaston pääosat olivat vetäytyneet Suomenlahden itäosiin, siis Neuvostoliiton puolelle.³⁴³ Suomalaisessa upseerien taktiikan opetuksessa kuviteltua vastustajaa on kuvattu useimmiten keltaisella värillä. Aiemmin mainittuja länsiuhkakuvia ajatellen keltainen Nato on tässä tapauksessa luonteva tulkinta. Sininen osapuoli tilannekuvauksessa on YYA-kumppani Neuvostoliitto.

³⁴⁰ HelSpE:n asiak n:o 252/Järj.tsto/11 sal 15.12.1950, T-22702/1, KA.

³⁴¹ Tynkkynen (1996), s. 252 sekä Pv.PE:n asiak n:o 182/Koul.1/5.sal.30.11.1950, T-23101/4, KA.

³⁴² HelSIE:n asiak n:o 60/5 sal 24.4.1951, T-20184/5, KA; HelSIE:n asiak n:o 45/5/20.3.1951, T-20184/5, KA sekä HelSIE:n asiak n:o 45/3 sal 20.3.1951, T-20184/5, KA; *Upseerin käsikirja. II*, joukkojen harjoituskokoonpano ja -vahvuudet sekä PEn asiak n:o 182/koul.1/5.sal 30.11.1950, T-26838/19, KA.

³⁴³ HelSIE:n asiak n:o 45/5/20.3.1951 sekä asiakirjan liite 8, T-20184/5, KA.

Pelissä kuvattiin myös puolin ja toisin suoritetuksi valtavia ilmapommituksia. Naton kerrottiin käyttäneen myös atomiasetta vastustajan suurempia asutus- ja teollisuuskeskuksia vastaan³⁴⁴. 1950-luku oli atomiaseen kehityksen ”kulta-aikaa”, joka näkyy myös sotilasläänin pelin suunnittelijoiden luomassa lähtökohtatilanteessa. Skenaariossa nimenomaan Naton katsotaan käyttäneen ydinaseita sotatoimissaan, mikä 1950-luvun alussa olikin todennäköinen asetelma. Yhdysvaltojen etumatka pommi-koneiden suorituskyvyissä Neuvostoliittoon nähden oli 1950-luvulla merkittävä. Käytännössä Yhdysvaltojen katsottiin kykenevän hallitsemaan ilmatilaa niin halutesaan mielin määrin³⁴⁵.

Pelikuvauus lähti siitä, että Suomi oli ehtinyt aloittaa liikekannallepanon. Maavoimien joukkojen kuvattiin olevan aseissa ja maanpuolustustahtoisia, joskin etenkin tykistön aseistuksessa oli – varsin realistisesti – kuvattu puutteita. Ilmavoimien kalustollinen suorituskyky kuvataan rehellisesti myös heikoksi. Merivoimien pääosat sijoitettiin pelissä Ahvenanmaan–Turun saaristoon.³⁴⁶

Keltaisen puolen pelaajien tehtäväksi tuli suunnitella hyökkäysoperaatio, jonka tehtävänanto on Helsinkiä ajatellen mielenkiintoinen. Siinä *ryhmä Baltioun* -nimellä hyökkäävät kaksi armeijakuntaa varmistivat keltaisen armeijan Suomenlahteen nojaavan sivustan ja turvasivat kauttakulun pitkin Suomenlahtea itään. Ryhmä Baltiounin ensimmäisenä tehtävänä oli Porkkalan tukikohdan haltuunotto kaksipuoleisella hyökkäyksellä Hangon ja Helsingin suunnista. Operaatiolla oli myös länsiuhkaan linkitetty peitenimi *operation west east*.³⁴⁷

Sotapeli antaa käyttöömmme yhden version aikakauden arvioista vihollisen toiminnasta Helsingin valtauksessa: Keltaisen toinen armeijakunta aloitti operaation ”*west*”-osuuden toteuttamalla maihinnousun Hankoon. Toinen hyökkääjän armeijakunnista, sijoitettuna Hiidenmaalle ja Saarenmaalle, koottiin yhdestä jalkaväkidivisioonasta, yhdestä merijalkaväkidivisioonasta sekä osista maahanlaskudivisioonaa. Sen tehtävänä oli suorittaa sillanpääaseman valtaamiseksi ja Porkkalan yhteyksien katkaisun takaamiseksi operaation ”*east*”-vaiheen maihinnousu Helsinki–Porvoo-välin alueelle vuorokautta myöhemmin.³⁴⁸

Tämän jälkeen vallattiin Helsingin satama raskaan kaluston purkamista varten. Maihinnousuosastoihin laskettiin kuuluvan satoja erilaisia maihinnousualuksia ja toistakymmentä sukellusvenettä, ylivoimaisten lentojoukkojen tukemana.³⁴⁹ Kokoonpanojen muodostamisperiaatetta ei kuvattu, mutta aikakaudella oli kansainvälisen tilanteen seurantaan liittyen kyky muodostaa käsitys toimintatavoista ja myös oikeasuuntaiset kalusto- ja miesvahvuudet³⁵⁰.

³⁴⁴ HelSIE:n asiak n:o 45/3 sal 20.3.1951, liite 1, T-20184/5, KA.

³⁴⁵ Visuri, Pekka, luennollaan *Puolustusvoimat kylmässä sodassa* heinäkuussa 2015, yleisesikuntaupseerikurssi 58:n opetus, muistiinpanot kirjoittajan hallussa. Tarkemmin atomiaseista tämän tutkimuksen luvussa 4.5. Ks. myös Boldt, Leo: Sotateknillinen kehitys viime sotiemme jälkeen ja sen vaikutus kotirintaman puolustukseen. *SAL n:o 6/1954*.

³⁴⁶ HelSIE:n asiak n:o 45/5/20.3.1951, liite 8, T-20184/5, KA.

³⁴⁷ Ibid.

³⁴⁸ Ibid.

³⁴⁹ Ibid. Satojen alusten toteuttama operaatio kapealla ja ahtaalla Itämerellä oli haastava ja monimutkaisia järjestelyjä vaativa skenaario.

³⁵⁰ ks. esim. Lammetmaa (1946); Sarvanto, Jorma: Strateginen maahanlasku ja sen torjunta. *SAL n:o 1/1950* tai Kiveliö, Johan: Normandian maihinnoususotatoimi. *SAL n:o 2/1949* ja Pienen valtion merivoimat. *SAL*

Suunnittelun oletuksena Porkkalan länsipuoli oli omien joukkojen käytössä. ”Liittolaisten” hävittäjätukikohtia oli perustettu Tägtomin (Hangon alueella) sekä Hyvinkään lentokentille.³⁵¹ Tällä tavoin YYA-kumppanin arvioitiin lähtökohtaisesti ottavan sotatilanteessa alueita haltuunsa myös Porkkalan rajojen ulkopuolelta.

Puolustusvoimat oli siirretty tilanteen kehittymisen vuoksi t-kokoonpanoon paria kuukautta aiemmin ja perustamisvalmistelut olivat edenneet sotilaspiireissä keskeytyksettä. Kukin sotilaspiiri oli saanut tehtäväkseen perustaa yhden prikaatin. Pelin alkaessa keltainen oli siirtänyt runsaasti mairinnousualueita Itämerelle sekä lisää maahanlaskujoukkoja Gotlannin saarelle. Samaan aikaan tihutyöt ja tiedustelu-toiminta Helsingin alueella lisääntyivät.³⁵² On pääteltävä, että sotapelissä haluttiin pelata sotilasläänin vastuualueelle suuntautuvan mairinnousu- ja maahanlaskuoperaation torjunta tilanteessa, jossa t-kokoonpanosta siirrytään täyteen sodan ajan kokoonpanoon.

Pelin tilanne luo samalla ajankuvan 1950-luvun uhkakuvista, joissa operatiivisen suunnittelun lähtökohtana oli Naton merijalkaväkijoukkojen ja maahanlaskujoukkojen avulla toteutettu operaatio Suomen rannikolle, osana Neuvostoliittoon suunnattua hyökkäystä. Pelin tilanteessa mairinnousualueet oli valittu karkeasti sotilasläänin aiempien operatiivisten maastontiedustelujen mukaisesti. Yllättäen alkavasta hyökkäyksestä ei kuitenkaan enää vuoden 1949 pelin tapaan puhuttu, sillä lupa liikekannallepanoon oli myönnetty ja siten poliittinen päätös Suomen siirtämisestä sotakannalle tehty, täydennyskokoonpanon perustamisen myötä jo kuukausia aiemmin.

Pelattu läntisen sotilasliiton uhkaan perustuva skenaario oli myös virallisen mantran mukainen. Samoihin aikoihin oltiin muutoinkin kiinnostuneita Yhdysvaltain asevoimien kehittämisestä ja harjoitustoiminnasta. Esimerkiksi syksyllä 1951 pidetty Yhdysvaltojen maailmansotien jälkeen suurin sotaharjoitus *Excercise Southern Pine* raportoitiin yksityiskohtaisesti. Myös Korean sodan tapahtumia seurattiin tarkasti, eikä vähiten suorituskykyjen näkökulmasta.³⁵³

Ensimmäisenä sotapelipäivänä tavoitteena oli saada käskyt perustettavista joukoista ja niiden perustamispaikoista sekä arvio siitä, pystytäänkö ne omin voimin perustamaan. Samoin tarkasteltiin joukkojen komentajien toimenpiteet ja käskyt eri perustamispaikoilta sekä armeijakunnan komentajan ”tilanteen arvostelu”, päätös ja suunnitelma käskytyksineen. Tämä tukee käsitystä siitä, että harjoituksen tavoite oli koulutuksellisen lisäksi hyvinkin perehdytyshakuinen. Esimerkiksi komentajien tuli kyetä päätöksissään perustelemaan, miten vastuualueella olevat joukot oli ryhmitettävä maahanlaskujen ja mairinnousujen torjumiseksi, Porkkalan kauttakulku- ja liikenneyhteyksien turvaamiseksi sekä tuholaistoiminnan estämiseksi. Komentajan päätök-

---

n:o 6/1949. Yhdysvaltain merijalkaväkidivisioonan organisaatio esiteltiin *Sotilasaiakauslehdessä* hieman myöhemmin, ks. Turkki, Reino: Maahanlaskujen kehityksen tarkastelua toisen maailmansodan jälkeisenä aikana. *SAL n:o 1/1952*.

³⁵¹ HelSIE:n asiak n:o 45/3 sal 20.3.1951, liite 1, T-20184/5, KA.

³⁵² Ibid.

³⁵³ PvPE:n asiak n:o 11/52 ulk 2 19.1.1952, T-26838/19, KA sekä PvPE:n asiak n:o 20/52 ulk 2 7.2.1952, T-26838/19, KA. Ks. myös *Tietoja länsimaiden asevoimien vahvuuksista*, PvPE:n asiak n:o 18/ulk.2/Db/sal 15.9.1952, T-26838/19, KA. Maahanlaskujen yksityiskohtaisia tietoja saatiin esimerkiksi vierailuraportista 82. Maahanlaskudivisioonan Fort Braggissa, ks. PvPE:n asiak n:o 86/Ulk.2/Do/sal 9.10.1952, T-26838/19, KA.

sen tuli sisältää aikalaskelmat siitä, milloin joukot olisivat ryhmitysalueillaan, mikä pakotti pohtimaan myös perustamisen onnistumista.³⁵⁴

Rannikkotykistö pelattiin merivoimien komentajalle 1.2.1951 laaditun esityksen mukaisilla joukkojen ja aseiden ryhmityksillä ja ampumasektoreilla. Ilmeisesti juuri laaditun uuden ryhmitysesityksen uskottiin menevän hyväksytysti läpi. Ilmatorjuntarykmentti 1:n komentajan tuli laatia perusteltu esitys lentojoukkojen komentajalle ilmatorjunnan joukkojen sijoittelusta pääkaupungin suojaksi sekä t-kokoonpanossa että tsa-kokoonpanossa.³⁵⁵

Yhdistetyn operaation torjumisen lisäksi huolenaiheeksi nousi operaation valmisteluun liittyvän tiedustelu- ja tuhoalaistoiminnan estäminen, joka edellytti kohteiden suojaamista. Voidaan arvioida alaluvussa 3.2 esitelyjen suunnitelmien saaneen vaikutteita myös tästä pelistä. Mahdollisen Porkkalan tukikohdan aktivoitumisen takia tarvittiin valvontaa keskeisimmille Porkkalasta Helsinkiin johtaville pääväylille.

Keltaisen puolen pelaajan hyökkäyspäättös osoitti pelikirjan laatijan tunteneen yhdistetyn operaation suoritusperiaatteet. Ensimmäisenä pelipäivänä keltainen toteutti maihinnousun valmisteluja käynnistäen joukkojen merimarssit kohti Suomea ja toteuttaen pienempiä maahanlaskuja. Samalla jatkui Suomen alueen tiedustelu, tuhoalaistoiminta sekä lentopommitukset. Tämän jälkeen alkoivat keltaisen laivatykistöammunnat puolustajan kohteisiin ja raivaukset todennäköisillä laivaväylillä lentopommitusten ja maahanlaskujen jatkuessa pienempien saarten valtaamiseksi rannikolta. Kolmantena pelipäivänä toteutui maihinnousu ja hyökkäys jatkui sillanpääasemasta kohti Helsinkiä. Sotapeli päätettiin kolmantena pelipäivänä palautetilaisuuteen, jota ajan tapaan kutsuttiin nimellä ”kritiikki”.³⁵⁶ Tämä ilmentää myös ajan henkeä siitä, että positiivisella palautteella ei välttämättä koettu tuohon aikaan olevan hyvää vaikutusta upseerien oppimiseen ja suorituskykyyn. Tämänkertaiseen kritiikkiin oli Helsingin sotilaspiirin luentosalista varattu kaksi tuntia, jotka päätettiin erotuomarien ja lopuksi kenraalimajuri Ekmanin ”yleisarvosteluun”.

Sotapeli raportoitiin Puolustusvoimain pääesikunnan koulutusosastolle huhtikuussa 1951. Raportissa Ehrnrooth keskittyi aluejärjestötoiminnan tarkasteluun sekä varsinaisten taistelutoimien arvosteluun. Sarioon tehtävänä oli merellä, saaristossa ja rannikkomaastossa tapahtuvan taistelun arvostelu. Työnjako oli luonteva, koska Ehrnrooth oli sotilaspiirin päällikkö ja näin parhaiten tietoinen aluejärjestön tehtävistä, kun taas Sario toimi rannikkolinnakkeiston komentajana. Harjoitukselle asetetut tavoitteet saavutettiin ja Uudenmaan vastuualueen keskeisimmät operatiiviset kysymykset selvitettiin puolustajan komentajille annettujen tehtävien muodossa.³⁵⁷ Pelin jälkeisistä raporteista on tulkittavissa, että niistä saadut johtopäätökset vietiin operatiiviseen suunnitteluun osaksi toimintamahdollisuuksien arviointia ja suunnitelman laatimista.

Edellisessä luvussa esitettiin ajatus, että operatiivinen suunnittelu antoi vaatimuksia myös joukkojen koulutukselle, saa lisätukea käsitellyistä sotapeleistä. Erilaisilla peilel-

³⁵⁴ HelSIE:n asiak n:o 45/5/2.3.1951, liite 9, T-20184/5, KA.

³⁵⁵ Ibid.

³⁵⁶ Ibid.

³⁵⁷ HelSIE:n asiak n:o 60/5 sal 24.4.1951, T-20184/5, KA. Aikalaisteksteissä käytettiin termiä arvostelu, joka nykytermein voidaan ymmärtää arviointina.

lä ja suunnitelmilla oli suora vaikutus myös varusmiesten harjoitustoimintaan. Vuoden 1951 lopulla esitettiin järjestettäväksi sotaharjoitus, joka osiltaan kattaisi puolustusryhmyksen joko Pernajanlahdelta, Emäsalon alueelta tai Sipoonlahdelta, valta- maantien eteläpuoleisessa rannikko- tai saaristomaastossa. Kenraalimajuri Ekman esitti myös, että sotilasläänissä palveleville upseereille annettaisiin tilaisuus päästä kosketukseen varsinaisten joukkojen kanssa. Samalla voisi sotaharjoituksen yhteydessä tutkia alueen puolustuskysymyksiä.³⁵⁸ Harjoituksella haluttiin siis testata vesistölinjan puolustusta ja vastahyökkäyksiä joukolla, joka lähtee suoraan varuskunnasta t-vaiheen aikaiseen taisteluun.

Suunnittelu jatkuu sotapelistä tarkentavaan maastontiedusteluun

Puolustusvoimien sodan ajan kokoonpano vahvistettiin maaliskuussa 1951. Tynkky- nen on todennut, että tässä vaiheessa oli jo perusteita kytkeä alajohtoportaat mukaan suunnitteluun³⁵⁹. Kuten edeltävässä alaluvussa kerrottiin, ainakin Helsingissä alajoh- toportaat olivat olleet jo hyvän aikaa mukana suunnittelussa. Syyskuussa 1951 annetiin ”virallisesti” Puolustusvoimain pääesikunnan käsky puolustussuunnitelmien laa- dinnasta, operaatiokäsky numero seitsemän.³⁶⁰

Käskyssä kuvattiin yleisten tehtävien lisäksi uhkakuvat aiemmin esitetyn analyysin A-, B- ja C-vaihtoehtojen mukaisesti. Yllättävät maahanlaskut ja mairinnousut sisältyi- vät myös suunnitteluohjaukseen liikekannallepanon ja joukkojen keskittämisen vai- heeseen liittyen. Uudenmaan alueen (UMV-alue) tehtävänä oli torjua hyökkäys Suomenlahden eteläpuoliselta alueelta. Torjunnan painopiste oli Helsingin sekä Por- voon ja Loviisan satamien puolustuksessa.³⁶¹

UMV-alueen merijalkaväkijoukkojen johtoon heti t-vaiheesta alkaen. Santahaminan JP/JR5 valmistauduttiin irrot- tamaan myös Hangon suuntaan. Suojajoukkokokoonpanoon suunniteltiin lisävoi- maa yhden prikaatin sekä 2–3 jääkäripataljoonan verran. Lisäksi aiottiin perustaa rannikkotyökistön ja ilmatorjunnan joukkoja sekä yksi rannikkopataljoona. Käskyn pohjalta Helsingin sotilasläänin oli laadittava alustavat suunnitelmat 10.12.1951 mennessä puolueettomuuden vartiointiin tapauksessa, jossa Suomi pysyisi irti sodas- ta sekä suunnitelma puolustuksesta Suomen joutuessa suoran hyökkäyksen kohteek- si.³⁶²

Operaatiokäskyn numero seitsemän perusteella Helsingin sotilasläänissä jo hyvin edennyt suunnittelu sai lisävauhtia: vuoden 1951 syksyllä suoritettiin useita maaston- tiedusteluja, joissa päätarkoituksena oli kartoittaa mairinnousumahdollisuudet kau- empaa Helsingin itäpuoliselta alueelta, painopisteen ollessa Porvoon rikkonaisessa saaristossa. Muutamien viikkojen aikana toteutettujen maastontiedustelujen aikana

³⁵⁸ UudSIE:n asiak n:o 185/5 sal 7.12.1951, T-20184/5, KA. Käytettäväksi joukoiksi harjoitukseen esitettiin SIRLsto:a, yhtä pataljoonaa JR5:stä Santahaminasta sekä osittain Helsingin varuskuntapataljoonaa ja Hyrylässä vielä tuolloin sijainnutta KTR2:n patteristoa.

³⁵⁹ Ibid., s. 252.

³⁶⁰ Jouko (2005), s. 59.

³⁶¹ PvPE:n asiak n:o 152/op.1/OT/11 b sal 17.9.1951, T-26862/3, KA.

³⁶² Ibid. MerijvP:n luovutus selventää sitä, miksei aiemmin kesällä laaditussa HelSl:n sisäisen suojelun suunni- telmassa mainittu MerijvP:lle tehtävää, asiasta lienee ollut ennakkotieto. Ks. myös Säämänen (2017), s. 139. Uusi joukkotyyppi aiheutti epäselvän suorituskykynsä vuoksi operaatikoille päänvaivaa. Uudenmaan sotilas- läänillä ei ollut merijalkaväkijoukkojen käyttöä Helsingin edustalla.

tutkittiin tarkoin miltei koko Porvoon saariston alue. Everstiluutnantti Valter Pirhosen raportissa alue arvioitiin yksittäisen pienvenesataman tarkkuudella. Raportti kuvasi maastoon sitoen vihollisen toimintamahdollisuudet maihinnousussa ja sen jatkamisen edellytykset mantereen puolella niin väyläsyvyyksien, rantahiekan ja kallioiden, maihin nousseen joukon koon ja tieurien kannalta, kuin osin myös taktisten ratkaisujen osalta.

Itäisellä Uudellamaalla hyökkääjän kannalta edullisin maihinnousukohta oli Sipoon kalkkitehtaan alue. Ensimmäisessä portaassa arvioitiin hyökkäävän noin yhden divisioonan voimat. Raporteissa kuvataan lisäksi lähes 20 muun sataman tai rantamaaston mahdollisuudet pienempien osastojen käyttöön.³⁶³

Toissijainen tai divisioonan sivustan tukihyökkäykseen liittyvä paikka oli Svartbäck. Haikon ja Hammarsin (Hamarin) käyttö olisi edellyttänyt viholliselta edessä olevan Emäsalon eliminointia.³⁶⁴ Merkillepantavaa edellisissä on se, että Valkon satamaa Loviisassa ei nostettu erikseen erityisesti mitenkään esille, vaikka sinne johti syvä väylä ja satama oli kohtuullisen syvä. Lisäksi Valkosta kohti Porvoon maantietä johti yhtä hyvätasoinen ura sekä rautatie.

Syksyllä 1951 tarkastettiin operatiivisesta näkökulmasta myös Uudenmaan lentokentät, peitteellä ”tehtävät maastobarjoitukseen”.³⁶⁵ Tarkastuksella luotiin käsitys sekä yleisen maantieteen että ilmailun käyttömahdollisuuksien osalta Hyvinkään, Nummelan, Malmin sekä uuden Seutulän lentokentän alueilla. Ennen kaikkea arvioitiin kuitenkin myös sotilaalliset käyttömahdollisuudet eri sotilaskalustolle sekä kenttien ja niiden lähialueiden soveltuvuus maahanlaskusotatoimelle sekä omalle ilmatorjunnalle.³⁶⁶ Raportin allekirjoitti HelSp:n päällikkö, eversti Gustaf Ehrnrooth. Varmentajana oli aiempien raporttien laatija, everstiluutnantti Pirhonen, joka oli nähtävästi vastuussa koko syksyn maastontiedustelukokonaisuuden valmisteluista ja siten sotilaspiirin keskeinen ”operaatikko”.

Hyvinkään kenttä soveltui kaikille alle 15 tonnin koneille, kuivalla kelillä ja jään aikana myös raskaammille koneille. Näitä olisivat voineet olla esimerkiksi hävittäjä- ja tiedustelukoneet, tai kevyet ja keskiraskaat pommi- tai kuljetuskoneet. Olosuhteet eivät mahdollistaneet yö- tai huonon sään lentotoimintaa. Kentän lähialueilla oli useita varjopudotteiseen maahanlaskuun erinomaisesti sopivia alueita ja maastonkohtia, joiden kautta myös liikenteen katkaisemiseen esimerkiksi Riihimäki–Hyvinkää-tieosuudella oli hyvät mahdollisuudet. Hyvinkään lentokentän käyttö oli kuitenkin epätodennäköisempää sen etäisyyden vuoksi.³⁶⁷ Maahanlasketun joukon tarve saada yhteys maihin nousseeseen joukkoon mahdollisimman pian teki Hyvinkään tasasta vaikean.

---

³⁶³ HelSpE:n asiak n:o 317/järj./I B sal 12.10.1951, T-22702/1, KA; HelSpE:n asiak n:o 321/järj./11 sal, 17.10.1951, T-22702/1, KA; HelSpE:n asiak n:o 352/järj./5 sal 27.10.1951, T-22702/1, KA sekä HelSpE:n asiakirja n:o 391/järj./17 sal 28.11.1951, T-22702/1, KA.

³⁶⁴ HelSpE:n asiak n:o 317/järj./I B sal 12.10.1951, T-22702/1, KA; HelSpE:n asiak n:o 321/järj./11 sal, 17.10.1951 T-22702/1, KA sekä HelSpE:n asiak n:o 352/järj./5 sal 27.10.1951, T-22702/1, KA.

³⁶⁵ HelSpE:n asiak n:o 391/järj/17 sal 28.11.1951, T-22702/1, KA.

³⁶⁶ Ibid.

³⁶⁷ Ibid.

Silloisten A-luokan vaatimusten mukaisesti siviililiikennelentokentäksi rakennetulla ja vuonna 1936 valmistuneella Malmin lentokentällä oli nykyaikaiset lennonjohtovälineet ja paremmat huonon lentosään järjestelyt ja kohtilaitteet. Kentän kiitotiet olivat betonipäällysteiset ja mahdollistivat periaatteessa kaikkien hävittäjä-, tiedustelu-, pommikone- ja kuljetuskoneiden käytön. Kuitenkin kentän sijainti lähellä rannikkoa, suon päällä ja meren pintaa matalammalla aiheuttivat sen, että eri sääolosuhteissa kentän käytettävyys saattoi olla huono. Malmin lentokenttä oli sijainniltaan maahanlaskuille edullinen. Kenttä sijaitsi vain noin 10 kilometrin päässä rannikolta, Helsingin sataman ja Vuosaaren todennäköisiltä maihinnousualueilta, jolloin etäisyys maihin nousseeseen joukkoon olisi sopiva. Kantaman puitteissa sitä olisi voitu tukea myös laivatykistöllä.³⁶⁸

Lähialueella, Viikin ja Pukinmäen peltoaukeilla, oli maahanlaskuun soveliaita alueita, joista käsin yhteyksien katkaisu ja siten Helsingin eristäminen pohjoisesta, idästä ja koillisesta johtavilla tieurilla olisi ollut mahdollista. Malmilta luoteeseen olevat Tuomarinkylän ja Suutarilan aukeat olisivat mahdollistaneet suurmaahanlaskun, jolla olisi katkaistu yhteydet pohjoiseen sekä estetty osittain sähkövirran saanti Helsinkiin. Lisäksi suurmaahanlaskua olisi voitu tukea tykistöllä Porkkalan alueelta käsin.³⁶⁹

Helsingin vuoden 1952 olympialaisten vuoksi kiirehditty rakennustyö uuden kentän käyttöön saamiseksi toi luonnollisesti uuden elementin sotilasläänin arkeen, kun Seutulan lentokenttä avattiin. Ajan vaatimukset täyttävä, moderni kenttä kaikkine lennonvarmistus- ja säähavaintolaitteineen mahdollisti laskeutumisen 60 tonnia painavilla koneilla. Suunnitelmissa oli myös sivukiitotie, joka mahdollistaisi 130 tonnin painoisten koneiden laskeutumisen. Myöskään esimerkiksi merisumun rajoitteita ei sijainnin vuoksi tarvinnut murehtia. Maastontiedustelun perusteella päädyttiin laskelmaan, että kenttä mahdollistaisi noin 60 laskua tunnissa ja volyyymi Malmin kenttään verrattuna olisi noin 4–6-kertainen. Maahanlaskualueita kentän kupeessa olisi viholliselle riittävästi, Helsingin pitäjän kirkonkylän aukeilla kolmen kilometrin päässä ja vain hiukan kauempana Tuomarinkylässä, joista yhteys Helsinkiin voitaisiin katkaista. Kentän toisella puolen Seutulan laajat aukeat mahdollistaisivat suurmaahanlaskun. Laivatykistön ja linnoitustykistön käyttö mereltä ja Porkkalan vuokra-alueelta olisi kantaman puolesta mahdollista.³⁷⁰

Nummelan lentokentän sotilaallinen hyväksikäyttö olisi ollut mahdollista ainoastaan sille, jonka hallussa Porkkalan vuokra-alue on. Oman ilmatorjunnan käyttömahdollisuuksien osalta suojaamiseen tarvittiin ilmatorjuntaa, mutta vihollisen lentokaluston vuoksi tulisi raskaat it-yksiköt sijoittaa muualle ja jättää kevyet ilmatorjuntayksiköt huolehtimaan lentokenttien alueista.³⁷¹

Jatkumona kevään 1951 sotapelille ja saman vuoden syksyllä suoritetuille maastontiedusteluille pidettiin sotilaspiireissä karttatarjoituksia, joissa oli myös operatiivisia tavoitteita. Etelä-Uudenmaan sotilaspiirin harjoituksen aiheena oli pataljoonan viivytytys, jossa yhteistoiminta rannikkojoukkojen kanssa tuli erityisesti ottaa huomioon. Pohjois-Uudenmaan sotilaspiirin harjoitusaiheena oli pataljoonan puolustus Perna-

³⁶⁸ HelSpE:n asiak n:o 391/järj/17 sal 28.11.1951, T-22702/1, KA.

³⁶⁹ Ibid.

³⁷⁰ Ibid., sekä Seppinen, Ilkka: *Liiikenne 1945–1956*. Linnilä & Utrio (1992), s. 373.

³⁷¹ HelSpE:n asiak n:o 391/järj/17 sal 28.11.1951, T-22702/1, KA.

janlahden länsirannalla. Helsingin sotilaspiirille harjoiteltavaksi käsketty aihe oli voimakkaan maahanlaskun torjunta Seutulän lentokentällä, Helsingin pitäjän kirkonkylän maastoon ryhmitetyllä prikaatilla.³⁷²

Kenraalimajuri Ekmanin tahtotila oli, että pelissä oma prikaati on maahanlaskun vuoksi pakotettu vetäytymään Vantaanjoen ja Keravanjoen väliselle linjalle. Prikaatin tehtävänä oli tämän jälkeen torjua vihollisen hyökkäykset ja estää sen pääsy pohjoisesta Helsingin suuntaan.³⁷³ Ajatus siitä, että prikaati ei kykene torjumaan maahanlaskua Seutulässä tarkoittaa, että maahanlasku on ollut mittasuhteiltaan joko erittäin suuren osaston operaatioksi arvioitu tai että siihen ei ehditä vaikuttamaan kyllin ajoissa.

Harjoitukseen luodussa alkutilanteessa *sinisten ja keltaisten* välinen sota oli tällä kertaa edennyt siten, että Euroopassa sinisten eteneminen länteen oli pysähtynyt Seine-joen linjalle.³⁷⁴ Tilanne oli siis rakennettu isossa mittakaavassa osin toisin kuin aiemmissa skenaarioissa, joissa vain Nato oli etenevä osapuoli Neuvostoliiton suuntaan pyrkinessään. Tässä tilanteen kuvauksessa oli huomioitu, että Neuvostoliitto oli edennyt Keski-Euroopan operaatiosuunnan ryhmityksestään kohti Ranskaa samaan aikaan, kun keltaisen Naton hyökkäys eteni Skandinaviassa. Naton joukot olivat luoneet meren- ja ilmanherruuden Skandinavian niemimaalle ja siirtyneet hyökkäykseen Pohjanlahden pohjoispuolitse.³⁷⁵

Hyökkäys saavutti sittemmin Oulunjoen–Hyrnsalmen tasan, jossa Suomen päävoimat olivat parhaillaan taistelussa (vertaa *Polttoainebankintaan* myöhemmin kesällä, jossa painopiste oli Pohjois-Suomessa). Oman joukon pelaamiseksi valittiin armeijakunnan kokoinen joukko.³⁷⁶

Harjoituksen henkilöstölle kuvattiin, että Helsingin väestöstä puolet oli evakuoitu. Helsingissä oli vajaan pataljoonan verran välttävän taistelukunnan omaavia miehiä, jotka voitaisiin ryhmittää Hermanni–Meilahti-linjan eteläpuolelle. Agentti- ja ilmoitointi oli samaan aikaan kiihtynyt etenkin Helsingissä, mutta myös muualla Uudenmaan alueella.³⁷⁷ Karttajarjoituksen tilannetta voidaan pitää todellisen uhkarvion mukaisena tilanteenkuvauksena.

Helsingin puolustukseen oli varattu vielä yksi jalkaväkiprikaati. Prikaati oli alkutilanteessa ryhmitetty Helsingin pitäjän kirkonkylän maastoon, missä se toimii armeijakunnan reservinä. Prikaatin tehtävänä oli valmistautua Helsingin pitäjän kirkonkylä – Malmi -maahanlaskun torjuntaan vastahyökkäyksellä sekä Seutulän lentokentän maahanlaskun torjuntaan vastahyökkäyksellä. Seutulän lentokentän välittömänä suojana oli toinen lentokenttäkomppania ja kolme kevyttä ilmatorjuntapatteria.³⁷⁸

Ehrnrooth on hiukan elävöittänyt tilannetta sotilasläänin vaatimuksesta esimerkiksi joukkojen määrän suhteen, mikä lienee luontevaa jo pelkästään päällystön koulutuk-

---

³⁷² HelSIE:n asiak n:o 186/5 sal, 14.12.1951, T-20184/5, KA.

³⁷³ Ibid.

³⁷⁴ HelSpE:n asiak n:o 68//Järj./5 sal 18.3.1952, T-22702/1, KA.

³⁷⁵ HelSIE:n asiak n:o 45/3 sal 20.3.1951, liite 1, T-20184/5, KA.

³⁷⁶ HelSpE:n asiak n:o 68//Järj./5 sal 18.3.1952, T-22702/1, KA.

³⁷⁷ Ibid.

³⁷⁸ Ibid.

sen kannalta. Todellinen tilannehan olisi saattanut poiketa karttatarjoituksesta hyvinkin. Armeijakunnalle alistetut joukot kuvattiin paikallisiin varmistus- ja reservitehtäviin. JP5 ja JP6 oli varattu ensi sijassa maahanlaskun torjuntaan Helsingin linnoitusketjun länsi- ja itäreunoille, mutta olivat käytettävissä myös muualle.³⁷⁹ Näin ensimmäisen maailmansodan että *Osasto H:n* aikainen linnoitusketju on jälleen esillä puolustuksen alkuryhmyksenä.

Rannikkopuolustuksen osalta Suomenlinnan rannikkolinnakkeistolle alistettu rannikkopataljoona oli ryhmitetty Helsingin satamien ja sisäsaariston puolustukseen. Rannikkotyökistö ja Ilmatorjuntarykmentti 1 valmistautuivat molemmat tukemaan jalkaväkiprikaatia maa-ammunnoin. Harjoituksen jatkotilanne esitettiin siten, että vihollisen voimakkaat, noin 300–400 kappaletta erityyppisiä koneita sisältäneet muodostelmat hyökkäsivät muun muassa Leppävaaraan, Pakinkylään ja Malmin ampumaradan maastoon, siis alueille, joista prikaatin joukot olivat juuri siirtyneet. Pommituksia suoritettiin lisäksi Taistelukoululle, Pitäjänmäelle, Helsingin pitäjän kirkonkylään, Tapanilaan sekä Tikkurilan asemalle aiheuttaen noin 10 prosentin miehistö- ja kalustotappiot. Myöskin Helsingin kaupungin, Malmin ja Seutulän ilmatorjuntajoukkoihin vaikutettiin pommituksin.³⁸⁰

Vaikuttaa siltä, että sotapelin kuvauksen laadinnassa on arvioitu vihollisen kykenevän tiedustelemaan ja paikantamaan joukkojen puolustusryhmitys. Kuitenkin on laskettu viiveen välillä tiedustelu – maalin osoittaminen – toteutettu pommitus olevan riittävän suuri siihen, että omat joukot ehtisivät väistämään ilmaiskun alta pois. Hyökkääjän uskottiin ainakin tämän harjoituksen perusteella aloittavan pommituksilla avainkohteisiin, kuten ilmatorjunnan tuliasemiin ja ryhmytykseen sekä puolustajan reservien ryhmytykseen, ja esikuntien johtopaikkoihin, kuten Taistelukoululle.

Karttatarjoituksen komentajina toimivat pelaajat saivat tämän jälkeen tilanneharjoituksen toteutettavakseen, mikä edellytti korkeaa valmiutta nopeiden käskyjen ja toimenpideluetteloiden laatimiseen. Upseerit harjoittelivat yhden tunnin mittaista suunnittelua ja päätöksentekoa, jossa komentajan oli valmisteltava hyökkäyskäskyt alaisilleen ja saatava hyökkäys vaikuttamaan maahanlaskuun.³⁸¹ Tunnettu tosiasia oli, että maahanlasku oli haavoittuvimmillaan juuri sen alettua, ennen kuin maahan laskettu joukko ehti koota rivinsä ja ryhmittyä taisteluvalmiiseen muodostelmaan maahanlaskualueen ympärille. Täytyy kuitenkin muistaa, että kuljetuskonemuodostelmien laskeutuminen ei tapahdu minuuteissa, mutta kuitenkin ”liukuhihnaperiaatteella”. Harjoituksessa haluttiin selvästi korostaa toimeenpanon nopeuden merkitystä ja joukkojen nopeaa liikkeellelähtöä, ilman komentajan ja esikunnan muodostamaa suunnittelun viivettä.

Everstiluutnantti Valter Pirhonen, Helsingin sotilaspiirin ”kakkosmies”, sai kunnian toimia komentajan roolissa, kuten oli ollut vuoden 1949 sotapelissäkin. Pirhonen ja aselajikomentajat harjoittelivat käskynannon muulle harjoitusjoukolle. Operatiivinen toimisto kirjoitti yhteiskäskyn, joka julkaistaisiinkin tunnin kuluttua.³⁸² Toimeenpanon nopeus on ollut ihailtavan ripeä.

³⁷⁹ HelSpE:n asiak n:o 68//Järj./5 sal 18.3.1952, T-22702/1, KA.

³⁸⁰ Ibid.

³⁸¹ Ibid.

³⁸² Ibid. Valter Teodor Pirhosen (1895–1966) upseerin ura oli normaalista poikkeava: hän oli palvellut aluksi reservinupseerin virassa 1920-luvulla, kunnes suoritti Kadettikoulussa tuolloin everstiluutnanttina palvelleen

Pirhosen päätös oli hyökätä ja lyödä vihollinen kahdella pataljoonalla Seutulan kentän lounais- ja koillispuoliselta alueelta suunnattavalla hyökkäyksellä, josta valmistaututtiin jatkamaan Tikkurilan suuntaan. Kolmas pataljoona valmistautui maahanlaskun torjuntaan Malmin lentokentän ja Helsingin pitäjän kirkonkylän suuntiin ja neljäs pataljoona samaan tehtävään Helsingin pitäjän aukeilla.³⁸³

Tykistön ja heittimistön tuli annettiin aluksi hyökkäävien pataljoonien tukemiseen. Panssaritorjunnan painopiste oli Siltamäen–Seutulan tienhaaran alueella. Ilmatorjunnan tehtävänä oli tykistön suojaaminen Hakkilassa ja lentokenttien suojaaminen Malmilla ja Seutulassa. Lisäksi ilmatorjuntayksiköt valmistautuivat maahanlaskun torjuntaan ja maa-ammuntoihin. Huollon osalta tukeuduttiin pääosin paikallisiin kiinteisiin huoltojärjestelyihin: polttoaineiden jakopaikka esimerkiksi perustettiin Mannerheimintien Essolle, autokorjaamo taas Volvon korjaamolle Sturenkadulla. Ampumatarvikkeet ja elintarvikkeet noudettiin keskustan alueen kalliosuojista Vilhovuorenkadulta, Suurkirkon ja Erottajan alueelta sekä Elannon varastosta Sörnäisten satamassa. Evakuointisairaaloina olivat Punaisen Ristin Helsingin asema sekä keskusotilassairaala 1 ”Tilkka”.³⁸⁴

Jatkotilanteessa Seutulaan toteutunut maahanlasku arvioitiin rykmentin vahvuiseksi. Samaan aikaan toteutui myös toinen maahanlasku Leppävaaran aukeille. Tähän reagoitiin siirtämällä iltaan mennessä armeijakunnan reservistä Mellunmäestä yksi pataljoona Haagan alueelle, siellä jo viivytystehtävässä olleelle pataljoonalle alistettuna. Toinenkin maahanlasku osoittautui rykmentin vahvuiseksi, ja näin taistelut riehuivat samanaikaisesti sekä Pitäjänmäkeen edenneen maahanlaskun torjumiseksi kuin myös Seutulan alueella. Vihollisella oli tässä vaiheessa myös ilmaherruus koko Suur-Helsingin alueella.³⁸⁵

Hyökkääjän edetessä sai prikaatin komentaja tehtävän vaihtaa taistelulajia ja ryhmittyä puolustukseen vihollisen torjumiseksi linjalla Laajalahti–Pitäjänmäki–Kaarela–Vantaa–Keravanjoki. Armeijakunnan oli tarkoitus seuraavien 3–4 vuorokauden kuluessa toteuttaa alueelle kahdella prikaatilla vastahyökkäys ja vallata idän ja pohjoisen suunnista Seutulan kentän alue takaisin.³⁸⁶

Edellä kuvatun harjoituksen lähtökohtatilanne muistuttaa Puolustusvoimain pääesikunnan uhkavaihtoehtoa B, jossa hyökkäys kohdistui Lapin alueelle ja lounaisrannikolle. Harjoitustilanne ja komentajien ratkaisut yhtyvät käytössä olleeseen uhkakuvaan ja havainnollistavat joukkojen taktista käyttöä valmistumassa olevassa operatiivisessa suunnitelmassa. Toki herää paljon kysymyksiä sen suhteen, miten aikautukset ja arvioitavat viiveet joukkojen johtamisessa ja siirroissa toteutuivat suhteessa todelliseen tilanteeseen pelkästään karttojen avulla, puhumattakaan tilannekuvan muodostumisesta. Kuitenkin harjoitus kuvastaa sitä, että vihollisen arvioitiin selvästikin ole-

---

koulun johtajan, Taavetti Laatikaisen johtaman ”erikoiskurssin” vuosina 1927–28. Tästä syystä hänen nimeään ei löydy numeroitujen kadettikurssien luettelosta tai Upseerimatrikkelista. Sodan jälkeen Pirhonen palveli Helsingin sotilaspiirissä ja yleni ennen reserviin siirtymistään everstiluutnantiksi, vaikka ei käynyt yleisesikuntaupseerikurssia. Kuvatun sotapelin aikaan hän oli jo 57-vuotias. Ks. Elfvengren, Eero (toim.). Backström, Åke: *Upseerimatrikkeleita. ”Mullikurssit”, Kadettikoulun numeroimattomat kurssit 1919–1935*. Sotahistoriallisen seuran julkaisuja, Joensuu 1986.

³⁸³ HelSpE:n asiak n:o 68/Järj/5 sal 18.3.1952, T-22702/1, KA.

³⁸⁴ Ibid.

³⁸⁵ Ibid.

³⁸⁶ Ibid.

van niin suorituskykyinen ja kooltaan suuri, että se väistämättä pääsisi etenemään maahanlaskualueeltaan, huolimatta sen torjuntaan ryhmittyneistä joukoista. Lisäksi sen lyömiseksi olisi koottava varsin suuri, vastahyökkäykseen valmistautuva reservi. Koska harjoituksessa ei käytetty muita kuin sotilasläänin omia joukkoja, ei ylemmän johdon reservien merkitystä voitu tuoda esiin.

Karttahaarjoitukset, maastontiedustelut ja sotapelit osoittivat Uudenmaan sotilasläänin vastuualueen ongelmallisuuden. Sotilaspiirien alueet eivät suunnittelijoiden mielestä vastanneet uhkaan. Porkkalan vuokra-alueen pilkkominen kahden sotilaspiirin välille – ylemmän johtoportaan muutosten myötä myös naapurisotilasläänille – aiheutti haasteen puolustuksen suunnittelulle. Uudenmaan sotilasläänin tahtotila oli saada Porkkalan alue oman alueen sisälle kokonaan, ja sielläkin mieluiten saman sotilaspiirin alueen sisäpuolelle. Yhdeksi ratkaisuksi tarjottiin uuden sotilaspiirin muodostamista, jolloin piireinä olisivat olleet läntinen, pohjoinen ja itäinen sotilaspiiri, joiden keskellä olisi ollut Helsingin sotilaspiiri. Jo pelkästään 1950-luvun asiakirjoista ilmenevän henkilöstöpulan vuoksi asia oli ilmeisen mahdoton laittaa täytäntöön.

Kuvatuissa sotapeleissä on yksi perustavaa laatua oleva haaste – niissä toivottiin joukkojen perustamisen onnistuneen niin hyvin, että sen jälkeen tapahtuva joukkojen käytön suunnittelu ja sotapelin harjoittelu oli mahdollista. Pelitilanteet myös alkoivat viikkojen ennakkovaroituksella: sekä t-joukot että jopa osin tsa-joukot olisi pelin mukaan kyetty jo perustamaan. Toisin sanoen, aikakauden erittäin keskeneräiset puitteet perustamisjärjestelyille on sivuutettu. Mutta aluejärjestö toimeenpani perustamispelejä, ja osassa ne myös yhdistettiin joukkojen käyttöön, kuten seuraavassa on esitetty.

Suuri sotapeli keväällä 1952 – suunnitelma testataan ennen viimeistelyä

Uudenmaan sotilasläänin vuoden 1952 sotapelin tarkoituksena oli selvittää Helsingin puolustuskysymysten lisäksi alueellisen puolustuksen johtamisjärjestelyjä, aluejärjestön toimintaa vaikeissa olosuhteissa sekä tulenkäytön (tykistö, ilmatorjunta ja rannikkotykistö) keskittämisen mahdollisuuksia. Lisäksi tutkittiin lentojoukkojen ja merivoimien mahdollisuuksia tukea taistelua maa-alueella sekä Panssariprikaatin käyttöä eri puolilla vastuualuetta.³⁸⁷

Harjoituksen johtajana toimi sotilasläänin komentaja, kenraalimajuri Torvald Ekman ja harjoituksen valmistelijana everstiluutnantti Norman Simonen. Harjoitukseen liitettiin aluejärjestön harjoitus, erotuomarina majuri, tuleva kenraaliluutnantti Börje Backström, joka palveli sotilasläänissä eri tehtävissä vuosina 1945–54. Aluejärjestön osalta haluttiin testata sotilaspiirien upseerien valmius perustamistoimenpiteiden käynnistämiseen ja toteutukseen. Sotilaspiirien päälliköitä pelaavien upseerien tuli pelin eri vaiheissa selostaa toimenpiteitään ylemmän johdon antamiin tehtäviin liittyen.³⁸⁸

Eittämättä suunniteltu sotapeli oli edellisten kuukausien aikana laadittujen suunnitelmien testi, johon edellä kuvatut teemat on alustavan kritiikin perusteella nostettu keskeisimmiksi tarkasteltaviksi teemoiksi. Jo aiemmin oli tullut esille tarve yhdistää

³⁸⁷ UudSIE:n asiak n:o 44/5 sal 17.3.1952, T-20184/5, KA.

³⁸⁸ UudSIE:n asiak n:o 53/5 sal 5.4.1952, T-20184/5, KA.

maihinnousun ja maahanlaskun uhkaa vastaan kaikkien tulenkäytön suorituskykyjen käyttö. Teemoista nousee erityisesti esiin jo tuolloin pääkaupunkiseudun muuhun kansallisiin toimintasuuntiin verrattuna erilainen luonne operaatioalueena, jossa toimiminen edellyttää eri puolustushaarojen yhteisoperaation kaltaista puolustusta. Sotapelissä harjoitelleeseen esikuntaan asetettiinkin yhteysupseerit sekä merivoimista että lentojoukoista. Myös Panssariprikaatin käyttö Helsingin suuntaan mainitaan tässä kohtaa helsinkiläisten suunnitelmissa todennäköisesti ensimmäistä kertaa.

Harjoitusta voitaneen pitää mittavana, koska siihen osallistui pelkästään ”sinisen” osapuolen pelaajina yli 60 upseeria, joiden lisäksi 23 upseeria toimi peliorganisaatiossa vihollispelaajina ja erotuomareina³⁸⁹ Pataljoonien komentajien tehtävänä oli pelata myös komppanioiden päälliköitä, joten pelissä oli tarkoitus pysytellä taisteluteknisen tasan ongelmien yläpuolella ja saada ratkaistua pataljoonien ja prikaatien osalta edellä mainitut, taktisen tason haasteet.

Pelin yleistilanteessa lähdettiin jälleen idän ja lännen välisestä poliittisesta jännitteestä liikkeelle. Nyt käytettiin myös termejä *itäliittoutuneet* ja *länsiliittoutuneet* ilmaisemaan yhä selvemmin Naton ja tulevan Varsovan liiton maiden yhteenliittymän Eurooppaa halkova vastakkainasettelu. Tilanne alkoi poliittisen painostuksen vaiheesta, jossa Skandinavian maat olivat yhä sotilaallisen konfliktin ulkopuolella, mutta voimakkaan painostuksen alaisina. Suomi oli ilmoittanut päättäväisesti torjuvansa kaikki puolueettomuuden loukkaukset täyttääkseen kaikki Suomen ja Neuvostoliiton välisen YYA-sopimuksen velvoitteet.³⁹⁰

Pelin sotatoimet eskaloituvat keltaisten miehittäessä Tanskan ja Norjan lentokentät ja vallatessa Puolan. Samaan aikaan niiden laivastovoimien kuvattiin etenevän Itämerelle, mukanaan lukuisia mairinnousualuksia. Tanskan salmien kautta aina Ruotsin alueille etenevä hyökkäys, sisältäen nyt siis elementtejä ylempään johtoportaan vaihtoehdosta C, päätyi Öölannin ja Gotlannin valtaukseen, johon kuljetettiin myös maahanlaskujoukkoja. Taisteluita tuettiin valtavien lentopommituksin sekä suurimpiin asutus- ja teollisuuskeskuksiin myös ydinasein. Peliin osallistuvilta ”vihollispelaajilta” vaadittiin yksityiskohtaiset suunnitelmat niin merijalkaväkidivisioonan, maahanlaskujoukkojen kuin laivastovoimien osalta.³⁹¹

Keltaisen osapuolen Suomen suunnan operaatio oli koodinimeltään ”*liberty*” (”*vapaus*”) Sen ensisijaisena tavoitteena oli Suomen puolueettomuuden nujertaminen. Toisekseen tuli murtaa Porkkalan ja Tallinnan edustan Naissaaren välinen kapeikko, toisin sanoen tuon Itämeren strategisen ”kolmion” aukaisu pääsyt takaamiseksi kohti Suomenlahden pohjukkaa. Ensimmäisen tavoite oli Helsingin nopea valtaaminen. Toisen tavoitteen osalta tärkeintä oli Porkkalan eliminoiminen. Porkkalaa kutsuttiin tässä yhteydessä kapeikon puolustuksen portinpylvääksi.³⁹²

Näin skenaario kuvaa hyvin sitä, että Naton mahdollisessa hyökkäyksessä Porkkala tosiaan olisi ollut sille hidaste, toimien siten Helsingin puolustuksen läntisenä suojana. Kuitenkin pelitilanne jatkuu samantapaisella hyökkääjän operaatiolla, kuin edelli-

³⁸⁹ UudSIE:n asiak n:o 44/5 sal 17.3.1952, T-20184/5, KA.

³⁹⁰ UudSIE:n asiak n:o 44/5 sal 17.3.1952, liite 6, T-20184/5, KA.

³⁹¹ Ibid. sekä UudSIE:n asiak n:o 44/5 sal 17.3.1952, liite 7, T-20184/5, KA.

³⁹² UudSIE:n asiak n:o 44/5 sal 17.3.1952, liite 8, T-20184/5, KA.

sen vuoden sotapelin *ryhmä Baltiounin* hyökkäys. Hangon puoleinen maihinnousu eteni kohti Porkkალaa. Porvoon puolelle Helsinkiä toteutettavalla maihinnousulla taas oli tällä kertaa ainoastaan harhautustarkoitus. Operaatioon liittyi divisioonan maahanlasku uuden Seutulan lentokentän alueille. Maahanlaskujoukon tehtävänä oli lentokentän valtauksen lisäksi katkaista yhteydet Porkkალaan ja Helsinkiin sekä saada yhteys Hankoon maihinousseeseen joukkoon.³⁹³

Tämä operaatio voidaan ajatella kaikesta huolimatta myös toisesta näkökulmasta. Faktat huomioiden lännen joukkojen olisi ollut pommituslentoja lukuun ottamatta vaikea päästä maihinnousudivisioonallaan edes maahanlaskun tukemana Porkkალan ohi Helsinkiin, puhumattakaan jo kapeista Tanskan salmista. Toki koko tukikohdan lamauttaminen raskailla pommituksilla olisi ollut mahdollista. Kuitenkin, toisin päin karttaa ajateltuna, tämä suunnitelma voidaan lukea myös niin päin, että hyökkääjänä olisikin Neuvostoliitto, vaikkei sitä dokumentissa todetakaan. Maihinnousu olisi voinut tehdä sekä Hankoon että suoraan Porkkალaan Baltian alueelta, esimerkiksi Tallinnasta käsin, samaten kuin harhautus Porvoon suuntaan Itämeren itäisimmistä osista. Päästäkseen Porvooseen tai Hankoon olisi hyökkääjän pitänyt jo murtaa kapeikon sulku, mutta mikäli hyökkääjä olisikin tullut idästä, olisivat molemmat lähtöalueet jos sen hallussa.

Seutulaan toteutettavan maahanlaskun tavoite olisi nimenomaan ollut yhteyden luominen Porkkალan ja Seutulan lentokentän välille. Tavoite oli paljon toteuttamiskelpoisempi kuin hyökkäys Hangosta Seutulaa kohti. Etäisyys Porkkალan ja Hangon väliseltä alueelta Seutulaan maahan laskettuun joukkoon olisi ollut liian suuri sen onnistumiseksi. Näin kuvattuna voitiin kuitenkin alkaa rakentaa puolustus suunnitelmaa, joka vastaisi skenaarioon joka tapauksessa, tuli hyökkääjä kohti Helsinkiä sitten idän tai lännen liittoumasta.

Liikekannallepanoon ei pelikuvauksessa ollut poliittisen johdon päätöstä, mutta liikekannallepanon valmistelut oli aloitettu. Puolustusministeriön kuvattiin kuitenkin antaneen käskyn saattaa Uudenmaan alueen täydennyskoonpanossa olevat joukot tsa-vahvuuteen. Väestön mielialat olivat muuttumattomat, mutta kansallismielisyyden oli havaittu hieman lujittuneen. Mitään väestön evakuointeja ei ollut tässä vaiheessa kuvauksen mukaan tehty.³⁹⁴

Täydennyskoonpanossa Uudenmaan sotilasläänin vastualueen joukot muodostuivat Helsingin varuskuntapataljoonasta, Santahaminan jääkäripataljoonasta, kenttätykistörykmentti II:n yhdestä patteristosta, Porkkალan rajavartiostosta, ilmatorjuntarykmentti 1:stä sekä Suomenlinnan rannikkolinnakkeistosta³⁹⁵ Lisäksi perustettiin vielä Mellunkylään sijoitettava Merijalkaväkijoukko 2. Se varattiin mitä ilmeisimmin mahdollisiin Helsingin edustan saariston taisteluihin Sipoon, Vuosaaren tai kantakaupungin edustalla. Niihin kaikkiin oli Mellunkylästä Porvoon maantietä pitkin nopea yhteys. Merijalkaväki säilyi siis toistaiseksi edelleen suunnittelussa.

Helsingin sotilaspiirin perustamisvastuulla oli yksi prikaati, jääkäripataljoona, lentokenttäpataljoona sekä kaikki ilmatorjunta- ja rannikkojoukot. Prikaati käskettiin Hel-

³⁹³ UudSIE:n asiak n:o 44/5 sal 17.3.1952, liite 8, T-20184/5, KA.

³⁹⁴ UudSIE:n asiak n:o 44/5 sal 17.3.1952, liite 6, T-20184/5, KA.

³⁹⁵ Ibid.

singin pitäjän kirkonkylän maastoon, missä se valmistautui Helsingin puolustukseen sekä Malmin ja Seutulan lentokenttien suojaamiseen. Lentokenttäpataljoona ryhmitettiin Malmin lentokentän alueelle. Jääkäripataljoona ryhmitettiin Kauniaisiin tehtävään torjua maihinnousut Lauttasaaren ja Porkkalan vuokra-alueen väliltä sekä yhteistoiminnassa Porkkalan rajavartioston kanssa varmistaa Espoonlahden itärantaa.³⁹⁶ Näistä sekä lentokenttäpataljoonan että prikaatin käyttö tuntuu selvältä, mutta jääkäripataljoonan ryhmittäminen lähemmäs vuokra-alueita sen itäpuolelle torjumaan maihinnousua, jota sinne ei odoteta, tuntuu oudolta. Järkeenkäypä selitys on Porkkalan tukikohdan itäpuolelle taistelunvalmiiksi sijoitettava joukko.

Etelä-Uudenmaan sotilaspäivän vastuulla olevista joukoista perustettiin prikaati, jääkäripataljoona, kevyt tykistöpatteristo, ilmatorjuntajoukot sekä yksi lentokenttäkomppania. Prikaati sijoitettiin Tikkurila–Sipoo–Kerkkoo-alueelle, jääkäripataljoona taas Liljendaliin Porvoon koillispuolelle. Tykistö ryhmitettiin Hämeenkylään ja lentokenttäkomppania Seutulaan. Pohjois-Uudenmaan sotilaspäivän alueella perustettiin myös yksi prikaati Hyvinkäälle, jääkäripataljoona Mäntsälään, ilmatorjuntajoukot sekä erillisyyksiköitä.³⁹⁷

Näin käytännössä lähes kaikki keskeiset taajamat, liikenteen solmukohdat, Helsingin sisääntuloväylät, lentokentät sekä vuokra-alue oli jollain tavoin omien joukkojen valvonnassa. Lentokenttäkomppanioilla on ratkaistu taannoin aiemmassa luvussa esitetty ongelma Uudenmaan läänin alueen lukuisten lentokenttien suojausjoukkojen vähydestä.

Sotapelissä käytettiin vuoden 1950 *Upseerin käsikirjan* mukaisia harjoitusvahvuuksia sillä erotuksella, että prikaatin orgaaninen ilmatorjuntapatteristo korvattiin, kenties todelliseen asemateriaalin määrään perustuen, ilmatorjuntayksiköllä. Perustettavat joukot muodostivat yhteensä armeijakunnan. Sen komentajaksi asetettiin sotapelin aikaan 57-vuotias jääkärieverstiluutnantti Väinö Forsberg, Pohjois-Uudenmaan sotilaspäivän päällikkö. Armeijakunnan pääjoukkoina olivat täydennyskokoontamoon täydennetyt rauhan ajan joukko-osastot sekä erilliset t-joukot ja liikekannallepanon kautta perustetut kolme jalkaväkiprikaatia. Huomattava on, että Pohjois-Uudenmaan sotilaspäivän perustaman 3. Prikaatin joukkoihin kuului orgaanisen kolmen jalkaväkipataljoonan lisäksi kolme jääkäripataljoonaa sekä ilmatorjuntarykmentti.³⁹⁸

Lentojoukot ja merivoimat kuvattiin tsa-vahvuisiksi. Merivoimien pääosat olivat Saaristomerellä, Suomenlahdella ainoastaan meripiiriin kuuluvat paikallisvoimat. Suunnitelmassa myös todetaan mielenkiintoisesti, että laivaston ja lentojoukkojen apua olisi mahdollisesti saatavilla myös liittolaiselta, puolustusministerin kautta.³⁹⁹

Pelin ensimmäinen kuvattu taistelukosketus tapahtui 10 päivää liikekannallepanokäskyn jälkeen Hankoniemellä, missä maihinnousua valmisteleva osasto nousi rantaan rannikkolinnakkeet tuhottuaan. Alueelle ryhmitetty armeijakunta oli kuvauksen mukaan taistellut viivytäten runsaan viikon ajan. Päähyökkäyksen kuvattiin suuntau-

³⁹⁶ UudSIE:n asiak n:o 44/5 sal 17.3.1952, liite 6, T-20184/5, KA.

³⁹⁷ Ibid.

³⁹⁸ Ibid. Vuoden 1950 *Upseerin käsikirjassa* prikaatiin kuului ilmatorjuntapatteristo, vuoden 1953 *Upseerin käsikirjassa* se oli muutettu ilmatorjuntapatteriksi. Sotapelin aikana tästä muutoksesta on voinut olla jo esitieto, jolla se on päätetty pelata.

³⁹⁹ UudSIE:n asiak n:o 44/5 sal, 17.3.1952, T-20184/5, KA.

tuvan kohti Porkkalaa ja lisäjoukkoja nousi maihin Hankoniemen sillanpään keskeytyksettä. Hyökkäys oli pysäytetty karkeasti Insoon tasalle, Hangon ja nykyisen Kirkkonummen puoliväliin. Hyökkäyksen jatkoon liittyen Helsingin edustan linnakkeita oli pommitettu ja tiedustelu suunnattu Helsingin länsipuolelle. Porkkalan tykit eivät olleet ampuneet kahteen vuorokauteen ja alueelta näkyi tulipaloja. Rautatieyhteydet Hyvinkäällä ja Riihimäellä olivat pommitusten vuoksi poikki. Valkon satamassa Loviisassa oli levottomuuksia ja väkivaltaisuuksia paikallisten satamatyöntekijöiden ja ulkomaisten laivojen henkilöstön välillä.⁴⁰⁰

Lähtökohtatilanne oli laadukkaasti ja realistisesti laadittu. Puolustajan alkutilanne on luotu kiperäksi, ja olosuhteet ovat sen kaltaiset, kuin voisi kuvitella kriisin eskaloitumisen alkuvaiheessa olevan ajankuvan mukaan. Sisäiset levottomuudet on uhkaku- van mukaisesti kytketty tilanteeseen mukaan, joskin vielä mittakaavaltaan vähäisinä. Mutta pelissä ei haluttukaan keskittyä sisäisen järjestyksen säilyttämisen haasteisiin, vaan keskeisten operaatioalueen elementtien yhtensovittamiseen sodan aikana. Porkkalan rooli rannikon puolustuksessa on kuvattu YYA-hengen mukaisesti, mutta mahdollistaen puolustusryhmyksen harjoittelun ja joukkojen siirrot myös vastakaisessa tilanteessa, mikäli Neuvostoliiton aikeet olisivat aggressiiviset.

Harjoitus oli lähellä saada samalle keväälle jatkoa oikeilla joukoilla toteutetulla harjoituksella. Jo edellisen vuoden joulukuussa oli läänin esikunnasta esitetty Puolustusvoimain pääesikuntaan ajatus sotaharjoituksesta Uudenmaan vastuualueella. Esitys oli hyväksytty, mutta harjoitus jouduttiin perumaan päällekkäisten tehtävien sekä miehistön koulutusvaiheen vuoksi.⁴⁰¹

Everstiluutnantti Norman Simosen sekä adjutanttin, kapteeni Kaarlo Aulion laatima sotapeliraportin havainnoista ensimmäinen koski Porkkalaa: pelin aikana osapuolille oli muodostunut yksimielisyys siitä faktasta, että vuokra-alue muodostaa kaiken toiminnan keskipisteen, johon läänin alueella tapahtuvat sotatoimet suuntautuisivat. Tämän arvioitiin pitävän paikkansa, käyttäisi hyökkääjä sotatoimien siirtämiseen Suomen alueelle mitä reittiä tahansa.⁴⁰²

Helsingin valtaus oli hyökkääjälle välttämätöntä sekä sataman purkupaikan takia että kaupungin kansallisen arvon vuoksi. Pääkaupungin menettämisen katsottiin vaikuttavan merkittävästi yleiseen mielialaan. Vastuualueen lentokentät tukivat vastustajan operaatiota, etenkin Porkkalan osalta. Niinpä Simonen arvioikin, että Hankoniemelle suuntautuvalla maihinnousulla ei pyritäisi lounaisessa Suomessa sijaitsevaan tavoitteeseen, vaan pääkohteina olisivat nimenomaan Porkkala ja Helsinki. Hankoniemi oli osa tätä operatiivista kokonaisuutta. Tästä syystä vastuualueen rajaa esitettiin siirrettäväksi läänien hallinnollisen rajan mukaisesti.⁴⁰³

---

⁴⁰⁰ UudSIE:n asiak n:o 44/5 sal, 17.3.1952, T-20184/5, KA.

⁴⁰¹ UudSIE:n asiak n:o 59/5 sal 18.4.1952, T-20184/5, KA. Harjoituksen perumisen syiksi mainitaan mm. lähestyvien olympialaisten aiheuttamat velvoitteet, Ruotsin kuninkaan vierailun (sotilaallisen puolen) isännöintiin liittyvät velvoitteet sekä noin 800 varusmiehen kotiutuminen toukokuussa. SIRLsto:n varusmiehillä oli vasta tykkikaluston koulutus meneillään. PvPE:n joulukuussa käskemä harjoituksen ajankohta ei sopinutkaan UudSl:n varusmiesten koulutusrytmiin, mutta asia valkeni sotilaslänin esikunnalle kuitenkin vasta noin kuu- kautta ennen harjoitusta, joka kuvaa kuitenkin ajan oloja.

⁴⁰² UudSIE:n asiak n:o 63/5 sal 7.5.1952, T-20184/5, KA.

⁴⁰³ Ibid.

Tällä haettiin selvästi tilannetta, jossa Hankoniemi ja vuokra-alue kuuluisivat yhden joukon vastuualueelle. Muutoin 2. D:n ja UudSl:n vastuualueen raja jäisi keskeisen operaation puoliväliin. Vastuualueen siirto olisi selkeyttänyt puolustustaistelun suunnittelua ilman joukkojen välisiä sopimisia. Samalla pelin havainnot kytkettiin jälleen konkreettisesti oikeaan operatiiviseen suunnitelmaan. Toinen pelistä saatu havainto koski rannikon puolustusta. Sekä Nordsjön niemen, että joidenkin Porvoonlahden alueiden katsottiin muodostavan hyvine laivaväyliseen puolustukseen aukon, joka tulisi sulkea rannikkolinnakkeilla.⁴⁰⁴

Kuvaus meripiirin toiminnasta pelitapahtumien aikana ”*valtiona valtiossa ja eriävillä vastuualueilla*” tuo esiin puolustushaarojen välisen yhteistoiminnan haasteet, jotka eivät ole aivan tuntemattomia tämän päivän sotilaillekaan. Uudenmaan alueen puolustustaistelua hyödytti enemmän meripiirin kyky muodostaa Helsingin puolustusta varten erillinen, itsenäinen osasto. Lisäksi meripiirin tuli asettaa sotilasläänin esikuntaan oma yhteysupseerinsa. Sotatoimien alettua haluttiin meripiiri alistaa kokonaisuudessaan vastuualueen komentajalle. Yksi keskeisimpiä teemoja oli tulenkäytön järjestelyt. Niiden todettiin ilmatorjunnan ja rannikkotyökistön osalta toimivan hyvin ja tulenkäytön johtamisen edellytysten olevan oikein suunniteltu. Sen sijaan työkistön osalta löydettiin haasteita etenkin sen joustavan käytön suhteen, mihin ratkaisuksi esitettiin työkistöupseereiden yhteistä suunnittelutilaisuutta.⁴⁰⁵

Erittäin merkityksellisenä havaintona voidaan pitää ilmennyttä sotilaspiirien varastointiin liittyvää ongelmaa. Sotatoimien alkamisen jälkeen perustettujen joukkojen varustaminen häiriintyi kuvattujen maahanlaskujen sekä pommitusten vuoksi niin pahoin, että se osin oli estynyt kokonaan. Tämän vuoksi katsottiin, että sotilaspiirien alueille tulisi perustaa sodan ajan materiaalivarastoja, jotta edellytykset olisivat olemassa.⁴⁰⁶

Keskeisimmät havainnot koskivat kuitenkin aluejärjestötoimintaa. Simonen tarkasteli ratkaisuja jo pelin valmisteluvaiheesta alkaen kriittisesti ja olisi kenties halunnut nähdä sotilaspiirien edustajien joutuvan johtamaan perustamisia enemmän aikakriittisen tilanteen sanelemin ehdoin. Hän uskoi olleen virhe, että sotilaspiireille annettiin tehtäviä niin hyvissä ajoin. Todellisuudessa tehtävien suorittaminen ei olisi sujunut niin helposti kuin kyseessä olleiden kahden vanhemman, erittäin kokeneen aluejärjestöupseerin toimenpitein.⁴⁰⁷

Perustamisessa nähtiin lukuisia ongelmakohtia, joista yksi liittyi laajemman joukkojen perustamisen osaperustamistehtäviin. Uhkana oli, että laaja perustaminen sitoisi koko sotilaspiirin esikunnan henkilöstön moneksi kuukaudeksi. Toisaalta, osaperustamistehtäviin jyvitettyä menetettäisiin sekä henkilöstöä että ajoneuvoja muihin sotilaspiireihin, jos niitä ei ollut itselle otettu.⁴⁰⁸ Tämän perusteella henkilöstön sijoitukset ja varaaminen joukkoihin tapahtui ”sitä mukaa kuin väkeä saadaan”.

---

⁴⁰⁴ UudSIE:n asiak n:o 63/5 sal 7.5.1952, T-20184/5, KA. Vuosaaresta käytetään kaukonäköisesti myös termiä ”*tuleva Suur-Helsingin syväsataman alue*”.

⁴⁰⁵ Ibid. Samana vuonna kiihtynyt keskustelu rannikkojoukkojen roolista jatkui etenkin *Sotilasaikakauslehdessä*, jossa everstit Väinö Karvinen ja Eino Virkki kävivät kiivasta ajatustenvaihtoa. *SAL* vuosikerta 1952, lukuisia artikkeleja, passim.

⁴⁰⁶ UudSIE:n asiak n:o 63/5 sal 7.5.1952, T-20184/5, KA.

⁴⁰⁷ Ibid. Pelaajina olivat everstilutnantti Valter Pirhonen ja majuri Viljo Laitinen (PUudSpE).

⁴⁰⁸ UudSIE:n asiak n:o 63/5 sal 7.5.1952, T-20184/5, KA.

Atomiaseiden ja pommikoneiden tuhovoiman ja oletettavasti myös tiedostettujen ilmapuolustuskyvyn heikkouksien vuoksi väestönsuojelu alkoi nousta 1940-50-lukujen taitteessa yhä merkittävämmäksi osa-alueeksi osana puolustussuunnittelua. Tarkastellussa sotapelissä pohdittiin myös Helsingin väestön evakuointia. Vapaaehtoinen evakuoituminen nähtiin jo aiemmin tunnistetun, kalustonsiirtoihin tarvittavien teiden ruuhkautumisen haasteen lisäksi myös siitä näkökulmasta, että evakuoitumisen myötä Helsingistä häviäisi merkittävä määrä sotatoimiin tarpeellisia ajoneuvoja sekä henkilöstöä. Ne taas olisivat olleet hyödyksi perustamisjärjestelyissä ja yleisissä järjestelyissä. Tämä hävikki nähtiin vapaaehtoisessa evakuoinnissa niin merkittävänä, että sen jälkeen perustamissuunnitelmat epäonnistuisivat. Riskin minimoimiseksi suunniteltiin Helsingin ensimmäinen perustamistehtävä laajaksi. Lisäksi voitiin varata hävikin estämiseksi etukäteen henkilöstöä ja ajoneuvoja, yhteistoiminnassa kaupungin kanssa. Helsingin evakuoinnissa oli muitakin haasteita, koska evakuoinnin johtosuhteet haluttiin uusiksi. väestönsuojelupäällikölle tunnistettiin selkeä tarve, jonka sijoituspaikka kuului vastualueen esikuntaan. Evakuoinnin johtamisessa pohdittiin eri viranomaisten ja toimijoiden roolia ja vastuuta: mitkä vastuut ja toimivaltuudet koskivat sotilasläänin komentajaa tai sotilaspäällikköä suhteessa sisäministerin, maaherran ja poliisikomentajan rooliin.⁴⁰⁹

Peli osoitti myös keskeisten rakenteiden suojaamiseen tarkoitettujen Helsingin varuskuntapataljoonan merkityksen. Ylimmän johdon suojaaminen vaati koko pataljoonan panoksen. Tästä syystä sen lisäksi haluttiin toinen vartiopataljoona⁴¹⁰. Ongelmana vain oli, että tällaiseen erityisen vaativaan tehtävään soveltuvaa ja koulutettua joukkoa ei ollut. Siksi esitettiin, että Helsingin sotilaspäällikkö saisi ylimääräisen perustamistehtävän, vanhemmista reserviläisistä muodostetun vartiopataljoonan.

Sotapeleillä oli merkittävä vaikutus operatiivisen suunnittelun etenemiseen. Ammatitaidon kasvattamiseksi henkilöstön haluttiin pelaavan pääosin niitä tehtäviä, joihin heidät tullessaan sijoittamaan sodan aikana. Koska monet pelin ratkaisut kytkeytyivät laajempaan valtakunnalliseen puolustuksen kokonaisuuteen, esitettiin lopuksi toive pelata myös strategisen tason sotapeli samalla toiminta-alueella.⁴¹¹

Maastontiedustelujen jälkeen ryhdyttiin luonnostelemaan suunnitelmaa. Helsingin puolustussuunnitelma valmistui keväällä 1952. Siinä Helsinkiä valmistauduttiin puolustamaan kaikkien pääteiden suunnissa. Tämä kuulostaa hiukan ylimalkaiselta, mutta kuvastaa myös vallinnutta tilannetta, jossa maihinnousun oli arvioitu tapahtuvan joko Helsingin itäpuolella, Porkkalassa tai sen länsipuolella. Maahanlaskut oli arvioitu toteutettavan Helsingin pohjoispuolelle. Niitä vastaan olisi tarvittu pohjoinen ryhmitys. Tällä tavoin ympäripuolustettavuus kuulostaa järkeenkäyväältä, koska mitään selkeästi varmaa suuntaa ei ollut. Tosin ei ollut ehkä tarkkaa tietoa edes hyökkäävästä osapuolesta, olisiko taisteltava Naton merijalkaväkidivisioonaa vai Tallinnasta Porkkalaan tuotua neuvostodivisioonaa vastaan. Seuraavassa vaiheessa suunnittelutyötä laadittiin lentokenttien välittömän puolustuksen suunnitelmat maahan-

---

⁴⁰⁹ Ibid. Ks. myös Enkiö, Sakari: Mitä jokaisen upseerin on nykyään tiedettävä atomipommista. *SAL n:o 5/1947* tai Arimo, Reino: Atomipommin ja vetypommin vertailua. *SAL n:o 4/1952*. Artikkelissa on kuva atomipommin vaikutusalueesta osuessaan Helsinkiin.

⁴¹⁰ UudStIE:n asiak n:o 63/5 sal 7.5.1952, T-20184/5, KA.

⁴¹¹ Ibid.

laskuja vastaan. Lentokenttien kiireellisyysjärjestys oli a) Seutula b) Hyvinkää c) Malmi ja d) Nummela, aiempia suunnittelun vaiheita noudatellen.⁴¹²

Kuva 15. Yleisesikuntaeverstiluutnantti Norman Adolf Simonen (22.6.1900–22.1.1984). Kadettiupseerit 1920–1985 (1985).

Rannikkotyökistössä pääosan urastaan sekä viime sodissa lukuisissa eri komentajatehtävissä palvellut Norman Simonen toimi sotilasuransa viimeiset vuodet (1950–55) Uudenmaan sotilasläänin esikuntapäällikkönä.⁴¹³ Simosen osuus tuona aikana laadituissa pääkaupunkiseudun puolustussuunnitelmissa oli merkittävä: Arkistojen asiakirjojen perusteella hän osallistui lähes kaikkiin Uudenmaan sotilasläänin ensimmäiseen sotien jälkeisiin operatiivisen suunnittelukierroksen valmisteluihin.

Pääkaupunkiseudun puolustussuunnitelmissa oli huomiotava maarintaman lisäksi etenkin merielementti, rannikon puolustus sekä ilmapuolustus. Simonen arvioi, että mahdollinen maihinnousu Hankoniemen alueella liittyisi koko rannikon kokonaisuuteen, jossa pääkohteita olisi ollut Helsinki – sekä purkupaikkojen ja lentokenttien, että Suur-Helsingin alueen kansallisen arvon ja yleisen mielialan vuoksi. Kansallisesti keskeisen päätöksenteon ja hallinnon keskittyminen suunnitellulle vastuualueelle aiheutti muita vastuualueita suuremman tarpeen sisäisen järjestyksen turvaamisen ja kohteiden suojaamisen suunnittelulle. Sen vuoksi Simosen aikana suunnitelmiin sisällytettiin viranomaisyhteistyön eri muotoja, vaikka varsinaiseen viranomaisten ja Puolustusvoimien yhteiseen varautumissuunnitteluun ei vielä tuolloin ollut virallista lupaa. Simonen osallistui lisäksi esimerkiksi liikekannallepanon varastointijärjestelyjen, aluejärjestön johtamistoiminnan, väestön evakuoinnin järjestelyjen sekä t-vaiheen kohteiden suojaamisen kehittämiseen.

Everstiluutnantti Norman Simonen jäi eläkkeelle 1955. Vielä juuri ennen uransa päätöstä häntä esitettiin ylennettäväksi everstiksi. Ylennystä hän ei kuitenkaan saanut. Eläkkeellä ollessaan Simosella oli lukuisia luottamustehtäviä, kuten Rannikkotyökistökillan johtotehtävät ja Upseeriliiton pääsihteerin tehtävät.⁴¹⁴

Keväällä 1952 valmistuu linnoitussuunnitelma maihinnousua ja maahanlaskua vastaan

Suunnitelman pääasiakirja alkoi nykyisin prosessiin kuuluvaa toimintaympäristöanalyysiä muistuttavalla maaston kuvailulla, joka perustui epäilemättä lukuisiin omien ja vihollisen toimintamahdollisuuksien kartoituksiin prosessin edeltävissä vaiheissa. Seuraavana oli kyseisiin maastoihin rakennettavien puolustuslaitteiden vaatimukset sekä joukkojen tehtävät ja pääpuolustuslinjat. Suunnitelmassa on 17 liitettä, joissa on yksityiskohtaiset tiedot ja peitepiirroksot eri alueiden ja puolustuslinjojen sijoittelusta

⁴¹² UudSIE:n asiak n:o 1/OT/11 b 5.1.1952, T-20184/4, KA sekä UudSIE:n asiak n:o 25/OT/11 b 19.5.1952, T-20184/4, KA.

⁴¹³ Kadettiupseerit 1920–1985 (1985).

⁴¹⁴ Simonen, Norman Adolf. Nimikirjanote n:o 20913, KA; *Rannikon Puolustaja n:o 1/1964*, s. 20 sekä UudSIE:n asiak n:o 162/2/Henk ”ylennysesitys N.A. Simosesta” 25.5.1955, T-20184/11, KA.

sekä arvioiduista linnoitelaitteista ja niiden vaatimista työmääristä. Vaikka suunnitelman nimi oli *Helsingin kaupungin linnoitussuunnitelma*, käsittää se maantieteellisesti huomattavasti laajemman alueen Helsingin sotilaspiirin alueen ympäriltä. Alue alkoi etelässä ulkosaaristosta jatkuen lännessä Porkkalan raja-alueelle, sieltä pohjoiselle alueelle Helsingin pitäjän kirkonkylän liepeille ja edelleen idässä nykyisen Vuosaaren alueille.⁴¹⁵

Linnoitussuunnitelma sisälsi myös maahanlasku- ja maihinnousuoperaatioiden uhka-arvion, joka oli ilmiselvä jatkoanalyysi aiempien maastontiedustelujen johtopäätöksistä. Suora maihinnousu Helsingin satamiin oli epätodennäköisin, koska lähestymisväylät ovat kapeita ja siten helpompia sulkea. Lisäksi satama-alueet olisivat miinoitettuja. Näin hyökkääjän täytyi aavistaa, että puolustus Helsingin satamien kohdalla olisi muodostettu erityisen vahvaksi. Mikäli kuitenkin tällainen suoraan mereltä Helsingin sydämeen suuntautuva maihinnousu olisi toteutettu, olisi pienempi tukihyökkäys ollut mahdollinen Santahaminan ja sen lähisaarten kautta.⁴¹⁶

Sen sijaan sekä Nordsjön (Vuosaaren) että Porkkalan alueen maihinnousumahdollisuudet olivat maastontiedustelujen mukaisesti hyvät. Vuosaaren suunnasta tekivät vaarallisen hyvät väylät ja kaluston purkumahdollisuudet sekä sillanpään valtaamisen kannalta nopeat edellytykset jatkaa Porvoon maantien katkaisuun ja edelleen hyökkäykseen kohti Helsinkiä ja Malmin lentokenttää. Vuosaaresta alkavaa maihinnousua arvioitiin tuettavan suuremmalla maahanlaskulla Helsingin pitäjän kirkonkylän alueille. Tuon joukon tehtävänä olisi ollut vallata läheinen Malmin lentokenttä ja siellä ryhmittyä valmiisiin Venäjän vallan aikaisiin kallioon louhittuihin linnoitteisiin siksi, kunnes yhteys maihinnousuun saataisiin.⁴¹⁷

Toinen todennäköinen vaihtoehto oli Porkkala kahdesta syystä. Ensimmäinen oli Miessaaren kautta tuleva leveä väylä, toinen Porkkalasta Helsinkiin päin kulkevat, rantaviivalta asti lähtevät ja hyvin käyttökelpoiset tieurat. Suunnitelmassa tosin on kohteliaasti kuvattu näiden teiden johtavan Helsingistä rantaa kohti, ei Helsinkiin päin.⁴¹⁸ Naton ja Neuvostoliiton välisessä konfliktissa, jossa Naton joukot olisivat Neuvostoliittoon hyökätäkseen käyttäneet Suomen etelärannikon alueita hyväkseen, pitää arvioida, olisiko Naton joukkojen ollut mahdollista aloittaa hyökkäys Helsinkiin Neuvostoliiton tukikohdasta käsin, siis aloittamalla operaatio Porkkalan sillanpään valtauksella. Tukikohdan lamauttaminen olisi vaatinut ilmasta ja mereltä käsin toteutettavaa, varsin massiivista tulenkäyttöä. Sen jälkeenkin olisi vaadittu melkoisen isolla joukolla toteutettavaa maihinnousua, jotta tuo neuvostotukikohta olisi ollut siinä määrin lamautettu, että sinne olisi voinut alkaa tuoda lisäjoukkoja – suunnattavaksi kohti Helsinkiä.

Kuitenkin, jos käännetään sotilaiden ajatuksissa oikeaksi hyökkääjäksi Neuvostoliitto, alkaa uhka-arvio näyttää järkeenkäyvältä. Todennäköisempi skenaario olikin yh-

---

⁴¹⁵ UudSIE:n asiak n:o 1/OT/11 b 5.1.1952, T-20184/4, KA sekä UudSIE:n asiak n:o 25/OT/11 b 19.5.1952, T-20184/4, KA. Aluksi suunnitelma tarkoittikin suunnitelmaa Helsingin puolustusasemien linnoittamisesta, johon oli sisällytettävä laskelmat kenttälinoitteista, sulutus- ja hävitystöistä sekä rakentaja- ja pioneerijoukkojen tarve. Suunnitelma sisälsi myös saariston ja linnakkeiden puolustussuunnitelmat ja panssarintorjuntasuunnitelman.

⁴¹⁶ UudSIE:n asiak n:o 25/OT/11 b 19.5.1952, T-20184/4, KA.

⁴¹⁷ Ibid.

⁴¹⁸ Ibid.

distelmäoperaatio lyhyehkön laivamatkan päästä Tallinnasta: leveää väylää pitkin ja valmiiksi hallussa olevaan Porkkalan tukikohtaan tuotu maihinnousujoukko, jota tuettaisiin Helsingin pohjoispuolelle Helsingin pitäjän aukeille lasketulla maahanlaskujoukolla. Koska yhteydet Helsingistä Porkkalaan oli kaiken aikaa pidettävä auki sopimuksen nojalla, oli suunnittelupöydän asetelma siis erittäin haastava.

Seuraavassa pyritäänkin arvioimaan linnoitussuunnitelmaa siitä näkökulmasta, oliko sen ryhmitys ja sijoittelu tarkoitettu tämän kaltaista uhkaa vastaan, vai oliko siihen sisällytetty puhtaasti kaikkiin suuntiin varautuva, ympäripuolustettava ryhmitys. Oliko painopiste uhanalaisimmaksi koetun Vuosaaren suuntaan, vai oliko sen sijoittelussa jokin muu peruste ja tarkoitus?

Uloimmille saarille, kuten Kytö, Rysäkari, Katajaluoto, Harmaja, Kuivasaari, Isosaari sekä Eestiluoto oli suunnitelman mukaan saatava raskasta tykistöä, jolla voitiin myös tukea maarintaman taistelua. Näistä erillisimpänä ja kauimpana muista oli Eestiluoto, mutta samalla se oli Vuosaaren alueelle suuntautuvan maihinnousun kannalta kaikkein oleellisin. Sisemmille saarille, kuten Lehtisaaret, Miessaari, Melkki, Pihlajasaaret, Suomenlinna, Santahamina ja Itä-Villinki, oli saatava raskasta tai kevyttä rannikkotykistöä, tai raskasta ilmatorjuntatykistöä. Osa saarista haluttiin myös kantalinnoittaa, ja niitä oli jo sotien aikana varusteltu edelleen käyttökelpoisella linnoitusmateriaalilla.⁴¹⁹

Linnoitteilla ja aseilla olisi kyetty myös lisäämään tähystys- ja tulenkäytön verkkoa, sekä miinoitteiden valvontaa ja tukemista. Rannikon pääpuolustuslinjan yleinen kulku suunniteltiin kulkeväksi linjaa Miessaaren selän pohjoislinja – Lauttasaari– Helsingin kaupungin eteläreuna – Degerön (Laajasalon) eteläreuna – Norsdjön niemi. Lisäksi Vuosaaren edustalla Kallvikin (Kallahden) kärki muodostaisi eteen työnnetyn tukikohdan.⁴²⁰

Pääpuolustuslinjan etupuolen suurimmille saarille suunniteltiin erikoiskoulutettuja ja väylätorjuntaan soveltuvilla suora-ammunta-aseilla varustettuja joukkoja. Voidaan olettaa näiden erikoiskoulutuksen saaneiden joukkojen olevan tutkimusajankohtana muotoutumassa olevaa rannikkojalkaväkeä, rannikkopataljoonia. Linnakesaarien lähipuolustuksen osalta suunnitelmassa todetaan, että yksityiskohtainen suunnittelu tulee tehdä linnakkeen itsensä toimenpitein.⁴²¹ Tämä on luontevaa muutoinkin, koska linnoitteiden yksityiskohtainen suunnittelu johtoesikunnasta käsin olisi ollut alaisen alaisten toimintaan puuttumista. Suomalaisessa ajattelussa ja tehtävätaktiikkaan perustuvassa sotataidossa on ollut leimaavaa läpi itsenäisyyden ajan antaa alaiselle toiminnanvapaus tehtävänsä täyttämiseksi, omalla vastuualueellaan.

Kaupunkia suojaavat ilmatorjuntapatterit tuli sijoittaa osittain siten, että ne tuliase-mastaan pystyisivät varsinaisen tehtävän ohella väylä- ja rantatorjuntaan sekä maahanlaskun torjuntaan Helsingin ympärillä olevilla aukeilla. Suunnitelmassa mainitaan myös nopeiden ja aseistettujen moottorialusten mahdollinen hyödyntäminen saarissa osana maihinnousun torjuntaa.⁴²²

---

⁴¹⁹ UudSIE:n asiak n:o 25/OT/11 b 19.5.1952, T-20184/4, KA.

⁴²⁰ Ibid.

⁴²¹ Ibid.

⁴²² Ibid. Ks. myös Karvinen, Väinö: Taktiikka - rannikkojoukot. *SAL n:o 1/1953*.

Ilmatorjunta-aseita suunniteltiin siis, kuten aiemminkin, käytettäväksi muuhunkin kuin ilmapuolustukseen, etenkin maahanlaskun torjunnan tukemiseen. Moottoriveineiden käyttö on uusi elementti, kuten taannoin mainittu rannikko-olosuhteisiin erikoiskoulutettu joukkokin. Suunnittelijat siis katsoivat toiveikkaasti tulevaisuuteen, etenkin kun merivoimien kalustollinen tilanne oli, kuten edellisessä luvussa esitettiin, varsin heikko. Toisaalta tämä kuvaa karulla tavalla sitä, että suunnitelma sisälsi elementtejä, joita ei vielä oikeasti ollut käytettävissä.

Pääkaupunkiseudun rannikon puolustus sisälsi puolustusvyöhykkeitä. Niiden sisään suunniteltujen puolustuskeskusten rakenne määräytyi puolustuksen syvyyttä ja samalla kestoa tavoittelevien puolustuslinjojen mukaan. Vuoden 1958 *Kenttäohjesäännön* mukaan parhaiten oman taistelun mahdollistava puolustuslinja oli nimeltään *pääpuolustuslinja* (ppl), joka rannikon puolustuksessa yleisesti kulki rantaviivaa pitkin. Pääpuolustuslinjan tuli olla vallattavissa takaisin ja taistelujen päätyttyä sen tuli olla omien joukkojen hallussa. Sen etupuolella kulki *etummainen puolustuslinja* (ep), joka rannikolla tarkoitti etenkin saariston hyödyntämistä maihinnousun hidastamiseen ja kuluttamiseen. Takareunalla vastuualuetta oli *taaempi puolustuslinja* (tpl), josta oli mahdollista tukea pääpuolustuslinjaa sekä suunnata reservien vastahyökkäykset.⁴²³

Uudenmaan sotilasläänin puolustussuunnitelma, samoin kuin Helsingin linnoitusalueen suunnitelma, sisälsi *Kenttäohjesäännön* (1958) kuvaamat puolustuslinjat jo vuonna 1953. Vuoden 1954 *Kenttäohjesääntö* kuvasi harvaa tai tiivistä puolustusta käytettävän maastosta ja olosuhteista johtuen, mutta vasta myöhempi ohjesääntö kuvasi ryhmittymisen rakentamisen siten, kuin se oli laadittu oikeisiin suunnitelmiin jo vuosia aiemmin. Yllä avatut kolme puolustuslinjan käsitettä olivat yleisesti käytössä kaikissa Uudenmaan sotilasläänin alueella laadituissa suunnitelmissa läpi koko tämän tutkimuksen aikarajauksen. Käsitteet eivät siis olleet kenttäohjesääntöön keksittyjä. Ennemminkin siinä kuvattiin virallisen painetun sanan kautta jo vuosia suunnittelun käytössä olleita käsitteitä.

Helsingin olosuhteista ja puolustushaarojen reunaehdoista huolimatta ryhmittä suunniteltiin puolustusvyöhykkeiden kaavan kautta. Yhtymien puolustus rakentui sotatoimivyöhykkeistä, joiden sisällä oli puolustusvyöhykkeitä, joiden takareunan etupuolella tapahtuisi annetun tehtävän mukainen taistelu vastualueen komentajan johdolla. Siten esimerkiksi 2. Divisioonan sotatoimivyöhykkeellä oli sen alaisten joukkojen puolustusvyöhykkeitä, jossa Uudenmaan ryhmän komentaja johti omaa taisteluaan.

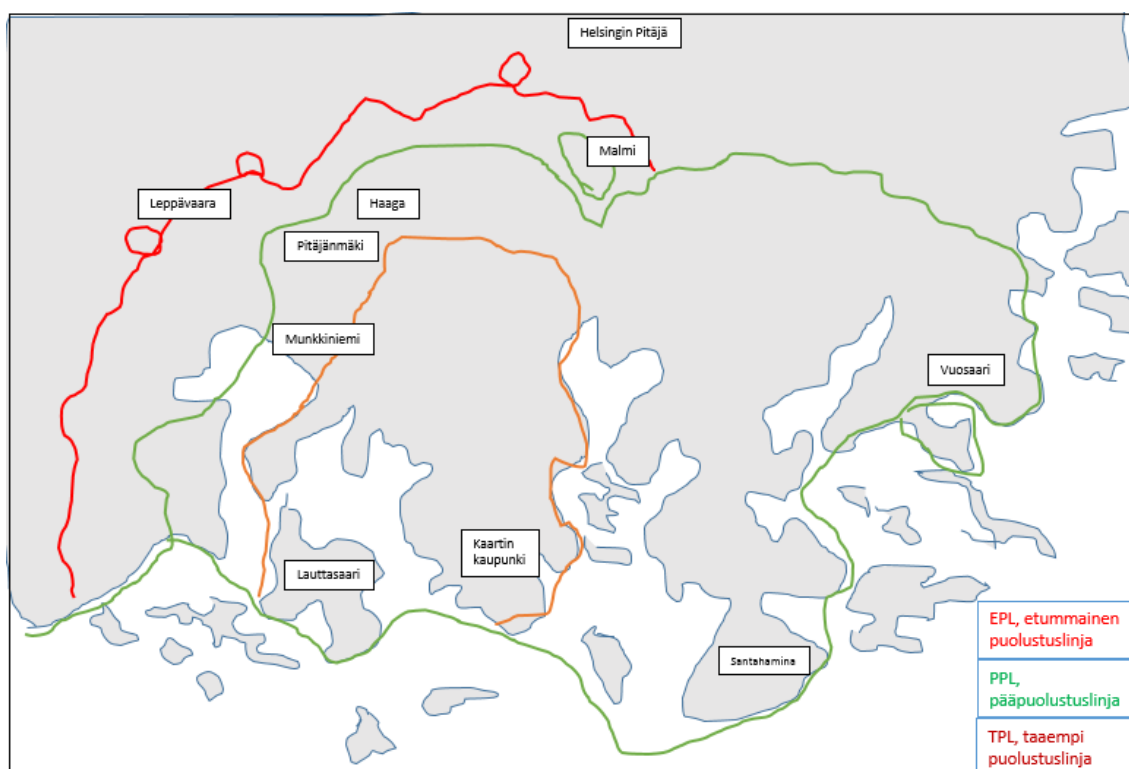
Rannikon puolustuksen pääpuolustuslinja kulki karkeasti rantaviivaa pitkin sisältäen taistelua hyödyttävät saaret. Suunnitelman taisteluajatus oli pelkistetyksi seuraava: Olemassa olevalla linnoitusvyöhykkeellä hankittaisiin aikavoitto sisemmän linjan puolustusvalmisteluille. Reservit suunnattaisiin pohjoisesta, jolloin puolustusvyöhyk-

---

⁴²³ *Kenttäohjesääntö. Yleinen osa. (KO yl)*. Helsinki 1958, s. 67–70. Ks. myös Penttilä (1988), s. 134–135. Penttilä tulkitsee myös tässä käsiteltyä, *Suomen Puolustusvoimat ennen ja nyt* -julkaisua vuoden 1959 version osalta siten, että teoksessa kuvailut ”sotakokemukset ja pitkä maaraja” osoittivat enemmän kuin selvästi, mitä vihollista vastaan syvyysspuolustus ja puolustuslinjat oli tarkoitettu, sillä millään muulla maalla, kuin Neuvostoliitolla ei olisi sellaista kykyä ollut.

keen joukot toimisivat reservin ”alasinena” ja estäisivät samalla maahanlaskujen leviämisen ja yhteydensaannin maihin nousseeseen joukkoon.⁴²⁴

Pitäjänmäki ja Vantaan alajuoksun maasto tuli pitää kaikissa tilanteissa. I puolustusaseman (etummainen puolustuslinja, epl) linja oli käytännössä kohti Porkkalan tukikohtaa, eli sitä vastaan suunniteltu ryhmitys. II puolustusasema (pääpuolustuslinja, ppl) muodosti Suur-Helsingin ympäri kiertävän kehän. III puolustusasema (taaempi pääpuolustuslinja, tpl) kiersi sisemmällä kehällä kantakaupungin ympärillä samaan tapaan ympäripuolustettavana kuin pääpuolustusasema.⁴²⁵

Kuva 16. Puolustuslinjojen karkea kulku vuosien 1952–53 suunnitelmissa, edelleen vuoden 1914–18 linjoja mukailleen. Kartta ja linjat tutkijan piirtämät. HelSpE:n asiak n:o 244/Järjst/OT 11 a sal, 12.9.1953, T-20184/7, KA.

Suunnitelmaan liitettiin myös piirros Helsinkiin johtavista laivaväylistä ja panssariurista sekä niitä vasten tarkoitettuja puolustuskeskukset. Helsinkiin kaikista ilmasuunnista johtaville pääväylille ja teiden risteysalueille kaupungin laitamille oli suunniteltu panssarintorjuntakeskus. Näillä alueilla oli suluttamisen, panssarintorjunnan ja linnoittamisen painopiste. Pikalinnoittamistyön arvioitiin vievän 4 500 miehellä noin kaksi viikkoa.⁴²⁶ Voidaan todeta, että koko linnoitussuunnitelman vahvin puolustusryhmitys on Helsingin länsi- ja pohjoispuolella. Sivusuunnan vahva ryhmitys taas on Porvoon tien suuntaan. Toisin sanoen, Hanko–Porkkala-suuntaan ja Seutulan lentokentän suuntaan on laitettu päävoimat.

⁴²⁴ UudSIE:n asiak n:o 25/OT/11 b 19.5.1952, T-20184/4, KA. Vertailun vuoksi ks. aikakauden kirjoittelua puolustuslinjan sijoittelusta, Sirkkanen, Simo: Taistelu rannikolla tarkasteltuna eräitten sotapelien ja –harjoitusten antamien kokemusten valossa. *SAL n:o 1/1952*.

⁴²⁵ UudSIE:n asiak n:o 25/OT/11 b 19.5.1952, T-20184/4, KA.

⁴²⁶ UudSIE:n asiak n:o 25/OT/11 b 19.5.1952, sekä asiakirjan liite 3, T-20184/4, KA.

Sotilasläänin suunnittelijat ovat siis arvioineet, että liikekannallepanon aikana jäisi aikaa linnoitustöiden ja sulutusten toteutukseen. Töiden laajuus huomioon ottaen linnoittaminen edellytti vähintäänkin useita viikkoja aiemmin saatua ennakkovaroitusta. Suunnitelmaan kirjattiin, että sotilasläänin komentaja sopi tarkemmat maastontarkastelut sotakoulujen ja joukko-osaston komentajien kesken. Joukkojen maastoharjoitusten ohessa toteutettiin tarkentavat maastontiedustelut. Tämän pohjalta saatiin muutos- ja parannusehdotukset sekä laadittiin joukkojen yksityiskohtaiset linnoitussuunnitelmat.⁴²⁷ Sotakoulut ja joukko-osastot pääsivätkin operatiiviseen suunnitteluun mukaan halutun mukaisesti, mutta vasta seuraavana vuonna.

Merivoimien ja lentojoukkojen käyttö 1950-luvun alussa laadittujen pääkaupunkiseudun puolustus suunnitelmien mukaan

Lentojoukkojen osuus Uudenmaan alueen puolustuksessa painottui kahteen tehtävään. Lentojoukkojen oli suojattava Helsingin satama sekä Hyvinkään ja Riihimäen solmukohtien rautatieliikenne. Toisekseen tuli kyetä tukemaan alueella olevia joukkoja lentotiedustelun suorituksin, suojauksin ja lentorynnäköin. Painopiste lentojoukkojen käytölle päätettiin tehdä tilanteen edellyttämällä tavalla ja puolustushaaran aikakauden kutsumanimelle hyvin sopivasti ”lennosta”.⁴²⁸

Uudenmaan sotilaslääniniin olisi asetettu t-vaiheessa yhteysupseeri, jonka kautta lentojoukkojen käyttöä olisi koordinoitu lounaisella ilmapuolustusalueella. Ilmapuolustusalueen komentopaikka suunniteltiin Tampereelle ja varakomentopaikka Helsinkiin, ilmatorjunnan päätulenojohtopaikan yhteyteen. Ilmatorjuntajoukkojen käytön suunnittelu oli ilmavoimien vastuulla, mutta käyttö vastuualueiden komentajilla. Ilmatorjunnan joukoilla varauduttiin puolueettomuuden vartiointiin ilmasta käsin tapahtuvia hyökkäyksiä vastaan – sekä edellä esitetyllä tavalla tukemaan pinta-ammunnalla maa- joukkojen taistelua mantereella ja rannikolla.⁴²⁹

Ilmavalvonta oli sodan aikana jo kehittynyt varsin kattavaksi ja samoja järjestelyjä pyrittiin hyödyntämään edelleen. Kuitenkaan ilmavalvonnan valmius ei vuosina 1950–51 ollut kummoinen. Lähinnä keskityttiin yritykseen saada jotain sodanaikaisesta kyvystä palautetuksi. Esimerkiksi elokuun lopulla 1951 päivätyssä väestönsuojelun raportissa todetaan, että ilmavalvonnan toimenpiteitä ei oltu toteutettu⁴³⁰. Porkkalan tukikohta aiheutti myös ilmapuolustukselle haasteita. Tätä kuvaa esimerkiksi Helsingin sotilasläänin komentajan kirje Lentorykmentti 1:n komentajalle. Siinä todetaan, että olisi syytä vakavasti harkita ilmavalvontaverkossa olevan ilmeisen aukon sulkemista Helsingin lounaispuolella⁴³¹. Lounaispuolisen alueen aukolla tarkoitetaan luonnollisesti Porkkalan vuokra-alueen muodostamaa tyhjää katvealuetta muutoinkin vaillinaiseen valvontaverkkoon. Kenraalimajuri Ekman esitti ilmavalvontasemien perustamista myös Kytöön ja Rysäkarille, linnakkeiden yhteyteen. Samoin lentorykmenttien välirajat koettiin hankalaksi, rajan kulkiessa suoraan sotilasläänin vastuualueen keskeltä.

⁴²⁷ UudSIE:n asiak n:o 25/OT/11 b 19.5.1952, T-20184/4, KA.

⁴²⁸ IlmaVE:n asiak n:o 68/ye.2/OT 11 sal 22.7.1950, T-20184/4, KA.

⁴²⁹ Ibid. sekä Pajunen (2019), s. 306.

⁴³⁰ HelSpE:n asiak n:o 264/Järj./13.sal 30.8.1951, T-22702/1, KA.

⁴³¹ HelSIE:n asiak n:o 43/OT/10c sal 27.4.1951, T-20184/4, KA.

Ekman esittikin lentojoukkojen käytön yksinkertaistamiseksi lentorykmenttien väli-
rajan muuttamista siten, että koko Uudenmaan vastuualue kuuluisi Lentorykmentti
1:n vastuulle.⁴³² Tämä on ymmärrettävä huoli jo pelkästään vähäisten yhteyksien ja
tukipyyntöjen välittämisen kannalta. Tarve selkeyttämiselle oli ilmeinen, mutta kuvaa
vielä puolustus suunnitelmien keskeneräisyyttä.

Merivoimien, johon kuuluivat laivaston lisäksi rannikkojoukot sekä tuolloin vielä
rannikkotykistöjoukot, tehtäviin kuului rannikon puolustamisen lisäksi meriyhteyk-
sien suojaaminen sekä hyökkääjän meriyhteyksien häirintä. Rannikkodivisioona ja
rannikkoprikaati olivat rannikkojoukkojen yhtymiä. Niiden komentajat rinnastettiin
vastaaviin maavoimien yhtymien komentajiin. Rannikkojoukkoihin saattoi kuulua
kaikkia aselajijoukkoja, joskaan kokoonpanot eivät kuitenkaan olleet kiinteitä, kuten
maavoimien divisioonassa ja prikaatissa. Rannikkojoukkojen pääaselajina oli tykis-
tö.⁴³³

Rannikkotykistön suunnitelmat ja tehtävät on esitetty maavoimien osuudessa. Kui-
tenkin on tehtävistä todettava, että 1950-luvun alussa mielialat kääntyivät viimeistään
siihen suuntaan, että maihinnousun torjunta koostui aselajien ja puolustushaarojen
taistelusta. Tästä esimerkkinä toimii Jorma Vernon vuoden 1952 diplomityö. Erityi-
sen herkullinen on Vernon työstään saama arviointi, jossa luonnehditaan hänen
ymmärtäneen rannikon puolustuksen perusidean väärin. Arvioinnin laatineen eversti
Eino Virkin tuhtumus suorastaan iskee tekstistä silmille hänen kuusi sivua käsittä-
västä, varsin perusteellisesta työn ”raatelusta”. Hedelmälliseksi tämä arviointi osoi-
tautuu historiantutkijalle – ei sen kritiikin sävyn vuoksi – vaan sen taktista pohdintaa
sisältävien reunahuomautusten vuoksi. Virkki kuvaa rannikon puolustuksen nojau-
tuvan nykyisin kaikkien aselajien ja puolustushaarojen taisteluun, kun Verno luuli
asian olevan yksin rannikkojoukkojen harteilla.⁴³⁴ Vuonna 1952 ei siis enää ajateltu
maihinnousun torjunnan olevan vain merivoimien ja sen rannikkojoukkojen vastuul-
la.

Vuosina 1950–51 merivoimien varsinaisen sotalaivaston osuus oli pääkaupunkiseu-
dun puolustuksessa vaatimaton ja suorituskyky alhainen. Kalusto oli vanhentunutta
tai sitä ei ollut, ampumatarvikkeistakin oli pulaa. Kuten yleisesikunnan päällikön,
kenraalimajuri Alonzo Sundmanin esityksessä merivoimien esikunnan siirtämiseksi
Turusta Helsinkiin mainitaan, oli laivaston kehittäminen sen kalustollisesta rappioti-
lasta polttava kysymys, sen viimeisten tykistöalusten tullessa romutettaviksi. Vuoden
1950 suunnitelmissa alusottojen toteuttamisella pyrittiin korvaamaan puuttuvaa ka-
lustoa.⁴³⁵

Tämä olisi varmasti helpottanut edes merellä liikkumisen ja kuljetusten toteuttamis-
ta. Sinänsä laivasto- ja rannikkojoukkojen vahvuus oli kohtuullinen, sillä vuonna
1950 vahvistetussa su-kokoonpanossa (ja käytännössä samalla tsa-kokoonpanossa)

---

⁴³² HelSIE:n asiak n:o 43/OT/10c sal 27.4.1951, T-20184/4, KA.

⁴³³ Tynkkynen (1996), s. 284.

⁴³⁴ Verno, Jorma: *Puolustusvoimien eri aselajien koulutus rannikkotaistelutoimintaan ja sen järjestely rauhan ja sodan aika-
na*. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 547, 1952. Verno palveli sittemmin melkein heti SKK:n kurssilta päästy-
ään 2.DE:n operatiivisella osastolla useiden vuosien ajan, 1953–1957. Ks. *Kadettiupseerit 1920–2000* (2000), s.
824.

⁴³⁵ PvPE:n asiak n:o 5/Järj.1/10 sal 16.1.1951, T-26862/3, KA sekä HelSIE:n asiak n:o 87/OT/10c sal, T-
20184/4, KA.

niiden vahvuus oli yhteensä 38 000 sotilasta⁴³⁶. T-kokoonpanossa Helsingin tukikoh-
ta olisi perustanut laivaston esikunnan ja esikuntajoukkueen, II/1. Vartiolaivueen
sekä II/2. Vartiolaivueen, 11. raivaajalaivueen sekä Suomenlahden meripiirin.⁴³⁷

Meripiiriin olisi kuulunut sen päällikön ja esikunnan alaisuuteen Helsingin tukikohta,
Kotkan huoltoasema sekä kaksi sataman sotilastoimistoa. Suunniteltuun henkilös-
töön kuului myös kolme kauppalaivojen tarkastusaseman päällikköä. Merivartiostol-
ta suunniteltiin meripiirille luovutettavaksi yksi lentokone. Lisäksi olisi perustettu
raivaajalaivueet 4 ja 15, miinaviirikkö, kuljetusviirikkö sekä merikuljetusryhmät Suo-
menlinnan rannikkolinnakkeistosta sekä Helsingin tukikohdasta. Määrävahvuus t-
kokoonpanossa olisi ollut 575 henkilöä.⁴³⁸

Henkilöstöä voidaan todeta varatun varsin hyvin, mutta aluskaluston suhteen var-
masti on ollut useampia avoimia kysymyksiä. Täydennyskokoonpano kuitenkin ku-
vastaa tehtävää ja suorituskykyä: Yleisen järjestyksen ja turvallisuuden säilyttämisessä
ja kriisin alkuvaiheessa painopiste oli epäilemättä aluevesien valvonnassa, alustarkas-
tuksissa sekä seuraavan vaiheen tai sodan uhkaa varten tehtävien valmisteluiden –
kuten väylien sulkeminen, ja joukkojen kuljetukset – suorittamisessa.

Valmiuden ja suorituskyvyn näkökulmasta tilanne oli jonkin verran parempi rannik-
kopuolustuksen osalta, sillä jalkaväen aseet ja taisteluvälinemateriaali olivat pääosin
paikoillaan ja varusteltuna Helsingin tukikohdassa, joskin pioneeri- ja yleismateriaa-
lissa oli joitain merkittäviä puutteita. Suomenlinnan Rannikkolinnakkeiston tykit oli-
vat paikoillaan pois lukien Lehtisaaren, Pirttisaaren, Kytön ja Bågaskärin tykit. Lin-
nakkeiden ja pattereiden tykit olivat osin loppuun ammuttuja ja kuluneita, eikä kalii-
perikaan vastannut t-kokoonpanoa. Osa t-kokoonpanon mukaisista tykeistä oli huol-
lossa ja osa koulutusikäisessä, osa taas varastoituna niin, että niiden ei tarvitsisi kes-
tää jatkuvia säänvaihteluja. Merivoimien esikunnan mukaan kaikki olisi kuitenkin
ollut nopeasti siirrettävissä omille paikoilleen.⁴³⁹ Kuten edellä on esitetty, tykkien
siirto-operaatio ei kuitenkaan ollut mikään pikainen toimenpide. Linnoitussuunni-
telman toteuttamiskelpoisin osuus oli jalkaväkijoukkojen keskittäminen puolustuslin-
joille, tosin osittain improvisoidulla perustamisella.

---

⁴³⁶ Säämänen (2017), s. 144.

⁴³⁷ HelSIE:n asiak n:o 87/OT/10c sal, T-20184/4, KA.

⁴³⁸ Ibid.

⁴³⁹ MeriVE:n asiak n:o 266/op.3/OT/10/sal 14.10.1951, T-20184/4, KA.

PÄÄKAUPUNKISEUDUN PUOLUSTUSSUUNNITELMA VUOSINA 1953–55: PERUSTEET SEURAAVALLE VUOSI- KYMMENELLE

Tässä pääluvussa käsitellään Helsingin ja pääkaupunkiseudun puolustamista varten laadittu ensimmäisen suunnittelukierroksen lopullinen *operatiivinen suunnitelma*, joka valmistui vuonna 1953. Samaan aikaan suunnitelman osaksi, mutta omana erillisenä suunnitelmanaan, laadittiin myös uusi *sisäisen järjestyksen säilyttämisen suunnitelma*. Molempia täydennettiin ja osin myös muutettiin vuosina 1954–55. Samalla laadittiin ensimmäinen *Helsingin evakointisuunnitelma*. Käsitelyyn jäljempänä ilmenevä yksityiskohtaisuus on katsottava välttämättömäksi, sillä käsiteltävät suunnitelmat antoivat joukkojen käytön ja ryhmittämisen perusteet ja suuntaviivat seuraavallekin suunnittelukierrokselle aina pitkälle 1960-luvulle saakka, vaikka kansallinen suunnitelma välissä uusittiinkin. Sisäisen järjestyksen osalta suunnitelman luonne tosin muuttui jo vuoden 1956 tapahtumien seurauksena.

Suunnittelun toinen päälinja, liikekannallepanon kehittäminen, jatkui operatiivisen suunnittelun rinnalla ja yksi keskeinen merkkipaalu oli Pääesikunnan perustamistehäväluettelon valmistuminen vuonna 1953. Se ei kuitenkaan tarkoittanut vielä perustamisvalmiuden saavuttamista halutulla tavalla, kuten edellä on kuvattu. Pääluvun lopulla on siksi käsitelty myös liikekannallepanosuunnittelun kehitystä vuosina 1949–1955. Käsitely perustuu pääosin Uudenmaan sotilasläänin ja sen sotilaspiirien asioita koskeviin säilyneisiin asiakirjoihin sen mukaisesti, miten kehitystyö näyttäytyi kyseisellä organisaation johtamistasolla.

4.1 Linnoitussuunnitelman valmistuttua saadaan uudet suunnittelu- rusteet

Aluksi on selvitettävä jälleen strategisen tason perusteet, sillä sotien jälkeen alkanut puolustussuunnittelu huipentui Puolustusvoimain pääesikunnassa kesällä 1952. Tuolloin valmistui puolustusvoimien ylimmän johdon ensimmäinen sotien jälkeinen puolustussuunnitelma⁴⁴⁰, siis vain viikkoja sen jälkeen, kun edellä kuvattu Helsingin linnoitusalueen suunnitelma valmistui. Suunnitteluprosessi alkoi siis uudelleen.

Mainittu ylimmän johdon ensimmäinen sotien jälkeinen suunnitelma, peitenimeltään *Polttoainebankinta*, Puolustusvoimain pääesikunnan operatiivinen käsky numero 8, valmistui 13.6.1952. Sen uhkakuvat noudattelivat edelleen vaihtoehtoja A, B ja C. Suunnitelmassa vahvistettiin valtakunnan puolustuksen yleisperiaatteet vaarallisimman, uhkavaihtoehto C:n mukaisesti laadittuna.⁴⁴¹ *Polttoainebankintaa* säilytettiin kor-

⁴⁴⁰ Suunnittelun uudelleen käynnistymisestä, ks. mm. Tynkkynen (2014), s. 249–252. Ks. myös *Puolustusvoimien rauhan ajan historia. Osa 2*. 2006, s. 126 sekä Lehtonen (2014). Ylimmän johdon puolustussuunnittelu, ks. Tynkkynen & Jouko (2007), s. 40–42.

⁴⁴¹ Tynkkynen & Jouko (2007), s. 42 sekä PvPE:n asiak n:o 84/op.1/OT/11 b sal, 3.6.1952, jossa vastuualueiden komentajien laadittavaksi käskettiin suunnitelmat, joilla saatiin valmiiksi op.käskyn nro 7 pohjalta

kean turvaluokituksen turvin vain ani harvojen nähtäväksi. Kuvaavaa on, että vielä syksyllä 1953, Uudenmaan sotilasläänin viimeistellessä *Polttoainehankintaan* liittyviä operatiivisia suunnitelmiaan, ei sotilasläänin johto saanut käyttöönsä suunnitelman kopiota. ”*UudSl:n komentaja ja esikuntapäällikkö voivat käydä henkilökohtaisesti tutustumassa sanotun käskyn UudSl:iä koskeviin osiin joko 2.DE:n tai PE:n operatiivisessa osastossa*”.⁴⁴²

Polttoainehankinnassa Uudenmaan sotilasläänin kuului Etelä-Suomen vastuualueeseen (ESV). Aiemmin vuoden 1951 suunnittelussa viiteen vastuualueeseen jaettu alue oli nyt muutettu tällä alistuksella neljään vastuualueeseen. Uudenmaan sotilasläänin komentaja alistettiin ESV:n komentajalle, siis 2. Divisioonan komentajalle, niin rauhan ajan valmisteluihin kuin sodan ajan toimiin liittyen. ESV:n kolmesta puolustuslinjasta kaksi kulki Helsingin editse, kun sekä saariston että rannikon puolustuslinja sivuutti pääkaupungin. ESV:n painopistealueet olivat Hanko ja Helsinki, ja yhteydet Porkkalaan oli turvattava kaikin keinoin. Reservien käytöllä oli Etelä-Suomen vastuualueella suuri merkitys: esimerkiksi länsirannikon puolustus oli ensisijaisesti rannikkotyökistön käsissä.⁴⁴³

Ylimmän johdon reservejä, joista erityisesti on mainittava Kevyt prikaati (KvPr), valmistauduttiin käyttämään joko Pohjois-Suomessa tai Etelä-Suomessa. Prikaati olisi ryhmitetty lähelle perustamisaluettaan Hämeenlinnaa. Sitä valmistauduttiin käyttämään rannikon puolustuksen vahventamiseksi, pääkaupungin suojaamiseksi tai vastahyökkäyksiin, joko Hangon tai Helsingin suuntiin. Etelä-Suomen vastuualueen joukot rakentuivat suunnitelmassa vaiheittain. T-kokoonpanossa ESV:llä oli kaksi prikaatia ja erillistä pataljoonaa. Su-kokoonpanossa prikaateja oli yhden armeijakunnan esikunnan johdossa kuusi ja pataljoonia neljä. Tsa-vaiheen joukot olivat kahden armeijakunnan esikunnan johdossa ja prikaatien vahvuus nousi yhdeksään. Ylimmän johdon reserviin kuului liikekannallepanon alettua Panssariprikaati, joka toiveikkaasti ajateltiin kasvatettavan kahdeksi panssariprikaatiksi tsa-vaiheeseen.⁴⁴⁴

Ilmavoimien ja merivoimien tehtävät liittyivät välillisesti myös Helsinkiin, kuitenkin siten, että ne olivat ylimmän johdon alaisuudessa. Helsinki kuului eteläiseen ilmavoimien lentopiiriin ja merivoimilla yhden meripiirin vastuualueeseen, kuten on jo käynyt ilmi. Merkittävä osa Helsingin ilmapuolustuksen aseistuksesta suunniteltiin ryhmitettävän muiden kuin aluevastuussa olevan komentajan toimesta.

Polttoainehankinnassa Etelä-Suomeen varattavien joukkojen tehtäviä olivat esimerkiksi rautatieyhteyksien, lentokenttien sekä keskeisten tehtaiden suojaaminen, joka liittyi ilmiselvästi uuteen maahanlasku-uhkaan. Hangon mairinnousu taas lavensi uhkarvioita myös Helsingin suunnittelun osalta. Operatiiviselta näkökannalta mairinnousu Hankoniemelle oli Uudenmaan sotilasläänin oman arvion mukaan tarkoitettu Porkkalan vuokra-alueen valtaamiseen. Huolimatta riskistä, oli Porkkala tavoittelamisen arvoinen: sen haltuun saaminen olisi avannut pääsyn itäiselle Suomenlahdelle. Tästä syystä pidettiin itsestään selvänä, että vuokra-alueelle suuntautuva hyökkäys

---

alajohtoportaisissa laaditut suunnitelmat. Ks. myös 2.DE:n asiak n:o 340/Järj/OT/11 b sal 25.8.1953, T-20184/7, KA.

⁴⁴² Tynkkynen & Jouko (2007), s. 42.

⁴⁴³ Ibid., s. 44. Ks. myös 2.DE:n asiak n:o 149/Järj/OT/11 sal 22.5.1953, T-20184/6, KA. 2.ErPston komentaja, jolle jäi Hangon suunnan puolustus, toimi Länsi-Uudenmaan kaistan komentajana suoraan 2.DE:n komentajan alaisuudessa.

⁴⁴⁴ Tynkkynen & Jouko (2007), s. 44, 63 sekä PvPE:n asiak n:o 85/op.1/OT/11 b sal 14.6.1952, KA.

alkaisi maahanlaskuoperaatiolla Uudenmaan alueen lentokenttien läheisyyteen. Puolustusjärjestelyt arvioitiin niin heikoiksi, että Malmin, Nummelan että Seutulan lentokentät vallattaisiin vieraan vallan hävittäjäkoneiden työkentiksi. Samalla aukeaisi joukkojen huoltoa varten uusia reittejä ilmasta käsin.⁴⁴⁵

Koska vastustajan merivoimien oli Porkkalassa lyötävä sekä neuvostoliittolaiset rannikkotyökistön joukot että sukellusveneet, tarjosi maahanlaskuoperaatio uuden hyökkäyssuunnan Porkkalan alueen selustaan. Helsingin satamat arvioitiin sopiviksi purkupaikoiksi joukkojen huollolle sekä hyökkäyksen laajentamiselle Porkkalan valtauksen jälkeen. Helsingin valtauksella olisi luotu myös hyökkäyksen jatkoedellytykset. Arvio kokoaa Hangon maihinnousun, Porkkalan alueen valtauksen, lentokenttien maahanlaskut sekä Helsingin satamien ja Helsingin alueen kaupungista ulosjohtavien reittien valtauksen yhdeksi kokonaisuudeksi, mitä se ei voimassa olleessa vastuualuejaossa vielä ollut.⁴⁴⁶ Edellä kuvattu kokonaisuus, Hankoniemi – Porkkala – lentokentät – Helsinki satamineen, aukaisee koko Helsingin puolustuksen uhkakuvan perusajatuksen ja siten vastaa jo tiivistetysti alatutkimuskysymykseen 1950-luvun uhkakuvista.

Etelä-Suomen vastuualueetta johti 2. Divisioonan komentaja esikuntineen Turusta. Sodan ajalle olisi muodostettu divisioonan rungolle Etelä-Suomen armeija (ESA). Sen johdossa olivat Lounais-Suomen ryhmä (LSR) sekä Uudenmaan ryhmä (UMR). Näiden esikunnat perustettiin suojajoukkovaiheeseen. Ehkä merkittävin muutos aiempina vuosina laadittujen suunnitelmien perusteista oli, että pääkaupungin ja sen rannikkovyöhykkeen puolustamiseksi sekä Porkkalan alueen yhteistoimintaa varten suunniteltiin jo t-vaiheeseen Helsingin sotilaspiirin perustalle rakentuva Helsingin linnoitusalue (HL).⁴⁴⁷ Vaikka perusteet muuttuivat, ei jo laadittuja suunnitelmia Helsingin ja Uudenmaan puolustamiseksi suinkaan heitetty romukoppaan, vaan ne hyödynnettiin ESV:n osasuunnitelmina.

ESV:n joukoista yksi prikaati suunniteltiin Ahvenanmaalle, yksi armeijakunta Hangon suunnalle ja yksi prikaati Helsinkiin. Reservit varattiin Ahvenanmaan miehittämiseen tai lounaisen rannikon puolueettomuusvartiointiin. ESV katsoi, että ylimmän johdon reservit tuli varata lounaisrannikon torjunnan tukemiseksi Turun tai Hangon suuntaan, tai sitten niiden ryhmittymisellä olisi mahdollistettu vastahyökkäys Helsingin suuntaan.⁴⁴⁸

Vuoden 1952 operaatiokäskyn jälkeen kansallisen suunnittelun tärkein jatkokehitys oli sodan ajan kokoonpanon valmistuminen vuonna 1953. Vuoden 1952 lopulla toimeenpantu puolustusvoimauudistus vaikutti myös *Polttoainehankinnan* t-kokoonpanoon sekä sisäisen suojelun suunnitelmiin. Tämän tutkimuksen keskeisen ajanjakson, eli sotien jälkeisten suunnittelukierrosten aikainen sotilaspiiri ja -läänijako käskettiin 1.1.1953. Kokoonpanoa tarkennettiin vuonna 1955 alistamalla sotilasläänit maanpuolustusalueiden komentajille. Alueellisen puolustuksen kehittäminen sai siis lisäpontta, mutta konkretisoitui kuvatun mukaisesti vasta 1960-luvulla. Myös ilmatorjunnan järjestelyt muutettiin talvella 1953, kun 15 ilmatorjuntarykmentin esikun-

---

⁴⁴⁵ UudSIE:n asiak n:o 62/OT 10 a/sal, 5.9.1952, T-20184/4, KA.

⁴⁴⁶ Ibid.

⁴⁴⁷ 2.DE:n asiak n:o 124/Järj./OT 11 sal 15.9.1952, T-22003A/3, KA.

⁴⁴⁸ Ibid., sekä Tynkkynen & Jouko (2007), s. 47–48.

taa muutettiin viideksi alueelliseksi ilmatorjuntarykmentin esikunnaksi ja 10 armeijakunnan ilmatorjuntarykmentin esikunnaksi.⁴⁴⁹ Käytännössä seuraavat merkittävän isot muutokset puolustussuunnitelmaan käynnistyivät Porkkalan palautukseen liittyen. Siten *Polttoainebankinnan* perusteella laaditut suunnitelmat loivat pääkaupunkiseudun puolustussuunnitelman perusajatuksen pitkäksi aikaa. Käytännössä ne perustuvat nyt suunniteltavaksi käskettyyn Helsingin linnoitusalueeseen ja myöhemmin liikekannallepanon myötä perustuvaan Uudenmaan ryhmään, joiden suunnitelmien kehittämiseen siirrymme seuraavaksi.

4.2 Uudenmaan alueen operatiiviset suunnitelmat vuonna 1953

Operatiivisia suunnitelmia laadittiin alajohtoportaisissa rinnakkain eri johtamistasoilla seuraavan noin vuoden ajan, työskentelyn painopisteen ollessa vuosi 1953. Seuraavassa on käsitelty suunnitelmien kehittämistä ja sisältöjä valmiuden vaiheiden mukaisesti. Käsitely alkaa sisäisestä suojelusta ja jatkuu täydennyskoonpanon kautta täyden liikekannallepanon suunnitelmiin, edeten johtamistasoittain ylhäältä alas. Suunnitelmat laadittiin siten, että Uudenmaan sotilasläänin esikunta teki runkoasiakirjan, jonka liitteiksi koottiin rinnakkaisessa suunnittelussa laaditut alajohtoportaiden osasuunnitelmat. Niiden laatimiseen osallistui myös joukko-osastot ja sotilasopetuslaitokset. Kokonaisuus muodosti Uudenmaan ryhmän sodan ajan operatiivisen suunnitelman. Aloitamme kuitenkin aikakauden uhka-arvion mukaisesti kriisin ensimmäisestä vaiheesta, sisäisen järjestyksen säilyttämisestä, jolla oli pääkaupunkiseudulla muuhun Suomeen verraten aivan eri merkitys.

Sisäisen järjestyksen säilyttämisen suunnitelma Uudenmaan sotilasläänissä

Kuten muukin Uudenmaan alueen operatiivinen suunnitelma, valmistui sen kanssa samoihin aikoihin elokuussa 1953 *yleisen järjestyksen ja turvallisuuden säilyttämisen suunnitelma*. Sillä kumottiin luvussa 3.2 käsitelty vastaava suunnitelma kesäkuulta 1951. Uutta suunnitelmaa jaettiin esikunnan lisäksi kuudelle toimijalle, eli sotilaspiireihin, Porkkalan rajavartiostolle, 4. Prikaatille sekä 2. Erilliselle rannikkotykistöpatteristolle.⁴⁵⁰

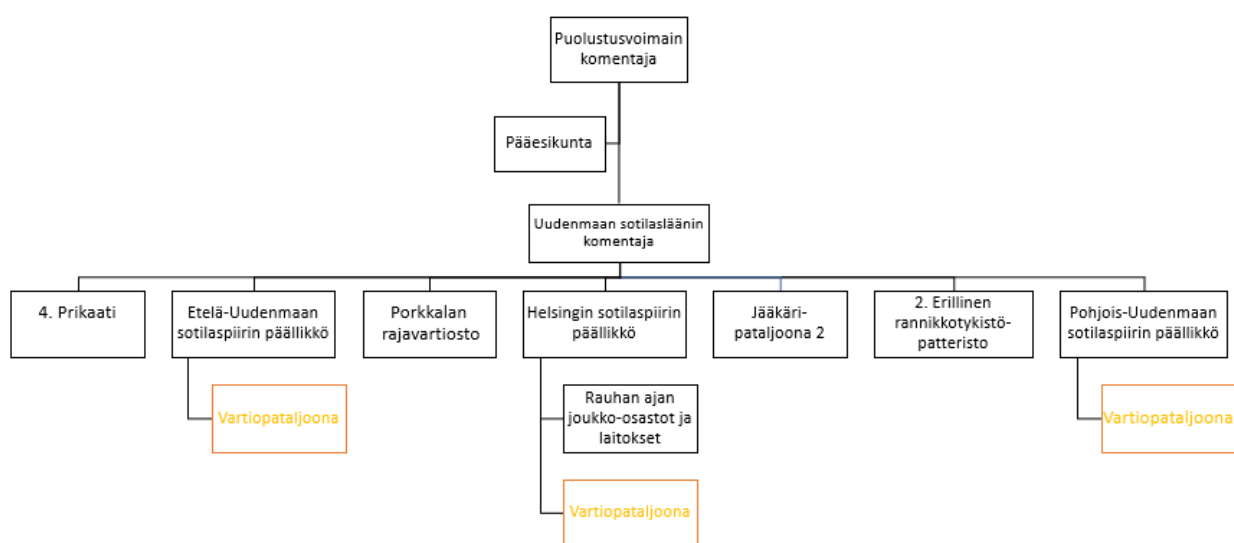
Uudenmaan sotilaslääni kuului sisäisen suojelun asioissa suoraan puolustusvoimain komentajan johtoon. Vastuualueena oli koko Uudenmaan lääni, pois lukien Artjärven ja Orimattilan kunnat. Sisäisen suojelun tehtävissä läänin alue jaettiin edelleen yhteensä viiteen suojelun ala-alueeseen, jotka oli nyt muutettu aiemmista alueellisesti jaetuista joukkoihin perustuviin alueisiin. Vuoden 1951 suunnitelman mukaiset Helsingin, Santahaminan ja Suomenlinnan suojelualueet poistettiin ja alue jakautui aluejärjestön alueisiin, Porkkalan rajavartioston alueeseen sekä Hangon 2. Erillisen rannikkotykistöpatteriston komentajan johtamaan Länsi-Uudenmaan alueeseen. Sotilasläänin reservinä pidettiin Dragsvikin 4. Prikaati, mikä oli myös uutta edelliseen suunnitelmaan verraten. Kantakaupungissa Helsingin sotilaspiirin vastuualueella olevat Pääesikunta, merivoimien esikunta, ilmavoimien esikunta ja rajavartiolaitoksen esikunta eivät kuuluneet Helsingin sotilaspiirin johtoon, mutta niiden suunnitelmat

⁴⁴⁹ Tynkkynen & Jouko (2007), s. 57; PE:n asiak n:o 71/Järjstto/OT K sal 6.5.1960, T-26838/24, KA sekä Pajunen (2019), s. 308.

⁴⁵⁰ UudSIE:n asiak n:o 295/OT/11b sal 15.8.1953, T-20184/6, KA.

liitettiin Helsingin sotilaspiirin suunnitelmaan, epäilemättä yhteistoiminnan sujuvoittamiseksi.⁴⁵¹

Tärkeintä oli pääkaupungin puolustus, merirajojen valvonta Loviisan ja Porkkalan vuokra-alueen välillä sekä Porkkalan vuokra-alueen rajojen ja sinne johtavien yhteyksien varmistaminen ja suojaaminen. Lisäksi suojattiin kriittisiä kohteita, kuten lentokenttiä, liikenneyhteyksiä ja teollisuuslaitoksia.⁴⁵² Tehtävien samankaltaisuus varsinaisen puolustus suunnitelman kanssa kuvaa suunnittelun päällekkäisyyttä sisäisen suojelun ja maanpuolustuksen välillä. Sisäiset levottomuudet nähtiin alkuna sotatoimille. Varsinainen puolustus oli ajallinen jatkumo sisäiselle suojelulle. Siksi joukkojen tehtävät olivat osin samoja heti alkuvaiheesta.

Kuva 17. UudSI:n Johtosuhteet vuoden 1953 sisäisen järjestyksen säilyttämisen ja turvaamisen suunnitelman mukaan. Vartiopataljoonat eivät kuuluneet rauhan ajan joukkoihin, vaan ne tuli perustaa. UudSIE:n asiak n:o 294/OT/11 sal 21.8.1953, T-20184/6, KA.

Rauhan ajan Varuskuntapataljoonalla olisi suojattu valtakunnan korkeimman johdon päätöksenteon ja johtamisen toimintaedellytykset. Tämä olisi toteutettu vartioidin, partioinnin ja kohteiden suojaamisen lisäksi erillisellä reservillä pataljoonan kasarmeilta käsin. Vuoden 1952 sotapelin johtopäätöksistä alkanut esitys aluejärjestön vartiopataljoonien perustamiseksi konkretisoitui nyt suunnitelmaksi, joka on yksi merkittävimmistä muutoksista edelliseen sisäisen järjestyksen säilyttämisen suunnitelmaan verraten. Kukin sotilaspiiri perusti nyt sisäisen suojelun vaihetta varten vartiopataljoonan suoraan sotilaspiirin päällikön johtoon. Vartiopataljoonien komppaniat valmistauduttiin perustamisen jälkeen ryhmittämään laajalle vastuualueelle vartioimaan ja suojaamaan runsasta määrää suojattavia kohteita. Pataljoonat varasivat kukin yhden yksikön reservitehtävään. Yksikön tuli olla liikkumis- ja iskukykyinen. Tämä kuvasti sitä, että reserviyksikkö oli mahdollisesti muuhunkin tarkoitettu kuin väkijoukkojen hillitsemiseen, eli nopeasti kehittyvän tilanteen ja kiinniottojen

⁴⁵¹ UudSIE:n asiak n:o 295/OT/11b sal 15.8.1953, T-20184/6, KA. Esikuntien suunnitelmat valmistuivat kesän lopulla, ks. IlmaVE:n asiak n:o 96/Optsto/OT/11 a sal elokuu 1953, T-20184/6, KA; IlmaVE:n asiak n:o 80/Optsto/OT/11 a sal 15.8.1953, T-20184/6, KA; MeriVE asiak n:o 104/Järjtsto/OT/11 b sal 15.8.1953, T-20184/6, KA sekä RajaVE:n asiak n:o 127/III/OT 28 o sal 15.8.1953, T-20184/6, KA.

⁴⁵² UudSIE:n asiak n:o 12/OT 11 f sal, 1.6.1951, T-20184/4, KA. Ks. tarkemmin kriittiset kohteet kohdasta 3.2.

toteuttamiseen. Puolustuslaitoksen omia vartiokohteita tuli vartioida joukko-osastojen voimin, kunnes pataljoonat tulisivat perustetuiksi.⁴⁵³

Merkittävä määräys, joka koski koko Puolustusvoimien valmiutta, oli jatkuvan rähälytysvalmiuden kehittäminen. Kaikki rauhan ajan joukot tuli kouluttaa ja saattaa sellaiseen valmiuteen, että sisäisen suojelun toimenpiteiden aloittamiseksi ne olisivat valmiina käskystä neljässä tunnissa. Hälytysvalmiuden käsitteestä käytettiin nyt peitenimeä *Tuotantotoiminta*. Sen onnistumisen edellytyksinä olivat yksiköiden varastointijärjestelyjen tehostaminen, hälytyskokoonpanojen muodostaminen sekä harjoittelu. Käsky hälytyksestä annettiin peitteellä *Lähetäkää Tuotantosuunnitelma*. Valmistautumiskäsky tätä varten oli *Tarkistakaa Tuotantosuunnitelma*, jolloin lähtöä nopeuttavat valmistelut saatettiin jo aloittaa hyvissä ajoin.⁴⁵⁴

Mikäli käsky sisältäisi tarpeen siirtyä samalla suoraan t-kokoonpanoon, seuraisi tätä koodia sarja esikäsky-yhdistelmiä, joilla joukot saataisiin toimeenpantua. Nämä esikäsky-yhdistelmät olivat joukko-osastojen hallussa. Hälytyksen antaminen voitiin peruuttaa käskyllä *Tuotantosuunnitelma esitetään huoltolajien johtajille*. Tämän jälkeen hälytetyt joukot olivat puolustusvoimain komentajan johdossa. Hän olisi aloittanut tehostetun vartiointin ja tehostetun järjestyksen turvaamisen antamalla käskyn *Lähetäkää vuokraussuunnitelma* tai valmistautumistehtävällä *Tarkistakaa vuokraussuunnitelma*. Peruuttamisen peite oli *Vuokraussuunnitelma esitetään huoltolajien johtajille*.⁴⁵⁵

Näillä perusteilla velvoitettiin alajohtoportaat tarkastamaan aiemmin laaditut suunnitelmat ja tarkentamaan ne uutta vastaaviksi. Suunnitelmat tuli laatia salassa ja huomiota herättämättä.⁴⁵⁶ Näin sisäisen suojelun toimenpiteet menivät jo laajemman joukon tietoon kuin operatiiviset suunnitelmat. Mitä tulee korjauksiin, niin ilmeisesti muutokset edellisiin eivät olleet kovin suuria. Käskyt ovat tosin muuttuneet aiemmasta *Suorittakaa varuskuntahälytys* -peitteellä annetusta käskystä, joten ainakin yksiköiden päivystäjien ohjekansioihin tuli konkreettisia korjauksia, aikamääreiden ja varastointivaatimusten lisäksi. Porkkalan rajojen vartijoilla oli pienellä miehityksellään täysi työ saada pelkästään päätehtävänsä suoritetuksi. Siksi heille säilytettyjen suojattavien kohteiden osalta vartioston komentaja ratkaisi asian vartiopaikoilta toteutettavalla kiertovartiointilla.⁴⁵⁷

Vielä elokuun 1953 lopulla valmistui yleissuunnitelma Uudenmaan vastualueen suojaamisesta. Käsky lähetettiin sisäisen suojelun suoranaishalle esimiehelle, puolustusvoimain komentajalle 21.8.1953 ja tiedoksi rauhan ajan esimiehelle, 2. Divisioonan komentajalle. Yleissuunnitelma tähtäsi sisäisen suojelun toteuttamiseen alkuvaiheen tai sisäisten levottomuuksien hillitsemisen lisäksi myös t-vaiheen sekä su- ja tsavaiheiden aikana. Siinä tuli huomioida, että suojelun tuli toteutua niin liikekannallepanon aikana kuin joukkojen siirtojen ja ryhmitysten kestäessä. Huomioitava oli myös valtakunnallinen tiedotustoiminta. Suunnitelma korosti yhteistoimintaa poliisi-

⁴⁵³ UudSIE:n asiak n:o 295/OT/11b sal 15.8.1953, T-20184/6, KA.

⁴⁵⁴ Ibid. Hälytysvalmiuden nostoon kuului myös ampumatarvikkeiden ja elintarvikkeiden varaaminen joukolle 2–3 vuorokauden omavaraiseen toimintaan riittäväksi. Käsky valmiuden kehittämisestä, ks. 2.DE:n asiak n:o 383/Järj/OT/11 sal 1.10.1953, T-22003A/3, KA.

⁴⁵⁵ UudSIE:n asiak n:o 295/OT/11b sal 15.8.1953, T-20184/6, KA.

⁴⁵⁶ Ibid.

⁴⁵⁷ PRE:n asiak n:o 31/III d/OT sal 14.8.1953 sekä liite nro 1, 25.9.1953 T-20184/6, KA sekä ”Porkkalan rajavartioston hälytysohjeet”, ilman n:oa, T-20184/6, KA.

viranomaisten kanssa ja tarkensi kohteiden vartioinnin sekä etenkin poliisien vartiointien kohteiden vahventamista.⁴⁵⁸

Kohteiden suojaamisen tuli jatkua, vaikka perustuneet joukot olisivat jo keskitysmarsseillaan. Siten perustamisen edellytyksenä on täytynyt olla, ettei joukoilla ollut päällekkäisiä tehtäviä. Toisin sanoen vartiointiin tai muuhun suojaamistoimintaan varautunut joukko ei voinut olla samaan aikaan suunniteltu ryhmitettäväksi esimerkiksi maahanlaskun torjuntaan. Tämä problematiikka tuli esiin etenkin Dragsvikin 4. Prikaatin osalta. Sen tehtäviä tarkennettiin kohteiden suojaamisen osalta Helsingissä, iskuosastojen muodostamisessa Karjaan suunnalle sekä koko prikaatin käytöstä Hangon tai Helsingin suunnassa.⁴⁵⁹ Kun 4. Prikaatin jatkokäyttö oli Ahvenanmaalle⁴⁶⁰, näin monipuolisen tehtäväkentän suunnittelu heti alkuvaiheeseen kuulostaa haastavalta. Asiaa tarkasteltiin vielä ylimmässä johdossa saakka, epäilemättä Ahvenanmaalle siirrettävän joukon aikakriittisen käytön vuoksi.

Puolustusvoimain komentaja, jalkaväenkenraali Kaarlo Heiskanen hyväksyi suunnitelman lokakuussa 1953. Toisena allekirjoittajana ja mitä ilmeisimpänä esitarkastajana toimi tässä tutkimuksessa jo aiemmin tutuksi tullut aiempi Uudenmaan sotilasläänin komentaja, allekirjoittaessaan nyt yleisesikunnan päällikkö, kenraaliluutnantti Alonzo Sundman. Heiskanen ja Sundman totesivat suunnitelman noudattelevan annettuja vaatimuksia, mutta saatteeksi annettiin kuitenkin lukuisia tarkennuksia ja korjauksia.

Nämä tarkennukset koskivat mm. virka-avun antamista, vastuualueiden alajaon suoraviivaistamista *Polttoainebankinnan* aluejakoa vastaavaksi, 4. Prikaatin reservitehtäviä sekä Porkkalaa, jossa merialue annettiin asian arkaluontoisuuden vuoksi Porkkalan rajavartioston vastuulle, rannikkotykkistön sijaan.⁴⁶¹ Tarkennuksista ilmeni myös epäselvyys siitä, kenen johdossa ja missä reserviksi suunniteltua 4. Prikaatia oli tarkoitus käyttää, jos 2. Divisioona katsoi sen tehtävän liittyvän pian kriisin alettua Ahvenamaan puolustukseen.

Korjattu suunnitelma otettiin käyttöön marraskuussa 1953. Suunnitelma oli puhtaasti sisäistä uhkaa vastaan laadittu. Sisäisestä kriisistä johtuvat ongelmatilanteet tuli kyetä hoitamaan ensisijaisesti poliisin ja puolustusvoimien rauhan ajan joukkojen voimin. Niinpä ei saanut tyytyä ajatukseen, että hälytys automaattisesti tarkoittaisi täydennyskokoontamiseen siirtymistä, vaikka sekin oli mahdollista.⁴⁶²

Heiskasen mukaan tuohon kokoontamiseen siirtyminen olisi tarkoittanut jo hyvin monimuotoiseen poliittiseen tilanteeseen ajatumista, jossa merkitystä olisi myös vallitsevalla sisä- ja ulkopoliittisella tilanteella, unohtamatta ”*erinäisiä sopimuksia joita valtio oli allekirjoittanut*”, jolla ilmiselvästi viitattiin YYA-sopimukseen. Kaikilla näillä

---

⁴⁵⁸ UudSIE:n asiak n:o 295/OT/11b sal 15.8.1953, T-20184/6, KA käsinkirjoitetut reunamerkinnot jakelusta Puolustusvoimain komentajalle 28.10.1953 sekä UudSIE:n asiak n:o 294/OT/11 sal 21.8.1953, T-20184/6, KA.

⁴⁵⁹ UudSIE:n asiak n:o 294/OT/11 sal 21.8.1953, T-20184/6, KA.

⁴⁶⁰ PE:n asiak n:o 211/Optsto/OT 11 b sal 7.10.1953, T-20184/7, KA.

⁴⁶¹ Ibid.

⁴⁶² Ibid.

olisi vaikutusta siihen, mitä keinoja sisäisen suojelun toteuttamiseksi voitaisiin tehdä.⁴⁶³

Alajohtoportaat saivat käskyn korjaustoimenpiteistä lokakuussa 1953⁴⁶⁴. Uusittuja suunnitelmia valmistui syksyn kuluessa: 2. Erillisen rannikkotykistö patteriston suunnitelma vielä lokakuun aikana ja Helsingin sotilaspiirin yksityiskohtainen suojaamis-suunnitelma loppuvuodesta. Suunnitelmassa joukkojen kokoonpano on tarkentunut. Sisäisen suojelun toimenpiteissä käytössä olivat Helsingin Vartiopataljoona ja Autopataljoona, Helsingin laivastoasema, Kadettikoulu, Ilmatorjuntarykmentti, Ilmatorjuntakoulu, Rannikkotykistörykmentti 1, Sotakorkeakoulu, kenttäsotilassairaala sekä reservinä käytettävä Jääkäripataljoona 2. Suunnitelma oli ajan oloon varsin laaja, käsittäen 17 sivua ja peräti 28 eri liitettä. Suunnitelmassa korostetaan johtovastuun vaihtumista: poliisin alkuvaiheen johtovastuu luovutettaisiin tilanteen kiristyessä Helsingin sotilaspiirin päällikölle, joka otti johtovastuun siirryttyään rauhan ajan sijoituspaikastaan Pohjoiselta Makasiinikadulta pääpaloaseman kalliosuojaan.⁴⁶⁵

Helsingin Varuskuntapataljoonan suojausvastuulla olivat muun muassa Presidentinlinna, Lauttasaaren silta, puolustusministeriö sekä Linnamäen vesisäiliö. Kadettien muodostaman komppanian vastuulla olivat Sörnäisten öljysatama sekä Santahaminan, Laajasalon, Herttoniemen ja Vanhankaupungin välinen alue, eli lähellä kadettien palveluspaikkaa Santahaminaa.⁴⁶⁶

Sotakorkeakoulu vastasi Pitkäsillan ja Sota-arkiston suojaamisesta. Laivastoasema vastasi merivalvonnasta, Autopataljoona kasarminsa vartioinnista. Rannikkotykistörykmentti 1 vastasi linnakesaarien lisäksi Suomenlinnasta. Jääkäripataljoona 2:n siirto suunniteltiin Malminkartanon–Pakilan alueelle, mistä sitä valmistauduttiin käyttämään joko järjestyksen palauttamiseen kantakaupungin alueella tai Porkkalan sekä Etelä-Uudenmaan sotilaspiirin alueen kohteiden suojeluun läntisellä Uudellamaalla. JP 2:n käyttö erittäin vaarallisessa tilanteessa olisi toteutettu ryhmittämällä osa joukoista Humallahti–Eläintarha–Vesitorinmäki-linjalle, pääjoukon ollessa kätkeytyneenä Olympiastadionin sisälle.⁴⁶⁷

Tapaus K:ksi nimetty tilanne tarkoitti koko kaupungin hallitsemista iskujoukkotoiminnalla. Tällöin irrotettaisiin 1–3 kiväärijoukkuetta kaikista yleisjoukkojen alajohtoportaista. Käskyllä *Varmistakaa pohjoinen suunta* kaikki Santahaminassa olevat joukot suunniteltiin mantereen puolelle. *Tapaus K* edellytti jo rauhan aikana tehtävää yhteistoimintaa poliisin kanssa, jonka vahvuus Helsingin alueella oli noin 1 600 miestä.⁴⁶⁸

Mikäli koko Suur-Helsinkiä ei olisi kyetty hallitsemaan, olisi siirrytty rajoitettuun puolustusasemaan kaupungin eteläosiin. Tällöin olisi muodostettu puolustuskaistat kaikista liikenevistä joukoista: Töölön kaistalle Kadettikoulu, Autopataljoona ja kaksi joukkuetta rannikkolinnakkeistolta. Siltasaaren kaistalla puolustivat Sotakorkeakoulu,

---

⁴⁶³ PE:n asiak n:o 211/Optsto/OT 11 b sal 7.10.1953, T-20184/7, KA.

⁴⁶⁴ UudSIE:n asiak n:o 431/OT 11 b sal 29.10.1953 UudSIE:n asiak n:o 295/OT/11 b sal 15.8.1953; ErRtPstoE:n asiak n:o 130/Järj/OT/13 e sal 16.10.1953; PE:n asiak n:o 232/Optsto/OT 11 b sal 22.10.1953; UudSIE:n asiak n:o 430/OT 11 b sal 29.10.1953, T-20184/7, KA.

⁴⁶⁵ HelSpE:n asiakirja n:o 267/Järjsto/OT/11 b sal 30.11.1953. T-20184/7, KA.

⁴⁶⁶ Ibid.

⁴⁶⁷ Ibid.

⁴⁶⁸ Ibid. Poliiseista vartiotehtäviin sitoutui sotilaspiirin laskujen mukaan 837 miestä.

Ilmatorjuntakoulu, Tykistökoulu, Sotahistorian laitos, Sotamuseo, Keskuskirjasto ja Sota-arkisto. Ruoholahden kaistalle haluttiin ryhmittää Vartiopataljoona, Pääesikunnasta irtoavat joukot sekä Uudenmaan sotilasläänin esikunnan ja Helsingin sotilaspiirin esikunnan henkilöstöä. Eteläinen kaista muodostui Helsingin laivastoasemasta, Topografikunnasta, Asekoulusta, Puolustusvoimien tutkimuslaitoksen henkilöstöstä sekä Pääesikunnan Laivanvarustajankadulla olevista osista. Reservi olisi muodostettu kadeteista, Ilmatorjuntarykmentin osista sekä Merisotakoulun joukkueesta. Suunnitelma huomioi myös väestönsuojelun toimenpiteet, Yleisradion suojaamisen, tulituen järjestelyt sekä tykistön tulenkäytön ja panssaritorjunnan. Erityisen ”hätätapauksen” varalta oli oma suunnitelmansa, jossa varauduttiin kaistojen puolustukseen, yhteistoimintaan poliisin kanssa sekä tärkeiden kohteiden suojaamiseen. Näiden suojattavien kohteiden lista oli pitkä, kuten keskustan alueella olettaa saattaa, sisältäen sekä poliisin että sotilaiden vartioitavaksi 77 kohdetta.⁴⁶⁹

Voidaan todeta, että kaikkien alueella olevien joukkojen käyttö huomioitiin. Jopa Sota-arkiston henkilöstö oli mukana. Mielikuvissaan voi ajatella myös, kuinka Sotakorkeakoulun oppilasupseerit olisivat juosseet ulos Liisankadun luentosalista ryhmittyäkseen ketjuun Siltasaaren kaistan reunalle. Uhkakuvan mukaan tilanne saattoi kehittyä nopeasti ja sisäisen suojelun toteutuminen oli hoidettava ”keinolla millä hyvänsä”⁴⁷⁰.

”Operatiivis-taktillisen ajattelupohjan muokkaamiseksi suoritetaan 2. DE:n johdossa tämän kirjelmän edellyttämä harjoitustehtävä”⁴⁷¹ – Täydennyskokoontalon ja muiden vaiheiden suunnitelmien kehittäminen

Sisäisen suojelun jälkeisessä täydennyskokoontalon vaiheessa Uudenmaan sotilaslääni sai perusteet jälleen linjaorganisaation mukaisesti 2. Divisioonan komentajalta. Kenraaliluutnantti Kaarlo Heiskanen allekirjoitti vielä viime töikseen Pääesikuntaan toukokuussa 1953 lähetetyn 2. Divisioonan uuden puolustus suunnitelman, vain viikkoja ennen siirtymistään puolustusvoimain komentajaksi. Asiakirja käsitti Etelä-Suomen alueen yleissuunnitelman sekä laajemman ja yksityiskohtaisemman suunnitelman t-vaiheeseen. Lisäksi oli laadittu suunnitelma su-kokoontalon sekä vain joukkojen karkea ryhmitys tsa-vaiheeseen. T-vaihe ja su-vaihe olivat suunnitelman laajin osa. Siten kaikkiin divisioonan vaiheisiin oli nyt jonkinlaiset yleissuunnitelmat laadittu, joiden pohjalta Uudenmaan alueen alajohtoportaat saattoivat viedä seuraavien valmiuden vaiheiden suunnitelmia eteenpäin. Operatiivis-taktilliset harjoitustehtävät annettiin alajohtoportaille kesän 1953 kynnyksellä.⁴⁷² Se, miksi t-vaihe suunniteltiin sisäisen suojelun ohella tarkimmin, johtui varmasti ainakin kahdesta syystä: täyteen liikekannallepanoon ei ollut vielä valmiutta. Toisekseen Pariisin rauhansopimuksen rajoitusten ylittävän osan suunnittelu saattoi olla niin arkaluontoinen aihe, että sen käsittely näyttää jääneen vähemmälle huomiolle vielä tässä vaiheessa.

Divisioonan suunnitelma sisälsi tehtävät ja joukot myös Uudenmaan sotilasläänille. Käsky sisälsi kaistajaot ja käytössä olevat joukot koko Etelä-Suomen vastualueen joukoille kuvaten myös ylemmän johtoportaan johdossa olevien joukkojen ja puo-

⁴⁶⁹ HelSpE:n asiakirja n:o 267/Järjsto/OT/11 b sal 30.11.1953, T-20184/7, KA.

⁴⁷⁰ Ibid.

⁴⁷¹ 2.DE:n asiak n:o 164/Järj/OT/11 sal 2.6.1953, T-20184/6, KA.

⁴⁷² 2.DE:n asiak n:o 132/järj/OT/11 sal 12.5.1953, T-22003A/3, KA; 2.DE:n asiak n:o 149/Järj/OT/11 sal 22.5.1953, T-20184/6, KA sekä 2.DE:n asiak n:o 164/Järj/OT/11 sal 2.6.1953, T-20184/6, KA.

lustushaarojen linkittymisen lounaisen rannikon puolustamiseen.⁴⁷³ Painopiste oli selkeästi lounaisen rannikon (Hankoniemen) ja Ahvenanmaan puolustuksessa.

Uudenmaan sotilasläänin tehtävänä oli koskemattomuuden turvaaminen maalla, merellä ja ilmassa valvonnalla ja puolueettomuutta loukanneiden joukkojen, alusten tai koneiden torjunnalla. Helsingin linnoitusalueen (HL) tuli toteuttaa t-vaiheessa pääkaupungin ja sen rannikkoalueen puolueettomuusvartiointi ja torjunta, pääkaupungissa toimivien sotilaallisten, hallinnollisten ja muiden elintärkeiden virastojen ja laitosten tehostettu vartiointi sekä yhteistoiminnan järjestely Porkkalan vuokra-alueen kanssa. Linnoitusalueeseen kuului t-vaiheessa JP 2, Helsingin vartiopataljoona, Porkkalan rajavartiosto, rannikkotykistö 1:n yksi patteristo, Kytön ja Kuivasaaren merivalvonta-asemat, ilmatorjuntapatteristo sekä pioneerijoukkue ja yksi autojoukkue. Ilmatorjuntaa valmistauduttiin vahventamaan tarvittaessa Helsingin alueella ylemmän johtoportaan toimenpitein.⁴⁷⁴ Helsingin linnoitusalue oli siis ennen liikekannallepanoa käytännössä Helsingin ja pääkaupunkiseudun puolustukseen kykenevä ja käytössä oleva joukko.

Tykistöä ei edelleenkään ollut lainkaan, joskin jääkäripataljoonan oma kranaatinheitinyksikkö voidaan laskea tulyyksiköksi. ESV:n suunnitelmaan tuli liittää alueella toimivien joukkojen ja esikuntien alasuunnitelmat. Niistä ilmatorjuntasuunnitelma oli jo valmiina Pääesikunnassa. Etelä-Suomen alueen ilmatorjuntajoukkojen painopiste oli Helsingin ilmapuolustuksessa. Yksi laadittavista alasuunnitelmista oli Helsingin sotilaspiirin laatimisvastuulla oleva, rinnakkain valmistumassa oleva *Helsingin Linnoitusalueen suunnitelma*, josta edellä kuvatun mukaisesti oli varsin hyvä pohja jo tehty.⁴⁷⁵

Uusi 2. Divisioonan komentaja, entinen Uudenmaan sotilasläänin komentaja, kenraalimajuri Torvald Ekman antoi seuraajalleen kenraalimajuri Niilo Sariolle käskyn pääkaupunkiseudun t-vaiheen uusien suunnitelmien laatimisesta kesäkuussa 1953. ”*Harjoitustehtävä ajattelun kehittämiseksi?*” oli verho sille, että oikeaa sodan ajan suunnittelua koskevat asiakirjat eivät paljastuessaan kertoisi sen haltuun saajalle muusta kuin harjoitustehtävästä. Jäljempänä esitetyt alajohtoportaiden vastaukset näihin harjoitustehtäviin olivat kuitenkin oikea operatiivinen suunnitelma.⁴⁷⁶

Uudenmaan sotilasläänin ja Helsingin linnoitusalue laativat harjoitustehtäviä rinnakkain. Su- ja tsa-vaiheiden suunnitelmat laadittiin aina Loviisasta Hankoon ulottuvalle vastuualueelle sisältäen kaistat tehtävineen, reservien käytön, komentopaikkojen sijainnit sekä raskaan tulen järjestelyt joukkoyksikön ja erillisyyksikön tarkkuudella. Lisäksi tuli laatia linnakkeiden lähipuolustus suunnitelmat.⁴⁷⁷

Saariston ja rannikon puolustuslinjat noudattelivat aiempien suunnitelmien mukaisesti lähisaaristolinjaa ja rannikkokaupunkeja. Vastuualue sen sijaan koki merkittävän laajennuksen su- ja tsa-vaiheeseen, sillä UMR:n läntinen reuna laajeni aina Kuusjoki–

---

⁴⁷³ 2.DE:n asiak 132/Järj/OT/11 sal 12.5.1953, T-22003A/3, KA.

⁴⁷⁴ Ibid.

⁴⁷⁵ Ibid. sekä Pajunen (2019), s. 305.

⁴⁷⁶ 2.DE:n asiak n:o 149/Järj/OT/11 sal 22.5.1953, T-20184/6, KA sekä 2.DE:n asiak n:o 164/Järj/OT/11 sal 2.6.1953, T-20184/6, KA.

⁴⁷⁷ 2.DE:n asiak n:o 188/Järj/OT 11 sal 12.6.1953, T-20184/6, KA. Aselajeina ylipäättään tutkimusajankohtana pidettiin jalkaväen lisäksi juuri viesti- ja pioneeriaselajeja sekä tykistöä (sis. kt, it ja rt). Ks. *Kenttäohjesääntö. Yleinen osa. (KO y)*.1958, s. 18–19.

Kemiönsaari-linjalle saakka peittäen koko Hankoniemen alueen. Ilmatorjuntaa tarkennettiin siten, että ylimmän johdon kohteisiin tarkoitetut ilmatorjuntajoukot olivat nyt ylimmän johtoportaan omassa johdossa.⁴⁷⁸

UMR:n tuli valmistautua hyökkäysten torjuntaan Hangon ja Helsingin suunnassa, jotka oli pidettävä kaikissa tilanteissa. Vaatimuksena oli, että Helsingin puolustuksessa oli su-vaiheessa oltava yksi prikaati, kun taas Hangon suuntaan tuli varata kahden prikaatin rungolle rakentuva armeijakunta. Tsa-vaiheessa prikaatien määrä nousi Helsingissä kahteen ja Hangossa kolmeen.⁴⁷⁹ Tämä on sikäli merkityksellistä, että UMR:n komentajan tuli tämän mukaisesti kohdentaa resurssinsa 2. Divisioonan painopisteeseen, oman alueensa painopisteen sijaan. Porkkalan alueen vartioinnista vastasi HL yhteistyössä PR:n kanssa.⁴⁸⁰

2. Divisioonan painopisteessä olevat Ahvenanmaa ja lounaisrannikko sitoivat myös UMR:n joukkoja. Toisaalta tehtävaktiikan kannalta ajateltuna 2. D:n komentaja ryhmitti tässä tapauksessa joukkoja alaisensa puolesta. Sodan ajan johtoesikunnat, kuten UMRE ja armeijakunnan esikunta perustettiin suojajoukkovaiheessa. Päätäis-teluvoima käsitti kolme prikaatia ja viisi tuliyksikköä sisältävän tykistöryhmän. UMR:n taisteluvoima on kuvattu jäljempänä, mutta tsa-vaiheeseen yleisjoukkojen määrä lisääntyi karkeasti noin puolella su-vaiheesta.⁴⁸¹

Yksi omaleimainen piirre Helsingin puolustuksessa oli siellä olevien muiden joukkojen määrä. Täytyy ymmärtää, että UMR ei voinut ryhmittyä ja toimia alueellaan täysin muita huomioimatta, sillä Helsingin alueella toimi runsaasti jo rauhan aikana muitakin joukkoja, kuten Pääesikunta ja sotilasopetuslaitoksia. Myös kriisitilanteessa Helsingin alueelle oli suunniteltu muitakin kuin UMR:n joukkoja. Helsingin alueella toimi esimerkiksi merkittävä määrä ilmatorjuntayksiköitä.⁴⁸²

UMR:lle osoitettiin myös omaa organista ilmatorjuntavoimaa, joiden ryhmityksen käski kuitenkin divisioona. Esimerkiksi Hyvinkään ja Karjaan ratapihojen suojaamiseen tuli ryhmittää useita ilmatorjuntayksiköitä.⁴⁸³ UMR:lle alistetuista it-joukoista yhtäkään ei suunniteltu Helsingin puolustamiseksi, vaan suunnittelussa ylemmän johdon it-joukot vastasivat kaupungin ilmatorjunnasta ja UMR:n omat joukot reuna-alueista. Näiden lisäksi prikaateihin kuuluivat toki omat ilmatorjuntayksikkönsä.

Divisioonan antama suunnittelukäskey käynnisti suunnittelun seuraavan vaiheen, suunnitelman laatimisen. Samalla Hämeen ja Lounais-Suomen suunnittelu kytkeytyi nyt Uudenmaan sotilasläänin työhön kuvatun johtosuhdemuutoksen myötä. Hämeen sotilasläänin saamassa harjoitustehtävässä jyvitetiin joukkoluettelosta sen perustamisvastuulla olevalle armeijakunnalle edellä lueteltujen joukkojen lisäksi su- ja tsa-vaiheeseen pst-pataljoona, patteristo sekä tykistöä että rannikkotykistöä, pioneeri-

⁴⁷⁸ 2.DE:n asiak n:o 188/Järj/OT 11 sal 12.6.1953, T-20184/6, KA.

⁴⁷⁹ Ibid.

⁴⁸⁰ Ibid.

⁴⁸¹ Ibid. RA-joukot: 3. Prikaati, RT 1, 2. ErRtPsto, Porkkalan rajavartiosto sekä HämSIE.

⁴⁸² 2.DE:n asiak n:o 188/Järj/OT 11 sal 12.6.1953, liite B2, T-20184/6, KA. ilmatorjuntajoukoista yksi alueellinen it-rykmentti, neljä raskasta it-patteristoa, kaksi kevyttä it-patteristoa, 12 raskasta it-patteria ja kuusi kevyttä it-patteria toimivat ESV:n alaisuudessa, kuitenkin Helsinkiin sijoitettuna ja ylimmän johdon käskemissä kohteissa. Lisäksi Etelä-Suomen armeijalla oli sijoitettuna UMR:n vastuualueella sijaitsevalle Riihimäelle yhteensä seitsemän ilmatorjuntayksikköä.

⁴⁸³ Ibid.

ripataljoona sekä muita tukijoukkoja. Länsi-Uudenmaan kaistalle sijoitettiin lisäksi su-vaiheeseen yksi jääkäripataljoona UMR:n reserviksi sekä tsa-vaiheessa vielä yksi pst-pataljoona.⁴⁸⁴

Rannikkotykistörykmentti 1 (RT 1) alistettiin Uudenmaan ryhmän johtoon. Sen käskettiin tarkistaa suunnitelmansa, laatia muutosesitykset nykyinen kaistajako huomioiden sekä valmistaa linnakkeiden linnoittamis- ja lähipuolustussuunnitelmat. Lisäksi käskettiin sijoittaa UMR:n alkuvaiheen reserveihin kuuluvat raskaat rannikkotykistöpatteristot siten, että toinen ryhmitettäisiin Pikku-Pernajanlahden perukan alueelle ja toinen Nordsjön niemeen (Vuosaari).⁴⁸⁵

Loppuvuodesta 1952 käsketyt maastontiedustelutehtävät toteutuivat alajohtoportaisa ja joukko-osastoissa kevään 1953 kuluessa. Sotakouluja ja muita erillisiä laitoksia velvoitettiin tuottamaan vyöhykkeiden suunnitelmat. Myös joukko-osastot osallistuvat maastontiedusteluihin, kuten esimerkiksi Vartiopataljoona ja JP 2.⁴⁸⁶

Edellä kuvattu operatiivis-taktillinen harjoitustehtävä annettiin kesken alajohtoportaiden suunnittelun. Sen vuoksi kävikin niin, että samaan aikaan, kun alajohtoportaiden osasuunnitelmat valmistuivat, ylempi johtoporras laati vielä omaa tehtävänäerittelyään⁴⁸⁷. Kuitenkin rinnakkaisesti laadittujen suunnitelmien yhdistäminen nyt saatuun suunnittelutehtävään onnistui helpon oloisesti: kesäkuussa saadun tehtävän ja kesän mittaan alajohtoportailta saatujen suunnitelmien yhdistäminen saatiin valmiiksi jo elokuussa. Operaattikkoina työskennelleiden virkamiesten nykytermein ”kesälo-makausi” sujui siis operatiivisen suunnittelun merkeissä.

Uudenmaan ryhmän suunnitelma

Uudenmaan sotilasläänin operatiivinen suunnitelma valmistui syyskuun lopulla 1953. Suunnittelukierroksen huipentumana kenraalimajuri Sario allekirjoitti tuotteliaan esikuntapäällikkönsä everstiluutnantti Simosen kanssa Uudenmaan ryhmän täyden sodan ajan joukon puolustussuunnitelman.⁴⁸⁸ Käytännössä se oli koonnos alajohtoportaiden ja naapurien suunnitelmista, joista muodostui UMR:n yhteinen, koottu puolustussuunnitelma. Suunnitelmaan liitettiin Hangon suunnalla taistelevan armeijakunnan ja rannikkotykistön suunnitelmat, Porkkalan rajavartioston suunnitelma, Helsingin linnoitusalueen puolustussuunnitelma sekä Helsingin rannikkotykistön (RT 1:n) puolustussuunnitelma⁴⁸⁹.

Etelä-Uudenmaan sotilaspiiri laati suunnitelman Loviisan kaistalle, joka jäi kenties tuotteista vajavaisimmaksi. Suunnittelun painopiste oli kuitenkin Helsingin itä- ja pohjoispuolisissa alueissa, kuten jäljempänä havaitaan: aluejärjestö tuotti esimerkiksi puolustuksellisen painopisteen, Helsingin länsireunan tarkat ryhmitysuunnitel-

---

⁴⁸⁴ UudSIE:n asiak n:o 197/OT/11 a sal, 27.6.1953, T-20184/6, KA.

⁴⁸⁵ UudSIE:n asiak n:o 232/OT/11 a sal, 11.7.1953, T-20184/6, KA.

⁴⁸⁶ Hel.VartPE:n asiak n:o 23/OT/11 sal 1.6.1953, T-20184/6, KA ja MeriSK:n asiak n:o 9/OT/11a/sal 1.6.1953, T-20184/6, KA.

⁴⁸⁷ Hel.VartPE:n asiak n:o 23/OT/11 sal, 1.6.1953, T-20184/6, KA sekä 2.DE:n asiak n:o 164/Järj/OT/11 sal 2.6.1953, T-20184/6, KA. Esimerkiksi vartiopataljoonan maastontiedustelun tulokset palautuivat vuorokautta ennen kuin 2.D antoi uuden tehtävän.

⁴⁸⁸ UudSIE:n asiak n:o 373/OT/11 a sal 30.9.1953, T-20184/7, KA.

⁴⁸⁹ HämSIE:n asiak n:o 434/OT/11 sal 10.9.1953, T-20184/7, KA.

mat⁴⁹⁰. Pohjois-Uudenmaan sotilaspiiri osallistui suunnitelmien laatimiseen omalta alueeltaan Hangon suunnalta aina pohjoiselle vastualueelleen saakka, ja myös HL:n suunnitelmien tuottamiseen. Sotilasläänin esikunnan vastuulla oli siis ennen lopullisen suunnitelman kokoamista oman puolustusratkaisunsa käskeminen, suunnittelun ohjaus ja vaatimusten antaminen, sekä yhteistoiminta meri- ja ilmavoimien, naapurien ja ylemmän johtoportaan kanssa. Kovin merkittävästi ei puolustushaarojen välistä yhteistyötä kuitenkaan ainakaan arkistomateriaalin perusteella tapahtunut.

Uudenmaan sotilasläänin suunnitelma perustui siinä kuvattuun uhka-arvioon. Sotilasläänin vastualue oli hyökkääjään näkökulmasta ”*strategisten intressien*” aluetta. Sotatila Uudenmaan alueella konkretisoituisi maailman tapahtumien ja suurvaltojen sota-toimien edetessä Itämeren piiriin, jolloin hyökkääjän ensimmäisenä tavoitteena oli meritien aukaisu Suomenlahdelle. Vihollisarviossa on mielenkiintoinen huomautus: tärkeintä tilanteen arvosteluun vaikuttavaa tekijää, eli vihollista ja sen tehtävään käytettävissä olevia voimia, päähyökkäyssuuntaa ja lähimpiä todennäköisiä tavoitteita, ei voitu arvioida. Sen vuoksi tilanteen arvostelussa rajoituttiin maaston perusteella suoritettuun arviointiin.⁴⁹¹

Tekstissä on ehkä havaittavissa hienoista kritiikkiä, joka kohdistuu aikakauden operatiivisen suunnittelun trendiin, jossa selvää hyökkääjää ei pystytä nimeämään. Upseerin koulutuksensa jo ennen sotia saaneet suunnitelman laatijat olivat varmasti aiempien vuosien suunnitelmissaan tottuneet arvioimaan vihollisen toimintamahdollisuuksia suoraviivaisemmin, kun 1930-luvun operatiivisessa suunnittelussa ainoa potentiaalinen uhka oli Neuvostoliitto⁴⁹².

Maasto oli joka tapauksessa arvioitava suhteessa aikakauden sodankäyntikeinoihin. Arvion mukaan vihollisen hyökkäys Etelä-Suomeen olisi toteutettu sekä mereltä että ilmasta, mutta huomioiden alueella olevan tieverkoston luonne ja pääsuunnat myös maitse. Teiden merkitys koski yhtä lailla puolustajaa ja hyökkääjää – etenemisnopeuden ja alkumenestyksen saavuttamisen näkökulmasta. Hyökkääjän kannalta ei suunnittelun edellisten vaiheiden tapaan nähty muita vaihtoehtoja kuin maihinnousu ja maahanlasku, kaikkien aselajien tukemana. Hyökkäyksen yksi tavoite saattoi olla Porkkalan vuokra-alueen valtaaminen. Sen arvioitiin olevan sillä hetkellä luja linnoitusalue ja Suomenlahden kapeikon pohjoispuolinen portinpylväs.⁴⁹³

Toisen maailmansodan kokemuksiin vedoten arvioitiin rannikkolinnoitusten mantee-reen puoleisen rintaman olevan vaarallisin. Vuokra-alueen valtaamiseen liittyisi yhteisoperaation osana hyökkäys maarintamalla, vuokra-alueen selustassa. Tämä voitisiin toteuttaa samanaikaisella maihinnousulla ja voimakkaalla maahanlaskulla. Tämä voidaan tulkita Hankoon tehdyksi suurmaihinnousuksi, jota tuettiin vuokra-alueen lä-

---

⁴⁹⁰ Ks. EUudSpE:n asiak n:o 112/II/OT/11 a sal 1.9.1953, T-20184/7, KA. Sotilaspiiri ilmoitti saaneensa valmiiksi HL:n IV-kaistan maastontiedustelut joukkueen ja ryhmän tarkkuudella sisältäen pst- ja sulutus suunnitelmat, komentopaikat ja raskaiden aseiden sijoitukset. Myös toinen naapuri-sotilaspiireistä osallistui HL:n suunnitteluun, ks. PUudSpE:n asiak n:o 183/Järjsto/OT 10 e sal 19.9.1953, T-20184/7, KA sekä HelSpE:n asiak n:o 253/Järj/OT/11 a sal 22.9.1953, T-20184/7, KA.

⁴⁹¹ UudSIE:n asiak n:o 373/OT/11 a sal 30.9.1953, T-20184/7, KA.

⁴⁹² Tynkkynen (1996), s. 12–13, 56.

⁴⁹³ UudSIE:n asiak n:o 373/OT/11 a sal 30.9.1953, T-20184/7, KA.

heisyyteen tehdyllä maahanlaskulla. Seuraavassa vaiheessa olisi vallattu Porkkala ja Helsinki, jotta Helsingin keskustan suurimmat purkusatamat voitaisiin vallata.⁴⁹⁴

Uudenmaan ryhmän uhka-arviota vasten laadittu puolustusratkaisu perustui maihinnousun torjumiseen sekä sitä tukevien maahanlaskujen torjuntaan. Kantakaupunki oli ympäripuolustettu, mutta vahvin ryhmitys oli Porkkalan suuntaan. Joukkojen alkuryhmitys oli edelleen siten, että iso reservi pidettiin koottuna suunnattavaksi ratkaisukohtaan, aivan kuten oli todettu jo vuoden 1949 sotapelin johtopäätöksissä.

Nopeuden merkitys korostui, sillä vihollisen uhanlaisin hetki koitti sillanpään valtaamisen aikana. Vastustajan tiedettiin tämän kaltaisessa operaatiossa käyttävän tulivoimaisia valiojoukkoja. Niiden mahdollinen laadullinen ylivoima oli mahdollista kompensoida paikallisesti tulella ja liikkeellä.⁴⁹⁵ Tässä ei mainittu hetkellisen ylivoiman luomista liikkeellä, mikä tietenkin on haastavaa, jos puolustusasemat ovat kovin staattiset.

Tekstistä huokuu ärtymys ja turhautuminen rannikkotykistön laiminlyömiseen, joka oli paljolti myös rauhansopimukseen rajoitteista johtuvaa. ”*Entisen RT 1:n komentajan äänellä*” kenraalimajuri Niilo Sario esitti, että puolustuksessa päästäisiin paljon paremmalle tasolle saattamalla rannikkotykistön linnakkeiden suorituskyky edes jatkosodan aikaiselle tasolle. Tämä olisi toteutunut siirtämällä tykit varikoilta linnakkeille. Tämän jälkeen rannikon merenpuoleinen osa olisi ollut torjuntakykyinen. Nyt mereltä olisi pystynyt kenenkään häiritsemättä pommittamaan Helsinkiä. Sario esitti myös lisäyksiä ja parannuksia: Lappohjan–Hangon suunnassa maihinnousun torjuntaan varten tarvittiin syvyyteen muutamia kevyitä rannikkotykistöpattereita sekä lentokenttien läheisten laajojen maahanlaskuaukeiden puolustamiseksi moottoroitua ilmatorjuntaa.⁴⁹⁶ Sarion todennäköiseksi helpotukseksi pääkaupunkiseudun edustan rannikkotykistö tuli nousemaan kylmän sodan aikana huomattavan voimakkaaksi, mutta *Polttoainehankinnan* suunnittelukierroksella siitä vielä jouduttiin haaveilemaan.

Päälinja kulki rantaviivaa pitkin siten, että linnakesaaret toimivat eteen työnnettyinä tukikohtina. Länsi-Uudenmaan kaistalla linja määritettiin Hämeen sotilasläänin suunnitelman mukaisesti, sillä tämä sotilaslääni vastasi kaistalle ryhmitettävän armeijakunnan operatiivisesta suunnittelusta. Puolustuksen kaistat jaettiin siten, että itäsimpänä oli Loviisan kaista, jonka oikea raja kulki puolustajan suunnasta katsottuna Korso–Sipoonlahti–Fagerö-linjalla. Keskellä oli HL:n kaista, jonka raja oli kuvattu edellä, oikealla rajana oli Korso–Helsingin pitäjät–Espoo–Kirkkonummi–Inkoo. Kolmantena pääkaistana oli Länsi-Uudenmaan kaista. Joukkojen takaraja kulki maantietä pitkin Loviisasta Porvoon kautta Sipooseen, mistä edelleen Helsingin pitäjän kautta Nummelaan ja edelleen kohti Turkuu.⁴⁹⁷

Loviisan kaistalla oli selvästi vähiten joukkoja, koska painopiste oli muodostettu Hanko–Helsinki-alueelle. Kaistalla oleva erillinen rannikkotykistöpatteristo – johdossaan rannikkopataljoona, vartiopataljoona, rakentajapataljoona, sotilaspoliisi-

---

⁴⁹⁴ UudSIE:n asiak n:o 373/OT/11 a sal 30.9.1953, T-20184/7, KA. Etäisyys vuokra-alueelta Hankoon oli noin 50 km, yli tykin kantaman. Maahanlaskun etäisyys esimerkiksi Malmin alueille oli noin 25 kilometriä tai Seutulaan noin 30 kilometriä.

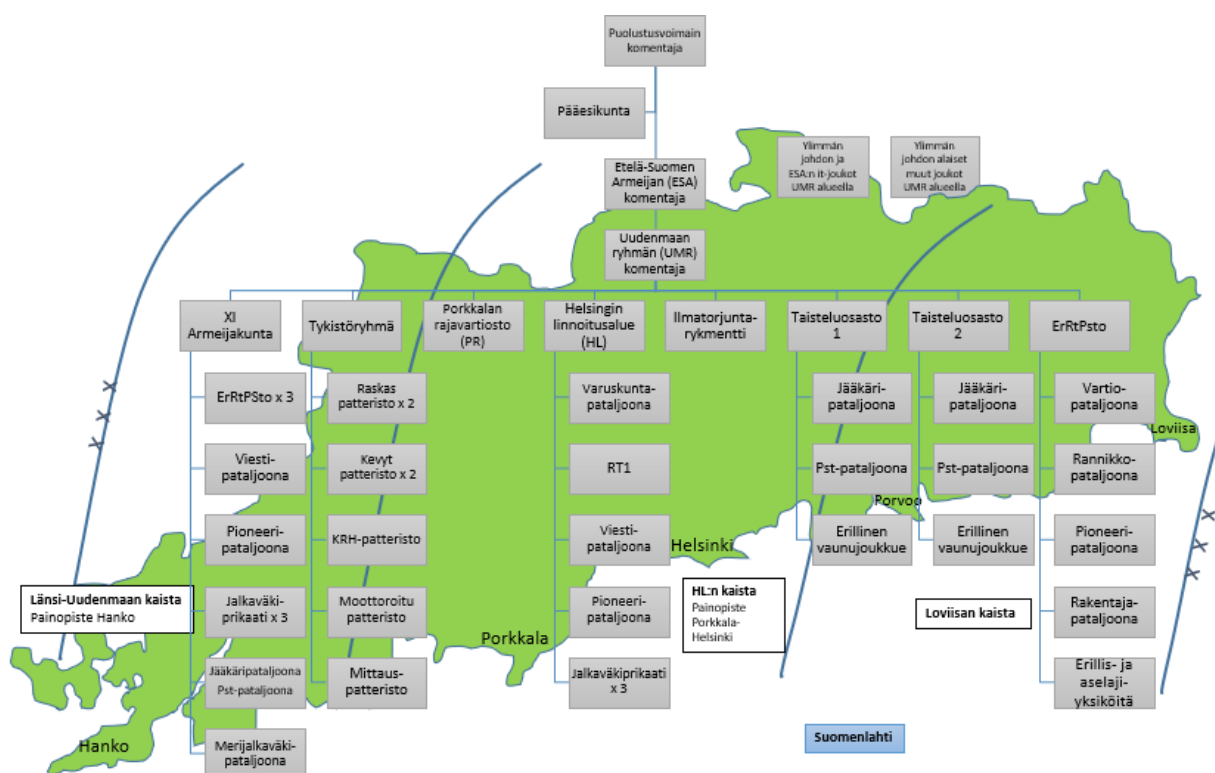
⁴⁹⁵ Ibid.

⁴⁹⁶ Ibid.

⁴⁹⁷ Ibid.

komppania sekä aselaji- ja rannikkotykistöyksiköitä – torjui maihinnousut Porvoon alueella. Tätä torjuntaa varten patteristo käskettiin perehtymään RT 1:n suunnitelmaan HL:n kaistalla ja laatimaan oma vastaava, esimerkin mukaisesti.⁴⁹⁸

Länsi-Uudenmaan kaistalla oleva armeijakunta valmistautui torjumaan Hangon suunnasta tulevan hyökkäyksen. Alueelle suunniteltiinkin runsaasti omia joukkoja. T-vaiheen jääkäripataljoona, merijalkaväkipataljoona sekä rannikkotykistön yksiköt kasvoivat su-vaiheessa armeijakunnaksi, jossa runkona oli edellisten lisäksi kaksi prikaatia ja pst-pataljoona sekä muita vahvennuksia, kuten pioneiripataljoona ja kolme erillistä rannikkotykistöpatteristoa. Tsa-vaiheeseen Hangon suuntaan suunniteltiin perustettavan vielä yksi prikaati, rakentajapataljoona sekä erillisyyksiköitä. Lisäksi 2. D:n reservinä oleva prikaati ryhmittyi Kemiö–Perniö-alueelle. Länsi-Uudenmaan kaista oli tsa-vaiheessa vahvasti miehitetty, sen lisäksi, että sen suuntaan oli varattu suuri reservi.⁴⁹⁹

Kuva 18. Uudenmaan ryhmä tsa-vaiheessa vuoden 1953 suunnitelman mukaan. Kaistarajat noudattelevat suuntaa antavasti vastuualueiden rajoja. UudSIE:n asiak n:o 373/OT/11 a sal 30.9.1953, T-20184/7, KA.

Komentajan taisteluajatuksena oli sitoa rannikolle rannikkotykistön lisäksi mahdollisimman vähän joukkoja. Joukkoja annettiin vain välttämättömiin vartiotehtäviin sekä puolustustaistelun aloittamiseen. Mahdollisimman iso osa joukosta haluttiin pitää reservinä. Kuitenkin, kun joukot katsotaan tehtävittäin, ei reservissä ollut niin paljon joukkoja, mitä teksti aluksi antoi ymmärtää. Inkoon alakaistan päävoimana oli vartiopataljoonien ohella yksi merijalkaväkipataljoona. Hangon kaistalla päävoima oli yksi prikaati ja pst-pataljoona sekä aselajijoukkoja, Kemiön kaistalla yksi vajaa prikaati. Kaistat aloittivat maihinnousun torjunnan rantaviivalla, rannikkotykistön tulenkäy-

⁴⁹⁸ UudSIE:n asiak n:o 373/OT/11 a sal 30.9.1953, T-20184/7, KA.

⁴⁹⁹ Ibid. sekä HämSIE:n asiak ilman n:oa, ”XI AK:n puolustus suunnitelma” 30.9.1953, T-20184/7, KA.

tön jälkeen. Kenttätykistö ja kranaatinheittimet oli sijoitettu etutuliasemiin niin, että tulenkäyttö olisi viimeistään rantaviivalta alkaen mahdollista.⁵⁰⁰ Reserviksi jäi tällöin tsa-vaiheessa yksi täysi prikaati ja Kemiön prikaatista otetut kaksi pataljoonaa.

UMR:n omat reservit suunniteltiin alkuryhmituksen mukaisille paikoille puolustusvalmisteluihin. Reservinä toimivat kaksi taisteluosastoa⁵⁰¹. Ensimmäisen taisteluosaston lähtöalue oli Hyvinkää–Nurmijärvi, mistä se valmistautui hyökkäämään lentokenttien suuntaan ja toisessa vaiheessa Helsingin ja Loviisan kaistan alueelle sekä ”selustan suojelumielessä” Nurmijärven itäpuolelle. Toisen taisteluosaston ryhmitys oli Mustion–Virkkalan–Nummela-alueella, mistä se valmistautui hyökkäämään joko Hangon suuntaan, Helsingin länsipuolelle tai Nurmijärven länsipuolelle. Panssarintorjuntaa tuettiin HL:n ja Länsi-Uudenmaan kaistoilla kummallakin yhdellä pst-pataljoonalla.⁵⁰²

Sotilaspiirien vartiopataljoonat alistettiin tsa-vaiheessa alueen kaistojen komentajille. UMR:n esikunta sijoitettiin Taistelukoululle Tuusulaan ja varakomentopaikka Nummelaan, joista oli radioyhteydet alajohtoportaisiin, puhelinverkon lisäksi. Riihimäelle suunniteltiin huollon täydennyskeskus. Toinen huoltokeskus sijoitettiin Hälkön alueelle.⁵⁰³

UMR:n kaistojen pioneeritoiminnan tärkeimmät alueet olivat Hanko, Helsinki ja Loviisa. Olemassa olevia linnoitteita käskettiin hyödyntää, mikäli mahdollista, täysimääräisesti, sekä Hangon alueella että Helsingissä. Tällä mandaatilla Helsingin vanhoja linnoitteita suunniteltiin yhä edelleen käytettäväksi. Uutena mainintana oli satamien purkulaitteiden ja osan laitureista hävittäminen. Voisi sanoa, että määrrien perusteella jalkaväkimiinoilla on ollut varsin suuri merkitys Helsingin puolustusta rakennettaessa, niiden korvatussa paljon sellaisia suorituskykyjä, joita tutkimusajankohtana ei ollut. Uudenmaan ryhmän puolustus suunnitelma hyväksyttiin marraskuun lopulla 1953 muutamien tarkennuksin. Suunniteltua etummaista puolustuslinjaa uloimpia saaria noudatellen ei hyväksytty, vaan käskettiin piirtää linnakeketjun sijoittelua noudatellen.⁵⁰⁴

Rannikkotykistön sijoitteluun puututtiin myös: Loviisan kaistan tykkien sijoituksesta huomautettiin hyväntahtoisesti piikitellen, että sijoittaminen olisi perustellumpaa hiukan lähemmäksi painopistesuuntaa. RT 1:n suunnitelma poikkesi muusta suunnitelmasta, koska se ei divisioonan näkemyksen mukaan vastannut UMR:n uhkarvioon ja toiminnan perusajatukseen: elintärkeitä raskaita aseita oli sijoitettu sivusuuntaan Loviisan kaistalle.⁵⁰⁵ UMR:n suunnitelma oli kuitenkin korjauksia vaille valmis käytettäväksi. Helsingin linnoitusalueen t-vaiheen suunnitelman hyväksymis-

---

⁵⁰⁰ UudSIE:n asiak n:o 373/OT/11 a sal 30.9.1953, T-20184/7, KA.

⁵⁰¹ Tstos 1 (jääkäripataljoona + pst-pataljoona) ja Tstos 2 2 (jääkäripataljoona + pst-pataljoona + erillinen panssarivaunujoukkue).

⁵⁰² UudSIE:n asiak n:o 373/OT/11 a sal 30.9.1953, T-20184/7, KA.

⁵⁰³ Ibid.

⁵⁰⁴ Ibid sekä 2.DE:n asiak n:o 554/Järj/OT/11 sal 27.11.1953, T-20184/7, KA. Linnoittamiseen laskettiin kuluvan Loviisan kaistalla välttävään valmiuteen 8 000 miespäivää ja tyydyttävään valmiuteen 14 000 miespäivää, kun HL:n alueella laskelma vastaavasti oli välttävään 55 600 ja tyydyttävään 483 000 miestyöpäivää. Suluttamiseen ja hävitystöihin tarvittiin HL:n alueella kymmeniä tuhansia panssari- ja jalkaväkimiinoja sekä 60 tonnia räjähdysainetta.

⁵⁰⁵ Ibid.

kirje saapui sotilasläänin esikuntaan marraskuun lopulla 1953, sekin pienimuotoisin tarkennuksin⁵⁰⁶.

Divisioonasta annetut tarkennukset perustuivat asiantuntemukseen. Merkille pantavaa on, että sotilasläänissä ei ollut tällaisia kokoavia havaintoja tehty, sillä kokonaisuuden ”säröt” paljastuivat vasta divisioonan esikunnan tarkastuksessa. Kenraalimajuri Ekman palveli edellisessä tehtävässään tarkastelun alaisen suunnitelman laatineen sotilasläänin komentajana. Näin ollen hän sai nyt divisioonan komentajana tarkastettavakseen entisen sodan ajan tehtävänsä mukaiset suunnitelmat, joiden perustaa hän oli ollut itse luomassa 1950-luvun alussa. On tästä syystä vähintäänkin oletettava, että Ekman on tuntenut erityistä mielenkiintoa seuraajansa suunnitelmiin. Näin ollen uudella UMR:n komentajalla, kenraalimajuri Sariolla oli suunnitelmansa hyväksynnän takana varsin hyvin asiaan perehtynyt taho. Sen sijaan täytyy ihmetellä Sarion RT 1:n ryhmittämiseen liittynyttä ratkaisua etenkin, kun hän oli edellisessä tehtävässään palvellut kyseisen joukko-osaston komentajana.

Pääesikuntajohtoinen *Harjoittelu 53–54* toimeenpantiin Uudenmaan ryhmän suunnittelun rinnalla, ylempien esikuntien johdolla. Kyseisillä harjoitustehtävillä tarkennettiin – ja voitiin etenkin esittää ylöspäin – muutoksia huonoiksi havaittuihin ratkaisuihin. Tammikuussa 1954 *Harjoittelu 53–54*:n johdolle esitetyssä harjoitustehtävän ratkaisussa kuvattiin suorasukaisesti Porkkalan aiheuttama haitta ilmatorjunnan ja rannikkotyökistön yhtenäisyydelle. Samalla esitettiin erilaisia ratkaisuja Helsingin puolustuksen vahventamiseksi ja Porkkalan muodostaman ongelman peittoamiseksi. Esi-merkkeinä olivat ilmatorjunnan vahvennukset ja pääkaupungin väki- ja laitosriikkaan alueen tehokkaampi suojaaminen.⁵⁰⁷ Nyt hyväksyttyä suunnitelmaa jatkokehiteltiin vuosina 1954–55 vielä monin eri tavoin, joko edellä mainitun ”harjoituspelin” tai jonkin muun syötteen vuoksi.

Helsingin linnoitusalueen suunnitelman laatiminen

Helsingin sotilaspiirin päällikkö sai vastuulleen uutta linnoitusaluetta koskevan harjoitustehtävän heinäkuun puolivälissä 1953. Hänenkin oli ”ajattelupohjan muokkamiseksi” suoritettava hiukan kirjallisia töitä. Suunnittelun yksi reunaehto oli, että tervaiheen jälkeen linnoitusalue siirtyisi UMR:n vastuulle. Tällöin muodostui Uudenmaan puolustuksen keskimmäisen kaista, jonka naapureita olivat Loviisan kaista ja Länsi-Uudenmaan kaista.⁵⁰⁸

Helsingin linnoitusalue kuului täydennyskokoontamisessa suoraan 2. Divisioonan johtoon, mikä tarkoittaa, että Helsingin puolustuksessa sillä oli varsin itsenäinen rooli. HL:n tehtävänä oli laatia operatiivinen suunnitelma pääkaupungin ja siihen liittyvän rannikkoalueen puolueettomuusvartiointia ja torjuntaa varten. Samalla sen vastuulle kuului edelleen pääkaupungissa toimivien sotilaallisten, hallinnollisten ja muiden elintärkeiden virastojen ja laitosten tehostettu vartiointi sekä yhteistoiminnan järjestelyt Porkkalan vuokra-alueen kanssa.⁵⁰⁹

⁵⁰⁶ UudSIE:n asiak n:o 494/OT/11 a sal 1.12.1953, T-20184/6, KA.

⁵⁰⁷ UudSIE:n asiak n:o 3/OT 11 b sal 7.1.1954, T-26862/24, KA.

⁵⁰⁸ UudSIE:n asiak n:o 232/OT/11 a sal 11.7.1953, T-20184/6, KA.

⁵⁰⁹ 2.DE:n asiak n:o 149/Järj/OT/11 sal 22.5.1953 sekä 2.DE:n asiak n:o 164/Järj/OT/11 sal 2.6.1953, T-20184/6, KA.

Linnoitusalueen rajat laajenivat huomattavasti sotilaspiirien rajoista, mikä on tehtävän luonne huomioiden luontevaa. Etummainen puolustuslinja kulki rannikon edustan saaristossa Eestiluodolta Isosaaren ja Kuivasaaren editse, Porkkalan kautta aina Bågaskäriin. Pääpuolustuslinja taas määrättiin linjalle Emäsalo–Norrkullalandet–Helsinki–vuokra-alue–Inkoo. Helsinki tuli suunnitella ympäripuolustettavaksi, kuten aiemminkin. Joukot, jotka HL:n komentajalle osoitettiin käyttöön, olivat edellisen suunnitelman, peitenimeltään *linnoitussuunnitelma*, mukaiset. HL:n ryhmytyksen molemmin puolin oli t-vaiheessa vain rannikkotykiä.⁵¹⁰

Joukkojen tuli tätä tehtävää varten laatia sulutussuunnitelmat, kunnostaa rantalinakkeiden ampuma-asemia, tarkastaa sähkövoimaloiden, vesilaitosten, lentokenttien ja siltojen hävityssuunnitelmat sekä laatia yhteistoimintasuunnitelmat kaupungin ja esikaupunkien väestönsuojeluelimien kanssa. Huollon osalta tuli varautua kahden kuukauden omavaraisuuteen. Harjoitustehtävän vastauksessa tuli esittää myös puolustuslinjan tarkka kulku, alakaistajako ja joukkojen tehtävät, komentopaikat, raskaan tulen järjestelyt sekä selustan suojaaminen. Vastauksen laatimiseen annettiin aikaa noin kaksi kuukautta.⁵¹¹

Erillisiksi liitteiksi tuli laatia Porkkalan rajan vartiointisuunnitelman lisäksi aselajien suunnitelmat. Joukkojen taktisen käytön suunnitteluohjaukseksi kerrottiin, että puolustus tuli aloittaa ulkosaaristosta, joka tuki samalla merivoimien väylätorjuntaa. Tämän jälkeen taistelua jatkettaisiin saariston pääpuolustuslinjassa päätyen rannikolla tapahtuvaan torjuntaan. Etulinjaan jätettäisiin vain vähän joukkoja. Suurin osa koottaisiin reserviin, valittuun ratkaisukohtaan suuntaamista varten.⁵¹² Näin ollen jo vuoden 1949 sotapelissä ja aikakauden *Sotilasaikekauslehd*en maahanlaskun torjuntaa ja asutuskeskustaistelua kuvanneissa artikkeleissa esiintynyt periaate, ratkaisun hakeminen suuren reservin suuntaamisella ja tilanteen kehittymisen perusteella valittavalla hetkellä, on säilynyt yhä tässä vuoden 1953 suunnittelussa. Tätä samaa periaatetta kuvastaa myös ajankohdan ohjesääntökirjallisuus⁵¹³.

Suojajoukkovaiheeseen siirryttäessä HL olisi perustanut lisää joukkoja. Päävoimana oli yksi prikaati, tsa-vaiheessa kaksi prikaatia lisää, aselajijoukkoineen. Koska Helsinki oli painopistesuunta ja pidettävä kaikissa olosuhteissa, korostettiin tätä annettussa tehtävässä erityisesti. Linnoitusalue vastasi Porkkalan rajan tehostetusta vartiointista yhteistoiminnassa Porkkalan rajavartioston kanssa.

Varsinainen suunnittelutehtävä oli laatia syyskuun puoliväliin mennessä pääkaupungin puolustussuunnitelma. Erityissuunnitelmien osalta pioneeri- ja linnoitussuunnitelma oli annettu läänin esikuntaan tykistötaustaiselle yleisesikuntamajuri Yrjö Teholalle laadittavaksi, viestisuunnitelma taas pitkään viestiaselajissa palvelleelle majuri

---

⁵¹⁰ 2.DE:n asiak n:o 149/Järj/OT/11 sal 22.5.1953 sekä 2.DE:n asiak n:o 164/Järj/OT/11 sal 2.6.1953, T-20184/6, KA.

⁵¹¹ UudSIE:n asiak n:o 232/OT/11 a sal 11.7.1953, T-20184/6, KA.

⁵¹² Ibid. sekä UudSIE:n asiak n:o 184/OT/11 sal 19.6.1953, T-20184/6, KA. UudSI laati käskystä oman, lähes sanasta sanaan samanlaisen käskyn Helsingin sotilaspiirille.

⁵¹³ Esimerkiksi vuoden 1954 *Kenttäohjesääntö*n toisessa osassa rannikkotaistelun periaatteet kuvataan saman periaatteen mukaisesti. *Kenttäohjesääntö*. (KO II). II. 1954, s. 215–230.

Kaino Metsälle kirjoitettavaksi.⁵¹⁴ Prosessissa oltiin nyt niin pitkällä, että operatiiviseen suunnitelmaan alettiin laatia myös aselajien osuuksia.

RT 1:n suunnitelma luonnollisesti jätettiin linnakkeiden oman erityisosaamisen huomaan, mutta linnoitusalueen ohjauksessa. Uudenmaan sotilaslääni näyttäytyy tässä kohtaa lähes valmiita käskyjä kopioivana automaattina, välijohtoportaana, jossa suunnitteluun ei juurikaan ole tuotu mitään uutta. Näyttää siis siltä, että läänistä välitettiin divisioonan jo käskemät asiat alaspäin sellaisenaan omin allekirjoituksin. Tämä on ristiriidassa suhteessa aiemmin tutkimuksessa esitettyyn jakoon, jossa sotilaslääni vastasi operatiivisesta suunnitelmasta ja aluejärjestö liikekannallepanon suunnitelmasta. Vaatimuksenahan oli myös operatiivisen tai taktisen ajattelun näkyminen suunnitelmissa.

Asia selittyi johtosuhteiden muutoksella. Puolustusvoimain komentajalta ohjauksen sisäiseen suojeluun saanut sotilaslääni antoi ohjauksen myös su- ja tsa-vaiheiden suunnitelmiin, mutta täydennyskoonpanon suunnittelua ohjasi divisioona. Järjestelyn perusteita on hankala ymmärtää minkä muun syyn vuoksi kuin sen, että Uudenmaan ryhmän esikuntaa ei perustettu vielä t-vaiheeseen, jonka vuoksi sillä ei ollut vaiheessa johtamiskykyä. Toisaalta myös se, että ylempää johtoporrasta edustava upseeri laatii alajohtoportaan viestisuunnitelman, voi kuulostaa erikoiselta. Kuitenkin ajan viestilaitteisto ja erikoisosajien määrä huomioiden tämä on voinut olla pakon sanelemaakin.

Helsingin sotilaspiiri ryhtyi tähän normaalista aluejärjestön työstä poikkeavaan toimeen ja aloitti suunnittelun. Kaupungin maarintaman puolustusta varten käskettiin kevään 1953 aikana toimeenpantavaksi maastontiedustelu. Analyysiin annettiin aikaa kesän yli, aina lokakuulle saakka.⁵¹⁵ 2. Divisioonan käskemä operatiivis-taktillinen harjoitustehtävä t-vaiheen aikaisesta puolueettomuuden suojaamisesta valmistui heinäkuussa ja tarkastettiin sotilasläänissä elokuussa. Senkin perustana oli varsin pitkälle edellisenä vuonna viety *linnoitussuunnitelma* sekä kevään aikana laaditut kaistojen osasuunnitelmat.⁵¹⁶

Helsingin sotilaspiirin laatima linnoitusalueen puolustussuunnitelma sisälsi Uudenmaan ryhmän suunnitelman tapaan arvion hyökkääjän toiminnasta. Arvio on yksityiskohtaisempi, koska siinä käsitellään vain Helsingin valtausta. Arviossa on esitetty kolme hyökkääjän armeijakunnan mairinnousvaihtoehtoa. Arvion vaihtoehdossa A vihollinen hyökkäsi Helsingin itäpuolelta, vaihtoehdossa B suoraan mereltä kohti Helsinkiä ja vaihtoehdossa C Porkkalan puoleiselta sivulta. A- ja C-vaihtoehdoissa hyökkäykseen saattoi liittyä tukihyökkäys pohjoisesta. Erittäin todennäköisenä pidettiin hyökkäyksen tukemista maahanlaskuilla, myös linnoitusketjun sisäpuolelle. Tämä tarkoitti Seutulankenttää, Helsingin pitäjän aukeita ja tietenkin Malmia. Vaihtoehtoina olivat myös Pitäjänmäki ja Leppävaara sekä ”sisäkehällä” kantakaupungin liepeillä Viikin peltoaukeat.⁵¹⁷

---

⁵¹⁴ Ibid. Ks. myös *Kadettiupseerit 1920–2000* (2000). Everstiksi 1966 ylennetty Tehola palveli majurina ollessaan toimistopäällikkönä sotilasläänin esikunnassa 1953–1959. Majuri Metsä oli esiuupseeri ja palveli sotilasläänin esikunnassa 1949–1962, aina eläkkeelle jäämiseensä saakka.

⁵¹⁵ UudSIE:n asiak n:o 100/OT/11 sal 4.5.1953, T-20184/6, KA.

⁵¹⁶ UudSIE:n asiak n:o 277/OT 11 a sal 5.8.1953, T-20184/6, KA sekä HelSpE:n asiak n:o 133/Järj/11 a sal 25.7.1953, T-20184/6, KA.

⁵¹⁷ HelSpE:n asiak n:o 244/Järj/OT 11 a sal 2.9.1953, T-20184/7, KA.

Vaihtoehto A esitti mahdollisena maihinnousun Vuosaaren alueelta, korkeintaan divisioonan voimin. Vaihtoehto B:ssä kaupungin satamien haltuunotolla olisi vastavasti luotu edellytykset hyökkääjän huoltamiselle. Vaihtoehdossa C maihinnousu Lauttasaaren alueelle loi edellytykset rykmentin kokoisen joukon käytölle. Tapauksessa C maihinnousuun liittyi vihollisen hyökkäys mantereella, lännestä Espoon kautta Helsinkiin. Merialueesta todettiin, että lähempänä rannikkoa olevat, isojen alusten liikettä kanavoivat karikot oli edullista sulkea merimiinoittein, huolimatta maihinnousukaluston käyttömahdollisuuksista Helsingin kaistalla.⁵¹⁸

Valmistuneessa HL:n suunnitelmassa oli erillinen ohje puolueettomuuden vartiointista, joka todettiin jaettavan erikseen, mikä on merkillepantavaa. Todennäköisesti Porkkalaa koskevan arkaluontoisen sisältönsä vuoksi tätä liitettä ei ilmeisesti haluttu laittaa edes salaisen suunnitelman mukaan, vaan haluttiin säilyttää vielä erikseen sallittuna. Muut liitteet sisälsivät aselajien suunnitelmat sekä alaisten joukkojen suunnitelmia. Lisäksi siihen haluttiin toiveikkaasti sisällyttää siviiliviranomaisten tuottama väestönsuojelusuunnitelma, joka ei ollut tässä vaiheessa vielä valmis. Linnoitusalueen komentajan, eversti Gustaf Ehrnroothin suunniteltu johtopaikka oli Korkeavuorenkadun kalliosuojassa pääpaloaseman alapuolella, joskin pääkomentopaikkana pidettiin edelleen Helsingin sotilaspiirin esikunnan rauhanaikaiset tilat.⁵¹⁹

Helsingin Vartiopataljoonan käyttö suunniteltiin tärkeiden kohteiden suojaamiseen ja vartiointiin Helsingin alueella. Pataljoona sai kuitenkin myös puolustuksellisen tehtävän, jossa sen tehtävä oli asettaa runkomiehitys pääpuolustuslinjan keskustaan osuvalle alueelle välillä Kaivopuisto–Lauttasaari. Lisäksi pataljoonan tuli valmistautua torjumaan vihollisen hyökkäykset ”*sydän Helsingin*” alueella. Linnoitusalueen tervaiheen reservinä oli JP 2, joka valmistautui Vanhankaupungin alueelle ryhmityttyään tukemaan Porkkalan rajavartiostoa Espoon suunnassa sekä tuhoamaan Helsingin lentokentille laskeutuneet vihollisen joukot, karkottamaan tai tuhoamaan Helsingin itäpuolelle maihin nousseet viholliset, tukemaan poliisia virka-aputehtävällä yleisen järjestyksen palauttamiseksi sekä puolustamaan Helsingin ydinkeskustaa.⁵²⁰

Tulenkäytön päävastuu annettiin RT 1:n komentajalle, joskin ilmatorjuntajoukoille annettiin valmistautumistehtävä – ilmatorjunnan lisäksi – tukea pinta-ammunnalla maahanlaskun ja maihinnousun torjuntaa. Selustan suojaaminen kuului kaikille joukoille. Selustassa haluttiin suojata etenkin liikenneyhteyksiä, elinkeinoelämälle ja sotatoimille tärkeitä kohteita, turvata sisäisen järjestyksen säilyminen sekä valmistautua suorittamaan kulon- ja palontorjuntaa antamalla virka-apua palolaitokselle.⁵²¹

Se, että suunnitelmassa tavoiteltiin vähintään selustan vihollisuuksien vaikutusten vähentämistä, kuvaa sitä tosiseikkaa, että rakennetulla alueella taisteltaessa jäi väistämättä alueita ja aukkoja, joita ei voida kaiken aikaa valvoa ja vartioida. Joukkojen määrä ei tietenkään riittänyt Helsingin kokoisen alueen kaikkien kohteiden suojaamiseen, joten ratkaisuna pidettiin sotilaiden ja poliisien partiointia ja joukkojen tähtäyksen tarkkaan mietittyjä järjestelyjä.

⁵¹⁸ HelSpE:n asiak n:o 244/Järj/OT 11 a sal 2.9.1953, T-20184/7, KA.

⁵¹⁹ UudSIE:n asiak n:o 277/OT 11 a sal 5.8.1953, T-20184/6, KA sekä HelSpE:n asiak n:o 133/Järjsto/11 a sal 25.7.1953, T-20184/6, KA.

⁵²⁰ HelSpE:n asiak n:o 133/Järj/11 a sal 25.7.1953, T-20184/6, KA.

⁵²¹ Ibid.

Väestönsuojelu kuului siviilihallinnolle, tosin yhteistyössä HLE:n kanssa. Kaupungin väestönsuojelujohtaja, joka oli sotaveteraani ja upseeri evp., vastasi väestönsuojelun suunnitelman laatimisesta. Väestönsuojelun johtopaikka oli Helsingin pääpaloase-
man kalliosuojassa, HL:n komentopaikan välittömässä läheisyydessä. Sotilaat arvioi-
vat, että evakuoinnin toteutuessa t-vaiheen aikana evakuoitaisiin noin kolmasosa
Helsingin väestöstä. Pommitusten jälkeisistä sähkö-, kaasu-, voima- ja vesijohtolai-
tosten korjaustöistä vastasivat kaupungin viranomaiset.⁵²²

Edellinen kuvastaa myös, miten Helsingin infrastruktuuri ja keskeisten laitosten si-
jainti pääkaupungissa käytännössä jo 1950-luvulla tarkoitti sitä, että kaikkea väestöä
ei voida alueelta evakuoida, eikä kaupunkia voitaisi missään vaiheessa jättää puhtaasti
sotatoimien alaiseksi taistelulentäksi. Siviiliviranomaiset, kuten poliisi ja palomiehet,
sairaaloiden henkilöstö sekä teollisuuslaitosten ja sähkö-, kaasu-, voima- ja vesijohto-
laitosten henkilöstö olisivat likipitään kaikki jääneet toimipaikoilleen.

Väestönsuojeluorganisaatio olisi tietenkin jäänyt alueelle. Myös perustamiskeskusten
evp-henkilöstöä ja vanhempaa reserviä olisi ollut kaupungin eri puolilla runsaasti.
Taistelulentän kuva esimerkiksi reservinä toimivalle Jääkäripataljoona 2:lle olisi ollut
varsin erilainen, esimerkiksi jatkosodan aikaisen JP 2:n taistelupaikkoihin verrattuna.
Sotatoimet olisi suoritettu keskellä asutusta, siis alueella, jossa olisi väestön ja siviili-
toimijoiden lisäksi runsaasti rajoitteita tulenkäytölle, kuten esimerkiksi sairaalat.

Porkkalan rajavartioston alkuvaiheen tehtäväksi kirjattiin puolueettomuusvartiointi
”*maan hallituksen tekemien kansainvälisten sopimusten perusteella siitä annettuja erikoismää-
räksiä noudattaen*”. Lisäksi PR:n tehtävänä oli luvattomien rajanylitysten estäminen
molempiin suuntiin sekä vangita, ja pakottavissa tapauksissa tuhota, rajan ylittäneet
osastot sekä torjua pienet paikalliset hyökkäykset alueellaan. Vakavan hyökkäyksen
sattuessa tuli toimeenpanna erikseen annetut verhoamis-, viivytys-, tiedustelu- ja su-
lutustehtävät.⁵²³

Porkkalan rajavartioston täyteen sodan ajan vahvuuteen kuului 1 059 sotilasta. Jou-
kot muodostuivat esikunnasta ja sen esikuntakomppaniasta, kahdesta rajavartio-
komppaniasta ja reservikomppaniasta. Lisäksi oli vielä pikakiväärijoukkue, pst-
joukkue sekä alistuksena Sissipataljoona 5:n yksi yksikkö.⁵²⁴ Porkkalan rajavartioston
vahvuus oli siis yli kolminkertaistunut tehtävän alkuajoista, jolloin vartioston vah-
vuus oli ollut noin 70 miestä.

Vartiointiin tehostamiseen liittyen Helsingin linnoitusalueen vartiopaikkojen vah-
vuutta kasvatettiin t-vaiheen henkilöstöllä. Linnoitusalueen komentaja varautui vah-
ventamaan puolustusvoimien joukoilla rajan vartiointia oman päätöksensä mukaan.
Vartiointiin käytettiin tähystystä, vartiopaikkoja, partiointia sekä kiinniotoissa alue-
sulkuja, esimerkiksi määrätyillä maastolinjoilla. Vartioston pääpuolustuslinja kulki
koko laajan vuokra-alueen ympäri. Vartioston aseistus koostui henkilökohtaisista
käsiaseista, joihin oli viisi tuliannosta patruunoita. Raskaita aseita ei ollut.⁵²⁵

---

⁵²² HelSpE:n asiak n:o 133/Järj/11 a sal 25.7.1953, T-20184/6, KA.

⁵²³ Ibid.

⁵²⁴ Liite 5 HL:n puolustus suunnitelmaan 17.9.1953, T-20184/7, KA.

⁵²⁵ Ibid. Lisäksi PR:n kalustoon kuului seitsemän panssarintorjuntakivääriä, joihin oli 77 ammusta. Panssari-
miinoja ja jalkaväkimiinoja oli kumpiakin 100 kpl sekä räjähdysainetta 1 700 kg, joskin sitä säilytettiin Lohjalla,
mistä se saataisiin Espooseen arviolta kahden tunnin kuluessa.

Vartioston suunnitelmasta on todettava, että vahvuus oli varsin vähäinen pelkästään suhteessa Espoonlahdelta Inkooseen maitse kiertävän linjan laajuuteen. Aseistus ei myöskään vielä vastannut merkittävää torjunnallista suorituskykyä suhteessa Hangon tai vuokra-alueen suunnasta lähestyvään vieraan valtion divisioonan kärkeen. Toki vähäisien kulku-urien käyttöä olisi käytössä olleilla miinoilla sekä räjähteillä voitu ainakin häiritä, mutta räjähdysaineiden säilytys Lohjalla kahden tunnin matkan päässä ei täysin vastannut uhkaan. Sinänsä räjähdysaineen määrä olisi ollut riittävä useammankin kohteen hävittämiseen⁵²⁶. Muutoin vartiosto oli kuitenkin jatkuvassa valmiudessa oleva joukko, pienestä vahvuudestaan huolimatta.

Rannikkotykistön tehtävänä oli valvonta ja puolueettomuuden vartiointi saaristossa, puolueettomuuden loukkausten torjunta ja vieraan vallan sotavoimien pääsyn estäminen Helsingin linnoitusalueen pääpuolustuslinjan saarille Suomenlinnaan, Kuninkaansaareen, Vallisaareen ja Santahaminaan. Näiden saarien puolustus rakentui eteentyönnytyistä puolustuskeskuksista. Alueella olevat Merivoimien ja HL:n joukot olivat rannikkotykistörykmentinkomentajan alaisia. Erityisesti on korostettava suunnitelman valmistautumistehtävää, jossa ensisijaisesti valmistauduttiin suuntaamaan tykistön tuli Porkkalan rajavartioston suuntaan.⁵²⁷

Myös RT 1:n suunnitelma liitettiin osaksi linnoitusalueen suunnitelmaa. RT 1:n komentaja oli Merisotakoulun johtaja, eversti Toivo Reponen, jonka pääkomentopaikka suunniteltiin Suomenlinnaan ja etukomentopaikka voimakkaimpaan ryhmittymiseen Isosaareen. Suomenlinnan pääkomentopaikkaa pitivät yllä esikunta sekä esikuntakomppania. Lisäksi samalla saarella toimivat viestijoukkue ja merivartiokomppania. Tulenjohtajaosuus suunniteltiin jaettavaksi pitkin kaistaa. Merikuljetuksiin ja huoltoon varattiin kuusi hinaajaa ja yhteysveneitä.⁵²⁸

RT 1:n suunnitelmasta voidaan tulkita, että Isosaari, johon suunniteltiin esikuntajoukkueen ylläpitämisen etukomentopaikan lisäksi 112 miehen patteri neljällä 120mm tykillä, kahdella kranaatinheittimellä, kolmella 20mm ilmatorjuntakanuunalla ja yhdellä valvontatutkalla, oli Helsingin edustan ja lähialueiden rannikon linnakkeiden käytännössä ainoa t-vaiheen hiukan torjunnallista tehoa omaava puolustuskeskus. Muilla runkolinnakkeilla oli muutamia 76mm ilmatorjuntatykkejä, joskin Rysäkarille on toiveikkaasti suunniteltu 152 mm tykkeitä. Suunnitelmaan kirjatut tehtävät poikkesivat linnoitusalueen komentajan ”kattosuunnitelmasta”, sillä niissä ei mainittu Porkkalaria. Ensisijainen tehtävä oli väylätorjunta Helsingin ja Sipoon selälle. Tilapäinen tehtävä koski rantatorjuntaa ja maa-ammuntoa rannikolle kantaman puitteissa, jota varten Isosaareen toimi yksi matalatorjuntaan kykenevä ilmatorjuntayksikkö.⁵²⁹ Tehtävien poikkeama selittyy sillä, että Porkkalan tuki oli kirjattu tehtävään hiukan yleisemmällä tasolla. Etäisyys Isosaaresta Porkkalaan oli noin 35 kilometriä, joten ”kantaman puitteissa” on järkevä kirjaus, sillä käytössä olleilla rannikkotykistön aseilla kantama riitti reunimmaisilta linnakkeilta vain Porkkalan suuntaan.

⁵²⁶ UudSIE:n asiak n:o 100/OT/11a sal 4.5.1953 T-20184/6, KA.

⁵²⁷ HelSpE:n asiak n:o 133/Järjsto/11 a sal 25.7.1953, T-20184/6, KA. Toissijainen tukemistehtävä oli muiden HL:n joukkojen tukeminen. Suunnitelmassa ”toissijainen” oli alun perin ”ensisijainen”, mutta molemmat on jälkikäteen viivattu yli ja Porkkala korjattu ensisijaiseksi valmistautumistehtäväksi.

⁵²⁸ Ibid.

⁵²⁹ HelSpE:n asiak n:o 133/Järjsto/11 a sal, 25.7.1953, liite 3.

Kuivasaaren, Rysäkarin ja Kytön runkolinnakkeilla toimi 15 miestä kussakin. Rysäkarin kaksi raskasta rt-tykkiä eivät olleet pysyvästi paikoillaan, sen sijaan kaksi kevyttä tykkiä olivat. Kaikilla runkolinnakkeilla oli valmistautumistehtävänä Helsingin ja Kytön välisen alueen väylätorjunta ja toissijaisesti maa-ammunnat ja rantatorjunta. Lisäksi Kytön ja Kuivasaaren merivartioasemilla ja Miessaaren vartiolinnakkeilla oli yksittäisiä ryhmiä. Valonheitin- ja mittausasemia sijaitsi niin Eestiluodolla kuin myös kaikilla linnakesaarilla, joskaan niiden toimintakyky ei vastannut odotuksia, eikä kaikkia kyetty käyttämään samanaikaisesti. Merialueen kaukotiedustelu suunniteltiin toteutettavan lentojoukoilla, lähitiedustelu sen sijaan omin joukoin sekä saaristossa merivartioaseman vartiovenejoukkueella.⁵³⁰

RT 1:n tehtävät noudattelivat myös myöhemmissä vaiheissa t-vaiheen mukaisia suunnitelmia. Puolustuslinjoja oli tosin työnnetty kauemmaksi: taistelu suunniteltiin aloitettavan vielä ulompana, merellä olevien saarien tasalla. Pääpuolustuslinja kulki pitkin linnakesaaria. Takaraja kulki rantaviivaa ja lähimpiä saaria, kuten Santahaminaa, pitkin. HL:n suojajoukkovaiheen reservinä oli yksi Marjaniemeen ryhmitettävä pataljoona, jota valmistauduttiin käyttämään joko Pitäjänmäen alueella tai miehittämään puolustusasemat Santahamina–Nordsjö-välillä.⁵³¹

Rannikkotykkiköiden tehokkuus arvioitiin kuitenkin huolestuttavaksi, edelliseen sotaan verraten vain kymmenesosaan. Lisäksi kaukotorjuntatykkiköitä ei enää ollut, jolloin vihollisen laivatykkiköiden kykeni tukemaan maihinnousua rannikkotykkiköiden kantaman ulkopuolelta. Huolimatta linnakkeiden lähipuolustusjärjestelyistä ja sulutuksista arvioitiin niiden tulevan vallatuiksi.⁵³²

Linnakesaarien aseistuksen kirjavuuden lisäksi osa kalustosta oli varikoilla tai varastoissa. Kytöhön kuuluvista neljästä 75 mm:n rannikkotykkiköistä yksikään ei ollut valmiiksi sijoitettuna saarelle. Isosaaren kahdeksasta raskaasta 152/45-C rannikkotykkiköistä kaksi oli sijoitettu saarelle ja kuusi oli varikolla, ampumatarvikkeita niihin ei ollut. Kranaatinheittimien, ilmatorjunta-aseiden ja kiväärikaliperisten käsiaseiden osalta listassa on mielenkiintoinen sivuun kirjoitettu reunahuomautus, ”ylitystä t-vahvuuteen nähden”, joka viittaa tuolloin vielä ratkaisemattomaan aseiden liikamäärän kohtaloon. Ampumatarvikkeiden puute oli niin merkittävä, että käytännössä se romuttaa mahdollisen positiivisen mielikuvan rannikkotykkiköiden osuudesta Helsingin puolustukseen 1950-luvun alussa.⁵³³ Materiaalikuljetukset varikoilta suunniteltiin purettavan Helsingin asemalla, jonka onnistumista t-vaiheen kuluessa voidaan arvioida ainakin

---

⁵³⁰ HelSpE:n asiakas n:o 133/Järjst/11 a sal, 25.7.1953, liite 3 sekä RT1:n asiakas n:o 58/Järjst/OT/11 sal 15.7.1953, T-20184/6, KA.

⁵³¹ HelSpE:n asiakas n:o 244/Järjst/OT 11 a sal 2.9.1953, T-20184/7, KA sekä RT1:n asiakas n:o 66/Järjst/OT/11 sal 5.9.1953, T-20184/7, KA.

⁵³² HelSpE:n asiakas n:o 244/Järjst/OT 11 a sal 2.9.1953, T-20184/7, KA. Kaukotorjuntatykkiköidenä pidettiin 305 ja 254 mm:n rt-tykkejä.

⁵³³ HelSpE:n asiakas n:o 133/Järjst/11 a sal 25.7.1953, liite 3. T-20184/6, KA. Edellä luetellusta kalustosta esimerkiksi Isosaaren 152/45-tykkikaluston määrävahvuudessa tuliannoksessa oli 100 prosentin vaje. Ampumatarvikkeita ei ollut t-vaiheessa ainuttakaan. RT1:n huoltosuunnitelmasta käy ilmi, että myöskään 75 mm:n rannikkotykkien 8 000 laukauksesta ei linnakkeilla ollut yhtään. Arvioitaessa nopeasti kehittyvää vihollistilanetta rannikolla, ei voida valitettavasti puhua mistään välittömästä tulenantokyvyn valmiudesta. Ks. myös RTR1 esikunnan asiakas n:o 58/Järjst/OT/11 sal 15.7.1953, T-20184/6, KA. HelSpE:n suunnitelmassa oli kaikki Isosaaren tykit ampumavalmiita, mutta linnakkeen oma suunnitelma kertoo niitä olevan vain 2/8 paikoillaan.

haastavaksi, mahdollisesti vaikeat olosuhteet ja käynnissä oleva evakuoiminen huomioiden.⁵³⁴

Linnoitusalueen ilmatorjuntasuunnitelma oli laadittu olettaen, että t-vaiheessa alueella oli kenttälinoitettu ilmatorjuntarykmentti kahdella patteristolla, kummallakin 6 kappaletta 88mm ilmatorjuntatykkeitä, ylempään johtoportaan käskemän yhden patteriston sijaan. Sen päätehtävänä oli, samantapaisesti kuin aiempien vuosien suunnitelmissa, hallintokorttelien, satamien ja ratapihan sekä ydinkeskustan alueella olevien teollisuuslaitosten suojaaminen. Edelleen, kuten aiemminkin, valmistautumistehtävänä oli maahanlaskun torjunnan tukeminen epäsuorin ammunnoin ja maihinnou- sun torjunta suora-ammunnan avulla. Myös hallintoalueen puolustustaistelua piti valmistautua tukemaan pinta-ammunnoin.⁵³⁵

Kaluston vanhentuminen ja tehottomuus aikakauden lentokoneisiin ei suunnittelua häirinyt. Samat 88 mm:n it-tykit oli varattu ilmapuolustuksen tehtäviin vielä pitkään tämän tutkimuksen aikarajauksen jälkeenkin, vaikka niiden lähtönopeudet eivät vastanneet nykyaikaisiin lentokoneisiin. Silti ne haluttiin itsepintaisesti pitää suunnitelmissa mukana. Valmistelluissa tykkien tulasemissa oli pultteja ja betonivaluja myöten tarkkaan suunniteltu ja valmisteltu vanhojenkin tykkien paikat.⁵³⁶

Ilmatorjunnan itse laatima tehokkuusarvio oli kuitenkin yhtä murheellinen kuin rannikkotykistön arvio. Helsingissä oli sekä raskasta että kevyttä ilmatorjuntatykistöä noin puolet siitä tarpeesta, mikä muodostaisi edes pieneksi supistetulla alueella tyydyttävän torjuntatehon. Kaluston kantama ei ollut pystysuunnassa kuin neljä kilometriä. Vastustajan konekaluston arvioitiin voivan toimia kalustonsa puolesta vapaasti aseiden kantaman yläpuolella. Toisin sanoen, ilmatorjunta oli varsin hyödytön ilmatorjunnan tehtäviin. Sen sijaan jalkaväkijoukkojen tukemiseksi suoritettussa maa-ammunnassa sekä maahanlaskun torjunnassa ja rantaviivalla tapahtuvan maihinnou- sun torjunnassa asekaluston katsottiin olevan erittäin tehokas. Niinpä ilmatorjunnan ryhmittämisperiaate näyttää muodostuneen maahanlaskualueiden mukaan. Ilmatorjunnan tsa-vaiheen suunnitelmassa tehtävät olivat samoja kuin t-vaiheessa, eli keskeisten hallintokorttelien, teollisuuslaitosten, ratapihojen ja satamien sekä lentokenttien suojaaminen. Joukkojen määrä oli t-vaiheesta kasvanut, päätehtäviin oli nyt 12 raskasta it-patteria ja 6 kevyttä it-patteria.⁵³⁷

Aikakauden heikohkosta ilmapuolustuksesta johtuen it-tykistön käyttöä pinta-ammuntaan tutkittiin innokkaasti monissa maastontiedusteluissa. Myös Sotakorkeakoulun diplomitoissa näkyi saman teeman selvittely. Esimerkiksi Pauli Rainio kirjoitti ilmatorjuntatykistön hyödyntämismahdollisuuksista nyt käsiteltävän suunnitelman

---

⁵³⁴ HelSpE:n asiak n:o 133/Järjsto/11 a sal 25.7.1953, liite 3:n alaliite huolto, T-20184/6, KA.

⁵³⁵ Asiakirjan liite 5. ItR:n kokoonpano oli esikunta + 2 patteristoa, 88/37- tai 20/30-it-kanuunoin, yhteensä 334 sotilasta.

⁵³⁶ Wuoreneimo (Mannisen haastattelussa 1992). Wuoreneimon mukaan it-aseiden säilyttämiseen oli myös osin henkilöön meneviä syitä, aina 1970-luvulle saakka.

⁵³⁷ HelSpE:n asiak n:o 244/Järjsto/OT 11 a sal 2.9.1953, T-20184/7, KA. Maahanlaskun torjuntaan varauduttiin Leppävaaran suuntaan kuudella raskaalla it-patterilla ja Pitäjänmäen alueelle viidellä. Helsingin pitäjän maahanlaskukelpoisille aukeille varattiin viisi raskasta it-yksikköä, Malmille kolme, Viikkiin peräti seitsemän ja Kasapeltoon viisi raskasta it-patteria. Lisäksi hallintokorttelien katutaistelua tuli valmistautua tukemaan pinta-ammunnoin. Tehokkuus pinta-ammuntaan perustui kantamaan, tulinopeuteen, käytössä olleisiin aikasytytti- miin sekä osumatarkkuuteen. Vertailua tehtiin vuoden 1944 tilanteeseen, jossa asekaluston määrä ja tulenteho oli moninkertainen.

kanssa samana vuonna. Ei voi tietenkään väittää, että Rainion ajatukset olisivat vaikuttaneet suunnitelmaan, vaan ennemminkin ne kuvastavat ajan tietotarpeita. Kuten Rainio itse totesi, hänen työnsä tärkein osuus käsittelee ilmatorjuntatykistön roolia maahanlaskun torjunnassa, josta vielä ei ollut varsinaisesti kokemuksia. Helsingin linnoitusalueen suunnitelmassa on sama ajatus ilmatorjunnan hyödyntämisestä maahanlaskun torjunnan yhtenä elementtinä. Sitten ilmatorjunnan tehtävät jaettiin kansallisesti neljään kategoriaan. Ilmatorjuntatykistön tehtävät liittyivät 1) t-vaiheeseen, 2) liikekannallepanon suojaamisvaiheeseen, 3) keskityskuljetusten suojaamisvaiheeseen ja 4) vaiheeseen keskityskuljetusten päätyttyä, siis mahdolliseen taisteluvaiheeseen.⁵³⁸

Linnoitusalueen sulutussuunnitelman päämäärä oli su- ja tsa-vaiheiden sulutustöiden valmistelujen saattaminen sellaiseen tilaan, että sodan ajan sulutussuunnitelma kyettiin toteuttamaan.⁵³⁹ Koska varikkojärjestelmän ongelmat esimerkiksi räjähdysaineidен osalta olivat vielä ratkaisematta, oli sulutussuunnitelma tosiaankin vain suunnitelma, ennen kuin miinoja olisi oikeasti perustamisvarastoissa. Ensisijaisesti t-vaiheessa tuli sulutussuunnitelman mukaan saada valmiiksi 1) Porkkalan rajavartioston viivytyalueen, 2) kaupungin laitaosien panssarintorjuntakeskusten alueilla olevien sulutteiden valmistelut, 3) siltojen hävitysvalmistelut, 4) lentokenttien sulutusvalmistelut, 5) satamien ja todennäköisten mairinnousurantojen sulutusvalmistelut pääpuolustuslinjalla sekä 6) merivoimien vastuulla olevat vesialueiden sulutukset.⁵⁴⁰

Hankalaksi tämän tavoitteen teki käytössä olevien pioneerikoulutettujen – tai ylipääntään miinoitus- ja hävitystöihin koulutettujen – sotilaiden määrä, joka miinoitusta t-vaiheessa johtavalla, HLE:n operatiivisen osaston edustajalla olisi ollut käytössään. Porkkalan rajavartiostossa oli noin joukkueen verran miinoittamiseen ja räjäytystöihin koulutuksen saanutta rajavartijaa, mutta heidän irrottamisensa – t-vaiheen tehostetun rajojen vartiointin vuoksi jo valmiiksi pienellä joukolla – olisi ollut epätodennäköistä. Varsinainen HL:n suluttava joukko oli yksi pioneerijoukkue. Lisäksi JP 2:lla oli yksi pst-miinojen asentamiseen koulutettu panssarintuhoojajoukkue.⁵⁴¹

Miinoitteiden toimeenpano suunniteltiin vähäisten pioneerijoukkojen ja eräiden muiden joukkojen, kuten lentokentän osalta lennoston, vastuulle. Koska miinoja ei voinut asentaa ennen sodan julistusta, jätettäisiin ne t-vaiheessa III valmiusasteeseen. Tällöin paikat olisivat valmisteltuna ja miinat toiminta-alueella valmiina. HL:n komentajalla oli tosin mahdollisuus nostaa miinoitteiden valmiutta harkintansa mukaan ”määrätyillä alueilla”.⁵⁴² Näillä määrätyillä alueilla voidaan arvioida tarkoitettavan ainakin kiireellisimpiä maastonkohtia, eli Porkkalan vuokra-alueen läheisyydessä olleita kohteita sekä mairinnousu- ja maahanlaskualueita.

---

⁵³⁸ Rainio, Pauli: *Ilmatorjuntatykistön osuus selustan suojaamiseen, erityisesti huomioon ottaen mahdollisuudet maahanlaskuntorjuntaan*. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 555, 1953, s. 3 ja liite 5 sekä PE:n asiak n:o 13/ilmapuolustusosasto/OT 11 sal 27.2.1954, T-26862/22, KA. Rainio käyttää esimerkkinä Etelä-Suomen armeijan taistelua Suur-Helsingin alueella, jossa mairinnousu suuntautui Porvooseen ja Helsinkiin, tuettuna kahden rykmentin maahanlaskulla Helsingin pitäjän aukeille.

⁵³⁹ HelSpE:n asiak n:o 133/Järjstto/11 a sal 25.7.1953, liite 7, T-20184/6, KA.

⁵⁴⁰ Ibid.

⁵⁴¹ Ibid.

⁵⁴² Ibid.

HL valmistautui katkaisemaan vesistöjä ylittävät kulkuyhteydet kaikista suunnista kohti kaupunkia, niin Porvoon maantieltä, Seutulän lentokentältä, Santahaminan suunnasta kuin Porkkalan suunnasta⁵⁴³. Samalla tosin tulee muistaa, että suunniteltu siltojen räjäyttäminen olisi estänyt myös poispääsyn kaupungista. Tämä taas olisi hankaloittanut puolustavan joukon toimintaa yhtä lailla kuin vihollisen, esimerkiksi joukkojen ryhmittämisen tai reservien suuntaamisen, väestön evakuoinnin, tsajoukon perustamisen materiaalisiertojen ja huoltoreittien kannalta.

Samaan tapaan kuin suluttamissuunnitelmassa oli *linnoittamissuunnitelmassakin* todettu t-vaiheen olevan ensisijaisesti valmistelutöitä varten. Tarkoituksena oli luoda edellytykset pikalinnoittamiselle siten, että aikaansaannokset olisivat välttävän kuntoisia ja jatkotyöt mahdollisia. ”Suurisuuntaisen linnoitustoiminnan” olisivat toteuttaneet rakentaja- ja siviilityövoima. Näin ollen valmisteluihin sisällytettiin työkoneiden ja työkalujen sekä materiaalin hankkiminen töitä varten samoin kuin työnjohdollinen käytännön töiden järjestely.⁵⁴⁴

JP 2 varautui linnoitustöiden valmisteluun pääpuolustuslinjalla ensimmäisen ryhmitysalueensa Haaga–Leppävaara suunnassa. Linnakkeet vastasivat linnoitustöistään itse. Porkkalan rajavartiostolla oli oma vastuunsa viivytysalueellaan. Ilmatorjuntarykmentti olisi pikalinnoittanut omat taisteluasemansa sekä osallistunut työapuna puolustusasemien pikalinnoittamiseen. Vartiopataljoonalle kuului tietenkin kaupungin sisäosien hallintokorttelien linnoittaminen. Tyydyttävän valmiuden saavuttamisen arvioitiin vievän 55 000 miestyöpäivää. Suunnitelmista näkee, että määrällisesti eniten linnoitteita suunniteltiin Helsingin länsipuolelle, Porkkalan suuntaan.⁵⁴⁵

Panssarintorjuntasuunnitelman tavoitteena oli estää panssarijoukkojen ja moottorotujen joukkojen eteneminen kaupungin alueelle niin pääteiden suunnista kuin maihinnousseen joukon osalta.⁵⁴⁶ Taktiikan perusajatus oli yhdistää epäsuora tuli, sulutet ja panssarintorjunta.

Siltojen hävittäminen oli erittäin tärkeää. Länneä suuntautuvan panssaroidun joukon hyökkäyksen katsottiin yhtyvän Käpylä–Vanhakaupunki–Pasila-alueella, missä myös keskitetty torjunta olisi mahdollista toteuttaa. Ulommat panssariurat oli mahdollista sulkea Mellunkylän, Herttoniemen, Malmin ja Pakinkylän alueilla, mutta pääasiassa vain kaukotorjunta-aseilla. Pienemmin joukoin ja lähitorjunta-asein pysäyttämisen arvioitiin onnistuvan vasta Käpylä–Pasila-tasalla.⁵⁴⁷

Helsinkiin Porkkalan ja Turun suunnista johtavat hyökkäyskelpoiset urat yhtyivät Pitäjänmäen alueella. Tämä teki siitä selkeän puolustuskeskuksen ja ratkaisevan tasan. Hyökkäyksen hidastaminen oli mahdollista jo ulompana Espoon reunamalla,

---

⁵⁴³ HelSpE:n asiak n:o 133/Järjsto/11 a sal 25.7.1953, liite 7, T-20184/6, KA. Hävitettäviä kohteita olivat mm. Lauttasaaren ja Koivusaaren silta, useita muitakin (pienempiä) siltoja välillä Porkkala–Helsinki, rautatie-sillat Helsingistä ulospäin, Vanhankaupungin ja Kulosaaren sillat, Östersundomin, Hevossalmen ja Laajasalon sillat sekä useita siltoja Vantaan alueella.

⁵⁴⁴ Ks. asiakirjan liite 8.

⁵⁴⁵ Ibid. Kaiken kaikkiaan poteroita ja taisteluasemia tehtäisiin suunnitelman mukaan yli 4 500 kappaletta sekä 24 kilometriä ryömintähautaa, joista Espoon–Leppävaaran alueelle noin 2 000 poteroa ja Mellunkylän–Vuosaaren alueelle noin 1 500 poteroa, Lauttasaaren ja Malmin molempien jäädessä noin 500 ampumasemaan.

⁵⁴⁶ HelSpE:n asiak n:o 133/Järjsto/11 a sal 25.7.1953, liite 9, T-20184/6, KA.

⁵⁴⁷ Ibid.

missä suurin voimin hyökkääminen oli maaston puolesta hankalampaa. Talviolosuhteissa tähän vaikuttivat lisäksi kaupungin sisäpuolella olevat merenlahdet, jotka jäätyessään tekivät panssaroidun joukon hyökkäyksen mahdolliseksi leveälle rintamalle ryhmittyneenä. Tästä syystä hyökkäykset oli silloin torjuttava jo merenlahtien ulkopuolella.⁵⁴⁸

Joukot ja aseet eivät olleet t-vaiheessa vielä ruhtinaalliset, sillä HL:n alueella oli seitsemän panssarintorjuntakivääriä ja 129 panssarinyrkkiä. Lisäksi JP 2:lla oli jo mainittu tuhoajajoukkue. Kadettikoulusta olisi muodostettu HL:lle yksi panssarintorjuntakomppania kahdella tykkijoukkueella ja yhdellä tuhoajajoukkueella. Ilmatorjuntatykistöä varauduttiin käyttämään myös panssarintorjunnallisiin tehtäviin. Oma voima oli niin vähäinen, ettei sillä olisi kyetty kuin hidastamaan vihollista yhdessä suunnassa kerrallaan. Tyydyttävä torjuntateho olisi saavutettu vasta kun taistelut olisivat käynnissä jo sisemmällä kaupungin alueella. Niinpä pääpuolustuslinjalle suunniteltiin koulutettavan tuhoajapartioita puolustuksen tehostamiseksi kaupungin sisäosiin ryhmityneissä joukoissa, kuten vartiopataljoonassa.⁵⁴⁹

Huoltosuunnitelman painopiste oli ampumatarvikkeiden porrastamisessa t-vaiheen ajaksi. Tavoite oli, että täydennysten tarve ennen varsinaisten huoltojoukkojen perustamista olisi mahdollisimman vähäinen. Rannikkotykistön tykeille suunniteltiin porrastettavan 10 tuliannosta ja muille määrävahvuiset ampumatarvikkeet. Joukkojen mukaan annettaisiin tykistön ja kranaatinheittimistön ammuksia neljä tuliannosta sekä kiväärikaliperisia aseita varten kuusi tuliannosta. Täydennyksiä kuitenkin oli mahdollista suorittaa asevarikoilta. Taloushuoltoa varten joukoille suunniteltiin useiden vuorokausien muona-annos ja rehua useiksi kuuuauksiksi. Evakuointisairaala oli tässäkin tapauksessa, kuten aiemminkin, Keskussotilassairaala 1 eli ”Tilkka”. Kuljetuksissa, korjaustoiminnassa ja tankkauksissa tukeuduttiin Autopataljoonaan Täivallahdessa koko t-vaiheen ajan.⁵⁵⁰

Helsingin puolustus suunnitelma sekä suojajoukkojen että täyden sodan ajan joukkojen käyttämiseksi valmistui 2.9.1953. Vastuualue oli hieman laajempi kuin t-vaiheessa. Suojajoukkovaiheesta alkaen alue jaettiin kahteen, Helsingin ja Porkkalan, kaistaan. Tsa-vaiheeseen valmistauduttiin itäpuolella muodostamaan vielä kolmas, Marjaniemen kaista, joka erotettiin kantakaupungin alueesta linjalla Tuomarinkylä–Vanhankaupunginselkä–Kruunuvuorenselkä. Tehtävä oli edelleen sama, torjua vihollisen maahanlaskujen tukemana suorittamat maihinnousut. Etummainen puolustuslinja kulki käytännössä linnakesaaria pitkin. Varsinaisen Helsingin puolustuksen muodosti kuitenkin kantalinnoitettu ketju, jonka avulla suljettiin pääsy Helsinkiin kaikista suunnista. Helsinki tuli liikekannallepanon jälkeen pitää kaikissa tilanteissa, myös saarrettuna.⁵⁵¹

Kuten aiemminkin, puolustusryhmitys vaati suuret reservit. Toisaalta nyt tarvittiin yllätysten torjumiseksi myös riittävän vahva alkuryhmitys reservien edessä. Su-vaiheessa arvioitiin tarvittavan ainakin yhden prikaatin voimat Ruskeasuo–Munkkiniemi–Pitäjänmäki-alueelle, nimenomaan reserviksi. Uudelle kaistalle halut-

⁵⁴⁸ HelSpE:n asiak n:o 133/Järjstto/11 a sal 25.7.1953, liite 9, T-20184/6, KA.

⁵⁴⁹ Ibid.

⁵⁵⁰ HelSpE:n asiak n:o 133/Järjstto/11 a sal 25.7.1953, liite 10, T-20184/6, KA.

⁵⁵¹ HelSpE:n asiak n:o 244/Järjstto/OT 11 a sal 2.9.1953, T-20184/7, KA.

tiin toinen prikaati. Toinen vaihtoehto oli ryhmittää yksi prikaati Tikkurilan alueelle, linnoitusketjun ulkopuolelle.⁵⁵² Suunnitelman perusajatus näyttää olleen vahvan ryhmituksen muodostaminen puolustettavan ydinalueen ulkoreunalle. Aikakauden käsitys kaupungin valtauksesta puoltaa tätä näkökantaa:

”– – *asutuskeskuksen puolustus perustuu yleensä sen laidoille muodostettuihin lujiin tukikobtiin, katujen suluttamiseen, asutuskeskusten sisällä olevien lujien rakennusten sitkeään puolustukseen ja niistä käsin järjestettyyn ristituliverkkoon sekä reservien joustavaan käyttöön* – –”⁵⁵³.

Tsa-vaiheeseen olisi perustettu rakentajapataljoona sekä jalkaväkiprikaati, josta tuli nyt linnoitusalueen reservi Tikkurilan alueelle. Prikaatin ensisijainen valmistautumistehtävä oli vastahyökkäys Pitäjänmäen tai Nordsjön suuntaan ja toissijainen tehtävä oli miehittää puolustusasemat Marjaniemessä.⁵⁵⁴

Tykistön tuki perustui lähinnä prikaatien tykistörykmentteihin, joiden käyttö ja tuliasematoiminta suunniteltiin toisiaan tukeviksi Tikkurilan, Herttoniemen ja Marjaniemen väliselle alueelle sekä Ruskeasuon alueelle. Puolueettomuuden suojaamisen vaiheen mukainen panssarintorjunnan, sulutteiden ja tulenkäytön yhdistäminen olivat myös tämän suunnitelman keskiössä.⁵⁵⁵

Kuva 19. Puolustusryhmitys oli erityisen vahva Porkkalan suuntaan. PUudSpE:n asiak n:o 183/Järjtsto/OT 10 e sal 19.9.1953, T-20184/7, KA.

⁵⁵² HelSpE:n asiak n:o 244/Järjtsto/OT 11 a sal 2.9.1953, T-20184/7, KA.

⁵⁵³ *Kenttäohjesääntö. (KO II). II. 1954, s. 69. Ks. myös Asutuskeskustaistelun opas. (Asuttstopas). Helsinki 1951.*

⁵⁵⁴ HelSpE:n asiak n:o 244/Järjtsto/OT 11 a sal 2.9.1953, T-20184/7, KA.

⁵⁵⁵ Ibid.

Suunnitelmassa haluttiin korostaa yhdistettyä tulenkäyttöä, kun ratkaisutaisteluun koottiin sekä lentojoukkojen, rannikkotyökistön, ilmatorjunnan pinta-ammuntojen että kenttätyökistön tulenkäyttö. Panssarintorjuntaa johti HLE:n operatiivinen toimisto, eikä asiassa selvästikään mietitty alaisen joukkojenkäytön suunnittelun ongelmallisuutta, vaan sen kustannuksella HL:n taistelun kokonaisuutta – panssarintorjunnan kannalta. Panssarimiinoitteiden painopiste oli Leppävaara–Pitäjänmäki–Haaga-linjan liikettä ohjaavissa kapeikoissa.⁵⁵⁶

Oheisessa kuvassa vihollisen hidastaminen ja kuluttaminen alkoi Leppävaaran tasalta, molemmiin puolin nykyistä kauppakeskus Selloa. Painopiste muodostui Pitäjänmäen puolustuskeskukseen. Nykyisen Talin siirtolapuutarhan koillispuolinen risteysalue oli sulkulinja, jonka itä- ja koillispuolella oli useita puolustusasemia. Sivusuunnassa vihollinen torjuttiin nykyisen Turunväylän suunnasta Laajalahden ylittävällä kapealla väylällä vähäisemmin voimin sekä suluttein ja miinoittein.⁵⁵⁷

Osasuunnitelmien laatiminen joukko-osastoissa ja sotilasopetuslaitoksissa

Pääkaupunkiseudun puolustussuunnitteluun kytkettiin keväällä 1953 myös alueen rauhan ajan joukot, joilla oli osuutensa sekä linnoitusalueen rauhan ajan, että täydennyskoonpanon vaiheessa. Lisäksi joukoissa, kuten Kadettikoulussa tai Taistelukoulussa, palveli lukuisa määrä upseereita, joiden ammattitaitoa pystyttiin taktiikan harjoitusten varjolla hyödyntämään oikeaan suunnitteluun. Niiden arvokas panos tuotti yksityiskohtaiset osasuunnitelmat Helsingin linnoitusalueen ja Uudenmaan ryhmän kokoaviin suunnitelmiin.

Helsingin vartiopataljoonalle annettiin sisimmän puolustusvyöhykkeen suunnittelu. Sen tehtävä liittyi alkuvaiheessa Helsingin keskustan ydinalueiden keskeisten kohteiden vartiointiin ja suojaamiseen sekä myöhemmissä vaiheissa kantakaupungin puolustukseen. Koska pataljoona toimi keskeisellä alueella, kuten hallintokortteleissa, oli sillä mahdollisuus hyödyntää suunnitelmissaan keskustan alueen vahvaa kivitalorakennuskantaa. Tämä helpotti sekä linnoittamista että toi lisäsuojaa. Asutuskeskustaistelun periaatteiden mukaisesti kivitaloja tulikin hyödyntää ryhmittäessä, joskin mahdollisimman etupainoisesti kaupungin reuna-alueilta, oman taistelun kannalta edullisen aseman saavuttamiseksi.⁵⁵⁸

JP 2:n suunnittelutehtävä liittyi etummaisien ja pääpuolustusaseman ryhmittämissä alueisiin Helsingin läntisellä lohkolla. Pst-tykit suunniteltiin vanhoihin tykkipesäkkeisiin sekä kartoitettiin muutoinkin venäläisten linnoitteiden soveltuvuus nykykäyttöön. Lopputuloksena voitiin todeta niiden sopivan suunnitelmaan. Linnoitteita aiottiin hyödyntää, mutta käyttö edellytti erinäisiä kunnostustöitä.⁵⁵⁹

---

⁵⁵⁶ HelSpE:n asiak n:o 244/Järjsto/OT 11 a sal 2.9.1953, T-20184/7, KA sekä Kiveliö, Johan: Pienen valtion merivoimat. *SAL n:o 6/1949*. Ainakin suunnitelmatasolla toteutui Kiveliön 1949 kirjoittama ajatus kaikkien puolustushaarojen osallistumisesta suurmaihiinnotuksen torjuntaan.

⁵⁵⁷ PUudSpE:n asiak n:o 183/Järjsto/OT 10 e sal 19.9.1953, T-20184/7, KA, tutkijan valokuva lähteestä.

⁵⁵⁸ HelVartPE:n asiak n:o 23/OT/11 sal 1.6.1953, T-20184/6, KA. Asutuskeskustaistelun ryhmittämisen periaatteista, ks. *Kenttäohjesääntö. (KO II). II*. 1954, s. 141–146. Ks. myös Frick, M: Taistelu asutuskeskuksesta. *SAL n:o 6/1947 ja 1/1948*.

⁵⁵⁹ JP2:n asiak n:o 1/OT/11 a sal 2.1.1953. T-20184/6, KA.

Tykkipesäkkeet suunniteltiin kaikki käytettäväksi 75 K/40 -panssarintorjuntatykkien tuliasemina. Panssari- ja jalkaväkimiinojen sekä raivausten ja piikkilankojen käyttö suunniteltiin yksityiskohtaisesti. Laaditun suunnitelman allekirjoitti Jääkäripataljoona 2:n komentaja, everstiluutnantti Paavo Lammetmaa. Hänen diplomityönsä ja artikkelinsa maahanlaskujen mahdollisuuksista Suomen alueella, kuten johdannossa mainittiin, oli toiminut perustana koko valtakunnassa jaettavalle tietämykselle tämän kaltaisista sotatoimista.⁵⁶⁰ Niinpä voidaan väittää JP 2:n maastontiedusteluissa olleen mukana myös aimo annos asiantuntijuutta, ainakin hyökkääjän toiminnan arvioinnin näkökulmasta.

Sotakoulut osallistuivat myös suunnitteluun. Ilmeisesti Degerön (Laajasalon) alue nähtiin edelleen mahdollisena mairinnousun tukihyökkäysalueena, sillä Kadettikoulu laati suunnitelman sen puolustuksesta. Piirroksissa sekä saaren itä- että länsiranta on vahvasti linnoitettu ja keskimmäisen puolustuskeskuksen torjuntasuunta kohti Hevossalmen siltaa ja sen alitse menevää väylää. Kadettikoulun johtajan, eversti Lauri Sotisaaren mukaan työt tehtiin kadettien harjoitusten yhteydessä, ilmeisesti koulun pioneeriupseerin johdolla.⁵⁶¹ Suunnittelijoilla oli varsin yleiset perusteet ja vapaat kädet työn suorittamiselle. Työ oli toteutettu perusteellisesti, jopa ryhmän pesäkkeen tarkkuudella.

Myös Sotakorkeakoulun kurssin oppilasupseereita hyödynnettiin suunnitelmien laadinnassa liittämällä harjoitustöitä kurssin harjoituksiin. UudSl:n esikuntapäällikön, everstiluutnantti Simosen ja Sotakorkeakoulun apulaisjohtajan, eversti Järvisen sopimalla tavalla taltioitiin elokuussa 1953 Uudenmaan sotilasläänin useita harjoitustyönä teetettyjä puolustussuunnitelmia Helsingin uuden lentokentän alueesta, jotka oli laadittu Sotakorkeakoulun maahanlaskuntorjuntaharjoituksen yhteydessä. Työt sisälsivät tilanteenkuvauksen lisäksi yksityiskohtaiset suunnitelmat uuden Seutulan kentän puolustamiseksi.⁵⁶²

Taistelukoulu sai tehtäväkseen laatia Hyvinkään kauppalan sekä Hyvinkään ja Nummelan lentokenttien linnoittamis- ja suluttamissuunnitelmat, jotka laadittiinkin Tuusulassa pidetyn komentajakurssin taktiikan harjoituksen yhteydessä. Suunnitelman allekirjoittivat Taistelukoulun johtaja, eversti Sakari Simelius sekä opettajana kurssilla toiminut everstiluutnantti Veikko Koppinen. Tälläkin kertaa todettiin, kuten aiempien maastotiedustelujen havainnoissa, että Hyvinkään kentän puolustaminen oli haastavaa, maahanlaskuun soveltuvien alueiden runsauden vuoksi. Kentän valtausrytymisen torjumiseen suunniteltiin ympäripuolustettava ryhmitys.⁵⁶³

Merisotakoulu täydensi Helsingin *linnoitussuunnitelmaa* omalta osaltaan kartoittamalla Vuosaaren alueen puolustusryhmitystä. Merisotakoulun johtaja, eversti Toivo Reponen allekirjoitti kesäkuun alussa 1953 valmistuneen suunnitelman, jossa alkaväijoukkojen puolustustaistelu suunniteltiin rantaviivaan tukeutuvaksi.⁵⁶⁴ Siten rauhan ajan joukkojen osallistaminen suunnitteluun nopeutti aikataulua merkittävästi.

---

⁵⁶⁰ JP2:n asiak n:o 1/OT/11 a sal 2.1.1953, T-20184/6, KA.

⁵⁶¹ KadK:n asiak n:o 12/OT/1 sal, T-20184/6, KA.

⁵⁶² SKK:n asiak n:o 108/OT/a/sal 1.8.1953, T-20184/7, KA.

⁵⁶³ TK:n asiak n:o 18/I/11 sal 29.5.1953, T-20184/6, KA.

⁵⁶⁴ MeriSK:n asiak n:o 9/OT/11a/sal 1.6.1953, T-20184/6, KA.

Huonosta suorituskyvystä johtuen maihinnoususotatoimen suorittamisen kansainvälisiä kehitystrendejä seurattiin huolestuneena. Aikakauden Sotakorkeakoulun kursien diplomitoihin annetuissa aiheissa näkyy vilkastunut maihinnoususotatoimen tutkiminen, joka tuottikin myös runsaasti materiaalia maihinnousun ja maahanlaskun paremmaksi ymmärtämiseksi. Jorma Haapkylä laati suunnittelun ollessa kiivaimmillaan vuonna 1953 diplomityön, jossa hän kuvasi etenkin amerikkalaisten maihinnoususotatoimia, mutta satoi ne taktiikan ja joukon suorituskyvyn mittasuhteiden osalta sellaisiin toisen maailmansodan Tyynenmeren taisteluihin, joista oli löydettävissä yhtymäkohtia Suomen olosuhteisiin. Käsitteet *salamainvaasio*, *shokeki-isku* ja *pintahyökkäys* olivat maihinnoususotatoimen 1950-luvun ”uudet kasvat”. Käsitteet kuvastavat ennen kaikkea yllätykseen pyrkimistä ja tempoa.⁵⁶⁵ Käsitteet sinällään eivät kuitenkaan näytä jalkautuneen Uudenmaan sotilasläänissä operatiivisen suunnittelun käyttöön.

Toisessa saman vuoden tutkimustyössä kävi ilmi, että panssarivaunujen käytöstä ilmaitse ja maihinnousuihin oli tarve saada tietoa. Kehitystrendi oli keveämpien, ilmaitse kuljettavien vaunujen kehittäminen. Neuvostoliiton aikeista tämän suhteen ei ollut tietoa, mutta yhdysvaltalaisen lähteen mukaan sielläkin asiaa oltiin kehittelemässä samaan suuntaan. Työssä selviteltiin myös maihinnousun toteutusmahdollisuuksia rannikolta–rannikolle sekä laivoista–rannikolle.⁵⁶⁶

Erik Heleniuksen vuoden 1953 diplomityö keskittyi satamiin hyökkäämiseen sekä puolustajan mahdollisuuksiin toimia sitä vastaan. Vaikka työn arvostelussa tekijää moitittiinkin työn laadusta, antaa se silti mielikuvan ajan tietotaidosta. Puolustajan oli keksittävä kaikkia mahdollisia muita keinoja vaikuttaa vastustajan laivastovoimiin, kuin omien merivoimien alukset, joilla siihen ei kyetty. Keinoja olivat merimiinoittaminen ja väylän valvonta, sataman käytön estäminen sukellusveneverkoin, torpedoverkoin, alusupottein ja ilmaisinlaittein, rannikkolinnakkeiden tulenkäyttö, ilmatorjuntatykistön käyttö pinta-ammuntaan sekä maihinnousun torjunta maajoukoin.⁵⁶⁷

Varsinaisissa suunnitelmissa meripiirien tehtävänä oli koordinoida vastuualueilla tapahtuvat merelliset toimet ja omalla meripiirin alueella toteuttaa ylemmän johtoportaan tehtäviä. Niitä olivat merenkulun turvaaminen ja laivaväylien varmistaminen sekä omilla että tarvittaessa kansainvälisillä vesialueilla, merialueiden tiedustelu, merimiinoittaminen, vastuualueiden tukeminen hyökkäysten torjunnassa, merikuljetusten toteuttaminen vastuualueilla sekä merijoukkojen ryhmittymisen ylläpitäminen. Suomenlahden meripiiri oli *Polttoainehankinnan* mukaan vastuussa alueesta, joka käsitti eteläisen rannikon ja merialueen. Sen tehtäviin kuului turvata Porkkalaan menevä

⁵⁶⁵ Haapkylä, Jorma: *Armeijakunnan puiteissa tapahtuvan maihinnoususotatoimien ensimmäisen portaan kokoonpano, tehtävät ja toiminta*. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 539, 1953, s. 85. Liitteinä olevien kuvasarjojen, organisaatiokaavioiden ja esimerkiksi laivojen syväys- ja kantokykytietojen kautta Haapkylä kuvaa maihinnousulaivojen ja helikopterien tuomia mahdollisuuksia. Sattumaa tai ei, Haapkylä palveli HelSpE:n järjestelytoimistossa vuosina 1955–57. Ks. *Kadettipseerit 1920–2000* (2000), s. 91.

⁵⁶⁶ Kaakinen, Olavi. *Panssarivaunujen käyttö maihinnousun, vesistöhyökkäyksen ja maahanlaskun yhteydessä*. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 513, 1953, s. 50, 59.

⁵⁶⁷ Helenius, Erik. *Hyökkäysmenetelmät satamiin ja ankkuripaikoille ensisijassa toisen maailmansodan tapahtumien valossa sekä hyökkäysten mahdollisuudet ja niihin varautuminen meidän olosuhteissamme*. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 540, 1953. S. 1–2, 41–47.

ja sieltä lähtevä meriliikenne, samoin kuin Porkkalan editse kulkevan ja kohti Helsinkiä suuntautuvan meriliikenteen valvonta. Meripiirin esikunta sijaitsi Helsingissä. Sotatilanteessa meripiirin toiminnan painopiste oli Helsingin alueella.⁵⁶⁸

Porkkala toimi meripiirien välissä sopivana välirajana. Aluevastuussa olevien joukkojen yhteistoimintasuhteet ovat loogiset, sillä Turussa olevan meripiirin esikunta vastasi yhteistyöstä ESV:n kanssa, jonka rauhan ajan johtoesikunta oli myös Turussa. Sen toiminnan painopiste oli Hankoniemen ja Ahvenanmaan alueella, kun taas Suomenlahden meripiiri toteutti yhteistoimintansa UMR:n ja HL:n kanssa Helsingissä.

Merivoimien yksiköiden käyttö t-vaiheessa tulee esiin HL:n vuoden 1953 laatimasta suunnitelmasta. Merivoimien yksiköiden paikallista toimintaa HL:n tukemiseksi johti Suomenlahden meripiirin komentaja. Tehtävät olivat:

- laivastoaseman alueiden suojaaminen ja niillä sijaitsevien puolustusvoimien ja muiden elintärkeiden laitosten toiminnan turvaaminen
- linnoitusalueen joukkojen ja materiaalin merikuljetukset
- satamien ja linnoitusalueen läheisten vesialueiden valvonta puolueettomuuden turvaamiseksi ja yllätysten estämiseksi
- Katajanokan alueen suojaaminen järjestyshäiriöiltä sekä puolustus linnoitusalueen yleiseen suunnitelmaan liittyen
- läheisten merialueiden suluttaminen
- tulituen antaminen linnoitusalueen joukoille ranta-alueilla
- reservin varaaminen linnoitusalueen komentajan käyttöön järjestyksen turvaamis- ja torjuntatehtäviä varten sekä
- Katajanokan ja saarilla olevien varastojen suojaaminen Helsingin laivastoaseman joukoilla.⁵⁶⁹

Meripiiri varautui Santahaminaan sijoitettujen joukkojen ja materiaalin siirtämiseen tarvittaessa mantereelle sekä eri linnakkeille. Lisäksi meripiiri suoritti partiointia ja varautui iskuosastojen kuljetuksiin kaupungin eri osiin. Vesialueen valvonta tuli kohdistaa liikenteen valvomiseen sekä satamissa olevien alusten tarkastuksiin, tarvittaessa virka-apuna poliisin kanssa. Vartiovenevieriköillä ja raivaajayksiköillä olisi toteutettu liikkuvaa valvontaa puolueettomuusvartiointiin liittyen, yhteistoiminnassa Porkkalan rajavartioston ja RT 1:n kanssa. Tulenkäyttö rantamaalla tapahtuvan torjuntataistelun tukemiseksi olisi toteutettu vartiomoottoriveneillä ja raivaajilla, joissa oli konetuliaseistus. Vesialueiden suluttamisesta ja tulivoimaisempien alusyksiköiden siirtämisestä Helsingin tueksi käski kuitenkin merivoimien komentaja.⁵⁷⁰

Merivoimien käyttö su- ja tsa-vaiheessa perustui HL:n taistelusuunnitelman mukaan Suomenlahden meripiirin paikallisvoimien pääosan käyttöön tapauksessa, että vihollisen hyökkäys kohdistuisi Helsingin alueelle. Tällöin käytössä oli 6. Lippueen esikunta, kolme raivaajalaiivuetta, saattajalaiivue, miinalaiivue sekä kaksi kuljetusvenelaiivuetta. Useat näistä perustuivat siviilikauppa-aluksien käyttöön. Mikäli hyökkäysuhka olisi kyetty toteamaan ajoissa, voitiin alueelle kohdentaa merivoimien

⁵⁶⁸ Tynkkynen ja Jouko (2007), s. 55.

⁵⁶⁹ HelSpE:n asiak n:o 133/Järitsto/11 a sal 25.7.1953, T-20184/6, KA.

⁵⁷⁰ Ibid.

yleisvoimista vielä tykkiveneitä, aseistettuja kauppalaivoja, moottoritykkiveneitä ja raivaajia.⁵⁷¹

Helsingin laivastoaseman vahvuuteen ei tullut t-vaiheen jälkeen muutoksia. Siihen kuului edelleen laivastoaseman pääjoukon lisäksi esikunta, huoltolaitokset, it-yksikkö ja meripioneerijoukkue. Tsa-vaiheen tehtävät liittyivät liikkuvaan merivalvontaan yhdessä merivartioston kanssa. Toinen päätehtävä oli miinoittaminen. Merisulutteilla tuli sulkea väylät, kapeikot ja satamat. Merimiinoittamisen painopiste oli luotava Kytö–Harmaja–Eestiluoto-linjalle ulkosaaristoon. Sillä katsottiin olevan merkittävä viivyttävä vaikutus isommille aluksille.⁵⁷²

Lähempänä satamia ja rantaviivaa olisi tehty erilaisia estetöitä, esimerkiksi upottamalla vanhoja aluksia kapeikkoihin. Näiden toimenpiteiden vaikutuksen katsottiin olevan ainakin ”viivyttävä”. Lisäksi rantatorjuntaan tuli osallistua tykkiveneiden, saattajien ja raivaajien aseistuksella. Ensisijainen kohde tykistölle ja konetuliaseille olivat maihinnousuveneet ja maihin asti päässeet viholliset. Valmisteluissa etusijalla olivat Helsingin kaupungin edustan rannikon sivustat. Neljäs tehtävä oli merikuljetukset, kuten t-vaiheessa. Joukkoja valmistauduttiin siirtämään saaristossa ryhmittymisten edellyttämällä tavalla olettaen, että yksi kuljetusvenelaihue kykenisi kerralla siirtämään pataljoonan miehiä, mutta ilman raskaita aseita.⁵⁷³

Helsingin laivastoaseman lähipuolustus suunniteltiin Santahaminan ja Vallisaaren alueelle. Saariin välittömästi tukeutuvat alukset suunniteltiin hajasijoitettavan sataman ja lähisaariston alueelle. Liikkuvat yksiköt sijoitettaisiin valmiudessa ollessaan Sipoon–Porvoon saariston alueelle. Meripiirin esikunta oli alkuvaiheessa laivastoaseman ra-sijotuspaikassa ja varauduttiin siirtämään Laajasalon ja Östersundomin väliselle alueelle. Mikäli Santahaminasta ja Vallisaaresta jouduttaisiin luopumaan, siirrettäisiin laivastoaseman henkilöstö muualle meripiirin alueelle, osan jäädessä linnoitusalueen komentajan käyttöön. Helsingin laivastoasema varautui lisäksi irrottamaan linnoitusalueen reserviksi noin komppanian vahvuiset voimat.⁵⁷⁴

Reservin varaamista noin komppanian vahvuisena voi arvioida haastavaksi huomioiden laivastoaseman pieni vahvuus. Muutoinkin suunnitelma oli hiukan ylimalkainen, sillä varmasti esimerkiksi mainittuun Sipoon–Porvoon sirpaleiseen ja laajaan sekä laivaväylien karikkoisuuden kannalta erityistuntemusta vaativaan saaristoon valmiuteen siirtyminen sisälsi ajatuksia mahdollisista tarkemmista paikoista, joissa voisi olla suojassa ankkuroituna.

Ilmavoimien käyttö Helsingin puolustamiseksi oli vuoden 1953 suunnitelmassa suunniteltu osaksi valtakunnallista ilmapuolustusta. Se koostui laajemmasta kokonaisuudesta, josta Helsinki oli luonnollisesti vain yksi osa. Maan neljän vastualueen ilmapuolustusjoukot kuuluivat vastualueiden komentajien johtoon. Niiden käyttöä ja suunnittelua johti ilmapuolustuksen tarkastajana ilmavoimien komentaja. Ilmapuolustukseen kuuluivat lentoyksiköt, ilmahälytyshenkilöstö sekä ilmatorjuntajoukot. Ilmavoimilla ei ollut erikseen t-vaiheen kokoonpanoa, mutta sen vahvuus nostettiin

---

⁵⁷¹ HelSpE:n asiak n:o 244/Järjstto/OT 11 a sal 2.9.1953, T-20184/7, KA.

⁵⁷² Ibid.

⁵⁷³ Ibid.

⁵⁷⁴ Ibid.

nopeasti rauhanaikaisesta tsa-kokoonpanoa vastaavaksi. Suur-Helsingin alueen ilmavalvontajoukot suunniteltiin perustettavaksi heti alkuvaiheessa, suojelevalvontalakiin perustuen.⁵⁷⁵

Maa jaettiin ilmapuolustuksen käyttämiseksi neljään lentopiiriin, joista eteläiseen kuului Helsinki. Jokaisessa lentopiirissä oli tsa-vaiheessa yksi lentoprikaati, jonka komentaja toimi myös vastuualueiden ilmapuolustuksen komentajana, samoin kuin ilmavalvontajoukkojen ja alueelleen sijoitettujen muiden ilmavoimien joukkojen komentajana. Jokaisella lentopiirillä oli ilmataistelujen johtamiseen 1–2 erillistä taistelunjohtopaikkaa. ESV:n alueelle oli suunnitelman mukaan sijoitettu tsa-vaiheeseen aluksi kolme hävittäjälentolaivuetta. *Polttoainebankinnan* uhkakuvien A, B ja C mukaisesti pohjoinen Suomi oli merkityksellisessä roolissa, jonka vuoksi sinne oli sijoitettu kuusi laivuetta hävittäjiä. Mikäli uhka olisi konkretisoitunut Itämeren suunnalta, olisi ESV:n alueen vahvuus nostettu viiteen laivueeseen.⁵⁷⁶

Ilmavoimien tehtävät koskivat tiedustelua, ilmatilan valvontaa, vihollisen ilmahyökkäyksiin vastaamista, meri- ja maaoperaatioiden suojaamista ja tukemista sekä rautateiden, asutuskeskusten, teollisuuden ja kuljetusten suojaamista. Ilmavoimien suunnitelma oli siis varmasti hyvä, mutta käytännössä vaikea toteuttaa suhteessa todelliseen suorituskykyyn. Aiemmin on jo todettu ilmatorjunnan suorituskyvyn puutteet suhteessa uhkaan. Myös muiden ilmapuolustuksen osa-alueiden suunnitelmat olivat 1950-luvun alussa varsin epärealistisia. Edellisen sodan Messerschmitt-kalustoon perustuva hävittäjävoima, joka Pariisiin sopimuksella rajattuna oli lukumäärältään varsin pieni, oli lisäksi aikakauden sotatekninen kehitys huomioiden auttamattomasti vanhentunut.⁵⁷⁷

Ilmavoimien tehtävänä HL:n vuoden 1953 t-vaiheen suunnitelmassa oli paikallisesti tukea valvontaa ESV:n vastuualueella, jossa ilmavoimien toimintaa johti 2. Lentoto, jolle HL:n tukipyynnöt ilmavoimien käytöstä tuli osoittaa. Sisäiseen suojeleluun liittyvät lennot taas olisi toteutettu ilmavoimien yhteysupseerin kautta, jonka sijoituspaikka suunniteltiin ilmapuolustuksen Helsingin torjuntakeskukseen. HL:n alueella olevien ilmavoimien joukkojen käskettiin suojata oma toimintansa, joka liittyi HL:n yleiseen suunnitelmaan. Kuitenkin kaikki lentotoimintaan liittyvä sekä HL:n alueella olevien yksiköiden siirrot käskettiin ilmavoimien esikunnasta.⁵⁷⁸

Su- ja tsa-vaiheissa ilmavoimien toiminta liittyi pääkaupunkiseudun tiedustelu-, suojaus-, rynnäkkö- ja yhteyslentotoimintaan. Ilmavoimista oli osoitettu 2. Lentoprikaati tähän UMR:n ja HL:n taistelujen tukemiseen. Lentoprikaati valmistautui myös lentotähysteiseen tykistön tulenjohtoon. Helsingin linnoitusalueen esikuntaan suunniteltiin yhteysupseerit sekä lentoprikaatista että meripiiristä.⁵⁷⁹ Uudenmaan sotilasläänin kävi kirjeenvaihtoa ilmavoimien esikunnan kanssa esimerkiksi toimintavalmiuskoulutuksiin osallistumisesta, harjoitusperustamistehtävien yhteisestä suunnittelusta sekä tukemisen järjestelyistä, joten jonkinlaista puolustushaarojen välistä yhteistä suunnit-

---

⁵⁷⁵ Tynkkynen & Jouko (2007), s. 50–51. Ks. myös Jouko (2005), s. 64. Ilmavalvontajoukkojen perustamisesta UudSIE:n asiak n:o 272/OT/10 f sal/liite 7, 10.11.1954, T-20184/8, KA.

⁵⁷⁶ Ibid.

⁵⁷⁷ Tynkkynen & Jouko (2007), s. 51–52.

⁵⁷⁸ HelSpE:n asiak n:o 133/Järjtsto/11 a sal 25.7.1953, T-20184/6, KA.

⁵⁷⁹ HelSpE:n asiak n:o 244/Järjtsto/OT 11 a sal 2.9.1953, T-20184/7, KA.

telua tehtiin.⁵⁸⁰ Helsinkiin arvioidussa uhkakuvassa vihollisen ilma- ja merikomponentin käytöllä oli alusta alkaen iso rooli, mutta myös omien joukkojen osalta ilma- että merivoimien elementtien käyttö korostaa Helsinkiä puolustushaarojen yh-teisenä operaatioalueena.

4.3 Suunnitelmien kehittäminen vuosina 1954–55

Paljon korjattavaa – sisäisen järjestyksen suunnitelma uusitaan lähes kokonaan vuonna 1954

Vuonna 1954 siirryttiin suunnittelussa vaiheeseen, jota voitaisiin tehtyjen töiden perusteella kutsua suunnitelmien ylläpitämisen ja päivittämisen vaiheeksi. Kantakaupungin alue aiheutti päänsäivä sisäisen suojelun toteuttamiseksi. Alueen moninaiset erityispiirteet, ei vähiten valtakunnallisen päätöksenteon keskittymän vuoksi, tekivät suunnitelman toimeenpanosta muita Uudenmaan alueen sotilaspiirejä haastavamman. Hallinnon ja talouselämän keskuksen suojaamisen suunnittelijana Helsingin sotilaspiirillä oli muihin aluejärjestön osiin verrattuna aivan erityinen asema. Muiden sotilaspiirien nauttiessa vielä lähestulkoon maaseudun rauhasta, oli Helsingin alueella jo nykyaikaisen suurkaupungin kaltaisia elementtejä.⁵⁸¹

Siten sisäisen järjestyksen säilyttämisen suunnitelmin tehtiin lukuisia tarkennuksia ja parannustöitä vuoden 1954 aikana. Runkoasiakirjakin kirjoitettiin lopulta kokonaan uudelleen. Johtosuhteet eivät myöskään olleet täysin selvät, joten niitäkin korjattiin. Erillisenä suunnitelmana, myös tarpeen vaatiessa suunnitelman ulkopuolella toimeenpantavana, laadittiin tieliikenteen ohjaamisen suunnitelma ”*maantie- ja rautatie-liikenteen turvaamiseksi Porkekalaan*”.⁵⁸²

Päivitetyn sisäisen järjestyksen suunnitelman yksi merkittävimmistä kehityskohteista löytyy sen liitteestä seitsemän, joka on otsikoitu *Toimenpiteet UudSIE:ssa ylläkekötäpauk-sessa*. Liitteessä on suunnitelma toimenpiteistä silloin, kun järjestyshäiriöt ovat eskaloituneet niin pahoin ja nopealla aikataululla, että esikuntarakennuskin on joutunut eristetyksi. Liitteessä selvitetään varajohtamispaikkoja ja hälytyksien välittämistä varamenetelmin skenaariossa, jossa rauhan ajan johtaminen tulee yllätetyksi osana sisäiseen turvallisuuteen linkittyvää hyökkäystä. Asiakirjan mukaan JP 2:lla oli 30 minuutin hälytysvalmiudessa oleva, Helsingin Vartiopataljoonan ajoneuvoin tarvittaessa varustettava joukkue, jonka tuli käskyn saatuaan siirtyä nopeimmilla saatavissa olevilla välineillä keskustaan ja ilmoittautua keskuspoliisiasemalla Sofiankadulla.⁵⁸³

Tämä tarkoittaa käytännössä, että JP 2:lla olisi koko ajan pitänyt olla yksi joukkueellinen varusmiehiä kasarmilla ”odottamassa”, lähialueella koulutuksessa tai huoltopalveluksessa hälytysvarustus lähettyvillä, mikäli mainittu liikkeellelähtövalmius käskystä 30 minuutissa on viety toimeenpanoon. Tämä taas tarkoittaa, että läänin reservijoukolla olisi toteutuessaan ollut varsin korkea liikkeellelähtövalmius reagoida sisäisiin uhkiin – ainakin pienellä kärkijoukolla. Jäljempänä kuvatussa JP 2:n hälytysharjoitte-

⁵⁸⁰ UudSIE:n asiak n:o 50/OT/10 b sal 27.3.1953, T-20184/4, KA.

⁵⁸¹ UudSIE:n asiak n:o 5/OT/11 b sal 9.1.1954, T-20184/8, KA.

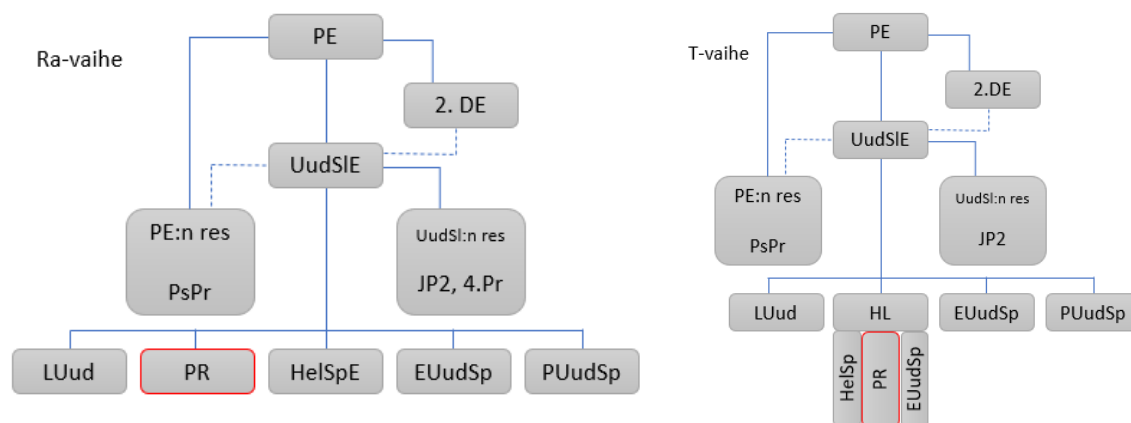
⁵⁸² UudSl:n asiak n:o 4//OT/11 B sal 9.1.1954, T-20184/8, KA sekä UudSIE:n asiak n:o 132/Järitsto/OT/11a sal 31.5.1954, T-20184/8, KA.

⁵⁸³ UudSl:n kirje n:o 4/OT/11 B sal/9.1.1954, liite 7, T-20184/8, KA.

lussa kokeiltiin tämänkaltaisia toimia, ja henkilökunnan tavoitettavuuden haasteista huolimatta aikaraja on vedetty varsin tiukaksi, mutta yhdellä joukkueella realistiseksi. Kärjen liikkeellelähdön jälkeen JP 2:n loput joukot tuli siirtää käskystä neljässä tunnissa Malminkartanon–Pakinkylän alueelle, mistä sen pääosaa valmistauduttaisiin käyttämään yleisen järjestyksen palauttamiseen kantakaupungin alueella.

Aiemman suunnitelman mukainen ajatus JP 2:n joukkojen kokoamisesta Santahaminasta Kaisaniemen puistoon oli siis muutettu ja päätetty siirtää joukko kauemmas keskustan alueelta. Tämä toi toki aikaviivettä joukon siirtoon aikakauden vähin kuljetusvälinein, mutta loi paremmat edellytykset muutoin, sillä levottomuuksien alkaessa keskustassa olisi joukkojen siirtäminen ja kokoaminen ja edelleen käskyttäminen keskellä tapahtumia ollut haastavaa, ellei mahdotonta toteuttaa hallitusti.

JP 2:n tehtävänä oli myös valvoa kolme keskeistä kohdetta vähintään partion kokoisilla joukoilla Forsbyn sillalla Koskelassa, Keimolan radioasemalla ja Helsingin sähkömuuntajalla. Lisäksi yhdellä ryhmällä valvottaisiin pääradan yhteyttä pohjoiseen Tikkurilan asemalta ja sen viereiseltä sillalta. Etelä-Uudenmaan sotilaspiirin komentajalle alistettiin suunnitelman mukaan komppanian kokoinen osasto, jota käytettäisiin Leppävaaran alueella keskeisten Porkkalasta Helsinkiin johtavien teiden varrella olevien siltojen suojaamiseen sekä Leppävaaran alueella yleisesti reservinä järjestyksen säilyttämiseksi.⁵⁸⁴ On todettava, että 1950-luvun Leppävaaran vähäinen asutonta ja olematon väestötiheys eivät luo mielikuvaa mellakoiden kannalta keskeisestä alueesta. Onkin tulkittava JP 2:n tehtävien muuttuneen lähinnä Porkkalan yhteyksien turvaamisen velvoitteen vuoksi. Samalla Helsingin läntisen puolen teiden vartiointi mahdollisten muiden Porkkalan suunnalta tapahtuvien liikkeiden osalta tuli hoidetuksi. Hälytysvalmius liittyi siten ennen kaikkea myös puolustusvalmiuteen ja Helsingin alueen suojaamisen välittömään käynnistämiseen.

Kuva 20. Sisäisen suojelun suunnitellut johtosuhteet ra- ja t-vaiheessa. Porkkalan rajavartiosto kuului suoraan ensin UudSl:n ja sitten HL:n johtoon. UudSl asiak n:o 5/OT/11 b sal 9.1.1954, T-20184/8, KA.⁵⁸⁵

⁵⁸⁴ UudSIE:n asiak n:o 4/OT/11 B sal/9.1.1954, liite 8, T-20184/8, KA.

⁵⁸⁵ JP 2 oli UudSl:n reservi. T-vaiheessa Helsingin Linnoitusalue (HL) on muodostettu sisältäen sille alistetun Porkkalan rajavartioston. 4. Pr:n joukot olivat 2.D:n johdossa Hankoniemen alueella (käyttö Ahvenanmaalle). UudSl sekä HelSp kuuluivat suoraan puolustusvoimain komentajan johtoon, ohi 2. Divisioonan. 2.D:n alueen Läntisen Uudenmaan, TurEsp:n alueelta suojelusuunnitelmaan alistettavat alueet ja joukot (alkup.lähteessä esitetty yleistävällä nimikkeellä LUud, Länsi-Uudenmaan sotilaspiiriä ei sen nimisenä ollut ennen sotilasläänin-uudistusta) kuului sisäisen suojelun asioissa UudSl:n alaisuuteen. 4. Prikaati toimi ra-vaiheessa läänin toisena reservijoukkona.

Dragsvikin 4. Prikaatin komentajan taas olisi tällä välin käsketty asettaa komppanian kokoinen osasto poliisin avustamiseksi järjestyshäiriöiden hillitsemiseksi, lähtökohdaisesti Hankoniemen alueella ja toissijaisesti Nummelan, Lohjan tai Virkkalan alueella. Edellisessä alaluvussa esitetyt tarkennukset 4. Prikaatin käytöstä (Ahvenanmaa) on tässä nyt siis tarkennettu läntiselle Uudellemaalle, mahdollistaen samalla joukon siirtämisen lähempää omaa kotivaruskuntaa.⁵⁸⁶

Toinen mielenkiintoinen, joskin vähemmän merkityksellinen päivitys sisäisen suojelun suunnitelmiin on tarkennus, jossa sotilaslääni vaati Pääesikunnan järjestelyosastolta ponnekkaita toimia Helsingin varuskuntasoihtokunnan koulutusjärjestelyjen tehostamiseksi. Kenraalimajuri Sarion esityksessä haluttiin soittokunnan osallistuvan säännöllisesti Helsingin varuskuntapataljoonan konekiväärijoukkueen taisteluharjoituksiin, sillä suojelusuunnitelman mukaan soittokunnasta muodostettaisiin vartiopataljoonan komentajalle alistettu konekiväärijoukkue.⁵⁸⁷ Aiheen nousemisesta näin korkean tason käsittelyyn on aistittavissa, että soittokunta ei ole kenties ollut kovin halukas osallistumaan konekivääriharjoituksiin, tai että sen koulutustasosta hälytyksen tullen ei ehkä ollut takeita.

Suunnitelmiin jo edellä lisätyt, erikseen perustettavat vartiopataljoonat muodostivat mielenkiintoisen osan sisäisen suojelun varautumista. Kantakaupungille sijoitettu Helsingin Varuskuntapataljoona, sisäisen suojelun suunnitelmissa nimellä vartiopataljoona, oli rauhan ajan joukko-osasto, mutta perustettavat pataljoonat oli koottu hieman vanhemman ikäluokan reserviläisistä ja kortistot alueella asuvasta väestöstä. Pataljooniin sijoitetut reserviläiset olisivat aloittaneet vartioinnin omalla kotiseudullaan. Koska reserviläisissä oli eittämättä erilaisista näkökohdista maan sisäistä tilannetta tarkastelevia henkilöitä, tuli tällaisessa tapauksessa sijoituslistoja pohtia hiukan tarkemmin. Siten vartiopataljoonien henkilöstö piti kartoittaa etukäteen, joka aloitettiin nyt suunnitelman ylläpidon vaiheessa.⁵⁸⁸

Joukoista myös kerättiin 1950–60-luvuilla erityisiä *mielialailmoituksia*, joilla yleisiä palveluksessa olevien joukkojen asenteita ja mahdollisia ristiriitoja sekä ongelmia aiheuttavia trendejä seurattiin. Tämä ei tosin anna vielä vastausta henkilöiden sijoittamiseen, eikä listoja tämän vuoksi kerätty. Kuitenkin on löydettävissä nimilistoja reservin upseereista, jotka oli sijoitettu joukkoihin ”käsien poimimalla”. Käytännössä kuitenkin oli luotettava siihen, että palvelukseen käskettävät toimivat saamiensa käsien mukaisesti.

Yhtenä esimerkkinä on Etelä-Uudenmaan sotilaspiirin perustamisvastuulla ollutta vartiopataljoona. Sotilaspiirin vastuulla oli Helsingin sisäisessä suojelussa painopisteisesti Helsingin lentoaseman ja viesti- ja liikenneyhteyksien suojaaminen sekä virka-avun antaminen poliisille, eräiden keskeisten perustamispaikkojen suojaamisen lisäksi. Käytännön toteutus tarkoitti lähinnä vartiointia, partiointia, poliisin avuksi väkijoukkojen hillitsemiseen tarkoitettuja osastoja sekä tehtaiden itse muodostamia, valvontaan soveltuvia vartio-osastoja.⁵⁸⁹ Tämänkin on täytynyt edellyttää vartio- ja järjestyksenpitotehtäviin valittujen taustojen jonkinlaista kartoitusta.

⁵⁸⁶ UudSIE:n asiak n:o 4//OT/11 B sal/9.1.1954, T-20184/8, KA.

⁵⁸⁷ UudSIE:n asiak n:o 53/OT/11 b sal 12.2.1954, T-20184/8, KA.

⁵⁸⁸ TurESpE:n asiak n:o 197/Järjstto/OT 13 sal 11.11.1957, T-20521/3, KA. Suunnitelmassa todetaan sijoitusten tarkentamisen syyksi ”kun kohteessa on lähinnä kantahenkilöstöä tai muuta luotettavaa henkilöstöä”.

⁵⁸⁹ EUudSpE:n asiak n:o 58/II/OT/11 f sal 30.3.1954, T-20184/8, KA.

Etelä-Uudenmaan sotilaspiirin tarkasteluesimerkkinä toimivassa suunnitelmassa vastuualue jakaantui neljään sotilasalueeseen: 1) Loviisaan lähialueineen, 2) Porvooseen lähialueineen, 3) Sipooseen ja Helsingin maalaiskuntaan sekä 4) Kauniaisten kauppalaan, Espoon maalaiskunnan sekä Kirkkonummen ja Siuntion kuntien neljanteen sotilasalueeseen. Käytettävissä oli viisikomppaniainen vartiopataljoona, jonka yksiköitä johdettiin Loviisasta, Porvoosta, Tikkurilasta ja Leppävaarasta kussakin poliisiaseman tiloista käsin ja Itä-Hakkilassa suomalaisen kansakoulun tiloista käsin.⁵⁹⁰

Vartiopataljoonan perustamissuunnitelma oli nyt valmis. Vartiokomppanioiden päälliköillä oli oikeus hyväksyä poliisiasemalla suoraan annettu virka-apupyynnö ja toteuttaa se. Yksiköt valmistauduttiin huoltamaan sotilaspiirin varastoista ja ruokkimaan muonakortein paikallisin hankinnoin, pois lukien reservinä oleva 5. Vartiokomppania, jolle oli kenttäkeitin ja kenttämuonitus taistelevien joukkojen tapaan. Samoin oli lääkintähuollon kanssa, tukeutuminen käskettiin suoraan lähimpään alueen sairaalaan. Esikunnan hälytysvalmiudeksi käskettiin 4 tuntia. Esikunnan henkilöstöstä kolmella oli koulutus avata salakielisenä saapuva hälytyskäsky.⁵⁹¹

Uudenmaan sotilaslääni esitti suunnitelmien päivytyksen yhteydessä vielä yhden vartiopataljoonan perustamista, kevään 1954 sisäisen suojelun suunnitelmien tarkastelujen nojalla. Tätä perusteltiin etenkin Malmin ja Seutulan lentokenttien lähialueiden aukeilla ja tasaisilla maastoilla, joihin suunnittelutyössä oli katsottu tarvittavan ainakin yhden pataljoonan kokoisen joukon voimat, pelkästään maahanlaskun torjuntatehtäviin.⁵⁹² Jälleen kerran kriisin alkuvaiheiden sekoittuminen sisäisen järjestyksen haasteisiin sekoitti tehtävinä väkijoukkojen hillitsemisen ja sotajoukkojen väliset aseelliset yhteenotot.

Selvittelyjen jälkeen todettiin, että uuden vartiopataljoonan perustaminen olisi mahdollista nimenomaan Helsingin sotilaspiirin toimenpitein, sillä muiden sotilaspiirien miehet oli jo ”käytetty” muihin joukkoihin. HelSpE:n kortistoissa sen sijaan oli vielä pataljoonan verran 35–40-vuotiaita reserviläisiä käyttämättä. Ikärakenteen vuoksi esitettiin epäily, että ensimmäisenä kosketukseen maahanlasketun valiojoukon kanssa joutuva pataljoona ei olisi ehkä taisteluelpöisuudeltaan paras mahdollinen. Toisena ratkaisuna esitettiin yhden myöhemmin perustettavan ”nuoremman” prikaatin yhden pataljoonan nostamista perustamisen kiireysjärjestyksessä ylemmäs, jolloin sillä voitaisiin paremmin aloittaa yllätyksellisen hyökkäyksen torjunta. Loput prikaatista olisi sitten perustettu suunnitellussa järjestyksessä.⁵⁹³

Porkkalan rajavartioston alistus tarkennettiin astuvaksi voimaan vasta eri käskyllä tilanteen alkaessa. Vartioston aiemmin laajempi vastuualue käsitti tarkennuksen jälkeen ”vain” sopimusten ja laissa säädetyn mukaisesti vuokra-alueen naapurikunnista kolmen kilometrin levyisen rajavyöhykkeen. PR:n tehtävänä oli rajan vartiointin lisäksi hoitaa sisäinen suojelu alueellaan, etenkin Lohjan tärkeissä suojattavissa kohteissa. Tämä vastuualueen muutos aiheutti toimenpiteitä sotilaspiireissä, kun heidän vastuualueensa vastaavasti laajeni ja yksiköitä ja tulenjohtoryhmiä alistettiin ristiin eri suunnista laajenneen tehtävän täyttämiseksi. Vartioston komentaja, everstiluutnantti

⁵⁹⁰ EUudSpE:n asiakas n:o 58/II/OT/11 f sal 30.3.1954, T-20184/8, KA. T-vaiheeseen siirryttäessä vastuualueesta lohkaistiin paloja Porkkalan rajavartiostolle ja Helsingin linnoitusalueelle.

⁵⁹¹ Ibid.

⁵⁹² UudSIE:n asiakas n:o 73/OT/10 e sal 4.3.1954, T-20184/8, KA.

⁵⁹³ Ibid.

Matti Tiitola täydensikin vartioston suunnitelman sotilasläänin käskyn mukaiseksi toukokuun loppuun mennessä.⁵⁹⁴

Suunnitelma-avalmiuden nostamiseksi Uudenmaan sotilasläänin johto otti kantaa myös liikenteen ja meriliikenteen ohjaamiseen sekä eri yhteistyötahoihin etenkin välillä Porkkalan rajavartiosto – merivoimien esikunta – Suomenlahden merivartiosto. Runkosuunnitelma täydentyikin tämän vuoksi erillisellä Porkkalan liikenteen ohjauksuunnitelmalla. Sen tarkoitus oli turvata ja samalla varmistaa liikenteen pysyminen omissa käsissä ja vartioituna Porkkalaan ja sieltä pois. Maa-alueella reitit määritettiin kolmelle eri Porkkalasta Helsingin läpi tai sen pohjoispuolelta kiertävälle reitille. HelSp:n johtamaan Porkkalan liikenteen ohjaukseen osallistuivat suunnitelman mukaan sekä ra- että t-vaiheessa kadettikurssien yksi kadettikomppania, Helsingin vartiopataljoona, liikennepoliisi, järjestyspoliisi, rautatieviranomaiset ja poliisin muut osastot.⁵⁹⁵

Etelä-Uudenmaan sotilaspiirin päällikön, eversti Runo Wibergin allekirjoittama suunnitelma valmistui toukokuun lopulla 1954. Sotilaspiiri valmistautui läänin hälyttäessä ilmoittautumaan jääkärijoukkueilla Tikkurilan rautatieaseman, Porvoon rautatieaseman ja Leppävaaran poliisiaseman johdolle jatkaakseen edelleen kohteiden miehittämiseen. Suunnitelma rakentui runkotekstin lisäksi vastuualueen jakoperusteista, vartiopataljoonan perustamissuunnitelmasta, erilaisista yleisohjeista, lainsäädännöllisistä ohjeista, hälytysohjeista sekä vartioitavien kohteiden luettelosta karttoineen. Suunnitelmaan oli sisällytetty myös luettelo poliisin vahvuuksista nimismiespiireittäin, joka todistaa jonkinlaisesta, kenties yksittäisten toimijoiden välisestä yhteydenpidosta viranomaisten kesken. Sotilaspiirin vastuualue noudatteli rauhan ajan aluetta, mutta hieman kompleksisesti muuttui t-vaiheessa niin, että alueita luovutettiinkin Helsingin linnoitusalueelle Espoossa, Kauniaisissa ja Kirkkonummella, Helsingin maalaiskunnassa sekä Sipoossa. Vastuualue jaettiin neljään sotilasalueeseen.⁵⁹⁶

Suunnitelma on samankaltainen kuin muillakin sotilaspiireillä. Erityispiirteinä olivat kuitenkin varautuminen nopeisiin tilanteisiin liikkuvilla reserveilla, sekä JP 2:n käyttö EUudSpE:n alueella eri käskyllä. Tämä viittaa Porkkalan suuntaan, johon JP 2 suuntasi hälytysharjoituksensakin. Kauttakulun valvonta ja yhteydet kuuluivat tehtävänannossa tämän sotilaspiirin erityistehtäviin. Sotilaspiirille pysyvästi sisäisen suojelun tehtävissä kuuluvat joukot olivat varsin vähäiset: niihin kuuluivat vain Porvoossa huoltokomppaniassa palvelleen aliupseerikurssin oppilaat, sotilaspiirin esikunnan henkilöstön lisäksi. Suunnitelma nojautuikin täysin oletukseen, että sotilaspiirille tarkoitettu vartiopataljoona olisi ensimmäiseksi perustettavia joukkoja, ja että kaikissa tilanteissa JP 2:lta alistettaisiin EUudsP:lle jääkärikomppaniallinen varusmiehiä – tai ainakin yksi jääkärijoukkue.

Tieliikenteen opastaminen käskettiin valmistella. Esimerkiksi Loviisaan, Koskenylään, Porvoon itäpuolella olevaan Iloaan, Porvooseen, Nikkilään ja sieltä edelleen

⁵⁹⁴ UudSIE:n asiak n:o 36/OT/11b sal 4.5.1954, T-20184/8, KA sekä PRE:n asiak n:o 24/II/OT/sal 28.5.1954, T-20184/8, KA. Porkkalan alueen vastuualuekysymykset eivät olleet yksiselitteisen selvä tai helppoja koko tukikohdan olemassaolon aikana.

⁵⁹⁵ UudSIE:n asiak n:o 136/OT/11 b sal, 4.5.1954, T-20184/8, KA, aluejako asiakirjan liite 1. Liikenteen ohjauksuunnitelma, ks. HelSpE:n asiak n:o 132/Järjtsto/OT/11 a sal 11.5.1954, T-20184/8, KA.

⁵⁹⁶ EUudSpE:n asiak n:o 76 Järjtsto/OT/11 b sal 21.5.1954, T-20184/8, KA sekä EUudSpE:n asiak n:o 91/Järjtsto/OT 11 f sal 1.10.1955, T-20184/9, KA.

Tikkurilan kautta kohti Porkkalan tuli sijoittaa venäjänkielisiä kylttejä. Varmistettavaksi käsketty maantieyhteys Porkkalan tukikohtaan varmistettiin siis kohderyhmän omaa kieltä käyttäen Helsingin pohjoispuolitse. Reitiltä varmistettavia tehostetun suojaamisen kohteita olivat pääsääntöisesti eri juna-asemat ja sillat, kuten Tikkurilan asema ja Tessjoen silta.⁵⁹⁷

Eteläiselle Uudellemaalle perustettavaksi suunnitellun vartiopataljoonan vahvuus oli yhteensä 768 sotilasta jakautuen esikuntaan ja viiteen vartiokomppaniaan. Pataljoonalle oli suunniteltu liikuntavälineiksi jonkin verran moottoripyöriä ja muutamia henkilöautoja sekä yhdeksän kuorma-autoa, huoltoa ja raskaampien tavaroiden siirtelyä varten sekä miehistön siirtelyyn 286 polkupyörää. Pääosan joukosta suunniteltiin liikkuvan perinteisen menetelmin – siis jalan. Polkupyörät mahdollistivat esimerkiksi reservinä olevan yksikön nopeamman liikuttelun. Johtamiseen suunniteltiin lähinnä lähettejä, tapaamisia ja kiinteitä puhelinyhteyksiä, joita oli varattuna yksi puhelinumero komppaniaa kohti.⁵⁹⁸

Pataljoona sopi varustukseltaan siis siihen, mihin se oli suunniteltukin, eli ensisijaisesti sisäisen järjestyksen tukemiseen. Taistelutehtäviin kyky olisi ollut rajoitettu. Suunnitelmat vastasivat YYA-vaatimuksiin, mutta loivat samalla perustaa myös kohteiden suojeluun päinvastaisessa tilannekehityksessä, sodan alkuvaiheen sisäisten levottomuuksien uhkakuvan mukaisesti.

UudSIE:n suunnitelma sisälsi myös vapaaehtoisen laitossuojelun. Sellaisten kohteiden, joihin vartiopataljoonien henkilöstö ei laskelmissa riittänyt, vartiointi olisi toteutettu poliisin sekä yritysten ja laitosten vapaaehtoisten työntekijöiden ja voimin, vapaaehtoisuuteen ja kansalaisvelvollisuuteen perustuen. Suunnitelmassa esitettiin, että puolustusvoimat voisi jopa jakaa aseet näille vapaaehtoisille. Uudenmaan sotilasläänin sai sisäisen suojelun suunnitelman pitkälle valmiiksi kevään kuluessa. Puolustusvoimain komentaja tarkasti laaditun sotilasläänin suunnitelman kesällä 1954. Suunnitelmaa ei hyväksytty taaskaan ilman tarkennuksia. Joukkojen tarpeeton hajottaminen pieniin osastoihin kiellettiin. Vartioitavien kohteiden runsaudesta ja vartioujoukkojen lukumäärästä johtuen Pääesikunta vaati suunnitelmaan priorisointia, kohteiden tärkeyden mukaan. Lisäksi käskettiin laatia suojaussuunnitelma kaikkien sotilaskasarmien ja rakennusten puolustamiseksi organisoituja hyökkäyksiä vastaan. Näitä omien sijoituspaikkojen ja majoitusten puolustusta tuli myös säännöllisesti harjoitella. Lisäksi tarkennettiin peitenimien ”*tuotantosuunnitelma ja vuokraussuunnitelma*” käyttöä vastaamaan alkuperäistä tarkoitustaan päällekkäisyyden välttämiseksi. Siten ”*läbettekkää tuotantosuunnitelma*” ei vielä edellyttänyt joukkoja paljon sitovaa, tehostettua vartiointia. Käskyt ja tarkennukset annettiin eteenpäin UudSIE:n alajohtoportaille heinäkuun lopulla.⁵⁹⁹

Näin sisäisen järjestyksen säilyttämisen suunnitelmat ensimmäisellä operatiivisella suunnittelukierroksellaan saavuttivat eräänlaisen taitepisteen: Alajohtoportaille oli perusteet korjata ja tarkentaa hyväksytty perussuunnitelma. Tulevien vuosien aikana

⁵⁹⁷ EUudSpE:n asiak n:o 76 Järjsto/OT/11 b sal 21.5.1954, T-20184/8, KA sekä EUudSpE:n asiak n:o 91/Järjsto/OT 11 f sal 1.10.1955, T-20184/9, KA.

⁵⁹⁸ EUudSpE:n asiak n:o 91/Järjsto/OT 11 f sal 1.10.1955, T-20184/9, KA.

⁵⁹⁹ PE:n asiak n:o 149/Op.tsto/OT/11 b sal 9.7.1954, T-20184/8, KA sekä UudSIE:n asiak n:o 187/OT/11 b sal 20.7.1954, T-20184/8, KA. Käskyn allekirjoitusaikaan UudSIE:n komentajan viransijaisena toimi eversti Gustaf Ehrnrooth.

toki laadittiin pienien yksityiskohtien tarkennuksia, mutta varsinaiset konkreettiset muutokset käynnistyivät vasta Porkkalan palautuksen sekä osin myös vuoden 1956 yleislakon seurauksena, mitä on käsitelty jäljempänä. Kuten jäljempänä esitettävässä taulukossa todetaan, sisäisen järjestyksen säilyttämisen suunnitelman tunnistetietoihin oli tehty vuonna 1955 merkintä ”*voimassa Porkkalan palautukseen saakka*”.

Hankoniemi uutena operatiivisen suunnittelun mielenkiinnon kohteena

”Suunnitteluprosessin” vaiheen mukaiset ylläpito- ja päivitystyöt koskivat myös varsinaista operatiivista suunnitelmaa. Tätä työtä jatkettiin aina seuraavan suunnittelukierroksen alkuun saakka. Vuoden 1953 lopulla hyväksytyyn puolustus suunnitelman päivittäminen alkoi vielä saman vuoden joulukuussa.

Vuoden 1954 operatiivisen suunnittelun harjoitustehtävä perustui edelleen suurmaihinnousuun, joko Vuosaaren tai Porkkalan alueelle. Siihen liittyi tuttuun tapaan suurmaahanlasku Helsingin pohjoispuolisille aukeille. Vuosaaren suuntaa tuki myös päämajoituspäällikölle laadittu esitys rannikkotyökistön vahventamisesta Helsingin edustalla. Maaliskuun 1954 aikana Uudenmaan sotilasläänin laati aloitteen sotilaspiirijaoon muuttamisesta operatiivisia tarkoituksia paremmin palvelevaksi, nykyisen rannikon suuntaisen vastuualuejaoon soveltumattomuuden vuoksi. 2. Divisioonan esikunnassa esitystä puollettiin, huomautuksella kaksikielisten sotilaspiirien määrän kasvun välttämistä.⁶⁰⁰

Helmikuussa 1954 Helsingin sotilaspiirin päällikkö vastasi annettuihin harjoitustehtäviin lähettämällä Helsingin linnoitusalueen taistelusuunnitelman puuttuvia liitteitä. Niistä ilmeni haaste, joukkojen vähäisyys: kun yksi prikaati sitoutui Marjaniemen kaistalle, jäi sen ryhmitysalue Lauttasaaren painopistekaistalla suhteettoman suureksi vaatiessa käytännössä toisen prikaatin voimat. Suurmaihinnousun torjunnasta ei harjoitustehtävän ratkaisun mukaan riittänyt enää lisävoimaa suurmaahanlaskun torjuntaan. Tällöin rintamavastuussa olevat joukot ainoastaan rajoittaisivat maahanlaskua. Varsinaisen lyömistehtävän hoitaisi ”*muualta tuleva joukko*”.⁶⁰¹ Tällä sotilaspiirin päällikkö eversti Gustaf Ehrnrooth lienee tarkoittanut joko uutta alistettavaa joukkoa, tai vielä todennäköisemmin ylemmän johtoportaan reservejä.

Maaliskuussa 1954 Uudenmaan sotilasläänin komentaja esitti päämajoituspäällikölle, kenraalimajuri Elof Roschierille vartiopataljoonan perustamista, kuten sisäisen suojelun osalta esitettiin. Esitys liittyi kuitenkin myös itse puolustus suunnitelmaan. Kenraalimajuri Sario korosti alueensa lentokenttien merkitystä sanankääntein, joista on aistittavissa ylemmän johtoportaan turhan huoleton suhtautuminen asiaan. Maahanlaskut lentokentille tai niiden läheisyyteen kuvattiin sodan aloituksen yllätyselementiksi ja erottamattomaksi osaksi hyökkääjän keinovalikoimaa. Malmin ja Seutulän lentokenttien lähimaastojen aukeita kuvailtiin tämänkaltaiseen sotatoimeen erityisen sopivaksi.⁶⁰²

⁶⁰⁰ HelSp:n asiak n:o 50/Järjtsto/OT 11 a sal 3.2.1954, T-20184/8, KA sekä esitys päämajoituspäällikölle UudSIE:n asiak n:o 184/OT/11 a sal 4.5.1954, T-20184/8, KA. UudSl:n esitys vastuualueiden muuttamisesta, ks. 2.DE:n asiak n:o 44/Järj./10a/sal 31.3.1954, T-22003/4, KA.

⁶⁰¹ HelSp:n asiak n:o 50/Järjtsto/OT 11 a sal 3.2.1954, T-20184/8, KA. Liitteet 7, 8 ja 9 valmistuivat. Liitettä 10, väestönsuojelu, ei oltu voitu vielä laatia. 39-sivuisen paperinipun toinen puuttuva liite (liite 2, puolueettomuusvartioiden ohje) oli merkintöjen mukaan laadittavana merivoimien esikunnassa.

⁶⁰² UudSIE:n asiak n:o 73/OT/10 e sal 4.3.1954, T-20184/8, KA.

Operatiivisessa suunnittelussa Hankoniemen aluetta kartoitettiin kasvavalla mielenkiinnolla. Turun eteläisen sotilaspiirin vastuualue kuului muutosten jälkeen ja ennen *Valpurin* voimaantumista Uudenmaan sotilasläänin johtoon, joten uusi alue liitti sen suunnitteluun mukaan. Sinänsä Hankoniemen merkitystä ei keksitty vasta nyt, sillä hyökkäysnuoli oli piirretty suoraan Hankoniemeen jo Pääesikunnan arvioissa vuonna 1951⁶⁰³, ja se oli määritelty 2. Divisioonan yhdeksi painopistealueeksi vuonna 1952.

Hankoniemi tarkastettiin ja todettiin maihinnousun kannalta erittäin edulliseksi, etenkin Lappohjan puolelta sekä satamasta käsin. Alue katsottiin jopa niin keskeiseksi ja hallitsevaksi maastonkohdaksi, että sen jättäminen Uudenmaan ryhmän puolustusvyöhykkeen ulkopuolelle merkitsisi käytännössä sen luovuttamista vapaaehtoisesti viholliselle mahdollistaen näin etenemisen mantereelle.⁶⁰⁴ Maastontiedustelun raportti todistaa, että Hangosta tuli viimeistään tässä vaiheessa erittäin keskeinen alue myös joukkojen käytön kannalta, sillä sinne suunniteltiin ryhmitettäväksi liikekannalphanon jälkeen kokonainen armeijakunta.

UudSl:n maastoharjoituksen oheen naamioitu operatiivinen maastontiedustelu järjestettiin aivan vuoden 1953 lopulla. Kolmen vuorokauden mittaisella läntiselle Uudellemaalle suuntautuneelle matkalle lähti sotilasläänin oman ryhmän lisäksi muutamia upseereita Hämeen sotilasläänistä. Harjoituksessa tutkittiin Hangon puolustusjärjestelyjä sekä sodan ajan Uudenmaan ryhmän reservien käyttöä ja lähtöalueita. Mukana oli myös Pääesikunnan reserviin, Panssariprikaatiin sijoitettua henkilöstöä Hämeenlinnasta.⁶⁰⁵

Tiedusteluretken raportti valmistui toukokuussa 1954. Maastontiedustelussa tarkastellut keskeiset yleisjoukot olivat I armeijakunta sekä 1.–2. Prikaati. Karttahoitoituksen aiheena oli kahden prikaatin puolustustaistelu Hankoniemellä. Maastontiedustelu tuotti lukuisia puolustussuunnitelmaa tukevia havaintoja sekä eräitä esityksiä. Pääpuolustuslinja haluttiin ulottaa Lappvikin tasalle satamien hallitsemiseksi. Taaempi, aikatekijöistä johtuen samanaikaisesti miehitettävä tasa oli Harparskog-linja. Yleisesti todettiin, että Hankoniemeen suunniteltu prikaati tuli ryhmittää sen eteläosaan, Lappohjan maihinnousulle erityisen edullinen maasto mukaan lukien.⁶⁰⁶

Maihinnousseen vihollisen pääsy Tammisaareen tuli estää toisen prikaatin voimin. Armeijakunnan reserviprikaati ei tullut kyseeseen, joten ratkaisuksi esitettiin yhden prikaatin lisäämistä Hangon alueen armeijakuntaan. Hangon suunnan maihinnousun torjunnan katsottiin maaston vuoksi vaativan puolustajalta suurempia reservejä kuin muualla. Hangon suunnan puolustus edellytti kaksi prikaatia ja tykistöjoukkoja sisältävän armeijakunnan sekä erillisen jääkäripataljoonan.⁶⁰⁷

---

⁶⁰³ PE:n asiak ilman n:o:aa 4.4.1951, T-26965/68, KA.

⁶⁰⁴ UudSIE:n asiak n:o 143/OT/11 a sal 19.5.1954, T-20184/8, KA. Ks. myös UudSIE:n asiak n:o 184/OT/11 a sal 4.5.1954, T-20184/8, KA.

⁶⁰⁵ UudSIE:n asiak ilman tulonumeroa, 14.11.1953, T-22003/4, KA sekä 4.PrE:n asiak n:o 46/Järj./5 sal 19.11.1953, T-22003/4, KA.

⁶⁰⁶ UudSIE:n asiak n:o 143/OT/11 a sal 19.5.1954, T-20184/8, KA.

⁶⁰⁷ Ibid.

Hangon suunnan ohella toinen keskeinen vuoden 1954 suunnitelmien päivitys koski rannikkotykkistön järjestelyjä. Päämajoituspäätökselle tehtiin siis toinenkin esitys – rannikkotykkistön uudelleenjärjestelystä. Tätä perusteltiin sekä Vuosaaren maihinnousun uhkalla että Porvoo–Helsinki-tien katkaisun liittyvällä maahanlaskulla. Vuosaareen tehty maihinnousu olisi muodostanut sekä uuden rintaman, että uhanut välittömästi pääkaupunkia. Lisäksi ”*järkyttää se myös liittolaisemme puolustusta Porkkalassa sekä katkaisee yhteydet itään.*” Perusteluissa vedottiin jopa Venäjän keisarikunnan aikaisiin Itä-Villingin ja Nordsjön itäpään Skatanniemen rannikkotykkieihin. Kun suuriruhtinaskunnan mitätön kaupunkikin oli ollut tykkien suojan arvoinen, katsoivat Uudenmaan sotilasläänin suunnittelijat nykyisen pääkaupungin ansaitsevan vähintään samaa.⁶⁰⁸

Päämajoituspäätöksellä piti esitystä hyvänä ja perusteltuna. Vallitsevissa olosuhteissa sitä ei kuitenkaan voinut toteuttaa. Rannikkotykkistön ryhmitys oli puolustusvoimain komentajan vahvistama ja aseet oli sijoitettu tarpeita vastaavasti itse kullekin saarelle. Roschier lohdutti suunnittelijoita kertomalla, että tarpeen vaatiessa raskaita tykkejä olisi siirrettävissä nopeastikin. Alueella olisi myös mahdollista käyttää liikkuvaa rannikkotykkistöä.⁶⁰⁹ Ratkaisua voidaan pitää ongelmallisena, ainakin aikatekijöiden näkökulmasta, mitä tuli raskaiden tykkien siirtoon. Jos tarkoitus oli yllättäen alkavan maihinnousun ja maahanlaskun torjunta, vastaus oli tykkien siirtojen osalta utopistinen.

Kiinteän rannikkotykkistön ”rannikkojoukot” kuitenkin päivitettiin kesäkuussa 1954. Alajohtoportaiden käskettiin päivittää operatiiviset suunnitelmansa uutta ryhmitystä vastaaviksi. Järeät patterit suunniteltiin Helsingissä Isosaareen, Kuivasaareen ja Rysäkarille sekä Hangon suunnan 2. Erillisen rannikkotykkistöpatteriston osalta Tvärminnen alueelle sekä Russarön ja Örön linnakkeille. Raskaita pattereita suunniteltiin Helsingin alueella Pirttisaareen ja Isosaareen, Hangon suunnalla taas välille Hästö-Busö–Krokö–Örö. Lisäksi lukuisilla muilla saarilla oli kevyitä pattereita sekä ilmatorjuntayksiköitä.⁶¹⁰ Hangon suunnan merkitys vaikutti esimerkiksi perustettavien prikaatien määrään ja perustaviin sotilaspäätöksiin. Uudenmaan sotilasläänin vastuualueelle perustuvien prikaatien määrää ja perustamisvastuullisia päivitettiin vielä vuosien 1954–55 perustamistehtäväluetteloon punakynällä useampaan kohtaan.

Laaditun suunnitelman päivitysten ja maastontiedustelujen ohessa myös joukkojen hälyttämistä suoraan tehtävään rauhan ajan koulutuksesta kokeiltiin käytännössä. Santahaminassa Jääkäripataljoona 2 valikoitui kohderyhmäksi toukokuun lopulla 1954. Kolmen vuorokauden harjoituksesta saatiin lukuisia havaintoja ja kehitysesityksiä. Harjoituksen varjolla laadittiin myös operatiivisen suunnitelman osia, sillä varusmieskoulutuksellisten tavoitteiden lisäksi saatiin laadittua aikalaskelmia, vastahyökkäyssuunnitelmia sekä ennen kaikkea perehdytettyä JP 2:n kaaderia toimintaluonteensa.⁶¹¹

Harjoitukseen hälytetyistä joukoista etenkin kantahenkilökunnan kerääminen Helsingin ja Hyrylän asuntoalueilta kesti yli halutun määrääjan, mitä voidaan pitää varsinkin

⁶⁰⁸ UudSIE:n asiak n:o 184/OT/11 a sal 4.5.1954, T-20184/8, KA. sekä PE:n asiak n:o 112/OT/11 b sal 21.5.1954. T-20184/8, KA.

⁶⁰⁹ Ibid.

⁶¹⁰ 2.DE:n asiak n:o 219/Optsto/OT/11 a sal 21.6.1954, T-20182/8, KA.

⁶¹¹ JP2:n asiak n:o 26/Koul/5 g 2 sal 6.7.1954, T-22003/4, KA.

todennäköisenä ongelmana aina, jos palkattu henkilöstö ei asu ja oleskele kasarmien välittömässä läheisyydessä. Joukko tosin kykeni varustamaan itsensä lähtövalmiiksi ilman kantahenkilöstöäkin. Varusmiesjoukko hälytettiin illalla kesken vapaa-ajan vieton, ja joukko oli silti marssivalmiina 1 tunnin ja 15 minuutin kuluttua hälytyksestä, pois lukien mainittu tavoittamatta jäänyt osa henkilökuntaa. Joukko siirrettiin tunnin kuluessa Malmin ampumaradalle, missä se majoittui teltoihin.⁶¹²

Seuraavien kahden yön aikana toteutettiin maaliostoksi nimetyllä henkilöstöllä partiointia. Varusmiesten taisteluharjoituksen kestäessä henkilökunta kävi lähialueilla operatiivisessa maastontiedustelussa, jossa kartoitettiin vastahyökkäysreittejä Malmilta maihinnousun torjuntaan Porvoo–Kauklahti-välin alueelle sekä maahanlaskun torjuntaan Malmin ja Seutulan alueille. Samalla kartoitettiin lähtösuunnat ja reitit Helsinkiin yleisen järjestyksen ja turvallisuuden säilyttämisen tehtäviin liittyen.⁶¹³

Toisena harjoituspäivänä pataljoona toteutti vastahyökkäysharjoituksen Malmin lentokentän alueelle, johon siirtyminen vei joukolta 45 minuuttia. Samana iltana joukko siirtyi vielä Vantaanjoen pohjoispuolitse uudelle ryhmitysalueelle Pakilaan, 30 kilometrin mittaista marssireittiä hieman alle kahdessa tunnissa. Yön aikana henkilökunta lähti uudelleen maastontiedusteluun ja laati pimeän aikana siirtymisreitit sisäisen järjestyksen säilyttämisen tehtäviin Helsinkiin. Samalla laadittiin pataljoonan puolustusaseman päätöspiirros Helsingin länsipuolelle, Porkkalan–Hangon-vastaisen suunnan puolustamiseksi. Aamulla henkilökunnan palattua harjoiteltiin pataljoonan siirto Santahaminaan kahta reittiä samanaikaisesti, joka vei aikaa puolitoista tuntia.⁶¹⁴

Pataljoona ei olisi kyennyt siirtoihin vaaditussa ajassa ilman Autopataljoonalta harjoitukseen saatuja autoja. Koska AutoP:n kalusto oli sidottu muillekin joukoille, esitti harjoitusjoukko huolenaiheenaan ajoneuvojen vähyyden tositalanteessa. Harjoituksen ehkä merkittävin havainto koski ampumatarvikkeita: harjoitus toteutettiin ottamalla mukaan pataljoonan tuliannos, mitä voidaan pitää harjoitustoiminnan näkökulmasta edistyksekköisenä. Pataljoonalla ei ollut kykyä kuljettaa ampumatarvikkeita omin voimin ja omalla päätöksellään pataljoona varastoi kaiken yksikkövarastoihin. Kranaatinheitinien ja panssarintorjuntatykkien ammuksia ei edes uskallettu siirtää. Kostean varaston vuoksi kastuneiden kranaattien katsottiin olevan siirrettäessä vaarallisen räjähdysherkkiä.⁶¹⁵

Havaittujen puutteiden korjaaminen kehitti valmiutta aidosti. Pelkän joukon siirtäminen aseineen ryhmitysalueelle ei olisi edesauttanut toimeenpanon kehittämistä, mikäli joukon aseisiin ei olisi kyetty toimittamaan mitään, millä ampua. JP 2:n harjoitusraportti koettiin siinä määrin merkitykselliseksi, että se lähetettiin sotilasläänin esikunnan lisäksi divisioonan esikuntaan ja sieltä edelleen lähettäväksi aina Pääesikuntaan saakka. JP 2 esitti toiveenaan saada luvan järjestää lisää vastaavan kaltaisia harjoituksia, esimerkiksi siten, että harjoitustilanteessa edettäisiin mereltä Helsingin suuntaan. JP 2:n harjoituskertomus on elävä kuvaus ajan harjoitustoiminnasta ja esimerkiksi aikakaudella varsin uuden elementin, pataljoonan moottorimarssien, toteuttamisesta. Yhtä lailla kertomus on silmiä avaava osoitus toimintatavoista, joilla sotilaallista puolustusvalmiutta eri tavoin kehitettiin.

⁶¹² JP2:n asiak n:o 26/Koul/5 g 2 sal 6.7.1954, T-22003/4, KA.

⁶¹³ Ibid.

⁶¹⁴ Ibid.

⁶¹⁵ Ibid.

Väestönsuojelu tuli sotien jälkeen myös osaksi operatiivista suunnittelua, kuten edellä on kuvattu, joskin ensimmäisellä suunnittelukierroksella vielä varsin hatarin askelmerkein. 2. Divisioonaa käski vuonna 1951 kaikkiin useampia suojelukohteita sisältäviin varuskuntiin nimettäväksi väestönsuojelupäällikön ja alajohtoportaisiin tarvittaessa vähintään suojelusta vastaavan henkilön, joka hoiti tehtävää oman toimen ohella. Lisäksi käskettiin laatia väestönsuojelusuunnitelmat sisältäen tarvittavan henkilöstön, suojelukohteet, evakuoinnin ja yhteistoiminnan järjestelyt. Käskyä ei kuitenkaan jaettu Uudenmaan sotilasläänille vaan esikunnan sijoituspaikan Turun ja ylipäätään Lounais-Suomen alueen varuskunnille ja joukoille.⁶¹⁶

Uudenmaan alueella väestönsuojeluasioita ei saatu sisällytettyä puolustussuunnitelmien liitteeksi vielä linnoitusalueen tai sotilasläänin vuoden 1953 puolustussuunnitelmiin, mutta erillisiä asiaa koskevia käskyjä ja ohjeita oli kuitenkin laadittu. Vuonna 1951 Helsingin sotilaspiiri laati väestönsuojelukäskyn, jossa oli yleisluonteiset ohjeet sekä jatkosuunnitelmien sisältöihin että erityisten ”*suojelujohdajien*” nimeämiseksi eri laitoksiin.⁶¹⁷ Edellisessä pääluvussa myös todettiin, että jo vuoden 1953 sotilasläänin puolustussuunnitelmassa huomioitiin (upseeritaustaisen) väestönsuojelupäällikön sijoittaminen UMR:n komentopaikan yhteyteen, mutta varsinaista väestönsuojeluliitettä ei oltu laadittu. Edellisessä pääluvussa käsitellyssä Helsingin linnoitusalueen puolustussuunnitelmassa oli jo vuonna 1953 maininta, että HL:llä oli suunnitelmansa erillisenä liitteenä siviiliviranomaisten tuottama väestönsuojelusuunnitelma, mutta joka ei ollut tuolloin vielä valmis jaettavaksi.⁶¹⁸ Asiakirjasta ei käy ilmi, mikä tuon suunnitelman sisällysluettelossa esitetyn liitteen kohtalo lopulta oli. Johtopäätös onkin, että suunnitelmavalmiutta ei tuolloin saavutettu.

Asutuskeskusten evakuointikysymys nousi esiin jatkuvasti operatiivisen suunnittelun edetessä 1950-luvulla. Tunnistettu tosiasia oli, että evakuoinnin toimeenpano tai ylipäätään suunnitelman laatiminen olisi vaatinut viranomaisten välistä yhteistyötä, yksin puolustusvoimien toimenpitein sitä ei voitu tehdä. Vuonna 1954 laadittiin Pääesikunnan peitenimellä Harjoittelu 53–54 -suunnittelutöiden yhteydessä Uudenmaan sotilasläänin suojaus- ja evakuointisuunnitelma, joka teetettiin läänillä harjoitustyönä⁶¹⁹. Kyseessä on todennäköisesti ensimmäinen Helsingin evakuointisuunnitelman luonnos, johon väestö luokiteltiin ja jaettiin laajalla listalla eri paikkakunnille siirrettäväksi. Pääevakuointialueet olivat Länsi-Suomessa ja Hämeessä, jonne pelkästään olisi siirretty 90 000 ihmistä. Erityisiä (väestön-)suojelukatsauksia alettiin samalla pitää säännöllisesti. Suojelukatsauksien yhteydessä esiteltiin Helsingin sotilaspiirissä laadittua muis-tiota, joka käsiteli toimenpiteitä paonomaaisesti evakuoituvan Helsingin väestön suo-jaamiseksi.⁶²⁰

⁶¹⁶ 2.DE:n asiak n:o 14/Järj./13sal 26.4.1951, T-22003/4, KA; 2.DE:n asiak n:o 15/Järj./13/sal 28.4.1951, T-22003/4, KA sekä 2.DE:n asiak n:o 176/Järj/13 sal 18.11.1954, T-22003/4, KA.

⁶¹⁷ HelSpE:n asiak n:o 165/Järj/13.sal 17.5.1951, T-22702/1, KA.

⁶¹⁸ HelSpE:n asiak n:o 50/Järjsto/OT 11 a sal 3.2.1954, T-20184/8, KA sekä UudSIE:n asiak n:o 277/OT 11 a sal 5.8.1953, T-20184/6, KA.

⁶¹⁹ PE:n asiak n:o 93/Aseltsto/OT/11 b sal/H 10.4.1954, T-26862/24, KA. Evakuoitavia oli yhteensä 225 646 ihmistä, joista jokaiselle oli suunniteltu sijoituspaikka. Ks. T-20184/6, KA. Ks. myös PvPE:n asiak n:o 2424/koul 1/3 a 1 18.8.1952, T-26838/19, KA.

⁶²⁰ UudSIE:n asiak n:o 393/Järjsto/13 sal, T-20184/11, KA.

Täydellisiä ylimmän johdon perusteita vss-toiminnasta ei kuitenkaan ollut, vaikka Pääesikunnan vss-käskyjä ja ohjeita olikin saatu. Sotilasläänissä asia tulkittiin yksityiskohtien osalta paikallisella tasolla hoidettavaksi ja kuntien alueilla sovittaviksi. Sotilasläänitasolle suunnittelu laajennettaisiin paikallisista suunnitelmista kuntia yhdistäväksi toiminnaksi.⁶²¹ Uudenmaan sotilaslääni otti tässä kohtaa aloitteen itselleen tunnistettuaan tämän erityistarpeen Helsingin alueen erityispiirteiden vuoksi. Kesken jäänyt puolustus suunnitelman väestönsuojelulitteen valmistelu alkoi pääkaupunkiseudulla uudelleen vuonna 1954 ja seuraavana vuonna asiasta laitettiin vireille virallinen pyyntö Uudenmaan sotilasläänin esikunnan laatimalla aloitteella.⁶²²

Suunnittelutyön tavoitteeksi asetettiin väestön johdettu evakuointi, jossa yhteistoiminnassa poliisin kanssa olisi estetty paonomainen ja kaoottinen pakeneminen, mahdollisesti lukuisa määrä asevoimille tarvittavia henkilöitä ja ottoajoneuvoja mukanaan. Johdetusti toteutettu evakuointi mahdollisti kuljetukset, vastaanottamisen, majoittamisen, edelleen siirtojärjestelyjen valmistelut ja väen huoltamisen (ruokkimisen) hallitusti yhdessä väestönsuojeluviranomaisten kanssa.⁶²³

Evakuoitaviksi alueiksi tunnistettiin Helsingin lisäksi Porvoo ja Loviisa, harvempaan asuttuja ja tutkimusajankohtana verrattain maaseutumaisia nykyisen Vantaan, Espoon ja kohti Hankoa levittäytyvän rannikon alueita ei suunniteltu evakuoitavan. Itse asiassa nuo alueet olivat ensimmäisiä evakuointitasoja: Etelä-Uudenmaan ja Pohjois-Uudenmaan sotilaspiirit käskettiin Helsingistä maanteitse evakuoitavan väestön majoitus- ja järjestelyalueiksi, 40–50 kilometrin päähän Helsingistä ja 20–30 kilometrin päähän Porvoosta. Evakuointi suunniteltiin toteutettavaksi ajoneuvoilla edellä mainituille tasoille, mistä väestö olisi järjestelty ”*valtiovallan johdolla*” kauemmas, erikseen suunnitelluille evakuointialueille. Tätä UudSl:n alueen ulointa vyöhykettä pidettiin sotilasläänin omana sisäisenä evakuointialueena.⁶²⁴

Evakuoinnin suunnittelu asetti lukuisia ratkaistavia kysymyksiä:

- mitkä väestöryhmät olisi ensisijaisesti evakuoitava ja arvio niiden henkilömäärästä
- mitkä olisivat ihmisten kokoontumispaikat, mistä kuljetus aloitetaan
- paljonko ajoneuvoja tarvitaan, mistä ne saadaan ja miten ne merkitään
- mitä reittejä evakuointi toimeenpannaan a) ajoneuvoin b) jalan
- liikenteenohjausjärjestelyjen tarve ja määrä sekä etenkin järjestyksen säilyttäminen purkupaikoilla
- junakuljetusten tarve, oman alueen sisällä ja etenkin sotilasläänin ulkopuolelle
- vastaanottojärjestelyt evakuointivyöhykkeellä ja majoitusjärjestelyt huomioiden, että aluejärjestön painopisteessä olevat liikekannallepanon toimenpiteet eivät saa häiriintyä
- majoitustilojen rekisteröinti siviiliasunnoista huomioiden, että evakuoitava on myös esimerkiksi sairaita vanhuksia kunnalliskodeista

⁶²¹ UudSIE:n asiak n:o 64/OT/10 f sal 22.2.1955, T-20184/9, KA.

⁶²² Ibid. Aloitteen laatijoina olivat everstiluutnantti Simonen ja kenraalimajuri Sario. Tunnistettuja yhteistyötahoja olivat hallintoviranomaiset, poliisi ja väestönsuojeluhenkilöstö.

⁶²³ UudSIE:n asiak n:o 64/OT/10 f sal 22.2.1955, T-20184/9, KA.

⁶²⁴ Ibid.

- huollon järjestelyt: esimerkiksi jalan evakuoitaville huolto 10 kilometrin välein, tuloalueella ambulanssipalvelut, pienten lasten hoitotarve ja äitiyshuolto jne. sekä
- johtamisen viestiyhteyksien tarve.⁶²⁵

Lista avaa evakuoimisen todella monitahoisen problematiikan. Huomioon otettavia yksityiskohtia oli loputtomiin. Siviiliväestön evakuoiminen asutuskeskuksesta esimerkiksi nopeasti alkavan hyökkäyksen jaloista toi suunnitelman laatijoille erityisen haasteen. Toisaalta, tuoreessa muistissa oli jatkosodassa suoritettu, laajalta alueelta sodan jaloista toteutettu Karjalan väestön evakuointi, vieläpä toiseen kertaan. Siten muistitietoa ja osaamista tällaisesta toiminnasta valtakunnassa oli olemassa, jos ei sitä sotilasläänillä itsellään ollut. Tosin väestön tiheys, käytettävät tieurat, välineet ja alueen erityispiirteet poikkesivat paljon, mutta ainakin suuntaviivoja voitiin lähimenneisyydestä hakea.

Kiireysjärjestyksessä ensimmäisiä evakuoitavia oli aikalaistermein niin sanottu Helsingin joutoväestö. Sen määrittelemiseksi käytettiin Helsingin väestönsuojelutoimiston laatimaa erityistä ohjetta *Väestönsuojelun organisoinnin tilastollisia perusteita*, jollaisen laatimista suositettiin myös muille kuin Helsingin sotilaspiirille. Nyt rakentuneessa suunnitelmassa, joka todennäköisesti pohjautui kevään 1954 harjoitustyöhön, evakuoitava väestö jakaantui Helsingissä seuraavasti: alle 15-vuotiaita lapsia oli noin 90 000, edellisten huoltajia noin 45 000, yli 65-vuotiaita 27 000 ja heidän huoltajiaan noin 7 000 henkilöä. Lisäksi arvioitiin sairaita ja raihnaisia olevan noin 6 000 sekä näiden huoltajia noin 2 000 henkeä.⁶²⁶

Näin ollen evakuoitavien määrä olisi ollut yhteensä noin 180 000 henkeä, joka on kymmeniätuhansia vähemmän kuin harjoitustyössä. Uusi laskelma tehtiin periaatteella, jonka mukaan vyöhykkeen asutustiheyttä oli kyettävä nostamaan tilapäisesti puolella. Tämän perusteella esimerkiksi Pohjois-Uudenmaan sotilaspiirin alueelle olisi sijoitettu 31 000 ihmistä. Läänin ulkopuoliselle alueelle piti suunnitella siis noin 150 000 ihmisen evakuointi. Tätä varten varattiin päätiet Helsinki–Turku, Helsinki–Hämeenlinna, Helsinki–Hausjärvi sekä nykyinen vanha Lahdentie välillä Helsinki–Järvenpää–Mäntsälä. Näille urille jalankulkijoiden ohjaamista tulisi suunnittelussa välttää.⁶²⁷

Suunnittelun aloittamiseksi Helsingin vss-toimisto lupautui tukemaan sotilaspiirejä asioiden ratkaisemiseksi, lähinnä tekemällä yhteistyötä Helsingin sotilaspiirin kanssa, jonka suuntaviivojen kautta muut sotilaspiirit saisivat perusteita itselleen. Huomioitava oli kuitenkin, että lupaa viranomaisien väliseen yhteistyöhön ei virallisesti edelleenkään ollut, toisin sanoen kieltoa ei ollut kukaan ainakaan kumonnut. Alustavat Helsingin, Porvoon ja Loviisan evakuointisuunnitelmat käskettiin laatia yllä olevin perustein 1.4.1955 mennessä.⁶²⁸

⁶²⁵ UudSIE:n asiak n:o 64/OT/10 f sal 22.2.1955, T-20184/9, KA.

⁶²⁶ Ibid.

⁶²⁷ Ibid. Sijoitettavat 31 000 ihmistä jakaantuivat siten, että Pusulaan meni 2 000, Pyhäjärvelle 1 500, Nummelaan 2 000, Vihtiin 5 500, Mäntsälään 5300, Pukkilaan 1 000, Nurmijärvelle 5 200 sekä Tuusulaan 8 500 henkilöä.

⁶²⁸ Ibid.

Helsingin alue oli väestötiheytensä ja väestömääränsä vuoksi painopisteessä, joten muilla alueilla evakuointien suunnittelutarve oli maltillisempi. Evakuoiminen taistelualueesta 50 kilometrin päähän, missä uhkana nähtiin myös erilaiset pommitukset ja tulenkäyttö, tuntui suojaetäisyyttä jälkikäteen arvioidessa aluksi riskialttiilta. Toisaalta, atomiaseiden tuhovaikutusten arvioinnin perusteena olevat lähtötiedot eivät olleet vielä ajantasaiset, kuten edellä on kuvattu. On myös saatettu arvioida, että Helsinkiin ei kuitenkaan käytettäisi kaikkein laajimman tuhovaikutuksen aseita. Kaikesta päätellen sotilasläänin pohjoinen reuna koettiin kuitenkin evakuoinnin ensimmäiseksi, väliaikaiseksi sijoitusalueeksi.

Mitä tulee kieltoon viranomaisyhteistyöstä, antoivat lähteet viitteitä siitä, että asiassa olisi kuitenkin vaivihkaa tehty yhteistyötä, minkä väestönsuojelutoimiston antamat evakuointiperusteet todistavat. Suunnitelmat saatiin valmiiksi vuoden 1955 kuluessa. Helsingin sotilaspiiri, joka oli väestörakenteen kannalta evakuoinnin ruuhkaisimmassa polttopisteessä, laati asiasta lisäksi erillisiä muistioita ja muita alustavia lisäsuunnitelmia. Marraskuussa 1955 sen suunnitelman valmiusaste perustui muistioon ja Helsinkiin jäävän väestön *evakuointisuunnitelmaan*.⁶²⁹ Myös kahdessa muussa aluejärjestössä oli laadittu suojelusuunnitelmat, nimetty suojeluhenkilöstö sekä kartoitettu suojelumateriaalipuuotteet. Näin työ oli jälleen askeleen lähempänä toimeenpanovalmiutta.

Kaikkien laadittujen suunnitelmien tarkastaminen alkaa kesällä 1955 Porkkalan palautusta ennakoiden

Helsingin sotilaspiirin päällikkönä, siis Helsingin linnoitusalueen sa-komentajana toiminut eversti Gustaf Ehrnrooth otti vastaan huhtikuussa 1955 Uudenmaan sotilasläänin komentajan tehtävät ylentyen samalla kenraalimajuriksi. Keskeisimmän aluejärjestön päälliköksi hänen tilalleen nimitettiin eversti Toivo Luukko.⁶³⁰ Heidän alkaessaan uusissa tehtävissään alkoi horisontissa jo etäisesti häämöttää Porkkalan palautus ja sen myötä käynnistynyt, uusi operatiivinen suunnittelukierros. Kuten aiemmin on todettu, uuden suunnitteluprosessin käynnistämisen syynä oli useimmiten muuttunut asetelma ja uhka-arvio.

Uudenmaan sotilasläänin esikunnassa toimeenpantiin vuonna 1955 suunnitelmien kokonaisvaltainen tarkastelu, jossa kaikki asiakirjat liitteineen tarkastettiin. Samana vuonna toteutettiin yksityiskohtaisia maastontiedusteluja, joissa tutkittiin uudelleen kaikki Helsingin linnoitusalueen mahdolliset mairinnousurannat ja maahanlaskualueet.⁶³¹ Tähän voi olla useampiakin syitä, kuten henkilökunnan kouluttaminen tai uuden komentajan tyytymättömyys suunnitelmiin. Kuitenkin ilmiselvin syy on tieto Porkkalan palautumisesta. Varmistus palautuksesta saatiin syyskuussa 1955, mutta Helsingissä päätettiin alkaa suunnitelmien tarkastus jo heinäkuussa, sillä huhuja oli jo kuultu. Pääesikunta laati tiedon varmistuttua saman tien muistion Porkkalan vastaanottamisesta huomioonotettavista seikoista ja palautusjärjestelyistä, joskaan operatiivisen suunnitelman tarkastukseen ei vielä ryhdytty. Pääesikunta järjesteli palautettavalle vuokra-alueelle puolustusvoimain komentajan käskystä ilmakuvausten tie-

⁶²⁹ Muistio väestön paanomaisesta evakuoinnista, ks. UudSIE:n asiak n:o 393/Järjstto/13 sal, T-20184/11, KA. Suunnitelman liitteenä oli myös valmis muonitus suunnitelma.

⁶³⁰ Ehrnrooth, Ernst Gustaf Waldemar. Nimikirjanote n:o 30585, KA sekä Luukko, Toivo Herman. Nimikirjanote n:o 33347, KA.

⁶³¹ HelSpE:n asiak ilman n:oa, T-22702/5, KA; HelSpE:n asiak n:o 163/järjstto/OT/11 a sal, 31.10.1955, T-20184/9, KA; UudSIE:n asiak n:o 245/Järjstto/11 sal 2.7.1955, T-20184/9, KA.

dustelua varten⁶³². Neuvostoliitto vetäytyi tukikohdasta tosin vasta tammikuun 1956 virallisen luovutukseen mennessä.

Heinäkuussa 1955 annettu Helsingin sotilaspiirin omatoimisen maastotarkastuksen käsky perusteltiin sekä sodan ajan toimintaympäristöön tutustumisella että sotilaspiirien aiempien tietojen yhdistämisellä. Epäilemättä samalla haluttiin tarkastaa hyökkääjän ja omien joukkojen toimintamahdollisuuksia osana operatiivista suunnittelua. Tiedusteluille annettiin aikaa koko seuraava vuosi, jotta eri vuodenaajat ja olosuhteet pystyttiin huomioimaan. ”Retket” tuli suorittaa enintään pareittain, sillä isompien ryhmien maastontiedusteluilla oli aiempien kokemusten mukaan taipumus kääntyä upseerien opetustilaisuuksiksi ja väittelyksi taktisista ratkaisuksista. Tiedustelukohteet olivat tiestö, panssarikelpoiset urat, maahanlaskualueet Korso–Sipoo-tasalta länteen sekä maihinnousu- ja jatko-operaatiomahdollisuudet kunkin sotilaspiirin alueella, esimerkiksi Helsingin linnoitusalueella, Sipoonlahden ja Porkkalan itärajan välisellä ranta-alueella. Lisäksi Pohjois-Uudenmaan sotilaspiiri sai erityistehtävän viivytysasemien kartoittamisesta alueella, jonka takaraja oli Hyvinkää–Vihtijärvi ja etureuna Rekolan tasalla nykyisellä Vantaalla.⁶³³ Näin ajatukset siirtyivät jo siihen, miten maihinnousu torjutaan, kun Porkkalan alue on oman joukon hallussa. Maastontiedustelu oli siten hyvin ennakoitu ja toimeenpantu toimintamahdollisuuksien kartoitus ennen uuden suunnittelukierroksen alkua.

Helsingin varuskuntapataljoonassa nuorena upseerina palvelleen Pentti Kososen diplomityö samalta vuodelta 1955 pureutuu syvällisesti maihinnousun luonteeseen ja mahdollisuuksiin. Työ ei kuitenkaan ajankohtaisuudestaan huolimatta tuonut varsinaisesti uutta tietoa. Sitä jopa hienokseltaan moitittiin maavoimien upseerin tekemänä ilmeisen puutteelliseksi, sen voimakkaan maavoima-näkökulman vuoksi. Kosonen nostaa esiin myös etenkin uuden, helikoptereiden mukanaan tuoman uhkan silanpään valtauksessa. Toisaalta tällainen saattoi tuoda asiaan myös uusia näkökulmia, kun aiemmin asiaa olivat useimmiten tutkineet juuri meriupseerit.⁶³⁴ Kaikesta huolimatta aikakauden ajattelun kuvaajana työ on käyttökelpoinen. Tietoa siitä, hyödynnettiinkö tuloksia Helsingissä koskaan, ei ole.

Maastontiedusteluretkien ensimmäisen, kesäolosuhteiden tiedusteluvaiheen raportti lähti divisioonan esikuntaan marraskuun lopulla 1955. Tulokset olivat itse asiassa yhdistelmä aiempien vuosien tuloksista ja raporteista, yhdistettyinä nyt toimeenpantuun tiedusteluun. Tiedot ovat yksityiskohtaiset ja tarkat alkaen laivojen vaatimista syväyksistä, jatkuen rantautumispaikkojen kautta vastustajan hyökkäykseen soveltu-

---

⁶³² PE:n asiak n:o 266/Optsto/11 sal 24.9.1955, T-26965/24, KA; PE:n asiak n:o 330/Optsto/T sal 1.11.1955, T-26965/24, KA sekä Puolustuslaitoksen Porkkalan vastaanotto-osaston esikunnan asiak n:o 5/sal 9.11.1955, T-26965/24, KA.

⁶³³ UudSIE:n asiak n:o 245/Järjtsto/11 sal 2.7.1955, T-20184/11, KA.

⁶³⁴ Kosonen, Pentti: *Mihin seikkoihin olisi yhtymän puitteissa kiinnitettävä huomio maibinnousumahdollisuuksia ja maihinnousun kehitysmahdollisuuksia arvioitaessa avoimella ja saaristorannikkollamme*. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 595, 1955, s. 2, 44–45. Kosonen palveli Helsingin varuskuntapataljoonassa vuosina 1944–1952 sekä erityisessä Olympiapataljoonassa vuonna 1952. Rannikopuolustuksen yhtenä uranuurtajana tunnettu komentajakapteeni Jouko Pirhonen, joka toimi tuolloin Sotakorkeakoulun meritaktiikan opettajana, sittemmin merivoimien komentajana, arvioi Kososen ohjaajana työn olevan juuri ja juuri hyväksytty, aiheen ollessa tekijälleen ”mitä ilmeisimmän vaikea ja outo”. Huonosti ei Kososenkaan ura lopulta mennyt, diplomityön kehnosta arvioinnista huolimatta, sillä hänestä tuli aikanaan eversti. Ks. *Kadettiupseerit 1920–2000* (2000), s. 322. Pirhosen työstä meri- ja rannikkotaktiikan kehittäjänä, ks. Säämänen (2017), s. 40, 186, 187.

viin uriin. Mitään merkittäviä yllätyksiä tulokset eivät sisällä, sillä esimerkiksi Helsingin pitäjän aukeat arvioitiin jälleen kerran suuren joukon maahanlaskualueeksi.⁶³⁵

Tarkempi analyysi kokoavan raportin takana olevista sotilaspiirien papereista avaa yksityiskohtaisempia tietoja. Operatiivisessa maastontiedustelussa tarkasteltiin maihinnousun torjuntaa Helsingin lähiympäristössä sekä hyökkääjän toimintamahdollisuuksien että oman tulenkäytön näkökulmasta. Nyt selvitettiin sekä ilmavoimien, ilmatorjuntatykistön että rannikkotykistön mahdollisuuksia torjua tulellaan rantautuva vihollinen.⁶³⁶

Maastontiedustelussa todettiin Helsingin laitureiden ja satamien sopivan 100–120 aluksen purkamiseen 1–3 vuorokauden kuluessa maihinnoususta, mikä mahdollisti noin armeijakunnan kokoisen joukon purkamisen ja huoltamisen. Muut alueet olivat noin kahden rykmentin tai prikaatin purkuun soveltuvia. Niidenkin maihinnousumahdollisuudet tutkittiin tarkoin. Keskkikokoisilla aluksilla pääsi Rysäkarin tasalle, mutta siitä eteenpäin vain pienemmillä aluksilla. Lauttasaaren länsipuolelle johti leveämpiä reittejä, mutta maihinnousun mahdollistavaa rantaviivaa oli vain noin 300 metriä. Nordsjön (Vuosaaren) molemmin puolin oli helpompia, jopa 800 metrin levyisiä reittejä ja hyviä, keskkikokoisten alusten rantaan saakka ajettavia maihinnousurantoja useiden kilometrien verran. Vuosaari oli ainoa kohta, missä oli mahdollista purkaa raskasta kalustoa.⁶³⁷

Maastontiedusteluissa pohdittiin myös yllätyshyökkäystä, jonka tavoitteeksi määritettiin Helsingin saarto ja sen keskeisten hallintoelinten virastojen ja laitosten lamauttaminen. Saarto-operaation onnistuminen arvioitiin mahdolliseksi. Ainoa haaste oli Suomenlinnan ja Pihlajasaaren kohdalla olevat kapeikot, joista maihinnousu- ja kuljetusalusten olisi hyökätäkseen kuljettava suoraan satamiin. Tämän ratkaisemiseksi hyökkäyksen edellä joko menisi pienempiä iskuosastoja sillanpään valtaustehtävällä tai sitten alukset naamioitaisiin tavallisiksi kauppa-aluksiksi, joilla ajettaisiin röyhkeästi suoraan satamiin. Kaikkialle pienempiin väyliin ja sivustoihin tulisi joka tapauksessa mereltä käsin iskuosastoja pienemmin venein, ja Santahaminan ilmeisen merkityksen kaupungin puolustukselle tuntien, sen yhteys mantereeseen olisi pyrittävä katkaisemaan Hevossalmen kohdalla.⁶³⁸

Mikäli puolustus olisi ehditty muodostaa, arvioitiin hyökkäyksen alkavan voimakkaalla ilmavoimien ja laivatykistön tulivalmistelulla sekä väylien merimiinoitteiden raivaamisella. Tämän jälkeen olisivat seuranneet hyökkäykset linnakesaarien ja ilmatorjunnan lamauttamiseksi. Seuraavassa vaiheessa olisi tapahtunut vasta edellä kuvattun kaltainen maihinnousu satamiin, joissa olisi parhaat purkuedellytykset. Vaihtoehtona nähtiin myös, että Helsinki ensin saarrettaisiin maahyökkäyksellä ja sitten vallattaisiin maalta ja mereltä alkavalla yhdenaikaisella hyökkäyksellä.⁶³⁹

Tämä jälkimmäinen kuvaus tietysti edellytti maajoukkojen toimeenpanemaa saartoa, jotta alueella olisi muutakin kuin maahanlaskujoukko, jonka voima ei saartoon riittänyt. Arviossa ei kuitenkaan spekuloida, olisiko maahyökkäys tällöin edennyt joko

⁶³⁵ UudSIE:n asiak n:o 392/Järjsto/11 a sal 24.11.1955, T-20184/11, KA.

⁶³⁶ HelSpE:n asiak n:o 163/järjsto/OT/11 a SAL, 31.10.1955, T-20184/9, KA.

⁶³⁷ Ibid.

⁶³⁸ Ibid.

⁶³⁹ Ibid.

Hangon suunnasta vai kenties itärajan suunnasta sellaiseen tilanteeseen, että Helsingin voisi saartaa maa-alueelta käsin.

Sipoo–Porvoo-välin maihinnousurannat nähtiin hyökkäjälle mahdollisena, mutta epätodennäköisenä urana hankalien lähestymisväylien, pienien rantojen ja paljon joukkoja sitovan saariston vuoksi. Jos kuitenkin hyökkäys alkaisi siltä alueelta, olisi sen ensimmäisenä tavoitteena Tikkurila–Kerava-tasa.

T-vaiheen rannikkotykistön arvioitiin olevan maihinnousun torjunnan tukemiseen suorituskyvyltään edelleen heikko. Linnakkeilla oli nyt kyky aloittaa torjunta pääsääntöisesti vain yhdellä tykillä, pois lukien Isosaari. Täyden liikekannallepanon jälkeen tilanne olisi ollut jo parempi, mutta yllätyshyökkäystä ajatellen toimintakuntoon saatavien tykkien lukumäärä kuulostaa vaatimattomalta. Näin ollen yllätyksellinen maihinnousuhyökkäys oli tästä näkökulmasta täysin mahdollinen, eikä sitä olisi ainakaan rannikkotykistön voimin torjuttu. Linnakkeiden joukkojen perustamisen myötä nousi torjuntateho huomattavasti, osin jopa erittäin tehokkaaksi, kun teoreettisia tulinopeuksia verrattiin sotapeleissä arvioituihin laskelmiin. Kuitenkin linnakkeiden lähipuolustuskyky oli jo t-vaiheessa niin vahva, että niiden fyysiseen valtaamiseen uskottiin sitoutuvan moninkertainen ylivoima. Huoli rannikkotykistön kehittämistarpeista oli joka tapauksessa suuri. Linnakkeilla oli tarve päästä raskaiden aseiden kanssa kalliion sisään suojaan – ”*nykyaikaisilta napalmi-pommeilta suojautumiseksi?*” ja taistelunkestävyyden kasvattamiseksi. Myös ajan sotataidollinen kehitys oli tiedostettu. Suurvalloissa kehitetty, helikoptereihin perustuva maahanlasku oli esillä uutena vaihtoehtona, unohtamatta aiempaa arviota liitokonein tai laskuvarjain toteutetusta maahanlaskusta.⁶⁴⁰

Tuusulan ja nykyisen Vantaan rajoille tehty maahanlasku olisi mahdollistanut suuren joukon operaation, mutta sen tavoitteista ja tarkoituksiperistä ei oltu aivan varmoja. Arvio kuitenkin päättyi siihen, että se olisi liittynyt ennen kaikkea Seutulän lentokentän valtaamiseen, tai Helsingin linnoitusalueen liikenneyhteyksien katkaisemiseen – siis Helsingin eristämiseen maihinnousualueen pohjoispuolelta. Kolmas karttaan merkitty alue taas liittyi tilanteeseen, jossa maihinnousu olisi tehty Helsingin länsipuolelle, jolloin Pitäjänmäen risteysalueen valtaaminen maahanlaskulla olisi nopeutunut ”*syöksyn tekemistä?*” Helsinkiin. Maahanlaskettu joukko olisi kaikissa tapauksissa toimintavalmiina ja ryhmittyneenä sen koosta riippuen 0,5–2 tunnin kuluessa. Tämä edellytti puolustajalta toimenpiteitä samassa ajassa, tai mieluummin jopa vähän nopeammin. Ilmavalvonnan merkitystä ei tässä voi vähätellä.⁶⁴¹

Ilmavoimien toiminta suunniteltiin Helsingin alueelle suuntautuvan yllätyshyökkäyksen varalle. Käytettävissä olevat keinot olivat ilmavalvonta, lentotiedustelu, lentotorjunta sekä lentorynnäköinti. Helsingin rannikon ilmavalvontaa olisi toteutettu Santahaminan, Tenholan, Hämeenlinnan ja Selänpään alueella sekä myöhemmässä vaiheessa myös Kotkan ja Hyvinkään lennonvarmistusasemilta, joista kaikista havainnot välitettiin Munkkiniemeen ilmavoimien esikuntaan. Myös merivartioston ja linnakkeiden merivalvontatehtävät tulee huomioida käytettävissä olleena suorituskyky-

⁶⁴⁰ HelSpE:n asiak n:o 163/järjsto/OT/11 a sal, 31.10.1955, T-20184/9, KA.

⁶⁴¹ Ibid.

nä, ennen Etelä-Suomen lentopiirin ja Helsingin ilmavalvontakeskuksen perustamista.⁶⁴²

Lentotiedustelun painopiste oli Porkkalan ja Helsingin välisen merialueen tähyystiedustelussa. Torjunta olisi kohdennettu maahanlaskun kuljetuskoneisiin. Lentorynnäköinnin kohteita olivat maahanlaskun kuljetuskoneet sekä maihinnousuveneet. Vaikuttaminen olisi perustunut suunnitelmissa etenkin rakettiaseistukseen, joskaan sellaista suorituskykyä ei vielä ollut. Muutoinkin lentorynnäköinnin vaikutus arvioitiin rajalliseksi, kun käytössä oli noin 15 suorituskyvyltään jo vanhentunutta Vampire-konetta ja muutama huonokuntoinen tiedustelukone. Lentotukipyynnöt olisi lähetetty suoraan linnoitusalueelta ilmavoimien esikunnalle. Lentotoiminnan olisi johtanut ilmavoimien esikunta, hyödyntäen Seutulaa ja Malmin lennonjohtoa sekä Santahaminan ilmavalvonta-asemaa. Myös yhteysupseerien asettaminen oli suunniteltu. Sekä merivoimien että Helsingin linnoitusalueen esikuntaan olisi asetettu ilmavoimien yhteysupseeri.⁶⁴³

Tarkastettu suunnitelma ja siihen operatiivisen maastontiedustelun jälkeen tehdyt tarkennukset noudattelevat kuitenkin pääosin vuosikausia jo olleita suuntaviivoja niin maaston, uhkan kuin puolustusratkaisun osalta. Sen sijaan toteutustavoissa oli jo yksityiskohtiin ja aikalaskelmiin meneviä eroavaisuuksia. Siten uuden suunnittelukierroksen tueksi oli hyökkääjän toimintamahdollisuudet Porkkalan aluetta lukuun ottamatta varsin kattavasti tarkastettu.

Toisen vaiheen – talviolosuhteiden – maastontiedustelua ei ainakaan Helsingin sotilaspiirissä pantu toimeen. Eversti Luukko totesi kesällä 1956 sotilasläänin komentajan viransijaisena toimiessaan, että aineistoa oli nyt riittävästi, eikä tarvetta ollut aloittaa tiedusteluja uudelleen. Sen sijaan jo olemassa oleva aineisto analysoitiin. Koossa oli nyt kaikki Uudenmaan sotilasläänin alueen maastontiedustelujen tulokset, joiden pohjalta myös voimassa oleva operatiivinen suunnitelma oli aikanaan laadittu. Materiaalia oli kertynyt niin paljon kolmen vuoden aikana, että oli tarpeen tarkastaa, pitäisikö suunnitelmaa muuttaa. Porkkalan nyt palauduttua sotilasläänin aikoi aloittaa myös tuon ”kartan valkoisen läntin” tarkemman tutkimisen. Luukko korostikin, että aiemmat tiedustelut olivat suuntautuneet ymmärrettävästi Helsingin ja Loviisan välille, jonka vuoksi täydellistä operatiivista suunnitelmaa ei voitu laatia, ennen kuin kaikki alueet oli katsottu.⁶⁴⁴ Loviisan ja Helsingin välinen alue oli Uudenmaan ryhmälle sivusuunta, johon varattiin vain vähän joukkoja. Absurdia onkin, että siltä alueelta oli selvästi parhaat tiedot puolustuksen suunnittelulle.

Erityisen mielenkiintoinen on Helsingin sotilaspiirin esikunnan laatima koontitaulukko. Siinä on arvioitu edellä kuvattujen maastontiedustelujen perusteella luvussa 4.1 kuvattun, vuoden 1953 operatiivisen suunnitelman käyttökelpoisuutta. Toisinsanoen, sotilaspiiri tarkasti Helsingin linnoitusalueen operatiiviset suunnitelmat suhteessa uudelleen arvioituihin hyökkääjän toimintamahdollisuuksiin. Koontitaulukko on Helsingin sotilaspiirin materiaalin kirjoitusasua noudattaen kuvattu ohessa.

---

⁶⁴² HelSpE:n asiak n:o 163/järjstto/OT/11 a sal, 31.10.1955, T-20184/9, KA.

⁶⁴³ Ibid.

⁶⁴⁴ UudSIE:n asiak n:o 123/Järjstto/11 sal 3.6.1956, T-20184/11, KA sekä UudSIE:n asiak n:o 177/Järjstto/11 a sal 22.10.1956, T-20184/11, KA.

AIHE JA LAATIJA	KOHDE, ALUE	ASIAKIRJA	SÄILYTYS	HUOM!
suunnitelma puolueettomuuden suojaamiseksi Helsingin linnoitusalueella t-vaiheessa (RT 1)	rannikkolinnakkeet sisältävä puolustusasema Porkkalan itäräjasta Sipoon lahteen	RT 1:58/järjtsto/OT 11 sal 15.7.1953	HelSpE:n Järjtsto 124/OT/11a/53	
Hgin IT-suunnitelma, (ITR)	suojataan Helsingin hallintoalue, satamat ja ratapiha, sivutehtävä mhl ja mhn torjunta ja hallintoalueen puolustuksen tukeminen	ITR52 koulsto/OT/10 a sal, 17.7.1953	säilytys 25/OT/11 a/53	
PVn toiminta t-vaiheessa	Rajan valvonnan tehostaminen	PR:30/III/OT/s al/9.7.1953	136/OT/11 a/53	
Hgin linnoitusalueen suunnitelma puolueettomuuden suojaamiseksi T-vaiheessa (HelSpE)	Helsingin kaupunki + ympäristökunnat	HelSpE:n n:o 133/järjtsto/OT /11 a SAL, 25.7.1953	136/OT/11 a/53	
suunnitelma puolueettomuuden suojaamiseksi UMR-alueella RT 1:n ja RtPston kaistoilla Tsa-kokoonpanossa (rt 1)	suunnitelma puolueettomuuden suojaamiseksi UMR-alueella RT 1:n ja RtPston kaistoilla TSA-kokoonpanossa	rt1 67/Järjtsto/ot/1 1 SAL, 4.9.1953	212/OT/11 a/53	
Hgin puolustus suunnitelma (SA-vaihe)	Hgin kaupunki (varsinainen puolustettava alue kantalainnoitetun vyöhykkeen sulkema alue)	244/järjtsto/OT 11 a Sal, 19.9.1953	136/OT/11 a/53	käyttökelpoinen edelleen!!!
maastontied tulokset alueista II ja III (HelSpE)	1 alueitten linnoittamissuunnitelma 2) linnoittamisen kaista- ja aluejako 3) työaikalaskelmat 4) yht.veto työaikalaskelmista 5) pst-suunnitelma	HelSpE:n n:o 253/järjtsto/OT /11 a SAL 22.9.1953	136/OT/11 a/53	
RT 1 linnakkeiden lähipuolustus suunnitelma	11 linnaketta	RT 1:70/järjtsto/OT /11 sal 28.9.1953	275/OT/11 a/53	
lisäyksiä kohdan 4 Hgin puol.suunnitelmaan T-vaihe, sulutus suunnitelma, linnoitus suunnitelma, pst-suunnitelma (HelSpE)	ks kohta 5	HelSpE:n n:o 50/Järjtsto/OT/ 11 a sal 3.2.1954	136/OT/11 a/53	
suunnitelma maantie- ja rautatieliikenteen turvaamiseksi	1.liik.ohjaus + r-vaihe + vartioluettelo 2.liik.ohjaus + T-vaihe + vartioluettelo	HelSpE:n n:o 132/järjtsto/11 a sal/31.5.1954	136/OT/11 a/53	
HelSpE alueen tieverkosto	tilanne 15.10.1955	277/järjtsto/16 sal, 15.10.1955	Adj/16 sal	
op.tiedustelun tulokset syksy 55 selvitetty mhn yleiset mahdollisuudet, rt:n osuus mhn torjunnassa, itykistön mahdollisuudet tukea mhn ja mhl torjuntaa sekä mhl-mahdollisuudet hgin alueella	Hgin lähiympäristö	HelSpE:n n:o 163/järjtsto/OT /11 a SAL, 31.10.1955	Op.tied	TÄYSIN käyttökelpoinen!
suunnitelma yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi	HELSP vastuualue (voimassa Porkkalan luovutukseen saakka)	HelSpE:n n:o 267/järjtsto/OT /11 b sal, 30.11.1953	Oma kansio	Käyttökelpoinen!
edellisen liite 18	HelSpE:n alueen j-os, sotakoulujen esikuntien ja laitosten suojelemissuunnitelmat	kuten yllä	oma kansio	

Taulukko 1. Vuonna 1955 tarkastettu, vuoden 1953 operatiivinen suunnitelma. Osa todettiin edelleen erittäin käyttökelpoisiksi – Porkkalan palautuksesta huolimatta. HelSpE:n asiak n:o 163/järjtsto/OT/11 a sal, 31.10.1955, T-20184/9, KA.

Tarkasteltaessa taulukkoa ja sen sisältämiä, puolustus suunnitelman tarkastettavaksi alistettuja ja siten merkittäväksi katsottuja osia havaitaan, että niistä useat on käsitelty myös tässä tutkimuksessa. Siten voidaan perustellusti esittää, että luvussa 4.2 kuvattun puolustus suunnitelman tutkimiseksi on ollut löydettävissä riittävän todistusvoiman omaava aineisto. Huomionarvoista on, että perus puolustusryhmitys ja yleisen järjestyksen säilyttämisen suunnitelma todetaan edelleen käyttökelpoisiksi, vaikka Porkkalan palautuminen oli jo tiedossa. Sillä ei siis ollut Helsingin linnoitusalueen puolustamiseen vaikutusta. Sen sijaan esimerkiksi linnakkeiden ja ilmatorjunnan kohdalla mainintaa ei ole. Porkkalan alueen palautuminen muutti etenkin linnakkeiden, ilmatorjunnan ja tiestönkäytön perusteita, mutta kaupungin ympäri laaditun maajoukkojen ryhmityksen, jossa vahvin ryhmitys oli länteen päin Hangon ja Porkkalan suuntiin, katsottiin toimivan edelleen.

Taulukon kolmanneksi alimmaisen maastontiedustelun osana toimeenpantiin erillistarkastelu pienemmällä upseeriryhmällä, jossa tarkastettiin venäjän vallan aikaisen maalinnoitusketjun hyödyntämismahdollisuudet. Raportin johtopäätös oli, että Helsingin linnoitusalueen erinomainen puolustus suunnitelma päti edelleen, tietyistä ”*pienistä olosuhdemuutoksista*” huolimatta.⁶⁴⁵ Linnoitusketju siis kelpasi edelleen, vaikka Porkkalan palautuksen aiheuttama, perin pohjainen olosuhdemuutos olikin tulossa.

Vuosien 1954–55 aikana vuonna 1953 hyväksytyjä operatiivisia suunnitelmia kehitettiin lukuisin päivityksin ja korjauksin. Johtopäätös suunnitelmien kehittämisestä on, että suurvaltojen välisen konfliktin mahdollisuus katsottiin edelleen suunnittelun yleisskenaarioksi, joskin Suomen osuuden siinä arvioitiin olevan mahdollisesti puolueettomuuttaan vartioivan ”väliinputoajan”, joka joutuisi osoittamaan asevoimin kykynsä puolueettomuuden säilyttämiseen. Toisaalta sama tilannekehitys vastasi siihen, että toinen osapuoli päättäisi joka tapauksessa käyttää Suomen aluetta omiin tarkoituksiinsa, jonka vuoksi ajauduttaisiin aseelliseen konfliktiin.⁶⁴⁶

Vuosien 1953–55 kehittämistyöllä operatiivinen suunnitelma ja liikekannallepanosuunnitelma saatiin niin valmiiksi, että ne käytännössä tulivat toimimaan perustana puolustuksen ryhmittämiselle ja liikekannallepanon suorittamiselle lähivuosina. Suunnittelutyö jatkui ja toimintavalmiusharjoittelulla pyrittiin luomaan parempi toimeenpanokyky, mutta perusryhmitykseen ei tullut enää muutoksia. Alajohtoportaiden suunnittelua saatiin eteenpäin maltillisin askelin, ja esimerkiksi Loviisan lohkoa koskeva täydennys lähetettiin vielä joulukuussa divisioonan esikunnalle tiedoksi. Kuitenkin työskentelyn painopiste näyttäisi olleen liikekannallepanon ja perustamisen kehittämisessä, voipapereille kartan päällä piirrettyjen puolustus suunnitelman ryhmityskuvien ja nuolien pysyessä suhteellisen valideina vuosien 1953–55 aikana.

Suunnitelmien kehittämisestä vuoden 1950 ensimmäisistä suunnitelmista lähtien on edellä kuvattun työskentelymetodin perusteella tunnistettavissa käytetty ”prosessi”, vaikka aikalaiset eivät sillä nimellä työskentelymetodiaan kutsuneetkaan. Työ alkoi aina uuden tehtävän vastaanottamisesta ylemmältä johtoportaalta. Tehtävän tutkimisen jälkeen tehtiin ensimmäiset merkinnät karttoihin ja arvioitu alustavia vaihtoehtoja, niin omia kuin vastustajan. Tämän jälkeen on menty maastoon ja tutkittu asiaa paikan päällä, joka oli prosessin seuraava osa. Vaiheen myötä saatiin suunnitelman

⁶⁴⁵ HelSpE:n asiak n:o 163/järjsto/OT/11 a SAL, 31.10.1955, T-20184/9, KA.

⁶⁴⁶ UudSIE:n asiak n:o 272/OT/10f sal 17.11.1954, liite 7, T-20184/8, KA.

perustaksi hyökkääjän toiminnan aiheuttamat operatiiviset vaatimukset. Seuranneita raportteja ja johtopäätöksiä on hyödynnetty suunnitelman laatimisessa, samoin kuin kaikkea saatavilla olevaa materiaalia, kuten vanhoja linnoitusketjun pürustuksia sotia edeltävältä ajalta.

Suunnitelmien laatimisen vaihe toteutettiin kirjavasti. Runkosuunnitelmat tehtiin aluejärjestössä pienemmällä henkilöstömäärällä ja sen saatavilla olevaan osaamiseen tukeutuen. Osalla oli kokemusta ilmavoimista, joku toinen oli vastaavasti palvellut merivoimissa jne. Myös muiden joukkojen upseerien ammattitaitoa hyödynnettiin aluejärjestön vähäisen henkilöstön lisäksi, osallistaen sekä pääkaupunkiseudun alueen sotakoulujen oppilasupseerien ja opettajien että joukko-osastojen upseeristoa maastontiedusteluihin ja osasuunnitelmien laatimiseen. Joukko-osastot, kuten Vartiopataljoona, laativat samalla oman joukkonsa suunnitelmaa.

Laaditut suunnitelmat pyrittiin testaamaan sotapeleillä, ainakin jonkin teeman tai osakokonaisuuden kannalta, kuten t-vaiheen aikainen toiminta tai jonkin tietyn alueen puolustaminen. Samalla sotapeli oli henkilökunnalle kullnarvoista koulutusta. Sotapelit raportoitiin ja analysoitiin tarkoin joka kerta, joka tekee niistä aivan keskeisen osan suunnittelua. Tulokset johtivat säännönmukaisesti eri vuosina laadittujen suunnitelmien tarkentamiseen, joka oli prosessin seuraava vaihe.

Suunnitelman hyväksyttämismenettelyä voitaneen pitää prosessin seuraavana askeleena. Sotapelin tarkennusten jälkeen komentaja lähetti suunnitelmansa tarkastettavaksi ylempään esikuntaan, josta se palautettiin takaisin joka kerta tietyin huomautuksin tai korjattavaksi määrättyjen asioiden kanssa. Suunnitteluprosessin viimeinen vaihe oli suunnitelman ylläpito ja päivittäminen tarpeen ja muuttuneiden asioiden mukaan. Uuden suunnitteluprosessin käynnisti aina Pääesikunnan antama uusi tehtävä, joka yleensä perustui muuttuneisiin olosuhteisiin tai perusteisiin. Operatiivisen suunnitelman rinnalla kulki joukkojen käyttöön saannin ja suunnitelman onnistumisen kannalta välttämätön liikekannallepanon valmistelu, jonka tarkasteluun siirrytään seuraavaksi.

4.4 Operatiivinen suunnitelma hyvä – entä liikekannallepanovalmius?

Perustamisen vaiheet jakautuivat rauhan ajan joukkojen hälyttämiseen sisäisen suoje-lun tehtäviin, täydennyskoonpanon muodostamisen vaiheeseen, suojajoukkovai-heeseen ja täyden sodan ajan liikekannallepanoon. Täydennyskoonpanon joukot valmistauduttiin perustamaan joukko-osastoissa aluejärjestön tuella. Lisähenkilöstön hälyttämiseksi aluejärjestössä ylläpidettiin kortistoa, jonka perusteella käskykirjeet aiottiin jakaa. Aluejärjestö valmistautui tukemaan täydennystä myös muutoin, kuten ajoneuvo-otoin ja materiaalituen avulla.⁶⁴⁷ Tähän täydennyskoonpanon perusta-miseen näyttää arkiston perusteella käytetyn 1950-luvun alussa eniten aikaa, joskin rauhan sopimuksen määrän ylittävää täyttä liikekannallepanoa valmisteltiin myös. Näitä kehittämistoimia tarkastelemme seuraavaksi – pääkaupunkiseudun näkökul-masta.

---

⁶⁴⁷ Ks. esim. PE:n asiak n:o 80/Lkptsto/OT 10 c 2 sal 25.2.1954, T-26843/2, KA.

Liikekannallepanon suunnittelu alkoi yhtä aikaa muun operatiivisen suunnittelun kanssa. Sen ensimmäinen ”jälki” Helsingin alueelta on asiakirjassa toukokuulta 1948, kun Pääesikunnan antama lkp-valmistelukäskey otettiin vastaan Helsingin sotilasläänissä. Sotilasläänin kirjoitti ”tilanne”-asiakirjojen olevan nyt sotilaspiirien hallussa. Tällä tarkoitettiin löytyneitä sotien aikaisia liikekannallepanokäskey ja -suunnitelmia. Luonteva tapa aloittaa valmistelu oli etsiä vanhat lkp-suunnitelmat perustaksi. Niitä myös löydettiin, mutta vain muutamia yksittäisiä papereita. Sittenkin syksyllä 1948 alkoi jo asevelvollisten valvontaan liittyvien kortistojen uudelleen rakentaminen, samalla kun päivitettyä sotilaspiirijakoa rakennettiin. Uudeksi Helsingin sotilasläänin komentajaksi tehtävässä jatkosodan päättymisestä saakka toiminut kenraalimajuri Alonzo Sundman siirtyi yleisesikunnan päälliköksi. Tilalle määrättiin kenraalimajuri Torvald Ekman, joka toimi komentajana vuosina 1949–1953, lähes ensimmäisen operatiivisen suunnitelman valmistumiseen saakka. Ekmanin käynnistäessä sotilasläänin suunnittelutyöt kuvaili hän edessä olevaa työmäärää erittäin suureksi.⁶⁴⁸

Ensimmäisen Uudenmaan alueen puolustussuunnitelman valmistuttua vuonna 1950 alkoi myös järjestelyasioiden kehittäminen. Keväällä 1950 järjestettiin kaikkien sotilaspiirien perustamisharjoitus. Kyseessä oli kuitenkin asiakirjavalmiuden tarkastus, ei joukon varsinainen perustaminen. Perustamistehtävänä oli pataljoonan kokoinen joukko kullekin sotilaspiirille. Asiakirjasta ei käy ilmi joukon kiireysluokka, mutta suunnittelun oletuksena oli ”punaisen kirjan” sodan ajan määrävahvuus. Aikana, jolloin varikkokysymys ja materiaalien aluevarastointikysymys olivat vielä pahasti epäselviä, materiaalin siirrot tuli olla suunniteltuna varikoilta perustamisalueille siten, että sotilaspiirien oli itse oltava yhteydessä varikoihin sotamateriaalin tilaamiseksi.⁶⁴⁹ Joka tapauksessa Uudellamaalla oli siis jonkinlainen ajatus tai idea myös sodan ajan joukkojen perustamisen toimeenpanemiseksi, joskaan sen perusteet eivät olleet tässä vaiheessa lainkaan selvät.

Selkeämpiä perusteita saatiin syyskuussa 1950. Puolustusvoimain pääesikunnan järjestelyosaston käskyissä numero 7 ja 8 käskettiin puolustusvoimien täydennysvalmisteluista. Helsingin sotilasläänissä oli ainakin tarkennettava sotilaspiirien vastuulla olevat perustettavat joukot, upseerien sijoittaminen, perustamispaikat sekä materiaalin ja sen varastoinnin tilanne.⁶⁵⁰

Vuoden 1950 aikana pidettiin vielä kaksi perustamisharjoitusta lisää. Lisäksi läänistä oli osallistuttu Sotakorkeakoulun oppilaiden toimintavalmiusharjoitukseen⁶⁵¹. Helsingin sotilasläänin liikekannallepanoharjoituksesta marraskuulta 1950 saatiin 1950-luvun alun ongelmia kuvaavia havaintoja: haasteita oli käskykorttien kortistojen arkistoinnissa. Puolustusvoimain pääesikunta ei myöskään ollut antanut perusteita henkilöstö- ja materiaali- jaosta. Harjoituksen jälkeen koottuun laajaan muistioon on

---

⁶⁴⁸ HelSIE:n asiak n:o 15/22/sal 15.5.1948, T-20184/3, KA; HelSIE:n asiak n:o 31/22/sal 9.9.1948, T-20184/3, KA; HelSIE:n asiak n:o 50/22 sal 25.10.1948, T-20184/3, KA sekä HelSIE:n asiak n:o 8/10 sal 13.5.1949, T-20184/3, KA. Läänin nimi vaihtui, kuten edellä on esitetty, kesken hänen komentajakautensa vuonna 1951 Uudenmaan sotilaslääniksi.

⁶⁴⁹ HelSIE:n asiak n:o 43/10 f sal 18.4.1950, T-20184/3, KA.

⁶⁵⁰ HelSIE:n asiak n:o 59/OT/10 d sal 29.9.1950, T-20184/4, KA sekä HelSIE:n asiak n:o n:o 60/OT/10 d sal 19.9.1950, T-20184/4, KA.

⁶⁵¹ HelSIE:n asiak n:o 12/OT/10 f/sal 7.2.1951, T-20184/4, KA.

myös laadittu perusteltu esitys kantakorttien ja sijoitusluetteloiden käytännöllisen järkevästä käyttämisestä.⁶⁵²

Harjoitus oli samalla valmistavaa koulutusta yllä mainittuun Sotakorkeakoulun toimintavalmiuskoulutuksen harjoitukseen. Harjoituksessa tarkastettiin käskykorttien kirjoittaminen ja jako, suoritusosastojen hälyttäminen, hankinta- ja kuljetuselimet sekä hevos- ja ajoneuvojen ottolautakunnat. Myös yhden yksikön käskykortit, ilma-valvonnan järjestelyt sekä perustamispaikan yleisjärjestelyt tarkastettiin. Lisäksi tarkastettiin koko sotilasläänin perustettavien joukkojen toimenpideluettelot sekä yleisen keskustelun tasolla joukkojen suorituskyky.⁶⁵³ Asiakirjoissa ei puhuta perustettavasta valmiuden vaiheesta, mutta olettaa täytyy, että juuri ohjeistettu t-kokoonpano olisi ollut harjoitusten teema. Kuitenkin ohjelmassa mainittiin, että aluejärjestön on kyettävä selostamaan täydennysvaiheen lisäksi koko liikekannallepanon suoritus.

Ilma-valvonnan liittäminen osaksi tarkastusta voi tässä kuulostaa irralliselta, mutta kuvaa ajan uhkaa, jossa mahdollinen ilmasta tuleva vaikuttaminen olisi voinut murentaa koko perustamisen järjestelyt, etenkin kun ilmatorjunnan ja lentojoukkojen kyky vastata ilmanherruuden rajoittamiseen oli huonolla tolalla. Yhden perustamispaikan tarkastamisella voitiin todeta yleiset ja yksityiskohtaisetkin puutteet, joiden korjaaminen saman toimintatapamallin mukaiseksi paransi muiden perustamispaikkojen yleisjärjestelyjen suunnitelmia ja suorituskäskyjä.

Tammikuussa 1951 käskettiin sotilaspiirien täydennyskokoonpanon ajoneuvojen lisätarpeen täyttämistä sekä ottoalueiden muodostamisesta. Aikakauden vähäinen ajoneuvokalusto ei siten ollut riittävä edes t-kokoonpanon joukoille. Vuoden aikana aiottiin myös viedä läpi toimintavalmiuteen liittyvä koulutusohjelma, kunnostaa esikunnan tiloja Malmin kallioluolasta ja toteuttaa kevään aikana yllä mainittu, Puolustusvoimain pääesikunnan käskemä liikekannallepanon sotapeli. Helsingin sotilasläänin pyysikin Puolustusvoimain pääesikunnalta lupaa jättää vuoden 1951 osalta perustamisharjoitukset pitämättä, edellisen vuoden kolmeen pidettyyn harjoitukseen sekä lukuisiin muihin toimintavalmiuden tehtäviin vedoten.⁶⁵⁴

Erilaisia toimintavalmiuskoulutukseen liittyviä tilaisuuksia olisi haluttu järjestää laajemminkin, mutta niihin ei tahtonut löytyä aikaa. Kiivaassa tahdissa etenevä operatiivinen suunnittelu vei upseereiden ajasta merkittävän osan. Joidenkin mielestä se myös ajoi saman asian toimintavalmiuden harjoittelun kanssa. Joissain sotilaspiireissä, kuten Helsingin, katsottiin harjoitussijoittelulistojen olevan jo niin pitkällä, että päähuomio haluttiin keskittää liikekannallepanon ja joukkojen käytön suunnitteluun. Kuitenkin sekä kesästä 1951 saakka uudella nimellään toimineessa Uudenmaan sotilasläänissä ja sen sotilaspiireissä laadittiin esimiesten vaatimuksesta puolivuotissuunnitelmia toimintavalmiuden kouluttamiseksi henkilökunnalle erilaisin luennoin, keskustelutilaisuuksin ja harjoituksin. Toteutuminen riippui sitten muun suunnittelun

---

⁶⁵² HelSIE:n asiak n:o 67/OT 10 f 4.10.1950, T- 20184/4, KA sekä HelSI:n asiak n:o 81/OT/10 f, 1.11.1950, T- 20184/4, KA.

⁶⁵³ Ibid.

⁶⁵⁴ HelSIE:n asiak n:o 5/OT/10e/sal, 19.1.1951, T-20184/4, KA; HelSIE:n asiak n:o 12/OT/10 f/sal 7.2.1951, T-20184/4, KA sekä HelSIE:n asiak n:o 18/OT/10 e sal, T-20184/4, KA.

etenemisestä, valvonta-asioiden työllistävän vaikutuksen lisäksi. Kiireiden välittelusta huolimatta aluejärjestössä harjoiteltiin talvella 1952 myös perustamista.⁶⁵⁵

Talvella 1952 Puolustusvoimain pääesikunnan järjestelyosastolle saapui Helsingin sotilaspiirin laatima liikekannallepanon kehittämismuistio, joka oli kierrätetty muiden sotilaspiirien suunnittelijoiden lausuttavana. Muistio luovutettiin käyttöönottosuosituksin, helpottamaan aluejärjestön töitä ja nostamaan kirjoitushetkellä kotiseutujoukkojen puolustuksen olematonta tasoa.⁶⁵⁶ Muistio liittyi Puolustusvoimain pääesikunnan järjestelyosaston aiempaan asiakirjaan, jossa oli ohjattu perustamisen suunnittelua. Helsingiläisten aloitteen ehdotuksista saatiin eittämättä tukea ylimmän sotilasjohdon suunnittelutyöhön. Esimerkiksi seuraavana vuonna aloitettiin ensimmäiset kotiseutupalvelun kertausharjoitukset, joita muistio kuvailee uudeksi suoje-luskunnan korvaajaksi. Muutoinkin tällaiset valmisteluasiakirjat antavat yksityiskoh-taista tietoa suunnittelun vaiheesta.

Muistion ensimmäinen esitys koski suoje-luskuntajärjestön lakkauttamisen jättämää aukkoa perustamiseen liittyvissä töissä. Kuntiin esitettiin määrättäväksi sotilaspiirin komentajan alaisuuteen ”*kutsuntamies*”, joka olisi vastuussa perustamishenkilöstön nimeämisestä ja kokoamisesta sekä yleishälytys- ja väestönsuoje-lukorttien jaon järjestelystä kunnan alueella. Sama henkilö ylläpitäisi suoritushenkilöstön kortistoa ja vastaisi perustamispaikkojen rakentamisesta ja järjestelyistä.⁶⁵⁷

Esitetyllä järjestelyllä olisi voitu noudattaa lähes kirjaimellisesti suoje-luskuntien olemassaoloon perustuneita, sotia ennen laadittuja liikekannallepanon ohjesääntöjä. Esityksen toimeenpanemiseksi tarvittiin lakimuutos, jonka alustavan sisältö-vaatimuksen Helsingin sotilaspiiri oli luonnostellut muistion liitteeksi. Ennen kaikkea se koski vapaaehtoisuuteen perustuvan suoritushenkilöstön juridiikkaa, eten-kin kun suoje-luskuntia koskevat lait olivat lakkauttamisen myötä kumoutuneet. Samaten oli asekatkennän jälkiselvittelyissä tuomittu, järjestelytoimistojen päälli-köiden todistamisesta huolimatta, suoritushenkilöstön reserviläisiä, epäselvän ase-man vuoksi.⁶⁵⁸

Toinen keskeinen muistiossa ollut esitys koski kotiseutujoukkojen perustamista, kotiseudun ja selusta-alueen suojaamiseksi. Kotiseutujoukot haluttiin su- ja tsa-vaiheiden ajaksi, jotta erilaiset sissi-, maahanlasku- ja tuholaisosastot eivät voisi toimia selustan alueella. Lisäksi ne suunniteltiin suoritushenkilöstön avuksi lisäjoukkojen perustamisessa. Joukkojen siirryttyä taistelutehtäviin kotiseutujoukot olisivat avustaneet suorittamalla vartiopalvelusta sekä tukemalla väestönsuo-

---

⁶⁵⁵ UudSIE:n asiak n:o 56/OT/10 f sal 5.7.1952, T-20184/4, KA. Ks. myös HelSpE:n asiak n:o 118/Järj./5 sal 6.6.1952, T-20184/4, KA; HelSpE:n asiak n:o 23/Järj./OT.10.h.sal 8.5.1952, T-20184/4, KA; EUudSpE:n asiak n:o 24/OT/10 h sal 18.6.1952, T-20184/4, KA; HelSp:n asiak n:otta ”komentajan selostus T-kokoonpanoon siirtymisharjoituksesta kesäkuussa 1952”, T-22702/1, KA sekä UudSIE:n asiak n:o 2/OT/11b/sal 7.1.1952, T-20184/4, KA.

⁶⁵⁶ UudSIE:n asiak n:o 5/OT 10 a sal 26.1.1952, T-20184/4, KA; HelsPE:n asiak n:o 4/Järj/OT 10a sal 25.1.1952, T-20184/ KA sekä UudSIE:n asiak n:o 13/OT 10 a sal 20.2.1952, T-20184/4, KA. Muistion allekirjoittajana ja myös kirjoittajana mainitaan eversti Gustaf Ehrnrooth, joskin asiakirjan valmistelijana oli myös everstiluutnantti Valter Pirhonen.

⁶⁵⁷ HelsPE:n asiak n:o 4/Järj/OT 10a sal 25.1.1952, T-20184/ KA sekä UudSIE:n asiak n:o 13/OT 10 a sal 20.2.1952, T-20184/4, KA.

⁶⁵⁸ Ibid.

jeluorganisaatiota sekä yleisen järjestyksen pidossa poliisia, oman sotilaspiirinsä alueella toimien.⁶⁵⁹

Kotiseutujoukon perusyksiköksi esitettiin kunnan omaa kotiseutukomppaniaa, jonka päällikkönä toimi nimetty kutsuntamies. Päällikkö jakoi yksikkönsä kyläryhmiin ja kyläosastoihin. Yksikön perustaminen ja aseistaminen olisi tehty siten, kuten muidenkin yleisjoukkojen kanssa meneteltiin. Useamman kunnan alueelta muodostui kotiseutupataljoona, jota johti yhden kunnan kutsuntamies, oman toimensa ohella ”*aluekutsuntamies*”.⁶⁶⁰ Kotiseutujoukon tehtävien ja käyttöperiaatteen kuvaus muistuttaa 1970-luvun sotilaspiirien paikallispuolustusjärjestelyjä.

Kun suoritushenkilöstö olisi nimetty näihin kotiseutuyksiköihin, olisi suoritushenkilöstöä koskevan lain puuttuminen voitu sivuuttaa. Nyt joukot kuuluivat orgaanisena osana puolustusvoimien joukkoihin, jolloin puolustuslaitosta koskeva laki päti myös näihin. Haasteena oli lisäksi kysymys aseiden kantamisesta, joka oli kielletty siviilijärjestöiltä – ja siviilialueilla. Näin perusteltuna esitys ratkaisi asian sotilasjoukon perustamisella. Perustetulla joukolla oli lakimuutoksen myötä oikeus kantaa asetta kaupungilla, vaikka osallistuisikin myös esimerkiksi väestönsuojelun tehtäviin, joissa asetta ei sallittu.⁶⁶¹

Helsingin kotiseutupataljoona kehiteltiin halutuksi joukkotyypiksi. Siinä yksiköiden sekaan olisi ripoteltu niin vartiojoukot, liikekannallepanon suoritushenkilöstö kuin myös väestönsuojelureservi. Tällaisia pataljoonia olisi haluttu Helsingin alueelle neljä kappaletta. Ikänsä puolesta tehtäviin sopivia reserviläisiä – yli 42-vuotias miehistö ja etulinjan taistelutehtäviin – edellisten sotien mukaista termiä lähdeaineksesta lainaten *rintamatehtäviin* vähemmän kelpoiset aliupseerit ja reservin upseerit – oli Helsingin alueella enemmän kuin riittävästi. Jopa niin, että toiminta olisi perustunut aluksi vapaaehtoisuuteen, mikä mahdollisti myös palvelukseen hakeutuvien ”poliittisen mielialan” tarkastuksen ennen valintaa kotiseutujoukkoon.⁶⁶²

Tällä järjestelyllä suojeluskunnan jättämä aukko olisi paikattu ilman paluuta vanhaan. Se ei myöskään olisi millään tavoin ristiriidassa jo käytössä olevien järjestelymuotojen ja toimintatapojen kanssa. Ainoastaan materiaaliavirtojen liikkuminen ja varastojen sijoittelu voisi tämän jälkeen olla haasteena kenttäarmeijan perustamisen onnistumiselle.⁶⁶³ Aloite on hyvin perusteltu ja hyvä esimerkki siitä, miten alajohtoportaisissa pitkään työtä tehneet upseerit saattoivat tukea ylimmän johdon työtä. Sabotaasi- ja tuholaiustoiminnan estäminen tiheään rakennetulla, siviilejä vilisevällä ja vaikeasti valvottavalla alueella olisi ollut hyvin vaikeaa, etenkin niillä sotilaspiirien ja joukko-osastojen vähäisillä henkilöstöresursseilla, joita kotivaruskuntiin jäisi su- ja tsa-vaiheiden perustamisen jälkeen – maahanlaskuista puhumattakaan. Myöhempi *Hermannin*-toiminta ja kotiseutupalvelun kertausharjoitukset

---

⁶⁵⁹ HelsPE:n asiak n:o 4/Järj/OT 10a sal 25.1.1952, T-20184/ KA sekä UudSIE:n asiak n:o 13/OT 10 a sal 20.2.1952, T-20184/4, KA.

⁶⁶⁰ Ibid.

⁶⁶¹ Ibid.

⁶⁶² Ibid.

⁶⁶³ UudSIE:n asiak n:o 12/OT/10b sal 13.2.1952, T-20184/4, KA sekä UudSIE:n asiak n:o 13/OT 10 a sal 20.2.1952, T-20184/4, KA. Varastoinnin sijoittelun osalta tehtiinkin esitys pääesikunnan sotatalousosastolle materiaalin siirtämiseksi UudSl:n alueelle. Esimerkiksi JP2:n ja II/KTR2:n t-vaiheen materiaali oli varastoitu Turkuun, mitä voidaan valmiuden kannalta pitää hankalana järjestelyinä.

konkretisoivat osan esityksistä, kun aluejärjestö sai vapaaehtoisia ”kutsuntamiehiä” suoritusjohtajiksi (ks. luku 5.4).

Aluejärjestösotapelillä kehitetään laadittavan suunnitelman liikekannallepanovalmiutta

Vuosi 1953 oli liikekannallepanon kehittämisen kannalta monella tapaa merkittävä. Heti tammikuussa annettiin Pääesikunnasta uudet ohjeet täydennyskokoontalon toimeenpanosta. Taustalla oli etenkin vuoden 1952 organisaatiomuutos, mutta muitakin päivitystarpeita oli. Annettu käsky antoi perusteet rauhan ajan joukkojen täydentämiselle, joka tapahtui pääosin kaaderiteitse rauhan ajan joukko-osastoissa, mukaan lukien materiaalin varastointi. Sotilaspiirit valmistautuivat täydentämään rauhan ajan joukkojen määrän sallittuun ylärajaan sekä täydentämään joukkoja niiltä puuttuvalla materiaalilla ja ottoajoneuvoilla. Lisäksi aluejärjestö sai luvan kutsua tiettyjä erikoisalojen reserviläisiä palvelukseen jo ennen liikekannallepanoa. Täydennys olisi käsketty tilanteen edellyttämällä laajuudella, siis tarvittaessa pienempänä kuin koko joukkomäärä. Samalla sen tuli mahdollistaa joustava siirtyminen sodan ajan joukkojen liikekannallepanoon Pariisin rauhansopimuksen rajoitukset ylittävältä osalta.⁶⁶⁴

Toimintavalmiuskoulutus, edellä kuvatut täydennysvalmistelut ja liikekannallepanon asiat jäivät keväällä 1953 edellistä vuotta vähemmälle suunnitelmien laatimisen ja maastontiedustelujen ollessa painopisteessä. Kuitenkin liikekannallepanon valmistelut etenivät saadun perustamistehtäväluettelon ja aluejärjestösotapelin kautta eteenpäin, jonka käsittelyyn mennään seuraavassa.

Toukokuussa 1953 Pääesikunta jakoi joukoille keväällä valmistellut koko sodan ajan vahvuuden perustamistehtäväluettelot (PTL), jota voidaan pitää eräänlaisena sotien jälkeisenä merkkipaaluna tällä alalla. Tämän aiheuttaman työmäärän sekä viimeisteilyssä olevan operatiivisen suunnitelman (luku 4.2) seurauksena vastikään uudeksi Uudenmaan sotilasläänin komentajaksi nimitetty kenraalimajuri Niilo Sario ilmoitti heinäkuussa 1953 Pääesikunnan järjestelyosastolle, että mitään toimintavalmiuskoulutuksiin liittyviä erillisiä tilaisuuksia ei loppuvuonna järjestetä. Kaikki sotilasläänin esikunnan upseerit olivat kutsunta-asioiden ja harjoitusperustamistehtävien ohella koko syksyn täystyöllistetyt ”operatiivis-taktillisten harjoitustehtävien” velvoittamissa töissä.⁶⁶⁵ Seuraavalla viikolla sotilasläänin esikuntapäälliköllä, everstiluutnantti Norman Simosella oli käsissään myös Helsingin sotilaspiirin alueelle sijoitettujen it-joukkojen harjoitusperustamistehtävät. Samalla ne toimivat omalta osaltaan perustana toimintavalmiuskoulutukselle.⁶⁶⁶

Pääesikunnan käskemä aluejärjestösotapeli toteutettiin Helsingin sotilaspiirin johdolla kolmipäiväisenä toukokuun alussa 1953. Juuri valmistuneet perustamistehtäväluettelot eivät ilmeisesti olleet pelissä käytössä, sillä ne jaettiin eteenpäin aluejärjestölle vasta kesäkuun puolella. Pelissä toimittiin siis harjoitustehtäviin luonnostelluilla joukoilla. Peli oli joka tapauksessa sellaisenaan ensimmäinen laatuaan, jossa haluttiin testata koko liikekannallepanon toimeenpanoa. Pelaajina oli yli kolmekymmentä upseeria. Tuomareita oli kymmenkunta eri puolilta Helsingin sotilaslääniniä ja Helsingin

⁶⁶⁴ PE:n asiak n:o 14/Lkptsto/Ot 10 c 2 sal 19.1.1953, T-26843/2, KA.

⁶⁶⁵ Ratinen (2009), s. 69; UudSIE:n asiak n:o 60/OT 10 e sal, 18.3.1953, T-20184/6, KA sekä UudSIE:n asiak n:o 211/OT 10 f sal, 2.7.1953, T-20184/6, KA. Luettelo valmisteltiin joukkojen kanssa *harjoitusperustamistehtävinä*.

⁶⁶⁶ UudSIE:n asiak n:o 227/OT 10 e sal, 11.7.1953, T-20184/6, KA.

varuskuntaa, tarvittavan tukihenkilöstön lisäksi. Pelin tarkoituksena oli ennen kaikkea testata sotilaspiirin liikekannallepanosuunnitelmia. Sen lisäksi haluttiin arvioida kriittisesti henkilöstön tehtäviä perustamisen eri vaiheissa, samoin kuin yhteistoimintaa joukko-osastojen ja varikkojen kanssa. Myös liikekannallepanon yleinen kulku, henkilökunnan harjaantuminen sen toimeenpanoon sekä Helsingin perustamiselle vaikeat olosuhteet olivat arvioitavina kohtina.⁶⁶⁷

Peli pelattiin yksipuoleisena ja tilanteen kuvaukset ja vihollisen toiminta esitettiin erotuomareiden puheenvuoroissa. Pääpaino oli koko ajan sotilaspiirin perustamisgrafikan mukaisessa aikataulussa. Pelaamiseen käytettiin harjoituksen kaksi ensimmäistä päivää ja pelin arvosteluun sekä esitelmiin kolmas päivä, jolloin ainoastaan turvaluokitukseltaan asiaan kuuluvat upseerit saivat olla mukana. Mainittakoon, että yhtenä esitelmän aiheena oli ”Helsingin evakuoinnin järjestelyt”. Luennon piti kenraaliluutnantti evp. Harald Öhquist, joka tuohon aikaan toimi Helsingin kaupungin väestönsuojeluohjaajana.⁶⁶⁸ Tämä kuvaa ensinnäkin sitä, millaisen uuden ongelman 1950-luvulla perustaminen ja operatiivinen suunnittelu kohtasivat Helsingin ollessa nyt mahdollisena taistelujen keskipisteenä ja sen väestömäärän tasaisesti kasvaessa. Toisaalta se myös kuvaa yhteistyön mahdollisuuksia, kun kaupungin varautumissuunnittelun avainpaikoilla työskenteli entisiä sotilaita. Tämän eräänlaisen ”hyvävelikanavan” olemassaoloa varautumissuunnittelun edistämiseksi ei voi väheksyä.

Pelin tulokset koettiin positiivisena ja palautteen mukaan samankaltaisille harjoituksille nähtiin tarvetta myös tulevaisuudessa. Pelissä tuli räikeästi esille erinäisiä suojaamisen tarpeessa olevia kohteita, joihin tulisi ylemmissä portaissa kiinnittää huomiota. Laajempina kokonaisuuksina käsiteltiin pelissä havaittujen liikekannallepanon ongelmien osalta seuraavia, erittäin keskeisiä perustamisen haasteita pääkaupunkiseudulla.

Ensimmäinen haaste liittyi käytettävissä oleviin perustamisalueisiin. Lähinnä kaupungin ahtaus koettiin sekä uhkan että joukkojen liikkumisen kannalta hyvin ongelmalliseksi. Sotilasaluejaon liityntä siviilihallintoon suurkaupungissa oli toinen ongelma. Sotilaspiirin neljä sotilasaluetta oli jo jaettu poliisipiirien mukaisesti, samoin kuin oli kaupungin vss-organisaatio pyrkinyt samaan aluejakoon. Silti koettiin, että olisi parempi, jos alueet jaettaisiin ”*sotilasjohdoisest*”, jotta ei tarvitsisi muuttaa sotilaallista suunnitelmaa vain toisen viranomaisen tekemän aluejaon takia.⁶⁶⁹

Perustamiskeskusten ja perustamispaikkojen sisäinen organisaatio ei myöskään ollut selvä. Suoritushenkilöstön määrä suhteessa perustettavien joukkoyksiköiden määrään esiteltiin uudelleen tarkasteltavaksi, samoin siinä mahdollisesti hyödynnettävien, Helsingin alueella asuvien evp-upseerien käyttö. Joukkojen perustamis- ja luovutus-tehtävien välinen suhde oli ristiriitainen. Helsingissä samanaikaisesti tapahtuvat evakointi sekä tavaramäärän virtaaminen toiseen suuntaan mainitaan jo aiempien vuo-

---

⁶⁶⁷ HelSpE:n asiak n:o 39/OT/10 f sal 13.4.1953, T-20184/6, KA; UudSIE:n asiak n:o 75/OT/10 f sal 14.4.1953, T-20184/6, KA; UudSIE:n asiak n:o 150/OT 10 o sal 3.6.1953, T-20184/6, KA sekä HelSpE:n asiak n:o 69/Järj/OT 10 f sal 11.6.1953, T-20184/6, KA. Sotilaspiirien henkilöstön peliin sijoitetut toimivat rauhan ajan tehtävissään. Joukko-osastoista peliin sijoitetut hoitivat oman joukkonsa perustamisvastuulla olevan toimeenpanon. Esikuntiin kuuluvat reserviläiset osallistuivat peliin vasta siinä vaiheessa, kun he aikalaskelmien mukaan olisivat oikeastikin tulleet palvelukseen.

⁶⁶⁸ HelSpE:n asiak n:o 69/Järj/OT 10 f sal 11.6.1953, T-20184/6, KA.

⁶⁶⁹ Ibid.

sien todettuna ongelmana – ja mainitaan edelleenkin ratkaisemattomana ja yhtä kaikki pakollisena kohdattavana haasteena liikekannallepanossa. Ratkaisuksi esitettiin suunnitelmien radikaalia muuttamista. Helsingin sotilaspiiri toimisi ainoastaan joukkojen luovuttajana ja kaikki joukot perustettaisiin ”ulkokehällä” läänin muissa sotilaspiireissä. Tällöin tavaravirtoja ei liikkuisi sisäänpäin kohti Helsinkiä. Vain välittömästi Helsingin puolustukseen tarvittavat joukot perustettaisiin Helsingin alueella. Tähän uudistukseen tarvittaisiin erityinen luovutusosasto kaupunkiin sekä joukkojen jako lähi- ja kaukoluovutettaviin joukkoihin. Näin ollen keskustassa olisi toiminut luovutusosasto ja laitamalla perustamiskeskustoja.⁶⁷⁰

Henkilöstön kutsumisen, eli YH-korttien jaon suoritustapa herätti pohdintaa. Ajatuksena oli korttien levittäminen postin ja poliisin voimin, joko toisella tai molemmilla samanaikaisesti. Haasteeksi koettiin käskykortin kirjoittamiseen kuluva aika niiden palvelukseen kutsuttavien osalta, joille käskykorttia ei rauhan aikana vielä ollut tehty. Tähän esitettiin erillistä käskykorttien kirjoitusosastoa, johon voitaisiin koota valtion isommista yrityksistä, kuten Alkosta ja Kansaneläkelaitoksesta, lähinnä naisväkeä toteuttamaan tätä lkp-upseereiden tehtävänkuvaan sisällytettyä, hyvin työlästä ja aikaa vievää vaihtoa. Tällöin lkp-upseereille jäisi aikaa varsinaisen perustamisen valmisteluihin ja järjestelyihin.⁶⁷¹

Materiaalin ja henkilöstön osalta tutkittavana aikakauten käytössä olleen varikkojärjestelmän katsottiin vaarantavan koko perustamisen. Pelin perusteella pidettiin mahdollisena, että varikkojen aiheuttama viivästys olisi sotatoimien kannalta jopa ratkaiseva. Osittaiseen varikkojärjestelmään siirtymistä pidettiin aivan välttämättömänä uudistuksena jo pelkästään turvallisuussyistä. Tosin samalla havaittiin, että materiaalia odottavia joukkoja olisi odotellessa tehokasta käyttää Helsingin puolustusvyöhykkeiden linnoitustöihin.⁶⁷²

Koska kohteiden suojaamis- ja vartiohenkilöstö oli suunnitelmien mukaan sotilaspiirien johdossa, tuli niiden myös johtaa ensin mainittujen käyttöä. Tämän havaittiin aiheuttavan kohtuuttoman ison kuormituksen organisaatiolle, jonka tulisi keskittyä vain liikekannallepanoon. Kuitenkin vartioiden pyörittämiseen kului runsaasti perustamiselle vaadittavia työtunteja. Helsingiläisten esitys olikin, että tämä työ siirrettäisiin t-vaiheessa linnoitusalueen esikunnalle, mikä kuulostaa luontevalta ratkaisulta, koska sen johdossa oli muutoinkin joukkoja. Näin sotilaspiirin esikunta sai yhä enemmän vain perustamisorganisaation luonteen ja väkimääräänsä oikein suhteutettun tehtävän.⁶⁷³

Pelaajat esittivät myös harkittavaksi evakuoinnin keskeyttämistä perustamisen ajaksi, sillä evakuointiprosessi nähtiin vakavana uhkana teiden ruuhkautumisen vuoksi. Samoin koettiin ongelmallisena evakuoinnin johtosuhteet. Pelissä havaittiin, että evakuointia johtavan esikunnan toimivaltuuksien tulisi ulottua huomattavasti yli kaupungin rajojen. Perustamisen aikainen huolto tuli toteuttaa kaupungin elintarvikekeskusten kautta. Pelissä ei havaittu mitään, mikä murentaisi tätä menetelmää. Kuitenkin varasuunnitelmaksi katsottiin kaupungin ravintoloiden hyödyntäminen liike-

⁶⁷⁰ HelSpE:n asiak n:o 69/Järj/OT 10 f sal 11.6.1953, T-20184/6, KA.

⁶⁷¹ Ibid.

⁶⁷² Ibid.

⁶⁷³ Ibid.

kannallepanon aikaisina ruokaloina, kunnes joukot huollettaisiin niiden omin toimenpitein toteuttamalla kenttähuollolla, mihin tuli pyrkiä mahdollisimman pian.⁶⁷⁴

Aluejärjestösotapeli antoi lisää vauhtia etenevälle perustamisvalmiudelle, kuvatuista kehittämiskohteista huolimatta, tai ennemmin niiden seurauksena. Vielä alkusyksystä 1953 laadittiin myös korjausesitykset tuoreeseen perustamistehtävälueeteluun⁶⁷⁵. Vuosi 1953 oli siis todella merkityksellinen: operatiivinen suunnitelma valmistui, ja t-vaiheen sekä liikekannallepanon suunnitelmat selkiintyivät niin monilta osin.

Perustamisvalmiuden arviointi ja testaaminen vuosina 1954–55

Vuoden 1954 kuluessa laadittiin lukuisia uusia suunnitelman osia liikekannallepanon kehittämiseksi sekä myös esityksiä joukkojen käyttöön ja suorituskykyyn liittyen. Tammikuussa 1954 antoi 2. Divisioonaa suunnitteluohjausta liikekannallepanon jatkokehittämiseksi. Ohjauksessa mainittiin myös kehitteillä oleva aluejärjestön varastointi sekä tarkennettiin reservien käyttöä ja sijaintia Uudenmaan alueella. Aseiden liikamäärän kohtaloa pari vuotta selviteltyt toimikunta sai pääosin selville materiaalin kunnan ja määrän, joka vauhditti aluejärjestövarastoinnin kehittämistä. Tämä kehitystyö valmistui tosin vasta vuonna 1955, joten sitä ennen materiaalin saaminen varikoilta joukoille oli ainakin Pääesikunnan mielestä täynnä epävarmuustekijöitä ja mahdollisia aikaviiveitä.⁶⁷⁶

Joukkojen ”harjoitusperustamistehtäviä” tarkennettiin eri syistä, myös erilaisten kuntaliitosten ja siviilihallinnon rajojen muutosten myötä. Näin kävi esimerkiksi talvella 1954, kun Korso oli vuoden alusta liitetty Helsingin maalaiskuntaan, vastoin vuonna 1953 sisäasiainministeriölle laadittua Uudenmaan läänihallituksen esitystä Korsonimisen itsenäisen kunnan perustamisesta.⁶⁷⁷ Kuntaliitosten kuvaaminen voi kuulostaa irralliselta, mutta sotilaspiirien oli asevelvollisten valvonnan takia seurattava myös siviilihallinnollisten rajojen kehitystä. Kun sotien jälkeistä, vuoden 1952 uudistukseen tähtäväää organisaatiomuutosta valmisteltiin, oli Helsingin sotilasläänin esittänyt nimenomaan pitäytymistä läänin rajoissa, jotka noudattelisivat siviilihallinnon rajoja, pois lukien eräät ruotsinkieliset alueet, jotka haluttiin kieliongelmien välttämiseksi yhdistää yhden aluejärjestön alle.

Helsingin sotilaspiirin harjoitustöiden valmiusaste huhtikuun lopulla 1954 sekä niiden sisältöjen tarkastelu luo kattavan kuvan liikekannallepanon suunnitelmavalmiudesta aluejärjestön tasolla, siis siellä, missä ”likainen työ” olisi tehty. Sotilasläänin varsin positiivinen näkemys perustamissuunnitelmien valmiudesta tukee aiemman tutkimuksen arvioita järjestelyiden selkeästä parantumisesta 1950-luvun alun vaikeuksien jälkeen. Esimerkiksi varikoilta vastaanotettavan materiaalin varastointi ja jakaminen oli omatoimisesti hahmoteltu, vaikka siihen ei ollut Pääesikunnan perusteita. Pääesikunnan järjestelyosastolle raportoitiin, että vuoden 1954 kuluessa loppuun suoritettavaksi käsketyt valmistelut vaativat aikaa noin puoli vuotta.⁶⁷⁸

⁶⁷⁴ HelSpE:n asiak n:o 69/Järj/OT 10 f sal 11.6.1953, T-20184/6, KA.

⁶⁷⁵ UudSIE:n asiak ilman n:oa 5.8.1953, T-20184/6, KA.

⁶⁷⁶ 2.DE:n asiak n:o 1/Järj/OT 10 f sal 4.1.1954, T-20184/7, KA; UudSIE:n asiak n:o 4/OT/11 b sal, 9.1.1954, T-20184/7, KA sekä UudSIE:n asiak n:o 5/OT/11 b sal, 9.1.1954, T-20184/7, KA. Aluejärjestön varastoinnin kehitys, ks. Ratinen (2009), s. 74–75.

⁶⁷⁷ UudSIE:n asiak n:o 37/OT/10 f sal, 26.1.1954, T-20184/8, KA sekä Perälä (1965), s. 79–87.

⁶⁷⁸ UudSIE:n asiak n:o 133/OT/10 f sal 28.4.1954, T-20184/8, KA.

Perustamisen suunniteltu eteneminen piirrettiin graafisena taulukkona. Sotilaspiirillä oli käytössään myös perustamisen aika-arvio. Lopullisten suunnitelmien laatimista hidastivat muun muassa perustamistehtäväluettelon päivytykset ja puuttuvat jakovahvuudet, ilmavalvontajoukkojen puuttuvat käsyrungot, puuttuvat paikallishankintaohjeet sekä edelleen voimassa oleva yhteydenottokielto muihin viranomaisiin.⁶⁷⁹

Puolustusministeriö ei myöskään ollut määritellyt hevosottoprosentteja. Huolto- ja kuljetussuunnitelmaa ei siten oltu voitu laatia kuin suunnitteluasteelle, eivätkä varikkojärjestelyt myöskään olleet selvät. Hevosotto oli kuitenkin valmisteltu, vaikkakin se oli hyvin vajaa – lähes 800 hevosta puuttui.⁶⁸⁰ Edellä oleva kuvaus yhtyy ensimmäisessä käsittelyluvussa esitettyyn liikekannallepanon kehityskulkuun. Pääesikunnan laatiman perustamistehtäväluettelon valmistuessa alajohtoportaat eivät olleet vielä keväällä 1954 sellaisessa valmiudessa, että joukot, ottoajoneuvot ja jakomateriaali olisivat takuuvarmasti kohdanneet toisensa perustamispaikalla – ilman improvisointia.

Moottoriajoneuvojen ottotoiminta oli valmisteltu käsyrungoin. Kuitenkin sekä hevosten että moottoriajoneuvojen ottotoiminnan tarkan suunnittelun perusteet puuttuivat. Erityisesti tämä koski muille joukoille mahdollisesti runsaslukuisestikin luovutettavia ajoneuvoja sekä siviilyhteiskunnan muun liikenteen ja väestönsuojelun tarvitsemia ajoneuvomääriä, joita kaikkia olisi tarvittu varmasti vielä enemmän.⁶⁸¹ Reserviläisten kuljetussuunnitelma oli näistä ”kuljettimista” riippuvainen ja siten suunnitelmana vielä keskeneräinen.

Perustamisorganisaation koulutus suunniteltiin toukokuulle 1954. Suorituskäsyrungot olivat valmiit ja talletettu Helsingin sotilaspiirin esikunnan holviin. Käskykorttien kirjoittamissuunnitelma oli valmis ja valmiita kortteja noin 7 000 kappaletta. Käskykorttien levitys oli suunniteltu toteutettavaksi poliisipiirien puitteissa ja tuettavaksi tervaiheen vartio- ja ilmavalvontajoukoilla, mikäli ne perustettaisiin erikseen. Helsingin sotilaspiirillä oli oma käskeyjen levityssuunnitelma.⁶⁸² Kuten luvussa 2 todettiin, Pääesikunta oli arvioinut käskykorttivalmiuden saavutetuksi kansallisesti vuonna 1955, mutta vain t-joukkojen, suoritushenkilöstön ja vartiopataljoonien osalta. Helsingissä asiassa oltiin siis hyvässä vauhdissa jo vuonna 1954.

Henkilöstön riittävyyslaskelmat oli laadittu ja henkilöstö lähes kokonaisuudessaan sijoitettu lukuun ottamatta eräitä yksiköitä, joihin perustaja ei vielä ollut tehnyt varauksia. Sijoitusten tarkennukset ja käsyrunkojen täydennykset luvattiin valmiiksi syyskuun 1954 loppuun mennessä, joskin Helsinkiin suuntautuva suuri muuttoliike aiheutti jatkuvia muutoksia ja työkuormaa. Samoin syyskuulle saataisiin valmiiksi perustamisen aikaisen huollon suunnitelma sekä ampumarvikelaskelmat.⁶⁸³

Liikekannallepanon logistista suoritusta varten oli määriteltävä varikkomateriaalin vastaanottoa, varastointia ja jakoa varten huoltokeskusten sijainti, varastot, suoritushenkilöstön sijoitukset sekä luotu huoltokeskusorganisaatio. Joukkojen materiaalmäärävahvuuksien mukaan oli laskettu niiden tarvitsema sotavarustus ja laadittu sille

⁶⁷⁹ UudSIE:n asiak n:o 133/OT/10 f sal 28.4.1954, T-20184/8, KA.

⁶⁸⁰ Ibid.

⁶⁸¹ Ibid.

⁶⁸² Ibid.

⁶⁸³ Ibid.

jako- ja kuljetussuunnitelmat, pois lukien edellä mainitut ampumatarvikkeet, mitkä ovat tietysti sotaan lähtevälle joukkolle varsin olennaisia.⁶⁸⁴

Paikallishankinnat oli valmisteltu huolellisesti. Hankinnoista oli suunnitelma yksittäisten myymälöiden tarkkuudella. Hankintojen kohteena olevat yritykset oli ”kortitettu” koko sotilaspiirin alueelta. Kortit oli järjestetty hankinta-alueittain ja liikealueittain sisältäen myös suorituskäskyrungot hankinnan toteuttajille. Paikallishankintasuunnitelma oli kuitenkin edelleen keskeneräinen.⁶⁸⁵

Töitä haluttiin kiirehtiä tai sitten niiden etenemisestä riittävällä tavalla oli epäilyksensä, sillä Uudenmaan sotilasläänin komentaja tarkasti yhdessä esikuntapäällikkönsä kanssa sotilaspiirien valmiuden uudestaan heti kesäkuussa. Sotilaspiirien yleissuunnitelmien valmius oli korkea, Etelä-Uudenmaan sotilaspiirissä havaintojen mukaan jopa ”täydellinen”. Myös perustamissuunnitelmat olivat edenneet korkeaan valmiusasteeseen. Sotilaspiirien perustamiskeskuksien määrä ja suoritushenkilöstön riittävyys olivat oikeassa suhteessa⁶⁸⁶.

Kuluneiden kuukausien aikana suunnitelmat olivat siis edenneet. Ongelmia oli kuitenkin edelleen: hevosottojen alhainen prosentti oli edelleen haaste, ja paikallishankintasuunnitelma oli keskeneräinen. Lisäksi ruotsinkieliset aiheuttivat päänvaivaa: Helsingin sotilaspiirillä ei ollut antaa riittävää määrää ruotsia puhuvia ”tietyille alueille”.⁶⁸⁷ Ylipäätään aikakauden asevelvollisten valvonnassa näyttäytyy tarve jakaa suomen- ja ruotsinkieliset valvonnan alaiset erilleen.

Perustamisen esikäsky-yhdistelmän päivitys valmistui elokuussa 1954. Tuossa 18-sivuisessa käskyrungossa oli jätetty tyhjiksi 2. Divisioonan tarvitsemat kohdat, niin harjoitusperustamistehtäviä kuin järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitotehtäviä varten.⁶⁸⁸ Paperi kuvaa myös järjestyksen monimuotoisuutta. Uudenmaan vastualueen joukkojen ja aluejärjestön perustamis- tai luovutusvastuulla olevia joukkoja kuului osin myös 2. Divisioonan alaisuuteen, kun taas Uudenmaan sotilasläänin kuului sisäisen järjestyksen asioissa suoraan puolustusvoimain komentajan johtoon.

Myös perustamispaikkoja tarkennettiin. Pohjois-Uudenmaan sotilaspiirissä perustamispaikat säilyivät entisellään, mutta kahdella muulla niitä päivitettiin kymmenittäin. Muutostarpeet perustuivat saadun perustamistehtäväluettelon muutoksiin ja korjauksiin. Osassa muutoksia joidenkin joukkojen perustamispaikka siirtyi sinne, mistä toisen joukon paikka oli vaihdettu toisaalle.⁶⁸⁹ Tämä kertoo osin myös siitä, että omin toimenpitein laaditut suunnitelmat saattoivat aiheuttaa asioiden uudelleen kirjoittamista, kun varsinaiset Pääesikunnan perusteet lopulta saatiin.

---

⁶⁸⁴ UudSIE:n asiak n:o 133/OT/10 f sal 28.4.1954, T-20184/8, KA.

⁶⁸⁵ Ibid. sekä UudSIE:n asiak n:o 186/OT/10 f sal 21.6.1954, T-20184/8, KA.

⁶⁸⁶ Esimerkiksi HelSp:llä oli 21 perustamiskeskusta, joihin jokaiseen oli sijoitettu henkilöstö.

⁶⁸⁷ UudSIE:n asiak n:o 186/OT/10 f sal 21.6.1954, T-20184/8, KA. Ks. myös UudSIE:n asiak n:o 250/OT/10 a sal 14.10.1954 sekä ”muistio sotilaspiirien päälliköiden neuvottelupäiviltä”, ilman tulonumeroa, T-20184/8, KA.

⁶⁸⁸ UudSIE:n asiak n:o 211/OT/10 d sal 13.8.1954, T-20184/8, KA.

⁶⁸⁹ UudSIE:n asiak n:o 213/OT/10 e sal 18.8.1954, T-20184/8, KA.

Suunnitelmavalmiuden kehittäminen oli suunnittelijoiden mielestä edennyt siis tyydyttävästi, mutta toimeenpanon valmius tuli vielä jotenkin testata. Perustamisen so-
tapeli ja samalla esikäsky-yhdistelmien testi toteutettiin Hyrylän kasarmeilla ja poh-
jois-Uudenmaan sotilaspiirin esikunnassa Keravalla marraskuussa 1954. Kohdejouk-
kona oli Pohjois-Uudenmaan sotilaspiiri, jonka valmius ja osaaminen testattiin yh-
dellä 3. Prikaatin patteriston perustamisella täydennyskokoontamoon laadittuja
esikäsky-yhdistelmiä noudattaen⁶⁹⁰.

Huolimatta tehdystä kehitystyöstä pelissä ei siis vielä uskaltauduttu täyden liikekan-
nallepanon testiin, vaan harjoiteltiin aluejärjestön täydentämistehtävää. Mutta harjoi-
tuksen varjolla haluttiin tarkastella myös muuta perustamisvalmiutta. Toki tsa-
joukon perustamisharjoittelu olisi paljastuessaan ollut myös poliittisesti arkaluontois-
ta. Salaamisen vuoksi harjoituksen peitenimi oli *Alokastarkastus*, jota nimeä tuli käyt-
tää kysyttäessä.

Pelistä haluttiin havaintoja perustamiskeskuksen esikunnasta ja sen alaisista suoritus-
elimistä. Testitilanteesta ei rehellisyyden nimissä varoitettu sotilaspiiriä etukäteen.
Reserviläisiä ei käsketty kertausharjoitukseen, vaan henkilöstö pelattiin käskykortein.
Sen sijaan pelin elävöittämiseksi paikalle tuotiin sekä hevosia että ajoneuvoja sekä
muuta Hyrylän perustamispaikalle kuuluvaa kalustoa, pelin erotuomarin kuvaamien
jatkotilanteiden höystämänä. Muut viranomaiset kuvattiin pelaajalla, joka päivysti
erillistä ”*viranomaispubelintä*”. Erilaiset pelikuvaukset päättyivät kunkin johtajan tai
aselajipäällikön tilanneselostuksiin. Jälleen kerran peli päätettiin tilanteen arvoste-
luun, eli kritiikkiin.⁶⁹¹

Aikakauden palautetilaisuuksissa ei liiaksi herkuteltu positiivisella palautteella, mutta
peleissä oli tutkimuksellinen ote: erotuomareille jaettiin tutkimuskaavakkeet, joihin
havaintoja täydennettiin etukäteen laaditun kysymyspatterin avulla. Peliä seurasi pe-
rästi 16 edustajaa Pääesikunnan eri osastoilta, joka kuvastaa tämän testin merkitystä
myös ylemmälle johtoportaalle, annettujen perusteiden toimivuudesta ja mahdoli-
sesta jatkokehittämisestä puhumattakaan. Pelin jälkeen Pääesikunta lähestyi Uuden-
maan sotilasläänin muutamalla tutkimuskysymyksellä koskien perustamisen nopeutta
sekä järjestelyjen toteuttamiskelpoisuutta, joihin piti pelin perusteella kyetä vastaa-
maan.⁶⁹²

Aluejärjestön oma arvio täydentämisvalmiudesta oli varovaisen positiivinen. Pää-
esikunnan vaatimuksena oli ollut testata, todentaa ja kouluttaa aluesotapelillä määrät-
tyjä osa-alueita, joihin kaikkiin ei oltu aiemmin kyetty. Kuitenkin peli tarjosi monia
ratkaisuja, etenkin perustamisvalmiuden ja kokonaisuuden arviointiin.⁶⁹³

Pääesikunnan aiemmin johtama perustamispeli, nimeltään *Harjoittelu 53–54*, oli jo
paljastanut muita ongelmia. Varastoinnin ongelma oli materiaalin liika keskittäminen.

---

⁶⁹⁰ UudSIE:n asiak n:o 272/OT/10 f sal/liite 7, 10.11.1954, T-20184/8, KA.

⁶⁹¹ UudSIE:n asiak n:o 263/OT/10 f sal 28.10.1954, T-20184/8, KA; UudSIE:n asiak n:o 272/OT/10 f
sal/liite 7, 10.11.1954, T-20184/8, KA sekä ”sppääll neuvottelupäivät”, muistio ilman tulonumeroa, T-
20184/8, KA.

⁶⁹² PE:n asiak n:o 411/lkp-tsto/OT 10 f sal 13.11.1954, T-20184/8, KA sekä PE:n asiak n:o
93/Htsto/OT/10 f sal 31.8.1954, T-20184/8, KA.

⁶⁹³ UudSIE:n asiak n:o 197/OT/10f sal 3.12.1954, T-20184/8, KA sekä PUudSpE:n asiak n:o
128/Järitsto/OT/10f sal 25.11.1954, T-20184/8, KA.

Riskit materiaalin menettämiseen olivat moninkertaiset, esimerkiksi pommituksessa tuhoutuvan kalustomäärän sekä kuljetusongelmien vuoksi. Rannikkotyökistön aseita oli myös varastoissa edelleen. Sotilaspiirien aluevarastointi nousi tässä kohtaa jälleen esiin ratkaisuna perustamisiongelmaan.⁶⁹⁴ Suoritusorganisaatio haluttiin myös piirtää johtosuuhdekaaviona. Samalla esitettiin tarve kuvata ottoelimien ja muiden perustamisen suorituspaikkojen sijainnit karttakuvina. Ilmeisesti näin ei siis aiemmin oltu toimittu. Erityistä huolta herätti suorituskäskyjen ylläpito rauhan aikana, sillä niiden viikkokausia kesätävä laatiminen perustamisen aikana olisi käytännössä vesittänyt liikekannallepanon.⁶⁹⁵

Kenraalimajuri Niilo Sarion arviot Hyrylässä pidetystä testistä ja sen osoittamasta suunnitelmaavalmiudesta olivat kuitenkin rohkaisevia: perustamissuunnitelmat olivat kokonaisuutena jo toteuttamiskelpoisia. Myös arvio perustamisnopeudesta laadittiin. Laskelmien mukaan täydennyskokoontalon henkilöstö ja sen liikuntavälineet olisivat olleet perustettuina 2,5 vuorokaudessa, hevosotot toteutettuna neljässä vuorokaudessa sekä moottoriajoneuvojen otto viimeistään viidessä vuorokaudessa. Onnistumisen edellykset asettivat ottotoiminnan esivalmisteluille erityisvaatimuksia.⁶⁹⁶

Johtoportaiden suorituskäskyjä täydennettiin määräaikojen ja alaorganisaatioiden selventämiseksi uudella grafiikalla. Kehitettävää löytyi myös paikallishankintojen johtosuhteista, hankintaelimen suorituskäskystä ja niiden hankintaluetteloista sekä ra-joukon perustamisvastuista.⁶⁹⁷ Tuleville harjoituksille esitettiin aiheeksi yhteistoimintaa siviiliviranomaisten kanssa. Tämä oli erityisen merkityksellistä Uudenmaan aluejärjestölle.

Vuonna 1955 ylemmän johtoportaan suunnitteluperusteet tarkentuivat jälleen, juuri kun aluejärjestön perustamissuunnitelmat oli vihdoinkin saatu valmiiksi. Ennakkovarointus saatiin sotilaspiirien päälliköiden neuvottelutilaisuudessa, jossa ilmoitettiin eräiden käskyn osien muuttamisesta.⁶⁹⁸ Jälkikäteen arvioiden keväällä 1955 elettiin lyhyttä välivaihetta: siinä vuosina 1951–53 rakennetut ja vuonna 1954 päivitetty pääkaupunkiseudun puolustamiseksi laaditut suunnitelmat jätettiin vähemmälle ja suunnitteluresurssia kohdennettiin liikekannallepanon kehittämiseen. Vuosi 1955 jakautui suunnittelun näkökulmasta karkeasti kahteen teemaan: toimintavalmiusharjoitukseen sekä operatiivisten suunnitelmien uudelleen tarkastamiseen.

Vuotta 1955 kuvaa vilkastunut liikekannallepanon valmistelujen harjoitus- ja testaus-toiminta. Alkupalvasta käynnistettiin uudelleen perustamistehtävälueeteloon liittyvä harjoitussijoittelu. Samalla tarjottiin mahdollisuus etsiä sopivampia sijoituspaikkoja ja työskentelytiloja sotilaspiirien esikunnille. Majuri Väinö Salmela laati Helsingin sotilaspiirin esikunnassa sittemmin laajemmalle kuulijakunnalle esitellyn, laajan alustuksen otsikolla *Suorituskäskyt, niiden kokoonpano, ylläpito ja täyttäminen*. Keskeisin sanoma suorituskäskyjen uusimiseksi oli, että ”mitä täydellisemmät suorituskäskyt ovat, sitä paremmin liikekannallepano onnistuu”. Myös Pääesikunnassa työn alla oleva uusi liikekan-

⁶⁹⁴ 2.DE:n asiak n:o 2/Optsto/OT/H 8.1.1954, T-26862/24, KA.

⁶⁹⁵ HelSpE:n asiak n:o 59/Järjsto/OT/10 f sal 24.2.1955, T-20184/9, KA.

⁶⁹⁶ UudSIE:n asiak n:o 197/OT/10f sal 3.12.1954, T-20184/8, KA sekä PUudSpE:n asiak n:o 128/Järjsto/OT/10f sal 25.11.1954, T-20184/8, KA.

⁶⁹⁷ Ibid.

⁶⁹⁸ UudSIE:n asiak ilman numeroa, 15.1.1955, T-20184/11, KA.

nallepano-opas toi muutospaineita.⁶⁹⁹ Suorituskäskyt päivitettiin yksityiskohtaisesti tuonnempana.

Tuleva kenraalimajuri Salmela palveli Sotakorkeakoulun jälkeen majurina Puolustusvoimain pääesikunnan järjestelyosastolla kahden vuoden ajan, ennen kuin hänestä tuli Helsingin sotilaspöörin järjestelytoimiston päällikkö useaksi vuodeksi. Hänellä oli myös taustaa Kajaanin sotilaspöörin esikunnasta, joten voidaan luonnehtia hänen olleen todennäköisesti järjestelyalan rautainen ammattilainen muistiota laatiessaan, sillä kaikki hänen Sotakorkeakoulun jälkeiset palvelustehtävänsä olivat vuosina 1951–57 järjestelyasioihin liittyviä.⁷⁰⁰

Salmela esitti vahvan epäilyksen voimassa olevien määräysten toteuttamiskelpoisuudesta ja esitti sotilaspöörin perustamisen aikaiseen johtamistoimintaan muutoksia. Sotilaspöörin esikunnan roolin tuli ihannetilanteessa olla lähinnä valvontaan keskittyvä, vailla johtovastuuta. Suorituskäskyjen ja toimintaohjeiden välisessä suhteessa erotuksena oli, että st-johtajille jaettiin käskyrungot ja ”yleisjohtajille”, joiden alaisuudessa oli erilaisiin perustamistoimiin liittyviä työntekijöitä, annettiin toimintaohjeita.⁷⁰¹ Salmela aprikoi, tulisiko käskyt tehdä kahtena vai kolmena kappaleena päätyen kahteen. Aikana ennen tietokoneita, tulostimia tai kopiokoneita tällainen säännöllisesti päivitettävä suorituskäskylästä monistamisineen aiheutti huomattavan työmäärän. Itse alustuksen tärkeyttä korostanee tästä näkökulmasta se yksityiskohta, että Salmelan muistio päätettiin kirjoituttaa kolmena kappaleena.

Syksyn 1955 päätapahtuma oli aluejärjestön testiharjoitus, jossa päätarkastuskohde oli Etelä-Uudenmaan sotilaspöörin esikunta. Tavoite oli saada liikekannallepanon grafiikka tarkennettua. Erityisesti haluttiin tutkia toimenpideluetteloita, johtamisen onnistumista sekä suoritushenkilöstön perehtymistä tehtäviinsä. Harjoituksen lähtökohdaksi oli, että aluejärjestöllä on kolmen päivän valmistelu-aika. Oletuksena oli myös, että Pääesikunta jakaa materiaalin varikoilta vuorokautta ennen aloitushetkeä. Tämä taas osoittaa, että Pääesikunnalla ja aluejärjestöllä oli yhteinen käsitys siitä, että sotilaspöörin kenttävarastoille oli nyt suunniteltu ainakin massakuljetukset, joskaan ei vielä toivotunlaisissa materiaalierissä.⁷⁰² Harjoitus antoi myös entistä paremmat havainnot perustamisesta. Vuosi 1955 ei kuitenkaan ehtinyt kulua loppuun, kun näköpöörin ilmaantui Porkkalan palautuminen. Puolustus suunnittelun perusteita alettiin tämän jälkeen muuttaa perinpohjaisesti niin operatiivisen suunnittelun kuin liikekannallepanon osalta, jonka vuoksi siirrymme uuteen käsittelylukuun.

---

⁶⁹⁹ HelSpE:n asiak n:o 59/Järjstto/OT/10 f sal 24.2.1955, T-20184/9, KA sekä muistion käsikirjatut reuna-huomatukset.

⁷⁰⁰ *Kadettiupseerit 1920–2000* (2000), s. 664.

⁷⁰¹ HelSpE:n asiak n:o 59/Järjstto/OT/10 f sal 24.2.1955, T-20184/9, KA.

⁷⁰² UudSIE:n asiak n:o 62/OT/10 b sal 19.2.1955, T-20184/9, KA; UudSIE:n asiak n:o 299/Järjstto/10 f sal 5.9.1955, T-20184/9, KA sekä UudSIE:n asiak n:o 233/OT/10 f sal 27.10.1955, T-20184/9, KA. Ks. myös Ratinen (2009), s. 75.

PORKKALA PALAUTUU – PÄÄKAUPUNKISEUDUN PUOLUSTAMISEKSI LAADITUT SUUNNITELMAT UU- DELLA SUUNNITTELUKIERROKSELLA VUODEN 1956 JÄLKEEN

Maailmapoliittinen tilanne ei 1950-luvun puolivälissä osoittanut merkittäviä lientymisen merkkejä. Kahden suurvallan keskinäisen atomiaseiden varustelukilpailun ja etupiirien rakentamisen ohella aseistettiin ja varusteltiin kilvan muun muassa Saksaa. Koettiin myös erilaisia, osin Euroopan maita koskettaneita sotia ja kriisejä esimerkiksi Koreassa, Vietnamissa, Algeriassa ja Suezilla.

Vuosi 1956 oli monella tapaa merkityksellinen Suomelle sekä kansainvälisen turvallisuuspoliittisen aseman että puolustusjärjestelyjen näkökulmasta. Suomi oli valittu Pohjoismaiden neuvoston ja YK:n jäseneksi juuri vuoden 1955 lopulla. Porkkalan palautuksesta sovittiin samana syksynä, joka toteuduttuaan tammikuussa 1956 antoi lisää liikkumavaraa ”kahden suuren” välissä pyristelevän maan puolueettomuuspyrkimyksille. Suomen uskottavuus kansainvälisen yhteisön silmissä, puolueettomana ja oman alueensa puolustuksen itse hoitavana maana, nousi Porkkalan palautuksen jälkeen välittömästi. CIA:n raportin mukaan jopa Neuvostoliitto oli ensimmäistä kertaa käyttänyt virallisesti Suomesta termiä ”neutral”. Helsingin kupeesta poistunut neuvostojoukkojen laivastotukikohta jätti samalla aukon rannikon puolustukseen, joka käynnisti uudelleen ylimmän johdon operatiivisen suunnittelun. Suomessa ajateltiin Porkkalan olevan yhä edelleen sotilaallisesti merkittävä alue, jonka jättämä tyhjiö tulisi ehdottomasti paikata.⁷⁰³

Systä Porkkalan palautukselle on esitetty erilaisia arvioita. Vuonna 1955 Neuvostoliiton presidentti Nikita Hruštšov arvioi, että Porkkalaa ei enää tarvita, koska Helsingin tuhoamistehtävän voisi toteuttaa itärajaltakin käsin, pommein ja ohjuksin. Yhdysvalloissa Porkkalan tukikohdan palautuksen syitä käsiteltiin osana laajaa Suomea koskevaa raporttia vuodelta 1972. Presidentti Hruštševin arvioitiin osoittaneen uutta, Stalinin aikakauden jälkeistä itä-länsi-politiikkaansa. Samalla Neuvostoliiton katsottiin tavoitelleen tilannetta, jossa vastapuolikin, siis Yhdysvallat, luopuisi kaikista oman alueen ulkopuolisista tukikohdista. Porkkalan palautuksen arvioitiin myös liittyneen Suomelle tarjottuun ”porkkanaan”, vastineeseen YYA-sopimuksen uusimisesta Paasikiven vielä ollessa vallassa. Penttilä kuvaa palautusta myös osaksi Neuvostoliiton muuttunutta ulko- ja puolustuspolitiikka.⁷⁰⁴

⁷⁰³ Säämänen (2017), s. 309; MeriVE:n asiak n:o 227/Kntotsto/11 sal ”kirje yleisesikunnan päällikölle” 3.10.1955, T-26965/24, KA; CIA intelligence report, asiak n:o 0059/72, ”*Finlandization*” in action: *Helsinki’s experience with Moscow*, raportti elokuulta 1972.

[<https://www.cia.gov/library/readingroom/search/site/Finland>], katsottu 3.4.2020 sekä Tynkkynen, Vesa. Sata vuotta uhkalähtöistä puolustus suunnittelua. *Kylkiranta* 2/2018, s. 19.

⁷⁰⁴ Leskinen & Silvast (2001), s. 46–47; CIA intelligence report, asiak n:o 0059/72, ”*Finlandization*” in action: *Helsinki’s experience with Moscow*, elokuu 1972 sekä Penttilä, Risto E. J.: *Puolustuslinjat. Puolustuspolitiikka Suomen kansainvälisen aseman vakaannuttamisessa 1944–67*. Otava, Keuruu 1988, s. 82.

Unkarissa koettiin syksyllä 1956 kansannousu, jonka Neuvostoliitto päättäväisesti nujersi. Tilannetta seurattiin Suomessa tarkoin muun Euroopan tapaan, poliittisen näkökulman lisäksi myös sotilastiedustelun silmin. Myös länsivalloissa arvioitiin ja seurattiin Suomen reagointia yhden ”vasallivaltion” nujertamiseen. Suomen kuvailtiin tasapainoilleen tuolloin vaikeassa asemassa pyrkien lähentymään länttä ilman, että se aiheuttaisi provokaatiota Neuvostoliiton taholle.⁷⁰⁵

Neuvostoliiton aggressiivinen reagointi Unkarin kansannousuun osoitti, että se saattoi tarvittaessa käyttää sotilaallista voimaa oman puskurinsa ylläpitämiseksi. Suomen sotilasjohdon mukaan tuli varautua siihen, että suurvaltojen välisessä konfliktissa Neuvostoliitto saattaisi haluta liittää Suomen omaan puolustusvyöhykkeeseensä.⁷⁰⁶

5.1 Uudet suunnitteluperusteet – myös uhkamalli muutoksessa

Edellä kuvatuista tapahtumista muun muassa Suezin kriisi ja Unkarin kansannousu tarkensivat suomalaisia arvioita sodan luonteesta. Näin kävi myös Helsingin näkökulmasta merkityksellisten, yllätykseen pyrkivien maahanlasku- ja maihinnousuoperaatioiden mahdollisuuksien kanssa. Uusissa kriiseissä ei perinteisiä sodanjulistuksia tehty, eikä kuukausien mittaisia valmistautumisaikojakaan voitu hyödyntää. Sodan kuvan muutos pakotti kehittämään nopeampaa liikekannallepanojärjestelmää. Tämä näkyi myös vuonna 1956 annetussa operaatiokäskyssä numero 10.⁷⁰⁷

Yllättävästi eskaloituvassa kriisissä vain Neuvostoliitolla oli nopeasti käytettävissä joukkoja Suomea vastaan.⁷⁰⁸ Suomalaisten puolustus suunnitelmien uhkakuvaksi kehittyi käsite *kaappaushyökkäys*, josta virallisesti puhuttiin tosin vasta 1960-luvun lopulla. Prahan kaappaushyökkäys vuonna 1968, ja seuraavana vuonna Pääesikunnan ulostulo *Ruotuväessä*⁷⁰⁹ osoittivat viimeistään suurellekin yleisölle mistä oli kyse, kun hyökkäys kohdennetaan suoraan päätöksenteon ytimeen, ilman ennakkovaroitusta.

Uhkakuvan hivenen avoimempi käsittely ja uusi operatiivinen suunnittelukierros eivät kuitenkaan poistaneet dualismia puolustus suunnitelmasta. Suunnitelmat laadittiin edelleen periaatteella ”*uhkana länsi – faktana itä*”. Kuitenkin upseerien esittämät arviot Neuvostoliitosta alkoivat mennä yhä enemmän virallisen linjan sivuun. Aiemman tutkimuksen mukaan Suomen operatiivisissa suunnitelmissa oli, etenkin *Valpurissa*, näkyvissä varotoimia Neuvostoliiton varalle.⁷¹⁰ Operatiivisia suunnitelmia

---

⁷⁰⁵ Documents on relations between Britain and Finland: 1939–1956: *Documents relating to British perceptions of Finland during the 'Cold War', 1944–1956*. Despatch from HM Ambassador Mr. M. Creswell to Mr. Lloyd (British Foreign Secretary), December 1956. 223/2223, 5.12.1956. Positiivisen maininnan sai Suomen YK-operaatioon Suezille lähettämä yksikkö, joka oli brittien näkemyksen mukaan omiaan nostamaan Suomen osakkeita kansainvälisen yhteisön silmissä.

⁷⁰⁶ Ks. Riikonen, Petteri: Unkarin kansannousu 1956 tukahdutettiin väkivaltaisesti. *Ylen elävän arkiston* artikkeli. [https://yle.fi/aihe/artikkeli/2016/10/21/unkarin-kansannousu-1956-tukahdutettiin-vakivaltaisesti], katsottu 1.8.2019. Unkarin kansannousun vaikutuksista puolustuspolitiikkaan, ks. Säämänen (2017), s. 201 sekä Tynkkynen & Jouko (2007), s. 82.

⁷⁰⁷ Säämänen (2017), s. 310–311, 317 sekä PE:n asiak n:o 10/Op.tsto/OT/11 b sal 11.2.1956, T-26862/4, KA.

⁷⁰⁸ Tynkkynen (2018), s. 20.

⁷⁰⁹ Ks. Palokangas, Marko ja Petteri Jouko: Kenraalimajuri Juhani Ruudun haastattelu, *Kylkiranta 3/2006*, s. 9–10.

⁷¹⁰ Tynkkynen (2018), s. 20; Säämänen (2017), s. 310 sekä Jouko (2005), s. 68.

laadittiin siis yhä enemmän neuvostouhkaa vastaan, kuitenkin YYA-esittelykel-
poisella materiaalilla.

Aiempi arvio Naton mahdollisesta hyökkäyksestä koettiin epätodennäköisenä ja sii-
hen suhtauduttiin yhä skeptisemmin. Neuvostoliiton uhkaa ei myöskään varsinaisesti
nostettu esiin, joskin se mainittiin eräänä mahdollisena skenaariona lännen ja idän
väliensuhteissa: Neuvostoliitolla katsottiin olevan edellytykset käynnistää hyök-
käys Suomen kautta Norjaan. Käynnistyneellä uudella suunnittelukierroksella uhan-
alaisimmat suunnat eivät juuri muuttuneet, sillä edelleen uhka-arvioiden mukaan
hyökkäys Suomeen suuntautuisi Lapin alueelta, lounaisrannikon suunnasta tai Poh-
janlahden kapeimmalta kohdalla. Suunnittelussa tarkasteltiin myös mahdollisten
joukkotuhoaseiden käytön vaikutuksia. Pohjoisen Suomen alueen turvaamisen lisäksi
tärkeitä olivat Ahvenanmaa, meriliikenteen suojaaminen sekä eteläinen rannikko-
vyöhyke, sisältäen siis Uudenmaan vastualueen. Todennäköisimpänä mairinnousu-
alueena pidettiin Hangon aluetta, Porkkalan itäpuolista aluetta taas epätodennäköi-
sempänä.⁷¹¹

Yksi 1960-luvun lopulla käyttöön otetun alueellisen maanpuolustusjärjestelmän kes-
keisimmistä suunnittelijoista, sittemmin kenraalimajuriksi ylennyt Juhani Ruutu
muisteli *Kylkironnan* haastattelussa operatiivisen suunnitelman valmistelua. Pää-
esikunnassa oli YYA-sopimuksen sotilaallisia kohtia tarkasteltaessa todettu konsul-
taation uhka Neuvostoliiton kanssa yhteisistä sotilaallisista toimista. Operatiivinen
suunnitelma oli laadittu nimenomaan konsultaatioissa Neuvostoliitolle esiteltäväksi
”*paperitiikeriksi*”.⁷¹² Kriitikistä huolimatta uhkakuva lähti muotoutumaan kohti yllä-
tys- tai kaappaushyökkäystä, kummalla nimellä sitä halutaankaan kutsua.⁷¹³

Suunnitelmien päivityksissä uhkakuva alkoi siis yhä enemmän muuttua yllätyshyök-
käykseksi. Samoin alkoi Neuvostoliiton potentiaali sen toteuttamiseksi tulla selvem-
min esiin, joskin edelleen edellä kuvatuin tavoin varovaisin sanankääntein – ja mah-
dollinen lännen invaasio muistaen. Neuvostoliiton Suomen lähialueille sijoitetuista
10:stä maavoimien divisioonasta kaksi oli maahanlaskudivisioonaa. Itämeren laivas-
ton voimakkuus ja ylivoima ja sitä myöten selkeä kyky mairinnousujen tekemiseen
eteläiselle rannikolle tulivat myös selkeästi esiin. Tämä aiheutti paineita puolustus-
voimien valmiudelle. Pääesikunnan vuonna 1960 laatimassa arviossa esitettiin, että
suursodan syttyessä yllätyshyökkäys Suomeen toteutettaisiin mairinnousu- ja maa-
hanlaskujoukoin sekä nopeilla moottoroiduilla joukoilla. Kaappaushyökkäyksen tor-
junta edellytti valmiuden kehittämistä.⁷¹⁴

Eteläisen rannikon kansallinen merkitys nousi entisestään uhkakuvan muutoksessa,
jo ennen Prahan vuoden 1968 tapahtumia tai eversti Leevi Välimaan vuoden 1966
muistiota, jossa pääkaupunkiseudun merkitys korostui. Esimerkiksi Sotakorkeakou-

⁷¹¹ PE:n asiak n:o 180/Optsto/OT/11 b sal 17.12.1957, liite 1, T-26862/5, KA.

⁷¹² Palokangas, Marko & Petteri Jouko: Alueellisen puolustuksen arkkitehtuuria. Kenraalimajuri Juhani Ruu-
dun haastattelu. *Kylkironnan* 3/2006, s. 9.

⁷¹³ Tynkkynen (2018), s. 20. *Kaappaushyökkäyksestä* luovuttiinkin sittemmin sen selvästä neuvostoviittauksesta
johtuen ja päädyttiin käyttämään vain neutraalimpaa termiä *yllätyshyökkäys*.

⁷¹⁴ Tynkkynen & Jouko (2007), s. 83–84 sekä Jouko, Petteri: Periaatteista toteutukseen: Alueellisen puolustus-
järjestelmän kehittäminen. *Kylkironnan* 3/2006, s. 6 sekä Palokangas & Jouko (2006), s. 10. Ruutu muisteli *Kylki-
raudassa*: ”Suurvallan ilmailuvoima mahdollisti hyökkäyksen Suomessa yhdenaikaisesti kaikkiin tärkeimpiin kohteisiin,
olivatpa sitten kysymyksessä viesti- tai kuljetusyhteydet, valtionhallinto tai puolustusvoimat. Kaikki arat kohdat olivat alttiina
samanaikaiselle yllätykselle – kaappaushyökkäykselle.” Ks. myös Palokangas (2014), s. 356.

lun sotapelissä jo vuonna 1956 pelattiin skenaario B:n kaltaista tilannetta, jossa eteläiseen Suomeen tehtiin suurmaihinnousu ydinaseiden tukemana⁷¹⁵.

Myös Sotakorkeakoulun oppilasupseereille annettiin aiheeseen liittyviä diplomityön aiheita. Maihinnousu Uudenmaan vastuualueelle esiintyi useasti 1960-luvun lopun diplomitöissä. Aarno Hukarin tutkimuksessa vuodelta 1963 käsiteltiin maihinnousutaktiikan käyttömahdollisuuksia yhdistetyssä operaatiossa. Työ on erityisen mielenkiintoinen, sillä Hukari kuvaa maihinnousun toteuttamista suoraan mantereelta mantereelle. Lisäksi käsitellään ”*meikäläisiä olosuhteita*” rannikolla sekä yhdysvaltalaisen ja neuvostoliittolaisen maihinnoususotatoimen toteutuksen yleisperiaatteet.⁷¹⁶

Suora johtopäätös on, että asiaa voidaan tarkastella maihinnousuna Virosta Suomen rannikolle, vaikka työssä käytetäänkin esimerkkijoukkona Yhdysvaltoja. Työn arvos- telussa huomautetaan, että ansiokkaasta analyysistä olisi tullut vielä parempi, jos Hukari olisi piirtänyt ehdotuksen puolustuslinjan kulusta rakennettua maihinnousu- kenaariota vastaavaksi. Hukari esitti myös varsin aiheellisen epäilyn, että voiko Itä- meren ahtaissa vesiolosuhteissa todella rakentaa valtauksen tarvittavan, noin divisi- oonan kokoisen voiman niin salassa, että hyökkäys todella tulisi yllätyksenä? Kysy- mys on erittäin aiheellinen, mutta Helsingin vastapäisen rannan läheisyyteen yhtäkkiä alkava joukkojen kokoaminen ei silti olisi antanut järin pitkää ennakkovaroitusta, kenties muutaman vuorokauden, mikäli joukkojen ja alusten kokoaminen saataisiin selville.

Vuonna 1965 Eero Lohi laati tutkimuksensa reservien käytöstä rannikopuolustuk- sessa. Lohen kiittäen hyväksytty työ maalaili rannikollemme yhdistelmäoperaation, jossa käytettäisiin sekä maahanlaskujoukkoja että maihinnousua. Peruskysymykseksi operaatiotaidon ja taktiikan näkökulmasta muodostui periaate, joka nousi esiin hel- sinkiläisten suunnittelussa jo vuonna 1949: riittääkö rantatorjuntaan vahva puolus- tuslinja, vai tulisiko ratkaisua hakea varaamalla voimakas reservi.⁷¹⁷

Vuoden 1969 tutkimuksessaan Antero Karvinen kirjoittaa avoimesti kaappaushyök- käyksestä Helsingin tai eteläisen Suomen rannikolle, johon liittyisi mahdollisesti maahyökkäys rannan suuntaisesti. Samaten työssä ruoditaan jälleen suoraan vasta- rannalta Baltiasta alkavaa maihinnousua, joka voitaisiin tehdä ”*yhden pimeään aika- na*”.⁷¹⁸

Maahanlaskut olivat edelleen keskeinen osa maihinnousua ja sen edellytysten luomis- ta. Kauko Laamanen esitti diplomityössään länsimaisten lähteiden avulla uuden, toimintatavan mukaisen jaottelun, jossa maahanlaskut olivat strateginen maahanlas-

⁷¹⁵ ”Katsaus nykyiseen operatiiviseen puolustusvalmiuteemme ja eräitä johtopäätöksiä”, eversti Leevi Väli- maan muistio ilman tulonumeroa, 5.10.1966. T-26965/62, KA sekä Tynkkynen & Jouko (2007), s. 88–89.

⁷¹⁶ Hukari, Aarno: *Nykyaikaisen maibinnousutaktiikan ja -välineistön käyttömahdollisuudet sillanpään valtaamiseksi (yhdistetyssä operaatiossa) rannikoillamme*. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 815, 1963.

⁷¹⁷ Lohi, Eero: *Reservin varaaminen ja käyttöperiaatteet prikaatin ja armeijakunnan puolustuksessa rannikolla*. Sotakor- keakoulun diplomityö n:o 847, 1965, s. 3, 5. Työssä todetaan, että ”*mikäli Viron rannikko ei ole hyökkääjän hal- lussa, ei maibinnousu Suomeen ole mahdollinen*”. Lohi palveli myös Porkkalan rajavartiostossa 1951–54. Ks. *Kadet- tiupseerit 1920–2000* (2000), s. 420.

⁷¹⁸ Karvinen, Antero: *Armeijakunnan puolustus yllättäen alkaneessa kriisitilanteessa Suomenlahden rannikolla ja mahdol- lisuudet vastata merellisistä tehtävistä*. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 989, 1969. Karvinen yleni aikanaan ken- raalimajuriksi. Hän palveli heti SKK:n jälkeen hetken Etelä-Suomen sotilasläänin operatiivisessa toimistossa. Ks. *Kadettiupseerit 1920–2000* (2000), s. 252.

ku (*deep penetration*), taktillinen maahanlasku (*quick link-up*), erikoisoperaatiot (*raid*) sekä käyttö kriisitilanteessa (*last ditch*)⁷¹⁹. Tällainen jaottelu ei kuitenkaan näytä päätyneen käytettäväksi operatiivisessa suunnittelussa.

Yleismaailmallinen maahanlaskun ja maihinnousun säilyminen yhtenä keskeisenä elementtinä kuitenkin kyseenalaistui osin jo 1950-luvun alussa. Esimerkiksi Yhdysvalloissa esitettiin jo vuoden 1952 *Snowfall*-harjoituksen jälkeen, että suuret maahanlaskut ovat atomiaseen kehityksen vuoksi vanhanaikaisia, eikä niitä voisi käyttää kuin jo lähes lyötyä vihollista vastaan. Tämä oli toki suurvallan asevoimien näkökulmasta oikein. Mutta kuten vuoden 1961 aikalaiskirjoittelussa todetaan, muodostivat maahanlaskujoukot jo pelkällä olemassaolollaan sellaisen uhkan, joka pakotti puolustus suunnitelmassa pohtimaan selustan torjuntavalmiutta sekä varaamaan sinne myös joukkoja. Aikalaiskirjoittaja esittää suomalaisesta näkökulmasta, että suurten maahanlaskujen torjunta tulisikin säilyttää ylimmän johdon reserville, eli Panssariprikaatille. Myöhemminkään 1960-luvulla ei Hangon, Porkkalan ja Helsingin alueiden strategista merkitystä vähätelty, päinvastoin.⁷²⁰

Alajohtoportaille ei jaettu uudella kierroksella uhka-arvioita, joskin niiden itsensä antamat arviot otettiin ylätasolla huomioon. Uudenmaan alueen puolustuksen suunnittelun näkökulmasta tällä ei kuitenkaan ollut suurta merkitystä, sillä maahanlaskuihin ja maihinnousuihin oli varauduttu jo jatkosodasta alkaen. Asian ”virallistaminen” ainoastaan konkretisoi muille sen, mitä Uudellamaalla oli tiedostettu jo pitkään: taistelua Helsingistä kuvasti *taistelu aikaa vastaan*. Helsingin puolustusta suunnitelleiden näkökulmasta uhka oli samantyyppinen, oli hyökkääjä sitten kuka tahansa. Toki kaluston ja aseiden välillä olisi ollut eroja. Maahanlaskun tai maihinnousun toteuttaminen Helsingin valtaamiseksi olisi alkanut arvioiden mukaan joka tapauksessa samoihin keskeisiin maastonkohtiin, kuten lentokentille ja niiden läheisyyteen.

Aikaa vastaan kamppailun olisi luullut korostuvan joukkojen käytön suunnittelussa. Esimerkiksi ryhmittymään ehtineen maahanlaskujoukon lyöminen hyökkäämällä olisi ollut paljon hankalampaa, kuin sen torjuminen valmiista puolustusryhmyksestä heti maahanlaskun tapahduttua. Näyttäisikin siltä, että toisella suunnittelukierroksella edellinen, vuoden 1953 aikana laadittu suunnitelma puolustuslinjoineen oli maastollisista näkökohdista yhä pätevä, mutta joukkojen puolustuslinjoille saaminen ennen hyökkääjää muodostui kehittämisen painopisteeksi, tai sitten suunnitelmissa oli eniten parannettavaa juuri perustamisen osalta. Toisin sanoen, joukkojen toimintavalmiuskoulutus, perustamisjärjestelyt sekä aluejärjestön valmius perustamisen toimeenpanossa nousivat operatiivisen suunnittelun keskiöön.

Kun tarkastellaan laadittuja lähtökohtatilanteita Uudenmaan sotilasläänin vuosien 1955–1962 toimintavalmiuskoulutuksen käskyissä, ei niissä näy yllätyslementtiä. Tilanteen kuvaukset rakentuvat pääosin aina skenaarioon, jossa kahden suurvallan konflikti on jo jonkin aikaa ollut kiristymässä ja viitteitä alkavasta uhkasta on saatu eri tavoin. Joissain skenaarioissa suurvallat käyttävät Suomen ilmatilaa ennen sotaa. Merkille pantavaa on, että useimmissa kuvataan yleislakon tai bensiiinisodan kaltai-

⁷¹⁹ Laamanen, Kauko: *Panssariprikaatin toiminta maahanlaskun torjuntatehtävissä*. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 765, 1961. Laamasen käyttämä lähde on *The Journal of the Royal United Service Institution*. Vaikka materiaali oli Laamasen mukaan jo käyttöarvoltaan vanha, oli maahanlaskujen käytötapa edelleen validi.

⁷²⁰ Laamanen (1961) sekä Hyvärinen (1966); s. 81. T-26965/62, KA.

nen väkijoukkojen liikehtiminen seuraukseksi maailmanpoliittisen tilanteen eskaloitumisesta. Tilanteen kuvauksissa lähes poikkeuksetta puolustusvoimat joutui ensin yleisen järjestyksen ja turvallisuuden virka-apu- ja kohteidensuojaustehtäviin. Seuraavassa vaiheessa alkoivat henkilöstön valmiuden nosto ja väestön evakuoinnin valmistelut. Vasta tämän jälkeen harjoituksissa päädyttiin sotatoimien alkuun, joissa pääosassa olivat maihinnousut ja maahanlaskut.⁷²¹ Siten kaappaushyökkäyksen kaltainen, ilman mitään ennakkovaroitusta alkava operaatio otettiin harjoitteluun vasta myöhemmin.

Puolustusvoimien ylintä johtoa alettiin kurssittaa vuodesta 1961 alkaen *ylemmän päällystön opetustilaisuudessa* (YPO). Yhtenä tavoitteena oli kenraalien ja everstien osaamisen yhtenäistäminen viimeaikaisen sotataidollisen kehityksen osalta. Järjestyksessään toisella kurssilla vuonna 1962 oppilasupseerit laativat strategisen harjoitustehtävän, jonka skenaario oli luotu kuvitteellisilla valtioilla ja joukoilla. Skenaario kärjistyi sodan uhkaksi, kun vihamielisen ”Baltian valtion” toimet viittasivat ilmeisesti maihinnousuun eteläiselle rannikolle. Tarkemmassa jatkotilanteessa kyseessä oli maahanlaskuun tuettu divisioonan maihinnousu Helsingin länsipuolelle.⁷²² Yllätyshyökkäys ja kaappaushyökkäys olivat 1960-luvun uhkamalleja. Tämän tutkimuksen uhkarvioissa esiintyi kuitenkin myös yllätyksellisesti alkava yhdistelmäoperaatio, mutta ajatus oli Uudenmaan sotilasläänin omaan arviointiin perustuvaa.

Myös toisenlaista uhkamallia, joka oli pitkittynyt poliittinen kriisi, tarkasteltiin 1950-luvun lopulla. Pääesikunta arvioi, että suurvaltojen pitkäkestoisen kriisin ja sotilaallisen vastakkainasettelun seurauksena Suomi joutuisi kohottamaan puolustusvoimien valmiutta osoittaakseen kykynsä puolustaa omaa aluettaan. Koska tällaisen pitkittyneen kriisin kestoajaksi tulisi joukkojen ylläpitämisen näkökulmasta kalliiksi⁷²³, päätettiin tämän seurauksena luoda liikekannallepanon perussuunnitelman ulkopuolelle jäljempänä esitettyjen puolueettomuuden valvontajoukkojen (puva-joukot) kokoonpano.⁷²⁴

Uhkakuvat tarkentuivat 1950-luvun lopulla myös sisäisen suojelun näkökulmasta. Vuoden 1956 suurlakko osoitti jäljempänä kuvatulla tavalla suunnittelijoille, että sisäiset levottomuudet saattoivat alkaa puhtaasti kansallisista lähtökohdista ilman, että niihin liittyi laajemman kriisin alkuvaiheita tai muita osapuolia.

Ydinaseiden uhka kasvoi toisen suunnittelukierroksen aikana

Vuonna 1955 pidetty Naton harjoitus *Carter Blance* ja sen julkisuuteen tihkuneet skenaariot paljastivat potentiaaliset tuhovaikutukset suurelle yleisölle: harjoituksessa simuloidun 300 ydinaseen käytön neuvostodivisioonien tuhoamiseksi arvioitiin samalla tuhoavan noin 2 miljoonaa ihmistä Saksan alueella. Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloilla tämä johti yleisjoukkojen käytön kehittämiseen, jossa tarkasteltiin niin liikkuvuutta ja tulivoimaa kuin joukkojen hajaryhmittämistä. Myöhemmin päädyttiin

⁷²¹ Ks. UudSIE:n asiak n:o 233/OT/10 f sal 27.10.1955, T-20184/9, KA; UudSIE:n:n asiak n:o 161/Järtsto/OT 10 f sal 30.4.1958, T-20521/5, KA sekä 2.DE:n asiak n:o 60/Optsto/13 a sal 14.3.1961 liite 2, T-20522/2, KA.

⁷²² Ylemmän päällystön opetustilaisuus 2:n strateginen tehtävä 1, ilman tulonumeroa, YPO 2:n asiakirjat 1962, T-26965/10 KA.

⁷²³ Valmiuden jatkuva ylläpito sotaa alempiasteisessa kriisissä ”odottamassa” olisi tuonut kustannuksia.

⁷²⁴ Jouko (2005), s. 65.

erityiseen ydinasetaktiikkaan.⁷²⁵ Suomessa alettiin myös pohtimaan suojautumisen haasteita, joskaan suunnitelmien perusteella joukkojen hajauttamiseen ei lähdetty, vaan ennemminkin suojan ja suojautumiskeinojen parantamiseen. Suojautumisen keinovalikoima oli kuitenkin alkuun hyvin rajallinen, lähinnä varojen puutteen vuoksi⁷²⁶.

Neuvostoliiton arvioitiin myös potentiaalisesti käyttävän ydinasetta. Nikita Hruštšovin valtakaudella Neuvostoliiton aggressiivisemmaksi muuttuneen ulkopoliittikan keinovalikoimaan kuului myös ydinaseiden käytöllä uhkaaminen. Pääesikunnan asiakirjassa *Yleistaktilliset suuntaviivat* vuodelta 1956 oli arvioitu ydinaseen käyttö mahdolliseksi myös Suomen alueelle. Suomalaisten tietoisuus ydinaseiden vaikuttavuudesta näyttää olleen alkuun varsin epävarmaa ja hajanaisiin tietoihin perustuvaa. Helge Seppälän myöhemmän arvion mukaan Neuvostoliitossakin ajateltiin viimeistään 1960-luvulla, että ydinaseita tultaisiin käyttämään itsestään selvänä osana heidän sotatoimiaan, tavanomaisen sodankäynnin rinnalla.⁷²⁷

Vaikka aikakauden suunnittelijoilla ei olisi ollutkaan vielä tarkkoja tietoja ydinaseiden tuhovaikutuksista, oli eittämättä selvää, että niihin tuli jollakin tapaa varautua. ”*Atomipommi merkitsee tulivoiman erittäin suurta keskittymistä sekä ajallisesti että paikallisesti. Seurauksena tästä on, että hyökkääjä voi valita murtokohdansa entistä vapaammin, esim. puolustajan heikomman kohdan sijasta sen vahvimman.*” Jo Hiroshiman – jossa kuoli välittömästi pommin räjähdyksessä 78 000 ihmistä ja haavoittui 37 000 – sekä Nagasakin vuonna 1945 tuhottujen kaupunkien antama mielikuva, yhdistettynä jatkuvaan teknologian kehitykseen ja uutisissa näkyviin koeräjäytyksiin esimerkiksi Havaijilla, lienevät olleet vähintäänkin perusta arvioinnin aloittamiseksi.⁷²⁸

Suomen sijainti kahden suurvallan välisellä kohtaamisalueella, missä pommikoneiden lentoreitit kulkivat, teki kylmän sodan aikaisesta ydintuhon pelosta arkipäivää. Totaaliseen sotaan varautuminen ja käsitykset toisen maailmansodan aikaisista massatuhoista ja kaupunkien pommituksista ohjasivat väestönsuojelun suunnittelua sekä myös väestönsuojelun lainsäädäntöä. Vaikka ydinaseiden tuhovaikutuksilta suojautumisen mahdollisuuksia epäiltiin, ei sitä myöskään kiistetty, vaan toimia pidettiin aiheellisina. Aikalaiskirjoittelussa ainoaksi keinoksi katsottiin kaivautuminen maan alle, sillä kykyä pommikoneiden tuhoamiseen jo lähtöalueelle tai pudottamiseen ilmatorjunnalla ei ollut.⁷²⁹

Joukkojen käytön tai kokoonpanon, esimerkiksi perusyhtymäksi 1950-luvun alussa valikoituneen prikaatin, muutoksiin tai uusiin taktillisiin suuntaviivoihin ei kuiten-

---

⁷²⁵ Jouko (2017), ydinasetaktiikan kehityksestä s. 267, yhtymän taktiikasta s. 270–271.

⁷²⁶ Säämänen (2017), s. 268.

⁷²⁷ Säämänen (2017), s. 201, 268 sekä Seppälä (1978), s. 185.

⁷²⁸ Jouko (2017), s. 263; Tynkkynen (1996), s. 354 sekä Ahosniemi (2004), s. 26. Aikakauden sotilailla ei ollut tarkkoja tietoja säteilyvaikutuksista. Ydinasetta pidettiin ”tulivoimaisena tykkinä”, jolla voitiin tehostaa taistelua. Ks. myös Simelius, Sakari: Sotateknillinen kehitys ja jalkaväen taktiikka 2. maailmansodan jälkeen. *Teknillinen aikakauslehti* 6/1955 sekä Marten, Michael: Täältä alkoi atomiaika. *Tieteen kuvalehti* 1/1995, s. 80.

⁷²⁹ Visuri, Pekka: *Suomen väestönsuojelun kehittäminen*. SPEK puheenvuoroja 1, Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö, 2013. [<https://www.spek.fi/vaikuttaminen/tutkimukset/julkaisut/>], katsottu 3.5.2019. Ks. upseerien aikalaiskirjoittelusta esim. Bremer, Aarne: Yleistietoa atomipommista. *Tiede ja Ase* n:o 7, 1949; Enkiö, Sakari: Mitä jokaisen upseerin tulee tietää atomipommista. Kaksiosainen artikkeli *SAL* n:o 5/1947 ja n:o 6/1947 sekä Penttilä (1988), s. 75.

kaan atomisaseen myötä nähty tarvetta.⁷³⁰ Kyse oli siis enemmän siitä, miten joukkojen ja siviilihenkilöstön suojaaminen tulisi järjestää.

Sotakorkeakoulun diplomitoissa käsiteltiin tutkittavalla ajanjaksolla myös ydinaseisiin liittyviä aiheita. Työt kuvastavat edellä luetellulla tavalla epävarmuutta siitä, miten asevoimien henkilöstö tuli suojata eri tilanteissa niin ydinaseiden suoraa kuin välillistä, eli säteilyn vaikutusta vastaan. Myöskään ei tutkittavana ajankohtana ollut täysin selvää, millainen käyttökyky ydinaseelle olisi ollut, joskin toisen näkökohdan mukaan niitä pidettiin yhtenä taktisen tulenkäytön keskeisenä elementtinä.

Etelä-Uudenmaan sotilaspiirissä ja Helsingin sotilaspiirissä 1959–1965 palvellut, sittemmin everstiksi saakka ylennyt kapteeni Ensio Koivisto laati Porkkalan palautuksen vuonna 1956 kiittäen hyväksytyyn diplomityönsä atomiaseen taktisesta käytöstä. Koiviston työ toi esiin suojautumisen haasteet monin eri tavoin, nyt ennen kaikkea myös laajemmassa mittakaavassa, taisteluteknisen tasan yläpuolelta. Työ käsittelee myös vaikutuksia taistelevaan joukkoon: yksittäisen atomipommin vaikutusalasta arvioitiin ajan tietämystä kuvaten, että poteroihin metsämaastossa suojautunut joukko kärsisi raskaat tappiot 1,3 kilometrin säteellä pommin räjähdyskeskipisteestä. 2,3 kilometrin päässäkin tappiot olisivat vähintäänkin lieviä.⁷³¹

Koivisto katsoi suomalaisen joukon suojautumiskeinoiksi etenkin hajaryhmittämisen, liikkuvuuden kehittämisen sekä ennen kaikkea nopean johtamistoiminnan, joka vaatii johtamisyhteyksiltä ja joukon johtajilta sekä nopeaa päätöksentekoa että uusia suorituskykyjä tiedon välittämisen suhteen. Yksi uusi suojautumiskeino oli suojasavujen käyttö, joka oli esimerkiksi Ruotsissa kokeilujen kautta tehokkaaksi todettu. Niiden käytön ennustettiin nousevan yhdeksi suojautumisen tehostamiskeinoksi tulevaisuudessa.⁷³²

Atomiasneiden käytössä oltiin Koiviston mukaan saavutettu taitepiste, josta ei ole enää paluuta entiseen. Atomiaseen käyttö oli riskialtista, mutta propaganda-arvoltaan erityisen pelottavan tehokasta. Lisäksi se oli, kaikesta huolimatta ja valitettavasti, joukkojen käytön kannalta mahdollista – myös taktisella tasolla.⁷³³

Koivisto kuvasi uutena sotataidollisena elementtinä liikkuvan puolustuksen, jonka periaatteita olivat hyökkäyksen ja puolustuksen yhdistäminen olosuhteissa, joissa hyökkääjän liike ohjattiin puolustajalle edulliseen maastoon. Puolustus rakentui varmistuslinjasta, pääpuolustusasemasta sekä liikkuvasta reservistä.⁷³⁴ Koivisto puhui edelleen divisioonista, vaikka prikaatikokoonpanoon oli siirrytty neljä vuotta aiemmin. Joka tapauksessa vertaaminen esimerkiksi Helsingin linnoitusalueen ja myös kenttäohjesäännön mukaiseen ryhmytykseen etummainen puolustuslinja – pääpuolustuslinja – taaempi puolustuslinja vuodelta 1954, yhtyy edellä esitettyyn varsin hyvin.

⁷³⁰ Ks. esim. PE:n asiak n:o 63/Optsto/10 sal 30.4.1958, T-26838/22, KA.

⁷³¹ Koivisto, Ensio: *Taktillinen atomiasse ja sen vaikutuksen huomioon ottaminen Maavoimiemme sotatoimien järjestelyissä*. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 648, 1956, s. 2, 17 sekä *Kadettiinpuuseirit 1920–2000*, (2000), s. 291.

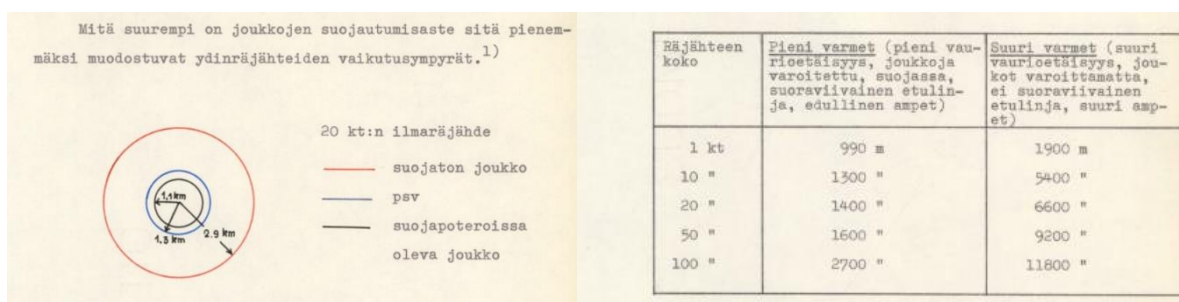
⁷³² Koivisto (1956), s. 19.

⁷³³ Ibid., s. 21.

⁷³⁴ Ibid., s. 24.

Kapteeni Antero Miss kuvasi Sotakorkeakoulun diplomityössään vuodelta 1965 näkemyksiä ydinaseesta tutkittavan ajankohdan lopulla. Eroavaisuudet esimerkiksi Koiviston noin kymmenen vuoden takaiseen diplomityöhön eivät kuitenkaan tuo esiin merkittäviä uusia tietoja. Miss käytti lähteinään alkuperäisiä amerikkalaisia ohjesääntöjä ja muuta länsimaista taktiikkaa käsittelevää kirjallisuutta. Missin lähteiden mukaan suurvallat valmistautuivat käyttämään ydinaseita taktisella tasolla sotatoimien kaikissa vaiheissa – aina jopa pataljoonatasolle asti. Hänen työnsä arvostellut Sotakorkeakoulun opettaja asetti epäilyksensä tälle myöntäen kuitenkin, että yhtymätasoisissa joukoissa ydinaseiden käyttö kuului keinovalikoimaan. Esimerkiksi divisioonalle Miss katsoi osuvan ainakin kymmenen ydinaseelle sopivaa maalia.⁷³⁵

Omien joukkojen suojautumismahdollisuudet perustuivat ryhmittymismuutoksiin, hajaryhmittymiseen ja peitteisen maaston hyväksikäyttöön sekä ydinasetta käyttävän osapuolen tiedustelun vaikeutumiseen pimeän ja sydäntalven aikana. Käsitykset säteily-sairauksista ja räjähdysten aiheuttamista seurannaistuloista olivat jo oikean suuntaisia, mutta edelleen varsin optimisesti kuvattuja, kuten toteamus ”*joukon taistelukyky laskee joksikin ajaksi*”. Ylipäätään aikakaudella arvioidut varmuusetäisyydet edes taktisen ydinaseen räjähdyskeskipisteeseen tuntuvat pieniltä, mutta kuvastavat sen hetken tietotaitoa. Myös Miss mainitsi Koiviston edellisen vuosikymmenen työtä mukailleen yhdeksi suojakeinoksi savuttamisen, joskin hän suhtautui siihen epäillen.⁷³⁶

Kuvat 23 ja 24. Vasemmalla arvio taktisen ydinaseen vaikutusalasta 20 kilotonnin ydinpommilla. Aikalaiskäsitykseen perustuen suojapoterossa joukko olisi suojautuneena noin kilometrin säteellä maalikeskipisteestä. Oikealla arvio varmuusetäisyyksistä taktisen ydinaseen maalikeskipisteeseen. Miss (1965), s. 17.

Ydinaseiden teknologinen kehitys oli 1950–60-lukujen taitteessa selventänyt huomattavasti eri osapuolten käsityksiä ydinaseen merkityksestä seuraavan sodan lopputulokselle. Sekä idässä että lännessä ydinaseilla oli tärkeä asema sodankäynnissä, niin strategisella kuin taktisellakin tasolla. Neuvostoliiton asevoimien kenttäohjesäännön luonnoksessa ydinräjähdeiden käyttö jaoteltiin massaiskuihin, ryhmäydiniskuihin ja yksittäisen ydinaseen käyttämiseen. Vastaavasti esimerkiksi britit ja amerikkalaiset suunnittelivat ydinaseiden käyttöä Euroopassa neuvostodivisioonien tuhoamiseen, myös siviiliasutuksen keskellä. Suomessa atomiasneiden merkitystä ja vaikutuksia puolustusvoimille käsiteltiin myös ylimmän johdon taholta, sillä vuonna 1961 alkaneissa

⁷³⁵ Miss, Antero: *Taktillisen ydinaseen käyttöä rajoittavat tekijät ja ydinräjähdysten aiheuttamat haitat käyttäjälle (Suomen olosuhteet)*. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 851, 1965, s. 2, 13, 15.

⁷³⁶Ibid., s. 19, 25, taulukko s. 27.

ylemmän päällystön opetustilaisuuksissa (YPO) asiaa käsiteltiin yhtenä koulutustee-
mana.⁷³⁷

YPO:n koulutuksessa tulevan suursodan luonnetta liittoumien välillä arvioitiin pal-
jon myös ydinaseen ja ilmasodan suorituskykyjen kautta. Lännen ilmasota nojautui
vuoteen 1963 saakka äänennopeusluokkaa oleviin pommituskoneisiin, joiden aseis-
tus oli vapaasti putoava ydinpommi tai muu pommi, ennen ohjuksien lisääntyvää
käyttöä pommikoneiden sijaan. Neuvostoliiton huhuttiin kykenevän saamaan kiinni
Yhdysvaltojen etumatkaa, joskin neuvostoliittolaisten omat ilmoitukset olivat liioitte-
levia.⁷³⁸

Yhtenä pääkaupunkiseudun puolustussuunnitelmien kehittämisen erityispiirteenä
onkin pidettävä, osin optimistisista faktoista huolimatta, atomiaseen käytöltä suoja-
utumiseen varautumista. Sen nähtiin välttämättömästi kuuluvan varautumissuunnitte-
luun, etenkin ydinaseiden ja ilmapommituskykyjen kehityksen vuoksi. Nykyisin
enimmäkseen pelastusviranomaisten vastuulla oleva väestönsuojelutyö näyttäisi saa-
neen alkusysäyksensä nimenomaan puolustussuunnittelun piiristä⁷³⁹.

Perusteet väestönsuojelun suunnittelulle saatiin lopulta *Valpurin* kautta. Samaisen
Valpuri-suunnittelukierroksen aikana astui voimaan väestönsuojelulaki lokakuun
lopussa 1958. Väestönsuojelun historiikkien mukaan se on yhä perustana nykyaikai-
selle väestönsuojelulle. Tuossa presidentti Urho kekkosen allekirjoittamassa laissa
määriteltiin mm. rauhan aikaisen valmiuden parantamisesta, valtion, kuntien ja mui-
den tahojen vastuut väestönsuojelun valmistelusta sekä väestönsuojien rakentamisesta
vähintään 3000 neliön suuruisiin kivisiin tai vastaaviin rakennuksiin. Laki linjasi
myös, että väestönsuojelun ylinjohto kuului sisäasiainministeriölle. Laki antoi man-
daatin myös sodan uhkan ja sodan ajan rajoituksille, pakko-otoille ja väestön evaku-
oinnille. Väestönsuojelu ja evakuointi huomioitiin lopulta myös sisäisen järjestyksen
ja turvallisuuden säilyttämisen suunnitelmissa.⁷⁴⁰

---

⁷³⁷ HelSpE:n asiak n:o 165/Järj/13.sal 17.5.1951, T-22702/1, KA. Ks. myös Kulomaa (2004) sekä PE:n asiak n:o 675/Optsto/5 8.9.1960 liite 1, s. 5–6. T-26965/9, KA. Luennoitsijaksi YPO 1:lle oli kutsuttu Ranskan esikuntakoulussa 1958–59 sekä Ranskan Sotakorkeakoulun ydinasejaksolla vuonna 1960 opiskellut kapteeni Risto Hyvärinen, kun muut luennoijat olivat monissa aiheissa kenraaleja. Myös seuraavana vuonna asiantuntijaluentoja pitivät lähinnä everstin tai kenraalin arvossa olevat, mutta atomiaseesta luennoi viimeisimmän osaamisen ulkomailta tuonut kapt Hyvärinen. Ks. PE:n asiak:t ilman n:oa 10.9.1959 sekä 26.10.1960, T-26890/Hla:1sal, KA sekä YPO 2:n toimeenpanokäskey, PE:n asiak n:o 543/Koultsto/5a4 17.2.1962, T-26965/10, KA.

⁷³⁸ YPO 1:n luentoasiakirjat, ilman tulonumeroa Ilmavoimien esikunnan muistio 6.6. luennosta, s. 7. T-26965/9, KA.

⁷³⁹ Väestön sotien tuhovaikutuksilta suojaamisen historia ulottuu kaasuseen käytön myötä ensimmäiseen maailmansotaan, kun uusi taisteluväline pakotti kehittämään suojautumismenetelmiä myös siviiliväestölle. Suomessa perustettiin Kaasusuojelujärjestö, mutta varsinaisesti väestönsuojelullisia asioita alettiin pohtia johdetusti 1930-luvulla.

⁷⁴⁰ Tuominen (2017); Visuri (2013) sekä Järvinen & Markkanen (2015). Väestönsuojelulaki 438/1958, [<https://finlex.fi/fi/laki/alkup/1958/19580438>], katsottu 2.7.2021. Valtion ja kuntien taas tuli rakennuttaa väestönsuojat esimerkiksi lentokenville, satamiin ja rautatieasemille. Sisäisen järjestyksen osalta ks. UudSIE:n asiak n:o 20/Tsto/OT 11 b sal 30.1.1960. T-20521/11, KA. Suunnitelmassa Helsingin kaupungin ylin väestönsuojelujohtaja oli kaupunginjohtaja. Kaikissa vss-asioissa UudSI piti kiinteästi yhteyttä Helsingin kaupungin vss-lautakuntaan.

Porkkalan palautus jätti siis aukon rannikon puolustukseen. Porkkalan rajavartiosto myös lakkautettiin tarpeettomana. Suunnittelutyö aukon paikkaamiseksi alkoi jo vuoden 1955 syksyllä, kun Pääesikunta käski alueen vastaanottojärjestelyistä, säilyneiden sotilaallisesti merkittävien puolustuslaitteiden tarkastamisesta sekä alueen etukäteisilmakuvaamisesta⁷⁴¹. Pääesikunnan suunnitteluperusteita odoteltiin kuitenkin seuraavalle keväälle. Maaliskuussa 1956 Pääesikunta antoi meripuolustuksen tarkastajalle ja merivoimien komentajalle ensimmäisen tehtävän suunnitella puolustusjärjestelyt palautetulle alueelle. Porkkalan palautuksen myötä 1956–57 laaditut, strategisen tason suunnitelmat säilyivät, toki vuosien varrella tehdyin päivityksin, puolustussuunnitelman perustana aina vuoden 1966 alueelliseen puolustukseen siirtymiseen saakka. Siihen saakka olemassa olevia paranneltiin ja jatkokehitettiin, perusidean säilyessä samana.⁷⁴²

Pääesikunnan kansalliset perusteet annettiin neljän eri käskyn muodossa: ensimmäinen oli käsky puolustusvalmisteluista helmikuussa 1956. Se antoi perusteet etenkin valmiuden kehittämiseksi, sillä asiakirjassa käsitellään laajemmin henkilöstön liikekannallepanoa ja materiaalin varastointia ”äärimmäisen kiireen” höyhtämin sanakääntein, antaen täydennyskoonpanoon siirtymisestä konkreettiset 6–12:n ja 12–24 tunnin valmiusvaatimukset⁷⁴³. Joulukuussa 1956 käskettiin perusteet puolueettomuuden turvaamisesta pitkittyneen kriisin aikana. Yleisen järjestyksen ja turvallisuuden säilyttämisen uudet perusteet käskettiin kesäkuussa 1957. Lopulta, vuoden loppulla 1957, annettiin puolustusvoimain komentajan, kenraali Kaarlo Heiskasen allekirjoittama operaatiokäskey numero 13. Koodinimen *Valpuri* saanut käsky oli toinen sotien jälkeisen operatiivisen suunnittelun ja puolustuksen perusteiden päätuote, *Polttoainehankinnan* jälkeen.⁷⁴⁴

Valpuri oli sekä suunnitelman tarkkuudeltaan että mittasuhteiltaan *Polttoainehankintaa* laajempi ja tarkempi. Suunnitelmassa puolustusvalmiuden vaiheittainen kohottaminen on esitetty selkeästi ja tilannekehitykseen sitoen: koko valtakunnan olemassaoloa uhkaavaa sotatointa vastaan olisi puolustauduttu täydellä sodan ajan (tsa-) joukolla. Alueellista tai paikallista uhkaa tai kriisiä vastaan olisi voitu toimia rauhan ajan joukoin tai siirtymällä enintään Pariisin rauhansopimuksen mukaiseen joukkomäärään. Tällöin puhuttiin edelleen samaan tapaan täydennyskoonpanon joukoista, kuten aiemmissakin suunnitelmissa.⁷⁴⁵

Vielä ennen sodan syttymistä oli mahdollista, mikäli tilanne niin vaatisi ja hallituksen niin päättäessä, toteuttaa paikallisesti joukkojen vahventaminen osittaisella liikekannallepanolla, tai tarpeen vaatiessa vahventaa esimerkiksi ilma- tai meripuolustusta. Mikäli kyseessä oli pidempiaikainen puolueettomuuden suojaaminen, voitiin toteuttaa puolueettomuuden valvontajoukkojen perustaminen (*pura-joukot*). Lisäksi oli vielä

⁷⁴¹ PE:n asiak n:o 300/Optsto/16 sal 29.9.1955; PE:n asiak n:o 266/Optsto/11 sal 24.9.1955, T-26965/24, KA; PE:n asiak n:o 330/Optsto/T sal, 1.11.1955, T-26965/24, KA. Ks. myös MerivE:n asiak n:o 227/Kntotsto/11 sal 3.10.1955, T-26965/24, KA.

⁷⁴² Tynkkynen & Jouko (2007), s. 58, 67.

⁷⁴³ PE:n op-os asiak n:o 10/Optsto/OT/11 b sal 11.2.1956, T-26862/4, KA.

⁷⁴⁴ Tynkkynen & Jouko (2007), s. 58, 67 sekä PE:n asiak n:o 180/Optsto/OT/11 b sal, 17.12.1957, T-26862/5, KA.

⁷⁴⁵ PE:n asiak n:o 180/Optsto/OT/11 b sal, 17.12.1957, T-26862/5, KA.

yksi valmiudellinen vaihe, jossa tsa-joukkojen liikekannallepano ja keskittäminen olisi suojattu suojajoukkokokoonpanolla (*s-joukot*). Suojajoukkoina olisivat olleet lähinnä rauhan ajan joukot joko sellaisenaan, tai vahvennettuna.⁷⁴⁶

Maahanlaskujen ja tuholaisvaaran takia pääkaupungin läheisyyteen oli varauduttava sijoittamaan joukkoja, samoin kuin ainakin tärkeimmille teollisuusalueille ja itään johtavien kulkuyhteyksien kapeikkoihin, tai muihin uhanalaisiin kohtiin. Lisäksi oli varauduttava puolustus suunnittelussa maihinnousuihin liittyviin suurempiin maahanlaskuihin.⁷⁴⁷

Maa jaettiin nyt Etelä-Suomen, Sisä-Suomen, Pohjanmaan sekä Pohjois-Suomen vastuualueisiin. Niiden rauhan ajan johtoesikuntina olivat divisioonien esikunnat, paitsi Pohjanmaalla, missä toimintaa johti sotilaslänin esikunta. Liikekannallepanon yhteydessä ja siirryttäessä sodan ajan komentosuhteisiin olisi muodostettu kolme armeijaa ja Pohjanmaan ryhmä. Vastuut puolustusvalmisteluista olivat selkeämmät, sillä vastuualueet eivät jakautuneet hallinnollisten rajojen, vaan sotilaallisten perusteiden mukaan. Täydennyskokoontalon joukkojen määrää oli pienennetty 10 prikaatiin aiemman 15:n sijaan. Täydessä sodan ajan kokoonpanossa prikaatien lukumäärä pysyi 28:ssä.⁷⁴⁸

2. Divisioonan vastuulla olevaa Etelä-Suomea kutsuttiin Etelä-Suomen maanpuolustusalueeksi (ESMA), josta valmiuden kohottamisen jälkeen tulisi Etelä-Suomen armeija (ESA). Sen tehtävänä oli rannikon suojaaminen ja maahanlaskujen ja hyökkäysten torjuminen, erityisesti Ahvenanmaalla. ESMA:n puolustus jaettiin kahteen vyöhykkeeseen. Toiselle kuului Turun saaristo ja Ahvenanmaa. Uudenmaan vastuualue kuului vyöhykkeelle, joka kulki rannikkoa pitkin Helsingin itäpuolelta Turun koillispuolelle ja pohjoisella reunalla sisämaassa rajautui noin 30–50 kilometriä päähän. Vyöhykkeiden puolustukseen varatut yleisjoukot käsittivät t-vaiheen kaksi prikaatia ja yhden jääkäriprikaatin, jotka tsa-vaiheessa olisivat täydentyneet yhteensä kahdeksaksi prikaatiksi. Pääesikunta ohjasi joukkojen käytön suunnittelua siten, että alkuvaiheessa Hankoon ja Ahvenanmaalle varattiin yksi prikaati ja erillinen jääkäripataljoona, molempien alueiden armeijakuntien johtoportaiden alle. Perustamisen alettua Ahvenanmaan puolustukseen oli varattu yhteensä kaksi prikaatia ja Hangon suunnan torjuntaan kolme prikaatia. Helsingin alueelle taas tuli suunnitella joukkojen käyttö siten, että armeijakunta olisi johtanut kahta puolustukseen ryhmitettävää prikaatia, kahden muun prikaatin ollessa Uudenmaan alueen reservinä, joka valmistautui toimimaan joko Hangon tai Helsingin suuntaan.⁷⁴⁹

Valpurissa maanpuolustusalueet jaettiin sotatoimivyöhykkeisiin ja puolustusvyöhykkeisiin. Sotatoimivyöhykkeiden takareunan etupuolella oli kyettävä toteuttamaan kaikki tehtävät. Pääkaupunkiseudun kannalta merkittävä uhkakuva, maahanlaskut, oli kuitenkin tarvittaessa valmistauduttava torjumaan myös sotatoimivyöhykkeen ulkopuolella. Puolustusvyöhyke taas oli tasa, josta puolustusasemat oli valittava ja joista sai luopua vain ylipäällikön käskyllä.⁷⁵⁰ Näin ollen alajohtoportaille annettiin suunnittelun vapaus puolustusvyöhykkeen sisältä, käsketyllä sotatoimivyöhykkeellä.

⁷⁴⁶ PE:n asiak n:o 180/Optsto/OT/11 b sal, 17.12.1957, T-26862/5, KA.

⁷⁴⁷ Ibid.

⁷⁴⁸ Tynkkynen & Jouko (2007), 68–69.

⁷⁴⁹ Jouko (2009), s. 66–67; Tynkkynen & Jouko (2007), 70–71.

⁷⁵⁰ PE:n asiak n:o 180/Optsto/OT/11 b sal, 17.12.1957, T-26862/5, KA.

Näiden takana olisi vielä taaempia vyöhykkeitä, joilla mahdollistettaisiin ylimmän johdon reservien käyttö sekä tärkeiden alueiden suojaaminen ja toiminnan valmistelu. Tärkeät alueet voitiin nimetä myös sotilashallintoalueiksi, joista käytettiin nimitystä *sotinäyttämö*⁷⁵¹. Tämä kuvastaa kenties Suomen oloihin hieman outona terminä ulkomaista vaikutusta, jossa vakiintunut termi tällaiselle sotatoimen osakokonaisuudelle oli *Theater of War*.

Valpurilla korvattiin ja korjautettiin maanpuolustusalueen aiemmat suunnitelmat. ESMA:n oli laadittava erilliset suunnitelmat erikseen käsketyille joukoille, myös Uudenmaan ryhmälle. Kuitenkin salaaminen ja aikakauden tapa asiakirjojen harvalukuisen jakeluun on luettavissa myös tästä asiakirjasta. Käskyjen jakamisesta alajohtoportaille käskettiin erikseen. Uudenmaan sotilasläänissä myös toimittiin, kuten oli käsketty: *Polttoainehankinnasta* yksi kappale lähetettiin Pääesikuntaan ja loput poltettiin.⁷⁵²

Etelä-Suomen armeijan sotilashallintoalueeseen kuuluivat Uudenmaan, Turun, Porin ja Ahvenanmaan läänit. Näin ollen myöskin pääkaupunkiseudun puolustuksen joukot olivat ESMA:n alueella. Sen sotatoimivyöhykkeen etureuna kulki rannikkoa pitkin ja takareuna linjaa Loviisa–Porvoo–Helsinki–Siuntio jatkuen Turun kautta lounaisesta Suomesta kohti Satakuntaa, Noormarkun suuntaan. Rannikon puolustusvyöhyke, jossa Helsingin alueen puolustusasemien tuli myös sijaita, kulki etureunaltaan Porvoon edustan saariston kautta Helsingin edustan saarten ohi kohti Hankoa ja sen saaristoa ja sieltä edelleen Turun saaristoa kohti. Takareuna taas sisälsi pääkaupungin läheisyydestä tarkastellen muun muassa Porvoon, Helsingin, Siuntion ja Karjaan alueet.⁷⁵³

Uudenmaan ryhmä oli Etelä-Suomen armeijan alainen, Uudenmaan sotilasläänin joukkojen rungolle perustettava joukko. *Valpurissa* Helsingin ja Porkkalan väliselle kaistalle suojajoukkovaiheessa sijoitettavan ensivaiheen päävoiman muodostivat Santahaminaan sijoitettu jääkäripataljoona sekä rannikkotyökistön ja rannikkopataljoonan yksiköt⁷⁵⁴. Joukkojen perustamisen jälkeen päävoimiin luettiin Helsingin linnoitusalueen esikunta, kaksi prikaatia, kaksi erillistä pataljoonaa, merivartiorykäsikkö, rannikkopataljoona sekä rannikkotyökistörykmentti.

Pääkaupunkiseudun puolustus olisi täydessä sodan ajan valmiudessa vahventunut kahdella prikaatilla sekä yhdellä jääkäripataljoonalla. Näyttää siltä, että tarkoitus oli suojata kohteet ja torjua maihinnousu suojajoukoin sekä perustetuilla jalkaväen lisävoimilla lyödä rantaan päässyt vihollinen valitussa ratkaisukohdassa. Siis samaan tapaan, kuin 1950-luvulla aiemminkin oli jo suunniteltu. ESA:n reservinä olevat kaksi

---

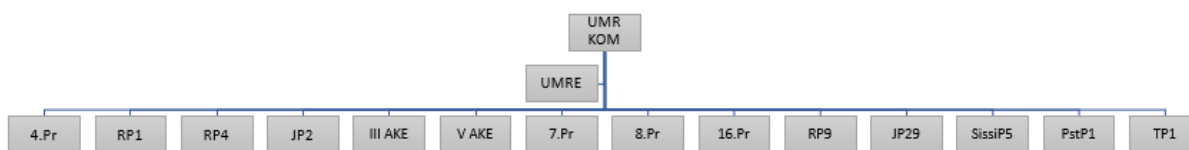
⁷⁵¹ PE:n asiak n:o 180/Optsto/OT/11 b sal, 17.12.1957, T-26862/5, KA.

⁷⁵² Ibid. Käskyt säilytettiin maanpuolustusalueen esikunnassa ja ne oli lähetettävä tiedoksi pääesikunnalle. ” – tämän käskyn sisältäessä uusitut määräykset valtakunnan puolustamisesta kumotaan PrPE:n kirj N.o 80/op 1/OT/11 b sal/13.6.1952 (Pääesikunnan entinen op.käsky numero 8) mikä on palautettava PrPE:n operatiiviseen osastoon”. Ks. myös UudSIE:n polttopöytäkirja, kirjeenvaihtokirjat ja arkistonsupistamispöytäkirjat 1950–1961 A2 sal ja C1 sal. T-20184/2, KA. Samalla käy selväksi, että aiemmin vain lukemiseen oikeuttanut suunnitelma oli loppujen lopuksi jaettu myös paperilla.

⁷⁵³ PE:n asiak n:o 180/Optsto/OT/11 b sal, 17.12.1957, T-22003/5, KA.

⁷⁵⁴ Ibid. Joukot olivat läänin esikunnan lisäksi JP2, RP1, su-kokoonpanossa oleva RT1 sekä 1.Merivartiokompania.

prikaatia ja yksi jääkäripataljoonaa valmistauduttiin käyttämään joko päätoimintasuuntiin tai toissijaisesti rannikon puolustuksen vahventamiseen.⁷⁵⁵

Kuva 21. Uudenmaan ryhmän täyden sodan ajan liikekannallepanon yleisjoukot 1958. PE:n asiak n:o 180/Optsto/OT/11 b sal, 17.12.1957, T26862/5, KA.

Lisäksi ylimmän johdon reserveistä sekä Panssariprikaatia että Keravan alueelle sijoitettuja suojajoukkojen osia valmistauduttiin käyttämään, kuten todettu, Helsingin suuntaan. Panssariprikaatin päätoimintasuuntina olivat Hankoniemi ja Helsinki. Täydessä sodan ajan valmiudessa ESMA:n alueen pohjoisesta kaartavalla reunalla, Kerava–Riihimäki–Hämeenlinna–Toijala–Lohja-linjalla olisi ollut ylimmän johdon reservejä jopa kahdeksan prikaatia kahden armeijakunnan esikunnan johdossa, mitä voidaan pitää määrällisesti varsin vahvana reservinä. Nämä reservit valmistautuivat puolustuksen vahventamiseen erityisesti Hankoniemen ja Porkkalan–Helsingin suunnissa, muiden valmistautumistehtäviensä lisäksi.⁷⁵⁶

Ilmatorjuntajoukkojen perustaminen olisi tapahtunut pääosin ennen tsa-joukon perustamista. Su-vaiheen aikana keskeistä oli keskitysten ja liikenteen suojaaminen. ESMA:n omia ilmatorjuntajoukkoja olisi käytetty Helsingin ulkopuolella. Pääkaupunkiseudun ilmapuolustus olisi toteutettu sodan aikana Pääesikunnasta muodostettavan päämajan johdossa olevilla ilmatorjuntajoukoilla.⁷⁵⁷

Voidaan todeta, että *Valpurissa* pääkaupunkiseudun puolustus on selkeästi yksi päätoimintasuunta niin puolustavien joukkojen kuin vastahyökkäyksiin ja vahventamiin valmistautuvien joukkojen osalta. Lounaisrannikko näyttäytyi kuitenkin kaikkein uhanalaisimpana suuntana ESMA:n vastuualueella.

Valpurin perusteet meri- ja ilmavoimille Etelä-Suomen puolustamiseksi

Rannikolla oli myös merivoimien näkökulmasta Porkkalan mentävä aukko, joka haluttiin pikimmiten ratkaista. Operatiivisten suunnitelmien kartoissa alue oli ollut peitettyä valkoisena länttinä, jonka sisälle ei oltu voitu sijoittaa esimerkiksi rannikkotykistöä, laivaston tukikohtaa tai maajoukkojen ryhmitystä. Meripuolustuksen tarkastaja sai tehtäväkseen rannikon puolustuksen aukon poistamisen. Ohjauksena oli, että Helsingin laivastoasema sekä 2. Lippue siirrettäisiin lähtökohtaisesti Öbbsäsin (Upinniemen) alueelle ja 1. Erillinen rannikkotykistöpatteristo Båtvik–Strömsbyvälin alueelle. Mäkiluotoon ei enää haluttu sijoittaa järeää rannikkotykistöä, mutta kiinteää rannikkotykistöä tuli suunnitella Upinniemen kärkeen. Puolustusratkaisun tuli olla saumaton sekä itä- että länsipuolelle jo olemassa olevien operatiivisten suunnitelmien kanssa ja sisältää myös tiedot viestiyhteyksistä ja linnoittamistarpeesta.

⁷⁵⁵ PE:n asiak n:o 180/Optsto/OT/11 b sal, 17.12.1957, T-22003/5, KA.

⁷⁵⁶ Ibid.

⁷⁵⁷ Ibid. Helsingin alueen ilmatorjunnasta vastasi suunnitelman mukaan ITR1. Tärkeimpiä kohteita olivat hallintokohteet, sotateollisuus, liikennekohteet sekä lentokentät. Ilmatorjuntajoukkojen perustamisesta, ks. Pajunen (2019), s. 312.

Aikaa tehtävän suorittamiseen annettiin vajaa kuukausi, joten asia haluttiin hoitaa pikimmiten.⁷⁵⁸

Merivoimien komentajalle annetussa tehtävässä korjattiin puolustuksen aukkoa merellisen elementin näkökulmasta. Tämä tarkoitti meripuolustuksen tarkastajan laatimaan suunnitelmaan liitettävää merimiinoitus suunnitelmaa sekä väylävalvonnan tarkentamista. Samalla meripiirien rajat tuli tarkastaa Porkkalan aiheuttaman muutoksen vuoksi. Merivoimien komentaja sai myös tehtäväkseen suunnitella Upinniemen uuden varuskunnan käytännön suunnittelun, edellä mainitun laivastoaseman ja lippueen siirtämiseksi.⁷⁵⁹ Määräaika oli sama kuin meripuolustuksen tarkastajalle annetussa tehtävässä, joten herrat lienevät tehneet työnsä tiiviissä yhteistyössä.

Suunnitelma merivoimien käytöstä valtakunnan puolustamiseksi saatiin valmiiksi lokakuun lopulla 1956, eli noin puolen vuoden kuluessa meripuolustuksen tarkastajan saamasta tehtävänannosta. Siitä huolimatta asiat eivät olleet vielä täysin selviä, sillä suunnitelmassa todettiin asioiden tarkentuvan sitten, kun Pääesikunta antaisi lopullisen ohjauksensa uusista puolustuksen perusteista. Totta onkin, että *Valpuri*-suunnitelmaa odoteltiin vielä reilusti seuraavan vuoden puolelle. Uudessa suunnitelmassa merivoimien ja lentojoukkojen yhteistoiminnan järjestelyt tuli sopia meripiirien ja lentopiirien kesken. Lentopiireissä toimivien lentoprikaatien käskettiin asettaa yhteysupseerit meripiirien esikuntiin, tarvittaessa myös laivastoyksiköiden komentaluksiin tai komentopaikkoihin. Tukialueiksi määritettiin Porkkalan–Helsingin–Porvoon saaristoalueet, joihin tukeutuminen valmistauduttiin toteuttamaan tilapäisjärjestelyihin.⁷⁶⁰ Tällainen ”sopikaa keskenänne”-tyyppinen yhteistoiminnan ohjaaminen antaa mielikuvan perusteellisen ohjauksen puutteesta, joka toisin sanoen ei tarjonnut alajohtoportaille riittäviä perusteita.

Merivoimien kanssa tehtävän yhteistoiminnan osalta lentojoukkojen tehtävänä oli yhteys- ja valvontalentojen toteuttaminen. Valvontalentoilla oli useita tavoitteita: kauppameriliikenteen valvonta, luvottomien aluevesirajojen ylittämisen valvonta sekä ylijohdolle tarkoitettujen tiedonhankintalentojen toteuttaminen. Puolueettomuuden suojaamisessa lentojoukkojen käytöllä pyrittiin toteamaan rannikon suunnassa Suomen merialueen ulkopuolella tapahtuva joukkojen liike sekä toimeenpanemaan valvonta- ja tarkastuslentoja. Varsinaisen hyökkäyksen alkaessa tiedustelulentoilla olisi pyritty selvittämään vastustajan joukkojen määriä voimasuhteiden arvioimiseksi sekä suojamaan merikuljetuksia.⁷⁶¹

Suomenlahden meripiiriin tehtävien painopiste oli Helsingin ja Porkkalan välissä. Tehtävät koostuivat pääosin merisuluttamisesta sekä joukkojen kuljetuksista. Hyökkäysten torjuntaa varten meripiiriin joukkoja tuli käskää tukemaan Uudenmaan ryhmää, tai välittömästi Helsingin linnoitusalueetta. Tätä varten voitiin tarvittaessa muodostaa 6. Lippueen johtoon taisteluosasto, johon olisi liitetty saattaja- ja kuljetusyksiköitä. Puolueettomuuden aikana käytöstä ensi vaiheessa poistettavat meriväylät Suomenlahden meripiirissä olivat Söderskär–Tolkkinen välin väylä, Kalkskär–

⁷⁵⁸ PE:n asiak n:o 44/Optsto/OT/11 sal, 23.3.1956, T-26862/4, KA.

⁷⁵⁹ PE:n asiakn:o 45/Optsto/OT/11 sal, 23.3.1956, T-26862/4, KA.

⁷⁶⁰ MeriVE:n asiak n:o 134/Järjsto/OT 11 a sal, 31.10.1956, T-27104/2, KA.

⁷⁶¹ Ibid.

Tolkkinen-väylä sekä Haapasaarten väylä. Näin ollen väylien sulkeminen olisi tapahtunut Helsingin itäpuolelta Porvoon suunnasta sekä aivan Helsingin edustalta.⁷⁶²

Merivoimien tehtävät säilyivät seuraavan vuoden *Valpurissa* Porkkalan palautusta seuranneen tehtävän mukaisina. Merivoimien päätoimintasuuntina olivat Helsinki, Porkkala, Hanko sekä Ahvenanmaa. Tehtävä oli estää hyökkäyksiin ja merisulutteen vihollisen toiminta rannikon edustalla, tai ainakin saattaa se uhanalaiseksi. Merivoimien oli myös tuettava Etelä-Suomen armeijaa tiedustelulla, meri- ja ilmavalvonnalla, merikuljetuksilla sekä osallistumalla maavoimien joukkojen kanssa maihinnousun torjuntaan.⁷⁶³ Tehtävään sisällytetty lisämäärä vihollisen saattamisesta ”ainakin uhanalaiseksi” kuvastaa osin myös realismia sen suhteen, mikä oli merivoimien 1950-luvun aluskaluston suorituskyky ja määrä, verrattuna alueen kokoon ja hyökkääjän materiaaliseen ylivoimaan.

Korkeimman valmiuden ja suorituskyvyn omaavat merivoimien yksiköt sijoitettiin Ahvenanmaan puolustukseen siihen saakka, kunnes 2. Divisioonan sodan ajan joukko, ESA, kykenisi siirtämään joukkojaan saarille. Puolustus olisi viimeistely miinoittamalla Ahvenanmaalle johtavat pääväylät sekä valmistautumalla hyökkäämään maihinnousualuksia vastaan. Tämän jälkeen 1. Laivueen painopiste olisi siirtynyt eteläisen rantamaan puolustuksen tukemiseen. Suomenlahden meripiirin tehtävä koostui tiedustelusta sekä maajoukkojen tukemisesta Helsinki–Porkkala–Hanko-välillä, siis toisin sanoen Uudenmaan sotilasläänin alueen painopisteissä. Samalla ne olivat merimiinoittamisen painopistealueita.⁷⁶⁴

Merellisen elementin painopiste oli Ahvenanmaan ja Saaristomeren alueella syntyvän konfliktin torjuntatehtävissä. Rannikon puolustaminen vastaavasti nojautui rannikkokotikistöön ja merimiinoitteisiin, joilla haluttiin estää pääsy kansallisen puolustuksen kannalta tärkeille alueille, kuten Helsinkiin. Merimiinoitteilla aiottiin sulkea kaikki pääväylät ja rannikkokotikistöllä estää miinoitteiden raivaustoiminta. Rannikkokotikistön osalta suurin muutos tapahtui Helsingin länsipuolella, luonnollisesti Porkkalan palautuksen myötä sinne jääneen aukon vuoksi. Puolustusvoimain komentaja määräsi sinne perustettavaksi vahvan suorituskyvyn omaavia rannikkokotikistön yksiköitä.⁷⁶⁵

Saaristomeren meripiiri vastasi joukkojen kuljettamisesta Ahvenanmaalle sekä merimiinoittamisesta yhteistyössä 1. Laivueen kanssa. Jokaisen meripiirin vastuulla oli oman alueen meriliikenteen valvonta, joukkojen siirrot eri käskyjen mukaan sekä meri- ja ilmatiedustelu. Tiedustelu näytteli suurta roolia Suomen puolueettomuuden turvaamisessa ja järjestelyt sen parantamiseksi aloitettiin jo 1950-luvun alussa, mikä koski esimerkiksi ilmatiedustelua. Merellä toteutettava partiointi oli merivartioston, merenkulkuhallituksen ja puolustusvoimien yhteisvastuulla. Kuitenkin *Valpurin* jälkeen tiedostettiin yhä kasvava tarve suorituskyvyn kehittämiseksi. Tämä konkretisoitui 1960-luvun alussa saatujen tutkien ja kehitettyjen merivalvontasemien myötä. Suorituskyvyn merkittävämpi kehitys alkoi kuitenkin vasta vuonna 1963, tämän tutkimuksen ajallisen päätepisteen tienoilla.⁷⁶⁶

⁷⁶² MeriVE:n asiak n:o 134/Järjstto/OT 11 a sal, 31.10.156, T-27104/2, KA.

⁷⁶³ PE:n asiak n:o 180/Optsto/OT/11 b sal, 17.12.1957. T-26862/5, KA sekä Tynkkynen & Jouko (2007), s. 78.

⁷⁶⁴ Tynkkynen & Jouko (2007), s. 78.

⁷⁶⁵ Ibid., s. 79–80. Ks. jäljempänä esitetyt rannikkokotikistön suunnitelmat.

⁷⁶⁶ Ibid., s. 80.

Valpurissa ilmavoimien kokoonpano muuttui neljästä lentoprikaatista kolmeksi lennostoksi. Lennoston komentajat olivat sodan aikana armeijoiden ilmakomentajia. Helsinkiä ajatellen Etelä-Suomen armeijan ilmakomentaja vastasi yhteistoiminnan järjestämisestä Etelä-Suomen armeijan kanssa, mukaan lukien yhteysupseerien asettaminen eri johtoportaisiin.⁷⁶⁷

Perustamistehtäväluetteloä päivitettiin rajusti *Valpurin* yhteydessä. Ajatuksena oli hylätä prikaatipohjainen sodan ajan organisaatio ja korvata se rauhan ajan ryhmitykseen perustuvalla sodan ajan organisaatiolla, kuten maavoimissakin. Jokaisen lennoston komentaja toimi aluevastuussa sodan ajan valmistelujen suhteen ja lentopiirien määrä kasvatettiin kuuteen. Operatiiviset tehtävät olivat lähes samoja kuin *Polttoainebankinnassa*, jossa tehtävät jakautuivat lentotiedusteluun, hävittäjätorjuntaan sekä maa- ja merivoimien tukemiseen. Hävittäjätorjunnan painopiste oli väestökeskittymien ja teollisuusalueiden suunnissa sekä tarvittaessa joukkojen keskittämisen suojaamisessa. Ilmatorjunnan painopisteen tuli sijaita samoilla alueilla.⁷⁶⁸

Pääesikunta alkoi operaatiokäskey *Valpurin* voimassaolon aikana myös suunnitella oman johtamisensa hajauttamista ja väistösiirtoa pois Helsingistä. Ensimmäinen alustava suunnitelma valmistui vuonna 1959, jonka mukaan Pääesikunta olisi siirretty Helsinkiin kohdistuvan ilmeisen hyökkäysuhkan alta pois, ensin Hämeenlinnaan ja seuraavassa vaiheessa joko Keski-Suomeen tai Mikkeliin. Siirron yhteydessä olisi samalla siirretty sodan ajan johto-organisaatioon perustamalla Pääesikunnan henkilöstöstä ja palvelukseen käsketyistä reserviläisistä sodan ajan Päämaja, johtamaan *Valpurin* kokoonpanon mukaisia sodan ajan armeijoita sekä ilma- ja merivoimia. Ylin sodan johto, presidentti, valtioneuvosto, puolustusneuvosto sekä puolustusvoimain komentaja olisi sijoitettu suunnitelman mukaan Keuruulle. Myös puolustushaarojen esikunnat olisi siirretty pois Helsingistä. Tämä suunnitelma oli voimassa 1960-luvun lopulle alueelliseen puolustukseen siirtymiseen saakka.⁷⁶⁹

Kyseisillä väistösuunnitelmilla olisi ollut vaikutusta myös pääkaupunkiseudun puolustuksen järjestämiseen. Pääesikunnan siirto olisi selkeyttänyt johtamisen pelikenttää siten, että Helsingin alueella ei olisi ollut ylimääräisiä johtoportaita, antaen siten työrauhan aluevastuussa olevalle komentajalle ja hänen esikunnalleen. Samalla suojaattavien kohteiden lukumäärä olisi jonkin verran keventynyt, sillä Uudenmaan ryhmän joukkoja olisi käytetty paikoilleen jäävien johtoesikuntien suojaamisen tukemiseen. Uudenmaan sotilasläänin suunnitelmissa tästä siirrosta ja sen vaikutuksista ei kuitenkaan löydy mainintoja, kuten esimerkiksi seuraavaksi käsiteltävistä sisäisen järjestyksen suunnitelmista havaitaan. Todennäköisesti sitä ei siis vielä tuolloin oltu jaettu tai tiedotettu Helsingin puolustuksen suunnittelijoille.

⁷⁶⁷ Laukkanen (2017), s. 155 sekä PE:n asiak n:o 180/Optsto/OT/11 b sal, 17.12.1957, T-26862/5, KA.

⁷⁶⁸ Tynkkynen & Jouko (2007), s. 77–78.

⁷⁶⁹ Tynkkynen, Vesa. *Väistösuunnitelmia pabimman varalle*. Liimatta (2021), s. 219.

5.2 Porkkalan palautuksen ja yleislakon vuoksi sisäisen suojelun suunnitelmia tarkennetaan vuosina 1956–57

Yleislakko pakottaa pohtimaan sisäisten turvallisuusubkien luonnetta uudelleen

Levottomuudet ja sisäpoliittiset ristiriidat heijastuvat puolustusvoimien suunnitelmissa huolena yleisen järjestyksen säilymisestä. Unkarissa tapahtui lokamarraskuussa 1956 kansannousu, jonka Neuvostoliitto tukahdutti, kun sen panssarivoimat vyöryivät takaisin Unkariin. Suomessa taas työmarkkinakiustat olivat johtaneet jo keväällä yleislakkoon, jonka tapahtumista pääosa sijoittui Helsinkiin. Yleislakon myötä Puolustusvoimien ja etenkin myös Uudenmaan sotilasläänin sisäisen järjestyksen suunnitelmat joutuivat eräänlaisen testiin, vaikkei puolustusvoimia lopulta sisäiseen suojeluun käytetty.

” – puolustuslaitoksen joukkojen ja henkilöstön on vältettävä sekaantumasta lakon johdosta ilmeneviin häiriöihin. Erityisesti on varottava mahdollista lakkolaisien tabolta tapahtuvaa provosointia – suunnitelmat on tarkistettava tilannetta vastaaviksi noudattaen Aluetuotannosta annettuja määräyksiä.”⁷⁷⁰

Vuoden 1956 rauhallisesti alkanut yleislakko johti väkivaltaisuuksiin. Alkuvaihetta leimasi Porista maaliskuun alussa alkanut bensinisota, jossa ristiriidat liittyivät maantiiliikenteeseen ja sen pysäyttämiseen, jolla lakkolaiset pyrkivät vauhdittamaan ja painostamaan palkkaneuvottelua. Tämän seurauksena levottomuudet levisivät laajemmin Suomeen ja etenkin Helsinkiin. Puolustusvoimat reagoi tilanteeseen käynnistämällä sisäisen järjestyksen säilyttämisen toimenpiteet tehostamalla aluksi päivystystään. Tämän osalta havaittiin heti aluksi Pääesikunnan eri osastojen antaneen asiasta ristiriitaisia käskyjä Uudenmaan sotilasläänin, vaikka sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden käsky sisälsi selvät perusteet. Muutama päivä bensinisodan alkamisen jälkeen levottomuudet kärjistyivät Helsingissä niin, että poliisi joutui käyttämään väkijoukkoja vastaan voimakeinoja ja esittämään virka-apupyynnön Puolustusvoimille. Uudenmaan sotilasläänin komentaja kävikin tämän seurauksena, sekä eräiden ilmenneiden toimivaltuuksia koskeneiden epäselvyyksien jäljiltä, esittelemässä Pääesikunnassa voimassa olevaa ja edellisessä luvussa kuvattua Helsingin alueen sisäisen turvallisuuden suunnitelmaa.⁷⁷¹

Divisioonien esikunnat sekä Pohjanmaan sotilasläänin ja Uudenmaan sotilasläänin esikunnat vastaanottivat käskyn valmistautumistoimenpiteistä 6.3.1956, samoin kuin Panssariprikaati. Tomi Mertasen väitöstyön mukaan puolustusministerinä toiminut Emil Skog vastusti jyrkästi puolustusvoimien käyttöä ja alisti kaikki puolustusvoimiin kohdistuvat virka-apupyynnöt itsellään hyväksyttäväksi. Tästä huolimatta puolustusvoimat aloitti sisäisin toimenpitein useita toimenpiteitä suojaamisen valmiuden parantamiseksi. Lisäksi Panssariprikaatin komentaja sai tälläkin kertaa erillisen käskyn levottomuuksiin liittyen, aivan kuten prikaatin edeltäjä Kevyt prikaati vuonna 1948. Prikaatin tuli muodostaa panssarivaunuin vahvennettu jääkäripataljoona ja valmis-

⁷⁷⁰ Eversti Karvisen 7. maaliskuuta puolustusvoimain komentajalta välittämä käsky alajohtoportaille lakon aikana toimimiseksi, 2.DE:n asiak n:o 19/Optsto/13 sal, 7.3.1956, T-23919/3, KA.

⁷⁷¹ Säämänen (2017), s. 195; Keskinen & Silvennoinen (2004), s. 244–245 sekä PE:n op-os tapahtumapäiväkirja ”lakko 1956”, ilman n:oa. T-26965/65, KA.

tautua siirtymään jälleen Hyrylän alueelle harjoituksiin. Todellinen tehtävä oli, kuten suunnitelmassa edellä esitettiin, ylimmän johdon reservitehtävä. Samalla Uudenmaan sotilasläänin sai esikäskyn vartioinnin tehostamisesta. Viitteitä mahdollisista levottomuuksista saatiin muun muassa Helsinkiin johtavilta teiltä ja Seutulän lentokentältä.⁷⁷²

Muutkin varuskunnat asetettiin korkeampaan valmiuteen noin puolentoista viikon kuluessa tästä, SAK:n järjestämän suurmarssin johdosta. Uudenmaan sotilasläänin komentaja oli huolissaan joukkojensa hälytysvalmiudesta käynnissä olleiden sotaharjoitusten aikana. Lukuisa määrä Helsingin ja lähialueiden joukkoja sai komentajalta viikon kuluessa levottomuuksien kärjistymisestä kirjallisen käskyn ilmoittaa, mikäli heidän koulutus- tai harjoitustoimintansa poikkesi lähipäivinä tai -viikkoina sisäisen suojelun suunnitelman valmiuden edellyttämistä paikoista. Tämä koski niin kauempana olevia majoituspaikkoja kuin muita etäämmällä varuskunnasta pidettäviä maasto- tai taisteluharjoituksia. Sisäisen järjestyksen säilyttämisen suunnitelman edellyttämä valmius oli säilytettävä ja komentaja pidettävä tietoisena sijainnista.⁷⁷³

Kuva 22. Yleislakko 1956. Mielenosoittajia ja poliiseja poistumassa Senaatintorilta. Museo-
virasto / Risto Reinikainen 1956.

Maaliskuun puolivälissä Helsinkiin kokoontui 10 000–20 000 hengen ihmisjoukkoja kulkueisiin ja kokoontumisiin, joiden seurauksena tapahtui lukuisia uhkaavia tilanteita, jotka poliisi sai kuitenkin itse hoidettua. Tilanne ei kuitenkaan enää pahentunut tästä, eikä puolustusvoimien joukkoja jouduttu käyttämään levottomuuksien hillitsemiseen. Vain Helsingissä oli enää levotonta 17.–18.3.1956, mutta muualla Uudenmaan vastuualueella, kuten Hyrylässä, Dragsvikissä ja Hangossa, oli rauhallista. Toimenpiteiden ja valmiuden asteittainen purku aloitettiin 20.3.1956.⁷⁷⁴

Pääesikunta arvioi, että huolimatta Puolustusvoimien pienestä osuudesta tapahtumiin saatiin lakon ajasta merkittäviä kokemuksia poikkeuksellisiin oloihin varautumiseen. Esimerkiksi Pääesikunnan sisäinen johtaminen oli ollut epäselvää. Lakon seurauksena havaittiin, että tapahtumia oli ollut niin paljon eri puolilla pääkaupunkia ja koko maata, että vastuualueiden komentajien katsottiin ottavan suuren riskin hajot-

⁷⁷² PE:n Op-osaston tapahtumapäiväkirja ilman n:oa. T-26965/68, KA sekä Mertanen, Tomi: *Kabdentoiista markan kapina? Vuoden 1956 yleislakko Suomessa* (diss.). Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2004, s. 129.

⁷⁷³ UudSl:n asiak n:o 6/Järjsto/OT/11 b sal 13.3.1956, T-20521/2, KA. Jakelussa olivat mm. JP2:n, 4.Pr:n, 2.ErRtPsto:n, ItR:n, RT1:n, VartP:n, LentoP:n, Psto/3.Pr:n sekä 1.ErPsto:n komentajat, lisäksi SKK:n, KadK:n, TykK:n, ItK:n ja MSK:n johtajat.

⁷⁷⁴ PE:n Op-osaston tapahtumapäiväkirja ilman n:oa. T-26965/68, KA.

tamalla joukot laajalle alueelle pieniin osiin, mitä kohteiden suojaus etenkin Helsingissä vaati. Sisäisen järjestyksen säilyttämisen suunnitelmien johtosuhteissa oli myös tarvetta korjauksiin, kun osa aluevastuullisten komentajien alajohtoportaista oli suoraan puolustusvoimain komentajan johdossa.⁷⁷⁵ Näinhän oli myös Helsingissä, missä sotilaslääni kuului suoraan puolustusvoimain komentajan johtoon.

Erityisesti Uudenmaan alueella lakko osoitti tarpeen kehittää viestiyhteyksien järjestelyjä ja radioverkkoja, josta annettiinkin käsky vielä huhtikuun alussa 1956. Pääesikunta laati vielä kevään aikana useampia muistioita yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpidosta yleislakon aikana. Niissä koettiin ottaa oppia hyväksi harjoittelumahdollisuudeksi koetusta kriisistä.⁷⁷⁶

Toinen merkittävä ongelma koski koko suunnitelman luonnetta: Tähän saakka oli ajateltu mellakoiden kytkeytyvän suurempaan konfliktiin ja sen alkuvaiheisiin, kun nyt jouduttiin hämmästelemään tapahtumien olevan puhtaasti sisäisiä. Niiden hillitsemiseksi panssarivaunut ja konepistoolit olivatkin varsin kovapintainen ratkaisu. Niinpä seuraavassa suunnitelmassa pyrittiin varautumaan enemmän yleislakon kaltaisiin tapahtumiin, joissa levottomuuksia hillittäisiin selkeiden voimankäytön ohjeiden kera. Uudenmaan alueella piti lisäksi järjestää sisäinen suojele Porkkalan alueelle. Tämä uusittu suunnitelma valmistui vielä samana vuonna.⁷⁷⁷

Satanen antaa uudet perusteet sisäiselle järjestykselle ja turvallisuudelle

Vuoden 1957 keväällä Pääesikunta laati uutta sisäisen järjestyksen operatiivista käskyä, joka sai peitenimekseen *Satanen* valmistuessaan kesällä 1957. Mainittakoon, että Pääesikunta havahtui valmisteluvaiheessa myös oman toimintansa suojattomuuteen: etenkin äkillisesti alkavassa tilanteessa Pääesikunnan suojaamisen tason katsottiin vielä kaipaavan kehittämistä. Johtoesikunnan toiminnan luonne oli muuttunut virastomaiseksi⁷⁷⁸ ja ravistellakseen hiukan rakenteita, yleisesikunnan päällikkö, kenraaliluutnantti Tauno Viljanen laaditti erityisen Pääesikunnan suojaamissuunnitelman, jossa myös rauhan ajan virka-aikana velvoitettiin erilaisia vahtimestari- ja eteisvariojärjestelyjä.⁷⁷⁸

Satasen mukainen suunnittelutyö alkoi Uudenmaan sotilasläänissä kesällä 1957. Aluksi tilattiin Pääesikunnasta suunnittelutyön perustaksi *Satasen* liitteet. Suunnittelukäsky omille alajohtoportaille annettiin vuoden 1957 syyskuussa⁷⁷⁹. Suunnitelmiin tuli sisällyttää joukon yleissuunnitelma hälytysjärjestelyineen, suojaamissuunnitelma eri kohteille, sekä vielä kohteiden sisällä laadittava lähipuolustussuunnitelma. Suunnitelmat valmistuivat eri puolilla sotilaslääninä marras–joulukuun 1957 kuluessa, joten sotilas-

⁷⁷⁵ Ibid. sekä PE:n asiak ilman n:oa 26.3.1956, T-26965/68, KA; PE:n asiak ilman n:oa ”Esittely yleisesikunnan päällikölle” 26.3.1956, T26965/68, KA sekä Säämänen (2017), s. 198.

⁷⁷⁶ UudSIE:n asiak n:o 91/Järjstto/12 sal 4.4.1956, T-20184/11, KA; UudSIE:n SAL- ja OT-kirjeenvaihtokirjat 1956–1960, T-20521/1, KA sekä PE:n asiak ilman n:oa 26.3.1956, T-26965/68, KA.

⁷⁷⁷ UudSIE:n asiak n:o 91/Järjstto/12 sal 4.4.1956, T-20184/11, KA. Puva-joukkojen perustaminen, ks. Jouko (2005), s. 65.

⁷⁷⁸ 2.DE:n asiak n:o 26/Optsto/OT 13 a sal 2.4.1960, T-25183/5, KA. sekä PE:n asiak n:o 1/Komendtsto/OT 13 a sal 5.2.1957, T20521/3, KA.

⁷⁷⁹ UudPrE:n asiak n:o 107/koul- ja järjstto/OT 11 sal 29.11.1957, jossa viitataan UudSl:n antamaan käskyyn n:o 241/Järjstto/OT 11 b sal 25.9.1957, T-20521/3, KA, jonka mukaan suunnitelma on laadittu ja raportoitu.

läänin suunnitteluprosessin kestoksi tuli noin puoli vuotta.⁷⁸⁰ Lait virka-avun antamisesta olivat suunnittelun perusteissa edelleen samaa vanhaa perua, mutta nyt niiden soveltamiseksi paikallisella tasolla oli kirjoitettu ohjeet myös varuskuntaohjesääntöihin, ”yksinkertaisia virka-apu-tehtäviä” varten. Helsingin linnoitusalueen suunnitelma yleisen järjestyksen ja turvallisuuden säilyttämisestä valmistui 30.11.1957 ja se uusittiin vuoden 1959 aikana.⁷⁸¹

Satanen antoi perusteet Porkkalan palautumisen ja yleislakon kokemusten myötä uudenlaiselle sisäisen suojelun suunnittelulle. Aiemmin sodan alkuna pidettyä väestön liikehtimistä arvioitiin nyt myös sisäpoliittisen jännitteen kautta, josta yleislakko oli antanut oivan oppitunnin. *Satasen* mukaisia toimia jouduttiin toimeenpanemaan sittemmin käytäntöön seuraavan vuoden aikana, aivan kuten edeltäväkin suunnitelma taannoin.

Satasessa määriteltiin uudelleen puolustusvoimien toiminta ja tehtävät sisäisissä levottomuuksissa sekä virka-avun antaminen muille viranomaisille, jonka toteutuksessa oli yleislakon aikaan havaittu kehitettävää. Suunnitelmaa pidettiin päivitettävänä dokumenttina, sillä sen sivuja on uusittu vielä vuonna 1964⁷⁸². Näin ollen *Satanen* on myös viimeinen tämän tutkimuksen tarkastelujaksolla laadittu sisäisen järjestyksen säilyttämisen suunnitelma. *Satanen* velvoitti myös henkilökunnan käymään vähintään kerran vuodessa jatkokoulutuksessa, jotta tiedot virka-aputehtävistä ja niiden lakipykälästä olisivat tarpeen vaatiessa ajan tasalla. Ilmiselvästi tähän oli taannoisista tapahtumista saatujen kokemusten pohjalta tarvetta, johtosuhteiden ja joukon toimivaltuuksien näkökulmasta.

Satasessa suunnittelun lähtökohtana pidettiin sodan uhkan, liikekannallepanon tai keskityskuljetusten aikana mahdollisesti syntyvien levottomuuksien edellyttämiä toimenpiteitä. Poliittisen kuohunnan aikana katsottiin olevan mahdollista syntyä laillista esivaltaa vastaan suunnattua väkivaltaa, johon vastaamiseen ja sen hillitsemiseksi poliisin voimat eivät riittäisi. Tällöin virka-avun periaatteen mukaisesti puolustusvoimat voitiin pyytää apuun. Osasuunnitelmien toimeenpanossa tuli kulloinkin tarkastella ja arvioida toimenpiteen tarkoituksenmukaisuus ja seuraukset, koska hallitsemattomalla tai puolittaisella toiminnalla saatettaisiin aiheuttaa vahinkoa muutoinkin herkässä tilanteessa.⁷⁸³

Toisin sanoen ymmärrettiin, että väestöä tuli käsitellä ”silkkihansikkain” eikä tarpeettomasti provosoida. Sotilaiden ilmaantuminen alueelle saattoi väkijoukon mielissä tuntua hermostuttavalta. Näin ollen sotilaiden tuli näyttää kansalaisille olevansa heidän ja yleisen järjestyksen puolella. Sivüleihin tuli suhtautua ammattimaisesti, aiheuttamatta tarpeetonta kaunaa ja vihaa, vaan enemmän tuli kylvää luottamusta. Voimankäytön osalta käsky sisälsi nykyisen kaltaisten voimankäytön säädösten ja portaittai-

⁷⁸⁰ UudSIE:n asiak n:o 241/Järjsto/OT 11 b sal 25.9.1957; TurESpE:n asiak n:o 197/Järjsto/OT 13 sal 11.11.1957; UudPrE:n asiak n:o 107/koul- ja järjsto/OT 11 sal 29.11.1957 sekä HellAs:n asiak n:o 68/Järj- ja koulsto/OT/15 o sal 2.12.1957, T-20521/3, KA.

⁷⁸¹ TurESpE:n asiak n:o 197/Järjsto/OT 13 sal 11.11.1957, T-20521/3, KA sekä UudSIE:n polttopöytäkirja, kirjeenvaihtokirjat ja arkistonsupistamispöytäkirjat 1950–1961 A2 sal ja C1 sal, T-20184/2, KA.

⁷⁸² UudSl:n päivitykset perustuivat tvk-asioissa sen yläpuolella olevan 2.D:n päivityksiin, joita *Sataseen* tehtiin vielä toukokuun puolivälissä 1964. 2.DE:n asiak n:o 26/Optsto/OT 13 a sal 2.4.1960, 14.5.1964 uusitut liitteet. T-20521/12, KA.

⁷⁸³ TurESpE:n asiak n:o 197/Järjsto/OT 13 sal 11.11.1957, T-20521/3, KA. Myös alajohtoportaiden suunnitelmissa painotettiin uhkan muuttunutta luonnetta laillista esivaltaa vastaan suunnattavaksi väkivallaksi.

sen voimankasvun säätelyn kaltaista pohdintaa, jossa vain kulloinkin tarpeellista määrää voimaa tilanteen ratkaisemiseksi tulisi käyttää.

Satasessa määriteltiin, että puolustusvoimat suojasi aina ja kaikissa tilanteissa omat kohteensa pitäen niissä samalla yllä järjestystä ja auttaen muita viranomaisia levottomuuksien hillinnässä ja valtakunnallisten kohteiden suojaamisessa. Runkoteksti ei konkreettisesti kuvaa, mitä muita toimia voitiin vartioinnin lisäksi tehdä. Kapinan syttyessä – tai mahdollisesti johtaessa jopa sodan alkuun – toiminta-ajatuksena oli suojata edelleen kohteet ja säilyttää järjestys sekä nujertaa syttynyt kapina.

Satasen johtosuhteissa Etelä-Suomen maanpuolustusalueeseen kuuluivat Lounais-Suomen, Hämeen ja Uudenmaan sotilasläänit. 2. Divisioonan komentaja johti koko tätä aluetta. Vastuualueet olisivat siis olleet alueellisen maanpuolustuksen periaatteiden mukaiset. Uudenmaan sotilasläänin suunniteltiin toimivan omalla sodan ajan vastuualueellaan, myös sisäisten levottomuuksien aikana, joskin yhdessä asiakirjassa läntisen Uudenmaan alueesta on ristiriitaista tietoa, kuuluiko se sisäisessä suojelussa Uudenmaan sotilasläänille vai 2. Divisioonalle. Kuten kaikissa aiemmissakin suunnitelmissa, oli Uudenmaan sotilasläänin muista lääneistä poiketen suoraan puolustusvoimain komentajan johdossa.⁷⁸⁴ Tätä ei edelleenkaan perusteltu, mutta voidaan arvioida ylimmän johdon ja päätöksenteon sijainnin läänin alueella vaikuttaneen tähän pysyvään ratkaisuun. Jo kenraali Sihvon vuoden 1948 suunnitelmassa näkyneet ajatukset mahdollisen kapinan päättäväisestä tukahduttamisesta näkyvät edelleen tässäkin suunnitelmassa.

Myös ensimmäisistä sotilasläänin suunnitelmista luettavissa ollut reservien varaamisen merkitys korostui. ESMA:n komentajan reservinä olevan Uudenmaan prikaatin ensisijainen käyttösuunta oli Dragsvikistä kohti Helsinkiä. Valmistautumistehtävän toteutuessa tuli Helsingin sotilaspiirin valmistautua kuljetusten tukemiseen. Ylimmän johdon reservinä toimi Panssariprikaati, totuttuun tapaan. Sen ensimmäinen valmistautumissuunta oli myös Helsinki. Suunnitelma huomioi rajavartiolaitoksen ja merivartioston tehtävät sekä liittämisen sodan aikana puolustusvoimiin.⁷⁸⁵

Sisäiseen suojeluun liittyi kiinteästi liikekannallepanon suojaaminen, mutta sitä ei haluttu kirjata tähän suunnitelmaan. Yleisen järjestyksen säilyttämisen johtosuhteet rakentuivat siten, että turvallisuuden säilyttämisestä vastasi läänin maaherra, niin sodan kuin rauhan aikana. Käytännön toteuttajana olivat sisäministeriön alaiset poliisi- ja rajavartiolaitos. Maaherran apuna oli läänin poliisitarkastaja. Uudenmaan lääni oli jaettu poliisipiireihin, joita poliisipäälliköt johtivat. Poliisipiiri taas muodostui nimismiespiireistä, joissa paikallispoliisi toimi. Lääninhallituksen alaisena olivat myös liikkuvan poliisin joukot ja omana erillisenä osanaan suojelupoliisi. Uudenmaan sotilasläänin laati oman suunnitelmansa myös peitenimelle *Satanen*. Siinä korostettiin, että presidentin toimituksessa maassa vallitsevan sotatilanteen tulisi muiden viranomaisten ryhtyä antamaan virka-apua puolustusvoimille. Toisin sanoen, asetelma kääntyisi presidentin päätöksen jälkeen niin, että vastuu ja toimeenpano sisäisessä suojelussa kuului

⁷⁸⁴ 2.DE:n asiak n:o 26/Optsto/OT 13 a sal 2.4.1960, T-25183/5, KA. Vuonna 1961 uusittu sivu 2. Ks. myös UudSIE:n asiak n:o 20/Tsto/OT 11 b sal, päivitetty 30.1.1960, T-20521/11, KA. Johtosuhteiden osalta UudSl:n tuli erikoisasemastaan huolimatta muistaa joukkojen käytössä varata vain suoraan sisäiseen suojeluun tarkoitettuja joukkoja ylimmän johdon käyttöön.

⁷⁸⁵ UudSIE:n asiak n:o 20/Tsto/OT 11 b sal, päivitetty 30.1.1960, T-20521/11, KA.

sotilasviranomaisille.⁷⁸⁶ Siten suunnitelman maininta siitä, että maaherra johtaa sisäistä suojelua myös sodan aikana, oli ristiriitainen. Sodan aikana vastuu olisi ollut kuvatulla periaatteella aluevastuullisella komentajalla. Eri vuosien suunnitelmissa johtosuhteiden muuttelu ja korjaaminen oli pysyvä trendi ja kehityskohde.

Ajatuksena oli pitää yhteyttä Uudenmaan läänin poliisitoimintaa johtavaan viranomaiseen eli poliisitarkastajaan. Mikäli vastuu yleisen järjestyksen ylläpidosta olisi asetuksella siirretty sotilasviranomaisten vastuulle, olisi Uudenmaan sotilasläänin komentaja antanut siviiliviranomaisia koskevat määräyksensä ja ohjeensa Uudenmaan läänin maaherralle, kun taas käytännön järjestelyt olisi sovittu poliisitarkastajan kanssa. Paikallisella tasolla sotilaspiireissä asiat hoidettiin suoraan paikallispoliisin kanssa.⁷⁸⁷

Virka-apuun lähettäessä olisi ensin varmistuttu, että sen pyytänyt taho oli siihen oikeutettu. Päätöksen virka-avun antamisesta tehneen Pääesikunnan vastuulle jäi myös päättää, minkä kokoinen osasto olisi asetettu. Ilmeisesti virka-avun antamiseen voitiin käyttää kaikkia peruskoulutuksen käyneitä varusmiehiä, sillä ainoastaan alokkaita ei saanut käyttää siviiliviranomaisten tukemiseen. Suunnitelmissa ei myöskään eritellä, millaisiin tehtäviin varusmiehiä suunniteltiin käytettävän. Suunnitelman perusteella on tulkittavissa, että tehtävät olisivat olleet läsnäolon osoittamisen lisäksi vartiointiin ja suojaamiseen liittyviä. Osaston kokoonpanon päättämisen jälkeen annettiin tehtävä valitulle joukko-osastolle. Virka-apupyynnön hyväksyi puolustusvoimain komentaja, eikä niitä laitettu esimerkiksi Helsingin poliisilta suoraan Uudenmaan sotilasläänille.⁷⁸⁸

Erityisesti korostettiin vuoden 1896 lain 9:ttä pykälää, jonka mukaan alueella, jossa siviiliviranomainen ei ole paikalla, tai on estynyt ryhtymästä laillisen yhteiskuntajärjestyksen turvaamiseen, tuli vanhimman paikalla olevan joukon komentajan tai päällikön ryhtyä oma-aloitteisesti toimenpiteisiin järjestyksen palauttamiseksi, etenkin vakavissa mellakkatapauksissa, joissa ihmishenkien menettämisen vaara olisi ilmeinen. Oikean toiminnan takaamiseksi tuli virka-aputehtäviin lähettää aiheesta henkilökunnan jatkokoulutuksessa käynyt ja ohjekortilla varustettu ”*pystyvä ja kykenevä, oma-aloitteinen*” johtaja.⁷⁸⁹

Laki sotatilasta antoi esimerkiksi mahdollisuuden pidättämiseen turvasäilöön, kotietsintöihin, sanomalehdistön valvontaan, yhdistysten toiminnan rajoittamiseen ja kokousten estämiseen, laillisten aseiden pakkoluovuttamiseen sekä matkustusoikeuden rajoittamiseen. Tätä aiottiin soveltaa esimerkiksi sellaisiin henkilöihin, jotka omalla toiminnallaan olivat jo selkeästi asettautuneet laillisen yhteiskuntajärjestyksen ulkopuolelle.

Vartiopataljoonien merkitys koettiin entistä tärkeämmäksi, ja niiden tuli olla erillään sotilaspiirien alaorganisaation johdosta. Pataljoonia suunniteltiin yleisen järjestyksen säilyttämiseen ja ”*kaikenlaisen metelin ja kapinoinnin tukahduttamiseen*”. Vartiokomppanioita tuli pitää reservissä, suunnattavaksi tarvittaessa mille tahansa alueelle, jossa

⁷⁸⁶ UudSIE:n asiak n:o 20/Tsto/OT 11 b sal, päivitetty 30.1.1960, T-20521/11, KA.

⁷⁸⁷ Ibid.

⁷⁸⁸ Ibid.

⁷⁸⁹ TurESpE:n asiak n:o 197/Järtsto/OT 13 sal 11.11.1957, T-20521/3, KA. S. 6 sekä UudSIE:n asiak n:o 20/Tsto/OT 11 b sal, päivitetty 30.1.1960, T-20521/11, KA.

tilanne olisi eskaloitumassa. Vartioujoukkojen tuli päätehtävänsä kohteiden suojaamisen lisäksi kyetä myös muuhun, kuten taistelutehtäviin. Näistä keskeisin oli maahanlaskun torjunta. Myös nykytermein erikoisjoukkojen vastainen toiminta, mutta aika- ja laistermein tuholaisosastojen jäljittäminen ja tuhoaminen, sekä taistelu asutuskeskukseen soluttautunutta vihollista vastaan kuuluivat valmistautumistehtäviin.⁷⁹⁰

Helsingin väestön arvioitiin joutuvan enemmän tai vähemmän paniikkiin kriisin eskaloituessa. Sisäisen turvallisuuden ja järjestyksen nimissä väestöä tuli ohjata päätehtävien suunnissa ulos kaupungista omatoimisen evakuoitumisen tukemiseksi, sillä *Satassa* arvioitiin, että pakokauhua ei kuitenkaan voitaisi hillitä. Apuna olisi käytetty kuulutuksia kaiuttimilla ja Yleisradion kautta. Väestön evakuoitumisen yhteydessä sisäisen järjestyksen vuoksi kaikki kaupungista ulospyrkivät oli kuitenkin tarkastettava, jotta virastojen, laitosten ja teollisuuden kriittisiin tehtäviin varattu henkilöstö ei karkaisi eikä tarpeellista materiaalia menisi karkulaisten mukana hukkaan. Samalla estettäisiin väestön teille siirtymiseen liittyvät järjestyshäiriöt. Tähän hyödynnettiin edellä tutkimuksessa mainittua, vuoden 1955 muistiota *Väestön paonomaisesta evakuoitumisesta* ja evakuoinnin hyväksi tehtävistä järjestelyistä väestönsuojeluviranomaisten kanssa.⁷⁹¹

Uudenmaan sotilasläänin sisäisen järjestyksen säilyttämisen vastuualue oli yhtä kuin Uudenmaan lääni, pois lukien Orimattilan ja Artjärven kunnat. Sotilaslääni jakautui nyt Helsingin, Etelä-Uudenmaan ja Pohjois-Uudenmaan sekä Länsi-Uudenmaan sotilaspiireihin kattaen Uudenmaan sotilasläänin ja Uudenmaan läänin länsirajojen sisäpuolelle jäävät kunnat. Vuoden 1956 heinäkuussa oli jo toteutettu Porkkalan hallintokomitean lakkauttaminen ja siirretty alue Uudenmaan lääninhallituksen alaisuuteen. Lisäksi oli tarkentunut, että meri- ja saaristoalueesta vastasi, sotilasläänin komentajan suorassa johdossa, Suomenlinnan rannikkotykistörykmentti (SIRtR). Hangon rannikkopatteristo (HanRPsto) kuului Turun eteläisen sotilaspiirin päällikön johtoon ja vastasi omasta kaistastaan meri- ja saaristoalueella.⁷⁹²

Käytettävissä olevat joukot perustuivat kaaderiin, erikseen perustettaviin pienehköihin vartioujoukkoihin sekä ylimmän johdon reservinä olevaan Panssariprikaatiin. Valmiudellisesti joukoille käskettiin tasot *perusvalmius*, *tehostettu valmius* ja *torjuntavalmius*, jotka kuvaavat itsessään jo hyvin asteittaisen joukkojen valmiuden ja käytettävyyden kohoamisen. Valmiuden kohottamisen käskyn antajana saattoi komentoketjun ylimmän osan lisäksi olla maanpuolustusalueen (2. D) komentaja, tarvittaessa myös alajohtoportaiden, eli sotilasläänin tai joukko-osaston, komentajat. Käskyn saatuaan joukkojen tuli siirtyä hälytyskokoonpanoon. Kaikkien joukkojen tuli aselajista riippumatta valmistautua toimimaan jalkaväkijoukkona ja 2–3 vuorokauden ajan omavaraisesti ilman täydennyksiä.⁷⁹³ Tämä tarkoittaa, että jälleen niin ilmatorjuntamiehet kuin asesepät ja kaikki siltä väliltä olivat sisäisten levottomuuksien hillinnän tarpeisiin kelvollisia vartiomiehiä ja jalkaväkisotilaita, johon heillä toki kaikilla oli peruskoulutus jo alokasajoilta. Omavaraisuus huollon suhteen on edellyttänyt joukko-osastoilta pysyviä, perusyksikkötason varastointijärjestelyjä, jotta liikkeelle lähtevä

⁷⁹⁰ UudSIE:n asiak n:o 20/Tsto/OT 11 b sal päivitetty 30.1.1960, T-20521/11, KA.

⁷⁹¹ Ibid. sekä UudSIE:n asiak n:o 393/Järjsto/13 sal T-20184/11, KA.

⁷⁹² UudSIE:n asiak n:o 242/Tsto/OT 11 b sal, T-27104/2, KA.

⁷⁹³ Ibid. Vuonna 1964 uusittu s. 5; TurESpE:n asiak n:o 197/Järjsto/OT 13 sal 11.11.1957, T-20521/3, KA sekä UudSIE:n asiak n:o 20/Tsto/OT 11 b sal, päivitetty 30.1.1960, T-20521/11, KA.

joukkue saa mukaansa useamman vuorokauden tarpeiksi esimerkiksi majoitusvälineitä ja elintarvikkeita.

Satanen painotti ra-hälytysjärjestelyjen merkitystä ja antoi vaatimuksen mainitun hälytyskoonpanon toteutumisesta käskystä neljässä tunnissa, kaikissa varuskunnissa. Monien eri kokoonpanojen välttämiseksi tuli hälytyskoonpanon olla mahdollisimman yhdenmukainen joukon t-kokoonpanon ja sotaharjoituskokoonpanon kanssa. Uudenmaan alueen ra-hälytysjärjestelyjen kehittämiseksi tuli rakentaa kiinteä radioyhteys sotilasläänin esikunnan, Dragsvikin varuskunnan sekä Suomenlinnan rannikkotyöstörykmentin ja Hangon rannikkopatteriston välille. Suojaamis- ja lähipuolustus suunnitelmat laadittiin usealle kehälle. Suojaamisasteet olivat *Satanen* eri johtoportaiden kirjoittamissa suunnitelmissa yhteneväiset. Myös meri- ja ilmavoimien sekä Hangon rannikkopatteriston muutkin kuin Uudenmaan alueella toimivat osat valmistautuivat tekemään osuutensa sisäisen suojelun toimeenpanossa.⁷⁹⁴

Esikuntien tuli olla – myös palveluksen ulkopuolella – johtamisvalmiina 2–3 tunnissa. Kaikilla esikunnilla oli erillinen hälytys suunnitelma. Täydessä valmiudessa esikuntien henkilöstö pysytteli paikoillaan ja ruokailut sekä lepo toteutettiin vuorotellen valmius säilyttäen. Sama koski myös joukkojen komentajia ja päälliköitä. Sisäisen tiedonantoverkon kautta muodostettiin tilannekuva, jota raportoitiin komentoketjussa alhaalta ylös ja edelleen Pääesikuntaan kolmesti vuorokaudessa. Tilanteen tasalla pysymiseksi oli välttämätöntä olla jatkuvasti yhteydessä sekä Pääesikunnan tutkintatoimiston päällikköön että poliisiin.⁷⁹⁵ *Satasessa* suojelutoimenpiteet jaettiin kolmeen tasoon, jotka olivat normaaliajan suojaaminen, tehostettu suojaaminen ja kaukoapuvaihe. Kenraali Sihvon vuoden 1948 suunnitelmassahan asia ilmaistiin samaan tapaan kolmen tasoisina toimenpiteinä.⁷⁹⁶

Suojaamisaste I käsitti päivystys-, vartiointi- ja palovartiointitehtävät, jotka katsottiin tarpeellisiksi rauhan ajan jokapäiväisessä toiminnassa yleiseen järjestykseen liittyen. Tällaisia olivat esimerkiksi varuskuntien ja varastojen vartioid. Tehostetussa suojaamisessa vartiointia lisättiin kohteen vaatimusten mukaisesti. Samalla kohteiden määrä kasvoi varuskunnallisista kohteista esikuntiin, lentokenttiin ja lennonvarmistuskeskuksiin, viestikeskuksiin, varastoihin, linnakkeisiin ja laivaston tukikohtiin sekä puolustusteollisuuden tehtaisiin ja korjaamoihin. Tämä toteutettiin lisäämällä vartiointia ja korvaamalla siviilivartioita sotilaille, aseistamalla kohteen henkilöstöä, tarpeen vaatiessa jalkaväen raskaalla aseistuksella, sekä toimeenpanemalla tarvittaessa kohteelle harjoiteltu lähipuolustus suunnitelma. III tasolla toteutettiin tukitehtäviä oman alueen ulkopuolisille kohteille uhkatason tai tilanteen niin vaatiessa. Aseet ja ampu-
matarvikkeet tuli varastoida kohteiden sisälle ja ne sai ottaa käyttöön II tai III tason tehtävässä. Henkilökunnalle saatettiin jopa myöntää erillisiä lupia kohteensuojaamis-
aseiden säilyttämiseen kotona. Uudenmaan vastualueella suojaamisasteista ja niiden välisestä siirtymisestä käski vastualueen komentaja.⁷⁹⁷

⁷⁹⁴ TurESpE:n asiak n:o 197/Järjststo/OT 13 sal 11.11.1957, T-20521/3, KA, s. 8–9 sekä UudSIE:n asiak n:o 20/Tsto/OT 11 b sal, päivitetty 30.1.1960, T-20521/11, KA.

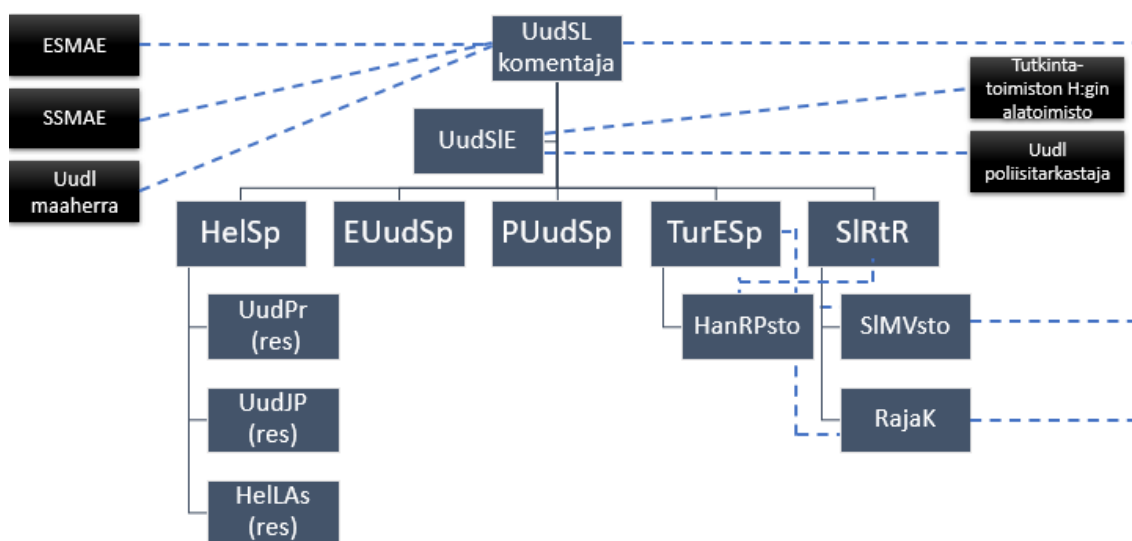
⁷⁹⁵ UudSIE:n asiak n:o 20/Tsto/OT 11 b sal, päivitetty 30.1.1960, T-20521/11, KA.

⁷⁹⁶ TurESpE:n asiak n:o 197/Järjststo/OT 13 sal 11.11.1957, T-20521/3, KA. Sihvon suunnitelmassa nimet olivat normaalivalmius, tehostettu valmius ja erittäin tehostettu valmius.

⁷⁹⁷ Ibid. sekä UudSIE:n asiak n:o 20/Tsto/OT 11 b sal, päivitetty 30.1.1960, T-20521/11, KA.

Uudenmaan sotilasläänin reservinä sisäisen suojelun asioissa oli edellä kuvatun mukaisesti Uudenmaan prikaati.⁷⁹⁸ Uuden maakunnallisen nimensä saanut entinen 4. Prikaati laati *Satasen* mukaisen suunnitelmansa syksyllä 1957. Prikaatin kärkiyksikkö oli käytettävissä käskystä neljässä tunnissa ja pataljoonan kokoinen joukko kuudessa tunnissa. Kolmen saapumiserän järjestelmän vuoksi kolmesti vuodessa⁷⁹⁹ oli kahdeksan viikon mittainen jakso, jolloin pataljoona kykeni lähettämään ainoastaan komppanian kokoisen osaston. JP 2, joka oli jo vakiintunut reservijoukko suunnattavaksi reservitehtäviin eri vaiheissa, oli edelleen ”komentajan nyrkkinä” lähtöalueellaan joko Malmilla tai Seutulassa. Poikkeuksena aiempiin vastaaviin suunnitelmiin myös rannikkolinnakkeet valmistautuivat irrottamaan tarvittaessa läänin uudeksi reserviksi yhden rannikkopataljoonan.⁸⁰⁰ Tällainen tietysti edellytti jo perustamista ja samalla sitä, että sisäistä suojelua olisi jouduttu suorittamaan vastikään perustetuilla joukoilla.

Turun eteläisen sotilaspiirin (ent. Länsi-Uudenmaan sotilaspiiri) esikunta kytkeytyi *Satasen* myötä edelleen Uudenmaan sotilasläänin alkuvaiheen sisäisen suojelun suunnitteluun. Turkulaisten, joiden käytössä oli vielä tuolloin Hangon rannikkopatteristo, suunnitelma valmistui marraskuun lopulla 1957. Se sisälsi esityksen ylimääräisen poliisireservin kokoamisesta. Esitystä perusteltiin vähäisillä poliisivoimilla, sillä poliisin ja puolustusvoimien yhteisten suojeltavien kohteiden määrä oli valtava. Ratkaisuksi esitettiin eri käskyllä muodostettavaa, noin 100 hengen vahvuista poliisireserviä Hangon–Tammisaaren–Karjaan alueelle, mistä oli jo sovittu paikallisesti puolustusvoimien ja poliisin kesken.⁸⁰¹

Kuva 23. Sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden johtosuhteet Uudenmaan sotilasläänin *Sata-sen* mukaan. Katkoviiva kuvaa yhteistoimintasuhdetta. T-20521/9, KA.

⁷⁹⁸ UudSIE:n asiak n:o 20/Tsto/OT 11 b sal, päivitetty 30.1.1960, T-20521/11, KA.

⁷⁹⁹ Vuosittaiset poikkeamat olivat aikaväleillä 9.2.–9.4, 11.6.–15.8. sekä 12.10.–15.12.

⁸⁰⁰ UudPrE:n asiak n:o 107/koul- ja järjtsto/OT 11 sal 29.11.1957, T-20521/3, KA sekä UudSIE:n asiak n:o 20/Tsto/OT 11 b sal, päivitetty 30.1.1960, T-20521/11, KA.

⁸⁰¹ TurESpE:n asiak n:o 212/Järjtsto/OT 13 a sal 29.11.1957, T-20521/3, KA sekä TurESpE:n asiak n:o 197/Järjtsto/OT 13 sal 11.11.1957, T-20521/3, KA.

Porkkalan vuokra-alueen palautuminen muutti sisäisen suojelun perusteita myös laivaston osalta. Helsingin laivastoasema muutettiin Helsingistä Porkkalaan paikalle, missä nykyisin sijaitsee Upinniemen varuskunta. Muutos tarkoitti suunnitelmien ja johtosuhteiden täsmentämistä uutta sijoituspaikka vastaaviksi.⁸⁰²

Myös laivastoaseman sisäisen suojelun suunnitelmavalmius saavutettiin ennen vuoden 1957 loppua. Yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpito toteutettiin vastuualueittain alueellisen puolustusperiaatteen mukaisesti, jolloin myös kaikki Porkkalan varuskunnan alueella olevat toimijat olisivat käskyn tullen Helsingin laivastoaseman komentajan käskynalaisia. Porkkala luokiteltiin kokonaisuutena II luokan suojattavaksi kohteeksi. Siirryttäessä suojaustasolle III oli Porkkalassa tarkoitus käyttää läänin komentajan reservejä, joko Tammisaaren tai Helsingin suunnista.⁸⁰³

Uudenmaan alueen merkittävin reservi, Panssariprikaati, laati oman sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden säilyttämisen suunnitelmansa peitenimellä *Kakekonen* helmikuussa 1958. Näin tuo suunnitelma on ollut puoli vuotta aiemmin valmis ja ainakin jossain määrin kaaderiin jalkautettuna yöpakkaskriisin puhjetessa. Suunnitelma noudattelee sisällöltään *Satasen* rakennetta ja sisältöjä painottaen poliisin ja virka-apulakien merkitystä, mutta alleviivaten etenkin harkintaa voimakeinojen käyttämisen mahdollisista seurauksista.⁸⁰⁴

Panssariprikaati oli yleisen järjestyksen säilyttämisessä suoraan puolustusvoimain komentajan johdossa. Valmius toiminnan aloittamiseen tuli olla korkea kaikkina vuorokaudenaikoina. Tämä edellytti toimivaa hälytysjärjestelyä, toimenpideluetteloita sekä varusmiehistä kasarmeittain koottujen komennuskuntien pitämistä valmiudessa vapaa-aikoina. Joukon oli, panssarivaunupataljoonaa lukuun ottamatta, oltava toimintavalmiina käskystä neljässä tunnissa. Tehostettuun valmiuteen siirtyminen tuli tehdä mahdollisimman huomaamatta, ja tätä varten joukkoyksiköiden kasarmien sisälle järjesteltiin ampumatarvikkeet, nopean liikkeellelähdön takaamiseksi. Jokaisella joukkoyksiköllä⁸⁰⁵ oli oltava yksi perusyksikkö valmiudessa ampumatarvikkeineen. Henkilökunta sijoitettiin pääosin yksiköiden mukaan ja aselajiyksiköt valmistautuivat tällaisessa tilanteessa toimimaan ”jalkavaen tapaan” yleisen järjestyksen tehtävissä.⁸⁰⁶ Ilmiselvä seuraus tästä oli, että asiaa tuli myös säännöllisesti harjoitella. Taisteluhälytyskäskyn olisi antanut Panssariprikaatin komentaja, tai hänen valtuuttamansa upseeri. Harjoitushälytyksen saattoi antaa joukkoyksikön komentaja tai erillisen yksikön päällikkö, jotta asia tulisi säännöllisesti testattua.

Panssariprikaatin laatima suunnitelma painottui oman varuskunnan sekä Hämeen läänin alueen suojaamiseen. Kuitenkin oli selvää, että joukolle saattoi olla muitakin tehtäviä oman alueen ulkopuolella. Helsinkiä ei mainittu erikseen valmistautumissuuntana. Suunnitelma sisälsi kuitenkin liitteen, jonka nimi oli *Erikoisohje*. Siinä määriteltiin erityistapaus, jossa Panssariprikaati muodostaisi hälytyksen sattuessa alueen ulkopuolelle lähetettävän joukon. Tähän koottiin joukko Panssarikoulusta, Hämeen jääkäripataljoonasta, Panssarirykmentistä sekä Panssariprikaatin 4. Erillisestä autokompaniasta, joista olisi muodostettu Hämeen jääkäripataljoonan komentajan joh-

⁸⁰² UudSIE:n asiak n:o 242/Tsto/OT 11 b sal, T-27104/2, KA.

⁸⁰³ Ibid. sekä HeLAS asiak n:o 68/Järj- ja koulusto/OT/15 o sal 2.12.1957, T-20521/3, KA.

⁸⁰⁴ PsPrE:n asiak n:o 2/Järjsto/OT 10 o 1 sal 25.2.1958, T-24786a/1, KA.

⁸⁰⁵ Joukkoyksiköt olivat HämJP, HämRjP, PsK, PsR, JPsto.

⁸⁰⁶ Ibid. Ampumatarvikkeet tuli olla varattuna, ei jaettuna.

tama taisteluosasto. Siihen kuului kevyt osasto 4, yksi panssarivaunukomppania, yksi panssarintuhoajakomppania sekä yksi erillinen autojoukkue. Hämeen jääkäripataljoonan komentaja laati tästä oman suunnitelman, jonka peitenimi oli *HämJP:n harjoitus*.⁸⁰⁷ Kyseisen taisteluosaston suunnitelma ja erityistilannetta varten räätälöity joukko oli ylimmän johdon Helsingin suojaamiseen tarkoittama joukko, hyvin samansuuntaisesti kuin yleislakon aikaan oli käsketty. Tämä on edellisen perusteella ilmi selvää, vaikkei sitä erikseen suunnitelmassa mainita.

Pääministeri Karl-August Fagerholmin hallituksen altistuttua kritiikille *yöpakkasten* aikana syksyllä 1958 alkoi poliittinen selkkäus, jonka seurauksena myös *Satasen* mukaisia toimia jouduttiin toimeenpanemaan käytäntöön. Esimerkiksi Helsingissä valmisteltiin yöpakkasiin liittyen mielenosoituksia ja Puolustusvoimat kohotti jälleen valmiuttaan sisäisten levottomuuksien varalta. Myös poliittisessa johdossa tiedostettiin YYA-konsultaatioiden mahdollisuus.⁸⁰⁸

Helsinkiin muodostettiin yöpakkasten vuoksi Helsingin sotilaspiirin päällikön, eversti Toivo Luukon johtoon ”*poikkeusesikunta*”. Toisin sanoen sotilaspiirissä panttiin toimeen *Satasen* mukainen Helsingin linnoitusalueen esikunnan johtamisvalmius. Seuranaan Luukolla oli ajoittain johtopaikallaan tapahtumia tarkkailemassa vastaanimitetty Uudenmaan sotilasläänin uusi komentaja, kenraalimajuri Reino Artola, jonka pääjohtamispaikka oli Postitalolla. Pääesikunnan yhteysmiehenä toimi operatiiviselta osastolta majuri Ermei Kanninen. Merivoimista käskettiin Helsingin laivastoaseman päällikön, komentaja Gösta Fabritiuksen asettaa kaksi alusta valmiuteen, toinen (jälleen) Presidentinlinnan eteen sekä toinen siten, että sillä oli kyky ampua Pitkäsillan alueelle. Lisäksi kolme eri miinalaivaa pidettiin valmiudessa alueella.⁸⁰⁹

Ohto Mannisen mukaan Panssariprikaati sai tietävästi jälleen käskyn siirtyä Hyrylään harjoittelemaan ja osoittamaan uskottavaa voimaa. Luukon omia *Hermannikanaviaan*⁸¹⁰ pitkin kuulemat huhut Helsinkiin lähetettävistä ”*kommunistien kovanaamoista*” lienevät aiheuttaneet valmiudellisia toimenpiteitä ainakin Uudenmaan jääkäripataljoonassa Santahaminassa. Helsinki eristettiin kahdelta kehältä poliisin toimin Hyrylän–Keravan tasalta sekä Hyvinkään tasalta. Lisäksi linja-autoliikennettä rajoitettiin. Lopulta kuitenkin tämäkin alkava sisäinen levottomuus raukesi rauhallisesti.⁸¹¹

Tämän tutkimuksen ajallisen tarkastelun loppupuolella, vuonna 1962, koettiin Helsingissä vielä mellakoinniksi yltyneitä levottomuuksia, joissa tällä kertaa pääosaa näytteli nuorison eri alakulttuureihin jakautuneet ryhmät. Kyseessä oli heinä–elokuun vaihteessa järjestetyt *Maailman nuorison ja ylioppilaiden VIII rauhan ja ystävyyden festivaalit*, jotka pasifistisesta nimestään huolimatta äityivät levottomuuksiksi. Festivaalin taustavoimiin kuului Neuvostoliitto, joka pyrki hyödyntämään tilaisuuden lännelle suunnattuna propagandana. Länsivallat näkivät myös tässä tilaisuutensa ja esi-

⁸⁰⁷ PsPrE:n asiak n:o 2/Järjst/OT 10 o 1 sal 25.2.1958, T-24786a/1, KA.

⁸⁰⁸ Säämänen (2017), s. 199, 201. Yöpakkasten poliittiset seuraukset, ks. abstrakti teoksesta Kähönen, Aappo: *The Soviet Union, Finland and the Cold War: The Finnish Card in Soviet Foreign Policy, 1956–1959* (diss.). Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta, yhteiskuntahistorian laitos & SKS, 2006.

⁸⁰⁹ Manninen, Ohto: Virka-apua yöpakkasilla. *Veitsen terällä. Suomen tie läpi vaaran vuosien 1944–1962*. 2014, s. 200–201 sekä Wuoreneimo (Mannisen haastattelussa 1992).

⁸¹⁰ *Hermannit* käsitelty jäljempänä tässä pääluvussa.

⁸¹¹ Manninen (2014), s. 201.

merkiksi amerikkalaisten väitettiin lietsoneen nuorisoa antamalla näille alkoholia ja koiranpommeja, lentolehtisten lisäksi. Festivaalista tuli suurvaltojen kilpailu ja häiriöitä riitti: ”lättähatut” riehuivat Kaisaniemessä, Vanhan ylioppilastalon edustalla tuhansien nuorien joukko ryhtyi osoittamaan mieltään ja autoja kivitettiin ja jäteastioita sytytettiin tuleen eri puolilla kaupunkia. Ratsupoliisit hajottivat väkijoukkoja ja ensimmäistä kertaa Helsingin poliisi turvautui kyynelkaasuun väkijoukkojen hillitsemisen voimakeinona.⁸¹² Kaikesta huolimatta puolustusvoimia ei tiettävästi tällä kertaa pyydetty virka-apuun, vaikka tilannetta varmasti seurattiin eri esikunnissa virka-apuun valmiina.

Sisäisen järjestyksen ja yhteiskuntarauhan turvaaminen oli tutkittavalla ajanjaksolla keskeinen osa Helsingin ja Uudenmaan puolustussuunnittelua. Sisäisen järjestyksen ja ylläpidon suunnitelmavalmius oli sotien jälkeisinä vuosina hyvällä tasolla molempien suunnittelukierrosten aikana. Käytäntö kuitenkin osoitti jokaisella kerralla uusia haasteita, jotka poikivat tarpeen suunnitelmien päivittämiselle ja hälytysten harjoittelulle, etenkin johtosuhteiden ja toimivaltuuksien osalta. Myös uhkakuvat päivittyivät siten, että sodan lähtölaukauksena pidetty sisäisten jännitteiden lietsominen ulkovaltan toimesta muuntui puhtaasti sisäisiksi jännitteiksi, irrallisena osana sotaan johtavasta kriisistä.

1960-luvun alun suunnittelussa jatkettiin edellisen suunnitelman päivittämistä. Haasteen muodostivat edelleenkin edellytykset sopia muiden viranomaisten kanssa asioista, joita jouduttaisiin tekemään huomiota herättämättä ja salaa, joko puuttuvan teollisuuselämän valmiuslainsäädännön tai muun syyn vuoksi. Jäljempänä esitelty *Hermannit* osallistuivat tähän työhön esimerkiksi 1961, kun Helsingin sotilaspiiri laati valtakunnallisesti merkittävien kohteiden suojaamissuunnitelmia. *Hermanneihin* sijoitetut Teollisuusliiton edustajat järjestivät sotilaspiirin edustajalle opastetun teollisuuskierroksen, jonka lomassa asiat sovittiin.⁸¹³

Johtamisessa havaittujen epäselvyyksien korjaamiseksi järjestettiin vuonna 1961 2. Divisioonan esikunnan johdolla toimintavalmiuskoulutuksen harjoitus peitenimellä *Harjoitus 61*. Sen tarkoituksena oli kokeiluluontoisesti testata sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden johtamista ja kohteiden suojaamisen onnistumista. Uudenmaan sotilaslääni osallistui harjoitukseen kaaderijoukoillaan.⁸¹⁴

Harjoituksen myötä sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden suunnitelman toimeenpanovalmius nousi entisestään tämän tutkimuksen ajallisen rajauksen loppumetreillä. Käytännön toimeenpanoa häiritsivät eniten viranomaisten välisen sopimisen ongelmat. Läpi tutkittavan ajanjakson näyttäytyi haaste, jossa sotilasläänillä ja -piireillä oli tahtotila kohteiden suojaamisen suunnittelemiseksi, osin myös suojattavien kohteiden edustajilla, mutta kohteiden priorisointia eikä yhteistä suunnittelua kyetty toteuttaa. Suojattavien kohteiden määrä oli myös liian suuri joukkojen määrään verrat-

---

⁸¹² Keskinen & Silvennoinen (2004), s. 252–254. Ks. myös ”*Work of CIA with youths is defended*” 8.2.1967, General CIA records, [<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP75-00149R000700220013-0.pdf>], katsottu 2.4.2020.

⁸¹³ Wuorenheimo (Mannisen haastattelussa 1992). Kierroksella käytiin suojaamissuunnittelumielessä Esson lisäksi mm. Orionin ja Medican tiloissa, koska hyökkääjän arvioitiin tarvitsevan lääkintähuollon resurssija itselleen pian hyökkäyksen alettua.

⁸¹⁴ 2.DE:n asiak n:o 78/Optsto/5 sal 29.3.1961, T-23919/4, KA.

tuna. Sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden säilyttämisen perusajatus oli kuitenkin 1960-luvun alussa varsin selkeä hälytys- ja valmiudenkohottamisjärjestelyineen.

5.3 Operatiivisten suunnitelmien kehittäminen

Helsingin puolustamiseksi laadittuja suunnitelmia kehitettiin 1950-luvun lopulla monin eri keinoin. Kokonaan uusia, puolustusryhmituksen perusrakennetta muuttavia suunnitelmia ei ainakaan Helsingin linnoitusalueelle laadittu, mutta reservien lähtöalueita ja käyttösuuntia pohdittiin tarkoin. Puolustuksen rakenteen tarkentuminen tarkoitti maajoukkojen osalta etenkin Hangon suunnan puolustuksen sekä rannikotykistön kehittämistä, samaan aikaan kun ilma- ja merivoimien hankinnat paransivat hivenen rannikon ja merialueen valvonta- ja torjuntakykyä. Aluejärjestön toiminnan painopiste oli kuitenkin liikekannallepanon eri osa-alueiden kehittämisessä ja toimintavalmiuskoulutuksessa. Myös muuttuva uhkakuva pakotti pohtimaan perustamisjärjestelyjä olosuhteissa, joissa aikaa olisikin paljon vähemmän ja hyökkäys pakottaisi toimeenpanemaan asioita kriisin jo eskaloiduttua. Kuitenkaan kaikkia edellisen suunnittelukerroksen toimintatapoja, kuten maastontiedusteluja, ei kokonaan lopetettu, vaikka sotilaspiirien operatiivisen suunnittelun luonne muuttui.

Helsingin linnoitusalueen rooli oli myös muutoksessa. Porkkalan vuokra-aikana tuon rooli oli ollut kantakaupungin puolustaminen. Rooli laajeni 1960-luvun alusta lähtien. Helsinkiä tuli yhä kyetä puolustamaan kaikista ilmansuunnista ja linnoitusalueen esikunta oli edelleen päätöksenteon ja kriittisten rakenteiden suojaamisen komentopaikka. Nyt se haluttiin merkittävyytensä vuoksi rinnastaa muihin rannikon alueen armeijakuntien esikuntiin. Sen kokoonpanoa esitettiin tarkennettavaksi armeijakunnan esikuntaa vastaavaksi.⁸¹⁵ Viimeistään tässä paljastuu linnoitusalueen rooli edellisen suunnittelukierroksen aikana, joka on samalla yksi tämän tutkimuksen keskeisiä johtopäätöksiä: Helsingin linnoitusalue oli 1950-luvulla puhtaasti Porkkalan suuntaan ja Helsingin edustan mairinnousun torjuntaan suunniteltu Helsingin suojajoukko. Lisäksi linnoitusalueen esikunta oli t-vaiheen ainoa johtamiskykyinen sodan ajan johtoesikunta pääkaupunkiseudulla. Toisella suunnittelukierroksella linnoitusalueen nimestä lopulta luovuttiin. Helsingin sotilaspiiri oli sittemmin myös sodan aikana Helsingin sotilaspiiri, muiden aluejärjestön osien nimeämisen tapaan⁸¹⁶.

Porkkalan palautus merkitsi olennaista muutosta koko eteläisen rannikon puolustukseen. Aiemmin kartalla peitettyä ja ilman merkintöjä pidetty alue tuli nyt piirtää uudelleen – myös puolustuksen kannalta. Vaikka esimerkiksi Helsingin linnoitusalueen suunnittelijat tarkastivat omat suunnitelmansa jo vuoden 1955 puolella, oli nyt vapaus liikkua toistakymmentä vuotta pimennossa olleella alueella. Maastontiedustelut aloitettiin uudelleen kesällä 1956. Pitkin suunnittelukerrosta käytiin tämänkin jälkeen tutkimassa alueita, mutta seuraavassa on esitetty kenties keskeisimmät operatiivisen suunnittelun maastontiedustelut.

---

⁸¹⁵ UudSIE:n asiak n:o 102/Järj/10 d sal 25.1.1962, T-20522/3, KA.

⁸¹⁶ UudSIE:n asiak n:o 213/tsto/OT 10 d 12.9.1959, T-20521/9, KA.

Heinäkuun alussa 1956 toteutettiin 2. Divisioonan johdolla ja lähinnä yleisesikuntaupseereista koostuneen delegaation voimin laajahko, viisi vuorokautta kestänyt operatiivinen tiedustelu. Sen reitti kulki pitkin eteläistä rannikkoa Hangon ja Loviisan välillä. Maastontiedusteluun osallistui myös Uudenmaan sotilasläänin edustus. Maastollisten tekijöiden kartoittamisen lisäksi tarkoituksena oli eri johtoportaiden yleiskuvan yhtenäistäminen.⁸¹⁷ Käskystä ei ilmene, oliko maaston katselmoinnilla liityntäpintaa edellisen vuoden vastaavaan retkeen Helsingin linnoitusalueen alueella, jossa näkökulmana oli toki johtamisrakenteessa kaksi pykälää alemman tason suunnitelma, mutta tilaisuudessa tutkittiin osin aivan samoja maastoja. Kenties suunnitteluskyn ”johtoportaiden yleiskuvan eheyttämisellä” viitattiin tähän.

Tiedustelun tuloksista löytyi uuttakin, joskin perusajatus oli aivan sama kuin ennenkin. Helsingin kaista muodosti operatiivisesti kaikkein tärkeimmän alueen. Porkkalan alueen – joka nyt kuului Helsingin puolustuskaistaan – itäosa oli hyökkääjälle erittäin epäedullista. Sen sijaan lounaasta käsin rautatien ja maantien läheisyyteen sukeltavalla Pikkalanlahdella olisi ollut hyvät mahdollisuudet suorittaa maihinnousu niin, että alueen puolustajalle olisi samalla aiheutettu selustauhka. Marjaniemen ja Vuosaaren alueet olivat todennäköisimpiä maihinnousupaikkoja, joiden avulla muodostui Helsingin valtaamisen mahdollistava sivustauhka. Vuosaaren merkitystä korostivat vielä taannoiset puheet sataman sijoittamisesta Vuosaaren niemelle. Tiheä tiestö oli hyökkääjälle edullinen, tärkeimpänä Porvoosta suorana panssariurana kohti Helsinkiä johtava tie. Maahanlasku osui jälleen Malmin–Seutulan alueelle tai vaihtoehtoisesti Västersundomiin (Länsisalmi), joka oli lähellä nykyistä Vuosaaren satamaa sijaitseva peltoalue.⁸¹⁸

Alueiden tutkiminen tehtiin nyt osana laajemman sotatoimen arviointia, jossa myös valtakunnan itärajan suunta otettiin ilmiselvästi myös huomioon. Loviisassa oli mahdollista tehdä isompi maihinnoususotatoimi, mutta sen arvioitiin liittyvän ainoastaan Kouvolan suuntaan liittyvään sotatoimeen, sillä Helsingin maihinnousun sivustan suojaamiseksi sen arvioitiin olevan liian kaukana.⁸¹⁹ Kouvolan alueen käsittely tässä yhteydessä viittaa selvästi tarpeeseen pohtia yhdessä naapurin, 3. Divisioonan vastualueen kanssa, miten laajemmassa mittakaavassa sotatoimen tavoitteet tuli arvioida.

Sipoon ja Loviisan välillä oli myös lukuisia muita, kooltaan vähäisempiä, mutta joiltain osin tällaiseen peräkkäiseen yhdistelmäoperaatioon soveltuvia alueita. Niissä maahanlasku ja maihinnousujoukot kykenivät saamaan yhteyden toisiinsa suunnilleen samoilta etäisyyksiltä. Myös panssarivaunukelpoinen tieura oli olemassa. Loviisan suunta nähtiin heikon puolustuksen vuoksi uhanalaisena. Porvoon edusta taas näyttäytyi lähinnä Pellingin alueen karikkoisen ja matalan rannikon vuoksi maihinnousuun hankalana ja epätodennäköisenä. Sipoon edustalla oli riittävästi syväystä, mikä teki siitä mahdollisen vaihtoehdon. Tämä tosin edellytti sen edustan saariston valtausta, eikä ainoa alueelta pois johtava tie ollut kummoinen. Maahanlasku siirtyi

⁸¹⁷ 2.DE:n asiak n:o 126/Optsto/11 a sal 15.10.1956, liite 1, T- 23919/3, KA.

⁸¹⁸ Ibid.

⁸¹⁹ Ibid.

tällöin luonnollisesti myös idemmäksi, joko Sipoon Nikkilän tai Boxbyn alueelle, jotka olivat pääosin peltojen värittämää, maahanlaskuun soveliasta aluetta.⁸²⁰

Hangon alue oli vastaavasti koko Itämeren näkökulmasta erittäin tärkeä. Hangon kaista arvioitiin edullisen sillanpäänsä jälkeen vastustajan jatkohyökkäyksen kannalta ongelmalliseksi ja haastavaksi, eikä sen merellinen oikea sivusta tarjonnut pieniä merikoukkauksia lukuun ottamatta helpottavia vaihtoehtoja rikkonaisessa saaristossa. Näin ollen Hangon suunta nähtiin puolustajalle edulliseksi maastonkohdaksi heti hyökkääjän rantautumisesta eteenpäin. Porkkalan palautuksen myötä Hangon alueen puolustus siirrettiin Lounais-Suomen sotilasläänin suunnitteluvastuulle. Sotilasläänin komentaja, eversti Eino Tuompo lähetti johtoesikunnalleen Turkuun yhteensä 52-sivuisen ja 14 peitepiirrosta käsittävän raportin lokakuun lopulla 1956.⁸²¹

Raportissa kritisoitiin aiempina vuosina tehdyn varsin pintapuolista työtä, jonka johdosta eri johtoportaiden näkemys tilanteesta nähtiin heikoksi. Siksi sotilaspiirien tehtäviä pohdittiin siitä näkökulmasta, että tulisiko niiden keskittyä vain päätehtävänsä joukkojen perustamisvalmisteluihin, vai pitäisikö niitä hyödyntää myös operatiivisessa suunnittelussa. Niissä sotilaspiireissä, joiden päälliköitä oli käytetty operatiiviseen suunnitteluun, oli saavutettu merkittävää hyötyä alueen tuntemuksen kautta. Toisaalta muiden tehtävien hoitaminen oli saattanut tätä kautta vaarantua, kun päätehtäväkin edellytti lukuisien maastontiedustelujen suorittamista, kuten perustamispaikkojen selvittelyä, materiaalien siirron valmisteluja ja kuljetusten siirtymisreittien suunnittelua.⁸²²

Tässä tulee ilmi kahden suunnittelulinjan ristiriita. Tuompo olisi halunnut keskittää aluejärjestön harvalukuisen miesmäärän työpanoksen tärkeämmäksi katsomansa liikkekannallepanon suunnitteluun, operatiivisen suunnitelman sijaan. Sotilaspiireille olisi hänen mukaansa voinut vakioida niiden omaa aluetta koskevan operatiivisen tehtävälistan, joka olisi tarkoittanut vihollisen ja omien toimintamahdollisuuksien säännöllistä päivittämistä. Myös sotakoulujen osuutta haluttiin lisätä, sillä niiden harjoituksissa säännönmukaisesti tehtiin maastontarkasteluja sotilaspiirien alueille, kuten Sotakorkeakoulu kesällä 1956. Tuompon mukaan tiedustelut tehtiin ilman ilman, että sotilaspiireistä niihin osallistui ketään oman alueensa tuntevaa edustajaa.⁸²³

Operatiivinen suunnittelu näyttää olleen vielä jossain määrin jäsentymätöntä ja lukuisista aiempien vuosien töistä huolimatta hajanaista. Voisi luulla, että kassakaapeista olisi löytynyt runsaasti yksityiskohtaista maastontiedustelujen materiaalia, mutta syystä tai toisesta niiden hyödynnettävyys näyttää olleen ainakin osin heikohko. Myös sotakoulujen raporttien hyödynnettävyys näyttäyty epävarmalta, vaikka esimerkiksi Porkkalan alueelta oli hankittu valtava määrä käyttökelpoista tietoa. Kuten aiemminkin, hyödynnettiin sotakouluja tälläkin suunnittelukierroksella toimintamahdollisuuksien arviointiin ja itse suunnitelmien laatimiseen. Sotakorkeakoulun kurssin maasotalinjan oppilasupseerit jaettiin jo toukokuussa 1956 yhdeksään työryhmään, joille annettiin erilaisilla tiedusteluteemoilla tehtäviä. Toiset selvittivät alueen linnoituslaitteiden käyttökelpoisuutta ja yksi ryhmä tiedusteli esimerkiksi tykistön tuliasema-alueiksi

⁸²⁰ 2.DE:n asiak n:o 126/Optsto/11 a sal 15.10.1956, liite 1, T- 23919/3, KA.

⁸²¹ Ibid., sekä LounSuoSIE:n asiak n:o 197/Järjsto/11 sal 30.10.1956, T- 23919/3, KA.

⁸²² Ibid.

⁸²³ Ibid., sekä SKK:n asiak n:o 50/5 sal 5.6.1956, T-23101/5, KA.

sopivia alueita. Raportin arvioitiin hyödyttävän vastuualueen varsinaisia suunnittelijoita heidän ”*teoreettisluonteisissa harjoittelutöissään*”, joka tietenkin viittaa operatiiviseen suunnitteluun. Myöhemmin samana vuonna myös Sotakorkeakoulun merisotalinja pääsi omalla ammattitaidollaan tukemaan luovutetun alueen kartoitusta. Painopiste oli rannikon puolustuksen toimintamahdollisuuksien ja käytettyjen meriammuntatykistön linnoitteiden ja ampumateknisten seikkojen tutkiminen.⁸²⁴ Raportit lähetettiin Pääesikuntaan operatiiviselle osastolle. Varmuutta siitä ei ole, miten tulokset päättyivät 2. Divisioonaan tai Uudenmaan sotilaslääniniin, mutta myöhemmin suunnittelijoilla oli kuitenkin tiedossaan esimerkiksi Mäkiluodon linnakkeen käyttökelpoisuus.

Maihinnousu- ja maahanlaskuoperaatioiden lisäksi vastustajan oletettiin käyttävän myös vaunujoukkoja. Panssarikelpoisten urien kartoittamiseen sekä niiden käytön vaikeuttamiseen soveltuvien maastonkohtien etsintään käytettiin vuosien varrella suuri osa maastontiedusteluajasta. Operatiivisessa suunnittelussa ei 1950-luvulla ollut harhakuvitelmia siitä, että vastassa olisi pelkästään tykistön tukemaa jalkaväkeä, vaan sen tukena olisi ollut myös rynnäkkö- ja taistelupanssarivaunuja, viimeistään maihinnousualusten saavuttua rantaan.

Maihinnousu Hankoon oli arvioiden mukaan järkevää vain yllätyshyökkäyksen yhteydessä. Suomenlahdelle luotavan laivastotukikohdan arvioitiin olevan pääsyy Hankoon hyökkäämiseen. Hangon alueella oli kaksi selkeää maihinnousurantaa: Hangon vapaasatama oli yksi maihinnousukohde, eikä vähiten siksi, että jäätalvi ei yltänyt sataman edustalle suurimpana osana kylmää aikaa. Hyökkääjän arvioitiin tässä tapauksessa perustavan laivastotukikohdan Hankoon, sillanpääksi jatko-ohjelmalle. Tällöin päähyökkäyssuunta oli panssaroidulle joukolle olosuhteiltaan epäedullinen Karjaa–Lohja–Hyvinkää, Lohjanharjua seuraten.⁸²⁵

Huomattavasti paremmin maihinnousuun soveltuvaksi arvioitiin Hangon pääsatama ja sen vierestä itään levittäytyvä ranta-alue, joka ulottui Tvärminneen. Alue mahdollisesti kerrallaan kahden rykmentin vahvuisen joukon maihinnousun, ja syväys riitti koko leveydeltä raskaillekin aluksille. Tulituen järjestäminen nähtiin helpoksi etenkin, jos Hästö-Busön ja Russarön linnakkeet olisi saatu lamautettua. Itse asiassa, näiden linnakkeiden lamauttaminen katsottiin hyökkääjän näkökulmasta Hangon maihinnousun edellytykseksi, mutta saarien koon ja erillisten suuntien vuoksi ei mitenkään ylivoimaiseksi tehtäväksi.⁸²⁶

Lappohjan maasto oli edullinen sekä maihinnousua tukevien maahanlaskujen kannalta että mahdollisena maihinnousurantana. Ahtaan sisääntuloväylän miinoittaminen oli mahdollista, vaikka Hästö-Busö olisi toimintakyvytön, mutta nousemalla maihin Lappohjaan saisi hyökkääjä Hangon eristettyä ja muodostettua puolustajalle sivustauhkan. Yhtenä uhkana nähtiin myös Tammisaareen toteutettava maahanlasku elintärkeiden siltojensa vuoksi.⁸²⁷ Valtaamalla sillat etukäteen hyökkääjä mahdollistaisi maihinnousuun joukon liikkeen jatkumisen kohti Helsinkiä kapean pullonkaulan läpi. Puolustuksen ratkaisemiseksi Hangon satama ja päämaihinnousualue tuli saada raskaan tulen alaiseksi.

⁸²⁴ SKK:n asiak n:o 50/5 sal 5.6.1956, T-23101/5, KA sekä SKK:n asiak n:o 73/5 sal 2.10.1956, liite 1, T-23101/5, KA.

⁸²⁵ LounSuoSIE:n asiak n:o 197/Järjtsto/11 sal 30.10.1956, T- 23919/3, KA.

⁸²⁶ Ibid.

⁸²⁷ Ibid.

Puolustajan toimintamahdollisuuksien arvioinnissa päädyttiin johtopäätökseen, että Hankoniemen pääpuolustuslinjan sijoituspaikaksi sopi parhaiten rantaviiva. Kuitenkin itse niemi oli maastoltaan hyökkääjälle edullisempi, hiekkakankaista panssari- maastoa Lappohjan kapeikon tarjoamat mahdollisuudet huomioiden. Tvärminnen länsipuolella puolustajan oli edullista käyttää raskasta patteristoa, jota alueelle oli aiemminkin suunniteltu. Maihinnousuntorjunnan murtuessa tuli seuraavan puolustuslinjan nojautua jo edellisen sodan aikaiseen Lappohjan tasan linnoitusketjuun. Seuraava puolustajalle edullinen tasa oli Pojovikissä. Siitä eteenpäin olisi siirryttävä viivytykseen Lohjanharjun suunnassa ja ratkaisu tuli hakea reservin käytöllä. Saaris- tomeren suunta arvioitiin helposti puolustettavaksi sivusuunnaksi.⁸²⁸

Kritiikki aiemmasta pintapuolisesta työstä sekä esitetyt puolustusratkaisut ovat aavis- tuksen hämmentäviä. Hankoon suunnatun maastontiedustelun pohjalta laaditut vi- hollisen ja omat toimintaedellytykset ovat lähestulkoon samoja kuin aiemmin, joskin yksityiskohtaisempia. Asiaan ei liene muuta selitystä kuin että tiedonvaihto on epä- onnistunut, mahdollisesti salaamiskulttuurin vuoksi, tai tietoja ei edes ole osattu ky- syä ja etsiä. Tuompon kritiikki aiemmin ylimalkaisesti tehdystä työstä on tästä näkö- kulmasta osin aiheeton.

Rannikkotyökistön valmiuden kehittäminen

Rannikkotyökistön ryhmitystä ja järjestelyjä haluttiin myös tarkentaa Porkkalan palau- tuksen myötä. 2. Divisioonan alajohtoportailta kokoama lausunto tiivistyi kysymyk- seen siitä, oliko rannikkotyökistöllinen voima riittävä aseistuksen laadun ja linnakkei- den sijainnin suhteen. Vastaus oli lohduton, sillä valmius arvioitiin heikoksi, etenkin Helsingin alueella. Helsingin, Porkkalan ja Hangon alueen rannikkotyökistön suori- tuskykyä haluttiin nostaa. Linnakesaarista monet, kuten Isosaari, Mäkiluoto, Russarö ja Utö olivat vielä ”luonnontilassa” ja vain suunnitelmapapereissa kelpoisia ”paperi- tiikereitä”. Parannukset edellyttivät linnoitustöitä, tykkien siirtoja muualta sekä kaa- pelien asennuksia, kaikki valmiudellisesta näkökulmasta aikaa vieviä toimenpiteitä. Yleisesikunnan päällikön, kenraaliluutnantti Tauno Viljasen allekirjoittama, puolus- tusvoimain komentajan hyväksymä vastaus saapui viikon kuluessa: rannikkotyökistön ryhmitys säilytettiin ennallaan.⁸²⁹ Russarö tosin sai muutaman vuoden mittaisen ke- hitystyön tuloksena ja keväällä 1960 tehdyn päätöksen perusteella 1960-luvun alkuun sekä uusia tykkeitä järeään patteriinsa, että asevarikolta niihin myös ampumatarvik- keet.⁸³⁰

Rannikkotyökistön suorituskyvyssä tapahtui kyllä kehitystä suunnittelukierroksen ede- tessä. Jo vuonna 1947 Pariisin rauhan sopimuksen myötä oli poistunut valvontako- mission vaatimus Porkkalan itäpuolisten linnakkeiden tykkien kaliperista (vain alle 120 mm), sillä sopimustekstissä ei niistä ole mainintaa⁸³¹.

Kaluston vanhenemisen, kulumisen ja ampumatarvikkeiden kanssa oli haasteita, joi- den vuoksi rauhan ajan ja täydennyskoonpanon valmiuden vaiheissa ei merkittä-

⁸²⁸ LounSuoSIE:n asiak n:o 197/Järjstto/11 sal 30.10.1956, T- 23919/3, KA sekä 2.DE:n asiak n:o 219/Optsto/OT/11 a sal 21.6.1954, T-20182/8, KA.

⁸²⁹ 2.DE:n asiak n:o 11/Optsto/11 sal 29.1.1957 sekä PE:n asiak n:o 68/Optsto/11 sal 5.2.1957, T-23919, KA.

⁸³⁰ 2.DE:n asiak n:o 22/Optsto/12 sal 9.3.1960, T-25183/5, KA.

⁸³¹ [https://finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1947/19470020/19470020_2], katsottu 10.2.2021.

vää torjuntakykyä muodostunut. Kuitenkin sopimuksen teksti mahdollisti myös raskaiden, 152mm ja noin 25 kilometrin kantaman omaavien tykkien käytön liittämisen osaksi pääkaupunkiseudun operatiivista suunnittelua, jo heti ensimmäiseltä suunnittelukierrokselta lähtien. Porkkalan Mäkiluotoon saatiin 152mm patteri sekä merivalvonta-asema jo vuonna 1957. Kuten aiemmin on todettu, lupa järeiden, 12-tuumaisten tykkien käyttöönottoon saatiin vuonna 1959. Taustalla oli niiden sopivuus meriammuntojen lisäksi myös maahanlaskujen torjunnan tukemiseen. Sijoituspaijaksi valikoitui Helsingin edustalta Isosaari ja Kuivasaari. Aikakauden tekninen kehitys oli ajamassa rannikkotykkistöä myös suuntaan, jossa järeät kanuunat muutoinkin olisivat jäämässä historiaan. Ohjuksien aikakauteen ei kuitenkaan tässä tutkimuksessa ehditty, vaan vasta myöhemmin (1960-luvulla hankitulla kalustolla ja siihen 1970-luvun kuluessa luodulla tarvittavalla tekniikalla ja suorituskyvyllä), mutta kalustoa oli uusittu ja joukkoja koulutettu uusille aseille. Vuonna 1963 laaditussa suunnitelmassa rannikkotykkistön uudelleen järjestämiseksi Suomelahdella RtPsto 5:n, RT 1:n tai RT 4:n edustan järjestelyihin ei enää haluttu kajota, sillä järjestelyt oli todettu jo aiemmin varsin toimiviksi.⁸³² Pääkaupunkiseudun edustan rannikkopuolustuksen tila koheni asteittain parempaan suuntaan.

Panssariprikaatin suunniteltu käyttö pääkaupunkiseudun puolustuksessa

Molemmilla suunnittelukierroksilla Panssariprikaatin osuus sekä sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden säilyttämiseen että varsinaisiin sotatoimiin osana pääkaupunkiseudun puolustusta oli merkittävä. Prikaati oli suoraan ylimmän johdon alainen joukko ja kuului kokonaisuudessaan suojajoukkoihin. Tästä syystä se myös osallistettiin aika ajoin Pääesikunnan operatiiviseen suunnitteluun, yhdessä divisioonien ja Pääesikunnan alaisten laitosten kanssa, ainoana joukko-osastona.⁸³³

Panssariprikaatin oma suunnitelma kehittyi tarkastelujaksolla hyvään valmiuteen. Suunnitelma sisälsi tarkkaan mietityt perustamisjärjestelyt ja lähtöalueet käskettyihin valmistautumissuuntiin. Näissä suunnissa ensimmäiset ryhmytykset oli myös tiedusteltu. Panssariprikaatin ja sen eri joukkojen toimintatavalle tyypillisesti tämän tarkempaan ei ollut tarvettakaan, sillä muodostuva tilanne sanelisi lopun perin sen, mihin vaunujoukon hyökkäys tulisi suunnata. Ylimmän johdon reservinä prikaatille oli annettu valmistautumistehtäviä koko Suomen alueelle, eteläisen rannikon lisäksi myös esimerkiksi vyötärön tasalle, Hyrynsalmen–Oulun suuntiin.⁸³⁴

---

⁸³² Miettinen, Kaarlo: Rannikkotykkistön teknillinen kehitys toisen maailmansodan jälkeen. *Tiede ja Ase n:o 18*, 1960; Blinnikka (1969), s. 48, Enqvist, Ove & Heikki Tiilikainen: *Linnakesaaret – Rannikkokolimakeiden elämä sodassa ja rauhassa*. Tammi, 2014, s. 280; Enqvist, Ove: *Isosaari ja Kuivasaari*. Suomenlinnan Rannikkotykkistöiltä ry, 1991, s. 36; PE:n asiak n:o 380/Optsto/10 sal 30.7.1958, T-26965/33, KA sekä 2.DE:n asiak n:o 55/Optsto/10 sal 12.3.1963, T-23919/5, KA.

⁸³³ PsPrE:n asiak n:o 1/Järjsto/11 henksal 25.3.1964, T-20523/15, KA sekä PE:n asiak n:o 343/lkptsto/10 f sal 13.9.1958, T-20523/5, KA.

⁸³⁴ PsPrE:n asiak n:o 1/Järjsto/11 henksal 25.3.1964; PsPrE:n asiak n:o 2/Järjsto/11 henksal 25.3.1964, T-20523/15, KA. Ks. myös PsPrE:n asiak n:o 15/Järjsto/11 sal 2.1.1965, T-20523/16, KA.

Kuva 24. PsPr:n lähtöryhmitys Helsinki–Porkkala-suuntaan vuonna 1964. PsPrE:n asiak n:o 2/Järtsto/11 henksal 25.3.1964, T-20523/15, KA.

Oheisessa kuvassa Kevyt osasto 4 on suunniteltu Vantaan ja Tuusulan rajalle, Korson länsipuolelle Pirunkorpi–Mätäkivenmäki-alueelle. Piirretty laaja ryhmitys tarjosi sekä suojaa että mahdollisuuden lähtösuuntien kärkijoukkojen määrittämiseen: Esimerkissä JP4 olisi ollut kärjessä Hangon suuntaan, Kevyt osasto 4 taas Helsingin suuntaan. Kaikissa tilanteissa Panssarivaunupataljoona, raskain vaunukalusto, on ryhmituksen keskellä, josta sen suuntaaminen oli toteutettavissa kaikkiin lähtösuuntiin heti kärjen perään tai muuhun haluttuun kohtaan marssiryhmitystä.

Vuosien 1960–64 valmistuneissa suunnitelmissa prikaatilla oli useita suunniteltuja lähtöryhmityksiä. Pääkaupunkiseudun kannalta olennaisin ryhmitysuunta ”T” tarkoitti prikaatin osien ryhmittämistä Tuusula–Nurmijärvi-alueelle, mistä prikaati valmistautui hyökkäämään Helsingin ja Porkkalan alueelle. Tehtävä oli puolustusvyöhykkeen sisällä olevan hyökkääjän lyöminen. Toinen vaihtoehto olisi ollut maahanlaskun torjunta Helsingin pohjoispuolella, siis monesti tärkeiksi maahanlaskualueiksi arvioiduilla Helsingin pitäjän aukeilla. Kolmas prikaatin käyttövaihtoehto tästä ryhmityksestä olisi ollut pääkaupungin puolustus tai sen olemassa olevan puolustuksen vahventaminen Helsingin–Porkkalan suunnassa. Lohjan–Sammatin ryhmityksestä vastahyökkäyksen päämääränä oli rannikon puolustusvyöhykkeelle, siis Uudenmaan sotilasläänin alueelle tunkeutuneen vihollisen lyöminen, erityisesti Hangon ja Porkkalan suunnassa. Muut valmistautumistehtävät olivat viivytystehtävä Hanko–Lohja-suunnassa, puolustuksellinen torjuntatehtävä Lohjan–Siuntion suunnassa sekä maahanlaskun torjunta Hankoniemen ja Lohjan välisellä alueella.⁸³⁵ Suunnat korre-

⁸³⁵ PsPrE:n asiak n:o 2/Järtsto/OT 11 sal 25.3.1960, T20523/12, KA.

loivat taisteluajutukseen, joka edellä kuvattuun Hangon puolustukseen ja maihinnousun uhkaan oli laadittu.

Prikaatilla oli valmistautumistehtäviä myös länsirannikon suuntaan, joista osa kytkeytyi Hangon maihinnousun jatkoehyökkäyksen suuntautumiseen lännemmäksi. Muiden valmistautumissuuntien, esimerkiksi Pohjois-Suomen osalta, prikaati olisi siirretty luonnollisesti muutoin kuin ajamalla telakalustoa halki Suomen. Tämä edellytti prikaatilta Pääesikunnan kanssa koordinoituja rautatiekuljetussuunnitelmia.⁸³⁶

Panssariprikaatin joukot koostuivat jääkäripataljoonista, aselajijoukoista, kuten tykistö ja huolto, sekä joukko-osaston nimen mukaisista panssarivaunu- ja panssarintorjuntapataljoonista, jotka olivat ainutlaatuisia aikakauden puolustusvoimissa, Laguksen panssaridivisioonan kolminuolitunnuksen sotien aikaista perintöä edustaen. Aiempi tutkimus on ansiokkaasti kuvannut prikaatin vaunukaluston kehitystä ja kansallisia hankintoja, jotka tutkittavan ajanjakson loppupuolella toivat merkittävää suorituskykyä. Käytännössä vasta 1960-luvun puolella päästiin tilanteeseen, jossa prikaatin pitkäaikainen runkokalusto, neuvostohankintojen kautta saatu T-54/55- ja myös ZSU-57-2-vaunut olivat esimerkiksi Panssariprikaatin kärkipataljoonan vaunukalustona⁸³⁷. Vaunujoukkojen käyttö perustui liikkeeseen, joten niiden käyttötarkoitus reservinä, suunnattavaksi valittuun ratkaisukohtaan, sopi erinomaisesti maihinnousuoperaation torjunnan tukemiseen pääkaupunkiseudulla.

Upseerien maastoharjoituksissa laaditaan armeijakuntien suunnitelmia

Uudenmaan sotilasläänin puolustussuunnittelu rakentui nyt painopisteisesti Hangon suunnalle ja pääkaupunkiseudun alueelle ryhmitettävien joukkojen varaan. Uudenmaan alueelta suunniteltiin perustettavan Etelä-Suomen armeijalle täyden sodan ajan joukon valmiusvaiheeseen yhteensä kolme armeijakunnan esikuntaa johtamaan lounaisen Suomen ja etelärannikon puolustusta. Hangon suuntaan aiemminkin suunnitellun III Armeijakunnan perustaja oli Pohjois-Uudenmaan sotilaspiirin esikunta, johon täydennettiin upseereita Tuusulan Taistelukoulusta. Ahvenanmaalle suunniteltiin V Armeijakunnan esikunta, jonka perustaja oli niin ikään Pohjois-Uudenmaan sotilaspiiri, pääosa rungosta tuli Sotakorkeakoulusta. Hämeen sotilaspiirin tehtävä olisi ollut nyt perustaa Hämeenlinnassa IX Armeijakunnan esikunta.⁸³⁸

Merkillepantavaa on, että nyt Hangon suunnan armeijakunnan lisäksi myös Helsingin alueelle suunniteltiin armeijakunnan esikunnan johtoporrasta. Perustamistehtävälueteloita, operatiivisia suunnitelmia ja aiempaa tutkimusta vertailemalla ei löytynyt tietoa, että Helsingin alueelle olisi suunniteltu Hämeen sotilasläänin rungolle perustuvaa XI Armeijakunnan esikuntaa, vaikka sellainen kyllä oli suunniteltu Etelä-

⁸³⁶ PsPrE:n asiak n:o 2/Järjsto/OT 11 sal 25.3.1960, T20523/12, KA; PE:n asiak n:o 5/Optsto/11 henksal 5.2.1963, T20523/12, KA sekä PsPrE:n asiak n:o 19/Järjsto/11 henksal 30.10.1963, T20523/12, KA.

⁸³⁷ PE:n asiak ilman n:oa, panssarivaunutoimikunnan mietintö ”muistio Charioteer-panssarivaunun hankkimisesta”, 9.4.1958; PsPrE:n asiak ilman n:oa, ”Panssarivaunukysymys PsPr:n rauhan ajan koulutuksen ja toimintavalmiuden kannalta tarkasteltuna”, 8.2.1958, T-20523/F14 sal sekä PE:n JV-os muistio ilman n:oa, ”Muistio panssarivaunukaluston käytöstä koulutustason ja toimintavalmiuden kohottamiseen”, 11.11.1965, T-20523/12, KA. T-26-kalusto siirrettiin pääosin pois perustamistehtäväluetelosta vuonna 1954, jolloin ennen uusia hankintoja vaunukaluston runko muodostui sekalaisesta STU-40, T-34, Pz IV ja T-26-kalustosta ja riitti yhdelle panssaripataljoonalle ja erilliselle vaunuyksikölle. Näistäkin jäljellä olevat Pz IV ja T-26-vaunut olivat tulossa käyttöikänsä päähän. T-34-kalusto ei myöskään ollut enää häävissä kunnossa.

⁸³⁸ PTL 1957–58, T-26842/8, KA.

Suomen armeijan alueelle. Jostain syystä ylimmän johdon alaisuuteen *Valpurissa* kirjatulle IX Armeijakunnalle laadittiin kuitenkin suunnitelma, jossa se johti puolustus-taistelua Helsingin kaistalla linnoitusalueen esikunnan sijaan. Ehkä tässä oli yksi suunniteltu ratkaisu edellä esitettyyn Helsingin linnoitusalueen esikunnan rinnastamiseen armeijakunnan esikunnaksi. Joka tapauksessa Helsingin sotilaspiirin esikunnan rungolle perustuvan linnoitusalueen esikunnan roolia muutettiin ja Helsingin sotilaspiiristä tehtiin muiden sotilaspiirien tapaan liikekannallepanon suorittaja – eikä sodan ajan johtoesikunta. Tähän IX Armeijakunnan suunnitelmaan mennään seuraavaksi, sillä se olisi toteutuessaan tuonut muutoksia aiempiin Helsingin alueen puolustusjärjestelyihin.

Marraskuun lopulla 1959 järjestettiin Helsingin varuskunnan alueen upseereille kaksipäiväinen maastoharjoitus, jonka johti Uudenmaan sotilasläänin komentaja. Harjoitukseen osallistui komentajan ja esikuntapäällikön lisäksi päälliköt sotilaspiireistä ja linnakkeilta, järjestelytoimistojen päälliköt sekä linnakkeilta vielä patteriston komentajat ja aliupseerikoulun johtaja. Uudenmaan jääkäripataljoonasta asetettiin komentaja sekä koulutus- ja järjestelytoimiston päällikkö.⁸³⁹ Voidaan siis todeta mukana olleen operatiivisen suunnittelun keskeisimmän henkilöstön, edelleen kuitenkin varsin pienen piirin kesken ja ilman Hämeen sotilasläänin edustusta, mitä voidaan pitää erikoisena, kun harjoituksessa tarkasteltiin ratkaisua hämäläisten perustamalle esikunnalle.

Vaikka kyseessä oli nimensä mukaisesti harjoitus, olivat tavoitteet selvästi operatiiviset. Harjoituksen lähtökohtatilanne muistutti aiemmin kuvatun kaltaisia, joissa ”keltainen” hyökkää lännestä kohti Baltiaa ja Pohjoismaita, jonka seurauksena Suomen tuli osoittaa itsenäistä puolustuskykyä kahden suurvallan välisen konfliktin keskellä. Harjoituksessa tarkasteltiin maihinnousun torjuntaa Hangon sekä Porkkalan ja Helsingin välisen alueen osalta. Hangossa näkökulmaksi valittiin tilanne, jossa maihinnousun torjuntaan jouduttiin joukkojen perustamisen ollessa vielä kesken. Helsingin osalta taas tarkasteltiin torjuntaan ryhmitettävää armeijakuntaa, joka oli ehditty perustaa kokonaan. Harjoituksen havaintojen ja johtopäätösten perusteella oli osallistujien tuotettava 2. Divisioonan esikunnan yleisesikuntaosastolle armeijakunnan puolustus suunnitelma 15.1.1960 mennessä. Vuoden 1958 aikana oli ”uudelleen löydetty” myös Helsingin sotilaspiirin kätköistä Helsingin maarintaman piirustukset, joiden nykykunto haluttiin myös kartoittaa.⁸⁴⁰

Siten upseerien tietämystä laajentaen ja maastoharjoituksen varjolla vietiin yhden alueelle suunnitellun armeijakunnan operatiivista suunnittelua aimo askel eteenpäin. Harjoituksen merkitystä kuvastaa aikakautena harvinainen rahallinen panostus, sillä harjoitukseen kohdennettiin jo varattujen määrärahojen lisäksi 26 000 markkaa komennusrahoja. Salaamisen näkökulmasta komentajien lisäksi mukaan otetuille osallistujille ei saanut kertoa tilanteesta muuta kuin oman tehtävän edellyttämät tiedot. Suunnitelmasta laadittiin vain yksi kappale. Eversti Jorma Vetren tehtävänantopaperi oli palautettava divisioonan esikuntaan ja harjoituksen muistiinpanot tuli hävittää. Harjoitusta voitaneen pitää tavoitteensa täyttäneenä, sillä 2. Divisioonan esikuntaan

---

⁸³⁹ UudSIE:n asiak n:o 301/Tsto/OT 10 b sal 29.9.1960, T-20521/13, KA sekä 2.DE:n asiak n:o 71/Optsto/OT/5 sal 23.11.1959, T-25183/5, KA.

⁸⁴⁰ 2.DE:n asiak n:o 71/Optsto/OT/5 sal 23.11.1959, T-25183/5, KA sekä Wuoreneimo (Mannisen haastattelussa 1992).

lähti määräaikaan mennessä kenraalimajuri Artolan allekirjoittamalla saatteella armeijakunnan puolustussuunnitelma sekä palautettavaksi käsketty tehtävänanto.⁸⁴¹

Harjoituskäskyssä IX Armeijakunta sai noin kolmen vuorokauden aikana johtoonsa, vastuualueella olevien kiinteiden linnakkeiden lisäksi, yhden jalkaväkiprikaatin, yhden jääkäripataljoonan ja yhden panssarintorjuntapataljoonan, raskaan patteriston ja kevyen ilmatorjuntapatteriston, viestipataljoonan ja pioneeripataljoonan. Lisäksi oli lukuisia muita aselajijoukkoja sekä tukiyksiköitä ja erillisjoukkueita. Armeijakunnan vastuualueena oli karkeasti Pohjois-Uudenmaan sotilaspiirin vastuualue Sipoo–Östersundom–Espoon kirkonkylä–Kerava-välillä. Armeijakunnan komentajan päätöksessä jalkaväkiprikaatin kolme pataljoonaa ryhmitettiin puolustussuunnassa oikealla Mankkaalle, keskellä Helsingin ja vasemmalla Marjaniemen kaistalle. Armeijakunnan esikunta ja viestipataljoona sijoitettiin Sipooseen. Reserviksi ryhmitetty Jääkäripataljoona 22 sai hyökkäyksen lähtöalueekseen Håkansbölen (Hakunilan) alueen. Armeijakunnan huollon osat hajautettiin kartalla Hyrylän alueelle. Armeijakunnan läntisin kaista oli varsin tyhjillään ja keskeisimpien suojattavien alueiden kohdalle piirrettiin vartiopataljoonien ryhmitysalueet.⁸⁴²

Ilmatorjuntarykmentti 1:n raskaat ilmatorjuntayksiköt Santahaminassa, Lauttasaaresa ja Suomenlinnassa valmistautuivat ilmapuolustuksen lisäksi maihinnousun torjunnan tukemiseen. Raskas it-patteristo Seutulassa ja kevyt it-patteristo Käpylässä osallistuivat lisäksi maahanlaskun torjunnan tukemiseen. Ilmatorjunnan suunnitelma oli muutoin Ilmatorjuntarykmentti 1:n suunnitelman mukainen, mikä todistaa sen suunnitelmavalmiuden olleen hyvä. Ilmavalvonta-asemat toimivat Helsingissä sekä Eestiluodossa, Kuivasaaressa, Haagassa, Västersundomissa ja Hyrylässä täydentäen merivalvontaa sekä toteuttamalla perustehtävänsä.⁸⁴³

Armeijakunnan esikunta vastasi merivalvonnan johtamisesta ja sen järjestelyistä alueellaan yhteistyössä Suomenlahden meripiirin ja ilmavoimien kanssa. Käytännössä sen toteutus suunniteltiin perustetun RT 1:n toisen patteriston komentajan vastuulle, apunaan Suomenlinnassa olevan merivartiokomppanian päällikkö. Merivalvontaverkko muodostettiin linnakesaarille Eestiluodolle, Kuivasaareen, Rysäkarille ja Kytöhön sekä myös Isosaareen, missä oli merivalvonnan tutka-asema. Jokaisella kaistalla oli lisäksi yksi merivalvonnan aluekeskus.⁸⁴⁴

Suomenlahden meripiirin alukset ja ilmavoimien rannikko- ja saaristoalueilla toimivat ilmavalvonta- ja tutka-asemat täydensivät valvontaa varsinaisen tehtävänsä ohella. Ilmavoimia pyydettiin toteuttamaan valvontalentoja kolmesti vuorokaudessa Suomenlahdella ja aina Viron rannikolle saakka, ennakkovaroituksen saamiseksi maahanlasku- ja maihinnousutoimien alkamisesta. Merivoimia taas pyydettiin erillisten tukipyyntöjen mukaan toimeenpanemaan tiedustelusyöksyjä Viron rannikolle, mikäli huono sää tai tutkahäirintä estäisi tähytämisen tai lentämisen.⁸⁴⁵

---

⁸⁴¹ 2.DE:n asiak n:o 71/Optsto/OT/5 sal 23.11.1959, T-25183/5, KA sekä UudSIE:n asiak n:o 88/Tsto/OT 5 sal 14.1.1960, T-25183/5, KA.

⁸⁴² UudSIE:n asiak n:o 88/Tsto/OT 5 sal 14.1.1960, T-25183/5, KA.

⁸⁴³ Ibid.

⁸⁴⁴ Ibid.

⁸⁴⁵ Ibid.

Armeijakunnan suunnitelman yksi painopiste oli meri- ja ilmavalvonta sekä niihin liittyvä tiedustelu, joka korostuu toiminnan yllätyksellisen luonteen vuoksi. Tähän on tutkimuksen perusteella määritettävissä ainakin kaksi syytä: ensinnäkin *Helsingin linnoitus suunnitelmasta* vuodelta 1952 lähtien oli linnoittamis- ja suluttamissuunnitelmia laadittu alueille varsin kattavasti. Toisekseen, armeijakuntatasoisessa suunnitelmassa voidaan nimetä alueita ja painopiste, mutta tarkkojen paikkojen merkitseminen jää alajohtoportaiden ja käytännön toteuttajien vastuulle.

Tiedustelun osalta suunnitelmissa on ennen tätä suunnitelmaa muutoinkin varsin vähän mainintoja, jos ollenkaan. Lähtökohtatilanteessa armeijakunnan joukkoja oli kuitenkin ehditty perustaa, joten tilanteen arviointiin kehittyvän siinä määrin näkyvästi, että hyökkääjän joukkojen lähtövalmistelut voitiin havaita. Erityisen mielenkiintoinen on suunnitelman ilma- ja merivoimia koskevien tiedustelun tukipyyntöjen osuus, jossa Viron rannikko on maihinnoususotatoimen osalta mielenkiinnon ykköskohteena. Vihamielinen länsi oli siis oletusarvoisesti vallannut tiensä jo Baltian pohjoisrannoille saakka, aina lastaussatamia myöten, samaten kuin raivannut toimintamahdollisuudet itselleen Itämeren alueelle. Todellisuudessa kyseessä on tietenkin halu tietää mahdollisimman ajoissa Neuvostoliiton joukkojen lastaamisesta Viron satamissa maihinnousualuksiin.

Sotakorkeakoulun Maasotalinjat 25 ja 26 sekä Merisotalinja 7 viettivät yhden viikon Hangon alueella operatiivisen maastontiedustelun merkeissä kesäkuussa 1961. Lopputuloksena syntyi satoja sivuja ja kymmeniä liitteitä sisältänyt asiakirja, joka koostui vihollisen toimintamahdollisuuksista sekä harjoitustehtävän mukaisen III armeijakunnan valmiista puolustussuunnitelmasta, sisältäen myös armeijakunnan alayhtymien, kolmen prikaatin valmiit suunnitelmat. Toisin sanoen, kurssien 30 oppilasupseeria harjoittelivat prosessin läpi toimintamahdollisuuksien kartoittamisesta suunnitelmavalmiuteen, joka kuvaa tehokkuutta ja potentiaalia, joka sotakoulun kurseista oli hyödynnettävissä. Samoilla suunnitelmilla toteutettiin myös kurssin johtamisharjoitus. Edellä pohdittiin Helsingin alueelle muodostettavaa armeijakuntaa, joka oli kuvattu myös SKK:n harjoitukseen, ”*Helsingin–Porkkalan aluetta puolustava IV AK*”.⁸⁴⁶ Harjoituskertomusta ei leimattu salaiseksi, mutta skenaario ja joukkojen tehtävät olivat varsin todentuntuksia ja toteutettu maastonkatselmointi erittäin yksityiskohtainen. Vaikka materiaali ei suoraan palvellut Uudenmaan sotilasläänin suunnittelua, vaan oli osa Sotakorkeakoulun harjoituksia, kuvastaa se silti Sotakorkeakoulun kurseille asti päätynyttä merkittävyyttä.

Suunnitelmien päivittäminen etenee alajohtoportaisiin

2. Divisioonan esikunnassa oltiin loppuvuodesta 1961 huolissaan alajohtoportaiden operatiivisen suunnittelun etenemisestä. Työn nopeuttamiseksi *Valpuri*-suunnitelman osia tuli perehdyttää nyt laajemman piirin tietoon, kuitenkin siten, että kokonaisuus pysyisi edelleen hyvin pienen piirin tiedossa. Tällöin perehdytettäville kerrottaisiin vain hänen aselajiaan tai tehtävänsä erityisesti koskevat osuudet. Evp-henkilöstön osalta perehtymisoikeudet katsottiin tapauskohtaisesti erikseen. Laajemmalla perehdytyksellä haluttiin nopeuttaa etenkin *Valpurissa* alistettujen armeija-

⁸⁴⁶ SKK:n asiak n:o 430/5e 4.5.1961, T-26890/Hlb:17sal, KA.

kuntien ja kaaderiperusteisten prikaatien ja rykmenttien esikuntien suunnittelutyötä.⁸⁴⁷

2. Divisioonan esikunta käski Uudenmaan sotilasläänille perusteet *Valpurin* mukaisen operatiivisten suunnitelmien jatkokehittämiseen tammikuussa 1961. Asiaa tarkennettiin muutamaa kuukautta myöhemmin siten, että *Valpurin* mukaisella vastuualueella suunnitelmat laadittaisiin Uudenmaan sotilasläänin komentajan johdolla, mutta alueen läntisen osan suojajoukkojen osalta suunnitelman laati Uudenmaan prikaatin komentaja, suoraan Etelä-Suomen maanpuolustusalueen johdossa.⁸⁴⁸ Tähän syynä lienee ollut ESMA:n suunnitelma siitä, että Uudenmaan prikaatia valmistauduttiin käyttämään suojajoukkona nimenomaan Ahvenanmaan suuntaan, joka oli kiireysluokassa ensimmäisten joukossa. Siten Uudenmaan sotilasläänin alueella olevan joukon johtosuhde – ylemmän johdon käyttöön varattuna – haluttiin selventää. Muutoinkin Ahvenmaata koskevat asiat oli rajattu pois Uudenmaan sotilaslääniltä, joten selkeämpää on varmasti ollut pitää koko suunnitelma erillään.

Uudenmaan sotilasläänin tuli sitä vastoin, aiemmin käskettyjen tehtävien lisäksi, viimeistellä Uudenmaan ryhmän suunnitelman huoltoliite sekä yksityiskohtaista rannikkotyöstön suunnitelmat.⁸⁴⁹ Vuoden 1961 aikana *Valpurin* mukainen suunnittelutyö eteni siis viimeistään prikaateihin, ja aiemmin laajennetun suunnittelutyön osallisten määrän myötä aselajien perusteita, kuten huoltosuunnitelma, oli mahdollista laatia toimeenpanokelpoisemmaksi. Selvää on, että jos suunnittelutyöhön osallistuu komentajan ja esikuntapäällikön lisäksi esimerkiksi edustaja järjestelytoimistosta, ei suunnitelmasta tule alajohtoportaiden näkökulmasta vielä kovin yksityiskohtainen. Toisaalta, jos sotilasläänin esikunta laatii kaikki yksityiskohdat alajohtoportaiden puolesta, mennään asiassa silloinkin vikaan. Aikakauden suunnittelutyötä kuvaa tapa, jolla osallistujien määrää kontrolloitiin läänin oman alueen henkilöstön osalta. Divisioonan esikunta käski, kenet sai kytkeä suunnittelutyöhön mukaan.

	PALVELUSPAIKKA	SUUNNITTELUALA	HUOM!
Evl S Hurme	Sotakorkeakoulu	Viestitoiminta	
Maj Tiainen	Sotahistorian laitos	Yleisoperaatikko	
Maj V A Uotila	PE	Pioneeritoiminta	
Maj A J Kervola	UudSIE	Huoltosuunnittelija	
Ev Karvinen, maj Herttua	SIRtR	RT-suunnittelijat	Tehtävät annettava kirjallisena ja tiedoksi maanpuolustusalueen päällikölle
-	-	Tykistön suunnittelija	Nimetään erikseen

Taulukko 2. Esimerkki operatiiviseen suunnitteluun osallistuvien valikoinnista. 2.DE:n asiak n:o 120/Optsto/11 sal 17.4.1961, T-20522/2, KA.

Eversti Leevi Välimaa tiedotti esimiesketjua tästä järjestelystä ja suunnitteluun pääsyn laajentamisesta Uudenmaan ryhmään sen ulkopuolelta, kuten Sotakorkeakouluun sijoitetun henkilöstön keskuudesta. Suunnitteluprosessia kuvaavalla tavalla mainituille suunnittelijoille ei saanut näyttää kuin yleisiä kohtia ja yksityiskohtien osalta vain henkilön tehtävään kuuluvia osia nimellä ”*toimintavalmiuteen liittyvä harjoittele*”, samaan tapaan kuin armeijakunnan suunnitteluharjoituksessa. Kaikkien suurinta

⁸⁴⁷ 2.DE:n asiak n:o 234/Optsto/11 sal 21.11.1961, T-20522/2, KA.

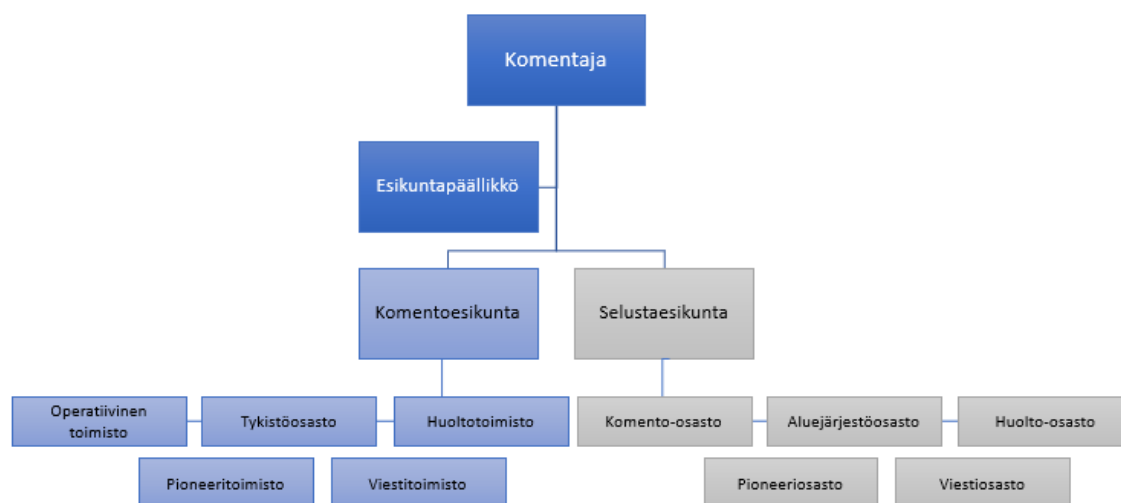
⁸⁴⁸ 2.DE:n asiak n:o 120/Optsto/11 sal 17.4.1961, T-20522/2, KA.

⁸⁴⁹ Ibid.

varovaisuutta tuli noudattaa silloin, kun asiasta annettiin tehtäviä sotilaspiireille.⁸⁵⁰ Tämä kuulostaa erikoiselta, sillä Uudenmaan alueen sotilaspiirit olivat osallistuneet suunnitteluun kaiken aikaa, etenkin Helsingin linnoitusalueen osalta. Toisaalta menettely kuvastaa aiemmin kuvattua uutta toimintatapaa, jossa sotilaspiirien haluttiin keskittyvän toiseen suunnittelun linjaan, liikekannallepanoon.

Myös Uudenmaan ryhmän esikunnan sodan ajan kokoonpano ja siirtosuunnitelma hyväksyttiin. Uudellamaalla käytävien taistelujen johtamista varten kenraalimajuri Artolan johtoesikunta olisi siirretty kahteen osaan – komento- ja selustaesikuntaan – hajautettuna Nurmijärven–Vihdin alueelle. T-kokoonpanon vaiheen ajan esikunta olisi kuitenkin toiminut Helsingissä, sillä sen johtamiskyky olisi tuolloin vasta alkanut rakentua.⁸⁵¹ Tuolloin johtovastuussa olikin Helsingin linnoitusalueen komentaja esikuntineen.

Kuitenkin kesällä 1959 laadittiin linnoitusalueen roolia kaventanut suunnitelma. Uudenmaan sotilasläänin esikuntaa olisi täydennetty t-kokoonpanon aikaista johtamista varten yhteensä 21 henkilön vahvuiseksi, jotta sillä olisi kyky johtaa Uudenmaan alueen sisäisen turvallisuuden säilyttäminen, aluejärjestön perustamistoimet sekä puolueettomuuden suojaamisen joukkojen toiminta. Ilmeisesti tähän pienen joukon johtamiskykyyn uskottiin, sillä suunnitelmaa päivitettiin vielä vuonna 1965.⁸⁵²

Kuva 25. Uudenmaan ryhmän esikunnan suunniteltu sodan ajan kokoonpano, jonka vahvuus oli 115 upseeria, 23 aliupseeria ja 7 siviiliä. UudSIE:n asiak n:o 192/tsto/OT 10 a sal 15.7.1959, T-20521/9, KA.

Evakuointisuunnitelman päivittäminen

Jälkimmäisellä suunnittelukierroksella Uudenmaan sotilasläänin operatiiviseen suunnitteluun alkoi yhä enemmän vaikuttaa tietoisuus myös suurvaltojen suorituskykyjen kehityksestä ja atomiaseiden muodostamasta uhkasta. Hyväksi todetun puolustus suunnitelman lisämausteena jo aiemminkin ollut väestön evakuointi, samaan aikaan

⁸⁵⁰ 2.DE:n asiak n:o 120/Optsto/11 sal 17.4.1961, T-20522/2, KA.

⁸⁵¹ UudSIE:n asiak n:o 193/Tsto/OT 10 a sal 15.7.1959, (uusittu 29.4.1963) sekä UudSIE:n asiak n:o 191/Tsto/OT 10 a sal 15.7.1959 (uusittu 12.10.1965), T-20521/9, KA.

⁸⁵² UudSIE:n asiak n:o 191/Tsto/OT 10 a sal 15.7.1959 (uusittu 12.10.1965), T-20521/9, KA.

liikekannallepanon ja mahdollisten sisäisten levottomuuksien kanssa, vaati suunnitelman sovittamista yhteen myös edellä kuvattujen osa-alueiden kanssa.

Ylimmän johdon väestönsuojeluun ja evakuointiin liittyvät, vallinaisiksi luonnehditut perusteet täydentyivät paremmiksi viimeistään, kun *Valpuri*-käsky sisälsi myös siviiliväestön evakuointia koskevan osuuden. Evakuoinnin johtovastuussa oli erityinen väestönsuojelupäällikkö yhteistyössä puolustusvoimien ylimmän johdon sekä alueellisten ja paikallisten siviiliviranomaisten kanssa. *Valpurissa* väestö jaettiin evakuointitarkoituksessa kahteen kategoriaan, työkykyisiin sekä työkyvyttömiin, sisältäen vanhukset, naiset ja lapset. Evakuoinnin nähtiin jakautuvan kolmeen vaiheeseen: vapaaehtoiseen evakuoitumiseen, niiden evakuoimiseen, jotka eivät kyenneet työskentelemään lähialueilla sekä lopulta sotilasviranomaisten johdolla tehtyyn taistelualan väestön evakuoimisen vaiheeseen. Suunnitelma edellytti, että johtoportaiden komentajien tuli suunnitella viimeisen vaiheen evakuoinnit. Konkreettisen yhteistyön tekeminen muiden viranomaisten kanssa ei aikaisemman tutkimuksen mukaan kuitenkaan ollut vielääkään mahdollista, vaikka esimerkiksi Helsingin *väestönsuojelun yleissuunnitelma* valmistui 28.12.1958.⁸⁵³

Syyskuun lopulla 1958 2. Divisioonan komentaja, kenraaliluutnantiksi vuonna 1954 ylennetty Torvald Ekman antoi käskyn laatia Uudenmaan sotilasläänin *suojausjärjestösuunnitelma*, jossa oli perusteet väestön ja omaisuuden evakuoimiseksi määrätyltä uhanalaiselta alueelta. Toimintavalmiuskoulutuksen suunnitelmissa näitä evakuointisuunnitelmia ei ollut saatettu valmiiksi.⁸⁵⁴ Kuten todettua, Helsingin evakuointi oli kyllä jo suunniteltu.

Evakuoitava alue sisälsi karkeasti rannikkoalueen. Vyöhykkeen ylärajana oli linjan Loviisa–Porvoo–Helsinki–Siuntio–Mustio pohjoisreunan tasa. Väestönsuojelulliset sijoitusperusteet tulivat Pääesikunnalta ja sijoitusalueet olivat pohjoiseen ja koilliseen johtavien pääteiden suunnissa. Suunnittelun lähtökohtana oli, että evakuoinnin käynnistyessä joukkojen perustaminen olisi jo alkanut. Suunnitelmaan tuli kyetä erittelemään evakuoitavan väestön ja eläimien määrä sekä luokittelu kunnittain.⁸⁵⁵

Suunnitelmaan tarvittiin kokoontumis- ja kuormaamispaikat, liikennejärjestelyt ja kuljetustuen tarve sekä yhteistoiminta muiden viranomaisten, eli poliisin, tiepiirien ja kunnan viranomaisten, kanssa. Suunnitelman tuli sisältää suoritushenkilöstön tarve sekä aikalaskelma. Suunnittelussa lähdettiin kahdesta vaihtoehdosta: ensimmäisessä työkyvytön väestö olisi evakuoitu jo lähikuntiin sisäasiainministeriön sijoitussuunnitelman mukaisesti ja toisessa vaihtoehdossa koko väestö oli vielä paikoillaan. Suunnitelman piti huomioida talvi- ja kesäolosuhteet omina suunnitelmina. Suunnitelmien valmistumisen määräajaksi Ekman käski 31.12.1958, joten työskentelyaika jäi työn laajuus huomioiden niukalti, noin kolme kuukautta.⁸⁵⁶

---

⁸⁵³ Tynkkynen & Jouko (2007), s. 70. Väestönsuojelun yleissuunnitelma, ks. Koskinen, Matti: *Kunnallinen valmiussuunnittelu Helsingissä*. Turvallisuusjohdon koulutusohjelma, tutkielma, Aalto University Professional Development–Aalto PRO, 2015, s. 48. [https://www.aalto-pro.fi/media/aalto-publications/tjk/koskinen_matti_tutkielma_tjk13.pdf], katsottu 2.5.2019.

⁸⁵⁴ 2.DE:n asiak n:o 45/Optsto/OT/13 sal 22.9.1958, T-20152/6, KA. Torvald Erik Ekman, nimikirjanote n:o 29406, KA.

⁸⁵⁵ 2.DE:n asiak n:o 45/Optsto/OT/13 sal 22.9.1958, T-20152/6, KA.

⁸⁵⁶ Ibid.

Uudenmaan sotilasläänin suunnitelma valmistui noin kolme viikkoa määräajasta myöhässä tammikuun lopulla 1959. Siten 2.DE:n arvio suunnitelmavalmiudesta meni pieleen, ja näyttää siltä, että aiemmin esitetyt evakuoinnin suuntaviivat pitivät edelleen paikkansa. Evakuoitavaa väestöä oli Helsingissä, Helsingin maalaiskunnassa, Sipoossa, Porvoossa, Porvoon maalaiskunnan alueella, Loviisassa, Pernajan ja Ruotsinpyhtään kuntien alueella sekä Siuntiossa, Kirkkonummella ja Espoossa.⁸⁵⁷ Huomionarvoista on, että Hangon mahdollisen mairinnousalueen ympäryskuntia ei suunniteltu evakuoitavan.

Evakuoinnin aluejako noudatti sotilaallista aluejakoa ja sen johtaminen sotilaallisen johtamisen periaatteita. Evakuointi suunniteltiin sotilasviranomaisen johtamaksi. UudSl:n alaisten sotilaspiirien johdossa oli 4–5 evakuoinnin johtoryhmää. Kokoamiskeskukset ja -paikat suunniteltiin kartalle ilmeisesti maastontiedustelun perusteella. Yhden kunnan alueella oli yksi kokoamiskeskus, jonka kautta koko väestö olisi evakuoitu.⁸⁵⁸

Aikalaskelman mukaan evakuoitumiskäskeyjen jakamiseen väestölle olisi kulunut kaksi vuorokautta, evakuoitavien kodeissaan suorittamaan pakkaamiseen ja muuhun valmistautumiseen laskettiin yksi vuorokausi, kokoontumiseen yksi vuorokausi ja lopulta kuljetuksien toimeenpanoon kolme vuorokautta. Näin ollen evakuoinnin toteutuksen kestoksi voidaan laskea karkeasti noin yksi viikko. Suunnitelma oli laadittu hankalamman eli talviolosuhteiden mukaan. Tällöin arvioitiin, että kesällä ajoneuvojen tarve puoliintuisi, kun väestön oli mahdollista sulan maan aikana poistua osin itse karjoineen.⁸⁵⁹

Väestön evakuoinnin yhdistäminen liikekannallepanoon aiheutti pohdintaa myös aiemmin kuvattuun kriisisuunnitelmien laadintaan liittyen. Vastuujako oli selvä, sotilasviranomaiset johtaisivat evakuoinnin ja muut viranomaiset tukisivat toimeenpanoa. Asevelvollisen aineksen valvonta ja siirrot kokoamispaikkoihin tuli olla koordinoituna yhteen muiden väestönsiirtojen kanssa.⁸⁶⁰

Evakuointi kuului sotilaspiirin alaiselle johtoelimelle. Siihen tuli sijoittaa ainakin

- evakuointipäällikkö,
- kuljetuspäällikkö,
- evakuoinnin huoltopäällikkö,
- väestön evakuoinnin johtaja,
- materiaalin evakuoinnin johtaja,
- karjan evakuoinnin johtaja,
- lääkäri ja eläinlääkäri,
- toimistohenkilöstö ja moottoripyörälähetit sekä
- kuljetusosasto.⁸⁶¹

---

⁸⁵⁷ UudSl:n asiak n:o 26/Optsto/OT/13 sal 22.1.1959, T-20152/6, KA sekä Uudenmaan alueen rannikkoalueen alustava evakuointisuunnitelma, UudSl:n asiak n:o 28/Tsto/OT 13 sal 22.1.1959, T-20152/6, KA. Suunnitelmasta puuttuivat aiemmin laaditut Helsingin, Porvoon ja Loviisan evakuointisuunnitelmat. Suunnittelun tilastotiedot perustuivat vuoden 1950 laskentaan, sillä seuraava saatiin vasta vuonna 1960.

⁸⁵⁸ UudSl:n asiak n:o 26/Optsto/OT/13 sal 22.1.1959, T-20152/6, KA.

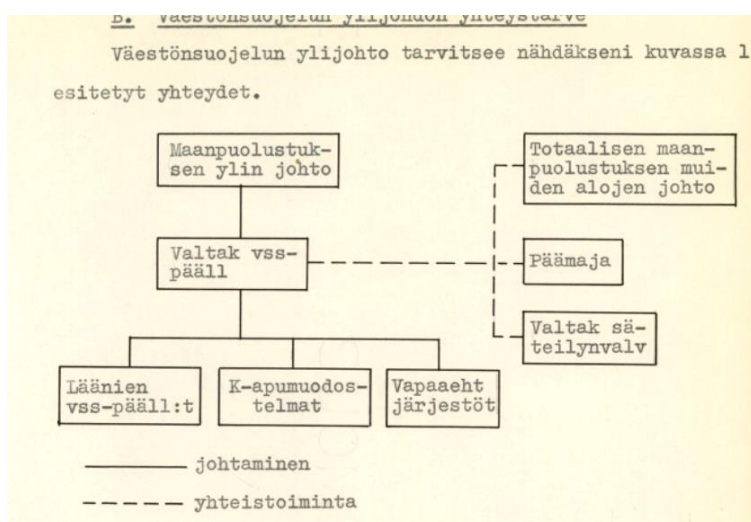
⁸⁵⁹ Ibid.

⁸⁶⁰ Evl Välimaan muistio perustamisharjoittelusta poikkeuksellisissa olosuhteissa, 2.DE:n asiak ilman n:oa 19.1.1959, T-20521/8, KA.

⁸⁶¹ Ibid.

Erikoissuunnitelmiin kuuluvassa evakuoinnissa yleensä katsottiin jouduttavan pika-evakuointiin.⁸⁶² Tämä eittämättä aiheuttaisi improvisointia ja nopeita päätöksiä, epäilemättä myös vaihtelevasti hallittua kaaosta. Väestön jakaminen kiireysluokkiin arviointiin mahdolliseksi virheeksi. Uusi ajatus oli evakuoida sitä mukaa kun junat täyttyivät. Myös junakuljetuksien mahdollinen estyminen tuli huomioida. Samaten oli mahdollista määrätä kaiken varalta pääteiden varteen evakuointikynnyksiä, joihin saakka väestö siirtyisi omin toimenpitein.

Helsingin vss-toimintaa kehitettiin pitkin 1950-lukua ja muidenkin kuin sotilaiden kesken, vaikkei siihen lupaa ollutkaan. Esimerkiksi Suomen Väestönsuojelujärjestö ja ylioppilaiden väestönsuojelu- ja maanpuolustustoimikunta järjestivät väestönsuojelupäivät marraskuussa 1956. Helsingin sotilaspiiriä tilaisuudessa edusti edellisessä alaluvussa esitelty järjestelytoimiston päällikkö, majuri Salmela. Puhujina olivat muiden muassa sotien aikainen kaasusuojelujohtaja, kenraaliluutnantti Uolevi Poppius sekä Helsingin kaupungin väestönsuojelupäällikkö (1952–59), kenraaliluutnantti Harald Öhquist. Luentojen aiheet vaihtelivat totaalista sodasta ja maanpuolustuksesta aina atomipommiin ja siltä suojautumiseen. Lisäksi oli vss-aiheisia elokuvaesityksiä, myös yleisölle avoimina elokuvateattereissa. Paikalla neuvottelupäivillä oli kuntien hallinnon, poliisin ja teollisuuden edustajia. Tilaisuudessa päätettiin väestönsuojelukoulun perustamisesta Otaniemeen, jossa vss-osaamista siirrettäisiin hallinnon alojen johdolle – tiedon eteenpäin viemiseksi alaisilleen.⁸⁶³

Kuva 26. Näkemys vss-johtosuhteista vuonna 1962. Muukkonen, Lauri: Väestönsuojelun viestitoiminnan järjestelyt. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 795, 1962.⁸⁶⁴

Evakuointeihin kytkeytyivät väestönsuojelun näkökohdat. Helsingin rakennuskantaan pysyvästi tullut väestönsuojien rakentaminen oli seurausta atomiaseiden aikakauden uhkakuvista. Ydinaseen erilaisilta vaikutuksilta varautumisen ja vahvojen rakenteiden ylläpitämisen katsottiin vähentävän merkittävästi tappioita, vaikka tuho vaikutusten väistämättömyys tiedostettiin. Kehitystyöstä ja suunnitelmista huolimatta Helsingin sotilaspiirin esikunta pystyi aloittamaan konkreettisen varautumissuunnittelun siviiliviranomaisten kanssa vasta 1960-luvun lopulla. Yhtenä yhteistyön muotona oli henkilöstön varaaminen viraston tai laitoksen toiminnan varmistami-

⁸⁶² 2.DE:n asiak ilman n:oa 19.1.1959, T-20521/8, KA.

⁸⁶³ UudSIE:n asiak n:o 19/Järjstto/13 sal 24.11.1956, T-20184/11, KA.

⁸⁶⁴ Muukkonen, Lauri: *Väestönsuojelun viestitoiminnan järjestelyt*. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 795, 1962. Muukkonen esitti siviiliviranomaisten kytkemistä sodan ajan komentorakenteeseen.

seen. Tämän lisäksi oli koulutettu yhteysupseerit, jotka toimivat yhdysmiehinä yksittäisen viraston tai laitoksen ja sotilashallinnon välillä.⁸⁶⁵

Helsingin sotilaspäämajän päälliköllä, eversti Toivo Luukolla oli verkostojensa kautta tämän kehityksen alkuun saamisessa oma osuutensa. Yhteistyö alkoi aktiivisemmin viimeistään vuonna 1967, jolloin tehtiin aloite kaupungin oman yhteysupseerin nimityksestä. Yhteysupseerin ryhmään olisivat kuuluneet virastojen ja laitosten yhteysupseerit. Helsingin kaupunki perusti vuonna 1970 kunnallisen poikkeusolojen varautumista suunnittelevan valmiussuunnittelijan viran. Järjestyksessään ensimmäinen yleisohje *Kaupungin valmistelut poikkeuksellisten olojen varalta* ilmestyi vuonna 1973. Valmiuspäällikön virkaa on Helsingissä hoidettu vuodesta 1970 lähtien. Sen hoitajina on vuosien saatossa toiminut – vuoden 1953 hyväksi havaittua tapaa noudattaen – useampia upseeritaustaisia henkilöitä. Kuitenkin viranomaisten välinen yhteistyö oli tutkimusajankohtana tämänkin asian suhteen vähäistä. Helsingin sotilaspäämajän ja Helsingin kaupungin yhteistyö aktivoitui toden teolla noin vuosina 1973–74, osin aktiivisten yksittäisten henkilöiden, kuten kaupunginjohtajan, ansiosta.⁸⁶⁶

Helsingin evakuointisuunnitelma säilyi puolustussuunnittelun osana läpi koko kylmän sodan. Vuonna 2015 mediassa kirjoitettiin Seppo Järvisen ja Jari J. Markkasen teoksesta *Väestönsuojelu Helsingin suojana 1939–2014*. Kirjassa kuvattiin Helsingin evakuointisuunnitelma, joka nousi otsikoihin. Peruseriaatteidensa puolesta, kuten evakuointialue ja väestön jakaminen eri luokkiin, voidaan niiden todeta olevan samoja, kuin everstiluutnantti Simosen ja kenraalimajuri Sarion vuonna 1955 allekirjoittamassa aloitteessa Helsingin evakuoimisesta.⁸⁶⁷

5.4 Liikekannallepanon haasteet ja perustamissuunnitelmien kehittäminen

Puolueettomuuden vartiointijoukkojen kehittäminen vaikeuttaa perustamisjärjestelyjä

Puolustusvoimissa kehitettiin tarkastelujaksolla pitkittyneen kriisin ja oman puolueettomuuden ja sen uskottavan säilyttämisen takaamiseksi uusi joukko. Tarkoituksena oli luoda maavoimiin yhteensä kuusi kappaletta kahteen viimeisimpään reserviin siirrettyyn asevelvollisten ikäluokkaan perustuvaa prikaatia tukielementteineen, kaaderijohtoisesti ja olemassa oleviin varuskuntiin tukeutuen. Tällä kokoonpanolla olisi vastattu tilanteeseen, jossa lännen ja idän välisten liittoumien pitkäkestoinen poliittinen kriisi eskaloituisi ja Suomen olisi kyettävä turvaamaan puolueettomuutensa pitkittyneessä, matalamman tasoisessa kriisissä kuin sota. Tällaiseen pitkäkestoiseen joukkojen ylläpitoon kustannustehokkaampana ratkaisuna nähtiin pienemmän joukon ylläpito.

⁸⁶⁵ Koskinen (2015), s. 11, 52.

⁸⁶⁶ Ibid., sekä Wuoreneimo (Mannisen haastattelussa 1992).

⁸⁶⁷ Järvinen, Seppo & Jari J. Markkanen: *Väestönsuojelu Helsingin suojana 1939–2014*. Helsingin kaupungin pelastuslaitos, Saarijärvi 2015. Suunnitelman omisti sittemmin sisäministeriö. Ks. myös Launonen, Samuli: Jos sota olisi syttynyt vuonna 1998, tänne Helsinki olisi evakuoitu – katso oma alueesi, *Ilta-Sanomat*, 24.7.2015. [<https://www.is.fi/kotimaa/art-2000000966022.html>], katsottu 2.5.2019. UudSl:n vuoden 1955 aloitteeseen verraten hallintorakenteet ja johtosuhteet olivat päivittyneet sitten 1950-luvun.

Puva-joukon vahvuudeksi suunniteltiin 56 000 sotilasta. Se oli siis täydennyskoonpanoa isompi, mutta suojajoukkokokoonpanoa selvästi pienempi, joten voidaan arvioida sen olleen aiempaan verraten myös halvempi ratkaisu. Puolueettomuuden vartiointijoukkojen kuudesta prikaatista olisi 1950-luvun lopulla sijoitettu Lappiin puolet ja Ahvenanmaalle, Hangon niemimaalle ja Lahti–Hämeenlinna-alueelle yksi kuhunkin. Puva-joukkojen reservinä olisivat olleet koulutuksessa olevat varusmiehet, joiden koulutusta olisi pyritty jatkamaan varuskunnissa suojajoukkojen perustamisesta huolimatta.⁸⁶⁸

Vaikka Tynkkynen ja Jouko sekä Säämänen esittävät puva-joukkojen suunnittelun käynnistyneen vasta Porkkalan palautumisen jälkeisinä vuosina⁸⁶⁹, näyttäisi niiden suunnittelu kuitenkin alkaneen jo viimeistään vuoden 1954 aikana. Tuolloin käytetty työnimike ”*kahden ikäluokan joukot*” on toki terminä eri, kuin puolueettomuuden vartiointi- tai valvontajoukot⁸⁷⁰, joita alettiin käyttää vuoden 1956 aikana. Asiaa tarkemmin tutkiessa kuitenkin huomataan, että puhutaan käytännön toteutuksen osalta jotakuinkin samasta asiasta, eli kahden viimeisimmän ikäluokan perustamisesta rajajoukkojen rinnalle. Asia on mahdollisesti tarkentunut uhkakuvien kautta, kun pitkittyneen kriisin aikaisen puolueettomuuden turvaamiseksi haettiin ratkaisuja ja kyseinen valmistelutyö on kaivettu esiin. Tällainen vuosia kestävä kehityskulku on täysin mahdollinen, sillä esimerkiksi 1960-luvun alussa aloitettu suunnittelutyö uudesta alueellisesta maanpuolustuksesta toimeenpantiin vuoden 1966 aikana. Kun kahden ikäluokan joukkojen suunnittelutyö alkoi, olivat Uudenmaan sotilasläänin suunnittelijat kehitystyössä vahvasti mukana.

Uudenmaan sotilasläänin komentajan uuteen joukkoon liittyvä tehtävänanto pidettiin aluejärjestölle toukokuussa 1954. Sotilaspiirien päälliköt saivat tehtävän kuvata, millaisia vaikutuksia ehdotuksella olisi heidän toiminta-alueensa joukkoihin. Uudenmaan sotilasläänin komentajan sittemmin kokoama lausunnon runko perustui pitkälti Helsingin sotilaspiirin päällikön, eversti Gustaf Ehrnroothin laatimaan muistioon, jota oli täydennetty muiden sotilaspiirien lausunnoista saaduilla havainnoilla. Sotilaspiirit pitivät tätä uutta ajatusta täysin mahdollisena, joskaan näin alkuvaiheessa kaikkia sen seurannaisvaikutuksia ei voitu arvioida. Lausunnossa käytettiin esimerkkinä Helsingin sotilaspiirin vuosina 1931 ja 1932 syntyneiden reserviläisten ikäluokkia, ikään kuin sormiharjoitteluna tehtynä koelaskelmana. Kuten edellä on kuvattu aikakauden varusmiesten koulutusjaksottelusta, alokkaat astuivat palvelukseen ja kotiutuivat kolmesti vuodessa. Tämä tarkoittaa kahden ikäluokan osalta siis kuuden saapumiserän sijoittamista erikseen.⁸⁷¹

Laskelma osoitti, että menettely aiheuttaisi perustamistehtävälueeteloon (PTL) noin 3 000 miehen vajauksen, ellei sitten uudella järjestelmällä korvattaisi kokonaan nykyistä t-vaihetta. Toimenpide laskisi jonkin verran PTL:n joukon suorituskykyä hen-

⁸⁶⁸ Tynkkynen & Jouko (2007), s. 64; Jouko (2005), s. 65.

⁸⁶⁹ Tynkkynen & Jouko (2007), s. 64; Tynkkynen (2006), s. 455 sekä Säämänen (2017), s. 214.

⁸⁷⁰ Pääesikunta käytti puva-käskyssään joukoista termejä puolueettomuuden vartiointijoukot, valvontajoukot tai puolueettomuuden suojaamisen joukot, samassa asiakirjassa useilla eri termeillä. Valmisteluasiakirjoihin jäi kirjava käytäntö, jossa yhdistävänä terminä oli lyhenne puva. Ks. PE:n asiak n:o 188/Optsto/OT/11 b sal 12.12.1956, T-26862/4, KA.

⁸⁷¹ HelSp:n asiak n:o 158/Järjsto/OT//10 f sal 7.7.1954, T-20184/8, KA sekä UudSIE:n asiak n:o 202/OT/10 a sal 28.7.1954, 30.7.1954 laadittu liite ”lausunto kahden ikäluokan järjestelmästä”, T-20184/8, KA.

kilökunnan keski-ään noudetta, kun nuorilla ikäluokilla korvattaisiin 36–38 vuoden ikäisiä reserviläisiä. Perustamisen järjestelyihin tällä uudella ”suojajoukolla” ei ensivaikutelman mukaan olisi heikentävää vaikutusta, päinvastoin. Rauhan aikana sotilaspiirejä huomattavasti kuormittanutta varauksien kirjeenvaihtoa olisi voitu tällä vähentää. Sen sijaan käytännön toteutus aiheellisesti mietitytti. Millä rytmillä nämä ikäluokat olisi ”päivitetty” aina kahteen tuoreimpaan kotiutuneeseen ikäluokkaan, kahdesti vuodessa vai puolen vuoden välein?⁸⁷²

Kahden ikäluokan järjestelmän vaikutuksia arvioitiin perustamisjärjestelyihin eri näkökulmista. Vaihtoehtoina tällaisen suojajoukon perustamiseksi olivat joko a) puhtaasti kaaderiperusteinen perustaminen, b) aluejärjestön toimeenpanema perustaminen tai c) näiden yhdistelmä. Vaihtoehto a oli tietenkin suojajoukon nopean riviin saamisen kannalta helpoin, mutta käytännössä sotavarustuksen ja liikkumisvälineiden saamiseksi olisi kuitenkin kutsuttava palvelukseen suoritushenkilöstöä.⁸⁷³

Vaihtoehto b taas ei ollut nopeasti käyttöön saatava joukko, koska perustamisorganisaatio oli ensin kutsuttava palvelukseen ja valmistettava perustamisen järjestelyt. Samalla myös suunnitelmat olisi kirjoitettava kokonaan uusiksi. Lopullinen esitys olikin, että yhdistämällä nämä kaksi vaihtoehtoa päästäisiin käytännön järkevään toteutukseen. Tällöin kahden ikäluokan järjestelmään siirtyminen olisi toteutettu vasta vuosien 1934 ja 1935 ikäluokkien kotiuttamisesta, jolloin niitä ei tarvitsisi käyttää PTL:n joukkoihin, vaan omana erillisenä t-suojajoukkona.⁸⁷⁴ Ehdotus tuntuu järkeenkäyvältä, sillä kuten eversti Ehrnrooth itsekin totesi, aikaisempi järjestelmään siirto aiheuttaisi jo sijoitettujen joukkojen purkamiseksi paljon lisätyötä, nykytermein olemassa olevan joukon jatkosijoittamista uuteen joukkoon.

Etelä-Uudenmaan sotilaspiirin laskelmien mukaan tällaiseen uuteen suojajoukkojärjestelmään siirtyminen olisi aiheuttanut 15 prosentin vajeen kaaderiteitse perustettaviin joukkoihin. Tällöin perustamistehtäväluetteloon olisi tullut lisätä vanhemmasta päästä kolmen ikäluokan reserviläisiä, koska riittävydessä kolme vanhempaa ikäluokkaa vastasivat vahvuudeltaan kahta sitä nuorempaa, muistion kirjoitushetkellä 36–38-vuotiaiden ikäluokasta.⁸⁷⁵ Tämä olisi tarkoittanut noin 1916–1918 syntyneiden ikäluokkia, siis sodan käyneitä veteraaneja. Muistion mukaan tämä laskisi joukon suorituskykyä korkean keski-ään vuoksi. Toisaalta voidaan viisastella, toisiko veteraanien sotakokemus tähän kompensatiota, mutta sillä ei tämän sotilaspiirien esikuntien pohdinnan kannalta ollut merkitystä.

Suunnittelijat pohtivat järjestelmän onnistumisen mahdollisuuksia eri näkökulmista. Yhtenä ratkaisuna nähtiin, että ikäluokka kuuluisi kotiutuessaan kahden vuoden ajan sen joukko-osaston reserviin, missä koulutus on annettu.⁸⁷⁶ Tästä tulkinta on, että jatkosijoittaminen olisi tehty perustamistehtäväluettelon joukkoihin vanhenevien tilalle, kahden ikäluokan joukkojen alta pois.

---

⁸⁷² HelSp:n asiak n:o 158/Järjsto/OT//10 f sal 7.7.1954, T-20184/8, KA sekä UudSIE:n asiak n:o 202/OT/10 a sal 28.7.1954, 30.7.1954, T-20184/8, KA.

⁸⁷³ HelSp:n asiak n:o 158/Järjsto/OT//10 f sal 7.7.1954, T-20184/8, KA.

⁸⁷⁴ Ibid.

⁸⁷⁵ EUudSpE:n asiak n:o 95/Järjsto/OT 10 o sal 21.7.1954, T-20184/8, KA.

⁸⁷⁶ Ibid. sekä HelSp:n asiak n:o 158/Järjsto/OT//10 f sal 7.7.1954, T-20184/8, KA. Ks. myös PUudSpE:n asiak n:o 100/Järjsto/OT/10 s sal 26.7.1954, T-20184/8, KA.

Esityksen edellytyksinä Etelä-Uudenmaan sotilaspiirin suunnittelijat muotoilivat yksityiskohtaisen ratkaisuehdotuksen, miten kanta- ja lisätietokortit siirrellään paikasta toiseen niin, että henkilö säilyy valvonnan alaisena ja sijoitus on toteutettavissa. Toinen pohdittu vaihtoehto oli sijoittaa sotilasläänin alueella kaksi nuorinta ikäluokkaa mihin tahansa joukkoon, riippumatta koulutuspaikasta. Kahden ikäluokan sijoittaminen tarkoitti, että asevelvollinen tuli sijoittaa sodan ajan joukon kantakortistoon jo alokasajan lopulla, jolloin joukon osat olivat rauhan ajan joukkojen mukaisissa kortistoissa sekä palveluksen ajan että kaksi vuotta kotiuttamisesta eteenpäin. Etuina tässä nähtiin oman sodan ajan alueen hyvä tuntemus, kun oli harjoiteltu ja palveltu samalla alueella, sekä joukon yhteishenki, kun sekä päällystö että miehistö tuntevat toisensa jo palveluksen ajalta. Lisäksi, joukon keskittämisen näkökulmasta, kuljetussuunnitelmien laatiminen yksinkertaistuisi huomattavasti.⁸⁷⁷

Epäilyksen herättävät alokasajan jälkeen tapahtuvat muutokset henkilöiden tehtävissä, minkä vuoksi sijoittaminen on epäilemättä pitänyt tehdä massamaisesti joukko-osastoittain. Kuvattuja etuja voidaan kuitenkin pitää ideoinnin osalta edistyksellisinä. Nykyisen joukkotuotantojärjestelmän, johon siirryttiin 1990-luvun lopulla, etuina ovat nimenomaan edellä kuvatun kaltaiset seikat, kuten alueen tuntemus ja joukon sijoittaminen kokonaisuuksina sen mukaan, missä tehtävissä ja joukoissa kukin on palvellut.

Kahden ikäluokan joukon perustaminen vaikutti etenkin aluejärjestöitse perustettavaan joukkoihin. Ne sotilaspiirit, joilla oli ra-joukkoja runsaasti alueellaan (kuten HelSp), olivat tässä edullisemmassa asemassa. Maavoimissa oli erilaisia sotilasläänejä, joissa uuden menettelyn seurauksena olisi joko ylijäämää tai vajausta kaaderiperusteisissa joukoissa. Perustamisjärjestelyt tuli valmistella joukko-osastoissa ja valvonnan alaiset käskykortit valvovassa sotilaspiirissä, sen alueen joukko-osastojen mukaan jaoteltuna.⁸⁷⁸

Pääesikunta antoi lopulta varsinaisen käskyn puva-joukkojen muodostamisesta vuoden 1956 aikana. Valmiusvaatimuksena oli kyetä puva-joukon perustamiseen 7–10 vuorokauden kuluessa, kaaderiperusteisesti, ilman suoritushenkilöstöä. Ajatuksena oli kyetä vastaamaan ra-joukoilla ja tarvittaessa täydennettynä t-joukoilla yllätyshyökkäykseen, jonka jälkeen voitiin kriisin pitkittyessä perustaa puva-joukot ja palata ra-joukkojen osalta tavanomaiseen varusmieskoulutukseen, joka samalla toimisi puva-joukkojen reservinä. Puva-joukkojen suunnitellut tehtävät olivat sekä puolustuksellisia että tiedustelutietojen hankkimiseen liittyviä.⁸⁷⁹

Pääesikunnan puolueettomuuden vartiointia koskeva operatiivinen käsky numero 11 sai peitenimekseen yksinkertaisesti *Puva*. Käskyn mukaan Etelä-Suomen maanpuolustusalueen (ESMA) komentaja saisi rauhan ajan joukkojen lisäksi perustuvista puva-joukoista johtoonsa kaksi prikaatia, joista toinen oli tarkoitettu Hangon–Tammisaaren alueelle ja toinen varauduttava keskittämään Ahvenanmaan puolustukseen. Lisäksi oli Panssariprikaatissa perustettava panssarintorjuntapataljoona, kaksi

⁸⁷⁷ EUudSpE:n asiak n:o 95/Järjsto/OT 10 o sal 21.7.1954, T-20184/8, KA.

⁸⁷⁸ UudSIE:n asiak n:o 202/OT/10 a sal 28.7.1954, 30.7.1954, T-20184/8, KA.

⁸⁷⁹ Tynkkynen & Jouko (2007), s. 63–64 sekä Tynkkynen (2006), s. 455. Ks. myös Säämänen (2017), s. 214 sekä Jouko, Petteri: Ulkoisen vaaran uhatessa – kylmän sodan puolueettomuuden vartiointijoukot. *Kylkiranta* 3/2015.

linnaketta Suomenlinnassa ja Turun alueella kaksi rannikkopatteristoa Hangon ja Porkkalan alueilla sekä raskas patteristo.⁸⁸⁰

Lisäksi ESMA:lle kuului kolme rannikkopataljoonaa, kuusi merivartiokomppaniaa, 14 ilmatorjuntayksikköä ryhmitettynä Helsingin–Turun–Tampereen alueille, pioneeripataljoona, viestipataljoona sekä huollon erillisyyksiköitä. Ahvenanmaalle varauduttiin Uudenmaan prikaatin lisäksi siirtämään myös yksi raskas patteristo sekä yksi rannikkopataljoona, joiden siirto tuli suunnitella yhteistoiminnassa merivoimien kanssa. ESMA:n reservinä olivat alueen varuskuntien rauhan ajan joukot, joiden käyttöön piti saada puolustusvoimain komentajan lupa.⁸⁸¹ Kun tarkastelee ESMA:n alueen puva-kokoonpanoa ja tehtäviä, voidaan päätellä, että uusi joukko oli priorisoitu 2. Divisioonan painopisteen, eli Ahvenanmaan ja lounaisrannikon, suojaamiseen. Uudenmaan sotilasläänillä ei tässä ollut varsinaisesti roolia, vaikka alue oli kuitenkin edelleen yksi tärkeimmistä. Koska pääkaupunkiseudun alueelle jäi vain ra-joukkoja ja ylimmän johdon ilmatorjuntayksiköitä, valmistauduttiin pääkaupunkiseudun aluetta ilmiselvästi vahventamaan reservein. Ihmetellä täytyy, olisiko esimerkiksi Hankoon ryhmitettävä puva-prikaati käyttänyt sinne jo laadittuja, valmiita ryhmitys suunnitelmia.

Pääsikunta lisäsi kahden ikäluokan joukot osaksi toimintavalmiuskoulutusta – siis myös joukkoluetteloa – vuoden 1956 lopulla, perusjärjestelyjen rinnalle ja omaksi erilliseksi kokonaisuudekseen. 2. Divisioonan komentaja antoi omat puvasuunnitteluperusteensa alaisilleen vuoden 1956 lopulla ja tarkennetut ohjeet vielä alkutalvesta. Vaikka Uudenmaan sotilasläänillä ei ollut omaa puva-joukkoa, oli sen alueella olevien ra-joukkojen ja aluejärjestön osallistuttava puva-joukkojen hälyttämiseen ja perustamiseen. Tämän myötä kahden ikäluokan järjestelmän suunnittelu käynnistyi sotilasläänissä uudelleen.⁸⁸²

Kahden ikäluokan joukkojen perustaminen olisi tapahtunut joukko-osastoissa, kuten edellä jo oli suunniteltu, mutta aluejärjestön tukemana. Joukot suunniteltiin käskettäväksi palvelukseen käskykortteilla ja radiokuulutuksin, jonka seurauksena joukkojen kokoamiseen tarvittiin kahta eri menetelmää: Käskykortin saaneet olisivat ilmoittautuneet joukko-osastoissaan tai määrättyissä aselajien kokoamispaikoissa, joista siirto perustamispaikkaan olisi tapahtunut. Esimerkiksi vaunukoulutetut suunniteltiin käskettävän Parolaan ja jalkaväkikoulutetut Santahaminaan, ilmatorjuntamiehet Hyrylään ja niin edelleen. Poikkeuksen muodosti Uudenmaan prikaati, sillä sinne olisi lähetetty kaikki siellä palvelleet, koulutustaustasta riippumatta. Kyseessä oli luonnollisesti kieliasia. Radiokuulutuksen perusteella paikalle saapuvat reserviläiset olisi koottu Uudellamaalla kolmelta alueelta Porvoonkadun kansakoululle (EUudSp:n reserviläiset), Olympia-stadionille (HelSp) sekä Hyrylään (PUudSp). Kokoamispaikoilta reserviläiset suunniteltiin siirrettävän perustamispaikoille vuokratuoin linjautoin sotilasläänin sisällä ja sen ulkopuolelle vastaavasti rautateitse. Sotilaspöytäkirien tuli laatia kokoamispaikkasuunnitelmat edellä luetelluin perustein ja valmistautua vuosittain tammikuussa päivittämään kortistonsa vastaamaan kahta edellistä ikäluokkaa. Perustaminen valmistauduttiin suojaamaan yhteistyössä poliisin, joukko-

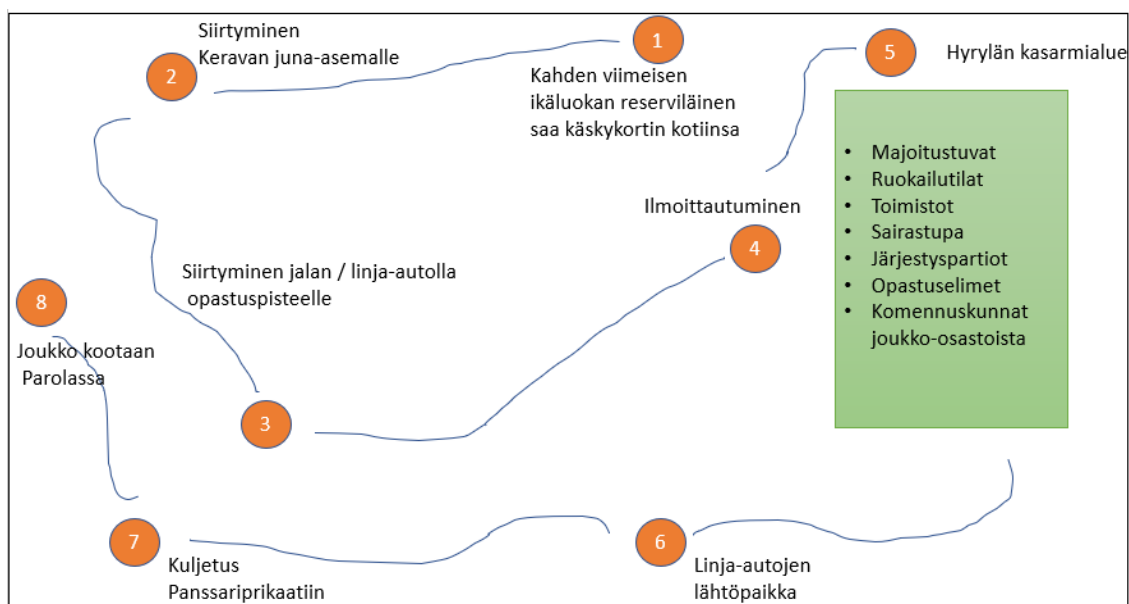
⁸⁸⁰ PE:n asiak n:o 188/Optsto/OT/11 b sal 12.12.1956, T-26862/4, KA.

⁸⁸¹ Ibid.

⁸⁸² PE:n asiak n:o 39/lkptsto/ OT 10 sal 25.1.1957, T-26843/4, KA sekä UudSIE:n asiak n:o 56/Järitsto/OT 10 e sal 7.2.1957, T20521/3, KA.

osastojen järjestyspartioiden sekä perustamispaikkojen henkilöstön voimin.⁸⁸³ Aluejärjestöllä oli siis merkittävä rooli, vaikka puva-joukko tapauksena olikin joukko-osastoperusteinen. Samalla perustamisen suojaamisen valmistautumistehtävä olisi kätevästi nostanut ra-joukko-osastojen valmiutta sisäisen turvallisuuden tehtävien toimeenpanoon.

Pääesikunnan antaessa käskyn *perustakaa kahden ikäluokan joukot* olisi sotilaspiirin järjestelytoimiston päälliköstä tullut samalla hetkellä paikallinen yleisjohtaja, jonka tuli organisoida kasarmit myös joukkojen vastaanottoa varten kuntoon. Tämä edellytti majoitustupia, ruokailutiloja, sairastuvan perustamista, vastaanottavista joukko-osastoista saapuvien komennuskuntien majoittamista, kasarmeille johtavien teiden opaskylttien asentamista, perustamiselimien ja ottoelimien kokoamista sekä valmentamista. Monenlaista muutakin yksityiskohtaa riitti tehtäväksi. Järjestelytoimistolla piti olla myös valmius lajitella kantakortit ja lisätietokortit aselajeittain järjestykseen sen mukaan, mihin joukko-osastoon kyseessä olevaa reserviläistä oltiin lähettämässä. Luovutettavien joukkojen lista valmistuikin helmikuussa 1957.⁸⁸⁴ Järjestelytoimiston päällikön tehtävä oli tästäkin näkökulmasta sotilaspiirien esikuntien avaintehtävä.

Kuva 27. Pohjois-Uudenmaan sotilaspiirin esikunnan järjestelytoimiston päällikkö organisoii kahden ikäluokan joukkojen opastukset ja kuljetukset.

Oheisen kuvan esimerkkitarkastelun mukaisesti järjestelytoimiston päällikkö toimi kahden ikäluokan joukkojen kokoamisen johtajana. Esimerkissä Hyrylän kokoamispaikan kautta kuljetetaan panssarikoulutettu reserviläinen Hämeenlinnaan⁸⁸⁵. Uudenmaan sotilasläänin aluejärjestön kahden ikäluokan perustamissuunnitelmat aikalaskelmineen valmistuivat vielä helmikuun 1957 aikana. Maaliskuussa saatiin 2. Divisioonan tarkentava käsky puva-joukkojen perustamisharjoittelusta, joka liitettiin

⁸⁸³ PE:n asiak n:o 39/lkptsto/ OT 10 sal 25.1.1957, T-26843/4, KA; UudSIE:n asiak n:o 56/Järjtsto/OT 10 e sal 7.2.1957, T20521/3, KA; UudSIE:n asiak n:o 63/Järjtsto/OT 10 e sal 13.2.1957, T20521/3, KA sekä PUudSpE:n asiak n:o 35/Järjtsto/f 10 b sal 11.2.1957, T20521/3, KA. Ks. myös UudSIE:n asiak n:o 77/Järjtsto/OT 10 e sal 20.2.1957, T20521/3, KA.

⁸⁸⁴ PUudSpE:n asiak n:o 35/Järjtsto/f 10 b sal 11.2.1957, T20521/3, KA; UudSIE:n asiak n:o 91/Järjtsto/OT 17 sal 27.2.1957, T20521/3, KA sekä UudSIE:n asiak n:o 92/Järjtsto/OT 10 e sal 27.2.1957, T20521/3, KA.

⁸⁸⁵ Kuva kirjoittajan laatima, lähde: PUudSpE:n asiak n:o 35/Järjtsto/f 10 b sal 11.2.1957, T20521/3, KA.

myös osaksi toimintavalmiuskoulutusta. Puva-joukkojen kaaderiperusteisessa perustamisessa joukko-osasto asetti joukon johdon ja sotilaspiiri suoritushenkilöstön.⁸⁸⁶

Joukkojen varustamisen osalta haasteeksi muodostui varusteiden riittävyys. Rauhan ajan joukko-osastoissa ei ollut kaikkea materiaalia jaettavaksi suoraan kahdelle viimeiselle ikäluokalle. Hyvänä esimerkkinä oli Santahaminassa perustuvien puva-joukkojen tarvitsema varastotila. Tarve oli 11 000 neliötä, kun todellisuudessa tilaa oli enintään 7 000 neliötä. Puutteet olisi korvattu ra-joukkojen ylijäämästä sekä paikallishankinnoin.⁸⁸⁷ Joka tapauksessa joukot olisi saatu tietyin puuttein liikkeelle ja ensimmäiseen tehtäväänsä.

Perustamisen tehtäväkenttä oli muotoutunut nyt vähintäänkin mielenkiintoiseksi, kun joukkojen perustamisgrafiikkaan kuuluivat perusratkaisun mukaisesti *rauhan ajan joukot*, *täydennyskoonpanon joukot*, *suoja joukot* sekä *täyden sodan ajan joukot*. Karkeasti täydennyskoonpanon-vaiheen ja suoja joukko-vaiheen välissä, tai ennemminkin niiden sijaan, oli ylläpidettävä valmius erillistapaukseen, *kahden ikäluokan joukkojen eli puolueettomuuden vartointijoukkojen* perustamiseen. Ra-joukkojen harjoittelussa kalustolla, jota suunniteltiin annettavaksi puva-joukoille, voidaan varovaisesti arvioida perustamisjärjestelyt vaikeiksi. Toisaalta, tuntuu loogiselta, että ra-joukkoja olisi käytetty sisäisen järjestyksen säilyttämiseen minimikalustolla ja samaan aikaan varustettu kuusi viimeisintä saapumiserää täydellä kalustolla puva-joukoiksi.

Asiaa ei kuitenkaan ainakaan heti ymmärretty näin yksinkertaiseksi liikekannallepanoa suunnittelevissa sotilaspiireissä. Oleellisia kysymyksiä olivat perustamisjärjestys sekä se, pitikö edellä mainittuja kategorioita perustaa samanaikaisesti tai erillisinä? Lisäksi oli epäselvää, mikä joukko kuului nyt kaaderiperusteiseksi ja mikä aluejärjestölle. Lukuisien vaihtoehtojen ylläpitäminen näytti ongelmalliselta.⁸⁸⁸ Kuitenkin Pääesikunnan ajatus näyttää olleen, että perussuunnitelman mukaisesti valmistauduttiin liikekannallepanoon, jonka ohella ylläpidettiin pitkittyneen kriisin varalle erillistä varautumissuunnitelmaa ja kortistoa.

Ongelmalliseksi tai vähintään epäselväksi muodostuivat henkilöstön sijoitukset, perustamisen suoritushenkilöstön riittävyys sekä materiaalin jakaminen haasteineen. Lisäksi tekeillä ollut reserviläisiin ja ajoneuvoihin kohdentuva sopimusjärjestelmä toi oman lisänsä monisäikeiseen perustamiseen. Yleisesikunnan päällikkö, kenraaliluutnantti Tauno Viljanen käski Etelä-Suomen maanpuolustusalueelle lisäksi ne joukot, jotka olisivat käytössä puva-tehtäviin, mikäli olisi vaara, että ne jouduttaisiin toimeenpanemaan vain ra-joukoin tai enintään t-koonpanolla kaaderiperusteisesti. Tällöin olisi käytetty Helsingin suojaamiseen Suomenlinnan rannikkotykistörykmentin, Vaasan rannikkopatteriston (Porkkalan alueelta käsin), Kaartin pataljoonan (päätoksenteon suoja) sekä Helsingin ilmatorjuntarykmentin joukkoja.⁸⁸⁹

Uudenmaan sotilasläänin esikuntapäällikön, everstiluutnantti Olavi Larkaksen sekä järjestelytoimiston kapteeni Jussi Kajakan laatima, jo olemassa ollutta perustamista

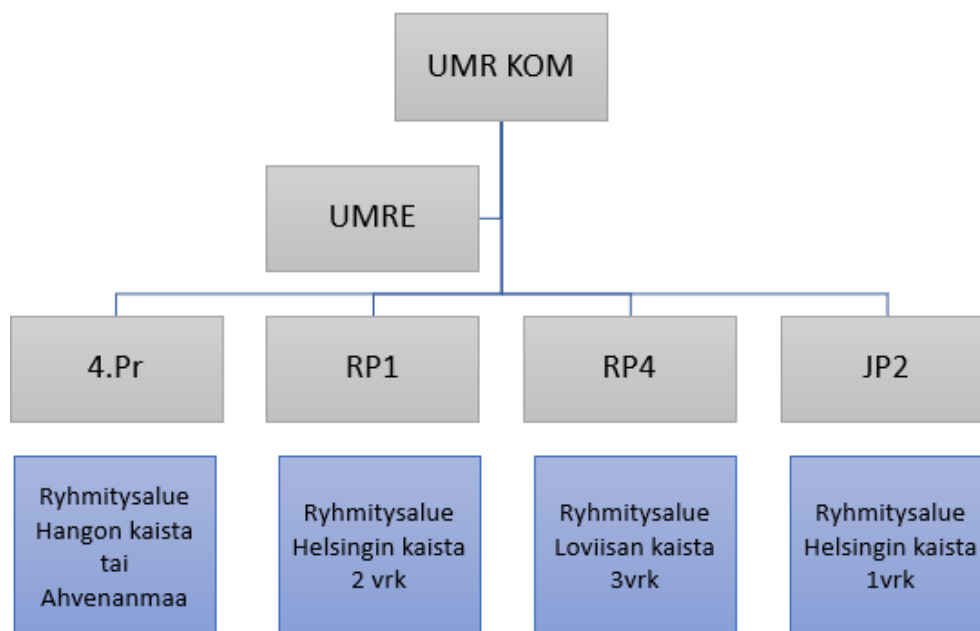
⁸⁸⁶ UudSIE:n asiak n:o 78/Järjststo/OT 10 e sal 20.2.1957, T20521/3, KA sekä 2.DE:n asiak n:o 114/Järjststo/OT 10 f sal 12.3.1957, KA.

⁸⁸⁷ UudSIE:n asiak n:o 95/Järjststo/OT 17 sal 28.2.1957, T20521/3, KA; UudSIE:n asiak n:o 140/Järjststo/OT 10 f sal 9.4.1957 sekä UudSIE:n asiak n:o 105/Järjststo/OT 17 sal 14.3.1957, T20521/3, KA.

⁸⁸⁸ UudSIE:n asiak n:o 169/Järjststo/OT 10 b sal 14.5.1957, T20521/3, KA.

⁸⁸⁹ PE:n asiak n:o 6/Optsto/OT/11 b sal 14.1.1958, T-26862/22, KA.

sekä kahden ikäluokan joukkojen perustamista vertailevamuistio selvensi asiaa huolestuneille aluejärjestön edustajille. Perustamiseen oli edelleenkin olemassa vain kaksi vaihtoehtoa: kahdesta ikäluokasta perustaminen tai joukkojen perustaminen perussuunnitelman mukaisesti. Lisäksi kahden ikäluokan joukot sisältyivät sinällään jo jälkimmäiseen, joten sekin voitaisiin tehdä perussuunnitelman mukana. Eri kategoriat tarkoittivat vain tiettyjen joukkojen nostamista muiden edelle kiireysjärjestyksessä esimerkiksi silloin, kun ollaan jouduttu yllätyshyökkäyksen kohteeksi.

Kuva 28. Uudenmaan ryhmän sittemmin su-vaiheen joukot korvanneet, kooltaan pienemmät suojajoukot vuonna 1958 arvioituine keskitysaikoineen. PE:n käsky n:o 180/Optsto/OT/11 b sal, 17.12.1957, T-26862/5, KA.

Uusien joukkojen tulo mukaan keinovalikoimaan ei Larkaksen mukaan aiheuttanut perusjärjestelyyn muutosta. Muistio kuvaa laajalti yksityiskohtaisia käytännön toimenpiteitä suorituksen onnistumiseksi ja erilaisten tilapäisjärjestelyjen käyttämiseksi ra-varuskunnissa perustamisen alkaessa.⁸⁹⁰ Kuvatut järjestelyt olivat kaikkea muuta kuin selväpiirteisiä.

Kahden ikäluokan joukkoja perustettaessa taas tuli ymmärtää, että ne olivat osa tsajoukkoja, jotka tiettyä uhkatilannetta varten voitiin perustaa erillisenä suorituksena kahdesta viimeisestä ikäluokasta. Tällöin sijoituksia ei suunniteltu sotilaspiireissä etukäteen, vaan työn nopeuttamiseksi ja yksinkertaistamiseksi kahden ikäluokan joukot käsiteltiin isompina kokonaisuuksina perustamispaikoilla.⁸⁹¹

Suojajoukkojen perustamiseen liittyen meneillään oli selvitystyö sopimusjärjestelmän luomisesta, jolla pyrittiin nopeuttamaan perustamista. Sopimusjärjestelmän piiriin

⁸⁹⁰ UudSIE:n asiak n:o 169/Järjsto/OT 10 b sal 14.5.1957, T20521/3, KA. Muistion toinen laatija, kapteeni Jussi Kajakka oli taustaltaan lentäjä, kahdesti jatkosodassa haavoittunut ja 25 %:n sotainvalidi. Kajakan tausta kuvaa osin myös sotilaslääniniin valikoituneiden suunnittelijoiden osaamista, Helsingin puolustusta suunniteltaessa henkilöt, joilla oli kokemusta ilma- ja rannikonpuolustuksesta olivat välttämättömiä. Ks. *Kadettinupseerit 1920–2000* (2000), s. 227.

⁸⁹¹ UudSIE:n asiak n:o 169/Järjsto/OT 10 b sal 14.5.1957, T20521/3, KA.

haluttiin st-henkilöstön vajeita paikkaava henkilövaraus sekä ainakin suurimpien teollisuuslaitosten kanssa sovittava moottoriajoneuvojen ottosopimus. Henkilöstöön tarvittavia olivat ainakin sotilasalueiden päälliköt, perustamiskeskusten päälliköt, lkp-upseerit, ottolautakuntien henkilöstö sekä kenttävarastojen avainhenkilöstö.⁸⁹²

Kahden ikäluokan joukkojen haasteita alettiin ratkoa Uudenmaan sotilasläänissä maltillisin askelin. Vuoden 1957 aikana aiottiin löytää keskeisimmät osaamisvajeet ja suunnittelun puutteet, joita lähdettiin yksi kerrallaan ratkomaan tiedostaen, että saman vuoden aikana kaikkea ei saataisi valmiiksi. Henkilöstön suuri vaihtuvuus ja henkilöstövajeet tunnistettiin myös haasteeksi, kun perustamiseen riittävää osaamista ei jäänyt sotilaspiireihin.⁸⁹³ Vuonna 1957 Helsingin puolustuksen sodan ajan joukkojen perustamisessa oli paljon ratkaisemattomia asioita. Valmius ja osaaminen st-henkilöstön osalta eivät missään nimessä vielä vastanneet Pääesikunnan muodostamiin uusiin joukkokokonaisuuksiin, mutta töitä asian edistämiseksi tehtiin koko ajan. Liikekannallepanon kyky nousi siis vähitellen.

Kahden ikäluokan joukkojen lisäksi muutakin perustamisvalmiutta arvioitiin. Pääesikunnan tilannearvio tammikuussa 1957 oli, että valmistelut olivat edenneet kansallisesti tarkasteltuna hyvin. Painopiste oli ollut vuonna 1956 aluejärjestön suunnitelmien jalkauttamisessa joukoille. Täydennyskoonpanon perustaminen oli kuitenkin edelleen riippuvainen aluejärjestön täydennyksistä, joten puhtaasti kaaderiteitse täydentämiseen ei ollut kykyä. Lisäksi t-joukoille annetun valmiusvaatimuksen toteutumista, joka oli käskystä 6–12 tunnissa ajoneuvojen ollessa saatavilla tai 22–24 tunnissa, mikäli joukko koostui pääosin reserviläisistä, ei pidetty mahdollisena. Syy oli yksinkertaisesti se, että aluejärjestö joutui täydentämään t-joukkoja niin materiaalilla kuin ajoneuvoilla, eikä se ollut annetussa ajassa tehtävissä. Kuitenkin Pääesikunta päätyi ilmoittamaan, että t-koonpanon joukoille oli saavutettu viimeisten muutosten jälkeen riittävä kansallinen perustamiskyky 31.12.1956.⁸⁹⁴

Toimintavalmiuskoulutus toimeenpanon kehittämisen työkaluna

Kahden ikäluokan joukkojen erityistapauksen ohella päähuomio liikekannallepanon kehittämisessä oli kuitenkin niin kutsutun perusratkaisun suunnittelussa. Korostuneen salassapidon vuoksi liikekannallepanoon liittyvä suunnittelu ja harjoittelu oli nimetty siten, ettei se herättäisi liiaksi huomiota. *Toimintavalmiuskoulutus (tvk)* oli, kuten edellä on kuvattu, peitenimi liikekannallepanon valmisteluille. Sotilasläänistä annettiin 1950- ja 1960-luvuilla vuosittain vaatimukset sotilaspiireissä ja joukoissa toimeenpantavien toimintavalmiuskoulutusten sekä toimintavalmiusharjoitusten tavoitteista ja osin myös sisällöistä. Järjestely mahdollisti operatiivisen suunnitelman asteittaisen kehittämisen, mutta myös jalkauttamisen ja henkilöstön kouluttamisen – sekä ennen kaikkea testaamisen. Arkistojen materiaali sisältää runsaasti erilaisia tvk-harjoitusten ja -käskyjen asiakirjoja, sillä vuoden 1953 *Polttoainehankinnan* mukaisten

⁸⁹² UudSIE:n asiak n:o 169/Järjststo/OT 10 b sal 14.5.1957, T20521/3, KA; PUudSpE:n asiak n:o 92/Järjststo/OT 10 f sal 20.5.1957, T20521/3, KA sekä UudSIE:n asiak n:o 187/Järjststo/OT 10 f sal 6.6.1957, T20521/3, KA.

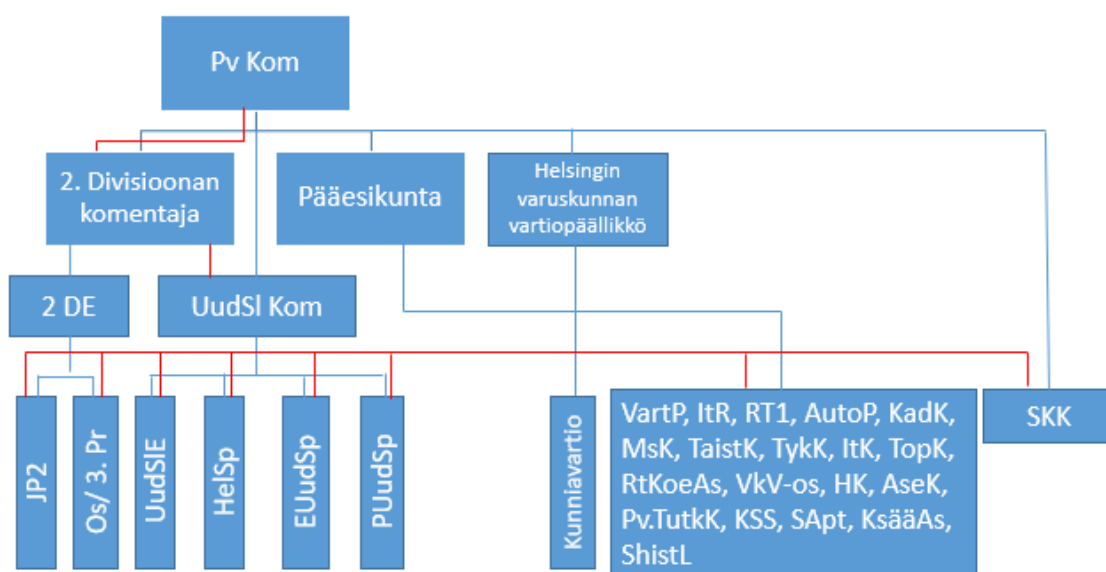
⁸⁹³ UudSIE:n asiak n:o 169/Järjststo/OT 10 b sal 14.5.1957, T20521/3, KA. Kuvaavaa kahden ikäluokan joukkojen käsittelystä on, että sotilaslääni määräsi jatkossa asiaa koskevat paperit tallettavaksi vihreän värisiin kansioihin, jottei niitä sotkettaisi perustamisen perussuunnitelmien kanssa. Ks. UudSIE:n asiak n:o 173/Järjststo/OT 10 e sal 20.5.1957, T20521/3, KA.

⁸⁹⁴ PE:n asiak n:o 39/Lkptsto/OT/10 sal 25.1.1957, T-26843/4, KA.

suunnitelmien valmistuttua helsinkiläisten suunnittelijoiden toiminnan luonne keskittyi enenevässä määrin toimintavalmiuteen.

Sotilasläänin komentajaksi nimitetty kenraalimajuri Gustaf Ehrnrooth esitti vuonna 1956 toimintavalmiuden johtosuhteiden muuttamista Uudenmaan alueella. Ehrnrooth halusi selkeyttää johtosuhteita siten, että kaikki joukot olisivat hänen johdossaan eikä vain osa, kuten edellä kuvatuissa vuosien 1953, 1954 ja 1955 operatiivisissa suunnitelmissa. Kaiken lisäksi hän näki suunnitelmat keskenään ristiriitaisiksi. Esitettyssä mallissa 2. Divisioonan komentajalla olisi vain suunnittelua valvova ja ohjaava rooli. Ehrnrooth halusi alueellisen periaatteen mukaisesti kaikki vastuualueen rajajoukot omaan johtoonsa.⁸⁹⁵ Tämä todistaa myös, että joukko-osastot kytkettiin ainakin järjestelytoimistojen ja komentajien osalta operatiiviseen suunnitteluun mukaan. Kokeilu havaittiin sittemmin toimivaksi järjestelyksi.

Kuva 29. Uudenmaan sotilasläänin toimintavalmiuskoulutuksen johtosuhteet. Sinisellä viivalla kuvattu ra-johtosuhde, punaisella toimintavalmiuskoulutuksen johtosuhte. UudSIE:n asiak n:o 56/Järjtsto/OT 10 a sal 29.2.1956, T-20521/2, KA.

Kesäkuussa 1958 toimintavalmiuskoulutuksessa aloitettiin Uudenmaan ryhmän joukkojen keskitysvalmiuden arviointi. Alun perin sotilaspiirien oli toukokuussa käsketty laatia grafiikat myöhemmäksi syksyille, mutta Pääesikunnan yhtäkkiä kiirehdyttä asiaa, ilman mitään ainakaan kyseisen ajan yleisiin tapahtumiin liittyvää syytä, haluttiin niiden valmistuvan jo kesän aikana. Aikataulukon laatimisperusteena olivat sen hetkisen valmiuden mukaiset PTL:n joukot. Laskenta tehtiin liikekannallejulistamispäivästä perussuunnitelman mukaisella täydellä joukolla aina täyteen sodan ajan valmiuteen saakka. Laskelman tuli sisältää myös kaaderiteitse perustettavien joukkojen täydentäminen sotilaspiireissä. Laskelmaa alettiin päivittää vuosittain.⁸⁹⁶

Varsinaisia tuloksia löytyy kuitenkin vasta tammikuulta 1959. Perustamisen valmiuden arviointi aluksi olevan huonompi kuin oli oletettu. Vuoden 1958 toimintaval-

⁸⁹⁵ UudSIE:n asiak n:o 56/Järjtsto/OT 10 a sal 29.2.1956, T-20521/2, KA.

⁸⁹⁶ UudSIE:n asiak n:o 188/Järjtsto/OT 10 f sal 18.6.1958, T20521/8, KA. Ks. myös UudSIE:n asiak n:o 249/Tsto/OT 11 sal 19.10.1959, T-20521/5, KA. Huomionarvoista on, että uuden tvk-johtosuhdemuutoksen myötä kaikki alueen joukot raportoivat UudSI:lle, mukaan lukien ilmavoimien ja merivoimien esikunta.

miuskoulutukselle asetettuja tavoitteita ei oltu saavutettu ja sotilaspiirien saavuttama taso oli valmiuden näkökulmasta kirjava. Tyytymättömänä tilanteeseen Uudenmaan sotilasläänin uusi komentaja, kenraalimajuri Reino Artola antoi useita lisätehtäviä tiukoilla aikamääreillä suunnitelmavalmiuden nostamiseksi. Päälystön sijoitusluettelot tuli tarkastaa suhteessa perustamistehtävälueetlooon, suoritusorganisaatiosta haluttiin organisaatiopiirros ja henkilöstöluettelo sekä perustamispaikkaluettelot tuli lähettää karttapiiroksineen sotilasläänin esikuntaan. Myös kahden ikäluokan reservi tuli laskea. Pohjois-Uudenmaan sotilaspiiri sai lisätehtävän, jossa heidän piti laatia erikseen käskettävälle toimikunnalle arvioitavaksi sotilaspiirin perustamisgrafikat. Tehtävien määräaika oli tammikuun lopulla, eli aikaa laatimiselle ja tarkastuksille jäi käytännössä alle kaksi viikkoa. Helmikuulle sotilaspiirit saivat tehtäväkseen suorituskäskyluetteloiden tarkastamisen sekä perusyksikön malli-käskyrungon esittelyn. Pääesikunta oli omassa ohjauksessaan ilmoittanut pienentävänsä Helsingin alueen vartioujoukkojen vahvuuden 2 800 sotilaaseen, jonka tiedon Artola käski edelleen alaisilleen.⁸⁹⁷

Kuitenkin hiukan myöhemmin laaditussa toimintavalmiuskoulutuksen vuosisuunnitelmassa todettiin asioiden edenneen hyvin. Monista vaikeistakin haasteista huolimatta useita ongelmia oli ratkaistu ja perustamisessa päästy monella osa-alueella suunnittelun sijaan ylläpitovaiheeseen. Tätä voidaan pitää merkittävänä edistysaskeleena aiemmin kuvattujen haasteiden valossa. Vuodelle 1959 asetetut tavoitteet noudattelivat edellistä vuotta, kun perustamisen perussuunnitelmat haluttiin mahdollisimman toimintavarmiksi ja sotilaspiirien osalta yhteneviksi. Päälystön ja suoritushenkilöstön sijoitusluettelot sekä perustamispaikkaluettelot laadittiin jo alkutalvesta valmiiksi. Kenraalimajuri Ehrnroothin esitys toimintavalmiuskoulutuksen johtosuhteista oli osoittautunut toimivaksi, joten kokeilua päätettiin jatkaa. Kahden ikäluokan joukkojen reservin laskennat tehtiin myös heti alkuvuodesta ja näyttäisi siltä, että niiden perustamisvalmiudesta oli nyt tullut ”uusi normaali” aiemman hämmennyksen sijaan.⁸⁹⁸

Työ jatkui kuitenkin edelleen. Keväällä 1959 saatiin uudet vaatimukset valmiudenkohottamissuunnitelmien laatimiseksi ja perustamisgrafiikoiden uusimiseksi. Helsingissä nämä valmistuivat jo kesäkuussa. Aluejärjestön työ näyttäytyi jatkuvasti päivitettävien perustamissuunnitelmien loputtomana urakkana, joka oli tietenkin seurausta monesta syystä. Esimerkiksi vaihtuvat ikäluokat ja tarkentuvat perustamislueetlot, vaihtuva sodan ajan kalusto ja sen sijoituspaikka, operatiivisten suunnitelmien mahdolliset päivitykset sekä uudet ylemmän johtoportaan perusteet muuttivat kaikki heti myös liikekannallepanon yksityiskohtia pakottaen palaamaan suunnittelupöydän ääreen. Myös varustamiskysymystä tarkasteltiin 1960-luvun alussa realistisemmän ja kopäätöksen näkökulmasta.⁸⁹⁹

---

⁸⁹⁷ UudSIE:n asiak n:o 11/Tsto/OT 10 b sal 12.1.1959, T-20521/5, KA. Sotilaspiirien tuli esittää vielä uudet laskelmat jaolla, jossa HelSp:n vartiopataljoonan 1 ja 2 käsittivät 1 500 miestä, PUudSP 650 miestä sekä EUudSP 650 miestä.

⁸⁹⁸ 2.DE:n asiak n:o 62/Järitsto/OT 10 f sal 26.2.1959, T-20521/8, KA. sekä UudSIE:n asiak n:o 11/Tsto/OT 10 b sal 12.1.1959, T-20521/8, KA.

⁸⁹⁹ 2.DE:n asiak n:o 115/Järitsto/OT 10 f sal 20.4.1959, T-20521/8, KA. ; UudSIE:n asiak n:o 133/Tsto/OT 10 f sal 21.4.1959; HelSpE:n asiak n:o 105/Järitsto/OT/10 f sal 2.6.1959, T-20521/9, KA sekä 2.DE:n asiak n:o 400/Järitsto/10 g sal 16.5.1963, T-22003/9, KA.

Maaliskuussa 1959 järjestetyssä neuvottelutilaisuudessa käsiteltiin toimintavalmiuskoulutuksen ajankohtaisia ja valmistelussa olevia asioita. Agendalla olivat erilaisten asiantuntija-alustusten kautta muun muassa perustaminen poikkeuksellisissa olosuhteissa, uusi käsite, joka on kuvattu jäljempänä. Lisäksi käsiteltiin harjoitusgrafiikat, toimenpideluettelot ja niiden laatimisperiaatteet, liikekannallepanon valmiudenkohottamissuunnitelmat sekä evakuointisuunnitelmien ja väestönsuojelutoiminnan suoritusvalmius. Alustukset tuli laatia konkreettisiksi ehdotuksiksi, joiden pohjalta 2. Divisioona sitten käski kaikille yhdenmukaisen toimintatavan.⁹⁰⁰ Tilaisuuden merkitys oli siten kehittämisen kannalta verrattain suuri. Monesti tällainen asiantuntijoiden kokoaminen yhteen miellettiin keinoksi viedä asioita tehokkaammin eteenpäin. Annetut aiheet kuvaavat myös perustamisjärjestelyiden valmiutta. Kyseisiä asioita haluttiin nimenomaan vauhdittaa eteenpäin tulevan vuoden aikana. Liikekannallepanon valmiudenkohottamissuunnitelma oli tulevan vuoden erityisteema. Tämä asia saatiin tosin sotilaspiirien tasolla etenemään vasta vuoden 1961 aikana.

Liikekannallepanon valmiudenkohottamissuunnitelmassa tilastoitiin myös voimassa olevat ja keskeneräiset osasuunnitelmat alkaen hälytysjärjestelyistä jatkuen käskykorttien jakosuunnitelmien kautta ottotoiminnan yksityiskohtaiseen järjestelyyn. Myös varastoinnin ja eri aselajien perustamiseen liittyvät osuudet, kuten perustamisen aikaisen viestitoiminnan järjestelyt sisällytettiin asiakirjaan. Samasta taulukosta oli seurattavissa töiden edistyminen, kun keskeneräiset tai laatimatta jääneet osakokonaisuudet kirjattiin samaan taulukkoon, kuten laatimatta jäänyt ilmavalvontajoukkojen perustamissuunnitelma. Liitynnät aiemmin laadittuihin suunnitelmiin oli huomioitu, kuten perustamisen aikaisen järjestyksen turvaamisen hoitaminen yleisen järjestyksen säilyttämisen suunnitelman, *satasen* perustein. Samana keväänä 1959 oli kaiken lisäksi hyväksytty ja otettu käyttöön perustamisen uusi esikäsky-yhdistelmä, toimenpideluettelo sekä aikagrafiikka. Ainoa suunnitelman osa, joka mainitaan puuttuvan täysin, mutta joiltain osin työn alla olevana, oli *perustaminen poikkeuksellisissa olosuhteissa*.⁹⁰¹

Edellä kuvattu suunnitelma antaa myös mielikuvan sotilaspiirin suunnitelmavalmiudesta 1950-luvulla liikekannallepanon osalta. Kokoavana lähivuosien ”historiikkina” eversti Toivo Luukon taulukko niputtaa kaikki valmistuneet ja työn alla olevat suunnitelmat. Näkemys oli tietysti sotilaspiirin oma, mutta edusti kuitenkin kriittistä tarkastelua.

Suunnitelman osa	Valmistumisaika	Huom!
Henkilöstön täydennys- ja luovutussuunnitelma	1955	Tullaan uusimaan
Suoritusorganisaatio	1955	Uusitaan
ST-henkilöstösuunnitelma	1955	Uusittava
ST-henkilöstön hälyttämis- perehdyttämis- ja toimeenpanosuunnitelma	valmistunut 1955 – tarkastettu 1958	Hälytysuunnitelma ja perehdytysuunnitelma erillisiä. Päivitetään
ST-käskysuunnitelma	Puuttuu	laaditaan
Henkilöstönkäyttösuunnitelma	Puuttuu	laaditaan
Käskykorttien jakosuunnitelma	1955, tarkastettu 15.9.1958	Uusitaan, valmis 15.4.1959
Mt-ajoneuvojen varaus- ja ottosuunnitelma	16.10.1958	

⁹⁰⁰ 2.DE:n asiak n:o 62/Järjstto/OT 10 f sal 26.2.1959, T-20521/8, KA. ks. myös saman asiakirjan liite 5, ”*löp-valmiuden kohottaminen 3 vrk:n aikana tai noin kahden viikon aikana, ennakkoaroitukseen liittyen*”.

⁹⁰¹ HelSpE:n asiak n:o 105/Järjstto/OT 10 f sal 2.6.1959, T-20521/9, KA sekä HelSpE:n asiak n:o 154/Järjstto/OT O 3 sal 13.10.1959, T-20521/9, KA.

Alusten varaus- ja ottosuunnitelma	Meriväki vastaa	Kopio HelSp holvissa
Hevosten ja ajoneuvojen varaus- ja ottosuunnitelma	3.9.1958	Uusitaan muuttuneen hevostilanteen vuoksi
Materiaalin kuljetus, varastointi ja jakosuunnitelma	14.10.1958	
Paikallishankintasuunnitelma	1.6.1956	Uusittava kokonaan PE:n perusteiden muututtua käskyllä 91/Svsetsto/OT 10 s sal 27.4.1959
Perustamisen aikaisen huollon suunnitelma	1.3.1957 vaillinaisena	Työn alla, valmistuu 15.6.1959
Liikennesuunnitelma	Puuttuu	Runko valmistunut 20.4.1959
Viestisuunnitelma	1.3.1956	Uusittava kokonaan kesällä 1959
Ilmavalvontajoukkojen perustamissuunnitelma	Puuttuu	Laaditaan IlmaVE:n perusteilla (arvio kesällä 1959)
Perustamistoiminnan suojaamissuunnitelma ”satanen”	15.1.1958	Uusittavana
Perustaminen poikkeuksellisissa olosuhteissa-suunnitelma	Puuttuu	Osatöitä valmiina, puuttuu ylemmän johtoportaan perusteet
Toimienpideluettelot	Kesken, laadittu 17.3.1959	Valmistuu syksy 1959
Perustamisgrafikat	23.4.1959	Hyväksytty ja otettu käyttöön 2.5.1959
Esikäsky-yhdistelmät	17.3.1959	Hyväksytty ja otettu käyttöön 28.4.1959

Taulukko 3. Suunnitelmavalmiuden arviointia Helsingin sotilaspiirissä. HelSpE:n asiak n:o 105/Järjststo/OT 10 f sal, T-20521/9, KA.

Oheisen taulukon tutkiminen paljastaa, että perustamisen järjestelyt olivat kehittyneet monelta osin huomattavan paljon parempaan valmiuteen. Toisaalta, taulukko paljastaa myös puutteita sekä vanhentuneita osasuunnitelmia, jotka pakottivat sotilaspiirit jatkuvaan päivitystyöhön. Sotilasläänin valvonta paljasti sotilaspiirien töiden myös etenevän eri tahdissa ja vaarantavan siten yleissuunnitelmien toimeenpanon.⁹⁰²

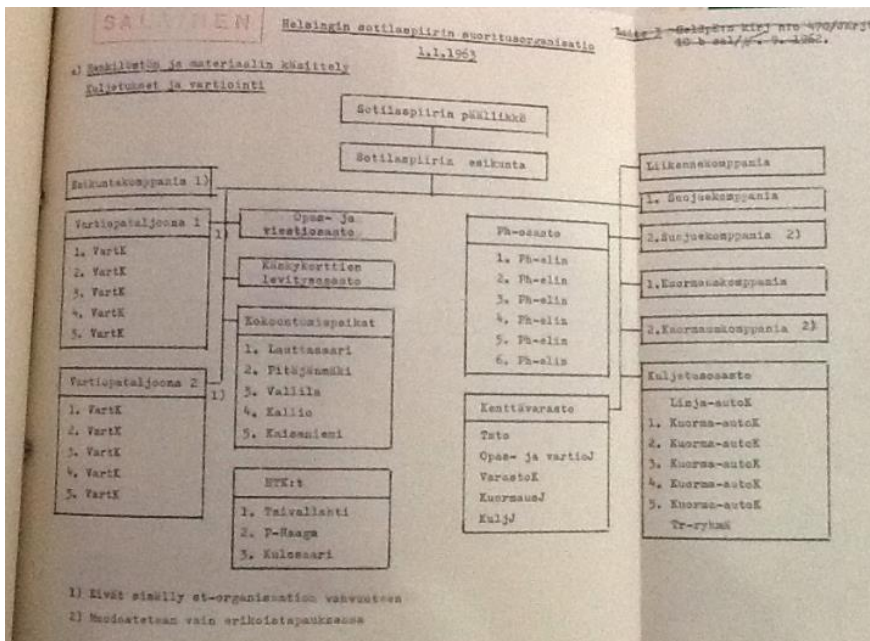
Toimintavalmiuden harjoittelusta raportoitiin säännöllisesti ja erittäin perusteellisesti. Tarkastelujaksolla pidettiin useampia kansallisia toimintavalmiusharjoituksia, kuten *harjoitus neljäkymmentäyksi*, *harjoitus kymppi* sekä *harjoitus kaksikymmentäkolme*. Näistä saatiin lukuisia toimintavalmiutta kehittäviä havaintoja. *Harjoitus kaksikymmentäkolme* järjestettiin syksyllä 1958. Harjoituksen teema oli perustamisen harjoittelu esikäsky-yhdistelmien numeropeitteitä käyttäen. Mukana oli aluejärjestön lisäksi myös rajoukko-osastoja. *Harjoitus kymppi* oli laajempi, pääesikuntajohtoinen kokonaisuus, ja harjoituksen päätyttyä pelkästään UudSIE:ssä hävitettiin polttamalla kymmenittäin harjoitukseen liittyneitä Pääesikunnan, 2. Divisioonan, Uudenmaan sotilasläänin ja Helsingin sotilaspiirin valmistelu- ja ohjausasiakirjoja. Harjoituksessa kokeiltiin osaperustamisia sekä suurehkojen materiaalimäärien jakoon liittyviä kysymyksiä. *Harjoitus neljäkymmentäyksi* taas pidettiin kolme vuotta myöhemmin, vuonna 1961. Tuolloin harjoiteltiin Afrikan Kongosta Suomeen saakka kärjistyneen suurvaltojen välisen konfliktin aiheuttamaa Euroopan alueen kriisiä varten. Tilannetta elätettiin kriisistä sotatilan toteamiseen saakka. *Neljäkymmentäyksi* sisälsi sekä perustamispelin että operatiivisen suunnitelman pelin. Perustamisesta kokeiltiin pelaamalla niin rajoukkojen hälyttäminen sisäisen järjestyksen tehtäviin kuin jatkoaskeleet t-kokoonpanoon sekä seuraavassa vaiheessa liikekannallepanon aloittaminen.⁹⁰³

⁹⁰² HelSpE:n asiak n:o 105/Järjststo/OT 10 f sal T-20521/9, KA sekä UudSIE:n asiak n:o 166/Tsto/OT 10 f sal 5.6.1959, T-20521/9, KA. Ks. myös 2.DE:n asiak n:o 140/Järjststo/OT 10 f sal 3.6.1959, T-20521/9, KA.

⁹⁰³ Polttopöytäkirja 7/58, T-20521/6, KA sekä UudSIE:n asiak n:o 431/Järjststo/OT 10 1 sal 29.12.1958, T-20521/6, KA; PE:n LKPtsto, Harjoitus ”Neljäkymmentäyksi” -asiakirjat 1961, T-26842/65.

Harjoitus neljäkymmentäyhden havainnot painottuivat johtamiseen. Sekä 2. Divisioonan esikunta, että Uudenmaan sotilasläänin esikunta antoivat samoja suorituskäskyjä johtoportaille tunnin välein. Tämä herätti hämmennystä, koska molemmat ylemmät esikunnat johtivat tilannetta samanaikaisesti rinnakkain. Tämä havainto tukee tutkimuksessa muodostunutta johtopäätöstä siitä, että johtosuhteet olivat vähintäänkin monimutkaiset, etenkin kun niitä muuteltiin vaiheesta toiseen, esimerkiksi siirryttäessä täydennyskokoontamisen vaiheesta sodan ajan vaiheeseen. Harjoituksessa nousi myös esiin kuljetusvälineiden riittämättömyys lähes kaikilla joukkoyksikkötason joukoilla.⁹⁰⁴ Vaatimukset täyttävää liikkuvuutta ei oltu kyetty vielä aikakaudella rakentamaan.

Harjoitus kymppissä todettiin kohottamissuunnitelmat sekä tarpeellisiksi että toteuttamiskelpoisiksi, joskin salakielisanomien kirjoittaminen ja avaaminen veivät päällystöltä huomattavan määrän aikaa. Materiaalinjaon kokeilu paljasti puutteita suorituselimien toiminnassa. Henkilöstöä olisi tarvittu lisää ainakin ajoneuvo- ja hevosottoelimiin. Sotilaspiirien esikunnat olisi tullut täydentää sodan ajan vahvuuteen ja puolustushaarojen edustus oli myös liian vajavainen. Esikuntatyönä tapahtuva valmiuden tarkastus herätti kuitenkin epäilyksiä johtopäätösten tekemisestä.⁹⁰⁵

Kuva 30. Helsingin sotilaspiirin suoritusorganisaatio. Helsingin sotilaspiiri:n asiakas n:o 154/Järjsto/OT c sal 13.10.1959, T-20521/9, KA.

Vuonna 1958 pelattiin myös liikekannallepanon alkuperäisen idean mukainen perusuuritus, jossa Etelä-Suomen armeija oli pääkoulutuskohteeksi. Tarkoituksena oli kokeilla pitkältä ajalta myös ”normaalisuoritusta”, siis perustamista t-kokoonpanon kautta täyden sodan ajan liikekannallepanoon. Joka tapauksessa erilaisilla testeillä ja harjoituksilla oli nyt päästy niin pitkälle, että Pääesikunnan näkökulmasta ensivaiheen perustamistoiminnasta oli saatu riittävästi havaintoja. Seuraavassa vaiheessa tulisi harjoitusten painopiste siirtää perustamisen loppuvaiheisiin ja operatiivisen suunnitelman alkutoimintojen tukemiseen, siis keskityskuljetuksiin. Vuonna 1960 määritettiin sitten perustavanlaatuisia muutoksia niin t-kokoonpanoon kuin kahden ikäluokan joukkoihin, joiden molempien vuoksi aluejärjestön oli käytävä perus-

⁹⁰⁴ UudSIE:n asiakas n:o 392/Tsto/11 a sal 3.5.1961, T-20522/2, KA.

⁹⁰⁵ UudSIE:n asiakas n:o 269/Tsto/OT10 l sal 19.11.1959, T20521/8, KA.

teelliseen tarkastustyöhön. Haluttu muutos oli yksinkertaistaa valmiuden vaiheet koulutuskokoonpanoon (ra-vaihe), runkokokoonpanoon (entinen t-vaihe), kahden ikäluokan joukkojen kokoonpanoon (puva) sekä sodan ajan kokoonpanoon.⁹⁰⁶

Yllätyshyökkäyksen aikahaaste – Perustaminen poikkeuksellisissa olosuhteissa luo edellytyksiä liikekannallepanon onnistumiselle

”Kun Helsinki lähiympäristöineen muodostaa maan hallinnollisen, teollisen, taloudellisen ja liikenteellisen melko suppea-alueisen keskuksen, on enemmän kuin todennäköistä, että kriisitapauksessa vihollisen toiminta suuntautuu erikoisesti heti alussa tällaiseen tärkeään kohteeseen”⁹⁰⁷

Kenties merkittävin 1960-luvun alun kehitysaskel saavutettiin liikekannallepanon osalta poikkeuksellisten olosuhteiden perustamissuunnitelmalla. Sillä ratkaisiin, ainakin osittain, ahtaassa Helsingissä perustettavan joukon haasteet yllättäen alkavassa tilanteessa. Helsingin sotilaspiirin perustamispaikat olivat sotien jälkeisen liikekannallepanon kehittämissä päätyneet pääosin keskustan ahtaille alueille ja alueen kouluihin. *Perustaminen poikkeuksellisissa olosuhteissa* vei tämän kehityksen keskustasta ”*ulkokehille*”, jolloin perustamisjärjestelyt kehittyivät sujuvammaksi monin tavoin.⁹⁰⁸ Tällaisia olivat eittämättä ainakin kuljetukset ja materiaalin käsittely. Erikoista kyllä, missään ei oltu määritelty, mitä itse asiassa ”poikkeukselliset olosuhteet” tarkalleen ottaen olivat⁹⁰⁹. Tämän kuvaaminen olisi tietysti helpottanut suunnittelua merkittävästi.

Aluejärjestö aloitti siis jälleen uuden liikekannallepanon vaihtoehdon suunnittelun. Työ tuotti myös kehittämisehdotuksia ja ratkaisuja suunnittelu- ja toteuttamishaasteisiin. Pohjois-Uudenmaan ja Helsingin sotilaspiirit laativat uudet perustamissuunnitelmansa yhteistyössä. Niiden mukaan Helsingin sotilaspiirin ”*valtakunnan ydinalueen*” alueella oli muutamia erityisen uhanalaisia kohteita. Tällaisia olivat muun muassa

- Pikku Huopalahden ja Vantaanjoen suun eteläpuolinen alue
- Pitäjänmäen teollisuusalue
- Herttoniemen teollisuusalue öljysatamineen
- Laajasalon öljysatama
- Malmin lentokenttä
- Malmin asema-alue varastoineen ja tehtaineen sekä
- Lauttasaaren teollisuusalue.⁹¹⁰

Perustaminen vaarantui näillä alueilla, kun olosuhteet olivat ”*poikkeukselliset*”. Tästä syystä sotilaspiirit sopivat keskenään alueista, minne perustaminen väistettäisiin. Sovittu paikka sijaitsi 30–90 kilometrin päässä Helsingin keskustasta Klaukkalan–Karjalohjan alueella, missä oli riittävän tieverkoston lisäksi suojainen maasto. Edes

⁹⁰⁶ PE:n asiak n:o 135/Optsto/ 5 sal 1.3.1958, T-26965/33, KA; PE:n asiak n:o 151/Lkptsto/OT 5 sal 5.3.1960, T-26843/7, KA; PE:n asiak n:o 6/Lkptsto/OT 10 f 1 sal 7.1.1960, T-26843/8, KA.

⁹⁰⁷ HelSpE:n asiak n:o 128/Järjsto/OT 10 f sal 22.7.1958, T-20521/5, KA.

⁹⁰⁸ Wuorenheimo (Mannisen haastattelussa 1992).

⁹⁰⁹ Evl Väliimaan muistio perustamisharjoittelusta poikkeuksellisissa olosuhteissa, 2.DE:n asiak ilman tulonumeroa, 19.1.1959, T-20521/8, KA.

⁹¹⁰ HelSpE:n asiak n:o 128/Järjsto/OT 10 f sal 22.7.1958, T-20521/5, KA sekä PUudSpE:n asiak n:o 84/Järjsto/OT 10 f sal 4.7.1958, T-20521/5, KA. UudSIE:n käskyt perusteista, ks. UudSIE:n asiak n:o 122/Järjsto/OT 10 f sal 24.3.1958, T-20521/5, KA sekä UudSIE:n asiak n:o 161/Järjsto/OT/10 f sal 30.4.1958, T-20521/5, KA.

majoitus ei muodostunut haasteeksi, sillä noin puolet joukoista, joille ei löytyisi majoitustilaa, voisi nukkua alueen lukuisissa ladoissa ja osin teltoissa.⁹¹¹

Pohjois-Uudenmaan sotilaspiirin alueen arvioitiin olevan uhkakuvien kannalta toisarvoinen kohde, joka kuitenkin linkittyi Helsinkiin kohdistuvaan uhkaan, sisäiset uhat mukaan lukien. Tämä perustui sijaintiin Helsingin lähellä, suuriin teollisuuskeskuksiin sekä säteittäisesti Helsingistä luoteeseen, pohjoiseen ja koilliseen lähteviin rautateihin ja maanteihin. Alueen tärkeimmät kohteet olivat tuolloin Hyvinkään kauppala ja sen rautatieristeys, Järvenpään ja Keravan kauppalat, Lohjan kauppala sekä Karkkilan kauppala. Kaikissa sijaitsi myös vähintään pieni teollisuuskeskus, joista Karkkila oli suurin. Jokainen luokiteltiin myös sisäisten levottomuuksien kannalta mahdolliseksi kohteeksi. Lisäksi alueita leimasi runsas perustamispaikkojen määrä. Pääosan vastuualueesta laskettiin kuitenkin olevan suojaisia alueita.⁹¹²

Perustamispaikkoja esitettiinkin siirrettäväksi näistä uhatuista alueista suojaisille seuduille, joissa kurin ja järjestyksen säilyttäminen sekä rakennuksiin tukeutuminen olisi helpompaa. Lisäksi perustamispaikkojen katsottiin tarvitsevan enemmän suoritushenkilöstöä. Helsingin sotilaspiirin ja Etelä-Uudenmaan sotilaspiirin alueille luovutettaisiin perustamisen ajaksi vastuualueen osia etenkin Pohjois-Uudenmaan sotilaspiirin länsireunoilta, kuitenkin niin että PUudSp:n käskykirjeiden levitysorganisaatio ja ottoelimet jäisivät paikoilleen. Suunnitelman kehittäminen ulotettiin myös kuljetusvälineisiin, ajoneuvo-ottoihin ja niiden vastaanotto- ja jakolautakuntiin sekä materiaalin ja henkilöstön siirtoihin, etenkin opastusjärjestelyihin.⁹¹³ Tämä kuvastaa sekä haasteiden tunnistamista että järjestelyjen yksityiskohtaista selvittelyä maastossa.

PUudSp:n oma vartiopataljoona arvioitiin riittävän vahvaksi poikkeuksellisiin olosuhteisiin. Lisäksi katsottiin, että väestön evakuointi ennen liikekannallepanoa vaikeuttaisi järjestelyjä ennennäkemättömällä tavalla: huollettavien määrä, liikenteen ohjaus ja ruuhkat koettiin haasteeksi. Lisäksi oli sovittava yhteen samanaikaisen perustamismateriaalin siirtokuljetukset ja kutsuttavien reserviläisten saapuminen. Helsingistä evakuoitavien varastojen siirrot aiheuttivat lisäjärjestelyjä monin eri tavoin. Poikkeukselliset olosuhteet vaativat erityisesti johtamisen edellytysten turvaamista lisäämällä suoritushenkilöstöä ja henkilöstöreserviä perustamisorganisaatioon.⁹¹⁴

Yhteysupseerien asettaminen ja kaikkien mahdollisten yhteydenpitotapojen etsiminen helpottivat tätä haastetta. Vaikka perustamistoiminta poikkeuksellisissa olosuhteissa kaikilla toimialoilla vaikeutui, oli erityisesti kiinnitettävä huomiota perustamiskeskusten toimivaltaan ja sen edellytyksiin. Perustamiskeskusten alueet laajenivat ja yhteydet sekä yhteydenpitotavat vaikeutuvat. Myöskään tuhansien miesten vahvuisien osastojen majoittaminen maastoon ei ollut ongelmatonta, josta syystä joukkoyksiköiden komentajille tulisi saada heti tietoon tehtävä ja tuleva ryhmitysalue perustamiskeskusten jälkeen.⁹¹⁵

⁹¹¹ HelSpE:n asiak n:o 128/Järjsto/OT 10 f sal 22.7.1958, T-20521/5, KA.

⁹¹² PUudSpE:n asiak n:o 84/Järjsto/OT 10 f sal 4.7.1958, T-20521/5, KA.

⁹¹³ Ibid.

⁹¹⁴ Ibid.

⁹¹⁵ Ibid.

2. Divisioonan esikunnan suunnittelijat kokosivat Uudenmaan sotilasläänin ja sen sotilaspiirien suunnittelijoiden lausunnot *perustamisjärjestelyistä poikkeuksellisissa olosuhteissa*. Tarkastus osoitti aluejärjestön toimintatapojen olevan kuitenkin toisistaan poikkeavia. Liikekannallepano-ohjesäännön ehdotuskin oli vielä ylimalkainen ja suuntaa antava luonnos. ESMA:n alueen toimintavalmiuden yhtenäistämiseksi divisioonan ye-osaston päällikkö, myöhemmin esikuntapäällikkö, everstiluutnantti Leevi Välimaa kirjoitti asiasta laajahkon muistion, jolla todennäköisesti tavoiteltiin perusteiden yhtenäistämistä. Muistio lähetettiin divisioonasta ilmeisen käyttökelpoiseksi arvioituna sellaisenaan perustamisjärjestelyiden suunnittelun tueksi Uudenmaan sotilasläänin esikunnalle.⁹¹⁶

Muistion esittämä *yleissuunnitelma* tarkoitti Pääesikunnan perusteiden mukaisesti ylemmän johtoportaan koonnosta toimintavalmiuskoulutuksen perusteista ja tehtävistä. Sen tuli sisältää käsketyt tehtävät sekä henkilöstö-, kuljetusväline- ja materiaali-resurssit. Myös harjoitusperustamistehtävien vaatimat maasto-, liikkuvuus-, viestiyhteys- ja majoitusmahdollisuudet sekä harjoitusperustamisorganisaation perusrakenne ja suunnitelma joukoista niin t-vaiheeseen, tsa-vaiheeseen kuin puva-joukkoihin tuli koota aikalaskelmineen. Lkp-ohjesäännön luonnos täsmensi lisäksi kahta käsitettä, jotka olivat *säännönmukainen perustamistoiminta* sekä *perustamistoiminta poikkeuksellisissa olosuhteissa*. Edellisten yhtenäiseksi nimitykseksi otettiin käyttöön jo virallisena käsitteenä oleva *perussuunnitelma*, mutta jälkimmäisen osalta divisioona otti käyttöön käsitteen *kriisisuunnitelma*. Perussuunnitelma oli osa laajempaa kokonaisuutta, joka oli nimeltään yleissuunnitelma.⁹¹⁷

Kriisisuunnitelma laadittiin tilanteeseen, jossa sisäiset ja ulkoiset uhkatekijät pakottivat liikekannallepanon toimeenpanoon perustamistehtäväluetteloon suunnitellusta rytmistä poikkeavalla tavalla, joko osin tai jopa kokonaan eri tavoin. Tosin divisioonan komentajan tahto oli, että myös *perussuunnitelma* oli kyettävä laatimaan, jotta kriisitilanteessa perustamisen olisi mahdollista, mikä puolestaan veisi askeleen lähemmäksi *kriisisuunnitelmaa*. Tähän liittyviä vaatimuksia olivat esimerkiksi perustamiskeskusten sijoituspaikat, niiden siirtäminen pois uhanalaisista kaupungeista sekä perustamiskeskusten hajauttaminen kaupunkien sisällä. Tähän liitettiin perustamisen operatiivinen suojaväistösuunnitelma perustamispaikan käytön ollessa estynyt. Perustamisen suojaväistö toteutettiin alueella, missä perustamista voitiin jatkaa perussuunnitelman mukaan, eli poikkeustapauksia lukuun ottamatta sotilaspiirien oman alueen sisäpuolella. Käskyn suojaväistön toteuttamisesta antaisi sotilaspiirin päällikkö tai sotilasläänin komentaja. Tilanne, jossa perusjärjestelystä olisi luovuttu, olisi voinut olla esimerkiksi sotilaalliset- ja terroripommitukset, mairinnousu- ja maahanlaskuhyökkäykset sekä kansalliset häiriötekijät, joita saattoivat olla esimerkiksi niin kutsutun viidennen kolonnan aktiivointi tai kumouksellinen toiminta. Indikaationa kumouksellisuudesta olivat esimerkiksi lakkoihin liittyvät levottomuudet ja lakkojen varjolla toteutettava terrori, torikokoukset ja mielenosoitukset. Näihin liittyivät perustamisen johtohenkilöstöön lkohdistuva uhkailu ja pelottelu sekä kansalaisille suunnattu, maanpuolustustahtoa murentava propaganda.⁹¹⁸

⁹¹⁶ Evl Välimaan muistio perustamisharjoittelusta poikkeuksellisissa olosuhteissa, 2.DE:n asiak ilman n:oa, 19.1.1959, T-20521/8, KA.

⁹¹⁷ Ibid.

⁹¹⁸ Ibid.

Kumouksellisen toiminnan katsottiin muodostavan uhkan ennen kaikkea perustamiselle. Nämä häiriötekijät voisivat kohdistua etenkin pääkaupunkiseudun sotilaspiireihin, joiden sijainti oli merkityksellisin, ja siten aiheuttaa tilanteen, jossa jouduttaisiin perustamaan joukkoja poikkeavalla tavalla. Tästä syystä Välimaa esittikin poikkeuksellisten olosuhteiden perustamiseen siirtymisen päätösvallan delegointia maanpuolustusalueen komentajalle. Itse suunnittelussa oli luovuttava toiveajattelusta ja keskittyttävä ratkaisuihin epäedullisissa tilanteissa. Suunnitelman oli korostettava kriisin keskellä tapahtuvan perustamisen päättäväistä toimeenpanoa sekä huomioitava myös improvisoitujen ratkaisujen mahdollinen tarve.⁹¹⁹

Perustamisen operatiivinen suojasiirto oli suojaväistön korostetumpi muoto, jossa koko perustamistoiminta siirrettäisiin uhkan vuoksi suunnitelmallisesti toiselle alueelle sotilasläänin tai maanpuolustusalueen sisällä. Mikäli tilanne olisi niin nopea ja hankala, että käskykorttien levittämistä ei olisi ehditty tehdä, tuli toiminnot priorisoida esikuntien ja st-henkilöstön toimintakykyisinä pitämiseen, henkilöstön ja ajoneuvojen kokoamiseen, materiaalikuljetuksiin ja liikennejärjestelyihin sekä paikallishankintoihin ja ylläpitävään huoltoon. Joissain tilanteissa uhka saattoi olla sellainen, että siirtoa helpompi ratkaisu oli paikoillaan pysyminen ja perustamiskeskuksen ympäripuolustus. Pohdintaa aiheutti erityisesti sotilaspiirien esikuntien suojattomuus, mikä muodostaisi kriittisen ongelman perustamisjärjestelyille. Sotilaspiirejä velvoitettiin valmistelemaan nopeaa suojasiirtoa uusiin työskentelytiloihin.⁹²⁰

Vartiopataljoonien perustaminen muodostui ongelmalliseksi, sillä ne tuli saada heti käyttöön, suojaamisen lisäksi erilaisiin perustamisen ensimmäisten vuorokausien aputehtäviin. Samalla muodostui joukko, jota voitiin käyttää tiedotusverkkona henkilöstön kokoamiseksi. Tähän pohdittiin salassapidon kannalta arkaluontoista ratkaisua, jossa sotilaspiirien sijaan vartiopataljoonien henkilöstölistat olisivat joukko-osastojen hallussa ja vartiojoukot perustettaisiin kaaderiteitse. Käskykorttien jaon epäonnistuesssa ainoa keino oli turvautua Yleisradioon, kovaäänisautoihin sekä yleisiin julisteisiin. Tällöin sotilaspiirien alueiden reserviläisten kokoamispaikat oli suunniteltava lähelle varikkoja ja varastoja. Periaatteena oli siis säilyttää *perussuunnitelman* edellyttämät sotilasalueiden ja perustamiskeskusten suoritusorganisaatiot sekä näiden avulla pyrkiä perustamaan suunnitellut yksiköt tai ainakin niiden rungot. Kantakortit ja suorituskäskyt tuli saada kuljetettua perustamiskeskusten päälliköille. Joka tapauksessa, vaikeissa olosuhteissa sijoitusten tarkkuudessa ja tarkoituksenmukaisuudessa jouduttaisiin reilusti tinkimään ja toimintoja suoraviivaistamaan.⁹²¹

Tämä olisi tarkoittanut käytännössä saapuvien miesten massamaista ryhmittelyä ja karkeata jakamista nopeasti eri yksiköihin. Tämän pohjalta heräsikin ajatus pakata materiaalia eri aselajien tavarat niputtaen tällaisten tingittyjen sijoitusten toimeenpanemiseksi. *Kriisisuunnitelman* mukainen perustaminen tuli olla valmisteltuna varapaikkojen lisäksi käskyjä ja julisteita myöten. Suunnittelutyötä oli siis tiedossa sotilaspiirien esikunnille jatkossakin. Materiaalin siirtojen osalta välttämättömänä nähtiin, että materiaali saapuisi kenttävarastoihin perustamiskeskuksittain lajiteltuna. Kuljetukset hoidettaisiin sopimusteitse saaduilla kuljetuksilla tai vuokraustoiminnalla, tuettuna

⁹¹⁹ 2.DE:n asiak ilman n:o:a, 19.1.1959, T-20521/8, KA.

⁹²⁰ Ibid. Aluejärjestön oli tiedostettava siirron mahdolliset vaikutukset mielialoihin ("esikunta pakenee"). Suojaamisessa korostui poliisin ja vartiopataljoonien rooli.

⁹²¹ Ibid.

mainitulla sotilaspiirin ottoajoneuvoreservillä. Kaaderin hallussa ra-varastoissa oleva materiaali kuljetettaisiin suoraan yksiköihin uuteen väistön mukaiseen osoitteeseen ilman muita muutoksia, kuin kuljettajan saama päämäärän uusi osoite. Tämän onnistumisessa etenkin kuljetuspäällikön ja kenttävaraston päällikön johtamisedellytysten turvaaminen sekä riittävä kuljetuskaluston määrä nähtiin tärkeiksi.⁹²²

Paikallishankinnoissa kriisisuunnitelma edellytti hankintaryhmien suurentamista ja samankaltaista toiminnan suoraviivaistamista kuin henkilösijoittaminen. Häätätilanteessa sotilaspiirin esikunnista voisi jopa antaa käskyn pelastaa liikkeiden varastoista mukaan, mitä pelastettavissa oli. Varastointijärjestelyjen osalta paine kasvoi edelleen, jos uusia varastopaikkoja piti tiedustella ja valmistella väistön varalle.

Uudenmaan sotilasläänin sotilaspiireissä tutkittiin saatua suunnittelun ohjausta tarkoin seuraavien viikkojen aikana talvella 1959. Laaditussa vastauksessa esitettiin, että pidättäytyttäisiin kuitenkin lkp-ohjesäännön mukaisissa käsitteissä, jossa perussuunnitelman lisäksi olisi vain siihen kuuluvia osasuunnitelmia. *Perustaminen poikkeuksellisissa olosuhteissa* oli kuitenkin yksi näistä osasuunnitelmista sisältäen suojaväistön. Saadun suunnitteluohjauksen katsottiin olevan – rivien välistä tulkittuna – todellisuudesta irtautunutta pohdiskelua, joka teki järjestelyt liian monimutkaisiksi. Toisin sanoen, moitteita sai puuttuminen sellaisiin yksityiskohtiin, joita ei divisioonassa tunnettu. Muistion laatineella Välimaaalla oli kuitenkin kokemusta myös sotilaspiirin työskentelystä, vieläpä Uudenmaan alueelta ja useamman vuoden ajalta⁹²³. Sotilaspiirien näkökulmasta edullisimpia olivat yksinkertaiset perusratkaisut, joissa suoritushenkilöstön vähyden, siirtojen vaikeutumisen ja majoitus- ja varastotilojen puutteellisuuden vuoksi *perussuunnitelman* katsottiin tuovan myös vaikeisiin olosuhteisiin suoritusvarmuutta ja nopeutta. Edellytyksenä olisi kuitenkin, että perustamisvastuut säilytetään, myös väistön aikana samoilla sotilaspiireillä⁹²⁴.

Vartiopataljoonan perustaminen ”omia kanaviaan” hyödyntäen katsottiin mahdolliseksi vain pienen iskujoukon osalta, mutta ei missään nimessä täysimääräisenä. Suuritoisen uudelleen sijoittelun vuoksi asia herätti epäilyjä. Sotilaspiirit olivat yhtä mieltä Välimaan kanssa siitä, että yhden suunnitelman ja yksien suorituskäskyjen tulisi kattaa mahdollisimman laajasti perussuoritus eri tilanteissa. Poikkeuksia varten laadittaviin toimintaohjeisiin saisi *perussuunnitelmasta* riittävät perusteet.

Uudenmaan sotilasläänin kokoava lausunto piti divisioonasta saatua ohjausta erinomaisena, mutta nimenomaan siihen, mihin se oli tarkoitettukin, eli asian jatkokehittämisen pohjaksi. Muistio sai kuitenkin positiivisen vastaanoton, sillä maanpuolustusalueen tasoinen esikunta ei ollut aiemmin ottanut kantaa näihin oleellisiin liikekannallepanon peruskysymyksiin. Käsitteiden ja terminologian osalta haluttiin pysyttyä ohjesäännön mukaisissa termeissä. Kumoukselliset uhkat katsottiin sellaisiksi, joihin puolustuslaitoksen yleisestikin tulisi varautua, eikä niiden aiheuttamana voinut toimia eri tavoin, kuin on suunniteltu. Vartioujoukothan oli nimenomaan suunniteltu suojaamaan perustaminen sekä estämään erilaiset tihutyöt ja vahingonteot perustamiskohteissa.⁹²⁵

⁹²² 2.DE:n asiak ilman n:o:aa, 19.1.1959, T-20521/8, KA.

⁹²³ Ks. *Kadettupseerit 1920-2000* (2000), s. 861. Leevi Välimaa palveli Tuusulan sotilaspiirin esikunnassa jalkaväkiupseerina sodan jälkeen 1944–1949, aina Sotakorkeakoulun kurssin alkuun saakka.

⁹²⁴ PUudSpE:n asiak n:o 22/Järijsto/OT/10 f sal 19.2.1959, T-20521/8, KA.

⁹²⁵ UudSIE:n asiak n:o 78/Tsto/OT 10 f sal 27.2.1959, T-20521/8, KA.

Esikuntien suojaaminen katsottiin tarpeelliseksi Helsingissä, mutta ei niinkään muissa, maaseudun kaltaisissa oloissa Uudenmaan alueella olevissa sotilaspiirien esikunnissa. Suojaväistö ja operatiivinen suojaus siirto katsottiin tarpeellisiksi uudistuksiksi. Kuitenkin tähän liittyvä perustamisvastuun vaihto koettiin erittäin haastavaksi toteuttaa sekä epävarmaksi tilankäytön ja kiinteistöjen kannalta. Suunnittelijoiden näkemyksen mukaan oli kovin epärealistista ajatella, että esimerkiksi Helsingin sotilaspiirin esikunta jättäisi mittavan kokoisen perustamistehtävälueutellonsa perustamisvastuun jollekin muulle toimijalle ja jäisi itse paikoilleen odottamaan evakuointiaan. Perustamisvastuun vaihto lennossa ja improvisointi siitä eteenpäin saivat siten ajatuksena jotakuinkin täystyrmäyksen.⁹²⁶

2. Divioonan esikunnan ja Uudenmaan sotilasläänin ja sen sotilaspiirien miekkailuasiakirjoilla ja niiden hienovaraisilla sivalluksilla on perustamisen kehittämisen historian näkökulmasta silmiä avaavaa. Samalla on mahdollista arvailla, miten alemman johtamistason suunnittelijat ovat kironneet ylemmästä esikunnasta tulevia epämääräisiä perusteita – samaan aikaan kun ylemmässä esikunnassa tuskailtiin alajohtoportaiden kyvyttömyyttä nähdä asioiden laajemmat yhteydet. Tällainen esikuntatasojen välinen yrittäminen ymmärtää toisiaan on jossain määrin ajatonta sotilaselämässä.

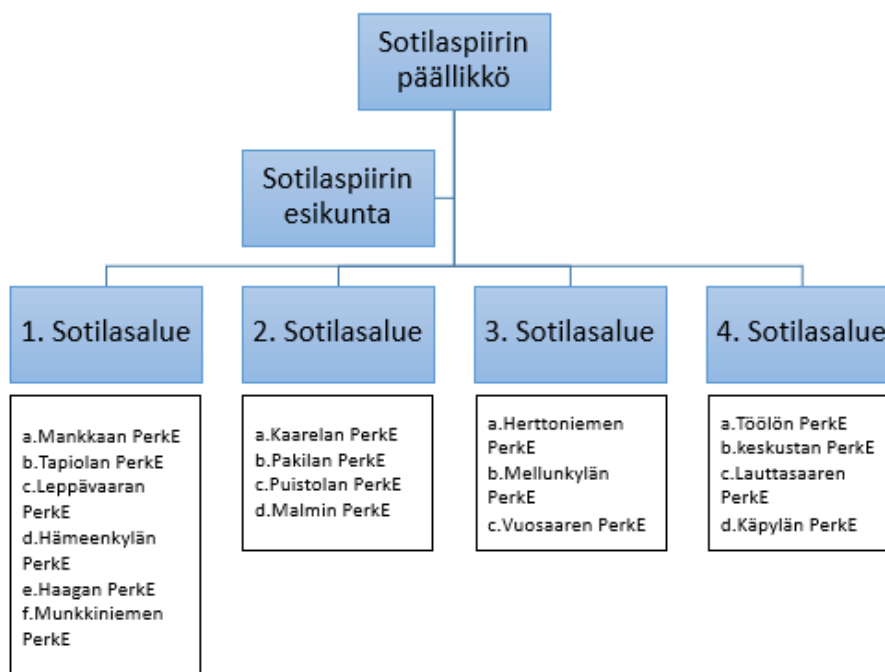
Uudenmaan sotilasläänin perustamisvalmius oli kuitenkin 1950-luvun lopulla jo merkittävästi parempi kuin vuosikymmenen alussa. Aluejärjestön hallussa oli perustamiseen tarvittavasta materiaalista, joko ra-joukkojen varastoissa tai suoraan omissa varastoissaan, noin puolet, Helsingissä jopa 60 prosenttia. Siten varikoilta tapahtuvaan kuljettamiseen oli vuosien takaiseen tilanteeseen verraten huomattavasti pienempi tarve. Lisäksi varastotilanne oli vuoden 1959 syksyn kuluessa merkittävästi kohenemassa Hilan varaston käyttöön saannin myötä. Hilan saatiin EUudSpE:n yhden patteriston materiaali ampumatarvikkeineen sekä muiden alueella perustettavien joukkojen raskas kalusto. Myös Santahaminaan ja Vanhankaupunginlahdelle saatiin varastotilaa, helpottamaan aluejärjestön haastavaa varastointia.⁹²⁷

Varikoilla, aluejärjestön varastoilla ja kenttävarastoilla oli myös *suojaamissuunnitelmat*. Aluejärjestöllä oli neljä vartiopataljoonaa, joista kaksi Helsingin sotilaspiirillä ja muilla sotilaspiireillä yksi kullakin. Jokaisen pataljoonan vahvuus oli noin 810–890 miestä, joille oli suunniteltu jakaa kivääreitä, konepistooleita sekä kymmeniä ajoneuvoja kullekin. Pataljoonien tehtäviin suunniteltiin myös perustamiseen käytettävien tilojen suojaaminen, suojattavien kohteiden listan lisäksi. Sotilaspiirit olivat myös sopineet alueiden ja kiinteistöjen käytöstä eri tahojen kanssa, ja esimerkiksi Helsingin laivastoasema ja Etelä-Uudenmaan sotilaspiiri olivat yhteisen suunnittelun kautta sopineet aluejärjestölle sen alueelta sijaitsevista, harjoitusperustamistehtäviin varattavista kiinteistöistä. Samoin oli sotilasläänin koordinoanut Uudenmaan alueella tapahtuvan ilmapuolustuksen joukkojen perustamisen.⁹²⁸

⁹²⁶ UudSIE:n asiak n:o 78/Tsto/OT 10 f sal 27.2.1959, T-20521/8, KA.

⁹²⁷ UudSIE:n asiak n:o 202/Tsto/OT 10 b sal 12.8.1959, T-20521/9, KA; HelSpE:n 134/Järjtsto/OT 10 b sal 6.8.1959, T-20521/9, KA.

⁹²⁸ UudSIE:n asiak n:o 130/Tsto/OT 13 sal 21.4.1959, T-20521/9, KA.; HellAs:n asiak n:o 28/Järj- ja kouluststo/OT/10 b 1 sal 21.4.1959, T-20521/9, KA.; UudSIE:n asiak n:o 39/OT/10 b sal 27.4.1959, T-20521/9, KA.

Kuva 31. Helsingin sotilaspiirin sotilasalueet ja perustamiskeskukset vuonna 1959. HelSpE:n asiak n:o 154/Järjststo/OT c 3 sal 13.10.1959, T-20521/9, KA.

Vuonna 1958 arvioitiin perustamisvalmiutta koko Etelä-Suomen armeijan alueella, otsikolla *harjoitusperustamistehtävälueetleoon kuuluvien joukkojen keskitysvalmius*. Esimerkiksi kaikkien prikaatien laskettiin olevan keskitysvalmiina keskimäärin 4–5 suorituspäivän kuluessa. Vuonna 1960 valmistui Uudenmaan sotilasläänin perustamisen yleissuunnitelma, jota tosin päivitettiin suunnittelukierroksen voimassa ollessa ainakin vielä kesällä 1963. Myös harjoitusperustamistehtävät luetteloidiin, eli joukkojen sijoittelun voidaan uskoa päivittyneen. Voidaan katsoa, että pääkaupunkiseudun puolustus suunnittelussa oltiin liikekannallepanon valmisteluissa edetty jo varsin pitkälle.⁹²⁹

Myös Helsingin sotilaspiirin perustamisvalmius ”sotilaspiireistä haastavimpana” eteni samoin askelmerkein positiiviseen suuntaan. *Esikäsky-yhdistelmä* oli sarja peitetunnuksin varustettuja, valmiita käskyjä, joilla käynnistettiin liikekannallepanon toimeenpano ikään kuin toimenpideluettelon kaltaisella listalla. Eversti Toivo Luukko allekirjoitti Helsingin sotilaspiirin massiivisen ja mitä ilmeisimmin paljon työtä aiheuttaneen, 49-sivuisen *esikäsky-yhdistelmän* maaliskuussa 1959. Kaikki tässä A3-kokoon laaditussa kirjasessa käsketyt toiminnot voitiin aloittaa yleiskäskyllä ”*Puolustusvoimat suorittavat mittauksia alueella 1*”. Luukon allekirjoituksen myötä asiakirja myös otettiin hyväksyttynä käyttöön.⁹³⁰

⁹²⁹ 2.DE:n asiak n:o 19/Järjststo/07 10 1 sal 31.7.1958, T-26842/8, KA sekä UudSIE:n asiak n:o 301/Tsto/OT/10b sal 29.9.1960, T-20521/13, KA.

⁹³⁰ HelSpE:n asiak n:o 51/Järjststo/OT 6 1B sal 17.3.1959, T-20521/8, KA.

Luukon asiakirja perustui Uudenmaan sotilasläänin esikunnasta saatuun runkoon. Siinä tehtävät ryhmiteltiin järjestykseen

- ra-joukkojen hälyttäminen
- ilmavalvonta ja järjestyksen pito
- suoritusorganisaatio
- henkilöstö
- kuljetusvälineet
- sotavarustus sekä
- yleiset ja operatiiviset toimenpiteet.⁹³¹

Toimintavalmiuskoulutukseen liittyen laadittiin kaikissa muissakin sotilaspiireissä toimenpideluetteloita ja esikäsky-yhdistelmiä. Niistä muodostui kuitenkin laajoja ja erittäin vaikeasti hallittavia. Pääesikunta antoi käskyn tarkentaa niitä, tavoitteena mahdollisimman yksinkertaisen toimintatavan kuvaus. Tähän liitettiin suunnitelmallista johtamista tukevia esikäskyjä ja toimenpideluetteloita. *Valmiudenkobbottamissuunnitelma* tuli päivytyksen myötä uutena elementtinä mukaan. Tällä tarkoitettiin tilannetta, jossa sodan uhkasta saataisiin ennakkoon tietoa ja mahdolliset liikekannallepanossa tarvittavat lisätoimivaltuudet olisivat käytössä jo aiemmin. Tällöin tuli hyödyntää tuo ennakkovaroituksen mahdollistama aika tehokkaasti ja pohtia toimenpiteet tapauksissa, joissa valmistelu-aikaa oli joko muutama vuorokausi tai jopa kaksi viikkoa.⁹³²

2. Divisioonaa käski marraskuussa 1961 Uudenmaan sotilasläänin laatia kahden päivän kuluessa kuriireilla toimitettavaksi lyhyen ja tiiviin selvityksen perustamisvalmiudesta ja havaituista epäkohdista. Huomionarvoista on, että valmius ja puutteet tuli esittää jaottelulla *kantajoukot – suojajoukot – päävoimat – kahden ikäluokan joukot*.⁹³³

UudSIE:n raportti vuoden 1961 toimintavalmiudenharjoittelusta valaisee tilannetta tämän tutkimuksen ajallisen tarkastelujakson lopulla. Asiakirja kuvaa asioiden edenneen hyvällä tavalla monessa suhteessa, etenkin kun tvk-johtosuhteissa alueellisen periaatteen mukaisesti kunkin sotilaspiirin alueella olevat ra-joukot olivat piirien alaisuudessa. Muutamat tärkeimmät kaaderijoukot oli pidetty sotilasläänin johdossa. Kuluneeseen vuoteen oltiin tyytyväisiä, joskin oli tunnistettu seuraavalle vuodelle tulevan vaativia suunnittelutöitä eri johtamistasoille.⁹³⁴

Uudenmaan alueen joukoissa toimeenpantiin vielä keväällä 1961 2. Divisioonan johtama tarkastus, jonka kohteena olivat Suomenlinnan rannikkotykistörykmentti, Helsingin ilmatorjuntarykmentti ja Uudenmaan jääkäripataljoona. Tarkastuksesta saatiin yksityiskohtainen kuvaus perustamissuunnitelmien valmiudesta ra-joukkoyksiköissä. Osasuunnitelmat olivat pääosin valmiita. Joitain puutteita oli, kuten kuljetussuunnitelmat, joita ei oltu laadittu. Kaikilla oli kuitenkin esimerkiksi hälytys-suunnitelma, toimenpideluettelot, suorituskäskyt sekä perustamisen grafiikka aikalaskelmineen. Vaikka UudJP:ssä, komentajan ja järjestelytoimiston päällikön oltua juuri samaan aikaan harjoituksessa, ei valmiuspapereita tahtonut sijaisuusjärjestelyin ensin löytyä, oli tarkastustulos kaikin puolin positiivinen. Tarkastuskertomuksessa todetaan, että

⁹³¹ UudSIE:n asiak n:o 87/Tsto/OT 10 f sal 10.3.1959, T20521/8, KA.

⁹³² PE:n asiak n:o 37/lkptsto/10 f 1 sal 31.5.1961, T-20522/2, KA. Ks. myös UudSIE:n asiak n:o 395/Tsto/10 f sal 4.5.1961, T-20522/2, KA.

⁹³³ 2.DE:n asiak n:o 634/Järtsto/10 b sal 9.11.1961, T-20522/2, KA.

⁹³⁴ UudSIE:n asiak n:o 835/Tsto/10 j sal 11.12.1961, T-20522/2, KA.

vaikka kaikkia divisioonan antamia käskyjä ei oltu noudatettu, olisi tarkastuksen perusteella kaikki käsketyt joukot kyetty perustamaan!⁹³⁵

Hermannit – Helsingin liikekannallepanon suoritusjohtajat

Yksi ehdottomasti mielenkiintoisimmista elementeistä, joka samalla kuvaa Helsingin kylmän sodan aikaisia liikekannallepanon valmisteluja, olivat *Hermannit*. Puhekielellä ilmaistuna *stadilaisista* reservin upseereista muodostunut joukko vapaaehtoiseen maanpuolustustyöhön sitoutuneita miehiä muodosti Helsingin sotilaspiirin alueella suoritusorganisaation rungon 1950-luvun lopulta lähtien. *Hermanneihin* kuuluneet miehet valittiin ”käsin poiminnalla” luotettaviksi koetuista henkilöistä.

Hermannien nimen alkuperää arvuuteltiin *Helsingin Sanomien* vuoden 2016 artikkelissa. Nimen arvioitiin olevan peräisin Helsingin sotilaspiirin päällikön, eversti Toivo Herman Luukon toisesta etunimestä. Samaan arvioon päätyi aikanaan myös *Hermannien* historiikin kirjoittaja, professori Ohto Manninen.⁹³⁶

Liikekannallepanon järjestelyjen käytännön johtamiseen tarvittiin suojeluskuntien lakkauttamisen aiheuttaman vajeen johdosta suoritushenkilöstöä. Liikekannallepanon kehitystyö 1950-luvulla johti eri rajoitusten vuoksi siihen, että suoritusorganisaation avaintehtäviin jouduttiin sijoittamaan ylimenokauden aikana runsaasti kanta-henkilökuntaa. Asia päätettiin ratkaista kouluttamalla ”suoritusjohtajat” paikallisista, alueen tuntevista ja luotettavista reserviläisistä. Everstilutnantti, sotatieteiden tohtori Juha Ratinen esittää, että vaikka reserviläisten kertausharjoitukset aloitettiin jo vuonna 1953 vapaaehtoisuuden pohjalta, laajeni liikekannallepanossa keskeisessä asemassa olevan suoritushenkilöstön koulutus reserviläisten osalle vasta 1960-luvun alussa.⁹³⁷ Tätä tulkintaa täytyy tarkastella uudelleen siltä osin, että reservin upseerien koulutuksen käynnistyminen toi osaan avaintehtävistä reserviläisiä jo 1950-luvun puolella, joskin toiminnan kehittymisen myötä voidaan arvioida koulutustason ja koulutetun henkilöstön määrän olleen parempi vasta 1960-luvun puolella.

Hermanni-toiminta tarkoitti valikoitujen reservin upseerien kouluttamista suoritushenkilöstöltä vaadittaviin liikekannallepanon tehtäviin. Vaikuttimena oli puhtaasti maanpuolustustahto ja tietoisuus puolustusvoimien vähistä määrärahoista. Perustamiskeskusten rungot olivat *Hermanneilla* miehitettyjä vielä huomattavasti tämän tutkimuksen aikarajauksen jälkeenkin. Salaamisen vuoksi harjoituksia kutsuttiin aluksi kotiseutupalveluksi ja sittemmin toiminnan kehittyessä reserviläisiä kutsuttiin käytännöllisen esikuntapalvelun harjoituksiin. Jäseneksi *Hermanneihin* pääsi vain sotilaspiiristä tulleen henkilökohtaisen kutsun kautta, jonka edellytys oli luotettavuus sekä

⁹³⁵ UudSIE:n asiak n:o 433/Tsto/10 f sal 25.5.1961, T-20522/2, KA.

⁹³⁶ Huhtanen, Jarmo: Salainen yhdistys valmisteli Helsingin puolustusta kylmän sodan vuosina – mukaan pääsi vain kutsun kautta eikä viina saanut maistua. *Helsingin Sanomat*, 3.1.2016. [<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002877814.html>], katsottu 28.8.2019; Manninen (2009), s. 54, 69. Kaikkein selvimmin nimi viittaa ilman lähteisiin perustuvaa päättelyä erityisesti Hermanni-nimiseen Helsingin kaupunginosaan, joka sijaitsee nykyisen Vallilan peruspiirin alueella, Helsingin sotilaspiirin alueen ytimessä. Mannisen mukaan nimen alkuun ”Her” kätkeytyi toki myös lyhenne ”Helsingin reservistä”. Hermannit rekisteröityivät yhdistykseksi vuonna 1973, ja sen jälkeenkin oli tiukasti ei-julkinen.

⁹³⁷ Ratinen (2009), s. 71.

sijoitus perustamisorganisaatioissa. *Hermannit* päättivät kutsuttavista sittemmin itse, tai esittivät Helsingin sotilaspiirille uusia ehdokkaita.⁹³⁸

Hermannien alkuvaiheiden kokemukset olivat positiivisia. Kotiseutupalvelun kertausharjoitukset alkoivat Uudenmaan sotilasläänissä vuoden 1953 jälkeen. ”Hermannien nuorisoseuran”, kuten tätä epävirallista yhteisöä sittemmin kutsuttiin, toiminta käynnistyi eversti Toivo Luukon otettua sotilaspiirin päällikkyyden vastaan eversti Gustaf Ehrnroothilta vuonna 1955. Luukko, joka oli Ässärykmentin veteraani ja ollut sekä talvi- että jatkosodassa helsinkiläisistä muodostetun pataljoonan komentajana, tunsivat vanhastaan veteraanisukupolven ”stadilaisia”, eikä jäänyt lepäämään laakereillaan uuden tehtävän aloittaessaan.

Kotiseutupalvelun kertausharjoituksiin osallistui Helsingissä jo kesäkuussa 1955 useita siviiliyhteiskunnassa huomattavassa asemassa olevia reservin upseereita. Heidän puheissaan ilmeni vankka arvostus ja vakaa luottamus puolustuslaitoksen työtä kohtaan. Uudenmaan sotilasläänin komentaja arvioi, että heidän palatessaan harjoituksista päivätyönsä ääreen, olisi heillä mahdollisuus levittää tätä positiivista henkeä yhteiskuntaan.⁹³⁹

Hermannien osaamisesta ja merkityksestä perustamisen apuna ei ole epäilystä. Ossian Wuorenheimon mukaan reserviläiset osasivat perustamisen jopa kantahenkilökuntaa paremmin⁹⁴⁰. Tämä on helppo uskoa, sillä useita vuosia samassa tehtävässä pysyttelevä ja lisäksi kertauskoulutettu henkilöstö osasi perustamisen yksityiskohdat varmasti paremmin, kuin esimerkiksi tehtävästä ja toimialasta toiseen siirtyvät upseerit, joiden palvelusaika järjestelyalalla saattoi jäädä lyhyeksikin.

Kotiseutupalvelun harjoituksissa annettiin yleiskuva puolustusvoimista sekä tutustutettiin joukot sotilaspiirin selustan puolustukseen, torjuntaosastojen muodostamiseen, väestön suojeluun ja väestön evakuointiin, yhteistoimintaan siviiliviranomaisten kanssa, maahanlaskun ja mairinnousun torjunnan periaatteisiin sekä myös erikoisjoukkojen ja agenttien vastaiseen toimintaan. Käytännössä myöhemmän sotilaspiirien paikallispuolustuksen tehtäväkenttä oli jo tuolloin samantyyppinen. Vuosina 1955–58 pidettiin kotiseutupalvelun harjoituksia yhteensä 134 vuorokautta ja esikuntapalvelun harjoituksiakin yli kuusikymmentä vuorokautta, yhteensä 134 upseerille. Harjoitukset painottuivat 1960-luvulta lähtien esikuntapalvelun sekä aluejärjestöpalvelun kouluttamiseen.⁹⁴¹

---

⁹³⁸ Huhtanen (2016). Toimittaja on haastatellut *Helsingin Sanomien* artikkelia varten *Hermannit* Kimmo Pälikköä, joka Mannisen historiikin mukaan oli yksi aktiivisista avainhenkilöistä. Samaa rekrytointia sekä st-henkilöstön sijoituksia kuvaa myös *Hermannien* toisessa polvessa kuulunut Kimmo Karila. Kimmo Karilan haastattelu 23.4.2020, materiaali kirjoittajan hallussa.

⁹³⁹ UudSIE:n asiakas n:o 251/6 HENK, mielialailmoitus 8.7.1955, T-20184/11, KA. Muutoinkin kokemukset reservin upseerien toiminnasta kesän 1955 kertausharjoituksissa olivat luottamusta herättäviä, eikä lykkäysanomuksia ollut tullut kuin nimeksi, jotka nekin lähinnä korkeakouluopintojen vuoksi.

⁹⁴⁰ Wuorenhimo (Mannisen haastattelussa 1992).

⁹⁴¹ Manninen (2009), s. 54–56, 60. Osa sijoitetuista oli veteraaniuden lisäksi sotainvalideja, koska esikuntapalveluun ei tarvittu täyttä kenttäkelpoisuutta. Luukko myös puolsi sijoitettuja ylennysesitysten suhteen.

Kuva 32. Eversti Toivo Luukko, Helsingin sotilaspiirin päällikkö vuosina 1955–1963. Kadettiupseerit 1920–1985 (1985).

Eversti Toivo Herman Luukko oli Hermannitoiminnan keskeisin käynnistäjä. Hänellä oli takanaan palvelus Helsingin suojeluskuntapiirissä ennen sotia, varusmiespalveluskin oli aikanaan suoritettu Suomen Valkoisessa Kaartissa Helsingissä. Talvisodassa Luukko palveli Karjalankannaksella helsinkiläisistä muodostetun Jalkaväkirykmentti 11:n ensimmäisen pataljoonan komentajana. Väli rauhan aikana Luukko määrättiin lyhyen Varsinais-Suomen komennuksen jälkeen takaisin pääkaupunkiseudulle, Helsingin suojeluskuntapiirin esikuntaan ”Sörkan rykmentin” aluepäälliköksi, aina jatkosodan alkuun saakka. Jatkosotaan majuriksi ylennetty Luukko lähti jälleen helsinkiläisistä muodostetun JR 26:n mukaan pataljoonan komentajana.⁹⁴²

Eri rykmenteistä juuri JR 26 näyttää erityisesti jääneen ”stadilaistuneen” Pohjanmaan kasvatin mieleen, kuten jäljempänä esitetty myöhempi toiminta osoittaa. Luukolle merkitykselliseksi muotoutunut osasto tunnettiin nimillä S-rykmentti ja Ässärykmentti tai Sörkan rykmentti. Tämä ”stadilaisporukka” oli helsinkiläisistä Sörnäisten ja Kallion kaupunginosien reserviläisistä koottu. Sodan jälkeen Luukko oli ollut osallisena niin sanotussa asekatkenta-jutussa joutuen pidätetyksi puoleksitoista vuodeksi. Vuosien 1944 ja -48 välisenä aikana hän palveli Helsingin sotilaspiirin esikunnan päällikön apulaisena. Vuosina 1948–1955 Luukko palveli pataljoonan komentajana kahdessa eri joukkoyksikössä, JR6:ssa Turussa ja myöhemmin Jääkäripataljoona 3:n komentajana Lahdessa ja myöhemmässä sijoituspaikassa Haminassa.⁹⁴³

Palveltuaan siis kaikkiaan neljän eri sodan ajan pataljoonan ja kahden rauhan ajan pataljoonan komentajana Luukko ylennettiin everstiksi ja määrättiin Helsingin sotilaspiirin päälliköksi vuonna 1955. Tämän Pohjanmaalta kotoisin olleen upseerin voitaneen luonnehtia olleen varsin helsinkiläistynyt jäädessään eläkkeelle 1963 Helsingin sotilaspiiristä, lähes kahdeksan vuoden päällikkyyden jälkeen. Luukolla oli sekä kontaktit helsinkiläisiin sotaveteraaneihin että alueen tuntemus aiemmasta palveluksestaan. Luukko pystyi helsinkiläisten joukkojen etulinjan komentajan kokemuksellaan nimeämään Ässärykmentin sotakavereistaan sellaiset luotetut ja pätevät henkilöt, joiden varaan suoritusorganisaation saattoi miehitysuhan alla rakentaa. Vaikka toiminta alkoi vähitellen eversti Gustaf Ehrnroothin ollessa sotilaspiirin päällikkönä, voidaan Luukon katsoa olleen avaintekijä tässä kehityksessä.⁹⁴⁴

Luukko loi 1960-luvun alussa *Hermannieihin* sidotun, erillisen hälytysorganisaation, jonka ideointi lähti käyntiin hänen kutsuttuaan muutamia reserviläisiä kotiinsa iltaa istumaan. Perustetun ”osasto Runelan” kokoonpano ei ole tiedossa. Myöhempinä

⁹⁴² Ks. *Kadettiupseerit 1920–1985* (1985) sekä Manninen (2009), s. 60–61. Talvisodan JR 11, ks. esim. Harinen, Olli; Göran Lindgren & Erkki Nordberg: *Talvisodan Ässärykmentti*. WSOY, 2010.

⁹⁴³ *Kadettiupseerit 1920–1985* (1985). JP3, nykyisin Kymen jääkäripataljoona (KymJP, 1957 alkaen), nykyinen sijoituspaikka on Karjalan prikaatissa Vekaranjärvellä.

⁹⁴⁴ Ks. Manninen (2009) s. 60 sekä *Kadettiupseerit 1920–1985* (1985). Luukon sodanaikaisista vaiheista ks. Nordberg, Erkki: *Ässät jyllää! Stadin kundit jatkosodassa*. Jarmo Nieminen (toim.). Gummerus Kustannus Oy, Latvia 2019, passim.

aikoinakin tämä *Hermannien* tapa kokoontua jonkun jäsenen kotiin ”keskustelemaan asioista” on säilynyt.⁹⁴⁵

Luukon luovuttaessa tehtävät tammikuussa 1963 eversti Toivo Kytölälle Hermannien toiminta oli jo muotoutunut osaksi Helsingin sotilaspiirin päivittäistä työtä. Vuoden 1957 *Valpuri*-suunnitelman myötä uuteen puolustussuunnitelmaan voitiin kytkeä *Hermannien* toiminta. Syyskuussa 1958 annetun käskyn ”HelSp:n yhteenveto toimintavalmiuskoulutuksen perustekijöistä ja suunnittelusta” päivämäärä vahvistettiin vuonna 2004 *Hermannien* toiminnan viralliseksi alkamispäiväksi.⁹⁴⁶

Hermannien toiminnan aktivoitua viimeistään vuoden 1958 aikana alkoi valmistelu näkyä aluejärjestössä vilkastuneena suunnitteluna. Vuonna 1959 valmistui useampia keskeisiä papereita, joilla myös *Hermannin*-toimintaa vietin eteenpäin. Eversti Luukko allekirjoitti lyhyen ajan sisällä sekä liikekannallepanon valmiudenkottamissuunnitelman että Helsingin sotilaspiirin esikunnan suoritushenkilöstösuunnitelman, jonka Uudenmaan sotilasläänin komentaja, kenraalimajuri Artola käsin kirjaamalla hyväksyi paperin alareunaan.⁹⁴⁷

Yksi merkittävä etappi oli saavutettu, kun suoritushenkilöstön koulutus säännöllistyi ja rivissä oli jatkuvasti riittävä määrä koulutettua henkilöstöä. Kun vanhemmasta päästä jäätin *Hermanneista* ”eläkkeelle”, seuraavia rekrytoitiin. Vuonna 1959 jatkosodan päättymisestä oli 15 vuotta, joten sodan päättyessä noin kolme–neljäkymppiset sotaveteraanireservin upseerit olivat vielä 45–55-vuotiaina hyvinkin vuosien ajan käyttökelpoisia suoritushenkilöstöön. ”Eläköityminen” *Hermanneista* vaati tosin osalta sijoitetuista sulattelua. Ossian Wuoreneimo palveli sotilaspiirissä Luukon kanssa vuosina 1958–61. Palatessaan sotilaspiiriin päälliköksi vuonna 1973 joutui hän toteamaan *Hermannien* henkilöstön olevan likipitään sama, kuin 1960-luvun alussa. Nuorennusleikkauksen yhteydessä siirrettiin hermanniveteraanit ”*libermanneiksi*”.⁹⁴⁸

Wuoreneimon mukaan hänen palvelusaikanaan vuosina 1958–61 luotiin Helsingin sotilaspiiriin liikekannallepanon yleissuunnitelma, sen alasuunnitelmat sekä nimettiin ja koulutettiin perustamisen suoritusjohtajat. Näille johtajille taas luotiin oma hälytysjärjestelmä, joka perustui kotipuhelimiin. Jäsenillä oli myös omia keskenään sovitut hälytystapoja. Liikekannallepanoa ei uskallettu ääneen sanoa, joten keskenäänkin puhuttiin *kotiseutupalvelusta*. Aikanaan *Hermannien* toiminta laajeni perustamisen suoritus tehtävien suunnittelusta yhteistoiminnan sopimiseen, joka sisälsi esimerkiksi ”tutustumiskäyntejä” yrityksiin. Näissä oli tietenkin kytköksensä yrityksissä työskenteleviin *Hermanneihin* ja yrityksien tai teollisuuslaitosten merkitykseen mahdollisen kriisin

---

⁹⁴⁵ Manninen (2009), s. 72. Manninen arvioi vuoden 1962 joulukorteista, jotka Luukko oli lähettänyt yhteensä 99 upseerille, että siinä saattaisi olla tuon joukon runko. Kimmo Karila kuvaa illanviettoja lapsuudenkodissaan Helsingissä, minne hänen isänsä, erillispataljoonan komentajaksi sijoitettu majuri (res) Jukka Karila, kutsui aseveljiään kylään ja vetäytyi vieraineen sitten lukittujen ovien taakse ”kokoustamaan”, toisinaan karttojen kanssa. Kimmo Karilan haastattelu 23.4.2020, materiaali kirjoittajan hallussa.

⁹⁴⁶ Manninen (2009), s. 66.

⁹⁴⁷ HelSpE:n asiak n:o 105/Järjsto/OT 10 f sal 2.6.1959, T-20521/9, KA sekä HelSpE:n asiak n:o 154/Järjsto/OT O 3 sal 13.10.1959, T-20521/9, KA. Luukko hyväksyi laatimansa asiakirjan itse, käyttämättä sitä hyväksyttävänä esimiehellään. Artola on sitten vetänyt puumerkkinsä paperin sivuun vähintäänkin osoitukseksi, että Luukon paperi on myös sotilasläänin näkökulmasta hyväksytty.

⁹⁴⁸ Wuoreneimo (Mannisen haastattelussa 1992).

aikana. Vielä myöhemmin alettiin järjestää myös muunlaista koulutusta, esimerkiksi asutuskeskustaistelukoulutuksen muodossa.⁹⁴⁹

Luukon suunnitelma sisälsi suoritushenkilöstön määrän tarpeen, valintamenettelyn, nimeämismenettelyn, ylläpitosuunnitelman, hälyttämisyjärjestelyt liikekannallepanon alkaessa sekä perehdyttämisen ja toimeensaattamisen järjestelyt. Koulutus- ja harjoittelutoimintaan perusteet antaneen suunnitelmansa osaksi Luukko sisällytti myös varsin kattavan suoritushenkilöstön oppaan.⁹⁵⁰

Hermannit tarjosivat Helsingin sotilaspiirille erinomaisen avun ja voimavaran aikana, jolloin rahasta ja henkilöstöstä oli puutetta, samaan aikaan kun liikekannallepanon alasajon jäljiltä pyrittiin suurin ponnistuksin nostamaan suoritushenkilöstön osaamistaso suojeluskuntien aikaa muistuttavalle tasolle. Kertausharjoitusten ohjelma sisälsi alkupuhutteluiden ja palvelukseen astumisjärjestelyiden jälkeen yleiseen tilanteeseen perehdytystä, operatiivisen suunnitelman perusteita – siltä osin kuin oli tehtävä huomioiden mahdollista – sekä myös käytännön tehtäviä ja harjoituksia. Koulutuspäivän sisältö saattoi koostua esimerkiksi Luukon itsensä pitämästä oppitunnista ”*perustamistoiminnan suojaaminen ja yhteistoiminta siviiliviranomaisten kanssa*”, jonka jälkeen jatkettiin aluejärjestön henkilökunnan johtamalla koulutuksella aiheista ”*perustettavat joukot ja niiden jakautuminen*” tai ”*koulutettavien perehdyttäminen tehtäviensä mukaisiin suorituskäskyihin sekä alaisiensa suorituskäskyihin ja toimintaohjeisiin*”⁹⁵¹. Harjoitukset otettiin tosissaan, eikä ohjelmassa juuri ollut taukoja tai erityisiä huoltopäiviä”, harjoitusten kestäessä jopa kaksi viikkoa. Reserviläiset otettiin siis harjoitukseen tekemään töitä. Ei ihme, että monelta osin suunnitelmat etenivät nimenomaan Helsingin sotilaspiirin osalta 1950–60-lukujen taitteessa isoin harppauksin.⁹⁵²

Eversti Luukko oli aiemminkin sotilasläänin komentajan sijaisena toimiessaan antanut omia käskyjään viransijaisuuden suomin valtuuksin. Tämä näyttää asiakirjoja tarkasteltaessa siltä, että hän on nähnyt samalla mahdollisuuden viedä tärkeiksi katsomiaan sotilaspiirien asioita tilaisuuden tullen eteenpäin. Vuonna 1961, kenraalimajuri Martti Miettisen ollessa poissa hetken aikaa, Luukko antoi käskyn jakaa sotilaspiireille laatimansa lkp-upseerin käskyrungon, koska arvioi sen olleen joka paikassa eri perustein laadittu. Samalla hän käski myös joukko-osastojen yhdenmukaistaa yksikön päällikön st-käskyrungon mallinsa mukaiseksi.⁹⁵³

Juhannuksen jälkeen kesällä 1961 pidetyn *Hermannien* kertausharjoituksen havainnot raportoitiin Pääesikuntaan. Raportissa kehuttiin koulutettavien asennetta ja esimerkiksi sitä, että kaikki koulutettavat olivat vapaaehtoisia. Autopataljoonan ongelmallisesta ajoneuvotilanteesta johtuen reserviläiset liikkuiivat omilla autoillaan, mikä helpotti merkittävästi harjoituksen maastontarkastelun vaihetta. Koulutettavat toivoivat tuleviin harjoituksiin pidempää sotapelivaihetta, mutta Luukko katsoi, että opetustavoitteet saavutetaan jatkossakin vastaavan mittaisella jaksolla. Harjoitukseen osallistuneiden reserviläisten ajatukset toivat uusia näkökulmia ja ajattelemisen aihetta jat-

⁹⁴⁹ Wuorenheimo (Mannisen haastattelussa 1992) sekä Kimmo Karilan haastattelu 23.4.2020, materiaali kirjoittajan hallussa.

⁹⁵⁰ HelSpE:n asiak n:o 105/Järjsto/OT 10 f sal 2.6.1959, T-20521/9, KA.

⁹⁵¹ Ilman n:oa, käytännöllisen esikuntapalvelun kertausharjoituksen viikko-ohjelma, T-20522/2, KA.

⁹⁵² Ks. esim. UudSIE:n asiak n:o 435/Tsto/5sal 26.5.1961, T-20521/KA sekä UudSIE:n asiak n:o 371/Tsto/10 f sal 22.9.1961, T-20521/9, KA; Ks. myös EUudSpE:n asiak n:o 200/Järjsto/3 sal 5.6.1961.

⁹⁵³ UudSIE:n asiak n:o 571/Tsto/10 f sal 22.9.1961, T-20521/9, KA.

kossa. Harjoituksesta ei kyetty raportoimaan mitään negatiivista, mikä on poikkeuksellista, kun huomioidaan ajan tapa suhtautua palautteen antamiseen. Harjoituksen jälkeen aluejärjestöllä oli kyky sijoittaa osa koulutettavista perustamiskeskuksen päälliköiksi ja huoltopäälliköiksi. Lukuisat reserviläiset ilmaisivat jo harjoituksen aikana osallistumishalukkuutensa sekä kiinnostuksensa seuraavaa harjoitusta kohtaan.⁹⁵⁴

Hermannien kaltainen toiminta käynnistyi ja aktivoitui muuallakin Suomessa, myös Uudenmaan muissa sotilaspiireissä. Myös sotilasläänin komentaja huomioi tämän arvioidessaan suoritushenkilöstön valmiutta vuonna 1961. Hänen mukaansa näytti siltä, että henkilöstön kouluttaminen alkoi olla loppuun saatettu, varahenkilöstön ja poolin laajentamisen tullessa seuraavaksi vuoroon. Samana vuonna henkilöstösijoitusten ajan tasalla pitoon kiinnitettiin erityistä huomiota. Sen valmiusaste arvioitiin kuitenkin erityisen hyväksi. Esimerkiksi Keravalla toimineen Pohjois-Uudenmaan sotilaspiirin kertausharjoituksiin oli vuonna 1961 valittu 106 henkilöä, joista vain kahden valintaa oli jouduttu jälkikäteen kriittisesti arvioimaan virheellisenä. Henkilöstön osaamisen taso arvioitiin hyväksi ja tarvittaessa noin 70 henkilön pooli koulutettaisiin ”pikakoulutuksena” tyydyttävälle tasolle. Moottoriajoneuvot oli varattu, vain perustamiseen tarvittavat traktorit puuttuivat. Ainoan synkän pilven muodosti esikunnan henkilöstön vaihtuvuus kuluneena vuonna. Sotilaspiirin päällikkö arvioi uuden henkilöstön ammattitaidon nostamisen vaadittavalle tasolle vievän noin vuoden.⁹⁵⁵

Hermannien toiminta on yksi Helsingin sotilaspiirin – ja sittemmin koko Uudenmaan sotilasläänin laajenneena – aikakautta kuvaava erityispiirre. Se sisältää kamppailua niukoista resursseista, toimintaa hyvässä tarkoituksessa ”savuverhon” suojassa ja maanpuolustustahtoisia ja aktiivisia reserviläisiä, jotka uhrasivat vapaa-aikaansa ja energiaansa kotiseutunsa puolustuksen eteen. Asian tultua julki aikanaan eivät *Hermanniin* kuuluneet ole joutuneet asiaa häpeilemään, vaan kertoneet siitä ylpeydellä.

---

⁹⁵⁴ HelSpE:n asiak n:o 388/Järjsto/3 sal 11.9.1961, T-20522/2, KA.

⁹⁵⁵ UudSIE:n asiak n:o 530/Tsto/5 sal 28.8.1961, T-20521/9, KA sekä PUudSpE:n asiak n:o 346/Järjsto/10 sal 9.12.1961, T-20521/9, KA.

PÄÄKAUPUNKISEUDUN PUOLUSTAMISEKSI LAADITUT SUUNNITELMAT NOJAUTUIVAT HELSINGIN LINNOITUSALUEESEEN

Helsinki nousi ylimmän johdon arvioissa selusta-alueesta potentiaaliseksi taistelualueeksi viimeistään jatkosodan aikana. Vuonna 1944 laadittiin Helsingin puolustus suunnitelma, joka perustui eri puolille kaupunkia ryhmitettävien, kaupungissa oleskelevien lomalaisien ja muiden kokoon saatavien sotilaiden suorittamaan maahanlaskun ja maihinnousun torjuntaan. Joukolle annettiin nimeksi *Osasto Helsinki*. Lisäksi oli tietenkin linnakkeita ja ilmapuolustusjoukkoja, jotka suojasivat pääkaupungin aluetta koko sodan ajan. Porkkalan tukikohdan lähettyville ryhmitettiin vielä jatkosodan lopulla rannikkojääkäriyhtymä, joka suojasi Helsingin läntistä sivustaa. Sodan päätyttyä siirryttiin rauhan ajan järjestelyihin ja puolustus suunnitelman perusteet purkautuivat.

Neuvostoliiton perustettua sotilastukikohdan Porkkalaan muodostui siitä merkittävä uhka. Neuvostoliitolla oli nyt Helsingin valtaamiseksi sen lähettyvillä maihinnousun mahdollistava valmis sillanpää. Porkkalan tykistöllä voitiin suojata maihinnousua. Kansallisesti merkittävän päätöksenteon ja hallinnon keskittymän menettäminen olisi vaikuttanut romahduttavasti koko maan toimintakykyyn. Porkkalan tukikohdasta tuli yksi keskeisimmistä pääkaupunkiseudun puolustus suunnitteluun vaikuttaneista tekijöistä.

Haastava alkuasetelmat ja suunnittelun reunaehdot

Ensimmäinen selvitettävä kysymys koko tutkimusongelman ratkaisemiseksi oli löytää suunnittelun reunaehdot. Operatiivinen suunnittelu ja liikekannallepanon valmistelut alkoivat Helsingin alueella hiukan hajanaisin askelin vuosien 1948–49 aikana. Pariisin rauhan sopimus ja YYA-sopimus rajasivat selkeät reunaehdot puolustus suunnitteluun niin miesmäärän, aseiden sallitun kaliiberin kuin puolustuskyvyn rakentamisen näkökulmasta. Suojeluskuntien lakkauttaminen romahdutti samalla myös liikekannallepanojärjestelmän. Joukoille ei ollut kaikkia aseita tai ne olivat vanhoja. Sotien aikaiset, suojeluskuntien varaan lasketut joukkojen perustamissuunnitelmat – ne mitä niistä oli jäljellä – kaivettiin esiin.

Samalla tiedostettiin sotataidollisen kehityksen mukanaan tuomat uudet haasteet, kuten operaatioiden nopeutuminen ja atomiaseiden merkitys. Sodankäyneiden suunnittelijoiden peruslähtökohtana oli kuitenkin sotien kokemukset, joihin alettiin tuomaan vähitellen uusia elementtejä. Etenkin Helsingin osalta yllätyksellisemmin ja nopeammin kehittyvää kriisiä käsiteltiin mahdollisuutena jo 1940-luvun lopulla, vaikka se kansallisessa suunnittelussa nousi esiin vasta 1960-luvun alussa. Perustamiskyvyn tukahduttamisen ja alkuvaiheen suunnittelun epäselvyyksien vuoksi prikaatin käyttöä maahanlasku- ja maihinnousuoperaation torjumiseksi pohdittiin ja pelattiin Helsingin sotilasläänissä arvailuun perustuvilla joukkomäärillä ja aikatauluilla sotapelissä, jonka perusteet oli sotilasläänissä osin improvisoitu itse.

Poliittisten ja sotilaallisten reunaehtojen sekä perustamiskyvyn lisäksi suunnitteluun vaikuttivat ylimmän johdon antamat perusteet. Sotilasläänille ja sisäisen järjestyksen asioissa myös suoraan Helsingin sotilaspöörille annetut tehtävät, tehtävää varten osoitettavat joukot, joukoille osoitettu materiaali sekä materiaalin säilytyspaikka antoivat tietyt perusteet. Niiden mukaan sotilasläänin ja -pöörin henkilöstö saattoi luonnostella omat suunnitelmat siitä, miten ja missä joukko ja kalusto kohtaisivat toisensa, sekä mikä olisi perustetun joukon tehtävä. Ylimmän johdon perusteita saatiin suunnittelukierrosten kestäessä useita kertoja, mutta keskeisimpinä voidaan pitää vuosina 1952 (*Polttoainebankinta*) ja 1957 (*Valpuri*) annettuja operatiivisia käskyjä, joiden katsotaan antaneen kummallakin suunnittelukierroksella ns. lopulliset suunnitteluperusteet.

Se, millaiseksi oma suunnitelma muotoutui, oli myös riippuvainen toimintaympäristöstä. Perustaminen ja ryhmittäminen esimerkiksi Helsingin keskustassa, uhkan alla sekä väestön ja päätöksenteon keskellä asetti omat haasteensa. Päänvaivaa aiheutti myöhemmin etenkin toiseen suuntaan kulkeva, evakuoitava väestö ja toiseen suuntaan varikoilta kuljetettava perustamismateriaali sekä näiden kuljetusvirtojen synkronointi – pääosin ottoajoneuvoilla, joiden käyttöön saannissa oli omat viiveensä ja haasteensa. Asioita ei myöskään voinut sopia toisten viranomaisten kanssa, joka olisi eheyttänyt suunnittelua merkittävästi. Myöskään ei voinut salaamisen vuoksi sopia suunnitelman yksityiskohdista kuin muutaman kollegan kanssa. Maan sisäiset jännitteet pakottivat resursoimaan voimavaroja etenkin pääkaupunkiseudulla oman toiminnan ja kohteiden suojaamiseen sekä järjestyksen turvaamiseen, poliisin tukena.

Toiminta-alueen kartalla oli niin rantaviivaa, satamia, rakennettua aluetta, lentokenttiä, teollisuuslaitoksia, metsämaastoa kuin maaseutumaisista peltomaisemaa. Suojattavien kohteiden määrä – tärkeäksi katsotut hallinnon kohteet, teollisuuslaitokset, Porkkalan johtavien teiden risteykset ja sillat, muuntoasemat, puhelinkeskukset, sotilaallisesti tärkeät kohteet, kuten esikuntien sijoituspaikat, sekä lukemattomat muut kohteet kansallisen päätöksenteon ytimessä – ylitti joukkojen kyvyn suojata niitä.

Operatiiviseen suunnitteluun käytetty ”prosessi”

Suunnittelussa oli kaksi päälinjaa, operatiivinen suunnitelma ja liikekannallepanon valmistelut. Yleisesti tutkittavan aikakauden suunnittelun työnjako meni niin, että sotilasläänit vastasivat ensimmäisestä ja sotilaspöörin jälkimmäisestä. Kuitenkin Uudenmaan sotilasläänin oli tässä poikkeus, sillä sen sotilaspöörin osallistuivat myös operatiiviseen suunnitteluun, etenkin Helsingin sotilaspöörin, josta olisi muodostettu sodan ajan Helsingin puolustusta johtava johtopöörin.

Tämän tutkimuksen perusteella Uudenmaan sotilasläänin operatiivisten suunnittelijoiden työ noudatti selkeätä työjärjestyksiä ja toimintatapamallia, vastaten siten johdannossa esitettyyn apukysymykseen työn toteutuksesta. Suunnittelutyö eteni johdonmukaisesti strategisen tason tehtävänannosta – kuten operatiivisuunnitelmat *Polttoainebankinta* ja *Valpuri* – alustavaan suunnitteluun. Alustava suunnittelu ja tehtävän tutkiminen, nykytermein tehtävän erittely, perustuivat arvioon tärkeistä alueista ja hyökkääjän toimintamahdollisuuksista puolustajan vastuualueella. Seuraavaksi toimeenpantiin useimmiten maastontiedustelu, kartalle hahmotetuille sotilaallisesti tär-

keille alueille, kuten esimerkiksi Vuosaaren tai Hankoniemen mairinnousurannoille.

Maastontiedustelut olivat ennen kaikkea vihollisen toimintamahdollisuuksien, mutta myös omien joukkojen toimintamahdollisuuksien arviointia. Saatujen tulosten analyysin perusteella luonnosteltuja suunnitelmia voitiin tarkentaa ja päätellä joukoille operatiiviset vaatimukset. Tämän jälkeen laadittiin oma toiminta-ajatus, joka testattiin sotapelillä. Pelin antamat havainnot analysoitiin johtopäätöksiksi, joilla suunnitelman luonnosta korjattiin. Tämä taas saattoi saada aikaan tarpeen käydä maastontiedustelussa uudelleen, jotta työ voitiin viimeistellä. Aselajipäälliköitä tai muita erityisalojen osaajia osallistettiin viimeistään tässä vaiheessa mukaan, mikä tarkoitti tarvittavien liitteiden laatimista. Lopulta voitiin kassakappiin tallettaa valmis operatiivinen suunnitelma, joka koostui runkoasiakirjasta ja liitteistä.

Rungossa oli kerrottu useimmiten arvio vihollisen toiminnasta, ylemmän johtoportaan ja omien joukkojen tehtävät sekä yleisiä vaatimuksia ja reunaehtoja suunnittelulle aikamääreineen. Asiakirjassa saattoi toisinaan olla myös maaston arviointiin liittyvää analyysiä. Operatiivisen suunnitelman liitteet laadittiin eri aselajien ja toimintojen ohjaamiseksi. Aselajien osalta laadittiin tykistön, viestin, ilmatorjunnan, panssaritorjunnan sekä pioneeritoiminnan liitteet. Pioneeriliite jakautui linnoittamis- ja suluttamissuunnitelmiin. Lisäksi suunnitelmiin sisällytettiin liitteitä, joilla ohjattiin jonkin muun tarpeellisen elementin toimintaa. Tällainen saattoi olla esimerkiksi erillinen Porkkalan vartiointisuunnitelma tai Helsingin väestön evakuoitusuunnitelma. Yleisen järjestyksen säilyttämisen suunnitelma laadittiin omaksi asiakirjaksi.

Tarkentuvien ylemmän johtoportaan perusteiden tai muuttuvan tilanteen perusteella suunnitelman osia uusittiin ja korjattiin, eli nykytermein siirryttiin prosessin viimeiseen vaiheeseen *suunnitelman päivittäminen*, kuten esimerkiksi Uudenmaan sotilasläänissä tapahtui vuonna 1954. Tarvittaessa aloitettiin ylemmän johtoportaan mukana kokonaan uusi suunnittelukierros, kuten Porkkalan palautuksen jälkeen.

Suunnittelutehtävä annettiin peitetysti, jolloin se saattoi olla nimeltään *harjoitustehtävä*, *operatiivis-taktillinen harjoitustehtävä*, *toimintavalmiuskoulutusharjoittelu* tai *harjoitussijoittelu*, kuten perustamistehtäväluettelon valmistelussa tehtiin. Liikekannallepanon tehtävät olivat useimmiten *harjoitusperustamistehtäviä* ja *toimintavalmiuden* harjoittelua. Suunnittelutyöt saatettiin myös antaa sotilasläänille osana pääesikuntajohtoista harjoituspelää osatehtävinä, ylemmän johtamistason suorittaman suunnittelun tueksi.

Operatiivisen suunnitelman valmistuessa luonnosvaiheeseen voitiin sotilasläänin alajohtoportaita kytkeä jo suunnitteluun mukaan, toisinaan jo aiemmin, esimerkiksi maastontiedustelutehtävillä eri kaistoille, jotka koottiin osaksi ylemmän esikunnan suunnitelmaa. Tämä saattoi myös tapahtua osana joukkojen muuta harjoitustoimintaa. Uudenmaan sotilasläänin esikunta ohjasi lopulta rauhan ajan johtosuhteista poiketen toimintavalmiuden kehittämisessä kaikkia alaisiaan johtoportaita. Tämä oli merkittävä kehitysaskel, sillä se mahdollisti sodan ajan johtoportaiden suunnittelun ohjauksen.

Toisinaan järjestettiin suunnittelun edistämiseksi karttajarjoitus, jossa henkilökuntaa tutustutettiin erilaisten skenaarioiden kautta toiminta-alueisiin heidän tehtäviensä edellyttämässä laajuudessa, kokonaisuutta paljastamatta. Aikakauden karttajarjoituk-

set ja sotapelit toimivat merkittävänä suunnittelun tukena, joskin niillä oli myös muita tavoitteita. Niiden avulla oli tarkoitus kouluttaa ja harjaannuttaa henkilökuntaa, mutta myös samalla tutustuttaa sodan ajan toiminta-alueeseen harjoituksen varjolla.

Harjoitusten ajoitus, niihin rakennetut skenaariot ja harjoitusten johtopäätösten ja muistioiden linkittyminen valmistuneisiin suunnitelmiin paljastavat niiden vaikuttavuuden. Laaditut tilanteen kuvaukset ja käytetyt alueet antoivat tämän tutkimuksen tekijälle mahdollisuuden tehdä johtopäätöksiä tärkeistä maastonkohdista, vihollisen toiminnan arvioista, omien joukkojen käytön painopisteistä, taktiikasta sekä johtamisesta. Sitä mukaa kun tutkimusprosessi eteni, sitä arvokkaammaksi sotapelit tuntuivat nousevan tämän tutkimuksen lähdemateriaalien joukossa.

Liikekannallepanon valmistelut tehtiin sotilaspiireissä, toki Uudenmaan sotilasläänin ja 2. Divisioonan ohjauksessa ja valvonnassa sekä pääesikunnan antamin perustein. Suunnittelu näyttää olleen tutkimuksen perusteella työjärjestyksen osalta hivenen jäsentymättömämpää kuin operatiivisen suunnitelman laadinta. Liikekannallepanon suunnitelmia tehtiin asevelvollisten valvontakortistojen ohella sitä mukaa kun tehtäviä saatiin. 1950-luvulla työtä alettiin kuitenkin ohjata vuosisuunnitelmalla ja raporteilla, jolloin työn edistymisen seurannasta tuli johdonmukaisempaa. Myös perustamissuunnitelmia testattiin sotapelein.

Johtoportaiden suunnittelun toteutus oli muutamien upseerien varassa, komentajakeskisesti ja muutamien kulloinkin kyseessä olevan johtoportaana ”avainpelaajien”, kuten esikuntapäällikön ja järjestelytoimiston päällikön, tukemana. Salaamisen korostuessa kaikilla tasoilla seurasi tästä jonkin verran suunnitelman käytettävyyteen liittyviä haasteita sekä rinnakkaista suunnittelua vailla yhtenäisiä perusteita. Samoja maastoja tiedusteltiin peräkkäisinä vuosina tietämättä, että vielä edellisenä vuonna aluevastuussa kyseisellä – vaikkapa Hangon – alueella olleella sotilaspiirillä olisi ollut kasakaapissaan hyllymetreittäin aluetta koskevia, erittäin käyttökelpoisia tietoja.

Uudenmaan sotilasläänin keskeisimmät suunnittelua ohjaavat henkilöt ensimmäisellä suunnittelukierroksella olivat pitkään sotilasläänin komentajana toiminut, sittemmin 2. Divisioonan komentajaksi nimitetty kenraaliluutnantti Torvald Ekman, hänen aiempi esikuntapäällikkönsä everstiluutnantti Kurt-Erik Lindeman, rannikkotykistötaustainen sotilasläänin komentaja, kenraalimajuri Niilo Sario, Helsingin linnoitusalueen komentaja, sittemmin Uudenmaan sotilasläänin komentaja eversti Gustaf Ehrnrooth sekä Uudenmaan sotilasläänin aktiivinen ja aikaansaava esikuntapäällikkö, everstiluutnantti Norman Simonen. Monet yleisesikuntamajurit, kuten Väinö Salme ja Rolf Börje Backström, osallistuivat usein valmisteluun ja ajatustyöhön merkittäväällä panoksella, vaikka heidän nimiään ei allekirjoitussivuilta löydä.

Jälkimmäisellä suunnittelukierroksella keskeisinä vaikuttajina näyttäytyvät Helsingin sotilaspiirin pitkäaikainen Hermanni-toiminnan avainhenkilö eversti Toivo Luukko sekä Uudenmaan sotilasläänin komentajina toimineet kenraalimajurit Martti Miettinen ja Reino Artola sekä jo aiemmin mainittu ja kenraalimajuriksi ylennetty Gustaf Ehrnrooth. Yhtenä perustamisen kehittäjänä on mainittava 2. Divisioonan esikunnassa työskennellyt everstiluutnantti Leevi Välimaa. Monet muutkin komentajakeskisen suunnittelukauden valmistelijatason upseerit, jotka palvelivat eri joukoissa suunnittelutehtävässä, ansaitisivat maininnan.

Puolustus suunnitelmat perustuivat arvioituun uhkaan. Vuonna 1945 tehtiin ensimmäinen ylimmän johdon uhka-arvio. Sitä seurasivat aiemman, vuoden 1949 puolustusrevision mietinnön pohjalta muotoutuneet vuoden 1951 arviot. Ne puolestaan laadittiin muotoon, joka oli tarvittaessa esittelykelpoinen myös YAA-kumppanille. Uhkakuvassa vastustaja oli atomiasein varustettu suurvalta tai liittouma. Lännen hyökkäyksen arvioitiin voivan suuntautua Suomen alueen kautta kohti Neuvostoliittoa, painopisteisesti sekä lännen että idän näkökulmasta tärkeän Lapin alueen kautta. Eteläinen rannikko nousi toiseksi merkittäväksi alueeksi. Porkkalan asema ja rooli jäivät taustalle häilyväksi epämääräiseksi elementiksi, jonka mukana olo mainittiin, mutta sen vaikutuksia taisteluun ei. Suomi valmistautui operatiivisessa suunnitelmassaan torjumaan lännen hyökkäyksen yhdessä YAA-kumppanin kanssa, potentiaalisemman uhkan ollessa poliittisesti niin tulenarka, ettei sitä voitu kirjata edes näille salaisimmille papereille.

Uudenmaan sotilasläänissä noudatettiin luonnollisesti ylemmän johtoportaana perusteita ja laadittiin uhkalähtöinen operatiivinen suunnitelma länsiliittouman yhdistelmäoperaatiota vastaan. Länsiliittouman joukoilla ei ollut – edes ilmaylivoimasta huolimatta – realistisia mahdollisuuksia tuoda maihinnousualuksia ahtaalle Itämerelle ja Helsingin edustalle. Neuvostoliiton hallussa olivat koko Baltia ja Suomea vastapäätä olevan Viron rannikko sekä Suomen puolelta Porkkala. Ainoa vaihtoehto maihinnousun suorittajaksi oli näin ollen Neuvostoliitto, mutta sitä suunnitelmassa ei voitu mainita. Pääkaupunkiseudun puolustus suunnittelussa harjoitellut skenaariot olivat poikkeuksetta sellaisia, että Hankoa ja Porkkalia kohti oleva ryhmitys kelpasi molempiin vaihtoehtoihin, oli sitten hyökkääjä kumpi tahansa suurvalta.

Vastauksena alatutkimusongelmaan arvioista hyökkääjän toiminnasta voidaan johtopäätös tiivistää seuraavasti: vuosien 1949–1962 ajan Uudenmaan sotilasläänin operatiivisen suunnittelun arvioissa vihollinen hyökkäsi pääkaupunkiseudulle – tarkoituksenaan vallata tai saartaa Helsinki – useimmiten yhdistetyllä maahanlasku- ja maihinnousuoperaatiolla, jota valmisteltiin maahan solutetuilla vakoojilla. Skenaarioiden alkutilanteissa maa oli usein ajautunut kriisiytyneen poliittisen tilanteen vuoksi myös sisäisiin levottomuuksiin, jotka pitkään nähtiin eräänlaisena sodan alkuvaiheena. Vasta myöhemmin, vuoden 1956 yleislakon kaltaisten tapahtumien myötä, ymmärrettiin että pelkästään sisäpoliittinen tilanne voisi tuoda tarpeen hillitä mellakoita poliisin apuna tai suojata kohteita tihutöiltä, ilman että siihen liittyisi ilmeinen sodanuhka.

Alkaneeseen hyökkäykseen katsottiin liittyvän avainkohteisiin suunnattu ilmavoimien ja laivatykistön tulenkäyttö. Avainkohteita olivat esimerkiksi perustamispaikat, joukkojen ryhmitysalueet, ilmatorjunnan tuliasemat, hallintokorttelit, teollisuuskeskukset, sähkökeskukset tai liikenteen keskeiset risteysalueet. Lentokenttien ja niiden lähistössä sijaitsevien maahanlaskuun soveltuvien aukeiden, satamien ja niiden sisään tuloväylien sekä maihinnousurannoilta kantamaanteille johtavien, divisioonan liikenteen kestävien urien kartoittaminen oli operatiivisen suunnittelun tärkeimpiä osa-alueita vastustajan toimintaa arvioitaessa.

Skenaarioissa maihinnousun arvioitiin tapahtuvan joko Hangossa, Porkkalan itäpuolella aivan Helsingin ja nykyisen Espoon rajamailla, tai sitten Helsingin itäpuolisella

alueella Herttoniemi–Vuosaari–Sipoo–Porvoo-välillä. Myös suoraa merijalkaväkidi-visioonon maiminnousua Helsinkiin pidettiin mahdollisena, joskin hyökkävälle osapuolelle haastavana. Etenkin Porkkalan palautumisen myötä Vuosaaren alue ja Hankoniemi näyttävät potentiaalisimpina maiminnousurantoina. Maiminnousseiden ja maahanlaskettujen vihollisen joukkojen arvioitiin pyrkivän lyhyessä ajassa saavuttamaan yhteyden, jonka vuoksi etäisyys rannikosta saneli osittain maahanlaskun sijainnin mahdollisuuksia. Etäisyydeltään sopivilla Malmin ja Seutulän lähialueilla oli jopa suurmaahanlaskuun soveltuvia alueita, kuten Helsingin pitäjän, Tuomarinkylän, Viikin ja Siltamäen laajoilla peltoaukeilla. Helsingin länsipuolella, Leppävaaran alueella oli myös yksi maahanlaskuun soveltuvaksi arvioitu alue. Monissa vaihtoehdoissa hyökkäjän arvioitiin tavoittelevan Helsingin yhteyksien katkaisua muualle maiminnoukselle, etenkin Porkkalan tukikohtaan, ja samalla Helsingin saartoa. Tärkeiden liikeneristeyksien hallintaa ja teollisuuslaitoksien valtausta pidettiin myös aikakauden upseerien sotataidollisessa ajattelussa asutuskeskustaisteluun ja strategisten kohteiden haltuunottoon liittyvänä keskeisenä tekijänä.

Vuoden 1949 sotapelissä pelattu, nopeammin kehittyvä skenaarior väistyi 1950-luvun alussa maltillisemmin kehittyväksi kuvatun skenaariorin tieltä. Siinä kahden suurvallan konfliktista saatiin liikekannallepanon näkökulmasta riittävä ennakkovaroitus, vähitellen kriisiytyvän suurvaltakonfliktin vuoksi jopa kuukausia aikaisemmin. Tilanteen asteittainen kiristyminen mahdollisti perustamisen pelaamisen hallitusti. Vasta lähempänä 1960-lukua pääkaupunkiseudulla harjoiteltiin uudelleen hankalampia tilanteita, joissa perustaminen oli kesken ja tilanne alkoi ”poikkeuksellisissa olosuhteissa”. Näin palattiin lähemmäs jo vuonna 1949 Helsingin sotilasläänissä sotapelatun kaltaista skenaariota. Ylin johto nosti 1960-luvulla yllätyshyökkäyksen pääuhkakuvaksi, jolloin valmiuden kehittämisen suunnitteluun alettiin satsata huomattavasti enemmän.

Sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden säilyttämisen suunnitelma – keskeinen osa suunnitelmaa ja rauhan ajan joukkojen hälytyskeino

Aikakauden sisäiset olot vaativat siis suunnittelemaan myös maan sisäisten levottomuuksien hillitsemistä, tarvittaessa sotaväen joukkojen käytöllä. Valtakunnan sisäinen järjestys ja turvallisuus olivat tutkimusajankohdan puolustus suunnittelun keskeinen ja monin tavoin suunnitelmien osalta yksityiskohtaisen pitkälle viety osa. Yleisen järjestyksen pito oli poliisin tehtävä, mutta puolustusvoimien resursseja varauduttiin suuntaamaan poliisiin avustamiseen mellakoinnin laajentuessa. Tämä korostui etenkin pääkaupunkiseudulla. Tästä syystä sisäinen järjestys ja turvallisuus oli omana alatu tutkimusongelmanaan, vaikka se oli osa operatiivista suunnitelmaa.

Sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden säilyttämisessä Uudenmaan sotilasläänin joukot olivat suoraan puolustusvoimain komentajan johdossa. Perusajatuksena oli hälyttää pääkaupunkiseudun rauhan ajan joukot nopeasti suojattaville kohteille ja reservitehtäviin sekä joukkojen läsnäololla osoittaa kumouksellisten toimien mahdottomuus. Samalla nostettiin valmiutta perustamisen ensimmäisen vaiheen, joukkojen täydentämisen, aloittamiseen. Suunnitelmat linkitettiin t-vaiheen suunnitelmiin siten, että valmiuden säätely olisi joustavaa vaiheesta toiseen siirryttäessä. Sisäiseksi suoje-luksikin tutkittavan aikakauden suunnitelmissa kutsuttu toiminta oli siis valmiuden kohottamisen kannalta ikään kuin ensimmäinen toimenpide, jolla joukkoja hälytet-

tiin. Samaan aikaan ylin johto siirsi levottomuuksien varjolla kaiken varalta merivoimien tykkiveneitä ja oman reservinsä, Panssariprikaatin, lähemmäs pääkaupunkiseutua, jolla samalla osoitettiin puolustuskykyä niin kansallisesti kuin yli valtion rajojen.

Helsingin sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden säilyttämisen suunnittelu alkoi viimeistään vuoden 1948 vallankaappausuhujen aikaan, kun kenraalit Erik Heinrichs ja Aarne Sihvo omakätisesti luonnostelivat ruutupaperille ensimmäiset suunnitelmat Helsingin suojaamisesta. Niiden keskeisiä keinoja olivat nopeat ja tarvittaessa kaupunkilaisen yksilön toimia huomattavasti rajoittavat vastatoimet, hallintokorttelien keskeisten valtakunnallisten päätöksenteon ja johdon kohteiden suojaaminen, puolustusvoimien joukkojen voimannäyttöön tähtäävät harjoitukset ja oikea-aikainen tiedottaminen. Suunnitelmissa varauduttiin Helsingin joutumiseen eristykseen ja kumouksellisten haltuun, jolloin sotilaallinen johto olisi toiminut varajärjestelyin Helsingin ulkopuolelta. Suunnitelmien toimeenpano olisi ollut toteutuessaan improvisointia, mutta ainakin jotain oli paperilla hahmoteltuna. Suunnitelmien perusajatuk- sia ja suuntaviivoja jäi elämään myöhempään suunnitelmiin, sillä esimerkiksi vuoden 1956 yleislakon aikaan voimannäyttöön tähtäävä harjoitus toimeenpantiin Hyrylän alueella, aivan kuten näihin suunnitelmiin oli kirjattu jo vuonna 1948.

Pääkaupunkiseudun sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden säilyttämisen suunnitelmissa lopulta pitkäaikaiseksi haasteeksi muodostuivat pääkaupungin ja sen lähiympäristön lukuisat suojattavat kohteet suhteessa joukkojen määrään. Tehtäviin varattiinkin kaikki mahdolliset joukot, jopa Puolustusvoimien kirjastojen henkilöstöä myöten. Toinen keskeinen haaste oli Porkkalan suojaaminen ja sen yhteyksien säilyttäminen, johon suunnitelmissa kiinnitettiin erityishuomio. Porkkalan suunnan varmistaminen ja Helsingin sivustan suoja naomioitiin suunnitelmiin siten, että vuokra-alueen rajat ja sinne johtavat tiet, kauttakulku ja viestiyhteydet oli ”turvattava”, usein kiireysjärjestyksessä ensimmäisten tehtävien joukossa. Tämä johtui tarpeesta saada Porkkalan alueelta johtavat tieurat mahdollisimman nopeasti valvontaan: toisaalta osoitukseksi kyvystä huolehtia itsenäisesti asiasta ilman YYA-kumppanin mahdollista tarvetta alkaa tukea tukikohdan suojausta omin keinoin, toisaalta tarpeesta olla valmiudessa tukikohdasta mahdollisesti suuntautuvaa uhkaa vastaan.

Ratkaisuksi henkilöstömäärän haasteeseen kehitettiin kohteiden suojaamista varten erikseen perustettavat sotilaspiirien vartiopataljoonat. Muiden joukkojen reservitehtävillä varauduttiin erityisesti haastavan Helsingin ja Porkkalan välisen alueen suojaamiseen sekä väkijoukkojen levottomuuksien hillitsemiseen. Toisaalta, esimerkiksi mellakan hillitsemisen reserviksi varattu Jääkäripataljoona 2 toimi sopivasti reservinä mihin tahansa muuhunkin yllättävään tilanteen kehittymiseen, esimerkiksi lähialueelle alkavaan maahanlaskuun ja sen torjuntaan.

Porkkalan palautumisen myötä alkaneella seuraavalla suunnittelukierroksella saman vuoden 1956 yleislakko osoitti puolustusvoimien johdolle, että sisäiset levottomuudet voivat johtua myös puhtaasti sisäpoliittisista syistä, ilman että siinä oli vielä kytköksiä sotilaalliseen kriisiin. Tämä pakotti suunnittelijat pohtimaan suunnitelmien kehittämisessä voimakeinojen porrastamista sekä virka-apuosastojen johtajina toimivan henkilöstön lisäkoulutusta.

Toisella suunnittelukierroksella laadittu sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden säilyttämisen suunnitelma, peitenimeltään *Satanen*, määrittä myös suojattaville kohteille suojaamistasot, joilla vähin resurssein vartioitavia kohteita priorisoitiin. Hälytysjärjestelyt rakennettiin samantyyppisesti kuin edellisellä kierroksella, peitetunnuksin tehtävään hälyttämiseen, johon liittyi valmistavia toimenpiteitä ennen varsinaista toimeenpanoa. Joukkojen hälyttämistä myös silloin tällöin testattiin osana muuta harjoittelua.

Sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden turvaaminen oli tutkimuksen ajanjaksolla yksi keskeisimmistä Suur-Helsingin puolustus suunnittelun elementeistä. Sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden säilyttämisen suunnitelmavalmius oli sotien jälkeisinä vuosina hyvällä tasolla molempien suunnittelukierrosten aikana. Sisäpolitiikassa tapahtuneet sisäiset kriisit ja lakkoilut osoittivat kuitenkin kerta kerralta uusia ratkaistavia haasteita, jotka poikivat tarpeen suunnitelmien päivittämiselle. Etenkin johtosuhteiden ja toimivaltuuksien osalta löytyi parannettavaa. Valmiuden näkökulmasta yllätyksellisesti Suomea vastaan alkavassa sotilaallisessa operaatioissa rauhan ajan joukot olivat ainoat käytössä olevat joukot. Siksi sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden suunnitelmissa korostuivat nopean hälyttämisen menetelmät, jotta ainoat heti käyttöön saatavat joukot olisivat mahdollisimman nopeasti ensimmäisissä tehtävissään.

Operatiivisten suunnitelmien kehittäminen ja perustamiskyvyn parantuminen

Alatutkimusongelman – miten pääkaupunkiseudun puolustusratkaisua kehitettiin suunnittelukierrosten aikana arvioitua uhkaa vastaan – vastaus löytyy valmiuden eri vaiheiden ja joukkojen käytön suunnitelmien kehittämisen johtopäätöksistä. Edellä kuvatun rauhan ajan joukkojen hälyttämisen jälkeen operatiivisen suunnitelman ja perustamisen seuraava valmiudellinen osa oli täydennyskoonpanon joukkojen käyttö, Pariisin rauhansopimuksen enimmäisjoukkomäärällä. Tällöin piti siis jo käskä ensimmäiset reserviläiset palvelukseen, joten liikekannallepanon esikäskyt ja suunnitelmat tuli linkittää viimeistään tähän vaiheeseen. Osa täydentämisestä sopimuksen mukaiseen vahvuuteen tehtiin aluejärjestön henkilöstö- ja materiaalitäydennyksin. Täydennyskoonpanon joukkojen operatiiviset suunnitelmat laadittiin yhtä tarkasti kuin sisäisen järjestyksen suunnitelmat. Niissä päätavoite oli puolueettomuuden ja itsenäisen puolustuskyvyn osoittaminen, vähäisestä joukkomäärästä ja rajoitteista huolimatta. Koonpano oli kuitenkin ainoa, jolle oli kansainvälisten sopimusten hyväksyntä, joten vaiheen operatiivisten suunnitelmien ja liikekannallepanon kehittämiseen voitiin panostaa täysimääräisesti. Täydennyskoonpanon vaiheessa Uudenmaan alueen johtosuhteita muutettiin, joka vaikuttaa olleen vaikeasti hallittava kokonaisuus.

Vuosina 1950–54 valmisteltu operatiivinen suunnitelma laadittiin kaikkiin valmiuden vaiheisiin. Uudenmaan alueen t-vaihe perustui joukko-osastoissa täydennettyihin rauhan ajan joukkoihin, perustettuihin vartiopataljooniin, täydennettyyn Porkkalan rajavartiostoon sekä ylimmän johdon reserveihin. Helsingin linnoitusalueella oli t-vaiheessa erityinen rooli, koska sen tehtäväksi tuli Porkkalan varmistaminen ja pääkaupungin suojaaminen. Niinpä t-vaiheessa sen aluetta laajennettiin ja sen alaisuuteen annettiin pääosa joukoista, mukaan lukien rannikkotykistö ja Porkkalan rajavartiosto. Meri- ja ilmavoimien joukkoja ei alistettu linnoitusalueelle, mutta niille suunnitellut tehtävät tukivat linnoitusalueen puolustusta. Täydennysvaiheeseen perustettu

Helsingin linnoitusalue ja sen esikunta kuuluivat suoraan 2. Divisioonan johtoon. Sillä välin Uudenmaan sotilasläänin rungolle perustuva Uudenmaan ryhmän esikunta rakentui toimintavalmiiksi valmistautuen komentajan tukena koko Uudenmaan alueen taistelun johtamiseen su- ja tsa-vaiheissa, joskin sille rakennettiin johtamiskykyä myös t-vaiheen ajalle tutkimuksen tarkastelujakson lopulla.

Pääkaupunkiseudun eli käytännössä Helsingin linnoitusalueen puolustus rakennettiin ajan tapaan peräkkäisiin puolustuslinjoihin, jotka jaettiin puolustusvyöhykkeisiin. Ensimmäinen pääpuolustuslinja oli Porkkalan tukikohtaa vastaan suunniteltu ryhmitys. II pääpuolustuslinja kulki kantakaupungin reunoja myöten sen ympäri, joskin sen painopisteenä pidettiin rantaviivaa. Puolustuslinjan voi katsoa kulkeneen nykyisen Leppävaaran tietämiltä karkeasti nykyisen Kehä I:n linjaa mukailleen. III, eli taaempi kolmas pääpuolustuslinja kulki Helsingin ympäri. Vahvin puolustus oli Porkkalasta johtavien teiden varrella, missä oli kolme peräkkäistä puolustuslinjaa. Kantakaupungin puolustuksen perusidea ja ryhmitys olivat samat sekä vuoden 1952 että vuoden 1953 operatiivisissa suunnitelmissa. Myöhemmissäkään suunnitelmissa ei näitä jo vuosina 1914–18 hyväksi havaittuja maastonkohtia muutettu, sillä vuosien 1944–1963 välillä linjat perustuivat ensimmäisen maailmansodan aikaisen linnoitusketjun maastonkohtiin. Linnoitusketjua valmistauduttiin pikaisin toimenpitein korjailemaan ja kunnostamaan ja jota haluttiin varjella uudisrakentamisen aiheuttamilta tuhoilta. Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että t-vaiheessa pääkaupunkiseudun puolustus oli yhtä kuin Helsingin linnoitusalue, ja sen painopiste Porkkalan suunta. Hankoniemi oli 2. Divisioonan muiden joukkojen vastuulla.

Täyden sodan ajan suunnitelmat

Poliittisen päätöksenteon jälkeen olisi voitu aloittaa liikekannallepano ja reserviläis-perustaminen, joka tosin oli varsin sensitiivinen aihe rauhansopimuksen asettaman joukkojen enimmäismäärän vuoksi. Kuitenkin kenttäarmeijan perustaminen valmisteltiin. T-kokoonpanoa seuraava liikekannallepano jakautui sekä operatiivisen suunnitelman että liikekannallepanon osalta kahteen vaiheeseen, eli suojajoukko (su)- ja täyden sodan ajan (tsa) joukon suunnitelmaan.

Sotilaspiirit valmistautuivat varsinaisen kenttäarmeijan joukkojen perustamiseen alueidensa perustamiskeskuksissa, tyypillisesti esimerkiksi jonkun koulun tai muun soveltuvan rakennuksen tiloissa. Sotilaspiirit valmistautuivat perustamaan yleisjoukkoja ja aselajijoukkoja sekä perustamaan ja luovuttamaan joukkoja ja esikuntia myös muiden läänien alueille. Esimerkiksi Ahvenanmaan alueen taistelua johtamaan ajateltu armeijakunnan esikunta olisi perustettu Uudenmaan alueen sotilaspiirissä Sotakorkeakoulun henkilöstön rungolle.

Täyden sodan ajan joukoille ei ollut ensimmäisellä suunnittelukierroksella valmista liikekannallepanojärjestelmää, koska materiaali oli keskusvarikoissa, suoritushenkilöstössä oli merkittäviä puutteita suojeluskunnat korvaavan organisaation ollessa keskeneräinen ja hankinnat ja ottotoiminta olivat vasta valmisteilla. Vuonna 1954 Uudenmaan ryhmällä oli jo välttävää kyky perustaa myös tsa-joukot, vaikka esimerkiksi varastointikysymykset olivat edelleen osin ratkaisematta. Perustamistehtäväluetelo oli olemassa, suunnitelmia laadittiin, mutta koulutettua suoritushenkilöstöä ja perustamisen jakomateriaalin varastointitilaa puuttui edelleen, samoin kuin monia

yksittäisiä osasuunnitelmia, kuten paikallishankintasuunnitelma, joilla olisi edesautettu perustamisnopeutta ja -varmuutta.

Täyden sodan ajan joukon operatiivinen suunnitelma oli laajempi ja koko Uudenmaan kattava, jossa myös Hankoniemen puolustus oli Uudenmaan ryhmän vastuulla. Helsingin linnoitusalueesta tuli yksi Uudenmaan ryhmän johtoporras. Suunnitelma jakautui kolmeen pääkaistaan. Hangon kaistan päätaisteluvoimana olisivat olleet armeijakunnan esikunnan johtamat prikaatit ja Helsingin kaistalla Helsingin linnoitusalueen johdossa olevat prikaatit. Loviisan kaista oli sivusuunta, jossa joukkoja oli minimimäärä. Uudenmaan ryhmän komentajan reservinä olisi ollut kaksi taisteluosastoa. Maarintaman puolustuksen selkeä painopiste oli Helsingin länsi- ja pohjoispuolella, uhkakuvissa kuvattujen Hangon–Porkkalan suunnan ja Helsingin pitäjän – Seutulan suunnan vuoksi.

Pääkaupunkiseudun puolustamiseksi laadittujen suunnitelmien perusajatus laadittiin ensimmäisellä suunnittelukierroksella. Sen ensimmäinen elementti muodostui rannikkolinnakkeista. Niiden suorituskyky oli huonolla tolalla, saapumiserien koulutusrytmin, tykkikaluston kunnan, kausihuoltojen sekä varikoilla säilytettävien järeiden kanuunoiden ja puuttuvien tykkien ampumatarvikkeiden vuoksi. Kuitenkin rannikkolinnakkeilla oli vaikutusta, etenkin liikekannallepanon lisäjoukkojen ja materiaalin myötä. T-vaiheen täydennys olisi tuonut rannikkotykistölle jonkin verran paremmat edellytykset, mutta ei missään nimessä vaaditussa muutaman vuorokauden ajassa. Voidaan katsoa rannikkotykistön tuoneen jossain määrin lisäarvoa pääkaupunkiseudun puolustukselle, sekä väylien sulkemisen että maihinnousun torjunnan näkökulmasta, etenkin suoraan Helsinkiin kohdistuvan maihinnousun osalta.

Toisena pääkaupunkiseudun puolustussuunnitelmien osana tarvittiin ilmapuolustusta. Sekä lentojoukkojen että ilmatorjunnan torjuntakyky oli heikko. Olemassa olevalla ammusilmatorjunnalla olisi voinut lähinnä tukea maahanlaskun ja maihinnousun torjuntaa ampumalla laakatulta ja tähtäämällä aluksiin ja kuljetuskoneisiin. Siksi kaupunkia suojaavat ilmatorjuntapatterit tuli osiltaan sijoittaa siten, että ne olisivat voineet varsinaisen tehtävän ohella tukea väylä- ja rantatorjuntaa sekä maahanlaskun torjuntaa Helsingin ympärillä olevilla aukeilla. Lentokenttien alueelle suunniteltiin erityisiä lentokenttäkomppanioita, jotka olisivat olleet sekä yhteys lentokenttäviranomaisiin että lentokentän puolustustoimenpiteet käynnistävä joukko, kohteen vartiointin ja valvonnan lisäksi. Ilmapuolustus suunniteltiin ylemmissä johtoportaisissa ja pääosa ilmatorjuntatykistöstä Helsingin alueella oli muiden, kuin Uudenmaan ryhmän tai Helsingin linnoitusalueen johdossa.

Maajoukot muodostivat kolmannen keskeisen elementin. Niiden käytössä erittäin suuri merkitys oli sulutteilla, miinoitteilla ja panssarintorjunnalla, jotka pyrittiin keskittämään erityisiin panssarintorjuntakeskuksiin, keskeisimpien sisääntuloväylien varrelle ja liikenteen solmukohtiin. Aikakauden käsitys taistelusta asutuskeskuksessa sekä maahanlaskun tai maihinnousun torjunnasta edellyttivät kaupunkiin johtavien teiden hallintaa keskustan ulkoreunoilta käsin, laajamittaisia linnoitustöitä sekä reservien varaamista kaikilla tasoilla.

Neljäntenä puolustussuunnitelmien elementtinä oli Porkkalan rajavartiosto. Pienenä, mutta vuokra-alueen ympäri levittäytyneenä joukkona vartiosto olisi kenties kyennyt

antamaan sen ensimmäisen hälytyssignaalin ongelmien ilmaantuessa, vaikka joukon taistelukyky oli vähäinen. Vartioston vahvuus olisi, mikäli tilanteen eteneminen olisi sen mahdollistanut, moninkertaistunut tsa-vaiheeseen mennessä, jolloin joukon tehtäviin olisi tullut myös taistelu- ja hävitystehtäviä.

Ylimmän johdon reservinä ollutta Panssariprikaatia (aiemmin Kevyttä prikaatia) olisi pohjoisen Suomen alueen lisäksi valmistauduttu käyttämään Uudenmaan alueella, joka tekee siitä pääkaupunkiseudun puolustussuunnitelmien perusajatuksen viiden-
nen elementin. Keskeinen osa pääkaupunkiseudun ja Uudenmaan alueen puolustusta olivat läpi tutkittavan ajanjakson pääesikunnan reservit, joilla oli valmistautumistehtäviä Hangon ja Helsingin suuntiin.

Myös merivoimilla, johon rannikkotykistö kuului vuoteen 1952 saakka, sekä ilmavoimilla, jolle niin ikään ilmatorjuntajoukot kuuluivat vuoteen 1952 saakka, oli osuutensa Uudenmaan alueen puolustussuunnitelmaan. Puolustushaarojen joukot eivät olleet UMR:n johdossa, pois lukien Helsingin laivastoasema. Puolustushaarojen tehtäviin liittyi hävittäjä- ja väylätorjunta Helsingin edustan merialueella ja Helsingin ilmatilassa. Merimiinoittaminen oli merivoimien kaikkein tehokkain tapa vastata kalustopuutteiden ja huonon suorituskyvyn asettamiin haasteisiin, mutta senkin toteuttamien olisi ollut materiaalin vuoksi haastavaa. Ilmavoimien hävittäjätorjuntakyky oli tutkittavalla jaksolla huonolla tolalla. Lisäksi ilmavalvonnan tutkilla oli katve Porkkalan kohdalla. Ilmavoimien ja merivoimien kyky vastata 1950-luvun suurvaltojen aggressioihin Suomen etelärannikolla olisi ollut hyvin rajoittunut. Valvontakomission vaatimukset, ongelmallinen rauhansopimus, aseiden liikamäärän kohtalon epäselvyys, Porkkalan tukikohta, YYA-velvoitteet sekä puuttuva lkp-järjestelmä leimaavat ensimmäisen suunnittelukierroksen aikaisen puolustussuunnitelman osin ”paperisuunnitelmaksi”. Kuitenkin ensimmäisen kierroksen kuluessa vuosina 1948–1955 monia asioita edistettiin positiiviseen suuntaan, kuten täydennyskokoontalon perustamiskyky.

Väestönsuojelu

Väestönsuojelu ja väestön evakuointi liitettiin operatiiviseen suunnitteluun, mikä pakotti pohtimaan jopa satojentuhansien ihmisten evakuoimista taistelujen alta pois. Seurauksena oli myös hyvin konkreettisia vaikutuksia Helsingin suuralueen uudisrakentamiseen ja sotilaiden varautumissuunnitteluun. Koska lupaa viranomaisyhteistyöhön ei tutkittavana ajankohtana ollut, ei konkreettista väestönsuojelutyötä saatu vietyä riittävän pitkälle. Asiaa edistivät toki sotakokemukset ja evp-upseerien sijoittuminen väestönsuojelun johtotehtäviin. Työtä tehtiin myös jossain määrin ilman lupaa epävirallisia kanavia pitkin.

Ensimmäiset sotien jälkeiset pääkaupunkiseudun evakuointisuunnitelmat laadittiin suunnittelukierrosten yhteydessä vuosina 1955 ja 1958. Niissä kehitettiin kummallakin kerralla väestön luokitteluperusteen mukaisesti evakuoitavien määrään ja sijoituspaikkakuntiin sekä pakollisten toimintojen ylläpitämiseksi paikoilleen jäävään väestöön liittyviä logistisia laskelmia sekä toimeenpanon johtamista. Muuttoliike ja Helsingin jatkuva kasvu aiheuttivat suunnitelman päivittämiseen haasteita. Myös paanomaiseen omatoimiseen evakuoitumiseen ja sen organisointiin johdetuksi evakuoinniksi varauduttiin. Sotilaat valmistautuivat johtamaan evakuoinnin, mutta ole-

tus oli, että siviiliviranomaisilta saataisiin tähän tarvittava tuki. Perustamispaikkana ahtaassa Helsingissä korostettiin ajoneuvojen käytön ja tiestön käytön suunnittelun sovittamista yhteen liikekannallepanon ja tiestöä ruuhkauttavan väestön evakuoinnin välillä. Liikekannallepano edellytti myös mittavia kuljetuksia ja muun yhteiskunnan resursseja, aivan kuten evakuointikin. Kehitystyöstä ja suunnitelmista huolimatta Helsingin sotilaspiirin esikunta pystyi aloittamaan konkreettisen varautumissuunnittelun siviiliviranomaisten kanssa vasta 1960-luvun lopulla.

Suunnitelmien kehittäminen toisella suunnittelukierroksella – painopiste perustamisen parantamiseen

Jälkimmäisellä viime sotien jälkeisellä suunnittelukierroksella, vuodesta 1956 aina 1960-luvun alkupuolelle saakka, suunnitelmien kehittämisen painopiste siirtyi liikekannallepanon parantamiseen. Ensimmäisen kierroksen suunnitelmavalmius oli hyvä, mutta liikekannallepanovalmius huono, aina tarkastelujakson lopulle saakka. Toisen suunnittelukierroksen kuluessa tilanne tasoittui, ja liikekannallepanolle luotiin yhä paremmat edellytykset, vaikka joitain osia olisi jouduttu improvisoimaan. Helsingin keskusta oli edelleen ahtaautensa, väestön evakuoinnin sekä varastohaasteiden vuoksi ongelmallinen, mutta perustaminen oli toteutettavissa ja perustamiskeskusten paikkoja oli muutettu myös ulommas keskustasta.

Perustamisvalmiuden tason arvioitiin nousseen sekä liikekannallepanon suunnitelmien että perustamisen käytännön järjestelyjen osalta riittävä tasolle vuonna 1956, ja 1960-luvun alkuun tultaessa perustamisjärjestelystä oli jo monia variaatioita, kuten puva-joukot ja poikkeuksellisten olosuhteiden perustaminen. Materiaalitalanne parani niin ilmavalvonnan, rannikkotyökistön, jalkaväen ja panssarintorjunnan kuin merivoimien osalta. Ilmatorjunta oli tämänkin suunnitelman voimassaolon aikana suorituskyvyltään edelleen huono, samoin kuin oli hävittäjätorjunnan laita. Kaikkien perustettavien joukkojen käyttöön saanti kuitenkin nopeutui ja koko kenttäarmeijan perustaminen olisi ollut joten kuten mahdollista, mutta todennäköisesti hidasta.

Operatiivisen suunnitelman kehittämisen osalta edellisen suunnittelukierroksen perusidea säilytettiin, mutta joitakin isoja muutoksia tehtiin. Hangon alueen puolustus siirrettiin Uudenmaan sotilaslääniltä Lounais-Suomen sotilasläänin suunnitteluvaltuulle. Toimintavalmiuden johtosuhteet – siis kuka ohjasi ja kenen operatiivista suunnittelua – muutettiin rauhan ajan joukoista sodan ajan johtosuhteita vastaaviksi. T-vaihe perustui pääosin edelleen Helsingin linnoitusalueeseen. Täyden sodan ajan vaiheen osalta harkittiin linnoitusalueen esikunnan muuttamista jopa armeijakunnan esikunnaksi, johon laadittiin 2. Divisioonan käskystä myös sen mukainen IX Armeijakunnan sodan ajan ryhmitysuunnitelma. Tämä olisi tarkoittanut Hämeen sotilasläänissä perustettavan armeijakunnan muuttamista pääkaupunkiseudun puolustuksen johtoesikunnaksi Uudenmaan ryhmän alaisuuteen, aiemman reserviarmeijakunnan sijaan. Taistelukoulun henkilöstön rungolle perustuvan armeijakunnan esikunta pysyi Hangon alueella. Kummallekin armeijakunnalle Hangon ja Helsingin suunnille oli kuitenkin nyt laadittu suunnitelma. Sitten suunnittelukierroksen kestäessä linnoitusalueen nimestä luovuttiinkin ja Helsingin sotilaspiiristä tuli ”vain” aluejärjestö muiden sotilaspiirien tapaan. Kolmas Uudenmaan alueella perustettava armeijakunnan esikunta, kuten edellä on todettu, varattiin Ahvenanmaan puolustukseen.

Puolueettomuuden vartiointijoukot olivat jälkimmäisen suunnittelukierroksen aikana kehitetty, pitkittyneen kriisin varalle suunniteltu erillinen kokonaisuus perustamisen perussuorituksen välissä, kuudesta edellisestä saapumiserästä muodostetuista reserviläisistä. Puva-joukot lisättiin toimintavalmiuskoulutuksen joukkoluetteloon vuoden 1956 lopulla, mutta Uudenmaan sotilasläänin oli osallistunut jo vuodesta 1954 lähtien asian valmisteluun. Tuolloin työnimikkeenä oli vielä kahden ikäluokan joukot. Valmistelutyön edetessä nähtiin lukuisia haasteita, joista yksi oli kaaderiperustamisen varastointi ja materiaalin riittävyys.

Uudenmaan sotilasläänin rooli oli puva-kokoonpanossa vähäinen, sillä puva-prikaatit priorisoitiin kansallisesti Lappiin ja Lounais-Suomen–Ahvenanmaan alueelle. Helsingissä ja sen lähialueilla oli vain ylimmän johdon ilmatorjuntajoukkoja ja rauhan ajan joukkoja, joista jälkimmäiset tosin loivat edellytyksiä nopeammalle kohteiden suojaamiselle ja poliisin tukemiselle, sen lisäksi että ne tarjosivat lisäreservin. Panssariprikaatin yksi päätoimintasuunta oli jälkeen pääkaupunkiseutu, jolloin Helsingin alueelta puuttuva puva-joukko korvattiin reservein. Puva-joukoilla olisi voitu muodostaa kansallisesti uusi, halvempi ja nopeammin perustuva suojajoukkokokonaisuus. Uudenmaan sotilasläänin rooli Etelä-Suomen alueen puva-kokonaisuudessa painottui rauhan ajan joukkojen ja aluejärjestön perustamistukeen, kohteenaan Uudenmaan alueella perustuvat puva-prikaatit. Uudenmaan sotilasläänin aluejärjestöllä oli suuri rooli etenkin joukkojen koolle kutumisessa, kokoamisessa sekä kuljettamisessa perustamispaikoille, jotka määräytyivät koulutustaustan mukaan, pois lukien Uudenmaan prikaati, johon olisi kuljetettu kaikki siellä palvelleet. Puva-joukkojen osalta on muistettava, että ne pidettiin omana, erillisenä vaihtoehtonaan liikekannallepanon perusrytmin ulkopuolella.

Yhtenä merkittävänä, toisella suunnittelukierroksella kehitettynä tekijänä voidaan pitää aluejärjestön ”käsin poimimalla” valitsemia suoritusjohtajia, joita alettiin kouluttaa valtakunnallisesti vuoden 1953 jälkeen. Helsingissä näitä erikseen valittuja henkilöitä koulutettiin kiihtyvällä tahdilla ja osin reserviläisten itsensä resursoimalla koulutuksella niin paljon, että Helsingin linnoitusalueen perustamishenkilöstön osaaminen ja riittävyys nousi aivan uudelle tasolle 1960-luvulle tultaessa. Nuo reservin upseerit kutsuivat itseään nimellä *Hermannit*, joiden toiminnan alueellisena alullepanijana voidaan perustellusti pitää eversti Toivo Luukkoa, sotilaspiirin päällikköä, entistä Ässärykmentin sodanaikaista pataljoonankomentajaa. Samaan aikaan laadittiin uusia, poikkeuksellisten olosuhteiden perustamissuunnitelmia, jotka ainakin Helsingissä toivat selkeyttä ja toimintavarmuutta liikekannallepanon haasteisiin kanta-kaupungin ruuhkaisessa toimintaympäristössä.

Toisen suunnittelukierroksen aikana 1950-luvun lopulta 1960-luvun alkuun pääkaupunkiseudun puolustamiseksi suunniteltujen joukkojen puolustuskyky parani monesta syystä. Porkkala ei enää ollut Helsingin uhkana. Parempi kyky muidenkin, kuin t-joukkojen perustamiseen oli syntymässä. Perustamiskeskuksilla oli sekä varastotilaa, kuljetussuunnitelmia, käskytsjärjestelmä että koulutettua suoritushenkilöstöä, kuten *Hermannit*.

Vähitellen koheneva kalustotilanne toi perustettaville joukoille myös suorituskykyä aseiden, ampumatarvikkeiden ja ajoneuvojen osalta. Rannikkotykistölle saatiin sekä raskaita että järeitä tykkejä, ilmavoimille jonkin verran koneita, Panssariprikaatille

vaunuja, ilmavalvonnalle tutkia, jalkaväelle panssaritorjunta-aseita, esikunnille radi-
oita. Alajohtoportaiden avainhenkilöstö perehdytettiin suunnitelmiin ja esikuntien
johtamispaikkojen siirrot valmisteltiin. 1960-luvun lopun alueellisen puolustuksen
alkutahdit valmisteltiin tämän kierroksen kuluessa. Ajanjaksolla myös maanpuolus-
tustahto elpyi, sisäisistä jännitteistä huolimatta. Joukkojakin oli vanhenevien sotave-
teraanien tilalle koulutettu, vähitellen tehostuvalla koulutusjärjestelmällä ja parem-
missa varuskunnissa. Helsingin puolustuksen uskottavuus oli siis 1960-luvun alku-
puolella edellisten sotien jälkeistä aallonpohjaa parempi.

EPILOGI – UUDEN PUOLUSTUSRATKAISUN KEHITTÄMINEN ALKAA 1960-LUVUN ALUSSA

Puolustusvoimien johdossa alettiin paneutua valmiuden kehittämiseen toden teolla 1960-luvun alussa. Vuoden 1968 Prahan kaappaushyökkäyksen tapahtumat olivat vielä kaukana edessä, mutta yllätyshyökkäyksen mahdollisuus oli jo tiedostettu. Kehitettävä oli etenkin sitä, miten äkillisesti alkavassa hyökkäyksessä suoraan rauhan ajan ryhmyksestä käyttöön saatavat joukot ehdittäisiin sekä varustaa että ryhmittää. Käsky valmiuden kehittämisestä annettiin vuonna 1960. Kehitystyön tuloksena luotiin kaaderiperusteiset, nopeasti käyttöön saatavat kantajoukot.⁹⁵⁶

Uuden toimintatavan mukaan rauhan ajan joukot nostettaisiin heti sodan ajan vahvuuteen, mikä korvasi siten aiemman t-kokoonpanon. Uuden suojajoukon vaatimuksena oli kyetä siirtymään ja ryhmittymään ensimmäiseen tehtäväänsä ensimmäisenä tai viimeistään toisena päivänä käskystä, muiden nopeasti perustettavien joukkojen seurattessa perässä 2–4 vuorokauden kuluessa. Siten viikon kuluessa oltaisiin muodostettu verrattain suorituskykyinen taisteleva voima. Ensimmäisenä perustettaviin joukkoihin kuului jokaisen rauhan ajan prikaatin alueella perustettava jääkäripataljoona sekä kevyempi, rauhan ajan pataljoonien muodostama, muutaman sadan miehen vahvuinen osasto.⁹⁵⁷

Yllä kuvattu kantajoukko oli kehittelyn alla. Asia ei ole aivan yksinkertainen edes jälkeinpäin tarkasteltuna. Pelkästään se, että varusmiehet harjoittelivat varuskunnan eri alueilla ilman ampumatarvikkeita kaiken aikaa mukanaan, aiheuttaa aikaviiveen, joka muodostuu yksistään jo siitä, että jonkun tulisi nopeasti jakaa patruunoita kokoon saatavalle joukolle. Pelkästään näinkin arkipäiväinen ja käytännönläheinen ongelma muodostaa tarpeen rakentaa harjoitusjoukon läheisyyteen, siis kasarmille, varasto. Kuten tutkimuksessa kuvatussa JP 2:n hälytysharjoituksessa jo havaittiin vuonna 1954, tarvittiin varasto, jossa säilytetään välittömästi ensimmäisen joukon käyttöön saatavia ampumatarvikkeita.

Pääkaupunkiseudun puolustuksen suunnittelu jatkui vuoden 1962 alussa uusien perusteiden. Perustamistehtävälueetelo muuttui olennaisesti, mikä käytännössä aiheutti perustamisjärjestelyjen uudelleenorganisointia kautta linjan. Muutostyöt suunniteltiin toteutettavaksi vaiheittain ja joukkotyyppisiä ”aselajierissä” korjaten seuraavien vuosien kuluessa. Valmisteluun tuli nyt sekä muuttuneen uhkakuvan, uuden alueellisen puolustusjärjestelmän että tekeillä olevan hallinnollisen läänijaon myötä uudistus, joka toimeenpantiin vuonna 1966. Perusteet kuitenkin suunniteltiin useamman vuoden kuluessa. Uudenmaan sotilasläänin ja sen alaisten sotilaspiirien katseet kohdentuivat nyt tulevaisuuteen. Merkittäviä muutoksia puolustuksen olemassa oleviin pe-

⁹⁵⁶ Tynkkynen & Jouko (2007) s. 84–86. Ks. myös Jouko, Petteri: Periaatteista toteutukseen: Alueellisen puolustusjärjestelmän kehittäminen. *Kylkiranta* 3/2006, s. 6.

⁹⁵⁷ Tynkkynen & Jouko (2007) s. 84–86.

rusjärjestelyihin ei enää laadittu. Vuoden 1962 näkymä oli vihdoin valmiimman oloinen, tulevasta muutoksesta huolimatta.⁹⁵⁸

Toimintavalmiuskoulutuksen johtosuhteiden aiempi uudelleenjärjestely vuonna 1961 näytti toimivalta ratkaisulta. Kaaderijoukoissa pidetyissä tarkastuksissa näiden joukkojen toimintavalmiuden taso todettiin varsin tyydyttäväksi, mikä on aikakauden positiivisen palautteen vähäisyyden näkökulmasta arvioitava vähintään kohtuullisen tason suoritukseksi. Itse asiassa, liikekannallepanon valmius oli jo niin hyvä, että vuodelle 1962 määrättävät tehtävät painoutuivat sa-määrävahvuuksien listojen päivittämiseen ja osittaiseen uusimiseen.⁹⁵⁹

Vuoden 1962 alussa pidetyssä tarkastuksessa Uudenmaan sotilasläänin uusi komentaja, rannikkotyökistä taustainen Mannerheim-ristin ritari, kenraalimajuri Martti Miettinen tarkasti kolme joukko-osastoa⁹⁶⁰. Tarkastuksen tavoitteena oli selvittää, miten joukkojen perustaminen onnistuu, jos samanaikaisesti on käynnissä *Satasen* mukaisia, sisäisen suojelun tehtäviä. Kaikkein tärkein havainto koski Uudenmaan jääkäripataljoonaa. Ilman riittävää määrää ajoneuvoja Helsingin alueen tärkein joukko ei olisi ajoissa sille suunnitelluissa tehtävissä. Tarkastuskertomus on laadittu pataljoonittain, eivätkä kertomukset paljasta mitään merkittäviä muita ongelmia.⁹⁶¹ Kenraalimajuri Miettisen raportin sävy on positiivinen, minkä vuoksi valmiuden voidaan arvioida edelleen kohentuneen.

Etelä-Suomen alueen perustamisvalmius arvioitiin kokonaisuutena hyväksi vuosina 1963–64. Eversti Taisto Lehden ja everstiluutnantti Yrjö Pohjanvirran arvion mukaan materiaalityö oli erinäisistä puutteista huolimatta hyvä, etenkin varastotilanteen jatkuvan kohenemisen ansiosta. Sotilaspiirien varastointi mahdollisti nyt tarkoituksenmukaisemman materiaalin ryhmittelyn perustamiseriä ajatellen. Tätä kuvattua valmiutta ei voi verrata aiempiin arvioihin sellaisenaan, koska kyse oli uusituista perustamisen perussuunnitelmista, joiden edistyminen katsottiin etenkin aluejärjestölle annetun työrauhan ansioksi. Perustamisen ihanteellista läpivientä varten arvioitiin tarvittavan 4–5 vuorokauden ennakkovaroitus, jonka turvin viimeisetkin puutteet selvitettäisiin tietyin improvisoiduin järjestelyin.⁹⁶²

Operatiivisten suunnitelmien toteuttamisvalmius *Valpurin* mukaisesti oli muutoin hyvä, mutta suunnittelun eteenpäin vieminen divisioonan alajohtoportaisissa koettiin haastavaksi ylemmän johtoportaan toistuvien muutosten ja tarkennusten vuoksi. Viimeksi mainittujen takia voitiin lähinnä keskittyä laadittujen suunnitelmien ylläpitoon vaadittujen muutosten mukaisesti. Jatkuva päivittäminen ei mahdollistanut kunnolla alajohtoportaiden kytkemistä työhön. Perehdyttämistä kuitenkin tehtiin johtoportaittain siten, että kunkin joukon operatiiviseen suunnitelmaan perehdyttiin jokaisen johtoportaan osalta ainakin komentaja, esikuntapäällikkö, operatiivisen

---

⁹⁵⁸ 2.DE:n yleisesikunnan päällikön muistio 13.7.1962, ”ESMA:n sotilaslääni- ja sotilaspiirijaosta sekä näkökohdista uusia hallinnollisia läänejä muodostettaessa”; 2.DE:n asiak n:o 465/Järjsto/10a sal, ”ESMA:n sotilaslääni- ja sotilaspiirijako”, 26.9.1962 sekä 2.DE:n asiak n:o 425/Järjsto/10g sal, ”harjoitusperustamistehtävien uudelleenjärjestely”, 30.8.1962, T-22003/7, KA.

⁹⁵⁹ UudSIE:n asiak n:o 45/Järj/10 f sal 11.1.1962, T-20522/3, KA.

⁹⁶⁰ UudJP:n, VaaRPsto:n ja RannJP:n.

⁹⁶¹ UudSIE:n asiak n:o 75/Järj/10 I sal 2.2.1962, T-20522/3, KA.

⁹⁶² 2.DE:n asiak n:o 13/Optsto/11 sal 14.1.1963; 2.DE:n asiak n:o 10/Optsto/11 sal 14.1.1964, T-23919/5, KA.

osaston tai toimiston päällikkö sekä eräitä aselajipäälliköitä. Vuonna 1964 oli 2. Divisioona perehdyttänyt Uudenmaan ryhmän koko nimetyn henkilöstön sekä alueensa kolmesta armeijakunnan esikunnasta niiden henkilöstön pääosan.⁹⁶³

Myös todellinen kyky suunnitelman toimeenpanoon oli kohonnut monin tavoin. Esimerkiksi Kuivasaaren järeä kaksoistykkitorni oli toimintavalmis, Mäkiluoto otettu koulutuskäyttöön ja Isosaaren oli työn alla järeä tykkitori. Keskittämisvalmius oli vuonna 1963 huonompi, kuin edellisenä vuonna, Pääesikunnasta annettujen uusien suunnitteluvaatimusten vuoksi. Järjestelyalan työt olivat soutamista ja huopaamista, kuitenkin keskimäärin joukkojen perustamisen näkökulmasta siedettävällä tasolla. Myös 2. Divisioonan sodan ajan ”totaalisen maanpuolustuksen” osa-alueisiin oli saatu pontta monin tavoin. Esimerkiksi kaukoapuosastot oli perustamisen osalta suunniteltu ja väestönsuojelun johtoesikuntiin tuleva henkilöstö varattu. Tilakysymyksiä ratkottiin kaiken aikaa.⁹⁶⁴

Jatkotutkimusongelma

Koska aiempi tutkimus on kirjoittanut auki lukijalle sen, miten Helsingissä taisteltiin vapaussodan aikaan sekä sen, miten talvi- ja jatkosodan aikainen Helsingin puolustus toteutettiin, oli luontevaa jatkaa tässä työssä ajallisesti jatkosodan päättymisestä eteenpäin. Tutkimuksen alkujaksolla käsitelty ”Porkkalan aikakausi” on sekä historiallisesti merkittävä että suomalaisittain erittäin kiinnostava ajanjakso itsenäisen Suomen historiassa. Tuona aikana sotien jälkeisestä alennustilasta pyristeltiin eroon laattimalla ensimmäiset puolustussuunnitelmat ja luomalla uudelleen jatkosodan jälkeen rapautunut liikekannallepanojärjestelmä koko Uudenmaan vastualueelle.

Porkkalan palautumisen myötä puolustuksen rakentamisella oli parempi toiminnanvapaus, kun koko rannikon leveys oli nyt käytettävissä. Rannikon puolustuksen asetelma tuli tarkentaa, ja operaatiokäskey *Valpurin* myötä kyky Helsingin alueen puolustukseen nostettiin valmiuden näkökulmasta entistä korkeammalle tasolle. Jos pohditaan työn jatkoa kronologian kautta, olisi varsin luontevaa lähteä tutkimaan tämän tutkimuksen päätepiesteestä aloittaen 1960-luvun alkupuolella valmisteluun tullutta, sittemmin 1966 toteutunutta sotilaslääniuudistusta sekä sen jälkeistä suunnittelukierrosta. Helsingin sotilasläänin suunnitelmat ovat tuolta ajalta tutkimatta.

Vuonna 1966 toteutettu uusi läänijako ja siirtyminen alueelliseen puolustusjärjestelmään merkitsivät monella tapaa uuden aikakauden alkua myös pääkaupunkiseudun puolustukselle. Siitä, miten puolustusjärjestelyt oli tarkoitus toteuttaa uudistuksen jälkeen, on aikaisempaa, koko valtakuntaa eri näkökulmista käsittelevää tutkimusta tehty usealla taholla, kuten Palokangas (2014) sekä Jouko (2019). Työtä silti riittää: kaappaushyökkäyksen uhkakuvien aikainen puolustusratkaisu, kytkettynä uudistuneen läänijaon mukaisen alueellisen puolustuksen periaatteisiin, valottaisi uudella tavalla pääkaupunkiseudun puolustusta kylmän sodan myöhemmissä vaiheissa, jonka kestäessä myös Helsingin ilmatorjunta siirtyi ohjusaikakauteen.

⁹⁶³ 2.DE:n asiak n:o 13/Optsto/11 sal 14.1.1963; 2.DE:n asiak n:o 10/Optsto/11 sal 14.1.1964 sekä 2.DE asiak n:o 27/Optsto/11 sal 29.1.1964, T-23919/5, KA.

⁹⁶⁴ 2.DE:n asiak n:o 13/Optsto/11 sal 14.1.1963; 2.DE:n asiak n:o 10/Optsto/11 sal 14.1.1964, T-23919/5, KA.

Tutkimuksen päätepisteellä, 1960-luvun alkuvuosina, mielialat ja tunnelmat Helsingissä olivat valoisimmat, vuoden 1961 noottikriisin jälkitunnelmista huolimatta. pääkaupunkiseutu oli kasvamassa ja motorisoitumassa yhä kiihtyvällä tahdilla. Kun lännestä levinneet nuorisoalakulttuurit ja muut uudet ilmiöt yhä laajemmin tavoittivat eri viestimien kautta nuoria, joista osa jo kapinoi sodankäyntyä sukupolvea vastaan, oltiin sotilaiden keskuudessa kuitenkin kokonaisuutena hiukan levollisemmin mielin. Tai ainakin jonkin aikaa, ennen kuin kaappaushyökkäyksen mukanaan tuomat valmiuden haasteet todella aiheuttivat suunnitelmien laatijoille päänvaivaa.

Kantahenkilökunnan mieliala oli korkealla ja työskentelyn intoon ei missään määrin vuoden 1961 aikana vaikuttanut edes ”noottipäivien” aikainen epävarmuus. Ainoastaan Helsingin hankala asuntotilanne oli kaihtanut kantahenkilökunnan mielialoja. Esimerkiksi aluejärjestössä oltiin yhä positiivisemmalla vireellä, esikuntien muutettua uusiin ja modernimpiin toimitiloihin sekä Etelä-Uudenmaan että Helsingin sotilaspiireissä.

Siviiliväestön suhtautuminen oli enenevässä määrin positiivista ja sotilaspiirit olivat laajentaneet yhteydenpitoaan ympäröivään yhteiskuntaan monin tavoin. Oli pidetty esitelmia sekä järjestetty kilpailutoimintaa ja perehdyttämistilaisuuksia. Elinkeinoelämän eri alojen edustajia oli tavattu säännöllisesti. Yhteydenpito oli jatkunut yhteisymmärryksessä kunnan keskeisten ”luottomiesten” kanssa myös läpi marraskuisen sotilaspoliittisen kriisin. Sama ilahduttavan positiivinen sävy säilyi siis edellisen vuoden mielialailmoitusten tapaan ja etenkin suomenkielisen väestön suhtautuminen oli edelleen parantunut. Ruotsinkielinen väestö oli noottikriisin ”*kriittisinä päivinä*” osoittanut maanpuolustuksessa jopa liiallista aktiivisuutta jyrkillä mielipiteillään.⁹⁶⁵

Sotilaspiirien alueella olevan väestön ja eri yhteisöjen suhtautuminen oli kuluneina vuosina ollut siis entistä positiivisempaa ja yhteistyö entistä kiinteämpää ja laajempaa. Eversti Luukko raportoi, että kertausharjoituksiin tulijoita olisi ollut enemmän kuin oli voitu ottaa vastaan. Närää oli herättänyt esimerkiksi päällystöön kuuluvien reserviläisten keskuudessa se, että heidän palvelukseen määräämiseränsä ei ollut ollut riittävän korkealla – heidän omaan intoonsa nähden. Toisin sanoen, he toivoivat olevansa sijoitettuna perustettavien joukkojen kiireysjärjestykseen aiemmin.

Helmikuulta 1961 peräisin olevan Pohjois-Uudenmaan sotilaspiirin mielialailmoituksen mukaan katkeruus ja herraviha oli selvästi vähäisempää kuin ennen. Kiihkeästi puolustuslaitosta vastaan puhuvia oli merkittävästi aiempaa harvemmassa, eikä lomilla oleviin varusmiehiin enää pääsääntöisesti suhtauduttu negatiivisesti. Sen sijaan nuorison suhtautumisesta maanpuolustukseen oli saatu ristiriitaisia tietoja. Syyksi nuorten epävarmuuteen maanpuolustusasioissa arveltiin koulujen vähäisessä määrin kansallistunteeseen ja isänmaallisuuteen perustuvaa opetusta.⁹⁶⁶ Kaiken kaikkiaan maanpuolustustahto oli sotien jälkeisten vaikeiden vuosien jälkeen Helsingin alueella

⁹⁶⁵ UudSIE:n asiak n:o 14/kom/6 sal 4.1.1962, T-20522/3, KA sekä EUudSpE:n asiak n:o 07/Pääll/6 a sal 3.1.1962, T-20522/3, KA.

⁹⁶⁶ PUudSpE:n asiak n:o 2/Järjsto/6 a sal 3.1.1961, HelSpE:n asiak n:o 2/pääll/p sal 3.1.1961 sekä PUudSpE:n asiak ilman n:oa/SAL/23.2.1961, T-20522/2, KA.

merkittävästi kohonnut. Mielialailmoitusten sisältöihin voi 1960-luvun yleisiin mieli-
pidemittauksiin ja aiempaan tutkimukseen peilaten suhtautua myös epäillen, mutta
kokonaisuutena niiden sävy muuttui positiivisemmaksi tultaessa 1960-luvulle.

Varttuneella väellä, joka oli jo taistellut maan vapauden puolesta, oli myötämielinen
suhtautuminen maanpuolustukseen. Tämä tiivistyy erääseen rivimiesreserviläisten
esittämään kommenttiin, jonka Pohjois-Uudenmaan sotilaspiirin henkilöstö kirjasi
ylös jalkauduttuaan Keravalle haastattelemaan kadun miehiä. Tähän yleishavaintoon
ja ajankuvaa maalailevaan lainaukseen on tutkimuksen käsittely hyvä päättää:

*” – – siitä huolimatta, että joku henkilö vaaleissa äänestää skdl:a [sic], hän on valmis puo-
lustamaan maatansa muiden mukana. Tästä on useita selvinkin päin annettuja lausunto-
ja.”⁹⁶⁷*

---

⁹⁶⁷ PUudSpE:n asiak n:otta/SAL./23.2.1961, T-20522/2, KA.

LIITTEET

Liite 1. Uudenmaan sotilasläänin ja sotilaspiirien vastualueet.

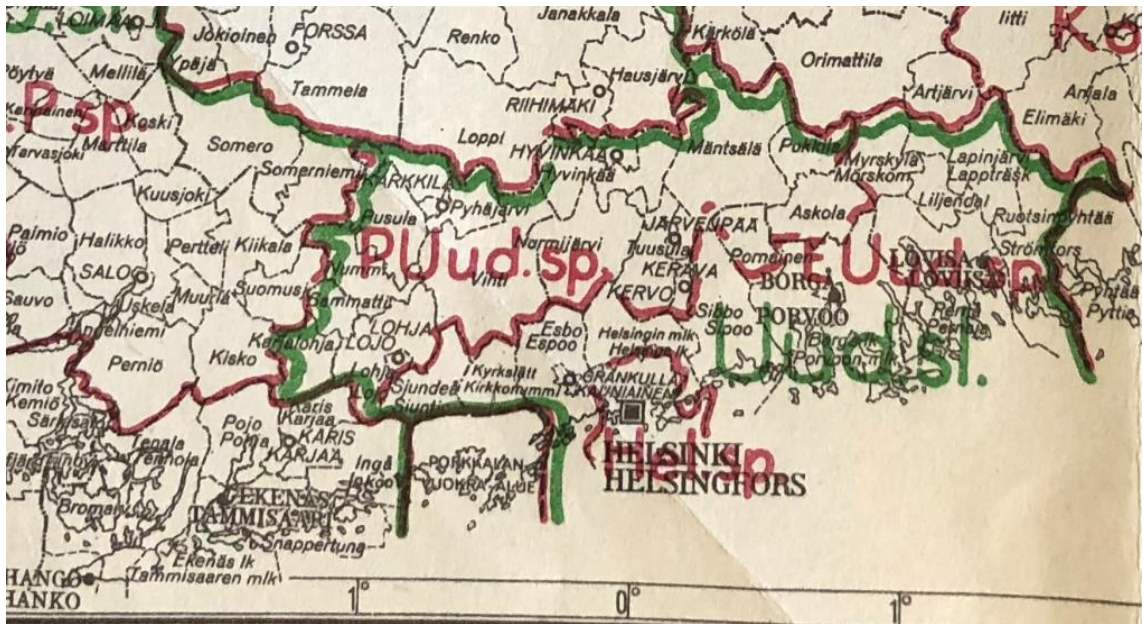
Kartat: PE:n Lkptsto, aluejakoihin liittyviä karttoja 1949–1953, T-26842/58, KA.

Kuva 1. Helsingin sotilaslääni ja sen suojeluskuntapiirit vuonna 1944.

Kuva 2. Helsingin sotilaslääni joulukuusta 1944 kesäkuuhun 1951.

Kuva 3. UudSI ja sen sotilaspiirit uusilla nimillään *Helsingin*-, *Pohjois-Uudenmaan*- sekä *Etelä-Uudenmaan sotilaspiiri* 1.6.1951 alkaen. Uudenmaan sotilasläänin aluetta ei muuttettu, kun aluejakoa tarkennettiin 1.1.1953 alkaen.

Kuva 4. UudSI ja sen sotilaspiirit 1.1.1953 alkaen.

LÄHDELUETTELO

1. ARKISTOLÄHTEET:

1.1. Kansallisarkisto (KA), Helsinki

1.1.1. Puolustusvoimat

Puolustusvoimain komentaja

T-21645/1, Puolustusvoimain komentaja (Pvkom) 1946–1961, salaisia ja yleisiä muistioita, lausuntoja ym. kenraali Sihvon komentajakaudelta 1946–1953.

T-21645/2 4l, Puolustusvoimain komentaja (Pvkom) Sal 4l kirjeenvaihto, YYA-sop valmistelut. 2–3, 1946–1961.

1.1.2. Puolustusvoimien pääesikunta (PvPe), Pääesikunta (PE)

Operatiivinen osasto

T-26862/3, konseptit ja taltiot 1950–1954.

T-26862/4, Konseptit ja taltiot 1955–1956.

T-26862/5, konseptit ja taltiot 1957 (asiakirjat 14–183).

T-26862/22, salainen kirjeistö 1954–58.

T-26862/24, Hh 1 OT-sal, Erik.järj.kirjatut asiakirjat, Harj 1953–54, tilanteet 1–2.

T-26862/25, Hh 3 OT-sal, Erik.järj.kirjatut asiakirjat, Harj 1953–54, tilanne 3.

T-26862/26, Hh 3 OT-sal, Erik.järj.kirjatut asiakirjat, Harj 1953–54, tilanne 4.

T-26965/9, YPO 1:n asiakirjat 1961.

T-26965/10, YPO 2:n asiakirjat 1962.

T-26965/19, salainen kirjeenvaihto 1948.

T-26965/24, salainen kirjeistö 1955.

T-26965/33, salainen kirjeistö 1958.

T-26965/62, Hh 1 sal, Erik.järj.kirjatut asiakirjat, mietintöjä ja näkökohtia Suomen turvallisuuspolitiikasta, 1949–1966.

T-26965/65, Hh 5 sal, Erik.järj.kirjatut asiakirjat, lakko 1956.

T-26965/68, Hh 10 sal, Erik.järj.kirjatut asiakirjat, 1951–1970.

Järjestelytoimisto

T-25359/18, kirjeistö 1952–1955.

T-25359/19, kirjeistö 1956–1958.

T-25359/20, kirjeistö 1959–1960.

T-25359/21, kirjeistö 1961.

T-25359/22, kirjeistö 1962.

T-26838/19, salainen kirjeistö 1950–1952.

T-26838/22, salainen kirjeistö 1958.

T-26838/24, salainen kirjeistö 1960.

Liikekannallepanotoimisto

T-26842/7, perustamistehtäväluettelo 1954–1955.

T-26842/8, perustamistehtäväluettelo 1957–1959.

T-26842/27, kirjeistö 1951–1958.

T-26842/65, harjoitus ”Neljäkymmentäyksi” -asiakirjat 1961.

T-26842/58, aluejakoihin liittyviä karttoja 1949–1953.

T-26843/2, kirjeistö 1953–1954.

T-26843/3, kirjeistö 1955–1956.

T-26843/4, kirjeistö 1957–1958.

T-26843/7, kirjeistö ryhmät 5 ja 13, 1960.

T-26843/8, kirjeistö ryhmä 10, 1960.

Koulutusosasto

T-20169/8, kirjeistö ryhmät 7–15, 1952.

1.1.3. Divisioonien ja prikaatien esikunnat ja joukko-osastot

1.1.3.1.2. Divisioonan esikunta

Järjestelytoimisto

T-22003A/3, OT-salainen kirjeistö 1951–1953.

T-22003/4, salainen kirjeistö 1951–1954.

T-22003/5, salainen kirjeistö 1955–1959.

T-22003/7, salainen kirjeistö 1962.

T-22003/8, salainen kirjeistö 1–399, 1963.

T-22003/9, salainen kirjeistö 400–717, 1963.

Operatiivinen toimisto

T-23919/3, salainen kirjeistö 1956–1957.

T-23919/4, salainen kirjeenvaihto 1958–1961.

T-23919/5, salainen kirjeistö 1962–1964.

T-25183/5, OT-salainen kirjeistö 1960.

1.1.3.2. Sotakorkeakoulu

T-20406/8 Sotapelin taistelukertomus 1947.

T-23101/4 Salainen kirjeistö 1948–1955.

T-23101/5 Salainen kirjeistö 1956–1957, 1958–1960.

T-26890/Hla:1sal muistiot, esitelmät, kertomukset Nro:t 1–9, 1951–1960.

T-26890/Hla:10sal muistiot, esitelmät, kertomukset Nro:t 62–89, 1951–1960.

T-26890/Hlb:17sal Tiedustelukertomus 1961.

T-26890/Hlc:11sal taktiikan karttajarjoitukset nro 4/II/MSL 30 sal, nro 4/I/MSL 31 sal, 1969–1970.

T-26890/Hld:2sal, strateginen sotapeli MSL 23 1958–1959.

T-26890/Hld:6sal, strateginen sotapeli MSL 27 MeSL 8 1962–1963.

1.1.3.3. Kevyen Prikaatin ja Panssariprikaatin esikunta, Panssarikoulu

T-20143B/5, Kevyt prikaati, esikunnan järjestelytoimisto, Panssariprikaati, esikunnan järjestelytoimisto, OT-salainen kirjeenvaihto 1952–53.

T-24786A/1, Panssarikoulun OT-F1 kirjelmät 1952–1960.

T-20143B/2, Kevyt prikaati, esikunnan järjestelytoimisto, Panssariprikaati, esikunnan järjestelytoimisto, salainen kirjeistö 1953.

T-20143/14, OT-salainen kirjeenvaihto 1953.

T-20523/5, esikunnan järjestelytoimiston salainen kirjeistö 1958.

T-20523/12, esikunnan järjestelytoimiston OT-salainen kirjeistö 1960.

T-20523/15, esikunnan järjestelytoimiston salainen kirjeistö 1964.

T-20523/16, esikunnan järjestelytoimiston salainen kirjeistö 1965.

1.1.3.4. Osasto H

T-11130/2, salainen kirjeenvaihto 1944.

1.1.3.5. Helsingin laivastoasema

T-27104/2, OT-salainen kirjeistö 1954–1956.

1.1.4. Sotilasläänien- ja sotilaspiirien esikunnat

1.1.4.1. Helsingin sotilasläänin esikunta (1952 saakka), Uudenmaan sotilasläänin esikunta (1952 alkaen)

T-20184/1, HelsSIE ja UudSIE salaiset ja henkilökohtaiset kirjeenvaihtokirjat 1944–1956.

T-20184/2, UudSIE:n polttopöytäkirjat 1956–1960, OT-salaiset kirjeenvaihtokirjat 1950–55.

T-20184/3, HelsSIE salainen ja henkilökohtainen kirjeenvaihto 1946–1950.

T-20184/4, HelsSIE ja UudSIE OT-salainen kirjeistö 1950–1952.

T-20184/5, UudSIE salainen kirjeistö 1951–1954.

T-20184/6, UudSIE OT-salainen kirjeistö 1.1.1953–15.8.1953.

T-20184/7, UudSIE OT-salainen kirjeistö 1953.

T-20184/8, UudSIE OT-salainen kirjeistö 1954.

T-20184/9, UudSIE OT-salainen kirjeistö 1955.

T-20184/10, UudSIE OT-salainen kirjeistö 1955, 27/10 e sal 27.1.1955 liitteet.

T-20184/11, UudSIE salainen kirjeistö 1955–1956.

T-20184/12, HelsSIE salainen kirjeistö 1944–1945.

T-20521/1, UudSIE OT-salaiset kirjeenvaihtokirjat 1958–60.

T-20521/2, UudSIE OT-salainen kirjeistö 1956.

T-20521/3, UudSIE OT-salainen kirjeistö 1957.

T-20521/4, UudSIE salainen kirjeistö 1957.

T-20521/5, UudSIE OT-salainen kirjeistö 1958 nro:t 1–199.

T-20521/6, UudSIE OT-salainen kirjeistö 1958 nro 200 alkaen.

T-20521/7, UudSIE salainen kirjeistö 1958.

T-20521/8, UudSIE OT-salainen kirjeistö 1959 nro:t 1–100.

T-20521/9, UudSIE OT-salainen kirjeistö 1959 nro:t 102–344.

T-20521/11, OT-salainen kirjeenvaihto 1960 nro:t 1–97.

T-20521/12, OT-salainen kirjeenvaihto 1960 nro:t 101–412.

T-20521/13, OT-salainen kirjeenvaihto 1960 nro 301.

T-20522/1, UudSIE polttopöytäkirjat 1966.

T-20522/2, UudSIE salainen kirjeistö 1961.

T-20522/3, UudSIE salainen kirjeistö 1962, nrot 1–249.

1.1.4.2. Helsingin sotilaspiirin esikunta

T-22702/1, salainen kirjeenvaihto 1949–1952.

T-22702/5, salainen kirjeenvaihto 1953–1958.

1.1.4.3. Helsingin suojeluskuntapiiri

T-11130/ 5, salainen kirjeenvaihto 1944.

1.1.5. Sotapäiväkirjat

Osasto H:n sotapäiväkirja 28.3.–9.10.1944, SPK18927.

1.1.6. Nimikirjaotteet ja ansioluettelot (KA)

Ekman, Torvald Erik, n:o 29406.

Simonen, Norman Adolf, n:o 20913.

Ehrnrooth, Ernst Gustaf Waldemar, n:o 30585.

Luukko, Toivo Herman, n:o 33347.

1.1.7. Sotakorkeakoulun diplomityökokoelma (KA)

Haapkylä, Jorma: *Armeijakunnan puitteissa tapahtuvan maibinnoususotatoimien ensimmäisen portaan kokoonpano, tehtävät ja toiminta*. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 539, 1953.

Helenius, Erik: *Hyökkäysmenetelmät satamiin ja ankkuripaikoille ensisijassa toisen maailmansodan tapahtumien valossa sekä hyökkäysten mahdollisuudet ja niihin varautuminen meidän olosuhteissamme*. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 540, 1953.

Hukari, Aarno: *Nykyaikaisen maibinnousutaktiikan ja -välineistön käyttömahdollisuudet sil-lanpään valtaamiseksi (yhdistetyssä operaatiossa) rannikoillamme*. Sotakorkeakoulun diploma-tiö n:o 815, 1963.

Juutilainen, Antti: *Prikaatimme mahdollisuudet taistella asutuskeskusalueella organisaation, koulutuksen ja sotavarustuksen kannalta tarkasteltuna*. Sotakorkeakoulun diploma-tiö n:o 988, 1969.

Kaakinen, Olavi: *Panssarivaunujen käyttö maibinnousun, vesistöhyökkäyksen ja maahanlas-kun yhteydessä*. Sotakorkeakoulun diploma-tiö n:o 513, 1953.

Karvinen, Antero. *Armeijakunnan puolustus yllättäen alkaneessa kriisitilanteessa Suomenlah-den rannikolla ja mahdollisuudet vastata merellisistä tehtävistä*. Sotakorkeakoulun diploma-tiö n:o 989, 1969.

Koivisto, Ensio: *Taktillinen atomiase ja sen vaikutuksen huomioon ottaminen Maavoimiemme sotatoimien järjestelyissä*. Sotakorkeakoulun diploma-tiö n:o 648, 1956.

Kopra, Lassi: *Nuoriso ja maanpuolustus 1960-luvulla. Tutkimus nuorison yleisistä asenteista ja mielipiteistä sekä niiden vaikutuksesta maanpuolustukselliseen ajatteluun ja toimintaan*. Sota-korkeakoulun diploma-tiö n:o 1036, 1971.

Koskinen, Hannu: *Suomen puolustusvoimat liittoutuneiden valvontakomission aikana*. Sota-korkeakoulun diploma-tiö n:o 1572, 1985.

Kosonen, Pentti: *Mihin seikkoihin olisi yhtymän puitteissa kiinnitettävä huomio maibinnou-sumahdollisuuksia ja maibinnousun kehitysmahdollisuuksia arvioitaessa avoimella ja saaristoran-nikollamme*. Sotakorkeakoulun diploma-tiö n:o 595, 1955.

Kämäri, Jorma: *Rannikkojemme tärkeimmät maibinnousukohteet ja operatiiviset tavoitteet sekä niiden huomioiminen puolustusvoimaimme vastaisessa linnoitussuunnitelmassa*. Sotakorkeakou-lun diploma-tiö n:o 414, 1948.

Laamanen, Kauko: *Panssariprikaatin toiminta maahanlaskun torjuntatehtävissä*. Sotakor-keakoulun diploma-tiö n:o 765, 1961.

Lammetmaa, Paavo: *Laskuvarjo- ja maibinlaskujoukkojen toiminta ja niiden torjunta meikä-läisissä olosuhteissa*. Sotakorkeakoulun diploma-tiö n:o 326, 1946.

Lohi, Eero: *Reservin varaaminen ja käyttöperiaatteet prikaatin ja armeijakunnan puolustukses-sa rannikolla*. Sotakorkeakoulun diploma-tiö n:o 847, 1965.

Miss, Antero: *Taktillisen ydinaseen käyttöä rajoittavat tekijät ja ydinräjähdysen aiheuttamat haitat käyttäjälle (Suomen olosuhteet)*. Sotakorkeakoulun diploma-tiö n:o 851, 1965.

Muukkonen, Lauri: *Väestönsuojelun viestitoiminnan järjestelyt*. Sotakorkeakoulun diploma-tiö n:o 795, 1962.

Ollila, Lauri: *Tulevaisuuden rannikkopuolustus, sen organisaatio ja johtaminen, erityisesti reservit Suomen olosuhteissa*. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 377, 1948.

Pohjanvirta, Yrjö: *Itämeren alueella vv 1941–1945 suoritettujen maibinnousotatoimien strategiset ja taktilliset opetukset*. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 545, 1952.

Rainio, Pauli: *Ilmatorjuntatykistön osuus selustan suojaamiseen, erityisesti huomioon ottaen mahdollisuudet maahanlaskuntorjuntaan*. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 555, 1953.

Suorsa, Veikko: *Ilmamaihinlaskujen, maibinnousujen ja panssarien käyttömahdollisuudet rannikkojemme ja sisämaamme elintärkeillä alueilla sekä niiden huomioiminen puolustusvoimiemme organisaatiossa ja toimintasuunnitelmissa*. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 356, 1948.

Talka, Ismo: *Varikkojärjestelmämme kehittyminen toisen maailmansodan jälkeen vuoteen 1966 mennessä*. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 1593, 1985.

Tenho, Markku: *Ulkovaltojen käsityksiä Suomen puolustuskyvyn uskottavuudesta toisen maailmansodan jälkeen*. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 1594, 1985.

Verno, Jorma: *Puolustusvoimien eri aselajien koulutus rannikkotaistelutoimintaan ja sen järjesty rauhan ja sodan aikana*. Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 547, 1952.

1.2. Ulkomaiset arkistot

1.2.1. The National Archives (TNA), Lontoo

Digitoidut arkistoyksiköt

Documents on relations between Britain and Finland: 1939–1956: Documents relating to British perceptions of Finland during the 'Cold War', 1944–1956. Despatch from HM Ambassador Mr. M. Creswell to Mr. Lloyd (British Foreign Secretary), December 1956. 223/2223, 5.12.1956. [<https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20030923183004/http://www.fc.gov.uk:80/servlet/Front/TextOnly?pagename=OpenMarket/Xcelerate/ShowPage&c=Page&cid=1035899156049&to=true>], katsottu 2.4.2020.

1.2.2. CIA Digital Archives, USA

Digitoidut arkistoyksiköt

General CIA Records:

“*Current Situation and probable Developments in Finland during 1954*” 1.2.1954. NIE-1316 secret, National Intelligence Estimate.

[<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79R01012A003200040001-3.pdf>], katsottu 3.4.2020.

"Finland between east and west" 6.12.1961. Memorandum for the United States Intelligence Board. [<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79R00904A000800010010-4.pdf>], katsottu 3.4.2020.

"Memorandum for the President" 2.3.1948 I M-8, DDA reg 77/1763. [<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP78-01617A000100080001-1.pdf>], katsottu 3.4.2020.

"Soviet military expansion in the Baltic" 27.12.1952. [<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP80-00809A000700120199-7.pdf>], katsottu 3.4.2020.

CIA intelligence report, asiak n:o 0059/72, "Finlandization" in action: Helsinki's experience with Moscow, raportti elokuulta 1972.

[<https://www.cia.gov/library/readingroom/search/site/Finland>] katsottu 3.4.2020.

"Work of CIA with youths is defended" 8.2.1967.

[<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP75-00149R000700220013-0.pdf>], katsottu 2.4.2020.

1.3. Maanpuolustuskorkeakoulu (MPKK), Helsinki

Arkistoidut sotakoulujen kurssien opinnäytteet, diplomityöt ja tutkielmat

Suontlahti, Ari: *Pääkaupunkiseudun puolustusjärjestelyt 1939–1944*. Yleisesikuntaupseerikurssin diplomityö, MPKK, 1998.

Tuomisto, Ilkka: *3. Divisioonan puolustussuunnittelu vuosina 1945–1966*. Yleisesikuntaupseerikurssin diplomityö, MPKK, 2017.

Kadettikoulun oppilasupseeritutkielmat ja pro gradu -tutkielmat

Ratinen, Juha: *Suomen liikekannallepanokyky sodan jälkeisinä vuosina*. Kadettikurssin pro gradu -tutkielma, Sotahistorian laitos, MPKK, 2009.

2. ARKISTOIMATTOMAT YKSITYISKOKOELMAT, HAASTATTE- LUT, ESITELMÄT JA ALUSTUKSET

2.1. Arkistoimattomat yksityiskokoelmat

Manninen, Ohto: Kokoelman kopioita kirjoittajan hallussa.

2.2. Haastattelut

Karila, Kimmo (s. 1965), majuri (res.), Jukka Karilan (majuri res.) poika. Haastateltava oli myös sijoitettuna *Hermannieihin*. Vanhempi Karila oli ensimmäinen pataljoonan (ErP 66) komentajaksi sijoitettu Hermannin. Haastattelu 23.4.2020 puhelimitse yhteiskunnallisen tilanteen (COVID-19) vuoksi. Muistiinpanot kirjoittajan hallussa.

Manninen, Ohto (s. 24.3.1943), FT, Suomen historian ja sotahistorian professori emeritus, Helsingin sotilaspiirin Hermannin, majuri (res.). Helsingin sotilaspiirin ja Hermannien historiikin kirjoittaja. Haastattelu 11.3.2020. Materiaali kirjoittajan hallussa.

Järnefelt, Gösta (s. 2.12.1934 – k. 1.12.1992), majuri, Ohto Mannisen haastattelu 6.11.1992. Materiaali professori Ohto Mannisen yksityiskokoelma, materiaalin kopioita kirjoittajan hallussa. Järnefelt palveli toimistoupseerina 1967–1974 ja toimistopäällikkönä 1974–1989 Helsingin sotilaspiirin esikunnassa, yhteensä siis noin 22 vuotta.

Wuorenheimo, Ossian (s. 28.8.1918 – k. 24.8.2015), eversti, ye-ups. Ohto Mannisen haastattelu 5.11.1992. Materiaali professori Ohto Mannisen yksityiskokoelma, materiaalin kopioita kirjoittajan hallussa. Wuorenheimo palveli mm. järjestelytoimiston päällikkönä Vaasan sotilaspiirissä 1955–58 ja Helsingin sotilaspiirissä 1958–61. Wuorenheimo palasi sittemmin vielä Helsingin sotilaspiiriin loppupalvelusajakseen, sotilaspiiriin ja Helsingin varuskunnan päälliköksi 1973–78.

2.3. Esitelmät ja alustukset

Tynkkynen, Vesa; Yrjö Lehtonen & Pekka Visuri: *Yleisesikuntaupseerikurssin 58 sotahistorian opetus*. Maanpuolustuskorkeakoulu, heinäkuu 2015. Luentomuistiinpanot kirjoittajan hallussa.

Visuri, Pekka: *Panssariprikaati kylmän sodan aikaan*. Esitelmä, Panssarikilta ry, 4.11.2014. Materiaali luettavissa osoitteessa: [https://yhdistykset-akaa.fi/reservilaiset/pspr_kylmassa_sodassa.pdf], katsottu 4.4.2020.

Visuri, Pekka: *Esitelmä Panssarikilta Ry, 4.11.2014*. Materiaali luettavissa osoitteessa https://yhdistykset-akaa.fi/reservilaiset/pspr_kylmassa_sodassa.pdf, viitattu 4.4.2020.

3. PAINETUT LÄHTEET

3.1. Tutkimuskirjallisuus

Enqvist, Ove: *Kellä saaret selät hallussaan... . Rannikkopuolustuksen aluekysymykset autonomisessa ja itsenäisessä Suomessa* (diss.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Edita Prima Oy, 2007.

Enqvist, Ove & Heikki Tiilikainen: *Linnakesaaret – Rannikkolinnakkeiden elämää sodassa ja rauhassa*. Tammi, 2014.

Hirsjärvi, Sirkka; Pirkko Remes & Paula Sajavaara: *Tutki ja kirjoita*. Tammi, Jyväskylä 2005 (11. painos).

Hirsjärvi, Sirkka & Helena Hurme: *Tutkimushaastattelu, teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Gaudeamus, Helsinki 2011.

Huttunen, Mika & Jussi Metteri: *Ajatuksia operaatiotaidon ja taktiikan laadullisesta tutkimuksesta*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Julkaisusarja 2, Taktiikan asiatietoa n:o 1/2008, Edita Prima Oy, Helsinki 2008.

Jussila, Osmo: *Suomen tie 1944–1948. Miksi siitä ei tullut kansandemokratiaa*. WSOY, Juva 1990.

Kesseli, Pasi: *Tykistö taistelee tulellaan – tykistötaktiikan kehitys Suomessa itsenäisyytemme aikana*. Edita Publishing Oy, Keuruu 2017.

Keskinen, Kimmo & Oula Silvennoinen: *Helsingin poliisilaitoksen historia 1826–2001*. Edita Prima Oy, Helsinki 2004.

Kolbe, Laura & Anna-Maria Åström: *Kaupunkilaisten Helsinki. 5. Helsingin historia vuodesta 1945*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Riika 2016.

Kolbe, Laura; Samu Nyström & Jyrki Vesikansa: *Helsinki 1945. Pääkaupunki ja rauha*. Minerva Kustannus Oy, painettu EU:ssa 2015.

Koskimies, Tapio: *Puolustuskykyinen valtio vai Ruotsin hälytyskello? Suomen sotilasstrategiinen asema kylmän sodan alkuvuosien asiantuntija-arvioissa* (diss.). Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitos, Helsinki 2010.

Kulomaa, Jukka: *Syvään taisteluun. Jobdatus Neuvostoliiton maavoimien sotataitoon 1917–1991*. Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitos, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2004.

Kähönen, Aappo: *The Soviet Union, Finland and the Cold War: The Finnish Card in Soviet Foreign Policy, 1956–1959* (diss.). Bibliotheca Historica 103. Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta, yhteiskuntahistorian laitos & SKS, 2006.

Lappalainen, Jussi T.: *Haluatko historiankirjoittajaksi?* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Jyväskylä 2002.

Lappi, Ahti: *Ilmatorjunta kylmässä sodassa*. Ilmatorjuntasäätiö, Jyväskylä 2003.

Leskinen, Jari: *Vaiettu Suomen silta: Suomen ja Viron salainen sotilaallinen yhteistoiminta Neuvostoliiton varalta vuosina 1930–1939* (diss.). Bibliotheca Historica 20, Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1997.

Leskinen, Jari: *Veljien valtiosalaisuus. Suomen ja Viron salainen sotilaallinen yhteistyö Neuvostoliiton hyökkäyksen varalle vuosina 1918–1940*. WSOY, Juva 1999.

Leskinen, Jari & Pekka Silvast: *Suljettu aika. Porkkala Neuvostoliiton sotilaallisena tukikohtana vuosina 1944–1956*. WSOY, Juva 2001.

Liimatta, Hannu: *Ulkomaisista esikuvista kohti omaperäisempiä ratkaisuja. Itsenäisen Suomen jalkaväkitaktiikan kehittämisen neljä ensimmäistä vuosikymmentä* (diss.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Edita Publishing Oy, Keuruu 2018.

Liimatta, Hannu (toim.): *Pääesikunta 100 vuotta*. PunaMusta Media Oyj, Tampere 2021.

Manninen, Ohto: *Helsingin sotilaspiiri 1932–1992*. Helsingin sotilaspiiri, Jyväskylä 1993.

Manninen, Ohto: *Helsingin puolustajat. Sotilasläänini 1993–2007. Hermannit 1958–2007*. Etelä-Suomen Sotilasläänin tukiyhdistys Hermannit, Jyväskylä 2009.

Mertanen, Tomi: *Kabdentoista markan kapina? Vuoden 1956 yleislakko Suomessa* (diss.) Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2004.

Miekkavaara, Kari: *Ydinaseen varjosta liekehtivälle taistelukentälle. Suomen puolustusvoimien subtautuminen joukkotubooseisiin ja varautuminen niiden uhkaan toisen maailmansodan päättymisestä 1970-luvun alkuun*. Lisensiaatintutkielma, Turun yliopisto, Historian laitos, Turku 1999.

Nevanlinna Kervanto, Anja: *Voimat jotka rakensivat Helsinkiä 1945–2010. 4. Helsingin historia vuodesta 1945*. Otava, Keuruu 2012.

Nieminen, Jarmo (toim.): *Porkkala – Tapahdumien keskellä*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitoksen julkaisusarja, kirja n:o 13, 2009 (2. painos).

Nordberg, Erkki: *Arvio ja ennuste Venäjän sotilaspolitiikasta Suomen suunnalla*. Suomen Sotatieteellisen Seuran julkaisuja n:o 19, Art House, Pieksämäki 2003 (2. painos).

Nordberg, Erkki: *Ässät jyllää! Stadin kundit jatkosodassa*. Jarmo Nieminen (toim.). Gummerus Kustannus Oy, Latvia 2019.

- Paikallishistoriallinen toimisto (toim.): *Paikallishistoriallisen tutkimuksen opas*, WSOY, Forssa 1945.
- Pajunen, Jussi: *Tulisuluista tappioiden tuottamiseen. Vuosisata suomalaista ilmatorjuntataktiikkaa 1919–2019*. Edita Publishing Oy, Keuruu 2019.
- Palokangas, Marko: *Räjähävää tyhjyyttä. Sissitoiminta suomalaisessa sotataidossa* (diss.) Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitos, Julkaisusarja 1: N:o 17, Helsinki 2014.
- Palokangas, Marko: *Hankitun tiedon varassa. Yhtymätason tiedustelutoiminnan kehitys Suomessa itsenäisyytemme aikana*. Edita Publishing Oy, Keuruu 2018.
- Palokangas, Marko (toim.): *Suomen Puolustusvoimien joukko-osastoperinteet. Puolustusvoimat 90 vuotta 1918–2008*. Sotamuseon julkaisuja 1/2008, Puolustusvoimat; Sotamuseo & Maanpuolustuskorkeakoulu, Jyväskylä 2008.
- Penttilä, Risto E. J.: *Puolustuslinjat – Puolustuspoliittika Suomen kansainvälisen aseman vakaannuttamisessa 1944–67*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu 1988.
- Penttilä, Risto E. J.: *Finland's Search for Security through Defence, 1944–89*. Palgrave Macmillan, London 1991.
- Perälä, Tauno: *Helsingin maalaiskunnan historia I–II (1865–1945, 1946–1961)*. Tilgmannin kirjapaino, Helsinki 1965.
- Ratinen, Juha: *Kaaderiperustamisesta aluejärjestelmään. Suomalaisen liikekannallepanojärjestelmän kehittyminen 1918–1945* (diss.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 24, Tampere 2018.
- Rekkedal, Nils Marius (et.al): *Operaatiotaito. Operaatiotaidon kehittyminen neljässä suurvallassa*. Helsinki 2013.
- Renvall, Pentti: *Nykyajan historiantutkimus*. WSOY, Juva 1983 (2. painos).
- Rumpunen, Kauko I. (toim.): *Veitsen terällä. Suomen tie läpi vaaran vuosien 1944–1962*. Valitut Palat/CIL Suomi Oy, Slovakia 2014.
- Roudasmaa, Stig: *Helsingin suojeluskuntapiirin historia 1918–1944*. Helsingin Suojeluskunta- ja Lotta Svärd -piirien perinnekilta ry:n historiatoimikunta, Jyväskylä 1997.
- Saarikoski, Vesa: *Keskustajääkäri Aarne Sihvo. Demokraatti ja eheyttäjät murrosaikojen asevoimissa* (diss.). Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1997.
- Salminen, Pertti: *Puolueettomuuden nimeen. Sotilasjohto Kekkonen linjalla ja sen sivussa 1961–1966*, Kustannus Oy Suomen Mies, Helsinki 1995.
- Silvast, Pekka: *Hanko ja Porkkala. Neuvostoliiton meritukikohdat*. Kustannusosakeyhtiö AtlasArt, 2015.

Silvast, Pekka: *Porokala 1944–1956. Neuvostoliiton merisotilaallinen tukikohta*. Sotamuseo, Helsinki 1991.

Syrjö, Veli-Matti; Mikko Karjalainen & Eero Elfvengren (toim.): *Puolustusvoimien rauhan ajan historia. Osa 2. Suomen puolustusvoimat 1944–1974*. WSOY, Juva 2006.

Säämänen, Juuso: *Suurmaihinnousun uhkasta kaappaushyökkäyksen torjuntaan. Suomen meripuolustuksen maihinnousutorjuntakyvyn kehittyminen jatkosodan päättymisestä 1960-luvulle* (diss.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 10, Tampere 2017.

Tarkka, Jukka: *Karhun kainalossa. Suomi kylmässä sodassa 1947–1990*. Otava, Keuruu 2012.

Tervasmäki, Vilho: *Puolustushallinto sodan ja rauhan aikana 1939–1978. Puolustusministeriön historia II*. Karisto, Hämeenlinna 1978.

Tuominen, Milla: *Väestönsuojien poikkeusolojen käyttöön varautuminen*. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, Kansanterveystiede, 2017. Saatavilla sähköisenä osoitteessa:

[<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/101185/gradu07363.pdf?sequence=1>], katsottu 2.5.2019.

Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen. Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa* (diss.) MPKK:n taktiikan laitoksen julkaisusarja 1/96, Nettopaino Oy, Joutsa 1996.

Tynkkynen, Vesa. *Hyökkäyksestä puolustukseen. Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa* (diss.) MPKK:n Taktiikan laitos, Julkaisusarja 1, Nro. 1/2014, Helsinki 2014 (2. painos).

Tynkkynen, Vesa (toim.). *Tuleva sota. Ennustamisen sietämätön vaikeus*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 17, Edita Publishing Oy, Keuruu 2017.

Tynkkynen, Vesa & Petteri Jouko. *Towards East or West? Defence Planning in Finland 1944–1966*. National Defence University, Helsinki 2007.

Tynkkynen, Vesa; Mikko Karjalainen, Pentti Airio & al.: *Suomen Puolustusvoimat 100 vuotta*. Edita Publishing Oy, Keuruu 2018.

Visuri, Pekka: *Puolustusvoimat kylmässä sodassa. Suomen puolustuspolitiikka vuosina 1945–1961*. WSOY, Porvoo–Helsinki–Juva 1994.

Visuri, Pekka: *Suomi kylmässä sodassa*. Pekka Visuri; Kadettikunta ry & Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu 2007 (3. painos).

Wallerfelt, Bengt: *Den hemliga svenska krigsplanen*. Livonia print, Riga 2016.

3.2. Artikkelit

Jouko, Petteri: Porkkalan sotilasstrateginen asema. *Porkkala – Tapatumien keskellä*. Jarmo Nieminen (toim.), Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitoksen julkaisusarja, kirja n:o 13, 2009 (2. painos).

Jouko, Petteri: Puolustussuunnittelun käynnistyminen maailmansodan jälkeen. Ahto, Sampo & al.: *Piirteitä Puolustusvoimien kehityksessä 1944–1964*. Espoo-Kauniainen Reserviupseerit ry, Tammisaari 2005.

Jouko, Petteri: Sienipilven suojissa. Brittiläisiä näkemyksiä ydinaseiden käytöstä taistelukentällä. *Tuleva sota. Ennustamisen sietämätön vaikeus*. Vesa Tynkkynen (toim.), Keuruu 2017.

Kesseli, Pasi: Ukkopekasta rynnäkkökivääriin. Ahto, Sampo & al.: *Piirteitä Puolustusvoimien kehityksessä 1944–1964*. Espoo-Kauniainen Reserviupseerit ry, Tammisaari 2005.

Korhonen, Keijo: Suomen valtiosopimukset. *YYA-sopimus 25 vuotta 1948–73. Otteita Suomen ja Neuvostoliiton välisen Ystävyyss-, yhteistoiminta- ja keskinäisen avunantosopimuksen merkitystä valaisevista puheista, tiedonannoista ja kirjoituksista*. Opetusministeriö & Ulkoasiainministeriö, Helsinki 1973.

Leskinen, Jari: Porkkalan tukikohta 1944–1956. *Porkkala – Tapatumien keskellä*. Jarmo Nieminen (toim.), Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitoksen julkaisusarja, kirja n:o 13, 2009 (2. painos).

Manninen, Ohto: Mikä on suomalaisen sotahistorian tutkimuksen nykytila. *Suomalaisen sotahistorian tutkimuksen nykytila*. Karjalainen, Mikko & Petteri Jouko (toim.), MPKK, Helsinki 2008.

Liimatta, Hannu: Toimikunnat valmistelevat sinkohankintoja. Liimatta (toim.) *Pääesikunta 100 vuotta*. Tampere 2021.

Marten, Michael: Täältä alkoi atomiaika. *Tieteen kuvalehti 1/1995*.

McQuail, Robert P: Khrushchev's right flank. *Military Review 1-1964*.

Pajunen, Jussi: Draken hankinnalla tavoitellaan torjuntakykyä. Liimatta, Hannu (toim.): *Pääesikunta 100 vuotta*. Tampere 2021.

Seppinen, Ilkka: Liikenne 1945–1956. Linnilä, Kai & Meri Utrio: *Suomi silloin kerran. Näin elettiin vuosina 1944–1956*. Tammi, 1992.

Simelius, Sakari: Sotateknillinen kehitys ja jalkaväen taktiikka 2. maailmansodan jälkeen. *Teknillinen aikakauslehti 6/1955*.

S.n.: Ylitsepusuava pääkaupunki. Suur-Helsinki kalskahtaa komealta, mutta kielteisiä puolia on paljon. *Suomen Kuvalehti n:o 11/1953*.

Tuomisto, Ilkka ja Lauri Torniainen: Nopea toimeenpano joukkoyksikkötason taktiikan opetuksen haasteena. Huhtamalla Tapio ja Janne Mäkitalo (toim.) *Taisteluosaston hyökkäyksen nopea toimeenpano*. Helsinki 2020.

Tynkkynen, Vesa: Suunnitelmat tähtäävät pitkälle. Liimatta, Hannu (toim.): *Pääesikunta 100 vuotta*. Tampere 2021.

Tynkkynen, Vesa: Väistösuunnitelmia pahimman varalle. Liimatta, Hannu (toim.): *Pääesikunta 100 vuotta*. Tampere 2021.

Tiede ja Ase (julkaisujärjestyksessä)

Bremer, Aarne: Yleistietoa atomipommista. *Tiede ja Ase n:o 7, 1949*.

Rauanheimo, Uljas: Venäläiset joukot Suomessa maailmansodan 1914–1918 aikana; niiden yleisryhmitykset ja toimintasuunnitelmat. *Tiede ja Ase n:o 8, 1950*.

Sauramo, Lauri: Alueellisen puolustuksen periaatteita. *Tiede ja Ase n:o 10, 1952*.

Miettinen, Kaarlo: Rannikkotyökistön teknillinen kehitys toisen maailmansodan jälkeen. *Tiede ja Ase n:o 18, 1960*.

Särkiö, Hannu: Vuoden 1948 ystävyys-, yhteistoiminta- ja avunantosopimus suomalaisissa arvioinneissa. *Tiede ja Ase n:o 30, 1972*.

Iskanius, Kalevi: Pohjoismaat toisen maailmansodan jälkeisen kylmän sodan vaikutuskentässä. *Tiede ja Ase n:o 32, 1974*.

Lauerma, Matti: Sotahistorian tutkimuksen problematiikkaa ja metodiikkaa. *Tiede ja Ase n:o 35, 1977*.

Suontlahti, Ari: Strategisen iskun torjunta pääkaupunkiseudulla vuosina 1943 ja 1944. *Tiede ja Ase n:o 59, 2001*.

Säämänen, Juuso: Taistelualusten hankintasuunnitelmat kylmän sodan ensimmäisinä vuosina. *Tiede ja Ase n:o 68, 2010*.

Kylkirauta (julkaisujärjestyksessä)

Pohjanpää, Heikki: Helsingin varuskunnan vaiheita 1918–39. *Kylkirauta 1/1973*.

Jouko, Petteri: Periaatteista toteutukseen: Alueellisen puolustusjärjestelmän kehittäminen. *Kylkirauta 3/2006*.

Palokangas, Marko & Petteri Jouko: Alueellisen puolustuksen arkkitehtuuria. Kenraalimajuri Juhani Ruudun haastattelu. *Kylkirauta 3/2006*.

Siivonen, Petri: FINGOP – operatiivinen suunnitteluprosessi. *Kylkirauta 1/2008*.

Huhtinen, Aki-Mauri & Pasi Kesseli: FINGOP – suunnittelu- vai johtamisprosessi? *Kylkiranta 1/2008*.

Lehtonen Yrjö: Miten sotilasläänit syntyivät? *Kylkiranta 1/2014*.

Jouko, Petteri: Ulkoisen vaaran uhatessa – kylmän sodan puolueettomuuden valvontajoukot. *Kylkiranta 3/2015*.

Jääskeläinen, Mika: Vallatkaa Helsinki! Taistelu pääkaupungista 1918. *Kylkiranta 1/2018*.

Tynkkynen, Vesa: Sata vuotta uhkalähtöistä puolustussuunnittelua. *Kylkiranta 2/2018*.

Sotilasaikakauslehti (julkaisujärjestyksessä)

Enkiö, Sakari: Mitä jokaisen upseerin on nykyään tiedettävä atomipommista. 2-osainen artikkeli, *SAL n:o 5/1947 & n:o 6/1947*.

Frick, Martti: Taistelu asutuskeskuksesta. 2-osainen artikkeli, *SAL n:o 6/1947 & n:o 1/1948*.

Lammetmaa, Paavo: Maahanlaskujen torjunnasta. *SAL n:o 1/1948*.

Kiveliö, Johan: Normandian maihinnoususotatoimi. *SAL n:o 2/1949*.

Kiveliö, Johan: Pienen valtion merivoimat. *SAL n:o 6/1949*.

Sarvanto, Jorma: Strateginen maahanlasku ja sen torjunta. *SAL n:o 1/1950*.

Turkki, Reino: Maahanlaskujen kehityksen tarkastelua toisen maailmansodan jälkeisenä aikana. *SAL n:o 6/1951*.

Sirkkanen, Simo: Taistelu rannikolla tarkasteltuna eräitten sotapelien ja -harjoitusten antamien kokemusten valossa. *SAL n:o 1/1952*.

Arimo, Reino: Atomipommin ja vetypommin vertailua. *SAL n:o 4/1952*.

Karvinen, Väinö: Rannikkojoukko- ja rannikkotaktiikkanimityksistä. *SAL n:o 6/1952*.

Karvinen, Väinö: Taktiikka – rannikkojoukot. *SAL n:o 1/1953*.

Boldt, Leo: Sotateknillinen kehitys viime sotiemme jälkeen ja sen vaikutus kotirintaman puolustukseen. *SAL n:o 6/1954*.

Rannikon puolustaja

Enqvist, Ove: Helsingin rannikon puolustaminen. *Rannikon puolustaja 1/1991*.

Knuuttila, Toivo: Rannikkopataljoonan synty sotakokemusten perusteella ja toiminta vv. 1953—1960 Miessaaressa. *Rannikon puolustaja 4/1990*.

3.3. Ohjesäännöt, oppaat ja koulutusohjeet

Asutuskeskustaisteluopas. (Asuttstopas), Helsinki 1951.

Liikekannallepano-ohjesääntö I, (LkpO I), Helsinki 1962.

Liikekannallepano-ohjesääntö II, (LkpO II), Helsinki 1962.

Kenttäohjesääntö I osa, (KO I), Helsinki 1954.

Kenttäohjesääntö II osa, (KO II), Helsinki 1954.

Upseerin käsikirja I. Helsinki 1950.

Upseerin käsikirja II. Helsinki 1950.

Upseerin käsikirja III, joukkoja varten. Helsinki 1953.

Sotilaan käsikirja, Oy Länsi-Savo, 1966.

4. MUUT LÄHTEET

4.1. Opinnäytteet, selvitykset, matriikkelit, historiikit, muistelmat ja muu kirjallisuus

Painetut lähteet

Ahosniemi, Arno: *Jotta Suomessa voitaisiin huoletta kulkea. Ydinaseiden ja ydinpolttoainekäytön seuranta Suomessa kylmän sodan aikana*. Säteilyturvakeskuksen julkaisuja, Dark Oy, Vantaa 2004.

Blinnikka, Aulis: *Valvontakomission aika*. WSOY, Porvoo 1969.

Clausewitz, Carl von: *On war*. Howard, Michael & Peter Paret (eds.). Princetown University Press, New Jersey, 1989.

David, Saul (toim.): *Sodat. Sodankäynnin historia. (War from Ancient Egypt to Iraq)*, DK publishing, London 2012.) Tapani Lahtinen (suom.), Readme.fi, 2016.

Ekman, Sten: *Pohjolan salainen liitto. Ruotsi ja Suomi kylmässä sodassa*. Docendo Oy, 2018.

Elfvengren, Eero (toim.). Backström, Åke: *Upseerimatrikkeleita. ”Mullikurssit”, Kadettikoulun numeroimattomat kurssit 1919–1935*. Sotahistoriallisen seuran julkaisuja, Joensuu 1986.

Enqvist, Ove: *Isosaari ja Kuivasaari*. Suomenlinnan Rannikkotyöstöilta ry, 1991.

Gustafsson, Bengt: *Det sovjetiska hotet mot Sverige under det kalla kriget*. Försvaret och det kalla kriget (FOKK), publikation nr. 12. Vällingby 2007.

Halsti, Wolf H.: *Suomen puolustuskyky*. Kustannusosakeyhtiö Kivi, Kuopio 1954.

Harinen, Olli; Göran Lindgren & Erkki Nordberg. *Talvisodan Ässärykmentti*. WSOY, 2010.

Haro, Matti: *60 vuotta Helsingin turvana. Helsingin Väestönsuojeluyhdistys r.y. 1941–2001*. Helsingin Väestönsuojeluyhdistys, Helsinki 2001.

Helsingin postiosoitehakemisto kadunnimistöineen. Posti- ja lennätinlaitos, Helsinki 1965.

Hirviseppä, Reino; Pekka Tiilikainen, Taavi Patoharju & Toivo Määttä (toim.): *Helsingin Olympiakisat 1952*. Kustannusosakeyhtiö Kivi, Helsinki 1952.

Holmström, Mikael: *Den dolda alliansen – Sveriges hemliga Natoförbindelser*. Atlantis, Tukholma 2011.

Huhtala, Pauli: *Suomen Valkoinen kaarti*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1935.

Hännikäinen, Tinja: *Väestönsuojien tarkastuskortisto*. Palopäällystön koulutusohjelman opinnäytetyö, Savonia ammattikorkeakoulu, Kuopio 2016.

Janzon, Edvard Eddu: *Rundi stadis välil snadis. Kertomuksia 50-luvun Stadista. 200 slangilausetta suomennoksineen*. Gummerus, Jyväskylä 1998.

Jouko, Petteri; Mikko Karjalainen, Marko Palokangas & Juuso Säämänen (toim.): *Vesa Tynkkynen: Operatiikko, rehtori ja professori*. Bookwell Oy, Porvoo 2014.

Järvinen, Seppo & Jari J. Markkanen: *Väestönsuojelu Helsingin suojana 1939–2014*. Helsingin kaupungin pelastuslaitos, Saarijärvi 2015.

Kadettiupseerit 1920–1985. Julkaisija Kadettikunta r.y. ja Upseeriliitto r.y., Kainuun Sanomain Kirjapaino Oy, Kajaani 1985.

Kadettiupseerit 1920–2000. Julkaisija Kadettikunta r.y. ja Upseeriliitto r.y., Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2000.

- Kadettiupseerit 1920–2010*. Julkaisija Kadettikunta r.y. ja Upseeriliitto r.y., Bookwell Oy, Porvoo 2010.
- Kallioniemi, Jouni: *Nouseva Suomi 1944–1956*. Vähäheikkilän Kustannus, Jyväskylä 2002.
- Kanninen, Ermei: *Vuodet myrskyn varjossa*. Otava, Helsinki 1996.
- Karjalainen, Mikko & Petteri Jouko (toim.): *Suomalaisen sotahistorian tutkimuksen nykytila*. MPKK, Helsinki 2008.
- Kouri, Ilkka & al.: *85 vuotta kaaderiveljeyttä pääkaupunkiseudulla. Helsingin kadettiipiiri 1924–2009*. Helsingin Kadettiipiiri, Hämeenlinna 2009.
- Kurenmaa, Pekka (toim.): *Sotakorkeakoulusta Maanpuolustuskorkeakouluksi. Seitsemän vuosikymmentä 1924–1994*. MPKK, Jyväskylä 1994.
- Laukkanen, Jyrki: *Tehtävä taivaalla: Suomen Ilmavoimat 100 vuotta – Finnish Air Force 100 years*. Koala-kustannus, 2017.
- Linnilä, Kai & Meri Utrio: *Suomi silloin kerran. Näin elettiin vuosina 1944–1956*. Tammi, 1992.
- Luukko, Toivo H. & al. (toim.): *Ässän tie. Suokumaalta Säiniölle ja Petroskoin tieltä Karhumäkeen*. Ässä-Rykmentti, Helsinki 1964.
- Mikola, Keijo & al. (toim.): *Suomen Puolustusvoimat ennen ja nyt*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1959.
- Mäkelä, Mika: *Helsingin seutu kartoin 1930- ja 2010-luvuilla*. AtlasArt Oy, Helsinki 2014.
- Nyström, Samu (toim.): *Vaara obi? Suomalainen väestönsuojelu kylmän sodan raunioilla*. Väestönsuojelusäitiö & Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö, Helsinki 2012.
- Palmu, Pentti: *Yön yli päivään. Suomen ilmatorjunnan vaiheita 1925–1990*. Ilmatorjuntaupseeriyhdistys ry, Mikkeli 1989.
- Pirhonen, Pentti: *Stadin Ässät. Dokumenttiromaani Ässä-rykmentistä talvi- ja jatkosodassa*. Tammi, Helsinki 1985.
- Rajajärvi, Pekka: *Väestönsuojien rakentamisen historia ja käsikirja 1927–2016*. Pelastusalan keskusjärjestö, 2016.
- Saarikoski, Vesa: *Elon mainingit. Jääkärikenraali Aarne Sihvo 1889–1963*. WSOY, Juva 1998.
- Saressalo, Jussi (toim.): *Santahamina – Saari sillan takana*. Santahamina seura ry, Helsinki 1991.

Seppälä, Helge: *Puna-armeijasta sotilasmahdiksi*. WSOY, Porvoo 1978.

Sihvo, Aarne: *Muistelmani I*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1954.

Sihvo, Aarne: *Muistelmani II*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu 1956.

Suominen, Pertti (toim.): *Jääkäripataljoona 2. Uudenmaan Jääkäripataljoona 1921–1971*. Uudenmaan Jääkäripataljoona & Uudenmaan Jääkäripataljoonan Kilta, Valkeakoski 1971.

Supreme Headquarters Allied Powers Europe Belgium: Allied Command Operations Comprehensive Operations Planning Directive COPD Interim V2.0. NATO unclassified, 2013.

Syrjö, Veli-Matti: *Itsenäisen Suomen kenraalikuunta 1918–1996. Historia*. WSOY, Porvoo 1998 (erillinen numeroitu laitos).

Tre Helsingforsskildrade. Helsingfors i forna tider II. K. F. Puromies Boktryckeri A.-B., 1958.

YYA-sopimus 25 vuotta 1948–73. Oteita Suomen ja Neuvostoliiton välisen Ystävyyss-, yhteistoiminta- ja keskinäisen avunantosopimuksen merkitystä valaisevista puheista, tiedonannoista ja kirjoituksista. Opetusministeriö & Ulkoasiainministeriö, Helsinki 1973.

Verkkoartikkelit

Huhtanen, Jarmo: Salainen yhdistys valmisteli Helsingin puolustusta kylmän sodan vuosina – mukaan pääsi vain kutsun kautta eikä viina saanut maistua. *Helsingin Sanomat* 3.1.2016. [<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002877814.html>], katsottu 28.8.2019.

Aalto, Esa: Miten väestöä suojataan jatkossa. *Pelastustieto* 1/2016. [<https://www.lehtiluukku.fi/lue/pelastustieto/1-2016/137510.html>], katsottu 19.5.2019.

Aalto, Esa: Sodassa on väestö suojattava, *Pelastustieto* 1/2016. <https://www.lehtiluukku.fi/lue/pelastustieto/1-2016/137510.html>], katsottu 19.5.2019.

Launonen, Samuli: Jos sota olisi syttynyt vuonna 1998, tänne Helsinki olisi evakuoitu – katso oma alueesi. *Iltä-Sanomat* 24.7.2015. [<https://www.is.fi/kotimaa/art-2000000966022.html>], katsottu 2.5.2019.

Maaluoto, Marko: Kaartin pataljoona – kaupungin vahdissa ja hallitsijan joukkona. *Helsingin Reservin Sanomat* 8–9/2013. [https://issuu.com/marsk1/docs/reservinsanomat_2013_08-09_netti/10], katsottu 21.2.2020.

Riikonen, Petri: Unkarin kansannousu 1956 tukahdutettiin väkivaltaisesti. *Ylen elävä arkisto* 21.10.2016. [<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2016/10/21/unkarin-kansannousu-1956-tukahdutettiin-vakivaltaisesti>], katsottu 1.8.2019.

Muut internet-lähteet

Cold War International History Project- tutkimuskokoelma. [<https://www.wilsoncenter.org/program/cold-war-international-history-project>], katsottu 24.6.2021.

Donner, Julia: *Hyrylän kasarmialue*. Rakennushistoriainventointi, Senaatti-kiinteistöt, 20.9.2005. [https://www.senaatti.fi/app/uploads/2017/05/3128-2005_Senaatti_Donner_Tuusula_Hyryla%CC%88n_kasarmialue_RHS_web.pdf], katsottu 20.3.2020.

Eduskunta: [https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/kv-jarjestot/Suomen-liittyminen-YKHon/Sivut/suomi-YK_n-jaseneksi.aspx], katsottu 25.2.2021.

Finlex: *Sopimus ystävyydestä, yhteistyöstä ja keskinäisestä avunannosta Suomen Tasavallan ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välillä, 1 artikla*. [<https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1948/19480017>], katsottu 13.3.2020.

Väestönsuojelulaki 438/1958, [<https://finlex.fi/fi/laki/alkup/1958/19580438>], katsottu 2.7.2021.

Koskinen, Matti: *Kunnallinen valmiussuunnittelu Helsingissä*. Turvallisuusjohdon koulutusohjelma, tutkielma, Aalto University Professional Development, 2015. [https://www.aaltopro.fi/media/aalto-pro-publications/tjk/koskinen_matti_tutkielma_tjk13.pdf], katsottu 2.5.2019.

Helsingin kaupunki: *Helsingin historia*. [<http://www.hel.fi/www/Helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/tietoa-helsingista/helsingin-historia-ja-arkistot/>], katsottu 15.10.2015.

Helsingin kaupunki: *Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 45. 1956*. Helsingin kaupungin tilastotoimisto, Helsinki 1956. [https://www.hel.fi/static/tieke/digitoidut_asiakirjat/helsingin_kaupungin_tilastolliset_vuosikirjat/pdf/tilastollinen_vuosikirja_1956.pdf], katsottu 25.7.2018.

Helsingin kaupunki: *Helsingin yleiskaava. Ensimmäisen maailmansodan linnoitusvyöhyke*. Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston yleissuunnitteluosaston selvityksiä 2014:32. [http://www.hel.fi/hel2/ksv/julkaisut/yos_2014-32.pdf], katsottu 14.10.2016.

Helsinki Region Infoshare: *Helsingin historialliset kartat*.
[<https://hri.fi/data/collection/helsingin-historialliset-kartat>], katsottu 29.7.2019.

Kansallisarkisto: *Kansallisarkiston asiakirjoihin viittaaminen vuoden 2017 alusta alkaen*.
[<https://arkisto.fi/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=1878&cntnt01returnid=61>], katsottu 3.7.2019.

Kotimaisten kielten keskus: *Kielitoimiston ohjepankki*. Nimet – Hallinnon nimet – Puolustusvoimat. [www.kielitoimistonohjepankki.fi/selaus/1630/ohje/219], katsottu 10.4.2017.

Maanmittauslaitos: *Vanhat painetut kartat*. (Mm. 1950–1970-lukujen 1:20 000 peruskarttoja saatavilla.) [<http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi/>], katsottu 12.7.2018.

Maanpuolustuskorkeakoulu: *Tutkimusalat*.
[<https://maanpuolustuskorkeakoulu.fi/tutkimusalat>], katsottu 17.3.2020.

Puolustusministeriö: *Yhteiskunnan turvallisuusstrategia. Valtioministeriön periaatepäätös 16.12.2020*. Puolustusministeriö, Vammalan kirjapaino 2011.
[https://www.defmin.fi/files/1705/yts_2010_fi_nettiin.pdf], katsottu 29.3.2020.

Sisäministeriö: *Poliisi ylläpitää yleistä järjestystä ja turvallisuutta*.
[<https://intermin.fi/poliisiasiat/yleinen-jarjestys-ja-turvallisuus>], katsottu 31.5.2020.

Suomen Kotiseutuliitto: *Kotiseutututkimuksen ABC. Jokamiehen käsikirja*.
[<https://kotiseutuliitto.yhdistysavain.fi/tutkimuskirjallisuus/paikallishistoriat2/>], katsottu 5.8.2020.

Visuri, Pekka: *Suomen väestönsuojelun kehittäminen*. SPEK puheenvuoroja 1, Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö, 2013.
[<https://www.spek.fi/vaikuttaminen/tutkimukset/julkaisut/>], katsottu 23.6.2019.

HENKILÖHAKEMISTO

A

- Ahto, Sampo s. 17, 51, 69
Arimo, Reino s. 86
Artola, Reino s. 71, 234, 245, 248, 262, 277, 278, 284
Aulio, Kaarlo s. 128
Aunesluoma, Juhana s. 20

B

- Backström, Börje s. 124, 284
Bremer, Eino s. 40

C

D

E

- Ehrnrooth, Adolf s. 70
Ehrnrooth, Gustaf s. 114, 117, 119, 121, 158, 178, 179, 186, 196, 253, 254, 261, 262, 275, 276, 284
Enqvist, Ove s. 18
Ekman, Sten s. 20
Ekman, Torvald s. 61, 104, 109, 111, 117, 118, 121, 124, 136, 137, 148, 155, 194, 249, 284

F

- Fabritius, Gösta s. 234
Fagerholm, Karl-August s. 234
Forsberg, Väinö s. 127

G

- Gustafsson, Bengt s. 19, 21

H

- Heiskanen, Kaarlo s. 67, 145, 147, 217
Helenius, Erik s. 169
Heinrichs, Erik s. 23, 42, 93, 94, 96, 98, 102, 287
Helminen, Frans s. 111
Herttua, Eino s. 247
Hitler, Adolf s. 39
Holmström, Mikael s. 20
Hurme, Sulo s. 247
Hruštšov, Nikita s. 21, 207, 213
Hägglund, Woldemar s. 40
Hyvärinen, Risto s. 216

I

Iskanius, Kalevi s. 47

J

Jouko, Petteri s. 16, 17, 19, 22, 23, 25, 83, 253, 297

Juntto, Matti s. 88

Järnefelt, Gösta s. 27, 67, 77, 312

Järvinen, Seppo s. 252

Järvinen, Yrjö s. 168

K

Kajakka, Jussi s. 258, 259

Karila, Jukka s. 27, 277, 312

Karila, Kimmo s. 27, 275, 277, 312

Karvinen, Väinö s. 26, 129, 247

Karvinen, Antero s. 210

Kekkonen, Urho s. 45, 216

Kervola, Aimo s. 247

Kesseli, Pasi s. 19, 81

Koivisto, Ensio s. 214, 215

Koppinen, Veikko s. 168

Kosonen, Pentti s. 187

Koskimies, Tapio s. 17

Kukkonen, Erkki s. 71

Kämäri, Jorma s. 108

Kytölä, Toivo s. 277

L

Laamanen, Kauko s. 210, 211

Laitinen, Viljo s. 129

Lammetmaa, Paavo s. 26, 68, 106, 107, 108, 168

Lappi, Ahti s. 18

Larkas, Olavi s. 258, 259

Lehti, Taito s. 296

Leskinen, Jari s. 22, 43

Liimatta, Hannu s. 19, 29

Lindeman, Kurt-Erik s. 104, 111, 109, 323

Lohi, Eero s. 210

Luukko, Toivo s. 186, 190, 234, 252, 263, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 284, 293, 298, 308

M

Mannerheim, Gustaf s. 42

Manninen, Ohto s. 21, 27, 36, 274, 275, 277, 311, 312

McQuail, Robert P. s. 21, 48

Metsä, Kaino s. 157

Miettinen, Martti s. 278, 284, 296

Miss, Antero s. 26, 215

Mäkitalo, Janne s. 19

N

- Nikolai II s. 34
Nordberg, Erkki s. 93

O

P

- Paasikivi, Juho s. 28, 42, 84, 93, 207
Palokangas, Marko s. 17, 19, 51, 297
Pajunen, Jussi s. 19
Penttilä, Risto E.J s. 15, 134, 207
Pirhonen, Valter s. 119, 122, 123, 129, 196
Pirhonen, Jouko s. 108, 187
Poppius, Uolevi s. 251
Pohjanvirta, Yrjö s. 296
Pälikkö, Kimmo s. 275

Q

R

- Rainio, Pauli s. 162, 163
Rainen, Juha s. 19, 56, 60, 274
Rentola, Kimmo s. 20
Reponen, Toivo s. 160, 168
Roschier, Elof s. 179, 181
Ruutu, Juhani s. 209

S

- Salmela, Väinö s. 205, 206, 251, 284
Salminen, Pertti s. 15
Sario, Niilo s. 111, 114, 117, 148, 150, 152, 155, 175, 179,
184, 198, 205, 252, 284
Sauramo, Lauri s. 50
Savonjousi, Kai s. 98
Sihvo, Aarne s. 23, 93, 94, 96, 86, 89, 98, 102, 228,
231, 231, 287
Silvast, Pekka s. 22, 43
Simelius, Sakari s. 67, 168
Simonen, Norman s. 30, 60, 62, 114, 124, 128, 129, 131, 150,
168, 184, 198, 252, 284, 308
Sotisaari, Lauri s. 168
Suhiašvili, Konstantin s. 42
Stalin, Josif s. 22, 25, 41, 207
Sundman, Alonzo s. 91, 137, 145, 194
Suorsa, Veikko s. 107, 108
Säämänen, Juuso s. 9, 17, 25, 78, 83, 85, 86, 108, 253

T

Tarkka, Jukka	s. 15, 93
Tehola, Yrjö	s. 156, 157
Tervasmäki, Vilho	s. 16
Tiainen, Ilmari	s. 247
Tiitola, Matti	s. 177
Tuompo, Einar Wiljo	s. 238, 240
Tynkkynen, Vesa	s. 2, 16, 17, 19, 25, 26, 51, 83, 86, 88, 107, 112, 118, 253

U

Uotila Väinö	s. 247
--------------	--------

V

Viljanen, Tauno	s. 226, 240, 258
Virkki, Eino	s. 129, 137
Visuri, Pekka	s. 15, 16, 26, 45, 80
Välimaa, Leevi	s. 1, 29, 209, 247, 268, 269, 270, 284
Vetre, Jorma	s. 244

W

Wallerfelt, Bengt	s. 19, 20
Wiberg, Runo	s. 177
Wuorenheimo, Ossian	s. 27, 41, 162, 275, 277, 312

X**Y****Z****Å****Ä****Ö**

Öhquist, Harald	s. 199, 251
-----------------	-------------

Maanpuolustuskorkeakoulu

Sotataidon laitos
PL 7, 00861 HELSINKI

Puh. +358 299 800

www.mpkk.fi

ISBN 978-951-25-3209-4 (nid.)
ISBN 978-951-25-3210-0 (PDF)
ISSN 2342-9992 (painettu)
ISSN 2343-0001 (verkkojulkaisu)

SOTATAIDON YTIMESSÄ

Puolustusvoimat
The Finnish Defence Forces